

MINISTERUL CULTURII
ȘI PATRIMONIULUI NAȚIONAL

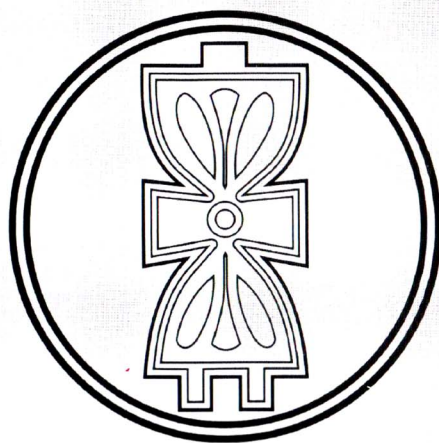
MUZEUL NAȚIONAL
AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

EPISCOPIA ORTODOXĂ
A COVASNEI ȘI HARGHITEI

CENTRUL ECLEZIASTIC
DE DOCUMENTARE
"MITROPOLIT NICOLAE COLAN"

ANGVSTIA 16

ISTORIE – SOCIOLOGIE

Editura ANGVSTIA
Sfântu Gheorghe
2012

ANGVSTIA 16, 2012

ANGVSTIA 16, 2012

ISTORIE - SOCIOLOGIE

Editura ANGVSTIA
Sfântu Gheorghe
2012

Colegiul de redacție

Redactor șef - Dr. Ioan Lăcătușu

Secretar de redacție - Erich-Mihail Broanăr

Tehnoredactor - Marius Andrei Dănilă

Lector corector - Ligia-Dalila Ghinea

Consiliul științific

Dr. Liviu Boar - Arhivele Naționale Mureș

Dr. Valeriu Cavruc – Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe

Prof. univ. dr. Corneliu-Mihail Lungu - Universitatea Craiova

Prof. univ. dr. Gelu Neamțu - Institutul de Istorie al Academiei Române „George Barițiu”, Cluj-Napoca

Dr. Alin Spânu – Centrul de Studii Euroatlantice, București

Prof. univ. dr. Petre Țurlea – Universitatea „Dimitrie Cantemir”, București

Dr. Silviu Văcaru – Institutul de Istorie al Academiei Române „A.D. Xenopol”, Iași

Orice corespondență se va adresa:

Please send any mail to the following address:

CENTRUL ECLEZIASTIC DE DOCUMENTARE

„MITROPOLIT NICOLAE COLAN”

520003, Sfântu Gheorghe

Str. Mikó Imre, Nr. 2

Telefon/fax: 0267.313.534

E-mail: cohara_ro@yahoo.com

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

520008, Sfântu Gheorghe

Str. Gábor Áron, Nr. 16

Telefon/fax: 0267.314.139

E-mail: secretariat@mncr.ro

ISSN: 1454-8275

Cuprins
(Table of contents)

CUPRINS (Table of Contents)	5
--	---

ISTORIE - SOCIOLOGIE (History - Sociology)

Vasile LECHINȚAN , Români odorheieni la Scaunul de judecată, în secolul al XVII-lea. I (1607-1608) – <i>The Romanians from Odorhei District at Seat of Judgment (Sedes Judiciaria), in 17th century, I (1607-1608)</i>	11
Liliana TROFIN , Dimensiunile cosmice și diacronice ale creștinismului în opera lui Samuil Micu – <i>The cosmic and diachronic dimensions of Christianity in the work of Samuil Micu</i>	19
Valentin MARICA , Dificultăți ale exegezei șaguniene – <i>Difficulties in the exegesis of Metropolitan Andrei Șaguna's work</i>	29
Gelu NEAMȚU , Distrugerea documentelor românilor ardeleni pentru a-i elimina din istorie – <i>The destruction of Transylvanian Romanian documents in order to erase the people from history</i>	33
Sebastian PÂRVU , Comunitățile românești din fostele scaune secuiești, în preajma Revoluției de la 1848 – <i>Romanian communities in the former szekler seats around the Revolution of 1848</i>	39
Vasile-Claudiu TUTULA , Revoluția de la 1848-1849 în sud-estul Transilvaniei – <i>The Revolution of 1848-1849 in the South-East of Transylvania</i>	53
Ligia BEJAN , Divorț și recăsătorie, între intrasigență și toleranță, în comunitățile românești de pe Valea Târnavelor, la mijlocul secolului al XIX-lea – <i>Divorce and re-marriage between intransigence and tolerance in the Romanian communities of Târnava Valley in the mid 19th century</i>	61
Corina BĂRĂGAN-SPOREA , Aspecte din istoria administrației locale a comunei Vama Buzăului – <i>Aspects of local administrative history of Vama Buzăului commune</i>	65
Constantin AITEAN-TAUS , Crâmpoie din viața spirituală a localității Arini – <i>Instants in the spiritual life of Arini</i>	77
Aurelian CHISTOL , Aspecte legate de organizarea Poliției Capitalei – <i>Aspects regarding the organization of the Bucharest Police</i>	91
Magdalena FLOREA, Doina PANĂ , File din istoria teatrului românesc din Târgu-Mureș și împrejurimi – <i>Chapters in the history of the Romanian theatre of Târgu-Mureș and its surroundings</i>	101
Ioan LĂCĂTUȘU, Vasile STANCU , Intelectuali români din Arcul Intracarpatic în viața publică bănățeană și arădeană – <i>Romanian scholars from the intra-Carpathian arch in the public life of Banat and Arad</i>	117

CRONICA ACTIVITĂȚII (*Activity chronicle*)

Ioan LĂCĂTUȘU, Erich Mihail BROANĂR , Cronica activității Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” pe anul 2012	331
---	-----

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE (<i>Bibliographical abbreviations</i>)	350
---	-----

LISTA AUTORILOR (<i>Authors list</i>)	351
--	-----

ISTORIE
SOCIOLOGIE
History - Sociology

ROMÂNI ODORHEIENI LA SCAUNUL DE JUDECATĂ, ÎN SECOLUL AL XVII-LEA. I (1607-1608)

Drd. Vasile LECHINȚAN

Cuvinte cheie: români, Odorhei, Transilvania, Evul Mediu

Key words: romanians, Odorhei, Transylvania, Midle Ages

Abstract

Unique documents from 17th century kept by National Archives from Cluj Napoca district, reveal interesting aspects of Romanians' life in Odorheiu Seat, from four centuries ago.

Despre românii din scaunul secuiesc Odorhei din secolul al XVII-lea, mai ales pentru primele decenii ale acestui veac, se cunosc îndeosebi din *Lustra secuiască din anul 1614* o serie de aspecte semnificative, precum: o estimare a numărului lor, a răspândirii lor în această arie geografică, numele cu care apar ei în acte oficiale și statutul lor social¹.

Despre numele lor se constată fenomenul folosirii în actele scăunale odorheiene, precum și la celelate scaune secuiești, a apelativului **Olah** (=Românul), tocmai pentru a se evidenția diferența de etnie și religie în primul rând în această masă de secui din această parte a Transilvaniei. Nu mai puțin de 121 de capi de familie bărbați, conșcriși în *Lustra* de la 1614 pentru scaunul Odorhei au numele de familie **Olah**, și în toate scaunele secuiești conșcrise, sunt în total 478 de capi de familie cu acest apelativ. De numeroase ori, în conșcripție se precizează că respectivul cap de familie cu numele de **Olah** este român de neam/etnie (*olah fi*), așa cum de altfel oficialii scaunului Odorhei procedau și cu sașii din aceste scaune, înregistrându-i frecvent cu numele de Szász și adesea precizând că este vorba de un cap de familie sas de etnie (*szasz fi*).

Puține sunt numele de familie și prenumele capilor de familie români rămase nemaghiarizate, în scaunul Odorhei: *Dan* (în Bezid, Bodogaia), *Radul* (chiar dacă e scris cu grafie maghiară) (în Bezidu Nou, Bodogaia), *Sărman* (în Biborțeni), *Opriș*, *Musca* și *Roșca* (în Bodogaia), *Comșa* (în Comănești) etc.

Din punct de vedere social, majoritatea absolută a românilor odorheieni din 1614 sunt jeleri și iobagi, unii erau liberi, dar din

cauza sărăciei s-au dat iobagi/iobagi zălogiți unor nobili din zonă, cum sunt și cazurile lui *Olah Janos* (Ioan Românul) din Aluniș, scaunul secuiesc Odorhei și *Ștefan Dan* din Bodogaia, care pentru bani s-a dat iobag, spune documentul. Alții au devenit iobagi din cauza sărăciei sau din motivul de a scăpa de vreo pedeapsă pentru desfrâu, furt etc. Foarte puțini români mai erau erau liberi, conform lustrei sus-amintite: *Matei Olah* (Românul) din Turdeni, *Nicolae Olah* (Românul) din Zetea ș.a., care sunt înregistrați ca libertini. Un iobag din Mujna, pe nume *George Olah* (Românul) avea chiar un jeler pe nume *George Sas*, ceea ce denotă că era înstărit. În Odorheiu Secuiesc, erau și orășeni capi de familie români cu statut de "orășeni plătitori de dare".

Din punct de vedere al stabilității unor capi de familie români, *Lustra de la 1614* precizează despre unii că sunt iobagi "din vechime" sau "vechi" (*antiquiores*), alții iobagi "ancestrali" sau "strămoșești" (*avitici/eos*) (la Betești, Bezid, Bențid, Bodogaia, Călugăreni, Merești, Mihăileni, Mujna, Orășeni, Ulieș, Vasileni, Văleni, Vârghiș, Vețca, Vidacut), dar sunt și unii veniți din Țara Făgărașului, din Țara Românească și din Moldova sau din altă localitate, alții sunt menționați ca nou venit (*advena*) sau ca străin de sat. Desigur că, nu doar românii odorheieni menționați ca fiind "din vechime", "vechi", "ancestrali" sau "strămoșești", ci și cei care nu au mențiunea de nou venit sau străin fac parte din obștea satului respectiv încă din vremuri vechi, nedeterminate temporal, cu siguranță de la colonizarea secuilor în zonă.

Firește că, din *Lustra de la 1614*, nu se

poate stabili cu exactitate numărul românilor din scaunele secuiești, deoarece ei pot fi trecuți aici cu apelativul ocupației lor, scris sub forma maghiară. Ne pot ajuta să cunoaștem acest aspect și alte documente de epocă, precum protocoalele de judecată ale scaunului secuiesc Odorhei. Aflăm, astfel, din protocolul anului 1608, că un anume iobag *Zeocz Istuan* (Ștefan Suci/Blănaru) din Corund (*Korondon*) este român de neam (*olah*). Desigur că el va fi fost de meserie *szűcs*, adică blănar/cojocar. În procesul din 7 iunie 1608, acest iobag este reprezentat la judecată de stăpânul său de moșie și apărat, pentru că Antal Kovacs, de asemenea din Corund, scaunul Odorhei, i-a luat cu forța 32 de oi românilor pe nume Ștefan Suci/Blănaru (*Zeocz Istuan newó olah*), fapt petrecut în toamna precedentă, în ziua de Sf. Dumitru (26 octombrie) a anului 1607. Oile se aflau la pârât și la data procesului, și deși au fost cerute legal, el nu le-a restituit și de aceea solicită să i se dea pedeapsa *minor potentia* (silnicie mică), pedeapsă solicitată numai când era vorba de iobagi, deoarece atunci când era lezat un nobil se cerea pedeapsa *maior potentia* (silnicie mare)². Martor în proces este și jelerul lui Anton Kovacs din Corund, pe nume Ștefan Românul (*Stephanus Olah*), iar martorul Ștefan Benedek de Corund, primpil, pomenește de un anume român pe nume Clemente (*Kelemen nevy olah*), care era păstorul său (Anexa I)³.

Un păstor român pe nume Clemente este pomenit și în Ocna de Sus (*Sofaluan*), într-o audiere de martori din 6 noiembrie 1606, în privința bănuțiilor Blaziu Românul (*Olah Balas*) și Ioan Românul (*Olah Janos*), care ar fi prădat, cu mai mulți ortaci, o măieriste din Ocna de Sus, de unde au luat caș și urdă (*ordat*, cuvânt împrumutat de secuî în graiul

lor, fapt atestat și de acest document) (Anexa 3)⁴. Faptul că secuîi angajau frecvent păstori de oi români încă din cele mai îndepărtate timpuri este atestat și de studiile asupra graiului secuiesc⁵.

Într-un alt proces de judecată la Scaunul Odorhei din 1608, din ziua de Convertire a Sf. Pavel (25 ianuarie, la catolici), este acționat în judecată ca pârât, libertinul Petru Românul (*Zabados Peter Olah*), măier din Lueta (*Leouetej*), așadar slujitor la o fermă sau măieriste din acel sat, bănuît că împreună cu alți ortaci l-ar fi omorât pe un iobag din Comănești (*homorod kemenifaluj*), în urma unei "cinstiri" cu băutură a păstorilor români (*olahok*), împreună, la casa lui Leorincz Gergelj. Libertinul român este reprezentat în proces de procuratorul (atunci în sens de avocat) Abramfy Istuan Deak⁶.

Într-un alt proces de judecată ținut la Scaunul Odorhei, în a patra zi de după sărbătoarea Martin Episcopul (12 noiembrie, la catolici), "nu demult trecută", din anul 1608, este pârât, de astă dată, un alt păstor român, pe nume Fărcaș/Lupu Românul din Mugeni (*Olah Farkas de Bögöz*), bănuît în cazul unor vite furate, ale căror urme duceau din hotarul satului Mugeni, în munți⁷ (Anexa IV).

Păstorul român Oprea Reteni din Căpâlnița (*Kapolnas olahfalvi*) figurează într-un proces din Duminica Trinității, din 1608, ca martor într-un diferend din acel sat⁸ (Anexa V).

Pare de înțeles pentru epoca respectivă ca multe procese să fie iscate în zona păstorilor de oi, de porci, în zona măieristilor dinafara satului, unde haiducii puteau acționa în voie, uneori cu complicitatea păstorilor. Cercetări viitoare vor scoate la lumină și alte aspecte ale vieții românilor odorheieni din secolul al XVII-lea.

Note

1. Vasile Lechințan, *Românii din scaunele secuiești la 1614*, în "Angustia", vol I, 1996, p. 93-126.

2. Vezi în acest sens și: Vasile Lechințan, *Cnezi și juzi din Câmpia Transilvaniei în procese judecătorești la scaunele comitatense Cluj și Turda în prima jumătate a veacului al XVII-lea*, în "Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca", XXVII, 1985-1986, pp. 137-160.

3. Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale, în continuare SJCJAN, Fondul Scaunul Odorhei (în continuare: Sc.Od.), dos. II/ 4, f. 147.

4. SJCJAN, Sc.Od., dos. II/ 4, f. 72.

5. Vezi Vasile Lechințan, *Limba română în viața secuilor de-a lungul secolelor (până la 1918)*, "Angustia", numerele IX-X.

6. SJCJAN, Sc.Od., dos. II/ 4, f. 67.

7. SJCJAN, Sc.Od., dos. II/ 4, f. 139.

8. SJCJAN, Sc.Od., dos. II/ 4, f. 133.

[illegible]

[The handwriting in this section is extremely faded and illegible.]

Anexa II. Procesul din 25 ianuarie 1608, pârât: *Zabados Peter Olah Leouetej maior*

1606. An. 6. Noiembrie.

Olah Balas și Olah Janos. 56.

În fața judecatorilor din orașul Odorhei, județul Iași, în ziua de 6 noiembrie 1606, au apărut la judecată Olah Balas și Olah Janos, care au declarat că au fost răniți de un turc în orașul Odorhei, județul Iași, în ziua de 6 noiembrie 1606, și au cerut să li se plătească despăgubiri pentru rănile și cheltuielile făcute pentru vindecare.

Judecătoria a decis să li se plătească despăgubiri pentru rănile și cheltuielile făcute pentru vindecare, în suma de 100 de lei, care vor fi plătiți de către orașul Odorhei, județul Iași.

56.

Anexa III. Procesul din 6 noiembrie 1606: Olah Balas și Olah Janos

16

[illegible]

Anexa V. Procesul din Duminica Trinității, 1608: *Retenj Opra Kapolnas olahfalvi pasztor olah*

DIMENSIUNILE COSMICE ȘI DIACRONICE ALE CREȘTINISMULUI ÎN OPERA LUI SAMUIL MICU

Conf. univ. dr. Liliana TROFIN

Cuvinte cheie: cosmos, creștinătate, biserică, tradiție, istorie, mentalitate

Key words: *cosmos, Christianity, eclessia, tradition, history, mentality*

Abstract

Samuil Micu are among the most notable representatives of the Transylvanian School. He is a visionary spirit that develops Christian history and religion as a weapon against ignorance, valuing tradition and adapting message to the realities of his era in which he wrote and worked. The original translation of the Bible (1795) and in his other works, he proved his erudite style, being a true role model for future generations.

Motto: *Atât cât sunt în lume,
Lumină a lumii sunt*
(Ioan, 9, 5)

1. Introducere

Nu sunt departe de adevăr cei care afirmă că „Absolutizarea determinărilor politico-sociale ale Unirii, implicațiile juridiciale și influența acestora asupra derulării acțiunilor religioase din Transilvania au viciat, de-a lungul timpului, înțelegerea evenimentelor petrecute aici la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea”¹.

Fără a intra în detaliile genezei și evoluției uniaticismului, fenomen ecleziologic care a făcut opoziție Ortodoxiei hrănindu-se din seva ei², atragem atenția asupra faptului că nu numai senzațiile și percepțiile se supun condiționării social-istorice, ci și metodele de cercetare. Deoarece istoricul nu vine în contact cu obiectul studiat, iar credința se află într-o conexiune strânsă cu realitatea istorică, rezultă că însăși interpretarea evenimentelor gravitează undeva în zona obiectivării subiectivității. Drept urmare, ne propunem, în cele ce urmează, să analizăm prin prisma teologului și omului de cultură care a fost Samuil Micu un fenomen care a schimbat din temelii o lume dominată de idealurile antichității greco-romane, sistemul de valori tradițional, atitudinile și comportamentele individuale și de grup, imprimând finalmente mentalului colectiv ideea salvagărdării umanității în ansamblu, mânăți fiind de dorința de a surprinde profunzimea gândirii sale ecleziologice.

2. Sub semnul veacului – omul, credința și valoarea spirituală a cunoașterii

Lupta dintre tradiție și modernitate caracterizează cultura românească și limba

română literară în epoca lui Samuel Micu³, cel despre care s-a spus că „a pus temelia socială a limbii în care națiunea română în formare trebuia să-și construiască și să-și exprime identitatea culturală”⁴.

Marea lui deschidere spre cultura occidentală⁵ îi va influența atât gândirea istorică cât și cea teologică. Din datele pe care le avem rezultă că sensibilitatea religioasă a lui Samuil Micu nu este cea a unui spirit contemplativ, ci a unui spirit conectat la realitățile timpului și la nevoile poporului din rândurile căruia face parte.

Opera sa scoate la iveală un om conștient de menirea sa, dedicat pe deplin studiului și rugăciunii, supus aidoma semenilor săi influențelor mediului în care s-a format ca teolog⁶ și om de cultură, a cărui receptivitate față de tot ceea ce înseamnă nou, valoros și demn de a fi luat în seamă și transmis posterității îl diferențiază de intelectualii vremii sale.

Figura 1. Samuil Micu (1745-1806)⁷

Fiind un bun cunoscător al textelor sacre, Samuil Micu le oferă cititorilor săi pe lângă o variantă revizuită a primei ediții românești a Bibliei (1688) și o traducere proprie (Blaj, 1775) care pleacă de la textul grecesc al Septuagintei Franeker⁸. Trecând peste problemele legate de traducerea gloselor, reținem că prezența numărului lor mare (195) în primele două cărți ale Bibliei denotă dorința autorului „de a ieși din strictețea literalității și de a realiza în același timp o traducere erudită”⁹. În opinia specialiștilor, Ioan Chindriș și Niculina Iacob, „Traducerea lui Micu are nu arareori armonii poetice neașteptate pentru vremea sa, neegalate încă în frumusețea lor atemporală, ca în următorul verset din Cântarea Cântărilor, piatră de încercare pentru toți traducătorii Bibliei: „Pune-mă ca o peceate pre inima ta, ca o peceate pre brațul tău, că tare iaste ca moartea dragostea, grea ca iadul râvna, aripile ei ca aripile focului, cărbuni înfocați flăcările ei”¹⁰.

Implicarea sa activă și grija pentru detalii (spre exemplu, „trimite în adnotări și la alte izvoare”)¹¹ ne face să credem că nepotul episcopului Ioan Inochentie Micu valorizează rolul pe care cartea îl are în cadrul cunoașterii și a formării spirituale a omului. Cum astfel s-ar explica prezența notelor explicative referitoare la unitățile de măsură, faună, vestimentație sau toponime¹², dacă nu prin prisma dorinței educării lectorilor săi. Reamintim că îndepărtarea de Dumnezeu și cauzele suferinței se află într-o relație strânsă cu ignoranța, idee care se regăsește și în Noul Testament¹³. Aflată la polul opus ignoranței, cunoașterea, trebuie raportată la adevăr, fiind o premisă a libertății în creștinism, aspect semnalat de evanghelistul Ioan¹⁴. Peste veacuri, Samuil Micu afirmă cu mare franchețe că „învățătura și știința osibeaste pre om de dobitoc și-l face cinstit, că adevărat iaste ce zice S. Scriptură, că cel neînvățat slujeaște celui învățat, care lucru foarte bine să adeverează în neamul românesc, cel ce din mai mare parte a sa laste neînvățat și tuturor neamurilor mai pre urmă și slugă, și tot nu va să simtă, și, ca și viarbele în hirean caută dulceață, așa și românii în supunere și în robie caută fericire. O, lucru de plâns!”¹⁵.

Opinia lui Micu conține o doză de adevăr, dar și mult subiectivism, deoarece pare să uite că românii ardeleni, de pildă, le-a fost barat drumul spre emanciparea socială, politică sau culturală pentru a fi controlați și dominați mai ușor. Avem numeroase dovezi

că legiștii asociați puterii au pus în practică doleanțele liderilor politici și religioși, iar soluția propusă de oficialități se traducea în practică prin renunțarea la propria identitate etno-culturală și integrarea într-o altă grilă de valori. Fără o elită proprie, românii erau aidoma unei turme fără păstor.

Statutul ingrat al preoțimii ortodoxe se datorează într-o oarecare măsură și numărului infim de școli și de biblioteci românești. Așa se explică slaba pregătire a preoților, adevărații lideri ai comunităților sătești, în opinia noastră. Putem bănui că aceștia la rândul lor au transmis dragostea de carte unui cerc restrâns de învățăcei, devenind ei înșiși pedagogi de ocazie. Însă nu putem nega existența analfabetismului în rândul clerului. Dacă în Transilvania, lucrurile se explică prin prisma unei legislații nefavorabile românilor, în teritoriile extracarpatiche cauza pare să o constituie delăsarea. Măsurile luate de Constantin Mavrocordat, în 1741, împotriva preoților și diaconilor care nu știau carte sunt un exemplu elocvent în acest sens. Cărțile procurate cu greu erau un bun de mare preț. De aici și furia autorităților de a confisca și distruge cărțile și edificiile cu rol de memorie culturală*. Sunt gesturi care se repetă cu o frecvență uimitoare în istoria Transilvaniei. Circulația ideilor este desigur periculoasă într-o societate imperfectă.

În sfârșit, nu a existat o politică de cultură și alfabetizare a țăranilor și târgoveților, accesul la educație și cultură fiind mult timp apanajul unei elite restrânse. Astfel de idei reformatoare își fac simțită prezența cu precădere în epoca modernă.

Este de domeniul evidenței că Samuil Micu este la curent cu ideile iluministe care se manifestă plenar în vestul european sau că dorește pentru compatrioții săi un tratament mai bun din partea autorităților. Simte că nu are sorti de izbândă, dar cu toate acestea el refuză să se declare învins, convins fiind de justetea demersului său. Din această perspectivă privim și apariția acelei *Cărți de rogacioni pentru evlavia homului chrestin* (1779)¹⁶, al cărei obiectiv viza conștientizarea de către credincioșii de rând a faptului că există o diferență netă între greco-catolici și românii calvinizați, inclusiv la nivelul grafiei¹⁷.

Indubitabil, școala este legată de biserică, ambele instituții îngrijindu-se de cultura românilor în epoca de tranziție spre modernitate. Dar aceste două instituții mai fac ceva important în plan social: îl apără pe

români de înstrăinare și deznaționalizare, în special în teritoriile aflate sub dominație străină. De aceea merită menționată acțiunea autorităților de sabotare și mistificare a obiectivelor acestora venită pe fondul dispuțelor interetnice. În cazul bisericii românilor ardeleni, spre exemplu, imaginea zugrăvită de Samuil Micu este aceea a unei corăbii „în mijlocul valurilor, asupra și necăjită” de „eresul calvinesc”. Spre cinstea lui nu trece cu vederea contribuția de seamă a mitropolitului Varlaam al Moldovei în sprijinul apărării ortodoxiei românești, sprijin materializat sub forma cărților de cult trimise peste munți¹⁸. În contextul evenimentelor care domină secolul al XVIII-lea și începutul celui următor, putem spune că demersul lui Micu se înscrie în zona afirmării latinității limbii române cu ajutorul slovelor latine¹⁹. Considerăm salutară apariția în anul 1784, la Blaj, a lucrării intitulată *Propovedanie sau învățăături la îngropăciunea oamenilor morți*, care nu face decât să confirme implicarea lui Samuil Micu (cărui i se va alătura și Petru Maior) în activitatea de elaborare a textelor fundamentale pentru preoții și enoriașii noii confesiuni²⁰.

Realitatea însă este mult mai complexă decât pare la prima vedere, iar diferențele confesionale nu permit coagularea tuturor energiilor membrilor comunității către un țel comun, chiar dacă au aceeași origine etnică. Micu, de pildă, are rețineri când vine vorba de neuniți și, în special, de manifestările rebele ale călugărilor Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara, manifestări care au drept rezultat întoarcerea multor uniți la biserica mamă²¹. Am putea spune chiar că este o reacție firească, venită din partea unui om care vede calea emancipării sociale și politice a națiunii sale exclusiv prin prisma compromisului religios. Dincolo de asta, nu putem trece cu vederea un lucru evident: religia, în acest caz, dezbină oamenii și generează conflicte. Breșa produsă de uniaticism în unitatea religioasă a românilor se reflectă și în gesturile, atitudinea și alegerile unora dintre membrii de marcă ai intelectualității. Cu timpul, această vulnerabilitate va fi speculată, din păcate, de adversarii ideii unității naționale.

În conjunctura politică tulbure a acelei epoci se înscrie și atitudinea dogmatică a lui Samuil Micu. Tratatând această chestiune, Laura Stanciu ajunge la concluzia potrivit căreia „Filioque este prezentat din perspectiva evoluției istorice și este acceptat de autor în sensul definiției florentine.

Împotrivirea sa de a introduce Filioque în Simbolul credinței, manifestată și cu ocazia Sinodului ținut la Viena în 1773, este expresia unei atitudini prudente, angajată profund în atragerea neuniților la Unire. Primatul papal este privit printr-o radiografie atentă a primelor opt secole, surprinzând o modalitate de exercitare acceptată atunci unanim în Biserica lui Isus Hristos, încă neîmpărțită între Apus și Răsărit. De asemenea, Samuil Micu a argumentat din perspectiva biblico-patristică existența celui de-al treilea loc – cel al curățirii – în „geografia” lumii de dincolo. Nu în ultimul rând, a analizat din punct de vedere istorico-critic cele mai importante mărturii pe tema materiei valide pentru celebrarea Jertfei Euharistice, afirmând, pe urmele Conciliului Florentin, atât validitatea pâinii dospite, cât și a celei azime, după cum sunt folosite în cele două tradiții bisericești, greacă și latină”²².

Din cele expuse, reiese că analiza informațiilor istorice făcută de Micu a fost dependentă de afinitățile sale de ordin ideologic și dogmatic. Desigur, există și alte puncte de vedere privind teologia lui Micu. Nu vom insista însă asupra lor deoarece nu ne-am propus acest lucru. Amintim doar lucrarea intitulată *Cunoștință pre scurt a Istoriei bisericești*, unde avem surpriza să întâlnim un teolog care face o prezentare obiectivă a istoriei creștinismului, începând cu anul 1 de la nașterea Domnului până la anul 800. Samuil Micu nu formulează obiecții cu privire la autoritatea sinoadelor ecumenice, recunoaște doar primatul onorific al lui Petru, prezintă misiunea apostolilor (reținem itinerariul Protocletului: „Sf[întul] Andrei Apostolul au mers la Schithia și la Ahaia și la Epir...”), dogmele, ceremoniile și rânduielile creștinismului din primul secol (lipsește Purgatoriul), scrierile apologetilor din epoca marilor persecuții, relațiile statului cu Biserica, teologia Sfinților Părinți, schismele și ereziile care pun în pericol unitatea creștină, statutul episcopului Romei, cauzele apariției statului papal, creșterea puterii papale, relațiile pontifilor cu puterea politică și Biserica Răsăriteană ș.a.m.d. Pentru a întări cele afirmate dăm ca exemplu doar disputele ivite în jurul introducerii adaosului filioque în crezul niceo-constantinopolitan:

„Ca să ajungă ep[iscop]ul de la Roma la atîta vîlvă și stăpînire, mult l-au ajutat, în vremile cele după aceea, solii frîncilor către papa Zaharie ca să pue jos din crăie pre

Hilderic. Trăbuia dară episcopii de la Roma să facă după plăcere frâncilor și, pre cei ce-i ura frâncii, și ei să-i urască și, fiindcă frâncii și grecii, pentru împărăția și stăpânirea pămîntească, nu era priatini, așa au căutat și papii să fie (...) și să ție cu frâncii și de cătră greci să-și tragă părinția, ca să placă frâncilor; că, adevărat iaste cuvîntul D[o]mnului că, nu poate nimenea la doi domni sluji că, au pre unul va iubi și pre celălalt va urî. Aceasta iaste începutul, rădăcina și pricina schismei între Biserica răsăritului și a apusului; celelalte pricini ale împărăcherii, toate pre temeiul acesta sunt zidite, și din rădăcina aceasta, ca niște mlădite răsărite. Că, Adrian papa, cum mai sus am însemnat, nu pentru dogma credinții, ci ca să placă craiului Carol și pentru venituri și stăpînirea pămîntească scrie către craiul Carol că, va vesti pre greci eritici. Așa, pentru ca să facă după voia frâncilor, le-au căutat episcopilor de la Roma să adaogă la Credeu: Și de la Fiiul, cum în suta a noao se va vedea. Grecii, pentru că au păzit Simvolul credinții întreg, nici au adaos, nici au scăzut, sînt eritici, iară frâncii, carii au cutezat a adaoge în Simvol, ce Sfinții Părinți la șapte săboară a toată lumea nu au cutezat a-și întinde mîna, ca să adaogă sau să scază ceva din simvol, singuri cu cei ce le-au urmat lor să fie pravoslavnici?”²³.

Asupra aspectului omiletic vom insista în cele ce urmează, întrucît operele lui Samuil Micu și Petru Maior au facilitat „trecerea de la cazania tradițională la predica românească modernă”²⁴. Doar un singur lucru dorim să evidențiem în acest cadru al discuției, respectiv dimensiunea misionară a predicii care a contribuit la convertirea păgânilor și a ereticilor de-a lungul timpului²⁵. De la apostolul Pavel până la Samuil Micu și Petru Maior, toți predicatorii creștini au utilizat predica pentru a-și convinge auditoriul de realitatea adevărilor biblice. În atari condiții, ea devine un mijloc de comunicare a învățaturii creștine maselor neștiutoare de carte²⁶. Această judecată de valoare o putem extinde și asupra epocii marilor migrații, unde avem numeroase mărturii ale continuității, în special de natură materială²⁷.

Cu certitudine, cei doi corifei ardeleni și-au pus amprenta prin opera lor omiletică, asupra „conținutului, a formei și a rostului predicii nu numai în bisericile românilor din Transilvania, ci și în cele din Principate”²⁸. „Începutul l-a făcut Samuil Micu, prin cele șapte predici

originale și două traduceri publicate în 1784, pe care preoții greco-catolici și ortodocși le-au acceptat și le-au folosit deopotrivă, mărturie fiind și cele patru ediții succesive ale Propovedaniilor” - susține Vasile Țâra²⁹. Și continuă: „Odată cu editarea predicilor lui Petru Maior, după ce, în prealabil, cele mai multe au fost rostite de autor în bisericile din ținutul Gurghiului, discursul religios în limba română cunoaște o schimbare semnificativă, care va fi determinantă pentru evoluția omileticii românești”³⁰.

Deși scopul urmărit de cei doi privește familiarizarea românilor, indiferent de statutul lor social, cu principiile moralei creștine și educarea lor în spirit civic și religios³¹, maniera de lucru diferă. Astfel, în timp ce Samuil Micu recurge la duhul blîndeții, Petru Maior adoptă un ton sever: „nu fireți fără nevoită grije cătră poporeni voștri: rugați, propoveduiți, dojeniți, amenințați, certați. Nu vă odihniți până ce nu se va da deplin deatomica slujbă lui D<u>mnezeu de la toți poporeni voștri, până ce nu vor înceta obiceiurile cele rele din poporul vostru, până ce nu se vor desrădăcina pisma, vrăjmășiile dintră poporeni voștri, până ce nu se vor stînge necurățiile dintră poporeni voștri, până ce mai virtos tinerii nu se vor învăța bine întră învățătura cea creștinească”³². Însă lucrurile nu se petrec în practică așa cum doresc cei doi „pedagogi” creștini, poporul rămânând pe mai departe tributatar relexor obiceiuri și tradiției străvechi.

Nu putem să trecem cu vederea peste latu-ra inovatoare a lui Samuil Micu fără a semna la poema *În sfînta și Marea Sîmbătă*, considerată de Ioan Chindriș și Niculina Iacob drept „primul experiment de rimă albă din literatura română, unde ritmul interior al exprimării suplinește lipsa sunetului din coadă al versurilor”³³. Inovația acestuia constă în „convertirea catismelor liturgice în versuri”³⁴. Iată un scurt fragment care evidențiază, în opinia noastră, ipostaza cosmică a creștinismului:

„Venit-ai pre pămînt
Să mîntui pre Adam,
Și pre pămînt, Doamne,
Neaflîndu-l, Te-ai dus
Până la iad, căutîndu-l.
Pămîntul, Cuvinte,
De frică s-au clătît,
Ascunzîndu-Te Tu,
Lumină, în pămînt,

Luceafărul s-au ascuns.
Vrând, muriși ca un om,
Mântuitoriule,
Ca un Dumnezeu sculași
Pre morți din mormânturi,
Din fundul păcatelor.
Izvoară de lacrimi
Vărsa preste Fiul,
Plângând ca o mumă
Curata, Iisuse,
Strigând: „Cum Te-oi îngropa?”
Ca grăunțul de grâu,
Într-a pământului
Sinuri întrând, crescuși,
Spic de multă roadă,
Sculând pe cei din Adam.
Supt pământ Te-ai ascuns
Acum ca soarele,
Și cu noaptea morții
Fiind acoperit,
Doamne, ieși mai luminat!”³⁵

Simbolismul bobului de grâu face trimitere, fără îndoială, la relația naștere-moarte-renaștere, fiind asociat de antici cu misterele eleusiene³⁶, iar de gânditorii creștini cu Iisus cel mort și înviat de către Tatăl³⁷. Aceste analogii între grâu și ritmurile vieții umane (naștere-căsătorie-moarte), care trădează o religiozitate bazată pe regenerarea periodică a vegetației, au o vechime foarte mare, neschimbându-și conținutul prea mult nici după oficializarea creștinismului, când asistăm la o camuflare a sacralității păgâne în sferile unor tradiții pioase de factură populară. Formulată altfel, avem de-a face cu un univers spiritual dominat de magie, senzațional și mister, care îmbracă haina incomodă, dar protectoare, a creștinismului. Acest aspect îl dezvoltă și cunoscutul etnolog Ion Ghinoiu, într-una din lucrările sale. Dar să-i dăm cuvântul: „Conform gândirii magice, - afirmă acesta - spiritul grâului locuiește în corpul plantei mamă până când aceasta face sămânță, se usucă și moare, după care se retracează în adăpostul impenetrabil al noii semințe, devenind, prin generații succesive, nemuritor”. Iar în alt loc: „Prin comparație cu viața omului, ciclul plantei este lumea de aici, spiritul grâului viu, ciclul seminței, de la sămânța recoltată la sămânța semănată, și lumea de dincolo, a grâului mort. Precum omul, spiritul grâului are preexistență, existență și postexistență”³⁸, conchide autorul citat.

Revenind la Samuil Micu, vedem că acesta utilizează rima în cadrul episodului crucificării Domnului, imprimând atmosferei dureroase o notă specific românească³⁹:

„Maică, izvor de iubire,
Fă-mă să simț chinuire,
Să plâng și eu cu Tine.
Fă să arză sufletul meu,
Iubind pre Hristos Dumnezeu,
Ca să-i placă întru mine”⁴⁰.

sau

„ A fecioarelor Fecioară,
Nu-mi fi Tu mai mult amară.”⁴¹

Cu privire la plânsul Fecioarei, nu putem decât să-l asociem celui hristic, simbolistica lor gravitând în zona salvagădării omului și a creației în ansamblu. Ținând cont de aceste aspecte putem întrezări acel limbaj alegoric atât de des folosit de scriitorii creștini, limbaj pe care-l stăpânește și eruditul ardelean. Ca o paranteză fie spus, însăși întruparea *logos*-ului divin este „concepută ca și kenoză”, fapt care transformă strigătul de pe cruce dintr-o „expresie a disperării” într-un semn al transfigurării suferinței⁴². Este „transistoric” prin definiție deoarece „oferă o paradigmă a suferinței actualizabilă în orice context istoric”⁴³.

Rolul de intercesor al Fecioarei este reliefat de rugămintea creștinului care se asociază suferinței divine, dar modalitatea de adresare este una foarte personală. Păstrând proporțiile, putem găsi corespondențe între imaginea simbol, sunet și cuvânt în doinele, baladele și colindele populare românești, unde întâlnim prezența Fecioarei Maria în calitate de maică a creștinilor⁴⁴.

Tot în această zonă a suferinței rămânem, aducând în discuție orațiile funerare redactate de Micu, al căror conținut se află sub semnul misticii ortodoxe: „Ar trebui, toată viața noastră, să învățăm a muri”⁴⁵. Îndemnul autorului dezvăluie cititorului existența unui „timp eshatologic al Judecării de Apoi”, când „Ultimul Adam vine din nou”⁴⁶, iar fiecare muritor va da seamă pentru faptele sale.

Nimeni nu scapă de moarte oricât s-ar strădui. Cine se lasă amăgit de deșertăciunile lumii își pierde treptat umanitatea, demnitatea, libertatea, iar finalmente, mântuirea. Destinul peregrin al omului neînțelept și rău este translat în zona poveștilor mistice: Să

luăm drept studiu de caz povestea omului care vrea să ucidă o privighetoare, redată cu multă măiestrie de Sfântul Ioan Damaschin, preluată mai apoi de Samuil Micu. Trecând peste detaliile poveștii, reținem doar că negocierea libertății se desfășoară într-o atmosferă extrem de tensionată, iar morala poveștii îl îndeamnă pe cititor la reflecție. Iată textul:

„Scrie S. Ioan Damaschin cum că un om au prins o privighetoare, carea iaste un fealiu de pasăre foarte mică. Deci scoțind el cuțitul să o junghe, pasărea au grăit omului să nu o omoară, ci să o lasă vie: „O, omule! – zice. Ce folos vei avea de mă vei omori, de vreame ce nici o îmbucătură mică nu vei avea din mine? Dară, de mă vei slobozi, îți voi da învățătură, carea de o vei păzi înțelept vei fi”. Omul au zis: „Carea iaste învățătura aceasta?” Răspunde păsăruica: „De-ți iaste voia să fii înțelept, păzește aceaste trei porunci ale mele: întâiu, de lucru trecut să nu-ți pară rău; a doa, lucrul care-i preste credință nu-l creade; a treia, după ce știi că nu vei putea căpăta nu umbla. Aceastea le ține, și mult te vei folosi”. Aceastea după ce le-au zis pasărea, o au slobozit. Deci zburând paserea, s-au pus pre un ram și, vrând se cearce, să vază folositu-s-au ceva omul din învățătura ei, au zis cătră el: „Ah, cât de prost ești tu, căci m-ai slobozit! Că în mine iaste un bulz de aur cât un ou de strution, care iaste mai mare decât un ou de gânscă”. Apoi au început a zbură. Atunci omului i-au părut foarte rău că o au slobozit și au început a alerga după ea să o prindă și au zis: „O, pasăre, vino la mine să te omenesc, că foarte mult te iubesc, și apoi iară te voi slobozi!” Pasărea au răspuns: „Mai bine iaste mie să ne omenim și să ne iubim mai departe. Însă văz acum că nici un folos nu ai luat din învățătura mea, că trei lucruri ți-am zis să le păzești, și acum împotriva tuturor ai greșit. Ț-am zis să nu-ți pară rău după lucrul trecut, ție ți-au părut rău că m-ai slobozit. Ț-am zis: lucrul care e preste credință să nu-l crezi, tu ai crezut că în mine iaste aur cât un ou de strution, și eu toată nu sânt cât un ou. Ț-am zis să nu umbli după ce știi că nu vei căpăta, și tu, pedestru, alergi după mine, carea zbor, să mă prinzi. Asemenea omului acestuia fac cei ce foarte să întristează și fără de mângâiere plâng după cei morți (...)”⁴⁷.

Lecturând povestea într-o cheie fantastică vedem cum pasărea măiastră recunoaște nu doar vocația cosmică a omului⁴⁸, ci și

înclinația lui spre efemer. Teamă de moarte nu-l preocupă pe omul lipsit de frica lui Dumnezeu, care stă ancorat în „clipa prezentă”, transformată într-o sărbătoare perpetuă.

În altă ordine de idei, lucrările teologice ale lui Samuil Micu scot în evidență un interes deosebit pentru scrierile patristice, vizibil mai ales în teologia sa liturgic-euharistică. Deși se consideră un teolog al Bisericii Răsăritului, viziunea sa cu privire la Euharistie dezvăluie atașamentul față de catolicism. Dincolo de polemica ivită în jurul acestei chestiuni, prezența vie a lui Hristos în potirul euharistic este o realitate de necontestat, care conferă liturghiei creștine o dimensiune cosmică⁴⁹.

Studiul aprofundat al istoriei îl pune în contact pe Micu cu epoca migrațiilor și implicit cu viața religioasă a locuitorilor de la nordul Dunării de Jos. Este vizibil impresionat de stăruința românilor în credința creștină. Deși nu oferă lectorilor săi mai multe amănunte, el face dovada că lucrările scriitorilor și teologilor daco-romani nu-i sunt străine. Sunt menționați Ioan Cassian și Dionisie Exiguul, ambii originari din Scitia „provincie romană locuită de coloni romani, care acum se numesc români”⁵⁰.

Pentru Samuil Micu, cei care au slujit poporul prin scrisul lor au făcut-o în numele binelui obștesc și nu din alte considerente. Efortul lor merită să fie apreciat de posteritate în condițiile în care numărul cărțurilor români este relativ mic în raport cu numărul populației. Cauza problemei o constituie, desigur, instabilitatea politică generată de invazii, ocupații și războaie⁵¹. Dacă privim lucrurile semnalate de învățatul ardelean dintr-o perspectivă diacronică mai amplă, putem spune că religia creștină și-a împletit destinul cu cel al romanității orientale, conferind spiritualității românești originalitate și profunzimea unei trăiri aparte.

Societatea în care trăiește Micu nu este una locuită de sfinți, ci de o mulțime impresionantă de păcătoși, în mijlocul căreia puțini nevoitori duc o viață contemplativă. Sunt admirați de unii dintre concetățenii lor, dar și detestați de cei care păstrează o distanță respectabilă față de practicile menite să reprime „rebeliunea corpului împotriva sufletului”⁵². Chiar dacă transformarea trupului în templul duhului sfânt este un deziderat creștin pus în valoare încă din vremea apostolică (1 Corinteni 3, 16-17; Romani 8, 13; Coloseni 3, 15; Galateni 5, 24), trecerea

timpului lasă urme adânci în mentalul colectiv. Nu e de mirare că în epoca lui Samuil Micu se impune necesitatea revalorizării creștinismului. Astfel, în timp ce credincioșii împovărați de sarcini și de grija zilei de mâine privesc mai relaxat datoriile trupului față de suflet, clerul slab instruit cu greu face față noilor provocări. Una dintre ele aduce în prim plan mesajul bisericilor ardeleni, mesaj care îmbracă haina etno-culturală. Înțelegem acum de ce faimoasa „centură de cazne” și „obezile de fier” ale episcopul Aron „stârnesc un amestec de oroare și admirație”⁵³, fiind un anti-model pentru multe din oile sale cuvântătoare⁵⁴. În pofida acestei evidențe, membrii clerului refuză să capituleze, preferând să ducă mai departe o luptă la capătul căreia nu vor mai exista nici învingători și nici învinși.

În loc de concluzii

În opera lui Samuil Micu, mesajul atemporal al creștinismului se înscrie atât într-o dimensiune cosmică, cât și într-una mundană, profană. Relația omului cu Dumnezeu implică mântuirea – obținută prin înălțarea crucii pe Golgota – și efortul personal al înaintării pe calea viețuirii duhovnicești. Este fără îndoială un pelerin în această lume⁵⁵, de unde și eticheta de „cetățean al viitorului” pusă lui de către Sfântul Vasile cel Mare⁵⁶. Pentru a ajunge în intimitatea lui Dumnezeu trebuie să-și ajute semenii după putere, din locul orânduit lui. Este credința care-i va călăuzi, peste veacuri, și viața marelui erudit de la Blaj.

Note

1. Laura Stanciu, *Între aderare și asumare. punctele florentine pentru greco-catolicii transilvăneni în secolul al XVIII-lea*, p. 29, http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_aush/annales_10bis/studii/3_stanciu.pdf, accesat online 11.09.2012.

2. Ioan Rămureanu, Milan Șesan, Teodor Bodogae, *Istoria Bisericească Universală, pentru institutele teologice, vol. II (1054-1982)*, ediția a II-a, EIBMBOR, București, 1993, pp. 300-303; Giovanni Filoramo, *Istoria religiilor, II (Iudaismul și Creștinismul)*, trad. rom. de Cornelia Dumitru, Polirom, Iași, 2008, pp. 557-558; Liliana Trofin, *Istoria religiilor* (curs universitar), Editura Universității din București, București, 2009, p. 285; Paul Shore, *Jesuits and the Politics of Religious Pluralism in Eighteenth Century Transylvania: Culture, Politics, and Religion, 1693-1773*, Ashgate Publishing, Ltd., 2007, pp. 55-58 și passim; István Keul, *Early Modern Religious Communities in East-Central Europe: Ethnic Diversity, Denominational Plurality, and Corporative Politics in the Principality of Transylvania (1526-1691)*, BRILL, 2009, p. 238.

3. Niculina Iacob, *Adaptarea verbelor neologice de origine latină în istoria și lucrurile și întâmplările românilor*, p. 133, www.litere.usv.ro/anale/anale%202008/lingvistica/./3/4.doc, accesat online la data de 15.09.2012.

4. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *Samuil Micu în mărturie antologice*, ed: Silviu Hodiș, Galaxia Gutenberg, Târgu Lăpuș, 2010, p. 14, www.scoalaardeleana.ro/index.php?id=22&file=tl_files/fisiere/, accesat online 15.09.2012.

5. Niculina Iacob, *op. cit.*, loc. cit.

6. Laura Stanciu, *op. cit.*, p. 29: „Relevant

pentru concepția ecleziologică florentină a lui Samuil Micu este modul în care el tratează cele patru puncte dogmatice acceptate de români în Sinoadele Unirii”.

7. Samuil Micu, *Istoria bisericească*, transliterare de pe manuscrisul original paleografic, studiu introductiv, note și glosar de arm. Veniamin Micle, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului, 1993, p. 26.

8. Ana-Veronica Catană-Spenchiu, *Aspecte ale traducerii în Biblia de la București (1688) și în revizia lui Samuil Micu din 1795*, p. 62, <http://consilr.info.uaic.ro/~mld/monumenta/EXPLORARI.pdf>, accesat online 11.09.2012.

9. *Ibidem*, p. 66.

10. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 8.

11. Laura Stanciu, *op. cit.*, p. 67: „Gen. 1:10: Și au numit Dumnezeu uscatul pământ și adunările apelor le-au numit mări (d). Și au văzut Dumnezeu că easte bine. 10. (d) Tot lacul și toată adunarea apelor să numesc mări. S. Ieronim.; Gen. 3:7: Și s-au deschis ochii (a) amânduror, și au cunoscut că era goli, și au cusut frunze de smochin, și și-au făcut acopereminturi împregiurul trupului. 7. (a) Nu de ochii cei trupești, ci de priceaperea minții, Sfântul Ioan Gură de Aur”.

12. *Ibidem*.

13. Adriana Câteia, *Paradigma creștină a libertății între ontic și meonic*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2007, p. 143.

14. *Ibidem*; Ioan, 8, 32 (vezi *Biblia*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1988).

15. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 287.

*. *Istoria României în texte*, coord. Bogdan Murgescu, pp. 97-99, 113-116, 168-169, 185, 188-189 și passim (vezi *Unio trium nationum*, 1437; *Tripartitul lui Werböczi*, 1517; *Approbatæ Constitutiones*, 1653; *Supplex Libellus* al lui Inochentie Micu, 1743; acțiunile generalului Buccow; *Supplex Libellus Valachorum*, 1791; *Petițiunea Națională* adoptată la Blaj - 3-5 mai 1848 etc), <http://www.cimec.ro/Istorie/Istoria-romaniei-in-texte.pdf>, accesat online 27.09.2012.

16. Gh. Chivu, *Texte scrise cu litere latine în epoca veche a culturii românești*, p. 93, <http://consilr.info.uaic.ro/~mld/monumenta/EXPLO-RARI.pdf>, accesat online 11.09.2012.

17. *Ibidem*.

18. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 280.

19. Pamfil Matei, *Samuil Micu, „cel dintâi cercetător științific al limbii române”*, p. 7, <http://www.revistatransilvania.ro/arhiva/2006/pdf/numarul5-6/p7-8.pdf>, accesat online 15.09.2012.

20. Vasile D. Țâra, *Predicile lui Petru Maior, un moment de referință în evoluția discursului omiletic românesc*, <http://www.cntdr.ro/sites/default/files/c2010/c2010a21.pdf>, accesat online la 15.09.2012.

21. Samuil Micu, *Istoria catehetică*; cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op.cit.*, p. 281: „Vrăjmașul neamului nostru nu putea să vadă binele neamului românesc, ci în tot chipul s-au silit a face împărechieri între români și să le strice binele și pacea. Și așa, întâiu au trâmisi, pe la a. 1742, pre un pustnic din Banat, anume Visarion, de neam sârb, și acesta mare împărechiere au făcut în țara Ardealului și pre mulți i-au dezbinat. Dară după pustnicul acesta mai așezatu-s-au iară beserica românească din Ardeal? S-au așezat apoi iarăși cea mai mare parte a besericei românești, după ce, din poruncă împărătească, au fost scos și dus din țară propoveduitorul vrajbei, Visarion acela. Ci mai pre urmă s-au sculat, la a. 1756, un călugăr de la monastirea Cioarei din varmeghia Belgradului, carele sub chip de propoveduirea adevăratei credințe, carea el nu o știa, mare turbare au făcut și la mulți oameni de omenie nevoie, și goană grea asupra românilor celor uniți, dintre cari foarte pre mulți i-au adus ca să lapede unirea cu Beserica Apusului. Lui nu atâta era de credință, cât să adune bani. Mai pe urmă, din poruncă împărătească, ca să se așeze turbările între norodul românesc, au fost gonit din țară. Dară neamul românesc din Ardeal în două credințe au rămas împărechiati, o parte unită, altă parte neunită”; vezi și Ioan Ramureanu, Milan Șesan, Teodor Bodogae, *op. cit.*, p. 301.

22. Laura Stanciu, *op. cit.*, p. 29.

23. Samuil Micu, *op. cit.*, pp. 3-18 (v. studiul introductiv), 29-74, 113-119, 146-152, 178-184, 208-213, 243-252, 258-259 și passim.

24. Vasile D. Țâra, *op. cit.*, loc. cit.

25. Adina Elena Codici, *Retorica limbajului predicii misionare*, p. 1, <http://www.usv.ro/prodect/database/2010/14/publicate/05.pdf>, accesat

online 15.09.2012.

26. *Ibidem*.

27. Ștefan Olteanu, *Societatea românească la cumpănă de milenii. Secolele VIII-XI*, București, 1983, passim; idem, *Societatea carpato-danubiano-pontică în secolele IV-XI. Structuri demo-economice și social-politice*, București, 1997, passim.

28. Vasile D. Țâra, *op. cit.*, loc. cit.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*.

31. *Ibidem*.

32. *Ibidem*.

33. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 12.

34. *Ibidem*.

35. *Ibidem*, pp. 12 și 295.

36. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, vol. 2, București, 1994, p. 112.

37. Ioan, 12, 24.

38. Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, p. 48.

39. Vezi *Cântare jealnică către Preasfânta de Dumnezeu Născătoare* – cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 12: „Atmosfera de durere din momentul crucificării are un sunet românesc adecvat în versiunea ardeleanului nostru”.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*, p. 292.

42. Adriana Câteia, *op. cit.*, p. 138.

43. *Ibidem*, p. 140.

44. Ioan 19, 26-27; Maleahi III, 1; Isaia 61, 10); Psalm 44, 10-11; Matei XX, 23; Jaroslav Peljkan, *Fecioara Maria de-a lungul secolelor. Locul ei în istoria culturii*, Humanitas, București, 1998, passim; despre motivul „maicuței bătrâne” din Miorița vezi la Iuliana Crînguș, *Ipostaza maternă a feminității în folclorul românesc*, p. 19, <http://www.unibuc.ro/studies/index.php?path=Doctorate2011August%2FCrangus+Iuliana++Ipostaza+Materna++Feminitatii++Folclorul+Romanesc/>, accesat online 24.09.2012; colinda de Crăciun *La Vifleem, acolo-n jos*, în „Colinde”, broșură editată de Episcopia Ortodoxă Română Alba și tipărită de Tipografia Alba Iulia, p. 6; cf. Ioana-Gabriela Griga, *Imaginea Fecioarei Maria în colinda românească*, <http://ro.scribd.com/doc/49269792/Imaginea-Fecioarei-Maria-in-colinda-romaneasca>, accesat online 16.09.2012.

45. Vezi *Propovedanie sau învățăături la îngropăciunea oamenilor morți*; cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 125.

46. Ioannis E. Anastasiou, *Țimp și eshatologie la părinții greci*, p. 202, http://teologiesiaviata.ro/sites/default/files/articol/pdf/2012/09/08_ranastasiou_țimp_si_eshatologie.pdf, accesat online 18.09.2012; despre timpul eschatologic al Judecății de Apoi redat în programul iconografic al bisericilor din Țara Românească vezi la Luiza

Zamora, *Teme funerare în bisericile bolniță din Țara Românească*, http://www.patzinakia.com/ONLINEBOOKS/Luiza-BOLNITE/05_ teme_funerare.pdf, accesat online 18.09.2012.

47. *Propovedanie sau învățăture la îngropăciunea oamenilor morți*; cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 144.

48. M. Ciulei, *Învățătura despre suflet și trup în antropologia patristică a secolului IV*, Cuvânt înainte de Ștefan C. Alexe, Alexandria, 1999, pp. 344, 352 și passim; K. D. Fedler, *Exploring Christian ethics: biblical foundations for morality*, Westminster John Knox Press, 2006, pp. 80-81; Liliana Trofin, *op. cit.*, p. 212.

49. Vezi și lista lucrărilor sale în *Scurtă cunostință a istoriei românilor*: „La acestea să pot adăoge cele pe care le-am scris eu pre limba romanească, care sânt: [...] Biblia toată de pre elinie, Canoanele săboarelor în Beserica Răsăritului primite, Învățăturile Sfantului Chiril de la Ierusalim, Cuvintele s. Vasileie către norod, si cele aschiticești, ale sfantului Ioan Gură de Aur cuvintele cele în evanghelia s. Ioan, si alte vro cateva. Ale ss. Grigorie Theolog, Epifanie, Chiril de la Alexandria, Efrem Sirul, Atanasie Sinaitul, Andreiu Criteanul vro cateva cuvinte, si ale s. Damaschin cartea 1 si 2, de pravoslavnică credință [...] ale s. Pahomie cele călugărești, si ale sf. Dorothei toate cuvintele si mai mărunte învățături ale multor sfinți părinți, si învățăturile lui Thoma de la Kempis, îndreptarea păcătosului, Istoria schismei întră Beserica Răsăritului si a Apusului pre vremea lui Mihail Chelularie, Arhiepiscopul Țaringradului, si a săborului de la Florenția, [...] si despre descoperirea cea dumnezeiască, si Theologia moralicească, si o carte despre căsătorie, acestea toate romaneste, au eu le-am făcut, au eu le-am tălmăcit. Latinește am scris [...] de căsătorie, si de

posturi”. Pentru detalii vezi la Zaharie Pinte, *Taina Sfintei Euharistii în teologia lui Samuil Micu*, pp. 38, 48-49, <http://www.unibuc.ro/studies/Doctorate2008Noiembrie/Pinte%20Zaharie%20%20Taina%20Sfintei%20Euharistii%20in%20teologia%20lui%20Samuil%20Micu/REZUMAT.pdf>, accesat online 19.09.2012.

50. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, pp. 285-287 și passim.

51. *Ibidem*, p. 287: „Scriitori în neamul românesc mulți nu sânt, că nici au putut sta de scrisoare și de învățătură mai adâncă, pentru răskoalele și turburările războaielor, care mai tot întruna s-au făcut în Dachia de goti, de ghepidi, de huni, de paținațite, de avari, de bulgari, de slavi, de sarmate, de unguri, de tătari și de turci, care neamuri toate, cu năvălirile sale, mult val și mult necaz au făcut românilor celor din Dachia, până ce i-au adus la acest ticălos stat, în care acum gem și suspină”.

52. Marius Mărginean, *Practicile devoțiunii populare în Transilvania (sec. al XVIII-lea), mortificările trupului*, p.139, http://istorie.uab.ro/publicatii/colectia_bcscs/bcscs_6/16_marginean.pdf, accesat online 16.09.2012.

53. *Ibidem*, p. 141.

54. *Ibidem*.

55. De urmarea lui Hristos (cap 22, De cugetarea ticăloșiei omeneste); cf. Ioan Chindriș, Niculina Iacob, *op. cit.*, p. 160: „Nu iaste fericirea omului a avea de prisosit ceale vremealnice, ci destul iaste lui a avea de mijloc”.

56. Ioannis E. Anastasiou, *Timp și eshatologie la Părinții Greci*, pp. 200-201 și passim, http://teologiesiviata.ro/sites/default/files/arti_col/pdf/2012/09/08_r.anastasiou_timp_si_eshatologie.pdf, accesat online 20.09.2012.

DIFICULTĂȚI ALE EXEGEZEI ȘAGUNIENE

Prof. univ. dr. Valentin MARICA

Cuvinte cheie: exegeză, opera teologică, ortodoxie, Mitropolit Andrei Șaguna

Key words: *exegesis, theological work, Orthodoxy, Metropolitan Andrei Șaguna*

Abstract

The study shines a light on the exegetical difficulty residing in the multi-dimensional composition of metropolitan Andrei Șaguna's writings and the appreciation of this scholar-metropolitan's work as a cornerstone of re-spiritualization, but also of the church-nation theme. One considers that the exegesis of Șaguna's work, despite its intrinsic difficulties, can continue to find its prestige in the consistent, multidisciplinary critical investigation, in which the logos and the mythos, scientific argumentation and revelation, the human and the godly coexist.

El morala lucrului o pune mai pre sus de toate și cu a ei putere produse lucruri cari pururea îi vor constata mărirea.
(Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna*, Editura Cronicar, București, 2002, p. 5.)

O primă dificultate exegetică rezidă în alcătuirea multidimensională a operei, în „intenția rotundului”, după o expresie a lui George Călinescu, în legătură cu I.H. Rădulescu, B.P. Hașdeu, N. Iorga, pe care o asimilăm, credem potrivit, demersului nostru. Este cuprinsă – în diferite niveluri de abordare – partea, nu întregul. Sunt secvențe ale operei ce intră într-un câmp preferențial, în timp ce altele rămân într-o latență exegetică sau într-un fond arhivistic încă necercetat, deși susțin forța proteică a operei și întruchiparea în homo universale a autorului. Cel numit „o epocă”¹, începutul ortodoxiei contemporane din Transilvania², își dovedește, la fel, „rodnicia”, amploarea și profunzimea ideatică, adevărul și sublimul, „întărirea spirituală a substanței sale românești”³ și în *Elementele Dreptului canonic al Bisericii drept credincioase răsăritene*, Sibiu, 1854, în *Istoria Bisericii Ortodoxe răsăritene universale de la întemeiere până în zilele noastre*, Sibiu, 1860, în *Promemorie despre dreptul istoric al autonomiei bisericești-naționale a românilor de religie răsăriteană*, Sibiu, 1849, dar și în *Enhiridion, adică carte manual de canoane ale unei sânteii sobornicești și apostolești Biserici cu comentarii*, Sibiu, 1871, sau în opere postume – *Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, Sibiu, 1923, fiind operă fundamentală⁴ – în opere îngrijite – de felul *Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă*, Sibiu, 1855 - sau în traduceri din slava veche. Noii exegeze i se cere să valideze consensul tuturor acestor texte, percepându-le în „funcțiunea lor de viață.”

De menționat un complex al exegetului, indiferent cărui timp îi aparține, exprimat în neliniste și chiar îndoială, legat de posibilitatea cuprinderii adecvate în registru critic a exemplarității și unicității șaguniene, a operei „de chibzuință”, stăpânind, în opinia lui Octavian Goga, „vâltoarea tulbure”. O atare afectivitate o mărturisește Nicolae Popea, colaborator al lui Șaguna, autorul monografiei *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei Baron de Șaguna* ⁵: „Mărturisesc că nu fără de oreșicare repugnanță a sufletului me induplecai la această operă grea și delicată la descrierea vieții acestui mare și rar bărbat al națiunii române, temendu-me ca nu cumva din cauza mărimii, mulțimei și felurimei faptelor sale să nu pot satisface așteptările comune, ce cu dret cuvent pot ave loc față cu astfel de scriere.” Contemporanii arhierelui prevăd viitorimea ca timp exegetic ideal. „Acela care îi va compune biografia în spirit obiectiv – consemna G. Barițiu – seu după cum se esprime Tacit, sine ira et studio, va binemerita de biserică, de patriă și de națiune”⁶. Predicția lui Barițiu denotă răspunderea în prezentarea unei vieți și a unei opere iubitoare de „ordine” și „bună-cuviință”, venind din „agerime de minte” și „stăruință de fer”, născând înălțime și sublimitate spirituală.

O anume vârstă exegetică, mai veche, prezintă, de asemenea, rolul viitorului în a-l așeza pe „Mitropolitul Șaguna” în întreaga sa „mărire și splendoare”. Nicolae Popea, „archimandrit și vicariu arhiepiscopesc” exprima ideea la funeraliile marelui arhieriu:

„...cine a fost metropolitul Șaguna? o scim cu toți; ni-o aretă trecutul și ni-o va areta viitorul pote și mai bine.” La fel, dr. Elie Miron Cristea învestea posteritatea cu înveșnicirea misiunii șaguniene: „va trăi în munca și operele urmașilor săi”. Însuși arhiereul prefigurează judecata postumității. La Congresul Național Bisericesc de la Sibiu din 1868, cel chemat să voteze Charta Magna a Bisericii Ortodoxe din Ardeal, Andrei Șaguna, rostește cuvintele: „Cum am condus eu până acum treaba cea grea și problematică a reînființării mitropoliei noastre? Judece prezentul și viitorul (...) și mă mângâi căci citez să zic că nu în deșert am alergat, nici în deșert m-am ostenit, că n-am alergat ca și cum n-aș fi știut unde alerg, nici am dat războiu, ca și cum aș fi bătut văzduhul, ci luptă bună m-am luptat, curgerea am plinit și credința am păzit”⁷. O scrisoare pe care i-o adresează Mitropolitului S. Bărnăuțiu și T. Cipariu exprimă ideea că timpul românesc în eternitatea lui îi va răspândi sfințenia numelui : „Națiunea îți va fi datoare mult (...) și numele Prea Sfinției Tale îl vor spune părinții copiilor lor, ca să se binecuvinte din generațiune în generațiune”⁸.

Proiecția în viitor a personalității șaguniene apare în pagini de exegeză ale înaltului Antonie Plămădeală despre momentul Șaguna în istoria bisericii Transilvaniei: „Activitatea lui Șaguna e una de temelie. Pe o astfel de temelie se pot reface ziduri, se pot rectorii instituții, în pas cu vremea și cu cerințele ei.” (subl.n.)

Aceste anticipări ale judecății postume, credința în perpetuarea dreaptă a istoriei șaguniene cer răspunsuri în rigoarea exegezei actuale. Valorizarea operei Mitropolitului ca temelie a respiritualizării, bunăoară, dar și coexistența biserică-națiune – temă pregnantă la dr. Elie Miron Cristea, Nicolae Colan, Nicolae Steinhardt – apar, “în pas cu vremea și cu cerințele ei”, în scrierea lui Keith Hitchins, din 1995, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania, 1846-1873*, de asemenea în cercetarea Universității din Viena cu tema *Canonisti ortodocși și politicieni în Imperiul Austriac*, coordonată de prof. Richard Potz, proiectul vienez cuprinzând și valorizarea operei canonice a Mitropolitului Șaguna. Mențiunile de mai sus probează șanse de actualizare a operei șaguniene, atenuând dificultățile exegetice. Desigur, un Institut European de Cercetări „Andrei Șaguna” ar avea rolul de desăvârșire exegetică, prin cuprinderea

operei în ediții critice, după modelul *Integrala operei...*

Deduția că s-a scris și s-a spus mult despre înaltul arhiereu, în pagini superlative, cărora nu li se mai pot adăuga elemente de noutate, monotonia, prin repetare, a unor enunțuri exegetice de tipul „Andrei Șaguna – om al timpului și al vremurilor”, “Șaguna – un Moise ce și-a eliberat poporul”, “bărbatul trimis de Providența Divină” ș.a.m.d, de asemenea predominarea prezentărilor biografice sau eseistice, în detrimentul analizelor critice a scrierilor teologice, istorice sau literare, îi pot fi exegezei șaguniene defavorabile; cu atât mai mult cu cât, la această oră, după diagnozele filozofului Andrei Marga, „preocuparea de a monografia concepții, opere, personalități, epoci este minoră la noi”⁹, când „inerțiile intelectuale” sunt evidente și efortul performanțelor în a articula analize sistematice e „disprețuit”. O eră a vidului – preluăm sintagma lansată de Gilles Lipovetsky în *L’ère du vide. Essais sur l’individualisme contemporain*, Gallimard, Paris, 1983 – prin expansiunea narcisismului și a indiferenței, nu favorizează marile restituiri culturale.

Studiul părintelui acad. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Andrei Șaguna în istoriografie*, din volumul „Mitropolitul Andrei Șaguna creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania”, pune în evidență generoase priviri exegetice care își pot găsi răspunsul de continuitate în prezent. În opinia noastră, edificiul cultural șagunian fiind *opera aperta*, este indispensabilă înnoirea exegetică, prin conspectul de lectură intensivă, privind integralitatea operei. O lectură mai puțin convențională, depășind interpretările prea sedimentate, de obicei legate de primele scrieri cu caracter monografic dedicate Mitropolitului, între acestea *Viața și faptele lui Andrei Șaguna Mitropolitul Ardealului* de Dr. I. Lupaș, poate aduce ceea ce Umberto Eco numea plus-valoarea de sens. Noua lectură, reflexivă și critică, va dezvălui și alte fațete, mai puțin cunoscute, până acum, ale operei, mai ales în legătură cu predicile, scrisorile pastorale și memoriile Mitropolitului. Aprecierile universitarului clujean Elena Dragoș din *Introducere în pragmatică*, cu referire la exegeza eminesciană, pot fi extinse asupra oricărei opere importante aparținând culturii și spiritualității noastre: „Interpretările operei eminesciene au atins asemenea moduri, ca număr și

valoare, încât pare hazardată orice nouă încercare de sondare a textelor sale poetice. Dar, cum modelele de investigare a literaturii s-au dovedit nu numai extrem de variate, ci și perfectibile, rămâne mereu speranța unei fațete mai puțin observate, mai puțin explicate.” În acest context, rămâne un reper exegetic, de nouă „evaluare critică și prospectivă”, teza de doctorat, susținută la Universitatea din Erlangen, a teologului Johann Schneider¹⁰, publicată și în limba română, în 2008, la Editura sibiană Deisis, cu titlul: *Ecleziologia organică a Mitropolitului Andrei Șaguna și fundamentele ei biblice, canonice și moderne*, despre viziunea șaguniană asupra bisericii ca organism viu, reînvierea diecezei transilvane în relația indestructibilă cu „mântuirea poporului și spiritul timpului.”

Autoritatea și evlavia vieții și operei șaguniene pot dimensiona capitole de interes ale noii exegeze, din momentul în care Mitropolitul devine Sfântul Ierarh Andrei Șaguna, cu puternică înrâurire ecleziastică, bisericile putând să poarte hramul Sfântului sau noile ctitorii bisericesti binecuvântarea moaștelor, în taina aleselor cuvinte din Slujba Sfântului Noului Proslăvit între Ierarhi, Andrei Șaguna, Mitropolitul Ardealului: „Ca o piatră tăiată din Hristos, Piatra cea din capul unghiului, așezat ai fost, Sfinte Ierarhe Andrei, la temelie Bisericii Ortodoxe din Ardeal, pe care cu osteneală și rugăciune ai păzit-o neclintită și ai așezat pe ea turma cea cuvântătoare, păzind, astfel, Trupul Tainic al Mântuitorului Hristos.” Astfel de pagini de exegeză – am numi-o a euharistiei – au fost deseori anticipate, comentatori ai vieții și operei celui care „și-a dat credinței sale probleme mari de rezolvat”, cum aprecia ÎPS Nicolae Bălan, trecându-și discursul în rugăciune, simțindu-l pe arhiereu ca pe omul viu, cuprins în grația divină. Vasile Lucaciu, vorbind cu prilejul Centenarului nașterii marelui arhiereu, numindu-l cetate de apărare, și mândrit că urmașii Mitropolitului lasă „spărturi să se facă în cetate”, își trece, treptat, discursul în inefabilul rugăciunii: „Scoală-te duh mare și geniu strălucit al marelui Andrei! Inspiră sentimente de iubire de neam și de lege fiilor tăi credincioși, întărește-i în unire și în solidaritate, depărtează de la noi spiritul de ceartă, de ură, de gelozie, ca toți uniți în cuget și simțiri să apărăm odoarele scumpe ce ne-ai lăsat pe teren bisericesc, politic și cultural, și a căror înflorire și dezvoltare

înseamnă dezvoltarea progresului și mărirea neamului românesc”¹¹. Încărcătura emoțională ponderată, dar cât de semnificativă!, din textul memorandistului-preot Vasile Lucaciu, poate fi considerată tipar benefic în exegeza șaguniană, fără exacerbarea elegiosului, într-un desen portretistic în ton cu trăirea sobră, dramatică, a ierarhului. La împlinirea a 25 de ani de la sosirea sa în Transilvania, Mitropolitul Șaguna mărturisea: „Voi evita ovațiunile (...), voi petrece în singurătate, cu post și rugăciune, ca astfel să mulțumesc lui Dumnezeu (...) pentru toate facerile de bine care le-a revărsat pentru biserică și națiunea noastră română, în decurgerea acestor 25 de ani”.

Exegeza șaguniană, cu dificultățile inerente, își poate afla, în continuare, prestigiul în investigația critică consecventă, pluridisciplinară, în care să coexiste logosul și mythosul, argumentația științifică și revelația, omul și Dumnezeu. Cel care știa că a venit „la ai săi”, în „covârșitoare împrejurări”, să-i scoată din „somnolența vegetativă” și „anemia perniciosă”, cel care – „înțelept al acțiunii”- le-a împrumutat „lucrurilor omenești” „adâncuri supraomenești”¹², nu își are împlinit destinul editorial și critic. Desigur, universul șagunian e inepuizabil. Tainicul inundă fiecare inițiativă exegetică. Lucian Blaga își încheia o conferință din ciclul „Dreptatea românească și luptătorii ei”, inițiat de Cercul Juridic Transilvan, astfel: „Ardealul e stăpânit de un sentiment sărbătoresc al vieții. El îmbracă totul în haina duminicală. Remarca e nespus de adevărată. Acest sentiment duminical, ce-l revărsăm noi, ardelenii, asupra vieții și asupra lumii înconjurătoare, ține poate că de credința și de frica noastră din timpuri vechi, aproape dintotdeauna. Mi se pare însă că prin venirea lui Andrei Șaguna în Ardeal, sentimentul acesta colectiv a fost întărit din cale afară. M-am ostenit să surprind, în bătăile de lumină ale veacului, profilul spiritual al acestui arhiereu, care a venit în Ardeal datorită unei armonii prestabilite a destinului omenești, și acum, la sfârșit, nu găsesc alte cuvinte mai potrivite pentru a caracteriza pe Andrei Șaguna, omul și fața bisericească, decât acestea: el a fost întruparea Duminicii printre noi” (subl.n.).

Note

1. Vezi Conferința Pr. Acad. Mircea Păcurariu, *Mitropolitul Andrei Șaguna, 200 de ani de la naștere*, în „Conferințele Bibliotecii Astra”, Sibiu, nr. 9/2008.

2. Pr. Prof. Dr. Acad. Dumitru Stăniloae, *La începutul ortodoxiei contemporane din Transilvania a fost Șaguna*, în volumul colectiv „Mitropolitul Andrei Șaguna, creator de epocă în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania”, Ed. Andreiană, Sibiu, 2008, p.41-54.

3. Apud Justinian Chira, *Arhiepiscopul Maramureșului și Sătmăruului, Andrei Șaguna*, Baia Mare, 2011, colecția „Harul și adevărul”, p.17-42.

4. *Memoriile Arhiepiscopului și Mitropolitului Andrei Șaguna din anii 1846-1871*, publicate de Consistorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba-Iulia și Sibiu, la aniversarea a 50-a de la adormirea în Domnul a Marelui Arhiepiscop, Sibiu, Tipografia Arhiepiscopiei, 1923.

5. Nicolae Popea, *Arhiepiscopul și Mitropolitul Andrei Șaguna*, Ed. Cronicar, București, 2002, Ediție anastatică, p. 6.

6. Apud Nicolae Popea, *Op.cit.*, p.5

7. Apud Justinian Chira, *Op.cit.*, p.83

8. Apud Justinian Chira, *Op.cit.*, p.74

9. Andrei Marga, *Diagnoze, articole și eseuri*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2008, p.6-7, 11, 203.

10. Johann Schneider, teolog evanghelic luteran, este originar din localitatea transilvană Moșna, stabilit în Germania. Și-a susținut teza de doctorat despre Mitropolitul Andrei Șaguna în anul 2004, sub coordonarea prof. Karl Christian Felmy, personalitate proeminentă în teologia ortodoxă, titularul catedrei de istoria și teologia Răsăritului Creștin de la Facultatea Evanghelică din Erlangen.

11. Vasile Lucaci, în ziarul „Lupta”, an. III, nr.177 din 4/14 octombrie 1909, cu prilejul Centenarului nașterii marelui arhiepiscop ortodox Andrei Șaguna, apud Justinian Chira, *Op.cit.*, p.52

12. Lucian Blaga, apud Justinian Chira, *Op.cit.*, p.35

13. *Idem, Ibidem*, p.42.

DISTRUGEREA DOCUMENTELOR ROMÂNILOR ARDELENI PENTRU A-I ELIMINA DIN ISTORIE

Dr. Gelu NEAMȚU

Cuvinte cheie: arhivă, documente românești, Transilvania, memorie colectivă
Key words: *archive, Romanian documents, Transylvania, collective memory*

Abstract

The study introduces examples of the destruction suffered by the documents of Romanian Transylvanians prior to 1848-49 and during the Revolution of 1848-49, Revolution commencing with renewed and frightening "acts of bravery" done by the army of Kossuth against Romanian documents, starting with the occupation of Blaj by the troops of general Bem and continuing with the "annihilation of a considerable part of the archives of the Romanian Eastern-Greek diocese" in Sibiu and ended with the tragic chapter of the destruction of Romanian archives and documents during the occupation of northern Transylvania by Admiral Horthy, from September 1940 until 1944.

Încă în epoca istorică în care nu era cunoscut scrisul, omul a conferit o importanță deosebită memoriei (mnemonului) care era aceea de a păstra tezaurul spiritual comun al trecutului colectivității.

Uitarea acestui „tezaur” colectiv era echivalentă cu „moartea spirituală” a colectivității.

În epoca următoare când evenimentele erau consemnate în scris, „documentele” constituiau memorie.

Distrugerea lor ducea tot la uitare, adică la aceeași moarte spirituală a colectivității.

Deci memoria era și este izvorul nemuririi, pe când distrugerea documentului înseamnă uitare, și uitarea devine izvorul morții spirituale.

Istoriografia maghiară și autoritățile maghiare distrugătoare de documente, de la începuturile istoriei lor i-au plasat pe românii ardeleni în zodia zeiței Lethe (zeița uitării).

Oare de ce?

Simplu. Pentru că distrugând, distorsionând, falsificând sau ignorând documentele românilor ardeleni sau despre ei, aceștia puteau fi eliminați mai ușor din istorie.

Este și părerea lui Aron Densușianu, Lapedatu și Teofil Frâncu, pe care i-am depistat a fi fost coautorii seriei de articole „Românii și maghiarii” din cea mai modernă gazetă a epocii: *Orientul latin*¹.

Iată cum formula el acest adevăr evident: „...toți scriitorii maghiari, din timpurile cele mai depărtate, până azi, s-au nevoit a întemeia pentru elementul maghiar tot felul de drepturi, iar pe români a-i retăcea, a-i întunece și a-i exclude – dacă vom considera toate acestea, vom putea să știm că avem d-a

ștepta de la un cronicar...” [ungur].

Eliminarea românilor din istorie nu urma să se facă numai prin distrugerea, falsificarea sau ignorarea documentelor, ci și prin cunoașterea și cultivarea defectelor românilor care astfel puteau fi manipulați mai ușor și distruși.

Cei trei coautori ai seriei de articole „Românii și ungurii” presupuneau că o astfel de acțiune împotriva românilor va fi susținută și desfășurată timp de mai multe generații [sb.n. – G.N.]. Să vedem însă mai exact cum formulează ei acest program de disoluție a națiunii române: „Siguranța și netemerea ce i-o procuri față de tine, după ce l-ai lăsat, d-o parte să te studieze până în rinichi, să-ți descopere slăbiciunile și să le adauge” va putea cu ușurință să dezbine puterile românilor.

Procedând în acest fel se face posibil ca pe toate căile și cu toate mijloacele să le fie indusă românilor demoralizarea și să li se corupă simțul de „drept și demnitate națională”, preț de mai multe generații².

Și, într-adevăr, procedeul are reverberații până în ziua de azi.

Un scurt și elocvent exemplu voi da totuși pentru a înțelege mai bine persistența pe durate lungi a unor scopuri în istorie.

Iată ce spune acad. Dinu C. Giurăscu în 2011, mahnit că trecutul nostru este șters pas cu pas și că noua lege a educației, „preconizează o educație în care nu se află sentimentul și identitatea României”, putând fi numită: „Legea educației fără patrie”. Și încheie îngrijorat: „...personal am convingerea că există o politică deliberată de a șterge din mintea și sufletul oamenilor, în special ale

tineretului, conștiința apartenenței la națiunea noastră”³.

Observația pe care trebuie neapărat să o facem între cum se lucra împotriva românilor la 1875 și în 2011 este aceea că, în primul caz acțiunea de intoxicare mintală și de inducere a demoralizării o făceau străinii neprieteni ai românilor, pe când același tip de acțiune, acum în zilele noastre, o fac cozile de topor, foarte bine plătite, care peste generații pun umărul cu sânge la disoluția națiunii române.

Dar să revenim la tema noastră, atât de gravă și semnificativă, a distrugerii documentelor.

Distrugerea documentelor românești nu începe odată cu 1848-49. Putem spune că abia acum, odată cu revoluția, acest fenomen grăitor pentru scopul eliminării românilor din istorie ajunge la apogeu.

Iată ce mărturisește marele nostru istoriograf, același George Barițiu, în acest sens: „Știm că au fost epoci în care s-au cules de la români intenționat o mulțime de documente prețioase sub un pretext sau altul și care după aceea nu li s-au mai restituit, ci din contră au fost aruncate în foc ori s-au nimicit în alte moduri.

Așa s-a întâmplat de exemplu în zilele Mariei Tereza cu ocazia înființării regimentelor confinare; apoi aceeași manoperă se mai repetă și în districtul Făgăraș pe la 1820 de către o comisie compusă din ofițeri și civili.

Au fost și cazuri în care bieții oameni au fost constrânși să-și arate documentele la solgăbirăi care după ce se prefăceau că le citesc atent, le spuneau: „ce voiți cu aceste secături? Nu vă plătesc un baraboi, le puteți arunca în foc sau să înveliți în ele brânză”⁴.

Pentru a înțelege și mai bine atitudinea autorităților maghiare din Transilvania nu numai față de documentele valahilor, ci și față de orice înscris românesc, trebuie să știm că din momentul în care s-a desființat tripla cenzură a ziarelor românești (la Brașov, la Cluj la guberniu și la Viena), kossuthiștii au recurs la o cenzură etnică și mai irațională și mai dură: Gazeta de Transilvania a fost arsă inchizitorial în public, în piețe.

Gestul urmărea același scop: pentru care era distrus orice document românesc în acest fel să nu mai știe nimeni că în Transilvania au fost români cu aspirații, cereri și pretenții și astfel, pe cât posibil, aceștia să fie eliminați din istorie⁵.

Acestea se petreceau în vară; în toamnă însă, când războiul civil bătea la ușă, la Târgu

Mureș, aceiași kossuthiști fanatizați dădeau semnalul „libertății ungurești” pe care Organul național al lui Timotei Cipariu îl înfățișa astfel: mulțimea orășenilor începu să distrugă documentele românești: „Traseră și arhivul jos, și toate actele parte le-au călcat în tină [noroi], parte le-au grămădit pre foc, parte le-au dus și le-au aruncat în tină pe uliță...”⁶.

Anul 1849 debutează cu noi și cutremurătoare „fapte de vitejie” kossuthiste împotriva documentelor românești.

Acțiunea se desfășoară imediat după sfânta Bobotează (4-6 ianuarie) odată cu ocuparea Blajului de către trupele lui Bem, care încep cu pângărirea bisericii catedrale în răgnetele honvezilor că a trecut vremea ca Blajul să mai fie o „Romă românească”.

În continuare, documentul care descrie evenimentele, înregistrează scene incredibile pentru o armată ai cărei soldați pretindeau a fi membri ai unei națiuni „superioare” românilor: „Biblioteca seminarului o au deprădat cu totul, piața era plină de cărți și de scrisori; [aruncau] unii după alții cu cărți, alții se îmbrăcau în haine bisericești (popești) și cu câte o carte în mână mergeau prin piață urmați de mai mulți și strigând: «én vagyok Bărnuțiu» [eu sunt Bărnuțiu – n.ns], alții «en vagyok Cipariu» [eu sunt Cipariu – n.ns]. Așa își băteau joc de lucrurile cele mai sfinte și de oamenii cei mai prețuiți ai românilor, în văzul oficialilor, cari în loc de a-i opri sau dojeni își arătau complăcerea desfrânaților săi subordonați, pentru că le știu face petrecere”⁷.

Un lucru greu de explicat sau poate dimpotrivă, este că aceste acțiuni de jaf erau comandate de nobilii din împrejurimi.

Nu trece mult și, la 8 februarie 1849, delegații consiliului din Târgu Mureș raportează Consiliului și directorului Poliției o altă faptă de „vitejie”: au reușit să pună stăpânire pe matricolele bisericilor românești, ortodoxă și greco-catolică⁸.

Ce voiau să le facă matricolelor? Era destul de previzibil deoarece și acestea erau în fond documente românești.

Primăvara lui 1849 (în luna martie), trupele kossuthiste ale lui Bem József aduc alte nenorociri pentru documentele românești, de data aceasta din Sibiu.

La ocuparea Sibiului de către armata lui Bem s-au întâmplat, consemnează George Barițiu, o serie de omoruri, furturi și alte excese militare.

Unul dintre excesele militare cele mai

regretabile, echivalent cu acea ștergere a memoriei colective românești, a fost „nimicirea unei părți considerabile din arhivul episcopiei române greco-răsăritene”⁹.

Regretabilul eveniment a fost studiat temeinic într-o lucrare remarcabilă¹⁰ de către excelenta cercetătoare Ana Grama.

Tot atunci a fost distrusă iremediabil și prețioasa arhivă a Comitetului Național (adunată în cinci luni de revoluție). Dacă arhiva ar fi scăpat întreagă, astăzi am fi avut multe răspunsuri cu privire la numeroase aspecte ale revoluției românești.

Catastrofalul moment este înregistrat tot de George Barițiu: „În 11 martie 1849 seara, când cu căderea Sibiului, prizonierii unguri [printre care se aflau și persoane cu studii înalte – n.ns. G.N.], carii fuseseră închiși vis-a-vis în școluța călugărițelor, scăpând de acolo, alergară drept la locuința Comitetului, unde aruncară în foc toate actele câte se adunaseră în curs de cinci luni în micul său arhiv”¹¹. Aceștia apucaseră să ardă și câteva brațe din arhiva Comandei generale. Pentru luna următoare, 14 aprilie 1849, avem un document cu totul atipic pe care îl reproducem în anexa nr. II, pentru că este în favoarea românilor din zona secuimii.

El atestă că teroarea kossuthisto-șovină ajunsese atât de exacerbată în acea zonă încât i-a îngrozit până și pe oficialii de la Târgu Mureș, care cer comisarului regnicolar Ládisláu Csány să acorde de urgență scaunului Mureș o autorizație pe termen de trei luni pentru a introduce tribunalul statarial pentru crime grave și pentru a pune stavilă actelor nelegiuite ce se săvârșesc mai ales împotriva populației românești(!)¹². Documentul a fost descoperit de Silviu Dragomir. Probabil acest document a cruțat numeroase vieți omenești și distrugerea multor documente.

El se găsea în fondul Arhivei comisariatului din Transilvania.

Pentru luna mai 1849, avem un alt document care ne face să înțelegem de ce au ajuns până la noi atât de puține documente ale prefecturilor.

Documentul este din Blaj, 19 mai 1849, fiind semnat de comandantul pieții din Blaj și-i aduce la cunoștința lui Csány că îi va trimite actele prefecturii române pe care le-a depistat, imediat ce le va traduce¹³.

În fine, ultimele două documente¹⁴ sunt două circulare, una a episcopului Vasile Erdely al Oradiei, de la 1 ianuarie 1851, și

cealaltă a episcopului Procopie Ivacicovici al Aradului, din 16 ianuarie 1854.

Amândouă circularile confirmă că și stăpânirea habsburgică era interesată în ștergerea unei anumite părți a memoriei colectivității românești care, în unele zone, a fost obligată să meargă alături de revoluția maghiară.

Tăieturile și distrugerile de documente „ordonate de sus” agravau de fapt situația încurcată în care de aflaseră românii la 1848-1849, plus că fostele autorități maghiare mai aveau încă influență și putere ca, profitând de ordonatele epurări a arhivelor bisericești, să distrugă cu „mâini românești” și documente favorabile românilor, fapt de care m-am convins în 40 de ani de cercetări.

Ca încă o pată serioasă pe obrazul subțire al „cultivatului” cavaler maghiar să nu uităm să o amintim pe aceea despre casa de la Blaj a celui mai mare savant român ardelean din acea vreme, canonicele Timotei Cipariu, care adăpostea o colecție vestită de cărți rare și documente neprețuite și căreia i s-a dat foc fără nicio milă¹⁵, iar învățatul român a fost condamnat la moarte în contumacie.

În încheierea expunerii succinte a celor câtorva exemple de distrugeri de documente care în cercetarea de față constituie doar o picătură din oceanul evenimentelor de acest gen, se ridică o întrebare legitimă: de ce atâta încrâncenare împotriva dovezilor existenței românilor ardeleni pe propriul lor pământ pe care s-au născut și a luptei lor pentru libertate?

Răspunsul nu poate fi altul decât unul singur:

Distrugătorii de documente știau în adâncul conștiinței lor că forța NU creează drept. Iar în momentul în care acest popor, vremelnicele ingenușii, se va deștepta și își va recuceri locul lui sub soare, să nu aibă repere și să nu se poată sprijini pe date istorice, precise, sigure, concrete.

În plus, istoriografia maghiară avea și are imposibila misiune de a ascunde un genocid cum a fost cel de la 1848-1849 și care urmărea același scop de a elimina pe românii ardeleni din istorie¹⁶.

Aceste momente deloc neglijabile sau marginale le-am adus la lumină pentru ca istoriografia maghiară să înțeleagă odată pentru totdeauna că, bună sau rea, istoria adevărată (și nu aceea care slujește fantasmele hungariste), trebuie asumată.

Poate nu este superflu să atragem atenția că același scop al distrugerii documentelor

românești și în general a arhivelor, l-au avut și horthyștii, din septembrie 1940 până în 1944, când au ocupat Ardealul de Nord. Dovezile aduse de istoricii noștri contemporani că numele românești de pe crucile din cimitirele secuiești au fost distruse, mă face să cred că poate n-ar fi exclus ca, și acum, să încerce a ne elimina din istorie acolo unde au puterea să o facă.

ANEXA I*)

Târgu Mureș, (8 februar) 1849

Delegații consiliului raportează că au pus stăpânire pe matricolele bisericilor române.

Onorat nobil consiliu și onorat domn director polițienesc,

Prezentăm, aici, matricolele botezărilor și ale celor morți privitoare la orașul Târgu Mureș luate dela preoții români uniți și neuniți și scoase de sub sechestrul judiciar și anume:

Dintr-ale uniților condica botezărilor într-un volum, de la 1807 până în 1823 și într-alt volum de la 1824 până la 1848, iar condica morților de la 1824 până la 1848 într-al treilea volum,

Dintr-ale neuniților condica botezărilor, într-un volum, de la 1821 până la 1848, condica morților într-alt volum, de la 1812 până la 1848.

Ceea ce raportând oficios rămânem cu supusă onoare

Ai onoratului nobil consiliu și ai domnului director polițienesc supuși servi

Bodor István, jurat
Münker Görgy, director al treburilor publice
Szabó Iános, cetățean
Nr. 1837/1849.

ANEXA II)**

Târgu Mureș, 14 aprilie 1849

Scaunul Mureșului cere autorizație să introducă pe termen de trei luni tribunalul statarial, pentru crime grave și pentru a pune stavilă actelor nelegiuite ce se săvârșesc mai ales împotriva populației române.

Către domnul Ládislau Csány, comisar regnicolar cu depline puteri

În conformitate cu hotărârea adunării țării numai acei indivizi țin de judecata tribunalu-

lui mixt statarial, care stau în contact cu dușmanul, dar despre tâlhăriile de drumul mare, jafuri, incendieri sau ațâțări nu se face mențiune. Cu privire la acestea s-au permis mai înainte să li-se aplice judecata tribunalelor statariale. Scaunul nostru găsește că e necesar să obțină autorizație pe timp de trei luni pentru aplicarea judecăților statariale, în împrejurările actuale, când există atâția oameni, care se dau de soldați și care descălecând fie într-o localitate, fie într-alta, mai ales în cele locuite de cei cu buze streine [române], nu numai că le sechestrează bunurile, însușindu-și-le, dar chiar mai mult, fără să aibă nici cea mai mică autorizare din partea superiorilor, dețin oameni, îi împușcă, îi execută, cu toate că nici unul din ei nu are competența de a-i judeca și executa. Spre a împiedica asemenea fapte, rugăm cu onoare pe domnul comisar regnicolar cu depline puteri, să binevoiască a acorda autorizație scaunului să aplice tribunalul statarial în timp de trei luni, cum s-a cerut.

Rămânem cu onoare ai domnului comisar regnicolar cu depline puteri.

Târgu Mureș, 14 april 1849

Szentiváni István
subjude regesc
Dozsa Dániil, vichenotar
Nr. 1873.

ANEXA III*)**

Blaj, 19 mai 1849

Locotenentul Alsó, comandantul pieții din Blaj, aduce la cunoștință comisarului suprem că a dat peste actele prefecturii române, pe care le va trimite după ce le va fi tradus.

Nr. 51
Comenduirea pieții Blaj
Către

DI. comisar regnicolar al guvernului cu depline puteri în Blaj
la 19 mai 1849

Cluj

Îmi iau voe, a raporta în prealabil, că am descoperit o mulțime de scrisori oficiale adresate de comitetul valah, către Prefectura care a activat aci exclusiv, pe care îmi voi lua voie a le trimite mai târziu prea stimatului domn comisar al guvernului cu depline puteri, după ce mai întâi le voi fi tradus în limba națiunii noastre.

locotenent Alsó Sándor
comandant al pieții
spre știre
22/5 849

ANEXA IV**)**
Oradea, 1 ianuarie 1851

Amaiilor în Hristos Frați și Fii!

După ce prin organele înaltei regime s-au luat seama că unii dintre preoți și până astăzi încă țin scripte din timpul revoluției sedatei și acele proclamații, fie înștiințări au mandate, sau dispoziții precum în tipar așa și în scris fie prin ce dregători și de frică cu dâșii împărțășite, și așa se țin și poporul încă în niște nălucitoare cugete și idei revoluționare, frățiilor voastre în înțelesul dispoziției mai înalte în 22 decembrie 1850, Nr. 944/m.b., căpătate în firul circularu nostru din 17 septembrie 1849, Nr. 492, către cleru diecesan dar, sub cea mai strânsă datorință vi se pune, ca ispitind și cercând toate scriptele precum cele private așa și cele oficioase, și protocoalele, toate scriptele de sub timpul revoluției rămase să le ardeți și de ce cuva fără stricarea altor scripte necesare și bune mai ales în protocoale nu s-ar putea înființa: în caz că acesta să le ștergeți așa afară din protocoale ca nimenea să nu le poată citi; ce că după voia celor mai mari să se întâmple. V.A. Diaconilor strâns se lasă ca din parohie în parohie în tot districtul său să meargă și să viziteze toate arhivele și protocoalele parohiale au nimicitu-s-au toate scriptele revoluționare precum s-au zis au ba? Că tot unul care va îndrăzni de acum înainte a ține fie ce scripte din timpul revoluției în sensul revoluționar scrisă, și se va afla la el, s-au va îndrăzni cuiva a le arăta sau a vorbi fie unde despre acele în sensul revoluționar, unul ca acela ca revoluționar prin județele așezate se va judeca și pedepsi. Iar circulariul acesta să-l împrotocoliți în întregimea sa și V. Arhidiacon despre plinirea poruncii acesteia îndată aici deplina înștiințare are să facă.

Dat la Oradea Mare, 1 ianuarie 1851,
De binevoitori,
Vasile, episcopu

Semnătura preoților din protopopiatul greco-catolic Galșa

Adresat protopopului greco-catolic Galșa,
Samuil Grama

Ms. Limba română, litere latine*

*) Document pus la dispoziție de d-na dr. Ana Hancu, pentru care îi mulțumim (G.N.)

ANEXA V***)**
[1854]-Arad, 16 ianuarie 1854,

Bine cucernice D. Administrator
Protoprez[biter],

În urmarea decurând sositei rândueli, mai înalte rânduiri Diecesanului Consistoriu de aicea din 19/31 decembrie 850 sub nr. 363 slobozite, în puterea căroră din Arhivurile Protopresbiterale și Parohiale, toate acelea scrisori sau tipărituri care cuprind în sine rânduilele ocârmuirii Revoluționare din anii 848, 849 pentru înalta casă stăpânitoare și pentru înaltul ei guvern stăpânitoare trebuie de loc să se nimicească cu aceia încredințare să aduc aminte bine încuvințatei d-tale ca îndată ce vei primi aceasta de față: rânduială a noastră să rânduiești, Protocoalele țircularelor din ani 848, 849 de la fiește care biserică, de sub manuatul Protopresviterat, trecut și alte scrisori și tipărituri porceasă de la ocârmuirea Revoluționară, sau din porunca ei și s-ar mai afla încă nemicite, prin cuvincioasa preoțime pe rând să se aducă la binecucernicia ta ce împlinindu-se, Protocoalele țircularelor le vei cerca, cu toată luarea aminte, și dintrânsele aceleași foi, pe care să scrisă rânduilei Revoluționare și cuprind în sine vătămare asupra stăpânitoarei Casei Austriace măcar de ar fi ștearsă cu negreală le vei tăia afară.

Despre așa feliu de foi tăiate din Protocoale, și despre cele alte de același fel scrisori sau tipărituri pentru fiește care comunitate, cuvinciosul preot va găti, și cu numele să va subscria câte o înșămnare iar bine cucer. D-ta, toate acelea în legături osebite, aducându-le laolaltă, dimpreună cu altele din aceeași categorie scrisori sau tipărituri în Arhivul Protopresvitaresc nu cumva aflătoare cel mai îndelungat până cu sfârșitul lui februarie a.c. negreșit pe lângă le vei așterne.

Dacă cu tăierea foilor din Protocoale s-ar întâmpla să se taie afară și așa fel de rânduile care nu sunt vătămătoare de înalta stăpânire și trebuiesc păstrate, acele trebuie pe hârtie albă osebită a să scrie și a să pune în Protocol.

Lângă aceasta să face băgare de samă că deacă ducerea înșfârșit a rânduilei aceștia, adecă de la 1 martie a.c. înainte la careva Preot s-ar mai afla sau în Protocoale sau în

osebite esemplare vre-o rânduială de feliu mai sus numit spre ce diregătorie politică va purta controlarie așa fel de preoți fără crutare va fi sub pertractarea Judecătoriei Marțiale.

Arad, 16 ianuarie 1854.

Procopie Ivacicovici

Episcopul Aradului

Note

1. *Bazele supremației maghiare*, în „Orientul latin”, II, nr. 7 din 22 ianuarie 1875, p. 25.

2. *Românii și maghiarii*, Reproducțiune din „Orientul latin”, Brașov, 1875, p. 164-165.

3. *Flacăra lui Adrian Păunescu*, XI, nr. 1 (471) din 7-13 ian. 2011, p. 11.

4. *Transilvania*, II, nr. 12 din 15 iunie 1869, p. 137-138.

5. *Gazeta de Transilvania*, nr. 44 din 31 mai [calendar vechi, de fapt din 12 iunie] 1848, p. 181.

6. *Organul național*, nr. 20 din 22 septembrie 1848, p. 88-89.

7. Biblioteca Academiei Române, ms. rom. 1058, f. 86. *O însemnare asupra felului cum au intrat și s-au purtat ungurii la Blaj*, 1849.

8. Vezi anexa I.

9. George Barițiu, *Părți alese din Istoria Transilvaniei...*, vol. II, Sibiu, 1890, p. 474.

10. Ana Grama, *Destinul dramatic al unei arhive sibiene (martie 1849)*, în *Revista Arhivelor*, nr. 1 din 1992, p. 29-33.

11. *Transilvania*, II, nr. 12 din 15 iunie 1869, p. 137-138.

12. Vezi anexa II.

13. Vezi anexa III.

14. Vezi anexa IV și V.

15. Ilie Rad, Aron Pumnul, arhitectul *Adunării din Duminica Tomii*, în *Tribuna*, XI, nr. 5-8 din 1-28 febr. 1999, p. 17.

16. Gelu Neamțu, *Documente pentru viitorime” privind genocidul antiromânesc din Transilvania 1848-1849*, Ed. Argonaut, 2009, 300 p.

* Colecția de documente „Silviu Dragomir” a Institutului de Istorie „G. Barițiu”, Cluj-Napoca, Fond Arhiva Comisariatului din Transilvania

** Colecția de documente „Silviu Dragomir” a Institutului de Istorie „G. Barițiu”, Cluj-Napoca (nenumerate).

*** Colecția de doc. „S. Dragomir”, Fond Arhiva Comisariatului din Transilvania (nenumerate).

**** Document pus la dispoziție de d-na Dr. Ana Hancu (sept. 2007). Alba Iulia. A.N.D.J. Arad, Fond protopopiatul greco-catolic Galșa, Fond 60, inv. 68, dosar 16, fila 9.

***** Registrul de intrare-ieșire al Consistoriului ortodox din Arad. Protocol nr. 47-49. Nr. 32/1201.

COMUNITĂȚILE ROMÂNEȘTI DIN FOSTELE SCAUNE SECUIEȘTI, ÎN PRAJMA REVOLUȚIEI DE LA 1848

Pr. drd. Sebastian PÂRVU

Cuvinte cheie: români, sate secuiești, structuri etnice și confesionale, Revoluția din 1848/49

Key words: *Romanians, Szekler Seats, ethnic and denominational structures, Revolution of 1848/49*

Abstract

The study shows the main demographic realities of Romanians in the former Szekler seats as seen through the conscriptions and census from 1820 to 1850. Knowing the size and structure of these communities allows for the articulation of a general and specific account regarding the ethnic and denominational communities in the present-day counties of Covasna and Harghita between 1800 and 1850 and elements concerning the diversifying of occupations pursued by Romanians in the Szekler seats after the Revolution of 1848.

Abordarea problematicii participării românilor din fostele scaune secuiești în Revoluția de la 1848-1849 necesită analiza configurației sociale, confesionale și civice a acestor comunități. De aceea, ne propunem să surprindem principalele realități demografice surprinse în conscripțiile și recensămintele efectuate în perioada 1820-1850, în conscripția urbarială de la 1820, în surse demografice bisericești ortodoxe și greco-catolice din perioada 1800-1850 și, în final, în recensământul populației din 1850.

Cunoașterea dimensiunilor și structurii acestor comunități permite formularea unor considerații generale și specifice referitoare la comunitățile etnice și confesionale românești din actualele județe Covasna și Harghita în perioada 1800-1850 precum și elemente privind diversificarea profesiilor la românii din Scaunele secuiești după Revoluția de la 1848.

Realități demografice surprinse la conscripțiile și recensămintele efectuate în perioada 1820-1850

Pentru cuantificarea dimensiunilor comunității românești din fostele scaune secuiești în prajma Revoluției de la 1848, vom analiza informațiile din: conscripția urbariară de la 1820, cunoscută sub numele comisarului regal coordonator al operațiunii Cziraki Antal, sursele eclesiastice din perioada 1800-1850 și recensământul populației din anul 1850.

Dinamica populației Transilvaniei, și implicit a fostelor scaune secuiești, nu a fost liniară nici între anii 1800-1850. Ea a fost influențată de numeroși factori economici, sociali și politici care au imprimat un sens ascendent sau un recul, în funcție de specificul fiecărei

comunități.

Un prim proces care a influențat hotărâtor structura etnică și confesională a spațiului de referință îl constituie procesul de deznaționalizare și asimilare a românilor care a avut loc în fostele scaune secuiești.

Deznaționalizarea este un proces istoric care atentează la limba, cultura și religia unei comunități, fie pe cale "pașnică", fie determinat de dezinteresul sau de lipsa totală a sprijinului moral și material acordat de către oficialități școlii, bisericii și a altor instituții ale comunității respective, fie pe cale mai puțin "pașnică", prin măsuri legislative (vezi legile Trefort, Appony etc.), sau pe o cale violentă de purificare, din care nu lipsesc mijloacele teroriste (cazul extremei violențe din timpul Diktatului de la Viena).

Asimilarea, ca proces complex, este compus din numeroase faze succesive ce se suprapun unele altora, în timpul cărora are loc renunțarea la propria limbă și adoptarea alteia în loc, ca și un complicat mixaj și o adaptare a codurilor culturale, caracteristicilor structurii sociale și specificităților afective.

Dizolvarea totală în organismele informale ale societății acceptate este precedată de etapa aculturalizării, preluarea limbii comunității acceptate, însușirea codurilor culturale de bază, urmate de integrarea structurală și socială, când în sistemele de relații publice mecanismele de integrare devin preponderante față de cele antagonice. Amestecul social-etnic, de mari proporții, s-a produs de o îndelungată perioadă de timp în întreaga zonă a secuimii¹.

La mijlocul secolului trecut, fenomenul de deznaționalizării românilor era foarte avansat,

aproape încheiat în localitățile din zona centrală. Despre vechile comunități românești dispărute prin deznaționalizare mai vorbesc doar urmele activității materiale și vestigiile documentare. Aproape jumătate din comunitățile românești din județul Covasna au fost comunități mici, sub 200 de membri, iar în Harghita peste 75%, ceea ce a făcut ca acestea să fie foarte "*vulnerabile*" la procesul de maghiarizare desfășurat atât pe cale "*pașnică*" și legislativă, cât și violentă (îndeosebi în anii 1848, 1867, 1914-1918, 1940-1944, 1989-1990)².

Dacă urmărim dispersia teritorială a localităților monoetnice românești și a celor etnic mixte, în care românii nu au fost asimilați, constatăm că toate acestea se află la poalele munților de curbură, începând de la Brețcu-Zăbala-Covasna-Zagon-Valea Mare-Depresiunea Întorsurii Buzăului-Mărcuș-Dobârlău-Băcel și terminând cu zona Vâlcele-Araci-Hăghig – aflată în vecinătatea localităților românești din județul Brașov. Toate celelalte comunități rurale românești, situate în interiorul județului, au fost deznaționalizate. Grăitoare este și dispunerea spațială în cadrul localităților etnic-mixte a cartierelor locuite de români, situate, de regulă, la marginea dinspre pădure a satului, împreună cu modestele lor biserici de lemn (Brețcu, Mărtănuș, Ojdula, Ghelintă, Zăbala, Covasna, Păpăuți, Zagon, Lisnău, Aita Medie, Belin, Vârghiș ș.a.)³.

În legătură cu procesul de deznaționalizare a românilor din sud-estul Transilvaniei, cercetătorul băcăuan Anton Coșa face o delimitare între "*procesul de secuizare*" și "*procesul de maghiarizare*". Din această perspectivă, procesul de secuizare a fost unul natural, firesc în condițiile unui spațiu de interferență pe multiple planuri. Inițial, acesta a avut loc la nivel individual. În evul mediu transilvan - apreciază Anton Coșa - nu oricine putea deveni secu, aspect trecut adesea cu vederea, ci doar acela care făcea dovada prestării unui serviciu în schimbul dobândirii acestei calități, realitate pusă în evidență de documentele vremii. Față de aceasta, procesul de maghiarizare a avut loc după un plan bine stabilit, elaborat și aplicat de autoritățile statului, cu participarea bisericii, școlii, administrației locale și cu susținerea societății civile și a mass-media început după revoluția din 1848-1849 și atingând apogeul în anii 1867-1918⁴.

Deznaționalizarea românilor din fostele

scaune secuiești a fost influențată și de familiile etnic mixte, căsătoria mixtă a reprezentat și în acest caz un instrument de alterare a purității etnice, de întrepătrundere și contopire până la dispariția caracteristicilor culturale și antropologice românești⁵.

În spațiul analizat, fenomenul de asimilare etnică, prin maghiarizare, a cuprins deopotrivă, atât pe români, cât și pe țigani, evrei, armeni, germani ș.a. El a avut drept consecință pierderi etnice importante pentru aceste grupuri etnice, pierderi care au contribuit, în timp, la menținerea unei majorități maghiare în zonă, percepută ca un „puternic bloc maghiar”⁶.

O caracteristică mai puțin cunoscută a evoluției demografice din Sud-Estul Transilvaniei o constituie **dimensiunea mișcării migratorii** a populației de-a lungul timpului. Studiile mai vechi și mai noi pe această temă au pus în evidență faptul că emigrația, mai ales a românilor din Ardeal, dar și a ungurilor din așezările "*secuimii*" în această țară, a fost continuă și nu era de mari proporții de-a lungul secolelor. Mișcarea migratorie a cuprins orașele și satele, deopotrivă pe secu/unguri ca și pe românii, armeni, țigani sau alte naționalități. Amploarea și intensitatea fluxului migratoriu au fost favorizate de poziția geografică, respectiv de statutul de "*ținuturi de graniță*" a teritoriilor de odinioară ale scaunelor secuiești, însăși rațiunea lor de a fi. Multe secole, aceste migrații nu au avut un traseu stabil. Intensele mișcări de populație de o parte și de alta a Carpaților au fost favorizate de economia complementară, schimburi economice vitale, multiplele și statornicele raporturi interumane (colaborare, ajutor reciproc, solidaritate umană, căsătorii mixte). Istoriografia maghiară susține teza, profund eronată, a unei afluențe românești spre Transilvania, de mare amploare, începând cu secolele XVII-XVIII, teză "*intrată adânc în conștiința publică, ba și în psihologia comună maghiară*". Drept cauză sunt invocate obligațiile tot mai mari ale țăranilor în timpul faniotțiilor, siguranța mai mare în Ardeal, nivelul de civilizație mai dezvoltat. Se afirmă, totodată, că emigrația din Ardeal nu se îndreaptă spre cele două principate române, ci spre Ungaria, teză infirmată de documente și de lucrările istoricilor. În realitate, mișcarea migratorie între sud-estul Transilvaniei și Țara Românească și Moldova s-a realizat în ambele sensuri, preponderente fiind deplasările dinspre Transilvania spre celelalte două pro-

vincii românești. Studiul de caz de pe domeniul feudal Lazar din Lăzarea, județul Harghita, valabil pentru întreg **secolul al XVIII-lea** (vezi tabloul mișcării populației a localităților din zonă) este concludent în acest sens⁷.

Printre factorii care au asigurat continuitatea și amploarea migrației dintre locuitorii "ținuturilor secuiești" și cei de peste Carpați sunt și: persistența în memoria colectivă a seculor a unei imagini pozitive despre relațiile foarte bune pe le-au avut ei cu domnitorii moldoveni și munteni (Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Mihai Viteazul), despre raporturile excelente stabilite între liderii locali ai comunităților situate de o parte și de alta a Carpaților, despre prestigiul de care se bucurau bărbații și femeile din secuime în marile orașe din Principatele Române (hărnicie, corectitudine, disciplină, profesionalism). Stau mărturie în acest sens intensitatea fluxurilor migratorii de la începutul secolului al XX-lea din zona de referință către București, Brăila, Galați, Bacău, Focșani ș.a. Din aceste schimburi intense de populație s-au format comunitățile de ceangăi, dar și numeroase sate de "ungureni" în Moldova, Țara Românească și Dobrogea, în Bucovina și până în Caucaz⁸.

Între județele Prahova și Buzău, din "*cele mai vechi vremuri până la 1848*", a existat un județ deosebit: Săcuieni (Saac), al cărui nume vine de la populația românească mai ales, dar și secuiască emigrată din părțile "săcuiene". Satele acestea au fost apoi înglobate în fostele județe Prahova și Buzău⁹.

Istoriografia maghiară susține teza unei afluențe românești de mare amploare, începând cu secolele XVII-XVIII, teză „*intrată adânc în conștiința publică, ba și în psihologia comună maghiară*” (David Prodan). Drept cauze sunt invocate obligațiile tot mai mari ale țăranilor în timpul fanarioților, siguranța mai mare în Ardeal, nivelul de civilizație mai dezvoltat. Se afirmă totodată că imigrația din Ardeal nu se îndreaptă spre cele două principate române, ci spre Ungaria. Istoriografia românească, îndeosebi prin David Prodan și Ștefan Meteș, pe baza unei documentații minuțioase și îndelungate, arată care a fost dimensiunea și sensul real al migrației populației dintre Transilvania și Țările Române „cauzele acestei roiri ale populației, masive și îndelungate, direcțiile migrației și rolul ei însemnat în formarea națiunii române și desăvârșirea unității naționale”¹⁰.

Conscripția urbaniară de la 1820

Importanța cercetărilor privind istoria românilor aflați în zone defavorizate, condiție primordială în care, într-un proces temporal mai îndelungat i-a făcut să devină numeric minoritari prin diminuarea lor, ca urmare a unor pierderi colaterale sau accidentale, dar mai adesea, prin deznaționalizare ca singura posibilitate de supraviețuire umană, ocupă un spațiu larg în istorie și istoriografia contemporană, fiind concomitent și o ramură ajunsă la modă după dezghețul ocazionat de revoluțiile sau răsturnările de la începutul ultimului deceniu al secolului trecut.

Acestui demers, văzut cu o premoniție demnă de toată lauda de savantul clasicist clujean apologet al problemei, I.I. Russu, i se subordonează, încadrându-se în școala istorică fundamentată de el și lucrarea *Românii din secuime în conscripția din 1820*, premergătoare Revoluției de la 1848, a cunoscutului arhivist și istoric din Târgu Mureș, Ioan Ranca¹¹.

Lucrarea prezintă o importanță deosebită, prin marele număr de subiecți cu nume indiscutabil românești, prezenți ca factori de producție determinanți în economia feudală în descompunere și criteriu de estimare a proporției prezenței lor în Revoluția de la 1848-1849. Lucrarea va putea constitui sursa principală pentru viitoarele studii teoretice ce vor putea fi redactate cu argumente imbatabile de generațiile de istorici care vin, dar care sunt prea puțin dispuși să se aplece asupra culegerii unei cantități așa de mare de date, operațiune migăloasă ce necesită studierea ani în șir, în arhive și biblioteci, pentru elaborarea unor asemenea lucrări.

Volumul menționat încorporează rezultatele unei munci de peste patru decenii a distinsului cercetător mureșean, constând în parcurgerea manuscriselor scrise în limbile maghiară, latină și germană, a peste 450 de fascicule reprezentând conscripțiile (recensămintele) nominale ale populației aservite (iobagi și jeleri) români, din tot atâtea sate din estul Transilvaniei. Astfel, au fost parcurse câteva mii de file scrise în paleografii diferite în vederea extragerii antroponimelor de factură românească (redată în grafiile secolelor al XVIII – XIX-lea ale limbilor menționate) sub care au fost înscrise *ab illo tempore* românii, populația majoritară a Transilvaniei, dar aflați într-o minoritate relativă în această zonă, în comparație cu etniile recunoscute legal de sursele de drept medievale¹².

Din analiza datelor referitoare la familiile cu

gentilice românești cuprinse în anexa nr. 2 rezultă câteva aspecte: în scaunele Ciuc, Giurgeu și Casin, Odorhei și Treiscaune, la data efectuării conscripției, respectiv 1819-1820, existau 87 de localități cu peste 10 familii românești, din care: 44 localități în Treiscaune, 23 de localități în Odorhei și 20 de localități în Ciuc; se remarcă o diferențiere a numărului de familii românești între Scaunul Treiscaune și celelalte două; de menționat și diferențierea localităților în cadrul aceluiași scaun. Astfel în Scaunul Treiscaune se evidențiază următoarele localități cu un număr însemnat de familii cu gentilice românești: Brețcu - 237, Zagon - 107, Întorsura Buzăului - 63, Sf. Gheorghe - 62, Păpăuți - 59, Cernat - 58, Zăbala - 48, Ghelinta - 43, Covasna - 40, Mărtănuș - 39, Ozun - 39, Chichiș - 38 ș.a.

Compararea acestor informații cu cele cuprinse în sursele ecleziastice și cu datele recensământului populației din anul 1850 va permite punerea în evidență, pe de o parte a mărimii comunităților românești din fostele scaune secuiești, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, iar pe de altă parte corelația existentă între mărimea comunității și potențialul uman și material al acestora de a susține funcționarea instituțiilor identitare fundamentale – Biserica și Școala – și de a putea prezerva și afirma identitatea românească într-un mediu nu de puține ori ostil.

Surse demografice bisericesti ortodoxe și greco-catolice din perioada 1800-1850

O altă sursă importantă de date necesare pentru analiza dimensiunilor cantitative și calitative ale comunităților românești din fostele scaune secuiești o reprezintă documentele ecleziastice, categorie de izvoare atent studiate de cercetătoarea Ana Grama din Sibiu.

O preocupare constantă a acesteia a constituit-o studierea fondurilor arhivei ortodoxe din Sibiu. Arhiva mitropoliei ortodoxe din Sibiu este – după mărturisirea Anei Grama – un "caz" complex pentru că, deși arsă (intenționat) în martie 1849 (acest gest devenind – pe termen lung – unul dintre cele mai condamnabile excese ale revoluției), continuă să fie un reper printre tezaurile informaționale (fie și numai după octombrie 1849), răspunzând multor necesități cultural-științifice din perimetrul extraecleziastic¹³.

Care este "oferta" Arhivel Mitropoliei Ardealului, în domeniul cercetării demografice? – se întreabă Ana Grama, iar răspunsul este următorul:

- Conscriptiile "sufletelor" – una sau mai multe în fiecare deceniu;
- Conscriptiile școlare – una sau mai multe în fiecare deceniu;
- Protocoalele matriculare, permanente, începând cu anul 1780 (acum la Arhiva Națională), care până în anul 1895 au funcționat ca singurele documente de stare civilă;
- Inventarele de bunuri (care se raportau și la structura populației locale);
- Evidențele asociate taxelor parohiale etc.¹⁴

Pentru exemplificare, Ana Grama a reținut primele două aspecte, respectiv acele structuri care nu se regăsesc în conscripțiile "civile" din secolul al XIX-lea din actualul județ Covasna.

În județul respectiv, în anul 1850, conform recensământului unde populația apare împărțită și după criteriul naționalității și după cel al religiei, acest fapt este evident, numeroși țigani fiind reformați. Când biserica greco-catolică a avut o perioadă de recul, în anumite zone ea își "creează" o populație de credincioși mai ales din țiganii pe care-i atrag prin diverse mici favoruri (botezuri, slujbe la casa preotului etc.); oricum greco-catolicii beneficiau, cel puțin teoretic, de o situație privilegiată până la 1848.

Câteva informații și date din această zonă, arondată, în 1857, protopopiatelor Trei Scaune, Brașov II – parțial și Hăghig, sunt prezentate în anexa nr. 4. Acestea permit o analiză cu recensământul "civil" al anului 1857. Diferențele între aceste două surse sunt acceptabile și explicabile; unele diferențe mai mari se datorează arondării diferite a satelor la anumite comune și orașe (în plan "civil") și a "filiilor" la "materă" în plan ecleziastic¹⁵.

Față de conscripția urbană din 1819-1820 se observă o creștere importantă a numărului persoanelor de naționalitate română, în mod deosebit în comunitățile monoetnice românești și în cele etnic mixte cu un număr mare de români, după cum urmează: Întorsura Buzăului - 1283, Brețcu - 1256, Sita Buzăului - 1252, Poiana Sărată - 1037, Dobârlău - 986, Covasna - 793, Zagon - 617, Dobolii de Jos - 582, Chichiș - 483, Mărtănuș - 422 etc. (vezi anexa nr. 4).

Registrele parohiale de stare civilă se constituie în alte surse dintre cele mai relevante privind dimensiunile comunităților românești și ale procesului de maghiarizare.

Redăm câteva exemple din registrele parohiale catolice ale localității Vlăhița, din secolul trecut, cercetate de arhivistul Aurel Marc: în

1858, la vârsta de 75 de ani, moare Alexandru Oláh – *valachus pastor ovium*, de religie greco-catolică; în anul 1860 moare Ioan (Joannes), fiul lui Ion Gabor, păstor valah; în 1863, Anton, fiul lui Ioan Bredan, greco-catolic, "metalurgist" român (*valachi metallurgi*); în 1864, același Ioan Bredan îi moare fiica, Iuliana, dar de data aceasta nu mai apare însemnată religia greco-catolică a părinților și nici nu mai scrie "metalurgist român", ci simplu "metalurgist"; Carolus, fiul lui Iosif Negrea (scris: *Jozsefus Nyegre*), tot "metalurgist"; în 1867, Melchior, fiul lui Ion Valahul (scris în paranteză *Olah*), *pastoris*, romano-catolic, dar nu este înmormântat de preotul catolic Ignat Balint, ci de cel greco-catolic, George Tanko, parohul care este înscris peste tot când este vorba de vreun român (*olah*); în 1857, Ion Gabor – *valachus pastores ovium* greco-catolici; prima căsătorie, înscrisă în registru din 1858, este a lui Ștefan Valahul (*Stephanus Olahu*) – *valachis pastor* (păstor, cioban român) și Elisabeta Ambrus (văduvă) – *sicula agricola* (țărancă de neam secuiesc). El se trage din părinții Ștefan și Maria Olah, de religie greco-catolică; Cristofor Lorincz, muncitor carbonifer german, se căsătorește în 1858 cu Barbara Dregus (Drăguș – nume românesc) – *valacha* (româncă), de religie greco-catolică, părinții ei fiind Ion Drăguș și Ana Simon – *valachi Agricola* (țărani români) greco-catolici¹⁶.

Importante documente care atestă viețuirea românilor în localitatea Frumoasa, scaunul Ciuc, azi deznaționalizată total din punct de vedere românesc, se află la Direcția Arhivelor Naționale din Miercurea-Ciuc, Harghita. Aici se păstrează registrele parohiale de stare civilă, astfel:

a) 5 registre ale armenilor, care încep să consemneze nașcuții și morții din 1760, iar căsătoriții din 1756. Registrele sunt scrise în limba armeană până la 1829, după care însemnările sunt în limba latină, ultima însemnare fiind din anul 1950.

b) 3 registre greco-catolice, cu 340 de file, începând din anul 1841, cu ultima însemnare din anul 1931 (căsătorii); cuprinde nașcuți, căsătorii și morți din Frumoasa-Ciuc și satele Ciceu, Delnița, Făgețel, Toplița-Ciuc, Mihăileni, Coșnea, Șoimeni, Șumuleu, Livezi, Păuleni Ciuc, Racu, Nădejdea; preoții principali ai acestei perioade au fost Gedeon Barbulovici: din 1841(?) până la 21 ianuarie 1861, și Ioan Dobreanu, între anii 1866-1877.

Aurel Marc consemnează din aceste regis-

tre numele de familie mai des întâlnite, românești încă, sau deja maghiarizate: Bârsan, Baczoni, Bucur, Bota (Both), Barbu, Boer, Antal, Cadar, Corbu, Chinda, Mico, Cristofor, Filip (cu variantele Silip, Cilip), Dandu, Gheorghită, Grancea, Gabor, Lungu, Almași, Mihai, Molnar, Palușan, Popovici, Iliăș, Roman, Sava (cu varianta maghiarizată Savuly), Ola, Santa, Sabo, Socaci, Stoica, Szakali, Tătar, Vrânceanu, Voșloban, Vasâi (cu varianta Vaszi). Iată și prenumele mai des date copiilor de români din Frumoasa-Ciuc în intervalul 1841-1871: Ioan, Anghelian, Barbara (în loc de românescul Varvara), Petru, Alexandra, Maria, Ana, Dumitru, Nestor, Ștefan, George, Simion, Paraschiva (Parascița), Bucur, Nastasia, Lidia, Măriuța, Catrina, Anica, Marița, Felix, Neculai, Ilie, Bucura.

Perechi de greco-catolici căsătoriți (câteva): Bârsan George cu Ana Filip (1871), Voșloban Simeon cu Bârsan Elena (1842), Ion Radu(ly) cu Paraschiva Bârsan, Gabriel Szöts Farcaș (traducerea în maghiară a numelui Lup) cu Agneta Polușan, Zaharia Bârsan cu Margareta Bucur, George Santa (din Păuleni Ciuc) cu Maria Guțu (j) (1856) (din Delnița, părinții Ștefan Santa și Ana Curta). Și câteva perechi mixte: Alexandru Banku(j), romano-catolic, cu Sofia Grancea, greco-catolică din Ciceu: Ferentz Antal, romano-catolic, cu Santa Terezi, greco-catolică din Păuleni-Ciuc.

Însemnările despre morți atestă prezența românilor în localitate în secolul anterior: George Filip din Livezi, n. 1771; Ioan din Coșnea, mort la 75 ani (se naște la 1766): Alexandru Șandor, n. 1763; Niculai din Racu, de 89 de ani, n. la 1747. Toate aceste date ne dovedesc existența unei puternice comunități în zonă, comuna având cele trei etnii, multă vreme aproximativ în proporții egale. Pe primele file ale acestor registre găsim însemnări în limba română ale unor parohii, care ne dau amănunte importante despre viața comunității. Astfel, preotul Ioan Dobreanu scrie despre zidirea noii biserici (un text aproape identic este scris în limba maghiară de către preotul greco-catolic Șandor Istvan din Sândominic)¹⁷.

La rândul său, arhivistul și istoricul Liviu Boar din Târgu Mureș, folosind aceleași surse ecleziastice, reconstituie configurația parohiilor și a preoților greco-catolici din protopopiatul Giurgeului după cum urmează: „1. Parohiile și preoții greco-catolici din Eparhia Giurgeului în anul 1865: 1. Alfalău (Joseni) Georgiu Ciobotariu. 2. Bicz-Dămuc Solomonu Cotta 3. Bilbor - Georgiu Fülepe. 4. Cason

(Casin) Ioane Siolnai 5. Ciucu S. Dominicu (Sîndomic) - vacant . 6. Ciucu S. Georgiu (Ciucsîngeorgiu) – vacant 7. Corbu - Gregoriu Ciobotariu 8. Giurgiu S. Nicolau (Gheorgheni)- Arone Boieru – protopop. 9. Ghimeș - Gabriel Ciobotariu 10. Lăzărfalva (Lăzărești) - Georgiu Boieru. 11. Salamasiu (Sărmaș) Gabriele Țiaranu. 12. Szepviz - vacant (Frumoasa-Ciuc). 13. Tulgheș - Michaela Dobranu. 14. Valea Jidanului - Michaela Teslovanu. 15. Vărviz (Subcetate) - Petru Dobranu. 16. Vașlab (Voșlobeni) - Teodoru Ciobotariu.” Cf. „Siematismulu Veneratului Cleru Catholicu de Ritulu Orientale alu Archi-Diecesei Metropolitane a Albei-Julie pre Anulu dela Nascerea lui Christosu 1865 éra dela S. Uniune cu Baserica Romei Vechi alu 163-le”, Blasiu, Cu Tipariulu Seminariului Archi-Diecesanu, p. 117-120.¹⁸

Un exemplu punctual îl prezintă cercetătoarea Ioana Cristache-Panait, din București: „În 1835 au fost înregistrate, la Tomești, 207 suflete români, cu toate acestea, patru ani mai târziu, satul este înscris în rândul localităților ungurești, eroare în care se insistă. În 1900, în satul „curat unguresc”, se constată însă numărul cel mai mare de locuitori de confesiunea română, în raport cu alte sate¹⁹. În 1900, Șematismul de Blaj (p. 338) înscrisa 284 de greco-catolici, afiliați la Sândomic, și 3801 romano-catolici (în care se asimilasera mulți români). În 1932 se menționa numărul de 345 greco-catolici și 2740 de romano-catolici (cf. Șematism, 1932, p. 106). Necropola de la Tomești, mai sus prezentată, se constituie într-un argument tulburător împotriva omogenității ungurești a așezării, susținând fără drept de apel mulțimea românilor, stăruitori în credința lor²⁰.

Din informațiile cuprinse în conscripții confesionale ortodoxe și greco-catolice, din perioada 1805-1835, se poate evidenția evoluția demografică a principalelor comunități românești din fostele scaune secuiești după cum urmează: I. Scaunul Treiscaune: Brețcu – 1130, Zagon – 420, Bixad – 410, Dobolii de Jos – 300, Dobârlău – 255, Mărtănuș – 255, Turia – 250, Araci – 250, Bicfalău – 225, Aita medie – 210, Cernat – 200, Boroșneu Mic (azi Valea Mare) – 190, Chichiș – 190, Valea Mare – 190, Vîrghiș – 185, Doboleni – 181, Ilieni – 170, Păpăuți – 160, Sf. Gheorghe – 160, Baraolt – 145, Valea Zălanului – 148, Zăbala – 115, Boroșneu Mare – 114, Valea Crișului – 112, Poian – 110, Aita Mare – 110, Ariușd – 105, Aita Seacă – 100, ș.a. II. Scaunul Odorhei: Merești

– 368, Vidacut – 315, Cristuru Secuiesc – 115, Eliseni – 190, Șoimușu Mare – 110, Goagiu – 101 ș.a. III. Scaunul Ciuc: Subcetate – 755, Voșlobeni – 605, Tomești – 207, Ciucsângiorgiu – 134, Sândomic – 121.

Informațiile cuprinse în sursele ecleziastice ortodoxe și greco-catolice, redată în Anexa nr. 3, oferă o imagine cuprinzătoare asupra structurii demografice referindu-se la: numărul credincioșilor așa cum rezultă din rapoarte, informări, corespondență cu forurile superioare, structura pe sexe și stare civilă a credincioșilor, sporul natural, numărul familiilor mixte, starea socială a enoriașilor, numele și prenumele preoților, episcopilor, învățătorilor din școlile confesionale etc.

Pe baza datelor din sursele ecleziastice poate fi calculat sporul natural din comunitățile parohiale pe perioade foarte mari de timp, indicator demografic pe care îl exemplificăm în Anexa nr. 4a, referitoare la situația nașterilor, căsătoriilor și deceselor din parohia ortodoxă Brețcu între anii 1812-1855.

Recensământul populației din 1850

Indiscutabil, cea mai valoroasă sursă demografică pentru analiza dimensiunilor și structurii etnice și confesionale a comunităților din Transilvania, la mijlocul secolului al XIX-lea, este recensământul populației din 1850. Punerea și repunerea în circulație a datelor acestui recensământ și a celor care au urmat până în anul 1910 este înlesnită de publicarea lor în limba română de către catedra și laboratorul de sociologie din cadrul Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, de către un colectiv de specialiști condus de prof. Traian Rotaru²¹.

Datele recensământului arată că în Transilvania, la 1850, trăia o populație de 2.073.372 locuitori, statistica oficială austriacă consemnează cifra de 2.073.737 iar E.A. Bielz dă cifra 2.074.202²². Structura populației Transilvaniei, după naționalitate, se prezintă astfel: români – 59,40%; maghiari – 17,30%; secui – 8,80%; sași – 8,50%; germani – 0,80%; țigani – 3,80%; evrei – 0,80%; armeni – 0,40%; alte naționalități – 0,20%.

Structura populației Transilvaniei după religii se prezintă astfel²³: greco-catolici – 32,20%; ortodocși – 30,20%; reformați – 14,40%; romano-catolici – 10,60%; evanghelici – 9,60%; unitarieni – 2,20%; israeliți – 0,80%.

Tabelul nr. 1 Populația stabilă a județelor Covasna și Harghita, după principalele etnii, la recensământul populației din anul 1850

Județul	Total populație	Români	% români	Maghiari	% maghiari	Alte etnii	% alte etnii
Covasna	114390	16139	14,10	94696	82,80	3555*	3,10
Harghita	163476	13546	8,30	144221	88,20	5709**	3,50

* din care 3038 țigani și 152 germani

** din care 2634 țigani și 612 germani

Sursa: Ioan Lăcătușu, *Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita*, Editura Universității Petru Maior, Târgu Mureș, 2008, p. 305-328

Conform datelor recensământului populației din 1850, comunitățile românești (comunele urbane și rurale) din fostul județ Treiscaune (azi județul Covasna) se grupează astfel:

- sub 100 de locuitori – 4
- între 100 – 499 de locuitori – 17
- între 500 – 999 de locuitori – 6
- peste 1000 de locuitori – 7

În rândul comunelor cu peste 1000 de locuitori de naționalitate română se regăsesc: Întorsura Buzăului, Sita Buzăului, Brețcu, Dobârlău și Ozun, iar în rândul celor cu populație românească între 500 și 999 locuitori: Sf. Gheorghe, Covasna, Belin, Hăghig, Ilieni și Zagon.

Conform aceleași surse, în fostele scaune Odorhei, Ciuc, Giurgeu și Casin (azi județul Harghita) comunitățile românești (comunele urbane și rurale) se grupează astfel:

- sub 100 de locuitori – 33
- între 100 – 499 de locuitori – 17
- între 500 – 999 de locuitori – 6
- peste 1000 de locuitori – 2

În rândul comunelor cu peste 1000 de locuitori de naționalitate română, se regăsesc: Toplița (2114 locuitori) și Subcetate (1327 locuitori), iar în rândul celor cu populație românească între 500 și 999 locuitori: Bilbor, Corbu, Mugeni, Plăieșii de Jos, Săcel, Sărmaș.

De menționat diferența existentă dintre numărul sporit și mărimea comunităților românești din fostul județ Treiscaune (azi județul Covasna), față de cele din fostele scaune Odorhei, Ciuc, Giurgeu și Casin (azi județul Harghita).

Comparând datele recensământului din 1850 cu cele din conscripția urbană din 1819-1820 și din sursele eclesiastice, se observă o evoluție demografică diferențiată pe trei categorii de localități: localitățile monoetnice cu populație de etnie română situate în județul Covasna în depresiunea Buzăului Ardelean, iar în județul Harghita, în bazinul Topliței, care au cunoscut creșteri importante de populație; localitățile etnic mixte în care numărul românilor a crescut și

localități cu populație de etnie maghiară preponderentă, în care numărul românilor a scăzut simțitor în urma procesului de asimilare.

Din analiza informațiilor demografice oferite de recensământul populației din anul 1850, pentru localitățile din actualele județe Covasna și Harghita, urmărind corelația dintre etnia și confesiunea românilor din cele două județe, rezultă următoarea situație:

- județul Covasna: români - 16139, credincioși ortodocși și greco-catolici - 17628 (-1489)
- județul Harghita: români - 13648, credincioși ortodocși și greco-catolici - 14161 (-513)

Diferențele înregistrate sunt considerate pierderi etnice românești, ele reprezentând persoanele de naționalitate română care își afirmă apartenența la această etnie doar prin latura confesională. Exemplificăm prin câteva localități: județul Covasna: Catalina – în timp ce în localitate s-au declarat 109 credincioși ortodocși și greco-catolici, numai 6 și-au exprimat apartenența la etnia română; Ghelinta - 234 credincioși ortodocși și greco-catolici și 53 români; județul Harghita: Dănești - 136 credincioși ortodocși și greco-catolici și 76 români, Lueta - 124 credincioși ortodocși și greco-catolici și 59 români, Merești - 431 credincioși ortodocși și greco-catolici și 291 români.

Și din cifrele recensământului populației din anul 1850, rezultă că aproape jumătate din comunitățile românești din actualul județ Covasna au fost comunități mici, sub 500 de membri, iar în Harghita peste 75% dintre comunitățile românești se află în aceeași situație, ceea ce a făcut ca toate aceste comunități să fie „vulnerabile” la procesul de maghiarizare desfășurat atât pe cale pașnică, cât și pe cale violentă.

Considerații generale și specifice referitoare la comunitățile etnice și confesionale românești, din actualele județe Covasna și Harghita în perioada 1800-1850

Orice abordare a vieții naționale românești din sud-estul Transilvaniei nu poate face ab-

stracție de rolul pe care l-au avut **organismele de conducere comunitar-cultural, laice și bisericești**. Condițiile grele în care erau nevoite să-și ducă existența au determinat comunitățile românești din Arcul Intra-carpatic să se organizeze și să desemneze conducătorii care să le reprezinte interesele specifice. Primele forme de organizare comunitară le găsim în jurul bisericii, care a fost principala instituție de apărare și afirmare a identității lingvistice și confesionale. În inventarele bunurilor bisericești de la mijlocul secolului al XIX-lea sunt menționate "*Fundațiunile bisericești*" și cele "*scolastice*", care aveau ca scop asigurarea resurselor materiale și financiare pentru buna funcționare a bisericilor și școlilor confesionale. Consiliile și adunările parohiale, ca forme colective de conducere comunitară, au funcționat înaintea statuării lor în Regulamentul de organizare bisericească elaborat de Andrei Șaguna. Ele aveau importante rosturi de control social, de reglementare a unor diferende și stări de criză, inclusiv în viața de familie. Problemele specifice ce priveau credincioșii dintr-un protopopiat erau soluționate de *sinodul protopopesco*, organism ales periodic și care cuprindea pe cei mai destoinici preoți din acel protopopiat. Sinoadele protopopești se țineau prin rotație, în diferite parohii. Protopopiatele greco-catolice erau conduse de *Forul protopopesco de instanță*. În acest cadru se stabileau și prioritățile comunității în relațiile acesteia cu administrația locală și cu celelalte biserici și o serie de alte probleme de interes pentru credincioșii români. Din păcate, lipseau reprezentanții românilor în conducerile județelor. În acest sens se înscrie și *Memoriul întocmit în numele a 11000 de români din scaunul Giurgeului*, din anul 1861, în care este denunțată trimiterea în comitetul județean a unei persoane agreeate de oficialitate și nu a unui reprezentat autentic al populației românești²⁴.

Satul românesc, încă de la începutul existenței sale, și-a articulat aproape toate aspectele vieții publice, spirituale, culturale, economice și chiar cele politice în jurul Bisericii. S-a așezat sub manta sa ocrotitoare tocmai pentru a fi apărat împotriva asimilării și deznaționalizării de către stăpânitori. Conștient de rolul deosebit de important al Bisericii sale, atât cea Ortodoxă, cât și Greco-catolică din Transilvania, satul românesc, prezentat ca obște bisericească, și-a manifestat permanent grija pentru această instituție (Biserica) păstrătoare neobosită a limbii, tra-

diției și culturii românești pe toată perioada de care ne ocupăm, 1850-1918²⁵.

Satele românești au depus eforturi în toată perioada de care ne ocupăm pentru a susține material biserica și preotul, casa parohială, școala cu învățătorul și locuința acestuia. După 1848, de truda țaranului român, care purtase pe umerii săi statul, prin dările și recruții săi, începe să beneficieze într-o măsură mai mare și cultura propriei sale comunități naționale. Sunt tot mai multe sate românești trezite la o nouă viață, prin scuturarea jugului iobăgesc, care pun pe picioare, fie singure, fie două sau trei laolaltă, câte o modestă școală confesională ortodoxă sau greco-catolică²⁶.

Este și cazul celor câteva sate preponderent românești, înghesuite în trecătorile montane, însoțind pâraiele repezi din apropierea Bicazului Ardelean, sate care precede principalul pas de traversare a Carpaților estici dinspre Transilvania spre Moldova, așezări noi populate sau repopulate relativ târziu, inițial cu statut social de predii, întemeiate pe locuri de hotar în extravilan, până aproape de 1848, Dămuc²⁷, Telec²⁸, Valea Jidanului²⁹, Fundul Ivănușului (Fără date de identificare în D.I.L.T.), Bicazul Ardelean³⁰ au atras atenția cercetătorului Ioan Ranca care prin anii 1974 – 1986 a efectuat cercetări prin satele depresiunii Giurgeului pentru culegerea de date necesare unor studii ce s-au materializat în volumele: *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din conscripții*, vol. II, *Scaunul Ciuc, Giurgeu, Casin 1567-1850* – Editura Pax Historica, Târgu Mureș, 1997 (p. XXVIII, XXXIII – XXXIV, XLI – XLII și același *Românii din secuime și Răscoala lui Horea*, Edit. Pax Historica Târgu Mureș 2000, cap. IV-VI.

Mai nou – menționează Ioan Ranca - un document din 28 octombrie 1848, al *Isprăvniceii Ținutului Neamț*, adresat *Hătmăniei Moldovei*, l-a încurajat să adâncească cercetările inițiate anterior cu referire la Revoluția lui Horea în aceeași zonă, spre a studia starea de spirit și atitudinea populației românești, constând din peste 600 de familii, față de Revoluția românească de la 1848-1849³¹.

Diversificarea profesiilor la românii din Scaunele secuiești, după Revoluția de la 1848

După revoluția de la 1848, și românii din secuime au fost eliberați din iobăgle, chiar dacă mai târziu, prin Patenta din 1854 și după intervenția "bunului nostru patron" (cum îl

ziceau ei) George Barițiu, care i-a sprijinit în numeroasele procese urbariale, așa cum celălalt mare patriot și cărturar, Ioan Rațiu, îi va sprijini peste ani pe românii din Toplița tot în procese de proprietate. Eliberarea din iobăgie și "vântul de libertate" de după 1848 a fost prilejul, pentru români, de a obține pământul lucrat de ei de secole la rând, de a-și ridica școli și biserici, de a accede la cultură.

Această libertate a dus la diversificarea profesiilor la români, la crearea unor lideri și a unor personalități care s-au distins în viața culturală și în știință, precum și în viața publică³².

Prin dispunerea lor geografică, județele Covasna și Harghita au jucat un rol important în decursul istoriei, fiind așezate la întretăierea de drumuri ce leagă sud-estul Transilvaniei de Moldova și Muntenia, prin mai multe pasuri. Rețeaua drumurilor, potecilor și plaiurilor din zona Carpaților de curbură a avut o însemnătate deosebită pentru menținerea legăturilor economice, spirituale și naționale dintre locuitorii celor două versante ale Carpaților. Pe numeroasele poteci și plaiuri ale Carpaților s-au întreținut astfel și legăturile dintre negustorii celor trei țări românești. Importanța unor așezări, precum Sfântu Gheorghe, Ilieni, Târgu Secuiesc, Brețcu, Întorsura Buzăului, Miercurea-Ciuc, Frumoasa, Gheorgheni, Toplița, Tulgheș, Bilbor, situate la confluența drumurilor care fac legătura între Transilvania și Moldova, va crește în perioada de după secolul al XV-lea, de când majoritatea acestor localități sunt cunoscute ca orașe-târg (*opidum*). Trecătorile din Carpații de curbură asigurau, prin "*drumurile mari de vâmi*", "*drumul Brașovului*", "*drumurile țării*", legăturile dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească³³.

O dovadă pregnantă a prezenței românești în zonă este și ocupația păstoritului și a prelucrării produselor ovine la românii din scaunele secuiești. Dacă în interiorul scaunelor sunt atestați numeroși păstori români, în satele românești de la munte oieritul a devenit o ocupație prosperă, care a dobândit o reală faimă. Chiar în documentele istorice cele mai vechi, transhumanța ardelenilor spre țările române, la est și sud și chiar mai departe, ne apare ca un așezământ social bine încheiat, încât vechimea ei se pierde departe în negurile Evului Mediu.

Bogata literatură de specialitate consacrată păstoritului românesc cuprinde referiri la "*bârsanii din secuime*"! Parte integrantă a

păstoritului bazat pe pășunea alpină și iernatul în câmpie, păstoritul covășnenilor, brețcanilor și cel din satele de la curbură interioară a Carpaților are numeroase asemănări cu cel din Săcele și din întreaga țară a Bârsei, având neîndoielnic și aspecte specifice³⁵.

Covasna și Brețcu fac parte din marile centre ale oieritului transhumant transilvan ce s-au dezvoltat de-a lungul vechii granițe, pe linia de permanent și durabil contact cu cele două țări române, care le-au putut pune la dispoziție, în apropierea lor, cei mai buni munți pentru vârat și câmpurile cele mai favorabile pentru iernatul animalelor. Păstoritul transhumant al "*bârsanilor din secuime*" a fost favorizat de o serie de factori, precum: clima mai aspră și solul relativ sărăcăcios, suprafața restrânsă de teren arabil aflată în stăpânirea românilor din zonă, existența pășunilor și fânețelor din pădurile apropiate, vecinătatea cu cele două importante trecători din pasul Oituz și Valea Buzăului. Având un număr considerabil de oi, dar nedisponând de rezerva de fân necesară, mocanii români din secuime nu-și puteau ierna turmele numeroase decât recurgând la singura soluție posibilă: plecarea cu turmele la câmpie.

În realitate, această mișcare pendulatoare a turmelor, între munte și câmpie, între o țară și alta, nu are în ea nimic întâmplător, ci totul se desfășoară organizat, cu un tipic deja instituțional, pe baza unor "*legi*" imuabile, bine statornicite, ajungându-se mai târziu la convenții între statul austriac, Poarta Otomană și Țările Române, referitoare la "*regimuri vama-le, trecători, itinerarii, dări, drepturi și îndatoriri, regimuri juridice, regimuri fiscale*".

Așa-zisa transhumanță era mai mult o întreprindere. Nu se deplasau oamenii, ci turmele, cu numărul strict necesar de păstori, experți versați, cu echipamentul necesar vieții oamenilor și populației specifice, pe itinerarii uzuale bine stabilite, ce se constituiau într-o țesătură complicată de drumuri cu destinații precise.

Ca și mocanii săceleni, bogații stăpâni de oi din Brețcu și Covasna nu însoțeau oile nici la vârat, nici la iernat. De obicei, fiind în genere mai vârsnici, ei stăteau pe acasă, unde se ocupau cu negustoria și cu cărăușia. În Brețcu, la fel ca și în Săcele și Covasna, un singur stăpân avea mii de oi. De exemplu, în secolul al XIX-lea, oierii din Poiana Sărată, din cele vreo 46 de târle, aveau numai două stâni în munți, restul, cele mai multe, în Crimeea (cca. 30 de târle), în Basarabia, în județele

Cahul și Ismail și în Balta Brăilei.

Brețcanii aveau numeroase stâne și târle în județul Covurlui, în Balta Brăilei și în Bărăgan, în Dobrogea, în Tecuci, Tutova, Iași, Basarabia, iar restul în Munții Vrancei, ai Brețcului și ai Ciucului. Din cele 35 de stâni ale covășnenilor, aproape toate erau în Munții Vrancei, numai vreo două în Archita și nici una la câmpie. Oierii din Mărtănuș aveau stâni în podișul Covurlui și în Basarabia. După Sabin Opreanu, într-o târlă erau, prin anii 1860, în tovărășie, cam 3000 de oi. Această ocupație de veacuri a românilor din arcul carpatic a creat o civilizație materială și spirituală specifică, cu strălucitoare datini și tradiții, cum era Sântilia, cu prilejul coborârii celor de la munte în sat etc. Mari iubitori de natură, „*frați buni cu codrul*”, „*bârsanii*” din curbura Carpaților au creat un stil de viață propriu în privința portului, locuinței, inventarului agricol, țesăturilor și cusăturilor³⁶.

În zona de interferență culturală între cele trei provincii istorice românești, unde s-a plămădit nemuritoarea „Miorița”, la curbura interioară a Carpaților, s-a creat un adevărat tezaur folcloric. Marele cărturar George Barițiu, referindu-se la rolul păstorilor transilvăneni în privința păstrării conștiinței și unității de neam, spunea că acești înaintea mergători ai unirii tuturor românilor - mocanii - mereu pe drumuri, au fost răspânditorii cântecelor și poveștilor de pretutindeni, precum și ai cârților, contribuind astfel la unificarea graiului și a sufletului românesc³⁷.

Mai puțin cunoscute sunt unele aspecte referitoare la prezența unor oameni, locuri și teme din sud-estul Transilvaniei în cultura națională. Astfel, prima lucrare de balneologie în limba română, scrisă de Vasile Popp din Sibiu în 1821, a fost cea *Despre apele minerale de la Arpătac, Bodoc și Covasna*; copistul Dimitrie Popovici Boer din Căpeni (Covasna) este cunoscut ca autorul unor *manuscrite românești* cu o largă circulație în secolul al XVII-lea; colecția de poezii populare a lui Dimitrie Cioflec (1828-1891), apărută în 1858, la foarte scurtă vreme după apariția colecției lui Vasile Alecsandri (1852), este prima de acest fel din Țara Bârsei și printre primele colecții de lirică populară românească; lucrarea *Doine și strigături din Ardeal* publicată în 1855 și *Cincizeci de colinde* culese de Andrei Bârseanu, în 1890, cuprind producții folclorice românești din Chichiș, Chilieni, Belin, Ghelința, Hăghig ș.a.; folcloristul I.R. Nicola, în studiul *Miorița în secuime*, prezintă

circulația mai multor variante ale baladei Miorița, subliniind semnificația istorică pentru unitatea neamului românesc pe ambele versante ale Carpaților³⁸.

De menționat rolul negustorilor români din Târgu Secuiesc, Brețcu, Tulgheș, Frumoasa, Sfântu Gheorghe și celelalte localități din Arcul Intracarpatic, alături și împreună cu vestii oieri din zonă, cunoscuți sub numele de „*bârsanii din secuime*”, în susținerea bisericilor ortodoxe și greco-catolice, a școlilor confesionale în limba română, în circulația cărților bisericești și a altor publicații românești, în sprijinirea Asociațiunii ASTRA, într-un cuvânt, a identității confesionale, lingvistice și culturale, într-un mediu multiethnic și pluri-confesional, care de cele mai multe ori, nu susținea menținerea și afirmarea identității românești³⁹.

Și în secolul al XIX-lea, negustorii și cărăușii brețcani, continuau demersurile pentru îmbunătățirea tarifelor percepute pentru activitatea comercială desfășurată. Ca urmare a intervențiilor întreprinse, în 1805, printr-un ordin gubernial transmis oficialității scaunului TREISCAUNE, se cerea un raport cu privire la mărirea prețului de transport a cărăușilor din BREȚCU⁴⁰. După un deceniu, locuitorii orașului BREȚCU, adresează guberniului Transilvaniei o plângere prin care își exprimă nemulțumirea pentru faptul că primesc prea puțin pentru transportul mărfurilor în MOLDOVA, „cerând ca măcar cu 12 florini să se ridice prețul”⁴¹. Prin alte ordine ale guberniului Transilvaniei sunt stabilite sarcinile ce revin locuitorilor din orașul BREȚCU și din localitățile învecinate pentru repararea drumului vamal care duce spre MOLDOVA⁴² și sunt confirmate vechile privilegii cu privire la transportul poștal⁴³.

Strânsele legături existente între Brețcu și localitățile moldovene vecine sunt reflectate și de sprijinul acordat în cazul unor calamități. Consemnând marele incendiu din 1824 și apoi cel din 1839, care au mistuit orașul, distrugând 574 de case, documentele menționează ajutorul de 300 de banițe de porumb acordat sinistraților de Alecu Aslan, ispravnicul Bacăului, cât și de alți boieri din zonă. Tot atunci, Dimitrie Cantacuzino, cel mai mare proprietar de pământ din Borzești, vine în ajutorul orașului Brețcu cu suma de 500 florini pentru începerea lucrărilor de reparare a drumului din pasul Oltuz⁴⁴. În cazul epidemiilor de ciumă sau a unor epizotii, din cauza cărora comerțul dintre Transilvania, Moldova

și Țara Românească era interzis, documentele consemnează existența unor cazuri de contrabandă cu produse alimentare. O asemenea situație este redată în raportul stației de carantină din pasul OITUZ, din ianuarie 1807, transmis Comandamentului Regimentului secuiesc de graniță nr. 2 Infanterie, referitor la „contrabanda cu bucate pe care au săvârșit-o românii din orașul BREȚCU, organizați în grupuri de câte 30-40 de bărbați, și dificultățile create de această situație, în relațiile cu autoritățile din MOLDOVA”⁴⁵.

În raportul comandantului Companiei nr. 11 grăniceri BREȚCU, întocmit la 18 octombrie 1828, și transmis către Comenduirea Regimentului Secuiesc de Graniță nr. 2 Infanterie, se relatează despre contrabanda cu sare din MOLDOVA, de la TG. OCNA, „prin munții ZSIROS și KETSKES”⁴⁶.

Din rapoarte, protocoale, depoziții ale maritorilor, sentințe ale Tribunalului Regimentului secuiesc de graniță nr. 11 Cavalerie, întocmite în perioada ianuarie-martie 1829, la Sf. Gheorghe, rezultă date referitoare la procesele intentate grănicerilor ALEXE FABIAN și TOMA FABIAN, acuzați de complicitate la contrabanda cu vite, aduse din MOLDOVA⁴⁷.

Pentru evitarea unor asemenea practici, la nivelul conducerii celor două provincii românești exista o bună colaborare. Astfel, prin ordinul gubernial transmis Oficialității scaunului TREISCAUNE, în martie 1803, din Cluj, se comunică, pentru a fi adus la cunoștința celor interesați, ordinul noului domnitor al MOLDOVEI referitor la cumpărarea vitelor din satele moldovene, de lângă graniță. Pe baza prevederilor ordinului emis în 21 ianuarie 1802, cei care cumpără vite din MOLDOVA trebuie să aibă de la oficialitatea locală un certificat din care să rezulte numărul animalelor cumpărate și localitatea proprietarului, deoarece fără aceste documente, vameșii și ispravnicii nu vor permite ieșirea animalelor din țară⁴⁸.

Prin adresa Oficiului districtual vamal BRAȘOV, din august 1817, transmisă comandantului Regimentului secuiesc de graniță nr. 2 Infanterie, din TG. SECUIESC, se face cunoscut faptul că nicio persoană din TRANSILVANIA nu poate importa vin din ȚARA ROMÂNEASCĂ și MOLDOVA, fără a poseda un permis emis de Tezaurariat⁴⁹. În sprijinul negustorilor ardeleni, periodic era transmisă autorităților publice locale din Arcul Intracarpatic lista de prețuri a produselor principale din piețele unor orașe din ȚARA ROMÂNEASCĂ și MOLDOVA⁵⁰.

Un rol deosebit în derularea relațiilor comerciale între Transilvania, Moldova și Țara Românească l-a avut participarea la târgurile periodice, organizate în localitățile situate de o parte și alta a munților Carpați. Relațiile comerciale durabile dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească cunoșteau multiple modalități de desfășurare. Despre o asemenea modalitate se vorbește în scrisoarea de mărturie, din septembrie 1838, se confirmă faptul că mai mulți locuitori din orașul SF. GHEORGHE sunt trimiși la BUCUREȘTI pentru a învăța meserie, pe timp de trei ani⁵¹.

Negustorii români din Târgu Secuiesc locuiau, în secolele XVIII-XIX, în cartierul românesc denumit, până în anul 1850, satul Canta, unde se afla și biserica lor, ridicată din piatră în anii 1731-1733, „în locul celei vechi de lemn”. Românii, „cu credința și datinile lor”, locuiau în Canta, dar țineau „bolte” în centrul orașului, predominând prin număr și intensitatea negoțului celelalte comunități ale negustorilor sârbi și armeni⁵².

Marele incendiu din **1843** a distrus o parte din orașul Târgu Secuiesc, printre care și Arhivele. În urma acestui incendiu, biserica a fost refăcută prin contribuția negustorilor români din localitate, în frunte cu gocimanul *Petru Birt*, un „binefăcător” - cum este numit chiar în epocă - local, la care s-au adăugat alte donații din Brașov, Săcele, Brețcu, Cernatu de Sus. O cerere de ajutor este adresată și unui mai vechi ctitor al acestei biserici, brașoveanul *Enache Jipa*, în care se spune „că lucrarea cea sfântă a strămoșilor să nu o lase a pătimi stricăciune și pustiire”. O nouă lucrare de renovare a clădirii bisericii s-a realizat în anul **1846**, când biserica a fost refăcută din temelii cu contribuția negustorilor *Nicolae Cristov*, *Voina Macelaru*, *Fulop Samu*, *Szocs (Suci)*, *Ferencz* și a altor donatori anonimi din Brașov, Săcele, Cernatu de Jos. Un mare sprijinitor al bisericii a fost negustorul local *Ioan Frâncu*, căruia protopopul *Ioan Petric* i-a adresat mulțumiri⁵³.

Un mare negustor român, care atunci „domina comerțul în zona pasului Oituz”, era Gheorghe Negoiescu, care prin competența și omenia sa „a atras respectul tuturor locuitorilor județului”. În **1833** sunt menționați în Brețcu și marii negustori români: *Manoli Gurguy*, *Stan Marin*, *Kaslandi Petru*, *Ștefan Ignaty* și mulți meseriași români: morari, cizmari etc. Cu toate că inițial conducerea orașului s-a opus prezenței în localitate a stabilimentului industrial al fraților Nica, protocoale-

le din Brețcu menționează în anii **1845-1846** mina și topitoria "*fraților Nica*". Un rol important în viața economică locală și în derularea legăturilor economice cu "*Regatul*" l-au avut comercianții brețcani din familiile *Gociman, Pușcariu, Teacă, Spânu, Păvălucă, Ganea, Boroș, Coltofeanu, Tărlungeanu, Fenechiu* și mulți alții, o bună parte dintre ei stabilindu-se în orașele de peste Carpați⁵⁴.

Toate aceste relații economice, erau însoțite de numeroase relații culturale, ecleziastice și interumane, având un rol benefic asupra comunităților de negustori români din zonă. Astfel, în fosta localitate de-sine-stătătoare Simeria, numită în vechime Breaza, azi, cartier al municipiului Sfântu Gheorghe, a trăit o comunitate românească distinctă, formată din negustori care au avut biserică proprie. În **1839**, românii din Sfântu Gheorghe locuiau într-un cartier separat, numit Sfântu Gheorghe Românesc (*Oláh Szent György*)⁵⁵.

Despre activitatea celor mai importanți dintre aceștia, relatează intelectualul bucureștean Nicolae Păvălucă, în paginile sale despre istoria românilor de pe meleagurile natale: „*Mulți dintre românii din Brețcu au fost mari comercianți în Regatul României, astfel: Vasile Dimian, din Galați, tatăl avocatului cu același nume; Damian Popescu, din Brăila; familia Boroș, în București; Radu Stancic, în București; I. Borănescu, în Pitești; Ghiță Gosman, în Focșani. În București, înainte de război, erau două hoteluri, deținute, unul de un Gociman, și unul de un Sofronie din Brețcu. Cel mai mare și mai prestigios om de afaceri brețcan a fost Niță Coltofeanu din Galați. El avea, înainte de primul război mondial, cea mai mare firmă de import de mărfuri. Această firmă Coltofeanu și Dobreanu era atât de cunoscută, încât în manualele de la școlile comerciale se dedădeau teme de rezolvat privitoare la operațiunile acestei firme. O altă reușită e cea a lui Ghiță Gosman din Focșani. A fugit din Brețcu, pe delături, ca să nu facă armata la unguri. Era cam pe la începutul acestui secol [sec. XX]. Din băiat de prăvălie a ajuns să aibă pe la începutul primului război mondial unul din cele mai mari magazine de coloniale din Focșani. Frații Boroș aveau înainte de război 3 cofetării în București și una la Poiana Țapului*”⁵⁶.

Studiul întocmit de Pál Judit intitulat: "*Câteva probleme legate de așezarea românilor în Trei Scaune 1614 -1859*", apărut în volumul "*A TÖBBSÉG KISEBBSÉGE*" (*Minoritatea majorității*), Miercurea-Ciuc, 1999,

aduce multe informații inedite despre românii din Trei Scaune puțin cunoscute de istoriografia românească. De asemenea, autoarea consemnează prezența a numeroși meșteșugari români, cum sunt: morarii (foarte numeroși), blănarii, fierarii, butnarii sau cădarii, funarii sau frânghierii, șelarii, măcelarii, și recunoaște secuizarea în masă a românilor în scaunele secuiești, fenomen care s-a produs în primul rând lingvistic și apoi religios⁵⁷.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, funcționau în regimentele de infanterie (grănicerești) și secuiești (imperiale) de la Târgu Secuiesc și Miercurea-Ciuc, precum și în cel de cavalerie (de husari) de la Sfântu Gheorghe, în care erau și ofițeri români, unii cu grade și funcții importante (Gheorghe Popa, Matei Popp, Alexandru Crainic, Ioan Țeț, David Domide, Moise Dragits)⁵⁸.

Sursele principale de venituri în zona Giurgeului, și anume, în localitățile Gheorgheni, Toplița, Tulgheș, Bilbor, erau exploatarea lemnului, cheresteaua, plutăritul, creșterea animalelor și producția agricolă. O îmbogățire a acestei palete a însemnat stabilirea armenilor în Gheorgheni, Frumoasa, care a dus la dezvoltarea comerțului și a industriei în zonă. Comerțul cu lemnul și cu plutele a fost una dintre cele mai importante activități desfășurate pe Mureșul Superior de locuitorii satelor din împrejurimi. Plutăritul, împreună cu păstoritul, pe care-l făceau și-l fac și azi locuitorii prin munții din împrejurimi, precum și agricultura înfloritoare din Giurgeu, apoi minele de aramă din Bălan și cele de fier din Ciucul de Sus, au făcut, ca în această zonă să se concentreze cea mai deasă populație din întreg ținutul și să avem, aici, cele mai mari și mai îndesate așezări omenești.

Apele minerale și numeroasele stabilimente de băi sunt și ele un izvor de câștig pentru locuitori. Este cazul stațiunilor Tușnad (la amenajarea căreia o contribuție deosebită a avut-o comerciantul român brașovean Tache Stănescu), Vâlcele, Borsec, Malnaș, Covasna, ș.a.⁵⁹

Documentele de arhivă semnalează prezența românilor din fostele scaune secuiești în regimentele secuiești de graniță, sens în care prezentăm câteva exemple:

1. *1800 dec. 5, Cluj*. Ordin gubernial transmis Oficialității scaunului Treiscaune, prin care se comunică faptul că soldatul **Dumitru Moroșan**, originar din satul Valea Crișului, a dezertat de la trupă. Se cere să fie pedepsit cu o amendă care să fie achitată la Casa mili-

tară, din valorificarea bunurilor dezertorului⁶⁰.

2. 1803 feb. 27-apr. 4, *Sfântu Gheorghe*. Interogatoriu, declarații și sentința adoptată de Tribunalul Militar Superior din orașul Sfântu Gheorghe, în procesul intentat **grănicerului român, Anghel Popa**, pentru dezertare (a dezertat la dușman, în timpul războiului francez)⁶¹.

3. 1804 feb. 11, *Reci, scaunul Treiscaune*. Raportul lui Francisc Szekely, vicejude regal al scaunului Sepsi, către oficialitatea Scaunului Treiscaune referitor la cei doi militari aflați în permisie. Precizează că a trimis informații încă din data de 8 decembrie 1803. Astfel, **Daniel Veres**, din satul Chichiș, se află acasă și i s-a comunicat să rămână pe loc până la noi ordine, iar militarul **Nicolae Vaszil**, din orașul Sfântu Gheorghe, încă de la începutul lunii august s-a întors la Regiment⁶².

4. 1804 feb. 20, *Cluj*. Ordin gubernial transmis Oficialității scaunului Treiscaune, prin care se revine la ordinul anterior din anul 1803, cu privire la raportarea situației **militarului Adam Olah** [Românul], aflat în permisie în satul CĂPENI⁶³.

5. 1804 aug. 8, *Reci, scaunul Treiscaune*. Vicejudele regesc al Scaunului Sepsi, Francisc Szekely, raportează că militarului **Gheorghe**

Nystor, din Alungeni, i s-a comunicat, prin pretor, faptul că în ziua de 1 septembrie 1804, să se prezinte la manevra militară din localitatea Reghin⁶⁴.

6. 1828 iul. 3-4, Târgu Secuiesc. Rapoarte, protocoale, acte notariale, sentințe ale Tribunalului Regimentului secuiesc de graniță nr. 2 infanterie referitoare la procesele intentate **grănicerilor Blasiu Krinitzky, Andrei Mathe, Salamon Mathe și Iosif Czukor**, acuzați și condamnați pentru dezertare în Moldova⁶⁵.

Documentele inedite semnalate mai sus ne relevă o interesantă schiță a unei fresce istorice de viață românească în această zonă de la curbura interioară a Carpaților. Cercetătoarea Pal Judit are dreptate când afirmă că "*istoria societății secuiești nu ar fi completă fără istoria românilor din ținuturile secuiești (așa cum istoria românilor nu poate fi completă fără istoria secuilor, maghiarilor, sașilor și a celorlalte etnii conlocuitoare)*". Românii au format nu numai "*o pată de culoare aparte (deosebită) a populației de pe pământurile secuiești*", ei au fost "*secvența cea mai ardentă a istoriei naționale*", spune eruditul istoric Ioan Ranca⁶⁶.

Note

1. Sandor Olah, *Asimilarea românilor în Țara Secuilor*, în „Altera” nr. 11/1999, p. 277

2. Mihai Racovițan, *Despre evoluția secuizării românilor din Arcul Carpatic*, în „ANGVSTIA” VI, Sf. Gheorghe, 2001, p. 21-32

3. Ioan Lăcătușu, *Habitat și populație. Procese și structuri demografice în județele Covasna și Harghita*, în „ANGVSTIA”, 4, Sf. Gheorghe, 1999, p. 403-421

4. Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*, Editura Grai Românesc, M. Ciuc, 2003, p. 92

5. Lily Rain, *Familia etnică mixtă. Județul Covasna*, Editura Arcuș, Sf. Gheorghe, 2001, p. 77

6. Gheorghe Șișeștean, *Pierderi etnice românești în Transilvania și Partium la începutul secolului al XX-lea*, în „Limes”, anul II/1999, Zalău, p. 78

7. Ioan Lăcătușu, *Habitat și populație. Procese și structuri demografice în județele Covasna și Harghita*, în „Angvstia”, 4, Sf. Gheorghe, 1999, p. 409

8. Ioan Lăcătușu, *Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita*, Editura Universității Petru Maior, Târgu Mureș, 2008, p. 105

9. Nicolae Iorga, *Acte românești din Ardeal privitoare în cea mai mare parte la legăturile secuilor cu Moldova*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României”, vol. 2, București, 1918

10. Ioan Lăcătușu, *op. cit.*, 2008, p. 206

11. Ioan Ranca, *Românii din Scaunele Secuiești în descripția urbană din 1820 și în alte descripții din secolele XVIII-XIX* (volum în curs de editare), Arhiva Centrului Ecdiazistic de Documentare Mitropolit Nicolae Colan, Sf. Gheorghe

12. Pentru evoluția (sau involuția) structurii etnice și confesionale a populației din localitățile fostelor scaune secuiești Odorhei, Ciuc, Giurgeu și Treiscaune, pot fi consultate volumele: Ion I. Russu, *Românii și secuii*, Editura Științifică, București, 1990; Ioan Ranca, *Românii din scaunele secuiești în antroponimele din descripții, Scaunul Ciuc, Giurgeu, Casin, Vol. II 1567-1850*, Târgu Mureș 1997; Ioan Lăcătușu, *Structuri etnice și confesionale în județele Covasna și Harghita*, Editura Universității „Petru Maior”, Târgu Mureș, 2008

13. Ana Grama, *Surse ecleziastice ortodoxe din a doua jumătate a secolului al XIX-lea pentru cercetarea demografică zonală*, în „Angvstia”, 3, 1998, p.133

14. *Ibidem*, p. 134

15. *Ibidem*, p. 135

16. Aurel Marc, *Registrele parohiale – sursă documentară deosebit de valoroasă pentru trecutul românesc al Harghitei. Conscripția de la 1784*, în „Angvstia”, 1, 1996, p. 149-158

17. *Ibidem*, p. 150-151

18. Liviu Boar, *Românii din scaunele Ciuc, Giurgeu și Casin în secolul al XIX-lea*, Editura Universității Petru

Maier, Târgu Mureș, 2004, p. 93

19. Ioana Cristache-Panait, *Realități istorice din sud-estul Transilvaniei*, în I.I. Russu, *op.cit.*, p. 56.

20. *Ibidem*, p. 57

21. Traian Rotariu, Maria Semeniuc, Elemer Mezei, *Recensământul din 1850. Transilvania*, Editura Staff, 1996; în aceeași colecție au fost publicate recensămintele populației din anii: 1857, 1870, 1880, 1900, 1910, 1941 și recensământul agricol din 1885.

22. *Ibidem*, p. 12

23. *Ibidem*, p. 12

24. Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie. Biserică. Școală. Cultură*, Editura Grai Românesc, Miercurea Ciuc, 2003, p. 96

25. Nicoleta Ploșnea, *Comunități românești ziditoare de școli în Covasna și Harghita (1850-1914). Învățământul confesional ortodox din protopopiatele din secuime în O candelă în Carpați. Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei. 15 ani de la înființare (1994-2009)*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2009, p. 1037

26. *Ibidem*, p.1038

27. Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania* (în continuare: D.I.L.T.), vol. I, Ed. Academiei RSR, 1966, p. 192. Așezarea a aparținut până la 1925 de Bicazul Ardelean, fiind atestată ca Dămk în 1734

28. *Ibidem*, Așezarea este atestată documentar în 1835, ca Bekás Zsadani, sat contopit cu Bicazul Ardelean, până la 1925 a aparținut jud. Ciuc., p. 186

29. *Ibidem*, Așezarea, cu denumirea ungurească *Gyergyosedenypatak*, cătun al satului Bicazul Ardelean, este atestată documentar abia în 1850, p. 228

30. *Ibidem*, ungurește *Gyergyóbkás*, înainte de 1925 aparținea jud. Ciuc. Primele atestări documentare sunt din anii 1808 și 1839, p. 233

31. Ioan Ranca, *Românii de pe granița cu Moldova (din Bicazul Ardelean, Valea Jidanului, Telec și Dămk) în timpul revoluției de la 1848-1849*, în "Angvstia", 10, 2006, p. 53

32. Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op.cit.*, p. 79

33. *Ibidem*, p. 80

34. Lăcătușu Ioan, *Păstoritul în zona curburii interioare a Carpaților*, în *Identitate și cultură la românii din secuime*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 19

35. Sabin Opreanu, *Contribuțiuni la transhumanța din Carpații Orientali*, Tiparul „Ardealul”, Cluj, 1930, p. 110

36. Ioan Lăcătușu, Vasile Stancu, *Contribuții documentare referitoare la păstoritul transhumant din Sud-Estul Transilvaniei practicat în Moldova și Țara Românească*, în *Profesioniștii noștri*, 4, Dumitru Zaharia la 85 de ani, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2011, p. 207

37. Constantin Catrina, *Folcloriști și folclorul muzical din județul Covasna. Privire istorică*, în "Angvstia", 2, 1997; *Folclorul muzical integrat obiceiurilor de peste an (Țara Bârsei și Covasna)*, în "Angvstia", 6, 2001, p. 243-248

38. Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op.cit.*, p. 75

39. Ioan Lăcătușu, *Aportul negustorilor români și secui din arcul intracarpatic la dezvoltarea comerțului*

dintre Transilvania, Moldova și Țara Românească, în „Acta Bacovensia”, VI, 2011, p. 205

40. Arhivele Naționale Covasna, în continuare ANCV, Fond Primăria orașului TÂRGU SECUIESC, Inv. 1, nr. 1225/1805, f. 3-4

41. *Ibidem*, Fond Primăria orașului Brețcu, *Protocolum Relationum Magistratus Oppidi Beretz anno 1816*, f. 1.

42. *Ibidem*, Fond Primăria or. TG. SECUIESC, Inv. Nr. 5, dos. 424, f. 1-2.

43. *Ibidem*, Fond Primăria or. TG. SECUIESC, Inv. Nr. 5, dos. 472, f. 1

44. *Ibidem*, Fond Primăria orașului Brețcu, *Protocolum Relationum Magistratus Oppidi Beretz anno 1836-1843* și cel pentru anul 1848. f.1-2

45. *Ibidem*, Fond Regimentul secuiesc de graniță nr. 2 Infanterie, cutia nr. XXVII/6, 1807, f. 1-4

46. *Ibidem*, cutia nr. LXXVII, nr. 111, f. 1

47. *Ibidem*, cutia nr. LXXVIII, nr. 2, f. 1-34

48. *Ibidem*, Fond Scaunul TREISCAUNE, nr. 1049/1803, V/6, f. 1-4.

49. *Ibidem*, Fond Regimentul secuiesc de graniță nr. 2 Infanterie, cutia nr. XLVI/93, f. 1

50. *Ibidem*, Fond Scaunul ORBAI, dos. 21/1829, f. 3.

51. *Ibidem*, Fond Primăria orașului SF. GHEORGHE, inv. nr. IV și dos. 1112, f. 1, și dos. 1172, f. 1

52. Maria Negreanu, *Românii din Târgu Secuiesc și satele învecinate, după condicta bisericii ortodoxe din Tg. Secuiesc*, București, 1943, p. 75

53. *Ibidem*, p. 78

54. Ioan Lăcătușu, Vasile Lechințan, Violeta Pătrunjel, *op. cit.*, p. 248

55. *Ibidem*, p. 368

56. Ioan Lăcătușu, *Pagini regăsite. Brețcanul Nicolae Păvăluță despre istoria românilor de pe meleagurile natale (1)*, în „Condeul Ardelean”, nr 12(47), 19-25 octombrie 2007, p. 5.

57. Vasile Lechințan, *Stabilirea românilor în sud-estul Transilvaniei – Noi "opțiuni" ale istoriografiei maghiare*, în "Angvstia", 6, 2001, p. 338

58. ANCV, Fond Primăria Sfântu Gheorghe, Inv. nr. 1, dos. 98, f. 1-2

59. Nicoleta Ploșnea, *Biserici, școli, comunități rurale românești din Covasna și Harghita (1850-1918)*, rezumat teză doctorat Cluj-Napoca, 2012, p. 12

60. ANCV, Fond Scaunul Treiscaune, nr. 911/1801, XI/5, filele 1-3, original, copie, limba maghiară – latină.

61. *Ibidem*, Fond Regimentul secuiesc de graniță nr. 2 Infanterie, nr. XVIII/15, 1803, fila 1-11

62. *Ibidem*, Fond Scaunul Treiscaune, nr. 1172/1804, fila 41-42

63. *Ibidem*, Fond Scaunul Treiscaune, nr. 1172/1804, fila 54-55

64. *Ibidem*, Fond Scaunul Treiscaune, nr. 1172/1804, f. 148

65. *Ibidem*, Fond Regimentul Secuiesc de Graniță, cutia LXXVII, nr. 86, f. 1-143

66. Ioan Ranca, *op.cit.*, 1997, p. XXI și Ioan Lăcătușu, *Români și secui cu nume românești, de condiție liberă, din fostele scaune secuiești (secolul XVI-XIX)*, în *Profesioniștii noștri*, 3, Ioan Ranca la 80 de ani, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012, p. 282

REVOLUȚIA DE LA 1848-1849 ÎN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI

Drd. Vasile-Claudiu TUTULA

Cuvinte cheie: Revoluția de la 1848-1849, sud-estul Transilvaniei, așezările secuiești
Key words: *Revolution of 1848-1849, South-East of Transylvania, Szekler seats*

Abstract

The Revolution of 1848-1849 in the South-East of Transylvania is an intrinsic part of the revolution in the larger Transylvanian area. An overall perspective of political and military events allows us to understand their complexity, taking into account the different interests manifest at that time by Romanians, Saxons, Hungarians and Szeklers. The study presents the development of revolutionary events in this area and the outcome of the revolution, ending a devastating civil war, which resulted in the deaths of some 40,000 Romanians and the destruction, plunder or arson of 300 settlements. The material damage was estimated at around 29.260 silver florins. Overall, the Romanian revolution was victorious, as a result, for the next 19 years, Transylvania was not a political or administrative part of Hungary, which it became in 1867, with the sad Austro-Hungarian dualism, ended for good at December 1st, 1918.

Revoluția de la 1848-1849 din sud-estul Transilvaniei, este parte componentă a revoluției întregului spațiu transilvan. O tratare de ansamblu a evenimentelor politice și militare ne permite să înțelegem în același timp complexitatea lor, ținând seama de interesele ce s-au manifestat atunci, din partea românilor, sașilor, ungurilor și secuilor. Abordând, însă, tratarea pe zone geografice, vom găsi în fiecare zonă o serie de elemente specifice, determinate de compoziția etnică a populației, relațiile interetnice, situația și starea pentru luptă a unităților militare dislocate în zonă, raporturile acestor unități și relațiile lor cu populația civilă, atitudinea populației civile față de unitățile militare din zonă, față de Comandamentul General al Armatei cezaro-crăiești de la Sibiu, relațiile de vecinătate dintre comitate, cu marile orașe: Brașovul, Tg. Mureș, Sighișoara, Cluj, Alba Iulia dar și cu Mediașul, Dumbrăveni, Rupea, Feldioara ș.a.

Zona de sud-est a Transilvaniei cuprindea și secuimea, în care la data respectivă erau dislocate 3 regimente de grăniceri: Regimentul 1 Grăniceri secu (73 Infanterie) la Miercurea-Ciuc, Regimentul 2 Grăniceri secu (74 Infanterie) de la Târgu Secuiesc și Regimentul 11 Husari, dislocat la Sfântu Gheorghe. Toate aceste unități erau subordonate Comandamentului General (General Kommando) de la Sibiu, respectiv generalului Anton Puchner.

În lunile martie-mai 1848, în sud-estul Transilvaniei a fost liniște. O liniște apăsătoare și cu multe semne de întrebare. Secuții, locuitorii majoritari ai zonei, nu au fost prea încântați de așa-zisa "uniune" a Transilvaniei la Ungaria, ei nefiind consultați. Informații

mai substanțiale dețineau deputații secuilor și sașilor din dietă, personalul administrativ de la comitate, dar care nu erau interesați ca acestea să ajungă la masa mare a populației.

Informațiile și știrile despre ceea ce se întâmpla pe întreg teritoriul Transilvaniei soseau în secuime cu o întârziere de 5-10 zile de la producerea lor, prin intermediul comercianților, negustorilor, poștei militare, a presei de limba română, maghiară sau germană, ce apărea cu întârziere și în tiraje foarte mici. Beneficiau de presă doar personale sus puse și cu posibilități financiare.

Informațiile istorice substanțiale despre mersul evenimentelor în sud-estul Transilvaniei le aflăm în lucrările scrise de George Barițiu, László Kóvári, Nestor Șimon, Silviu Dragomir, Gustav Ritter, Amon von Tremenfes, Carol Göllner, Ștefan Moldovan, Karl Klein, Gelu Neamțu, Jakab Alexe (Elek), Joseph Bedeus von Scharberg, Cornelia Bodea, ș.a.

În 1848, populația Transilvaniei număra: valahii (români) = 1.287.340 locuitori; ungurii = 260.170 locuitori; secu (74 Infanterie) = 260.000 locuitori; sași (germani) = 250.000 locuitori; alții (evrei, țigani) = 60.400 locuitori.

Dietă Transilvaniei avea în componere 310 deputați din care, deputați unguri = 161; deputați secu (74 Infanterie) = 114; deputați sași (germani) = 35; deputați români (valahi) = nici unul. Minoritățile ("alții") nu aveau niciun deputat. Așadar, populația majoritară a Transilvaniei, românii (valahii, cum sunt pomeniți în documente), nu aveau niciun deputat.

Românii, secuții și sașii din sud-estul Transilvaniei au privit însă cu îngrijorare derularea evenimentelor din Transilvania. Masa

mare a populației era puțin informată cu ceea ce se întâmpla în Transilvania și Europa.

Românii din sud-estul Transilvaniei erau fătși împotriva "uniunii" Transilvaniei la Ungaria. Ei au respins la Blaj, prin reprezentanții lor, Proclamația de la Pojon (Bratislava) și Pesta în 12 puncte, mai concret punctul nr. 12, ce prevedea "uniunea" Transilvaniei la Ungaria. Românii și conducătorii lor erau foarte îngrijorați că la 25 aprilie 1848, la Cluj¹, Guvernul transilvan a dat publicității sub semnătura lui Jozsef Teleki, guvernatorul Transilvaniei, legea stării de asediu (legea statarială). Pe tot cuprinsul Transilvaniei au fost ridicate spânzurători și țepe. Ele erau un mijloc de intimidare îndeosebi împotriva românilor. Românii din secuime, prin reprezentanții lor legitimi, trimiși la Blaj, au cerut ca să fie recunoscuți ca a patra națiune a țării², egală în drepturi cu ungurii, sașii și secuii, să aibă propriii lor deputați în dietă, școli în limba română, dregători la orașe și sate în raport cu numărul locuitorilor.

În zona secuimii, prin intermediul presei s-a aflat despre cele două adunări ale românilor ținute la Blaj, din 30 aprilie (*"Din Duminica Tomii"*), la care au participat circa 6.000 de români, și de Marea Adunare Națională de pe "Câmpul Libertății", la care au fost prezenți 40.000-60.000 de români. S-a aflat și despre faptul că la punctul nr. 16 din Petiția Națională³ s-a cerut ca problema "uniunii" Transilvaniei la Ungaria să nu fie luată în discuție la Dieta din Cluj, până când românii nu vor fi recunoscuți ca națiune distinctă a țării. În caz contrar, românii vor protesta solemn. Această măsură de siguranță a fost luată la Blaj de revoluționarii români, ținând seama și de faptul că s-au pus obstacole ca adunarea să nu se țină. Tensiunea însă a crescut. Presa de limbă maghiară din Cluj i-a amenințat pe români, cerându-le ca la Adunarea de la Blaj ce va avea loc în 15 mai *"să nu se facă altceva decât să se accepte 'uniunea' cu Ungaria fără condiții. Să se renunțe la pretenția românilor de a deveni cea de-a patra națiune recunoscută din Transilvania"*⁴.

Dintre mulțimea de evenimente care au avut un oarecare impact asupra secuiilor a fost *"Proclamațiunea caracteristică din 19 mai 1848 a ministrului președinte, com[ite]l Ludovic Battyány, adresată poporului secuiesc din Transilvania"*⁵. Este interesant și curios faptul că reprezentanții guvernului unguresc de la Pesta s-au adresat separat

ungurilor și separat secuiilor, ca *"națiune nobilă secuiască"* (în realitate ungurii și secuii erau o minoritate și atunci ca și azi, 2012 s.n.).

În Proclamația sa din 10 mai 1848, printre altele, Ludovic Battyány arată că: *"Legăturile națiunii secuiești și maghiare, națiuni ce provin dintr-un singur trunchi, depășesc, în timp, un mileniu; interesele noastre, norocul și nenorocul de odinioară și de totdeauna, au fost aceleași"*⁶. Din păcate Ludovic Battyány a făcut în această proclamație apel la secui să se înarmeze: *"De aceea eu, atât ca cel dintâi prim-ministru independent al Ungariei, cât și ca ministru interimar al forțelor armate, cu încredere în vitejia nezdruccinată recunoscută, pe plan mondial, a naționalității secuiești și în devotamentul său neclintit față de frații lor maghiari, datorită funcției mele oficiale, sub răspunderea mea personală mă grăbesc să vă chem [...] să vă grăbiți cu cei 12.000 de soldați înarmați, spre tabăra permanentă, aflată în zona Szegedinului în Ungaria, unde deja sunt asigurate, chiar și prin locurile de trecere, primirea și hrănirea efectivelor"*⁷. Așadar, apel către secui la înarmare, în condițiile în care "uniunea" nu era proclamată (oficializată s.n.) printr-un act? "Uniunea" va fi proclamată oficial pe data de 30 mai 1848, la 11 zile după această proclamație. În al doilea rând se poate observa de către orice jurist sau știutor de carte, că L. Battyány nu avea nicio calitate oficială în Transilvania, emițând un act (Proclamația din 19 mai 1848, s.n.) de la Pesta fără niciun temei legal, juridic și de drept, doar cu scopul de a-i atrage pe secui de partea ungurilor și a Ungariei de a-i întârâta la început împotriva românilor, fiind folosiți ca o *"masă de manevră"*.

Este adevărat și a fost bine la momentul respectiv, că Ludovic Battyány s-a adresat printr-o proclamație și românilor, dar de abia la 28 iunie 1848, deci după o întârziere de o lună și 9 zile, când a simțit că lucrurile se precipită, merg rău și se îngroașă în defavoarea guvernului unguresc. În respectiva proclamație, deși se adresează cu formularea: *"Proclamare către frații noștri români"*⁸, în care domină amenințările: *"împotriva acelor scopuri păcătoase"*⁹, căci veți fi gata ca *"Vârtoasa voastră putere a o jertfi în treaba libertății noastre"*¹⁰ sau *"treziți viitorimea spre băgare de seamă"*¹¹ ori *"puterea voastră veți înmulți-o prin ridicarea de batalioane din așa bărbați, care de bună voie, vor lua arme"*¹² (aici a avut dreptate, deși recrutările românilor și sașilor s-au făcut forțat, în interesul

națiunii din Ungaria s.n.), sau *"să stați ca un zid tare împotriva planurilor viclenești"*¹³, lîngușindu-se cu aprecierea potrivit căreia: *"ba unora așa patrioți vă dau binețe ungarilor de pe pământ, secui, și românilor fraților noștri"*¹⁴ (întrebarea ce se pune este, de când românii sunt frați cu ungurii sau viceversa; istoria a demonstrat și demonstrează că atât românii cât și ungurii sunt neamuri diferite; important, desigur ar fi și acesta trebuie să fie idealul, ar trebui ca ei să se înțeleagă și concucreze ca între frați s.n.).

Proclamația lui Ludovic Battyány către români trebuie apreciată, însă este una foarte generală, care vorbește doar de interesele ungarilor, și foarte puțin de cele ale românilor. Din păcate și promisiunile vagi făcute, spre exemplu: *"Va câștiga ca pământurile ca ale sale să le stăpânească și pe pământ slobod să fie popor slobod"*¹⁵, nu au fost respectate. Toate dezideratele din Proclamația lui Ludovic Battyány vizau ca românii din Transilvania să se supună revoluției ungare, fără ca acestora să li se acorde drepturi și libertăți democratice.

Alte patru evenimente cu tentă politică și militară aveau să influențeze decisiv evoluția ulterioară din spațiul sud-est transilvan.

La 29 mai 1848, se deschid la Cluj lucrările Dietei. Lucrările au fost deschise de baronul general Anton Puchner. În ziua următoare, la 30 mai 1848, Dieta Transilvaniei, în care românii lipseau cu desăvârșire, a proclamat "uniunea" Transilvaniei la Ungaria¹⁶, fără niciun fel de consultare a românilor. În aceeași zi se va vota și o lege electorală restrictivă pentru români, precum și o lege a presei¹⁷, întemeiată pe cenzură și care avantaja presa de limba maghiară.

Zilele de 29 și 30 mai 1848 înseamnă, pentru istoria modernă a Transilvaniei, prima lovitură dată bunei conviețuiri dintre toate populațiile conlocuitoare, în care românii erau majoritari și cei mai vechi, cu cea mai mare contribuție la plata taxelor și impozitelor, în dezvoltarea economico-socială a țării. Proclamarea "uniunii" de către Dieta Transilvaniei va produce mari nelinești în rândul românilor, sașilor și chiar al secuilor.

Pe 31 mai 1848, aceeași Dietă din Cluj va vota, fără să-i consulte pe ofițeri și militari, pentru transformarea celor 3 regimente secuiești de grăniceri în gărzi naționale¹⁸, pentru ca nobilimea ungurească și secuiască să-și asigure un braț înarmat împotriva populației românești și săsești. În ceea ce privește regi-

mentele românești de grăniceri, s-a întocmit un plan secret de Guberniul Transilvaniei, împreună cu cel de la Pesta, pentru a fi scoase din Transilvania și aruncate împotriva sârbilor.

Ba mai mult, Guberniul Transilvaniei, condus de Joszef Teleki, la intervențiile care au avut loc împotriva populației răsculate de la Abrud, Roșia Montană, Câmpeni, pe timpul anchetei condusă de Kozma Pál (14 iunie-20 iulie 1848), la Mihalț (2 iunie 1848), Luna Mureșului (12 septembrie 1848) a folosit, pentru intervenția în forță, doar pe militarii secui din cele 3 regimente de grăniceri. La Mihalț, au fost împușcați mortal de militarii secui 14 români și răniți grav alți 50 de oameni¹⁹. La măcelul de la Luna Mureșului, militarii secui au împușcat mortal 30 de români și alte câteva zeci au fost grav răniți *"pentru că au refuzat să se dea recruți la armata ungurească și să recunoască uniunea"*²⁰.

La 2 iunie 1848, la Cluj, o deputațiune de 100 de reprezentanți ai românilor adresează o petiție Dietei din Cluj de a anula "uniunea", act făcut prin vicleșug și fără consultarea și încuviințarea românilor, care reprezentau majoritatea populației țării. Președintele dietei, Miklos Wesselényi, anunță cu emfază și aroganță, că *"el nu cunoaște popoare, ci numai o Ungarie unită"*²¹.

La 3 iunie 1848, la Sibiu, în cadrul Universității săsești, sașii declară trădători pe toți deputații care au proclamat "uniunea" Transilvaniei la Ungaria. În perioada 01-14 iunie 1848, în localitățile din jurul Sibiului și Făgărașului s-au adunat 30.000 de semnaturi împotriva "uniunii".

În sfârșit la data de 6 iunie 1848, Dieta de la Cluj votează legea desființării iobăgiei în Transilvania²², la propunerea lui Wesselényi Miklós. Transilvania era ultimul bastion iobăgesc al Europei, în care dominau relațiile feudale în plină eră modernă, în condițiile în care, în celelalte țări, șerbia și iobăgia au fost desființate cu 100-150 de ani mai înainte. Desființarea iobăgiei, chiar și cu o mare întârziere, a fost o împlinire, deși împrăștierea cu pământ a iobagilor, se va face prin răscumpărare, lucru ce nu era încheiat nici la 1892-1895, așa cum se arată în documentele Memorandumului.

Ținând seama de evoluția evenimentelor, generalul Anton Puchner va pune, la 10 iunie 1848, în stare de război cetatea Alba Iulia²³, unde se afla o importantă cantitate de armament și muniție.

La 18 octombrie 1848, generalul Anton Puchner dă o proclamație prin care pune capăt regimului terorist kossuthist și declară Transilvania în stare de război²⁴, preluând conducerea ei. Este desființat Guberniul de la Cluj, care își încetează activitatea, deoarece își desfășura activitatea pe baza unor instrucțiuni primite de la Pesta, în condițiile în care Vay Miklós a fost numit de guvernul Ungariei, la 16 iunie 1848, comisar plenipotențiar pentru Transilvania.

În lunile august-octombrie 1848, situația politico-militară se schimbă substanțial în sud-estul Transilvaniei. Apar multe nemulțumiri în rândul sașilor din Brașov, Feldioara, Rupea, Cohalm, Prejmer, Sighișoara și localitățile sășești din jurul lor, care se aflau în situația de a nu le fi garantate ordinea și liniștea publică, apărarea averilor, datorită deselor atacuri din secuime. Cea mai mare nemulțumire va fi determinată însă de faptul că la 1 septembrie 1848, *"guvernul ungar ordonă alcătuirea conscripțiilor pentru recrutare. Transilvania va trebui să dea Ungariei 60.000 de ostași pentru a lupta împotriva sârbilor"*²⁵. Să reamintim că, la presiunea guvernului ungar, la 23 iulie 1848, a fost trimis spre Seghedin un batalion sub comanda maiorului Leon Pop din Năsăud. Acesta a refuzat categoric să lupte împotriva sârbilor. De asemenea, grănicerii năsăudeni au refuzat să depună jurmântul pe drapelul și constituția ungară, trecând prin situații de disperare și amenințare cu moartea.

După aprecierile lui George Barițiu, contemporan cu evenimentele, un istoric obiectiv în foarte multe chestiuni, considera că Transilvania a fost cuprinsă, în lunile octombrie până în decembrie 1848, de un război civil devastator, datorită politicii teroriste pe care au promovat-o în special Ludovic Kossuth și comisarul Miklós Vay²⁶. Arestările puse la cale asupra lui Simion Balint, Eftimie Murgu, August Treboniu Laurian, Bălășescu, Florian Micaș și alți revoluționari români au creat mari stări de tensiune, nemulțumiri și animozități în rândul populației. Înverșunarea românilor a crescut la vederea mai multor preoți, tineri știutori de carte și altor locuitori spânzurați. *"Terorismul – spune George Barițiu – s-a manifestat prin spânzurători și alte atrocități atât în Transilvania, cât și în Banat, mai ales asupra preoților"*²⁷. Au avut loc multe represalii, anchete și procese în întreaga Transilvanie.

În ziua de 16 octombrie 1848, la Lutița

(Agyagfalva, județul Harghita), a avut loc adunarea națională a secuilor. Scopul acestei adunări a fost de a-i ridica la luptă pe secii împotriva românilor. A fost o adevărată diversiune condusă de *"agitatorul kossuthian"*, cum îl numește George Barițiu, Ladislau (Vlad) Berczenczei. Acesta a fost trimis *"cu misiune ca să înroleze dintre secii un nou regiment de husari"*²⁸. La începutul lunii octombrie *"guberniul [guvernul] provincial unguresc din Cluj s-a opus la convocarea adunării secuiești. El avuse înaintea sa experiență cu adunările românești, care, cu pază, fără pază, toate cinci (cu ale regimentelor) au decurs și s-au terminat fără nici un exces sângeros"*²⁹.

Adunarea secuilor de la Lutița a fost una incitantă, prin care secuii, fără voia lor, au fost dezinformați și induși în eroare de Ladislau Berczenczei, Alexandru Gál, comitele Emeric Miko, Moise Berde și alții, care au cerut ca secuii să se înarmeze, făcându-i vinovați pe români, de tot ceea ce se întâmpla în Transilvania.

După George Barițiu: *"Programa lui Berczenczei era curat revoluționară. Înființarea, fără nici o concesiune mai înaltă, a unei trupe naționale secuiești sub numele "Husarii lui Mathia", alegerea unui alt guvern [guvern] provizoriu și înființarea unui lagăr secuiesc de război"*³⁰. Aceste propuneri năstrușnice nu au fost foarte bine primite de Guberniul din Cluj, de comitele Emeric Mikó, ajuns între timp președintele guberniului, de baronul Dominic Kemény, Moise Berde, un om mai moderat, care presimțise direcția negativă în care o vor lua lucrurile, sfătuindu-i pe participanți (30.000 de secii după Kóvary; 60.000 după comitele Mikó), o cifră exagerată, căci nu i-a numărat nimeni. La tribuna de la Lutița au fost multe luări de cuvânt și dispute. Până la urmă cel care *"a învins"* a fost Berczenczei. Acesta a ocupat din nou tribuna și a început să descrie secuilor *"pericolul cu culorile cele mai înspăimântătoare, și, după ce răpi cu sine pe ascultători, își bătu joc de guvern, de comisarul Mikó. Apoi propuse ca secuii să se declare independenți de comanda generală, să se supună îndată ministerului [guvernului] unguresc, grănicerii să se prefacă în miliții [armate] teritoriale, să formeze tot un lagăr cu celălalt popor și așa să plece în contra valahilor spre apărarea fraților din comitate"*³¹.

Însuși Jakab Elek, *"care a călătorit înadins de la Cluj cu alți 14 secii la Lutița (Agyagfalva), mărturisește (pag. 400) că multe din*

câte au declamat [declarat] acolo, aristocrații din comitatul Cetății de Baltă asupra românilor au ieșit minciuni”³². Diversiunile și dezinformările lui Ladislau Berczenței lansate la Lutița au învins: *”s-a decis ca mulțimea să plece îndată asupra românilor”*³³. S-a depus și un jurământ, în numele guvernului unguresc de la Pesta, deși acesta a fost destituit de către împăratul de la Viena. În orice caz: *”Terorismul acelei adunări a fost atât de cumplit, încât nimeni nu a cutezat a se sustrage de la acel jurământ fără pericolul vieții. L-au depus și ofițerii germani curați (care erau încadrați în cele 3 regimente secuiești, transformate în gărzii naționale s.n.), în frunte cu colonelul Dorschner și alții”*³⁴. În zadar s-au opus ofițerii de la cele 3 regimente ca civilii să nu fie implicați în acțiuni militare; colonelii Zsombori și Dorschner, vice-colonelii Donath și Bertzman, maiorul Czerniko, comitele J. Bethlen jr., deputatul Moise Berde, Michael Mikó, Ioan Keller în cadrul Consiliului belic din 17 octombrie, fanaticilor Berczenței și Alexandru Gal. Deși, numit președinte, comitele Emeric Mikó nu a reușit să-i înduplece pe cei doi ca să nu înarmeze gloatele.

Din fericire, dar și din păcate, la adunarea de la Lutița *”s-a votat și o proclamațiune adresată românilor și sașilor prin care îi provoacă la pace, le zice să nu se opună Uniunii, să lase în pace pe maghiari, căci, de nu, secuii vor cerca să restaure [restaureze] pacea țării cu armele lor”*³⁵. Cu alte cuvinte, din nou, românii și sașii sunt tratați cu amenințarea armelor. Este clar că ideea aceasta a aparținut liderilor, și nu masei mari a secuilor, care și ei își doreau pacea și buna colaborare cu românii și sașii, așa cum s-a petrecut secole de-a rândul.

Oastea secuiască s-a format pe loc, constituindu-se patru brigăzi, fiecare a câte 4000 de oameni, în total 16.000 de oameni³⁶. *”Comandant ad hoc al trupelor secuiești, în contra românilor a fost proclamat colonelul Alexandru Zsombori, comandantul regimentului de husari”*³⁷. S-a trecut imediat la acțiuni de atac prin jaf, „devastațiuni, tăciunării” (aprinderi), omoruri.

Cele 4 brigăzi au atacat astfel: Brigada din dreapta, comandată de vice-colonelul Bertzman a plecat spre Szász Reghin (Reghinul Săsesc), cu scopul de a lovi oastea locotenent-colonelului Carol Urban. Brigada din centru, comandată de colonelul Zsombori, a luat misiunea de a se îndrepta spre Tg. Mureș. Aripa stângă a grupării, compusă din două brigăzi s-a

îndreptat spre Blaj, sub comanda vice-colonelului Donath. O altă brigadă, a patra, s-a îndreptat spre Mureș, la Iernut sub comanda comitelui Dionisie Lázár³⁸.

Cele 4 brigăzi de secuii, conform Raportului nr. 5166/16 dec. 1848, semnat de generalul Anton Puchner, au devastat până la 16 decembrie 1848, un număr de 9 sate pe valea Mureșului (zona Iernut), peste 100 de comune românești și săsești cuprinse în Tg. Mureș și Reghin și valea Mureșului superior, au aprins și devastat orașul Reghinul săsesc și alte 7 sate din județul Alba, în total 117 localități în numai 7 săptămâni³⁹. Aceasta a fost *”prima ispravă”* a secuilor în prima etapă a războiului civil (octombrie-decembrie 1848) conform etapizării făcute de George Barițiu.

La Reghinul săsesc trupele de secuii au fost oprite de cei 2300 de luptători ai vice-colonelului Urban, sosit aici de la Năsăud, pentru a stăvili devastările și jafurile. Nu s-a reușit în schimb devastarea și arderea orașului, care s-a întâmplat doar în ziua de 2 noiembrie 1848⁴⁰. La Reghin, Berczenței a pus condițiunea de grație, până la ora 6 seara, orașul să dea o taxă de 50.000 florini și predarea tuturor armelor⁴¹. Deputațiunea orașului nu a reușit să îndeplinească condițiile lui Berczenței, orașul fiind trecut prin foc și sabie. Au ars aproape toate clădirile din oraș și cele 2 biserici. Populația orașului Reghin, aproape 5000 locuitori, cea mai mare parte sași, s-a retras cu trupele lui Urban spre Teaca, valea Șieului, Bistrița. Înainte de aprinderea orașului, pe 2 noiembrie dimineața, s-a trecut la prădarea orașului. *”Secuii au omorât și pe cei 17 soldați răniți, rămași în spitalul din loc”*⁴². Aceștia aparțineau Regimentului 2 Grăniceri români de la Năsăud. Cei 4000 de secuii au trecut la jefuirea prăvăliilor. Au fost luate animale: cai, vite, porci, încărcate și duse ca prăzi spre secuime. Pe 3 noiembrie 1848, circa 6000 de secuii au părăsit trupele, îndreptându-se cu prăzi luate spre secuime. *”Partea cea mai frumoasă a orașului fu prefăcută în cenușă împreună cu două biserici, cea romano-catolică și cea evanghelică-luterană, după ce și acestea au fost spoliaste (devastate). Daunele cauzate acelui oraș prin secuii au fost computate (prețurite), așa pe deasupra, cel puțin la 1.000.000 de florini”*⁴³. Așa s-a încheiat, în linii mari, campania dezastruoasă a secuilor, din toamna anului 1848, spre centrul Transilvaniei. Desigur, detaliile sunt cu mult mai multe, însă studiul nostru este limitat ca spațiu.

După devastarea și aprinderea orașului Reghin, majoritatea trupelor de secui s-au retras la Tg. Mureș. Generalul Gedeon a fost trimis de la Sibiu de către generalul Anton Puchner, la Tg. Mureș spre a învinge trupele secuiești. Lupta s-a dat în ziua de 5 noiembrie 1848, pe șesul din fața orașului Târgu Mureș, spre sud-vest. Trupele de secui, rămase în front doar cu militarii grăniceri, câteva sute de secui fanatici, circa 600, în frunte cu Berczenzei și Gál Sandor, circa 8000 de oameni, erau comandate de colonelul Zsombori⁴⁴.

Generalul Gedeon avea în subordine 2000 de infanteriști, 300 de cavaleriști, 12 tunuri, 400 de sași voluntari și 1000 de lăncieri români. Lupta a început în seara zilei de 5 noiembrie 1848, la orele 3 după amiază. Lupta nu a durat nici măcar o oră, caz aproape unic în istoria artei militare. Prim-locotenentul Sichrowski, comandantul unei baterii de artilerie a primit ordin să deschidă focul⁴⁵. Nu a tras mai mult de 5 proiectile, după unii, zece proiectile, după alții, că *"gloatele secuiești o și luară la fugă mâncând pământul, iar batalioanele de grăniceri, după ce își descărcară puștile, urmară și ele după gloate"*⁴⁶.

Cu stupefacție, George Barițiu a consemnat că această luptă de la Târgu Mureș, numită de alții și "bătălie" se înscrie ca *"una din scenele cele mai rare în istoria războiului și în cazul acesta cu totul neașteptată, nu numai de către civiliști (civili) necunosători ai artei militare, ci și de către militari de profesiune"*⁴⁷.

Marea greșală a generalului Gedeon a fost aceea că a făcut *"o eroare strategică neiertată, care mai târziu a avut urmări foarte triste"*⁴⁸, mai precis nu i-a urmărit pe secui și nu a trecut la dezarmarea lor.

Cert este că această "bătălie" scurtă a avut un efect dramatic pentru comisarul Berczenzei, care a luat-o la fugă spre secuime, iar de aici, *"apucând pe căi neumblate, nu s-a oprit până în Galiția și numai de acolo ajunse iarăși la Pesta, unde rușinat și cu prestigiul pierdut a fost primit rece în parlament"*⁴⁹. Din păcate, generalul Anton Puchner a avut o încredere oarbă în victoria câștigată de generalul Gedeon la Tg. Mureș. Dar s-a păcălit. Evenimentele ulterioare îi vor zdruncina puternic convingerile.

După această fugă rușinoasă *"secuii se reculeg și se înarmează (armează) ca prin farmec"*⁵⁰. Anton Puchner trece la construcția de tunuri. Primele 2 tunulețe le-a construit în satul Filia, județul Covasna, unde exista o baie de fier a unui negustor român din

Brașov, pe nume Nicolae Zarafu. Lui Aron Gábor i se alătură un alt secu, Thuroczi, rotar de profesiune, care a turnat un tun de aramă. S-a trecut apoi la confecționarea de proiectile și cartușe.

Secuii nu vor sta pasivi după înfrângerea din 5 noiembrie 1848, de la Tg. Mureș. Ei vor face dese incursiuni în perioada noiembrie 1848-martie 1849, la Racoș (09 decembrie 1848), Feldioara (10 noiembrie 1848), Brașov (9 decembrie 1848). Secuii au fost urmăriți și învinși de trupele imperiale în luptele de la Doboli (10 noiembrie 1848), Hăghig (18 octombrie 1848), Chepeș (2 decembrie 1848), Racoș (9 decembrie 1848), Vârghiș (10 decembrie), Arpătac (5 decembrie 1848), Rupea (13 decembrie 1848)⁵¹, trupe ce au fost comandate de generalul Gedeon, colonelul Sturdheim, căpitanul Heydte, gloatele românești ale prefectului Nicolae Solomon și militari din gărzile săsești.

Revoluția și războiul civil va continua în Transilvania, în perioada decembrie 1848 până în 23 ianuarie 1849, când trupele colonelului Carol Urban se vor retrage în Bucovina. Moșii, sub conducerea lui Avram Iancu și a prefectilor de legiuni, vor trece la apărarea circulară a Munților Apuseni. După ce a învins trupele imperiale austriece și cele ale colonelului Carol Urban, în circa 24 de lupte și bătălii, începând de la Ciucea și până în poiana Stampei⁵², generalul Iosif Bem s-a îndreptat spre Tg. Mureș, unde a ajuns la 13 ianuarie 1849. A dat mai multe bătălii și lupte parțiale, la Săuca (17 ianuarie 1849) și Galfalău (18 ianuarie 1849), iar cea mai mare la Sibiu (21-31 ianuarie 1849), pe care a pierdut-o, și o alta la Șura Mare (21 ianuarie-2 februarie 1849). O ultimă luptă a dat-o pe 4 februarie 1849, la Ocna Sibiului, toate pierdute de generalul Iosif Bem⁵³. Până la 22 martie 1849, războiul civil a fost purtat cu ajutor de trupe rusești, așa cum consemnează George Barițiu. În zilele de 2, 3 și 4 februarie, stil nou, trupele generalului rus Engelhart au intrat în Brașov cu 2080 de infanteriști, 430 ulani (cavalerie grea), 190 cazaci tot călăreți și 8 tunuri. La Sibiu, au sosit alte trupe ruse, sub comanda colonelului Skariatîn, pe 4 februarie 1849, cu 1696 infanteriști, 120 cazaci și 6 tunuri⁵⁴.

După ce a pierdut luptele și bătăliile menționate mai sus, generalul Iosif Bem, la origine polonez, s-a sustras loviturilor armatei imperiale, comandate de generalii Puchner, Gedeon și Pfersman, retrăgându-se spre

Sebeș, unde a avut o ciocnire cu imperialii, iar de aici, spre Orăștie, Deva, podul de la Simeria, evitând lupta directă cu trupele austro-române, până la podul de la Simeria⁵⁵. *"O luptă de mică amploare a avut loc la Orăștie pe 7 februarie, unde pe generalul Bem îl nimeri un glonț de pușcă în mână dreaptă și-i rupse degetul mijlociu. Generalul Bem a fost nevoit să se ducă la Deva pentru tratarea brațului drept"*⁵⁶. S-au dat alte lupte de mai mică amploare, la Simeria (9 februarie 1849), Deva (5-6 februarie 1849), generalul Bem reușind să ocupe și cetatea Deva. Lipsa de combativitate a trupelor austro-române, slaba inițiativă a generalilor austrieci, *"i-au permis generalului Bem "să defileze" prin Transilvania și să preia inițiativa în luna februarie 1849"*⁵⁷.

La 11 martie 1849⁵⁸, va avea loc a doua bătălie a Sibiului, pe care generalul Iosif Bem o va câștiga. Va pune stăpânire pe sediul Comandamentului General al Armatei transilvane. Generalul Bem va deveni stăpân în peste două treimi din teritoriul Transilvaniei, timp de circa patru luni. Au rămas două bastioane neocupate: cetatea Alba Iulia și bastionul Munților Apuseni, apărat de cele șapte legiuni de sub conducerea lui Avram Iancu, care vor rezista până la sosirea trupelor rusești și austriece.

Secuii au fost implicați și au participat, în 1849, în bătălia de la Brașov (5 februarie 1849)⁵⁹, la asediul Munților Apuseni, în special în zona Zarandului, împotriva Legiunii condusă de prefectul Ioan Buteanu, în bătălia de la Albești-Sighișoara (13 iulie 1849)⁶⁰, care va însemna pentru armata ungară începutul sfârșitului. Secuii, după 31 iulie, se vor retrage acasă.

Între 21-23 mai 1849, la Varșovia⁶¹, cei doi împărați, Francisc Iosif al Austriei și Nicolae I, țarul Rusiei, și-au dat mâna, pentru a-și apăra imperiile și tronurile. La Varșovia s-a stabilit, în acele zile, planul de intervenție și cooperare dintre armatele ruse și austriece pe timpul pătrunderii lor în Ungaria și Transilvania.

În sud-estul Transilvaniei au pătruns trupele rusești comandate de generalul Lűders, cu efective numeroase, înfrângându-i pe secuii în luptele de la Chichiș, Ozun, Tg. Secuiesc și Sf. Gheorghe. La 22 iulie 1849, generalul Iosif Bem a dat, de la Oituz și Onești, 2 proclamații către locuitorii Moldovei pentru a-i atrage de partea secuilor și a lupta împreună cu aceștia la lupta împotriva rușilor. Secuii au fost învinși de ruși la Sf. Gheorghe (22 iulie 1849) și Bixad (23 iulie 1849). La 3 august 1849, generalul austriac Clam-Gallas a ocupat Miercurea-Ciuc. Ultimile rezistențe ale secuilor au fost înfrânte în următoarele zile la Odorhei și Târgu-Mureș, de către trupele generalului rus Grotenhjelm. La 13 august 1849, trupele ungare au capitulat la Șiria, lângă Arad. Capitulara a fost semnată din partea armatei ungare de către generalul Gűrgey.

Cu aceasta, s-a pus capăt unui război civil devastator, în care 40.000 de români și-au pierdut viața, iar 300 de localități au fost devastate, jefuite și aprinse. Pagubele materiale au fost evaluate la circa 29.260.000 de florini de argint⁶².

Pe ansamblu, revoluția română a ieșit învingătoare, reușindu-se, timp de 19 ani, ca Transilvania să nu intre administrativ și politic în componența Ungariei, eveniment ce se va petrece abia la 1867, prin tristul dualism austro-ungar, care însă va capota definitiv la 1 Decembrie 1918.

Note

1. Cf. Gelu Neamțu, *Revoluția de la 1848-1849. Bibliografie selectivă și cronologia revoluției române de la 1848-1849 în Transilvania*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, nr. XXVII/1998, Edit. Academiei Române, 2000, p. 10.
2. *Ibidem*, p. 12.
3. Apud Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Supercară*, vol. II, Editura Ansid, Tg. Mureș, 2005, p. 427-431.
4. Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 12.
5. Cf. George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani din urmă*, vol. II, ed. a II-a, Brașov, 1994, supliment, anexa VIII, p. 742-743.
6. *Ibidem*, p. 742.
7. *Ibidem*, p. 742-743.
8. George Barițiu, *op. cit.*, vol. II, ed. a II-a, supliment, Anexa nr. 9, p. 743-744.
9. George Barițiu, *op. cit.*, vol. II, ed. a II-a, supliment, Anexa nr. 9, p. 743-744.
10. George Barițiu, *op. cit.*, vol. II, ed. a II-a, supliment, Anexa nr. 9, p. 743-744.
11. George Barițiu, *op. cit.*, vol. II, ed. a II-a, supliment, Anexa nr. 9, p. 743-744.
12. George Barițiu, *op. cit.*, vol. II, ed. a II-a, supliment, Anexa nr. 9, p. 743-744.
13. *Ibidem*, p. 744.
14. *Ibidem*.
15. *Ibidem*.
16. Apud Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 13.
17. *Ibidem*.
18. Cf. Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 13.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*.
21. *Ibidem*.
22. *Ibidem*.
23. Cf. Gelu Neamțu, *op. cit.*, p. 14.
24. *Ibidem*, p. 20.
25. *Ibidem*, p. 17.
26. Apud George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani din urmă*, vol. II, ed. a II-a îngrijită de acad. Ștefan Pascu și prof. dr. Florin Salvan, Brașov, 1994, p. 312-317.
27. *Ibidem*, p. 302.
28. *Ibidem*, p. 318.
29. *Ibidem*, p. 319.
30. *Ibidem*, p. 320.
31. *Ibidem*, p. 321.
32. *Ibidem*, p. 322.
33. George Barițiu, *op. cit.*, p. 322; vezi jurământul secuilor în *Okmánytár (arhiva)* al lui Kövári și com. Col. Eszterházi din 1861, p. 94, 95 și tradus de Bedeus, vol. II, p. 395.
34. *Ibidem*, Bedeus, vol. II, p. 398, 399 jurământul tradus în nemțește, exemplare în limba maghiară au ajuns foarte târziu la Sibiu, după ce secuii au aprins Reghinul (2 noiembrie 1848).
35. *Ibidem*, Bedeus, vol. II, p. 398-399.
36. Cf. George Barițiu, *op. cit.*, p. 325.
37. *Ibidem*, p. 323.
38. Apud George Barițiu, *op. cit.*, p. 325.
39. *Ibidem*, p. 325-326.
40. George Barițiu, *op. cit.*, p. 328-329.
41. *Ibidem*, p. 329.
42. *Ibidem*, p. 330.
43. *Ibidem*.
44. Cf. George Barițiu, *op. cit.*, p. 349.
45. *Ibidem*, p. 350.
46. *Ibidem*, p. 350.
47. Cf. George Barițiu, *op. cit.*, p. 350.
48. *Ibidem*, p. 347.
49. *Ibidem*, p. 353.
50. *Ibidem*, p. 347, 355.
51. *Ibidem*, p. 361-365; László Kövári, *Erdély története 1848-49 (Istoria Transilvaniei între 1848-49)*, p. 127-130.
52. Cf. *Raportului locotenentului Friederich Storch de Arben din 1848-1849* (tradus din nemțește de Iulian Marțian) în "Arhiva Someșană", nr. 12/1930, Năsăud, p. 169-176.
53. Cf. Gelu Neamțu, Vasile Tutula, *Aspecte militare și pagini memorialistice despre revoluția și războiul civil din Transilvania 1848-1849*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2008, p. LXI.
54. *Ibidem*.
55. *Ibidem*; George Barițiu, *op. cit.*, II (1994), p. 430.
56. *Ibidem*.
57. Gelu Neamțu, Vasile Tutula, *op. cit.*, p. LXIII.
58. *Ibidem*, p. LXII.
59. *Ibidem*, p. LXIV.
60. *Ibidem*, p. XCIX.
61. *Ibidem*, p. XCIV.
62. Cf. *Bucovina*, Cernăuți, nr. 1 din 6 ianuarie 1850, p. 1-4.

DIVORȚ ȘI RECĂSĂTORIE, ÎNTRE INTRANSIGENȚĂ ȘI TOLERANȚĂ, ÎN COMUNITĂȚILE ROMÂNEȘTI DE PE VALEA TÂRNAVEI MICI, LA MIJLOCUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Ligia BEJAN

Cuvinte cheie: familie, divorț, comunități românești, Târnava Mică, mijlocul secolului al XIX-lea

Key words: family, divorce, Romanian Communities, Târnava Mică, mid 19th century

Abstract

In a traditional society marked by strong efforts for survival, the family should represent the pillar of solidarity and safety. But, this environment that is not easy to be controlled by the human being because of the existence marked with misery and hunger, fear and violence, did influence in a negative manner the development of a normal family life. The conflicts within a family led to divorce and this was controlled strictly by church and state taking into consideration the applicability of the law of that time.

Being considered an illness of the society, the divorce was one of the main aspects of the society on which the church and the state tried to keep a control. Both the church and the state wanted to keep the family as a whole and tried to avoid the divorce that was the cause of many orphans and lonely women that could not manage the households by themselves.

This drama whose shape is created within a context of the Romanian countryside manages to reveal a wide palette of human being characters. Even this humble society that is completely ignored by people proves to be the right heroine on the delicate stage of the history of the Romanian people.

În cadrul unei societăți tradiționale marca- te de eforturi dure pentru supraviețuire, într- un mediu ostil, în principiu, familia ar trebui să constituie o formă capitală de solidaritate și securitate¹. Însă, acest mediu greu stăpâ- nit de către om din cauza existenței con- strânse de lipsuri, de boală, de foamete, de frică, de agresiuni și violențe, a influențat negativ desfășurarea normală a ciclului vieții de familie². Într-o astfel de lume, căsătoria rămâne în continuare motivată de conside- rente economice și devine în mare parte o afacere în care hotărârea revine familiilor tinerilor, în cele mai multe cazuri neținându- se cont de părerea mirilor³. Deoarece majori- tatea familiilor au fost întemeiate din interese materiale sau sociale, între soți există o lipsă de comuniune, o atitudine reciprocă distantă și rece. Lipsește cu desăvârșire afecțiunea, iar relațiile intime se rezumă strict la îndeplinirea rolului de reproducere și de perpetuare a familiei⁴. Registrul justificativ și motivațional al căsătoriei aranjate nu exclude afectivitatea, dar iubirea nu motivează singură încheierea mariajului⁵.

Intervenția rudelor și a comunității în încheierea unei căsătorii pe considerente materiale avea consecințe negative asupra relațiilor matrimoniale între cei doi soți⁶.

Tensiunile și încordările vieții, lipsurile, ruti- na, agresivitatea, afectau desfășurarea nor- mală a vieții de familie, iar apariția stărilor

conflictuale în cadrul familiei determina des- facerea căsătoriei. Familia intra astfel în vizo- rul Bisericii și al Statului, al căror scop era menținerea familiilor și evitarea disoluției, deoarece, considerat o boală a societății, divorțul cauza probleme precum: copii orfani și femei singure care nu-și puteau întreține gospodăria⁷.

Societatea tradițională era puternic influen- țată de învățăturile Bisericii și de spiritul religios. Toate momentele fundamentale ale vieții, de la naștere până la moarte erau supravegheate de biserică, astfel că individul „nu se putea sustrage prea mult determinări- lor mentale proprii comunității sau societății în care trăia”⁸. Omul de la țară trăia mai degrabă o credință a superstiției, a magiei sau a tot felul de prejudecăți, de aceea, în momentul apariției stărilor conflictuale în inter- iorul familiei, „conștiința păcatului, a vinei, lipsește cel mai adesea, iar divinitatea este privită cu un ochi amuzat și îngăduitor”⁹.

Divorțul, soluția finală a unei căsnicii eșua- te, era greu acceptată și de familie, de comu- nitate, iar persoana în cauză devenea una marginalizată. „Gura satului” nu ierta pe nimeni, însă nu putea afecta hotărârea deja luată a partenerilor deoarece „sfârșitul chinu- rilor însemna mai mult decât locul în obște”¹⁰. Odată cu divorțul se crea o ruptură între fami- liile soților, între rude, el devenind o problemă a comunității și nu doar una personală.

La mijlocul secolului al XIX-lea, Biserica și-a păstrat întâietatea în reglarea problemelor matrimoniale, problematica divorțului a ținut exclusiv de competența forurilor bisericești, iar intervenția autorităților laice se limita doar la aspectele legate de moștenire, de întreținerea soției și a copiilor¹¹. Biserica a acceptat cu reticență desfacerea căsătoriei, admitând divorțul în cazuri extrem de grave. Legislația Bisericii, ca și practica vieții bisericești nu a stabilit niciodată o listă determinată sau precisă a motivelor de divorț. Ea s-a orientat în aprecierea acestora în primul rând după normele sale cu caracter religios și apoi după normele stabilite de stat pentru admiterea divorțului¹². Cu excepția adulterului, caz în care autoritatea bisericească nu îngreuna sau nu se împotriva desfacerii căsătoriei, Biserica s-a opus întotdeauna divorțului, ținând la trăinicia căsătoriei, după cuvântul Scripturii că „ceea ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă”¹³.

În Codul Civil din 1811, aplicat în Transilvania în 1853, statutul persoanei își regăsește reglementări sistematizate și cu caracter modern pentru acea vreme, dar statutul juridic al femeii rămâne încă tributار sistemului feudal de sorginte feudală. Dacă bărbatul va dovedi că femeia lui n-a fost fecioară sau o va găsi adulteră, sau dacă femeia va învinui bărbatul de concubinaj, „e slobod să se despartă”.

Primul pas în desfășurarea divorțului era înfățișarea soților înaintea preotului satului, care-și argumentau decizia cu probe și martori. Rolul preotului paroh, din acest moment devenea unul foarte important, acesta reamintindu-le pentru început legămintele făcute la căsătorie, apoi îi consilia în vederea împăcării, îndemnându-i la „despărțirea de pat și de masă”¹⁴ pentru o anumită perioadă de timp. Urmau alte încercări de reconciliere care se desfășurau la casa parohială și se repetau de trei ori, la interval de cel puțin opt zile¹⁵. Se organizau și comisii de împăciuire, care se străduiau să aplaneze conflictele conjugale și să-i îndemne pe litiganți să se împace. Dacă încercările de reconciliere nu aveau succes, partea nemulțumită declanșa procedura de despărțire la scaunul protopopesc ca for matrimonial de primă instanță¹⁶. Strădaniile preotului se reflectă în jalbele adresate protopopilor: „vrând noi a-i împăca laolaltă pentru pricinile avute, n-am putut mijloci pace între el nici într-un chip”¹⁷ sau „a treia oară ne-am silit a-i sfătui ca să tră-

iască bine unul cu altul și să se lase de nebulii, însă tot în zadar”¹⁸.

Principalele motive de divorț întâlnite în documentele studiate sunt: **infidelitatea**: „și fugind cu alți bărbați stricați, iară acum de față se află de zece săptămâni fugită cu Ambrosie Marți din Hăria, cu care neștiindu-se unde trăiește în preacurvie”¹⁹; **disprețul și agresivitatea partenerilor de viață**: mărturia unei femei care își plânge durerea: „de la începutul căsătoriei noastre am fost silită din zi în zi a-l urî pe bărbatul meu, căci dânsul a început a-mi lăuda pe una nevastă a lui A. Cătană din Boian pe numa Docha și de era în viață bărbatul acesteia, din care cuvinte m-am fost pus pe cugete ce să fie cu mine? Dar murind după un timp scurt A. Cătană rămase Docha văduvă și acum i-au fost timpul bine venit bărbatului meu spre rumperea și călcarea credinței conjugale, pășind cu Docha în relațiuni mai de aproape amoresc, când a început a mă maltrata neomenesc, a mă batjocori în tot tipul, asemănându-mă cu muierile celea mai slabe și stricate, ce văzând eu și nemaiputând suferi m-am dus la căsătorii mei care m-au reîntors la bărbatul meu îndemnându-l pe acesta a conviețui cu mine în liniște, însă cu întoarcerea la bărbatul meu nu am dobândit rezultatul dorit, căci maltrataările, înjurările de Dumnezeu, de Sfinți, de Paști, de Botez nu mai aveau finit, amenințându-mă tot cu bătăi de moarte...”²⁰; **comportamentul violent**: mărturisirea unui preot: „am dojenit pe I. Romanu să nu-și mai tot bată muiera pentru toate nimicurile, însă în zadar”²¹; **impotența**: „M. Botă,.... s-au fost jeluît la noi despre neputința trupească ce o împiedică de a nu putea trăi cu bărbatul său”²², sau „au aflat pe aceasta într-o stare cu totul nepotrivită și neputincioasă în privința trăirii și împărtășirii cu parte bărbătească, din care pricină trăind numai cinci până la șase săptămâni laolaltă s-au deosebit unul de altul”²³; **tentativă de omor**: „pentru că au încercat a otrăvi pe V. Grindeanu, să se osândească la robie de o jumătate de an după a cărei trecere să aibă și ea voie a se căsători”²⁴ sau „numitu T. Teuneanu, întrebuițând nenumărate pedepse asupra muierii lui, a adus-o la acea desperațiune încât și-a urât viața, și ..., într-una din zilele trecute l-a strâpuns în pânțele cu un cuțit, însă nevătămându-l rău, se însănătoși. După însănătoșire nu mai voiește sub nici o formă a mai primi pe soția sa”²⁵.

În general, plângerile și cererile de divorț erau înaintate într-un număr mai mare de către femei, deși atitudinea comunității față de femeie era aspră, aceasta fiind marginalizată, fie că era vinovată sau nu. Educația primită de fete în familie de a fi răbdătoare și ascultătoare, avea un rol considerabil, astfel că femeii îi trebuia mult curaj să se desprindă de condiția sa și să-și înfrunte bărbatul, familia, comunitatea²⁶. Nu poate fi trecut cu vederea apelul autorităților ecleziastice către soții de a-și ierta partenerii pentru violențele suportate, aspect care induce ideea că statutul femeii era unul vizibil inferior societății românești transilvănene din epoca modernă²⁷. Cenzura comunitară nu a putut schimba hotărârea partenerilor pentru că sfârșitul chinurilor însemna mai mult decât locul în obște, iar „mai bine rușinea satului decât bătaia bărbatului”²⁸.

Deoarece Biserica se împotriva disoluției, pentru descurajarea acesteia, procesul divorțial se întindea pe durata mai multor ani datorită încercărilor de reconciliere și a anumitor taxe ce trebuiau achitate. Procedura era foarte complicată și exista posibilitatea ca, în final, cererea să nu fie acceptată, iar cei doi să fie obligați să trăiască împreună, în continuare.

În cazurile grave se trecea la desfacerea căsătoriei prin aprobarea forurilor matrimoniale: „în ședința Consistoriului arhiepiscopar de religie greco-orientală s-a hotărât cu divorț total, dându-se voie amândorura părților a trece la altă căsătorie mai fericită”²⁹.

Viața de familie nu se oprea aici, vechii parteneri, liberi acum, își căutau fericirea în altă parte, încercând să-și refacă viața printr-o altă căsătorie. Însă procesul unei reconstrucții familiale era îngreunat de către Biserică, fiind privit cu reticență și de comunitatea sătească, ce nu agreea recăsătoria unuia dintre membrii comunității lor.

Totuși, Biserica și societatea, forțate într-o oarecare măsură de împrejurări, de cotidian și de situația politică au tolerat tacit și au acceptat fenomenul de reconstrucție familială, dar în cazul unor motivații bine întemeiate. Canoanele bisericești, de altfel, au prevăzut rânduieli specifice pentru a doua sau a treia nuntă. Se puteau recăsători persoanele care nu se făceau vinovate de desfacerea căsătoriei sau cele părăsite o lungă perioadă de timp³⁰.

Legea care reglementa căsătoriile și divorțurile din 1786 menționa: „După ce se face despărțire de legătură, la amândouă părțile slobod le este iarăși a se căsători. Însă când s-au întâmpnat de fapta cea rea (cum e uciderea, preacurvia), care au făcut o parte asupra celeilalte părți, au fost pricina despărțirii, celui vinovat nu-i va fi slobod să se căsătorească cu acea față, care înaintea legii se va adevăra a fi fost părtașă aceleiași fapte rele”³¹.

Pentru recăsătorie, persoanele în cauză erau obligate să ceară dispensă episcopului în care se prezentau argumente temeinice pentru încheierea unei noi căsătorii³². Aprobarea venea în unele cazuri odată cu hotărârea de divorț: „desființarea acestei căsătorii se aprobă din motivul adulterului incului, actorei se dă voie a trece la altă căsătorie, iar incului se oprește de la aceasta și se pune sub legea bisericească până când va da dovadă îndeslătătoare despre îndreptarea vieții sale cele scandaloase, în special se oprește de a se căsători cu femeia care a fost stricătoarea acestei cununii”³³.

În consecință, singura perspectivă în cazul divorțului era alegerea răului mai mic. Trebuie însă specificată și tenta ușor misogină, de fond, a întregii societăți, inclusiv în rândul unor practici bisericești strecurate neavenit în doctrina ortodoxă sau cea greco-catolică. Toate acestea puneau o povară în plus pe conștiința femeii, de aceea, compromisul despărțirii era „demarat” cu anevoie de către acestea.

Firul roșu al acestui studiu propune o atenție sporită asupra mecanismului dizolvării și a regenerării statutului conjugal și a tuturor implicațiilor, chiar dacă majoritatea informațiilor îmbracă parcursul demografic al satelor românești, ori conflictul juridic aflat într-o timidă schimbare indusă de legile moderne europene.

Viața de familie, „iconografiată” în atmosfera spirituală era supusă revitalizării în așa măsură încât uneori propria conștiință a omului de rând propunea o imagine mult mai severă a recâștigării chipului moral.

Această dramă, personalizată pe contextul vieții românești rurale, scoate la iveală o vastă paletă de caractere umane, sau însăși umila societate ignorată de atenția publică se descoperă a fi compatibilă eroină pe scena delicată a istoriei poporului român.

Note

1. Toader Nicoară, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001, p. 130

2. *Ibidem*

3. *Ibidem*

4. Sorina Paula Bolovan, *Considerații istorice și istoriografice privind demografia istorică*, în „Revista Bistriței”, XII-XIII, 1999, p. 39

5. Adriana Florica Muntean, *Motivații ale căsătoriei în mediul rural transilvănean din a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în „Revista Bistriței”, XII-XIII, 1999, p. 53

6. Dalia Carmen Știrb, *Căsătoria și problemele vieții de familie în satele comunei Buciumi în a doua jumătate a sec. al XIX-lea*, în „Revista Bistriței”, XII-XIII, 1999, p. 57

7. Kolumbán Zsuzsánna, *Divorțul în Dioceza Odorhei în sec. al XIX-lea*, în *Om și societate. Studii de istoria populației României (sec. XVII-XXI)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007, p. 129

8. Toader Nicoară, *op. cit.*, p. 32

9. Mitu Sorin, *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 201

10. Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 129

11. Claudia Septimia Petreanu, „*Consilierea matrimonială*” a cuplurilor din comunitățile născute în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, în „Revista Bistriței”, XXI, 2008, p. 301

12. Ioan N. Floca, *Drept canonic ortodox, legislație și administrație ortodoxă*, vol. II, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1990, p. 102

13. *Ibidem*

14. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Mureș, în

continuare ANDJM, Fond Protopopiatul greco-catolic Tg. Mureș, dosar 4, Lege care reglementează căsătoriile și divorțurile, fila 2

15. Claudia Septimia Peteanu, *op. cit.*, p. 302

16. *Ciclul vieții familiale la românii din Transilvania în a doua jumătate a sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2009, p. 38

17. ANDJM, Fond Protopopiatul Ortodox Român Târnăveni, dosar 11, fila 14

18. *Idem*, dosar 22, fila 12

19. *Idem*, dosar 11, fila 6

20. *Idem*, dosar 32, fila 25

21. *Idem*, dosar 22, fila 12

22. *Idem*, dosar 11, fila 20

23. *Ibidem*, fila 2

24. *Ibidem*, fila 115

25. *Idem*, dosar 22, fila 10

26. Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, *op. cit.*, p. 130

27. *Ciclul vieții de familie...*, *op. cit.*, p. 40

28. *Ibidem*

29. ANDJM, Fond citat, dosar 32, fila 28

30. Loredana Stepan, *Aspecte privind moralitatea și statutul femeii în cadrul familiei arădene la sf. sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea*, în *Populație și societate. Studii de demografie istorică a Transilvaniei (sec. XVIII-XX)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2003, p. 90

31. ANDJM, Fond Protopopiatul Greco-Catolic Tg. Mureș, dosar 4, fila 3

32. Loredana Stepan, *op. cit.*, p. 90

33. ANDJM, Fond Protopopiatul Ortodox Român Târnăveni, dosar 32, fila 28

ASPECTE DIN ISTORICUL ADMINISTRAȚIEI LOCALE DIN COMUNA VAMA BUZĂULUI

Prof. Corina BĂRĂGAN-SPOREA

Cuvinte cheie: administrație locală, comună, Vama Buzăului, Brașov

Key words: local administration, commune, Vama Buzăului, Brașov

Abstract

This paper is concerned with presenting a historical approach of the local administration of Vama Buzăului village. This community is placed in the south-eastern Transylvania and it had an evolution similar to the neighbouring areas.

The local institutions have their roots in the Middle Age of romanian traditions. The village Vama Buzăului was under the domination of the Austrian Empire, fact that led to the delay of the formation and consolidation of modern institutions of state.

Vama Buzăului is mentioned in papers, from 1820, but they were preserved by the feudal organizations, afterwards as well. Modern institutions of state will be formed in 1893, when the policy of Buzăul Ardelean is installed. From 1924, the community becomes an independent administrative unit having its own institutions, including a local hall.

The hall, as a local organ of the state, functioned in Vama Buzăului until 1945, in a constitutional manner, a democratic one, following the laws of the local administration of Romania.

Elemente ale administrației moștenite din Evul Mediu

Vama Buzăului, veche vatră românească, așezată la sânul Carpaților de Curbură, în colțul sud-vestic al Transilvaniei, la hotarul cu Țara Românească, face parte din depresiunea Întorsura Buzăului, cunoscută și sub denumirea de Buzăul Ardelean sau Magyar Bodza (în limba maghiară - n.n.).

Istoriografia consemnează existența satelor în toată depresiunea Întorsura Buzăului, denumită Buzăul Ardelean (Buzăul Maghiar). Documentele vorbesc de separarea, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a celor trei comune, Sita Buzăului, Întorsura Buzăului și Vama Buzăului.

Istoricul Emil Micu, în lucrarea „Monografia Întorsurii Buzăului”, crede că cea mai veche comună conturată a fost Vama Buzăului, datorită poziției ei la hotarul cu Muntenia și a rolului oficiului vamal din localitate, care a dat și numele localității.

Istoricul Berecz Gyula consideră anul 1820 ca an al înființării comunei¹.

Teritoriul comunei, după constituirea, în secolul al XV-lea, a marilor domenii feudale din Țara Bârsei, a fost înfeudat familiilor nobiliare din Budila: Beldi, Mikes și Nemes, și ca urmare, localitatea făcea parte din forul domenal administrativ al acestor grofi.

Administrarea comunei, aflată la extremitatea domeniului și a țării, populată exclusiv de români, a păstrat în tot Evul Mediu, până în epoca modernă, tiparele românești de organizare, administrare și conducere a obștilor sătești. Și obștea din Vama Buzăului a avut în

frunte aceleași instituții, potrivit dreptului medieval românesc, „cutumele” - legile ne-scrise, sau **obiceul pământului**.

Prin cercetarea istorică despre Vama Buzăului găsim menționate vechile dregătorii medievale ale obștilor sătești, ca funcții de mare importanță în conducerea comunității, adevărate instituții, până și în secolul al XIX-lea, ca: **Bătrânii satului**, care la Vama Buzăului, în 15 iunie 1852, într-o scrisoare către George Barițiu (susținătorul lor juridic), apărau, cu importanța funcției lor, pe un localnic nedreptățit, gata să fie depozat de pământ. Scrisoarea menționează: „adeveresc că locuitorul Nicolae Lupoiu e stăpân pe pământul său”². Semnează trei locuitori: George Drăgan, George Filip, și George Sporea, specificând fiecare „adeverez”, garantând pentru ei preotul satului, L. P. Dumitru Dogariu, cu semnătura și pecetea bisericii.

În același fond de documente despre Vama Buzăului este menționată și dregătoria de **Jurat**, unde găsim pe George Sporea, jurat, la 1851³.

Cea mai importantă funcție, de conducere era cea de **jude**, cu atribuții administrative și juridice. În Transilvania, judele îndeplinea și funcții executive pe domeniul nobiliar.

În Vama Buzăului cunoaștem pe „**judele**” **Petru Buzea**. În anul 1884, judele Petru Buzea, este menționat, alături de laicii din comunele vecine și de clericii lor, în rândul „*membrilor sinodului protopresbiterial electoral în protopresbiteriatului Treiscaunelor*”⁴. Dregătoria de jude este similară cu cea de primar. Aceste dregătorii le îndeplineau, în

comună, fruntașii lor, oameni cu anume merite, fără a avea un secretariat, o cancelarie.

Puținele menționări scrise sunt în arhivele bisericești de la Protopresbiteriatul Trei Scaune, de la Mitropolia Ardealului de la Sibiu, iar la biserica din localitate sunt documente de stare civilă, începând din anul 1850.

Preoții Dimitrie Dogariu și apoi David Coman, adevărați mentori și păstori ai sătenilor, s-au implicat în frământările obștei, au conceput jalbe și memorii în numele lor, înaintate la autoritățile statului, pe care le-au semnat și întărit cu pecetea bisericii.

Localitatea Vama Buzăului fiind încorporată domeniilor feudale ale nobililor din familiile Beldi, Nemes și Mikes, până spre sfârșitul secolului al XIX-lea, a făcut parte din Comitatul Alba de Sus, unde acești grofi aveau o curte nobiliară și sediul administrativ al domeniului lor feudal.

Locuitorii din Vama Buzăului menționează, în *Petițiunea din 20 septembrie/1 octombrie 1864*, către Dietă, apartenența lor la "*varmeghia Bălgradului de Sus*" (comitatul Alba de Sus).

Petițiunea mai sus pomenită, a locuitorilor din Vama Buzăului, adresată **Înaltei Diete a Marelui Principatu al Transilvaniei**, de la Sibiu, în cauză urbană, pentru recunoașterea dreptului lor de eliberare din iobăgie, arată nivelul de emancipare civică al vămășenilor. Aceștia abordează calea petiționară a revendicărilor, în lumina legilor statului, de desființare a iobăgiei din anul 1848 și respectiv Patenta Imperială din anul 1854, deoarece lor nu li se aplicau aceste legiuri, datorită refuzului stăpânilor feudali, grofii, să le aplice.

Petițiunea a fost întocmită de "*păstorul lor spiritual*" preotul Dimitrie Dogariu, care "*descoperă dietei samavolnicile comise împotriva lor de către funcționarii locali și foștii stăpâni de pământ, cerând să se ia măsuri împotriva lor*"⁵. Din cuprinsul petiției avem știrea unor acțiuni anterioare ale obștei din Vama Buzăului, pentru drepturile lor: "*am portat proces prin d(omnul) procurator Hientz din Brașov contra domnilor noștri propr(ietari)*"⁶. Vedem că locuitorii nu așteptau îndurare, ci se băteau în procese pentru drepturile lor, după normele legale. Petenții arată în cuprinsul jalbei lor represaliile la care au fost supuși de către organele de execuție ale nobililor: abuzuri, sechestrări de bunuri, și chiar crime, pentru a-i menține în iobăgie chiar și după 15 ani de la desființarea ei în restul Transilvaniei.

Cu încredere în organele statului, mărturiseau în Petițiune că "*comuna se roagă înecată în lacrimi de înalta casă dietală, pentru aflarea izvorului crimelor arătate*"⁷. Abuzurile și crimele relatate în petițiune sunt reclamate abia după un an, spun ei "*fiindcă noi, fără conducători capabili, încă nu înaintasem crima aceasta nicăieri*"⁸. Mărturisirea lor denotă lipsa unor lideri locali laici fermi, fie din cauza unui vid în administrarea localității, care să conducă comunitatea, în anul evenimentelor 1863. Petițiunea datează din anul următor și o "*semnează parohul, judele, 2 jurați și 29 de săteni*"⁹.

Aici, preotul satului și biserica, ca în tot cuprinsul românesc, suplinesc golul instituțional al statului, parohul devine lider local, întocmește memorii de revendicări pe care le întărește cu pecetea bisericii și le înaintează la organele centrale ale statului. În lipsa unei administrații locale viabile și protectoare pentru localitățile românești, se implicau nu numai bisericile locale, ci și cele ierarhic superioare. Astfel, Petițiunea relatată mai sus, de la Vama Buzăului, a fost prezentată Dietei, pe 7 octombrie 1864, de către deputatul Nicolae Popea, Episcop de Caransebeș, săcelean de obârșie.

Atât preoții de rând, cât și ierarhii au slujit cauzei naționale, iar biserica, ca o constantă a istoriei noastre, adesea a înlocuit organele statului, în dănuirea neamului.

Istoricul Ioan Lăcătușu, subliniind rolul bisericii ca instituție fundamentală în existența societății la noi, care ținea adesea și locul organelor laice și a conducătorilor lor, îl citează pe Nicolae Iorga, care scria că "*în locul voievodului a răsărit vlădica, în locul cneazului sau judeului, protopopul, în locul ostașului preotul*"¹⁰. Întocmai și la Vama Buzăului, preotul a apărut în fruntea comunității, cu arma legii dată de dreptul existenței națiunii române pe aceste plaiuri. Din semnăturile petițiunii, se distinge cea a parohului Dimitrie Dogariu și a lui Ion I. Mirică, birău. Petițiunea era întărită de sigiliul bisericii, alături de un altul neidentificat. Deși se specifică a fi semnată de jude, doi jurați și 29 de săteni, semnăturile lor nu sunt prezente pe fragmentul documentului de care am dispus.

Prezentarea petițiunii ilustrează o treaptă în evoluția aparatului statal în comună, într-o etapă tranzitorie de la administrația feudală, prin prezența unor dregători ca jude, jurați, birău etc. cu multe goluri de competență, la cea modernă mai completă, mai eficientă

pentru societate. Curtea de la Viena, pentru a limita puterea marii nobilimi maghiare din Transilvania, după anul 1849, constituie unele centre administrative - fiscale și militare, pentru arii mai întinse, cum era cel de la Sibiu, care cuprindea și Țara Bârsei cu zonele limitrofe. Schimbările petrecute în societatea transilvană, după anul 1848, pornită pe drumul modernizării, a impus o nouă organizare administrativă-teritorială, mai operativă și mai eficientă. Acest lucru îl doreau chiar și locuitorii din diferite zone. Aceștia înaintează memorii la Dieta (Parlamentul) Transilvaniei, prin care cer, în repetate rânduri, arondarea la centre administrative apropiate.

Astfel, la 24 august 1864, locuitorii din Vama Buzăului, alături de comunele vecine, Budila, Teliu, Mărcuș, Dobârlău și de cele Șapte Sate Săcelene, prin Petițiunea către Dietă, cer formarea unui organ administrativ la nivelul acestor localități.

Reprezentanții sus-numitelor comune cer să se „constituie într-un cerc administrativ și judecătoresc, să se înființeze o jurisdicțiune cu for administrativ și judecătoresc, cu reședința în Satulung”¹¹, aducând ca argumente faptul că la Satulung a fost și “un perceptorat de dare”¹² (colectare fiscală către visteria statului) și existența spațiilor pentru sediu.

Pentru acest centru administrativ semnează comunele: “*Bacifalău, Turcheș, Cernat, Satulung, Tărlungeni, Zezin, Purcăreni, Budila, Teliu și Buzău (Vama Buzăului)*”¹³.

Vămășenii, cu consecvență, se străduiesc să iasă de sub administrația nobiliară din comitatul Alba de Sus, fiind mereu alături de comunele vecine la demersurile lor petiționare, în acest scop, către Dietă. La 1 octombrie 1864, locuitorii din Vama Buzăului semnează o nouă Petițiune către Dieta Transilvaniei, alături de celelalte comune, prin care cer să nu se aplice un alt proiect, cel de a fi anexați “*lângă municipiul Sepsiszentgyorgy, aşadar, după înţelesul petiţiunei date de comunele aşă-numite Săcele, ne rogăm ca şi noi să fim anecsaţi lângă sus-numitele comune*”¹⁴, sperând să fie alipite la centrul ce se va înființa la Satulung.

Petiția este semnată de liderii satelor respective și de săteni. Pentru Vama Buzăului semnează: judele, 3 curatori, un jurat, un goci-man, parohul, învățătorul, notarul și 23 săteni din Vama Buzăului (nefiind nominalizați semnatarii, cercetări ulterioare în arhivele de la Budapesta, de unde emană aceste informații, ne vor da și numele celor care au semnat).

Documentul ilustrează starea comunității din Vama Buzăului, cu o bună organizare civică: jude, curatori, jurat, învățător, notar, ca și cea bisericească, cu parohul în frunte. Această organizare a locuitorilor din Vama Buzăului este specifică epocii, cu rădăcini în feudalism. Cei din fruntea obștii constituiau adevărate instituții. Judele avea atribuțiunile primarului, subordonat autorităților centrale, devenit agentul de execuție în domeniile: administrativ, fiscal, judecătoresc, militar etc. În Transilvania, judele era și factorul de execuție la dispoziția seniorului feudal.

Acest demers la autoritățile statului pe cale petiționară dovedește creșterea nivelului civic al vămășenilor și al responsabilității lor pentru viitor.

Autoritățile statului maghiar nu respectă dorința locuitorilor petiționari și, după constituirea Dualismului Austro-Ungar, în anul 1867, hotărăsc administrarea zonei după propriile principii.

Comuna Vama Buzăului este favorizată de noua arondare administrativă, din anul 1893, fiind alipită, alături de celelalte sate buzăiene, într-o singură unitate administrativă, la comuna politică Buzăul Ardelean, cu reședința la Întorsura Buzăului. Această unitate administrativă, Buzăul Ardelean sau Magyar Bodza (în documentele vremii), în care intră și Vama Buzăului, aparține județului Trei Scaune.

Cercetarea arhivelor județului Trei Scaune a reliefat activitățile primăriei de la Întorsura Buzăului și s-au identificat toți primarii comunei Buzăul Ardelean, între anii 1893-1925.

Primarii din Buzăul Ardelean, din perioada 1893-1924

Primarii sunt majoritatea români, cunoscuți ca buni gospodari și cu calități morale de încredere, care-i situa pe locul de frunțași ai obștii.

1. 1893-1894 Algya Janos (Aldea Ioan)
2. 1895-1896 Zernescu Zaty (Zărnescu Zahi)
3. 1896-1900 Timar Vaszi (Timar Vaszile)
4. 1901-1902 Olah Elek (Ola Alexe)
5. 1902-1903 Bobes Iozsef (Bobes Iosif)
6. 1904-1917 Kolozsi Iozsef
7. 1916-Aug.-Oct., Gheorghe Zaharia, doar trei luni, sub administrația românească
8. 1916-din Octombrie revine Kolozsi -1917
9. 1918 Ioan Neguș (Negoș) după 1 Dec.
10. 1919 Niculae Ticușan
11. 1919-1920 Gheorghe Zaharia
12. 1921-1925 Iosif Bobeș¹⁵

Constatăm că a fost doar un singur primar ungar, Kolozsi Iozsef, ceilalți fiind toți români, înscrisi cu amprentă maghiară. După 1900, când politica de maghiarizare s-a accentuat, a fost impus un primar ungar, care trebuia să asigure loialitatea față de statul maghiar, ce explică și durata de 13 ani a acestuia, ca primar. Aceștia au fost primari și pentru comuna Vama Buzăului, care era reprezentată de un viceprimar vămășean.

După Marea Unire din anul 1918, satele buzăiene, integrate în administrația Regatului României, au fost cuprinse în noua reformă administrativ-teritorială, în urma alipirii noilor provincii.

În zona Buzăului Ardelean, la propunerea subprefectului Grigore Păltineanu, s-au format comunele administrative: Întorsura Buzăului, Sita Buzăului, Barcani și Vama Buzăului. *"Odată cu adoptarea Legii de Unificare Administrativă din anul 1923, la solicitarea conducătorilor tuturor acestor localități, ele au fost transferate din componenta județului Treiscaune, în subordinea administrativă a Județului Brașov"*¹⁶.

În urma Decretului din 6 August 1923, de reorganizare administrativă, s-a creat comuna Vama Buzăului, fapt ce duce la înființarea primăriei la 1 ianuarie 1924, unitate administrativă de-sine-stătătoare, cu toate serviciile aferente.

Situația administrativă a comunei Vama Buzăului, între anii 1918-1924

O etapă aparte în domeniul administrativ, în existența comunei, o prezintă perioada de după Marea Unire, până la integrarea în administrația românească.

Documentele de arhivă confirmă existența, din noiembrie 1918, a Consiliului Național Român la Vama Buzăului, ca organ al noii puteri -cea românească- implicat în problemele comunei și, în anul următor, 1919, ca organ de putere locală. Este menționat și un viceprimar, exponentul localității Vama Buzăului, în primăria de la Întorsura Buzăului.

Vămășenii, de acum liberi și stăpâni, nu stăpâneau decât foamea, frigul, durerile și ruina lăsată de război. Lângă nevoia de alimente, era mare și cea de lemne de foc, deși pădurile se prăbuseau peste ei.

Din documentele Prefecturii Trei Scaune, publicate de profesorul Vasile Stancu, despre *„chestiunile funciar-silvice întâmpinate de români la începutul anului 1919"*¹⁷, aflăm unele situații grele din comună, din acel timp.

În 21 Ianuarie 1919, Consiliul Național Vama Buzăului adresează o Petiție către Antistia comunei Prejmer, semnată de Consiliul Național¹⁸ din comună, pentru a asigura locuitorilor necesarul lemnului de foc și de construcție. Ei, neavând pădure, erau nevoiți a apela la proprietarul pădurii de pe teritoriul comunei Vama Buzăului, Comuna Politică Prejmer. În acest scop, Consiliul Național al comunei semnează mai multe corespondențe cu Subprefectura Trei Scaune și cu Prefectura Județului Brașov, prin care solicită ajutor în relația cu comuna Prejmer, situație care tindea spre un litigiu, rezolvat abia prin reforma agrară din anul 1921.

Menținerea, după 1 Decembrie 1918, a Consiliului Național ca putere locală, se înscrie în hotărârea Adunării Naționale de la Alba Iulia și a Coroanei României pentru perioada de tranziție, până la integrarea în administrația românească, a provinciilor alipite la România.

Din documentele menționate mai sus aflăm și unele aspecte de interes particular-individual; o cerere a locuitorului Vasile Drăgan, de închiriere a unui imobil din proprietatea statului, rămas de la statul maghiar, către Prefectul Județului Brașov, la 23 Martie 1919. Cererea către Prefect este întărită pe verso de o recomandare, semnată de *„Ioan Modroi, preot capelan și George Baba, v. Primar"*¹⁹, ca o garanție că petentul va împlini cele cu care se obliga în solicitarea lui.

Pentru istoricul administrației din Vama Buzăului, Petițiunea expusă mai sus, prezintă deosebit interes deoarece solicitantul Vasile Drăgan face referire la demersurile făcute anterior, la organele superioare, precizând că: *"La raportul consiliului național din comuna noastră către Consiliul Dirigent din Sibiu, nesusind până azi nici un răspuns"*²⁰ cere ajutorul Prefectului. Constatăm că organul local al noii puteri, Consiliul Național din Vama Buzăului, se implica și în problemele particulare ale sătenilor, solicitând ajutor organelor superioare și la Consiliul Dirigent, cu rol de Guvern al Transilvaniei, până la integrarea în administrația României.

Din anul 1920, se așază lucrurile și atribuțiile administrative revin primăriilor, prin dizolvarea consiliilor naționale. Localitatea Vama Buzăului rămâne arondată administrativ la comuna Întorsura Buzăului până la 1 ianuarie.

Toate comunele buzăiene au fost cuprinse în plasa Buzăul Ardelean, împreună cu cele învecinate: Dobârlău, Mărcuș, Telii și Budila.

Până la 1925, plasa Buzăul Ardelean a făcut parte din județul Trei Scaune, iar din anul 1925 a trecut la județul Brașov.

Aspecte ale activității primăriei, între anii 1924-1945

Comunele buzoiene și cele vecine, Budila, Teliu, Mărcuș și Dobârlău, au constituit Plasa Buzăul Ardelean, care a fost încorporată la județul Trei Scaune până în anul 1925, când a trecut la Brașov.

Datorită frământărilor administrative românești, reședința plășii Buzăul Ardelean, până în anul 1934, a fost mutată în mai multe localități. Până în anul 1925 fiind încorporată la județul Trei Scaune, a format o *"Expozitură Pretorială aparte cu sediul mai întâi în comuna Boroșneu Mare, mai pe urmă în comuna Întorsura Buzăului. Această Expozitură Pretorială a încetat odată cu aplicarea legii administrative din România întregită"*²¹.

În urma unei noi arondări, aceste comune au fost *"încorporate la județul Brașov și repartizate la Plasa Săcele, cu reședința în comuna Cernatu"*²².

Din anul 1928, se reînființează plasa Buzăul Ardelean, cu sediul la Sita Buzăului, temporar, apoi se mută din nou la Întorsura Buzăului până în anul 1933, când pe baza *"Deciziunii Ministerului de Interne No. 10.983 A. din 5 septembrie 1933, Plasa se desființează, trecând comunele din nou la Plasa Săcele"*²³. La 1 Martie 1934, prin *"Deciziunea Ministerului de Interne No. 1516 din 12 februarie 1934"*²⁴, se reînființează plasa Buzăul Ardelean, care a existat până la reorganizarea administrativă comunistă.

Cu toată instabilitatea administrativă dată de frământările din România, comuna Vama Buzăului, în perioada interbelică, a fost alături de celelalte comune buzoiene, de care era legată organic, nu numai economic și social, ci prin toate firele existenței umane.

Primăria din Vama Buzăului, organ local al puterii statului, a avut încă de la înființare probleme multiple de rezolvat în toate domeniile, unele datorate frământărilor vremurilor.

Una dintre marile probleme în care s-a implicat primăria a fost înfăptuirea reformei agrare, care s-a făcut destul de anevoios, din cauza rezistenței grofilor maghiari, care încercau să scape de la reformă cât mai multe terenuri, deși pădurile, pășunile sau arabilul, au fost luate prin despăgubire, plătite de statul român.

Au fost mulți ani de confruntări între locui-

tori și organele de reformă, care adesea erau părtinitoare cu foștii proprietari. În rezolvarea acestor probleme, s-a implicat activ noul organ administrativ, primăria, susținând atât interesele obștești pentru pădure și pășune comunală, ca și pentru interesele particularilor. În acest scop, primăria a dus procese lungi, până la instanțele superioare, Curțile de Apel Brașov, Cluj, Tg. Mureș, intervenții la Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

Integrarea comunei în viața politică a României a dus la pătrunderea unor curente politice și în Vama Buzăului. S-a remarcat aderența la Partidul Național Român din Transilvania, mai ales după 1926, când se constituie Partidul Național Țărănesc. Vămășenii, în mare număr fiind adepții lui Iuliu Maniu, s-au grupat în jurul frunțașilor țărâniști, cei mai cunoscuți fiind Gheorghe Drăgan și Dumitru Mirică.

După anul 1920, se manifestă și curentul politic liberal în Vama Buzăului, în jurul unor frunțași liberali ca George Baba și apoi fiul acestuia, Gheorghe Baba, Romulus Popica, Gheorghe Sporea, Victor Pătrânjel.

Nu a lipsit nici extrema dreaptă, în haina legionară. Trăind sentimente profunde de patriotism naționalist ardelenesc, manifestat masiv la sfârșitul războiului, și vămășenii au fost ușor atrași de curentul politic al perioadei interbelice, mai ales în jurul anului 1940, când manifestarea patriotismului era și o chemare la apărarea granițelor călcate de vecinii de la est și vest. S-au remarcat unii frunțași legionari ca: Constantin Burcuș și Ionel Pătrânjel (din Acriș), încurajați de preotul Ioan Modroiou, unul din făuritorii României Mari.

Doctrina legionară la Vama Buzăului nu a fost dăunătoare, nu s-au comis agresiuni sau acte de terorism, ba chiar a contribuit la mobilizarea sătenilor pentru participarea la război, pentru dezrobirea Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ardealului de Nord, război în care comuna a dat 48 de jertfe.

Până în anul 1945, în Vama Buzăului nu a fost vreo mișcare politică de stânga, nici un partid socialist sau comunist.

După 6 Martie 1945, când au apărut în comună activiști P.C.R., s-au înregimentat unii localnici, manipulați de propaganda demagogică comunistă sau speriați de regimul de dictatură stalinistă impus în comună. După anul 1945, primarul și consilierii erau impuși de la centru, membri și adepți ai Partidului Comunist.

Redăm, mai jos, primarii din această perioadă

dă, cu precizarea că avem informațiile atât din relatările sătenilor (mai puțin precise ca timp), cât și din unele documente din arhive. Primăria nu are arhiva din perioada interbelică, ci doar sporadic, unele documente. Prin cercetare amănunțită, s-au identificat toți primarii și îi prezentăm cu unele acțiuni mai importante din activitatea lor.

Până la înființarea primăriei, în Vama Buzăului, în anul 1924, comuna avea un vice-primar, care o reprezenta la primăria din Întorsura Buzăului. Nu cunoaștem, decât pe George Baba, care semnează Petiții în numele locuitorilor și nu știm dacă el a fost singurul viceprimar al comunei, între 1919-1924, sau dacă au mai activat în primăria din Întorsura și alți slujbași din Vama Buzăului.

Existența și funcționarea instituției primăriei a fost după legislația democratică, după legile Organice ale Administrației de Stat din România.

În perioada interbelică, viața politică și administrativă a comunei s-a desfășurat după regulile parlamentare democratice din România. Organele locale, primarul și consilierii, aveau culoarea politică dată de rezultatele votului popular.

La începerea mandatului, aceștia depuneau jurământul de credință către Rege și supunere către Constituție. Același jurământ se depunea chiar și în cazurile de interimat, cum vedem jurământul depus de Comisia Interimară la primăria din Vama Buzăului, în 21 august 1929. După depunerea jurământului au semnat membrii Comisiei Interimare, precum și cei ai Consiliului Local dizolvat: *"Jur credință Regelui, supunere Constituției și legilor, jur să apăr și să sprijinesc interesele Țării! Așa să mă ajute Dumnezeu"*²⁵.

Primarii comunei Vama Buzăului, între anii 1924-1945

George Buzea (1924), este fiul lui Petre Buzea (1817-1904), judele din anul 1884, prezentat mai sus. Fiul, ocupând aceeași dregătorie, după 40 de ani, ca și tatăl, cu siguranță era dintr-o familie cu tradiție și merite în comunitate.

Este primul primar, după constituirea organelor administrative locale în anul 1924, identificat cu semnătura descifrabilă lângă ștampila primăriei (vezi anexa nr. 1). Cu siguranță că înființarea instituției administrației locale în comună a fost o activitate care a cerut seriozitate și dăruire de la primul primar și ceilalți slujbași.

Din primele documente reiese caracterul de instituție publică care se implică în protejarea cetățenilor, argumentând cu Certificatul Comunal din 21 mai 1924, emis de Primăria Vama Buzăului 26, prin care se acordă sprijin și protecție locuitorilor care au cumpărat un teren de pășune.

Actul întărește o Declarație a sătenilor ca fiind *"corespunzătoare adevărului"* din 21 Mai 1924, prin care aceștia revendică un teren de pășune, semnat de delegații satului și cei doi preoți, Ioan Modroiu și David Coman. Fragmentul ilustrează ștampila primăriei și semnătura primului primar George Buzea.

Romulus Popica (1925, 1926, 1927, 1929, 1930, 1931-1933), era localnic din Acriș, cu studii gimnaziale la Brașov.

Romulus Popica s-a remarcat ca un lider local, de orientare liberală, activ în problemele comunității, în special în timpul reformei agrare, fiind mereu delegatul sătenilor, în *"tractările cu grofil"*, cu Comisia de Expropriere și Împroprietărire, cu Cosilieratul Agricol de la Județul Trei Scaune și apoi, după anul 1925, cu cel de la Brașov, între anii 1925-1933.

În acești ani, a fost primar al comunei sau președinte al Comisiei Interimare de mai multe ori.

În anul 1925, la 30 august, primarul Romulus Popica semnează o adresă către Ministerul Agriculturii, cerând pentru un locuitor din comună, Lexes Gheorghe, teren în schimbul celui cedat de acesta pentru construirea școlii din satul Acriș, unde nu era local de școală²⁷.

Și în anii 1926, 1927, 1929, 1930, 1931-1933 sunt documente, în primărie, semnate de Romulus Popica, primar ori președinte al Comisiei Interimare.

Cu siguranță, revenirea de mai multe ori la conducerea primăriei a lui Romulus Popica se datorează calităților lui de bun gospodar al satului.

Documentele arată preocupări diverse, în administrarea comunei ca: finalizarea reformei agrare în interesul comunei și sătenilor pentru fondul forestier și de pășunat, aprovizionarea localnicilor cu lemne de foc sau protecția sătenilor în timp de criză, prin măsuri protecționiste, activități în care s-a implicat primăria, ca organ al administrației locale, în diferite situații.

Deciziile primăriei din Vama Buzăului, în acești ani, au caracter democratic, reprezen-

tând decizii ale Consiliului Local sau ale Comisiei Interimare, chiar și la în înlocuirea unor slujbași ai primăriei. Acest demers nu îl face primarul sau președintele Comisiei Interimare, după bunul lui plac, ci ședința cu vot a întregii Comisiuni (vezi anexa nr. 2). Ședința extraordinară din 30 septembrie 1931, a hotărât numirea unui casier comunal, hotărâre care apoi a fost trimisă la Prefectura județului Brașov, pentru stabilirea garanției cerută casierului, și la Pretura Plășii, pentru "a dispune asupra depunerii jurământului casierului ales"²⁸.

Alt aspect al activității, după procedurile legislative la primăria din Vama Buzăului, îl prezintă ședința de lucru, a Comisiei Interimare din 17 decembrie 1931, cum reiese din „Proces verbal No....”. Notarul primăriei face precizarea că ședința se ține „în conformitate cu dispozițiunile art. 89-92, din L.O.A.L.”, cu respectare normelor de procedură în domeniul administrației locale.

Constatăm că în tânăra primărie de la Vama Buzăului (doar de 7 ani) se respectau procedurile legale, cunoscute și aplicate ca și în marile instituții administrative cu tradiție.

Lectura întregului Proces verbal al ședinței arată grija primăriei pentru săteni, în aprovizionarea lor cu lemne de foc.

Prin demersuri la Ministerul Agriculturii și Domeniilor, cu aprobare de la organele silvice, comuna primise 75 ha de pădure, de exploatat ca lemn de foc, din care 42 ha, pentru săteni și 33 în contul primăriei spre a fi exploatate prin vânzare la licitație (anexa 3).

Chiar în timp de iarnă, 1931-1932, organele silvice au oprit exploatarea celor 42 de ha de pădure repartizate de Ministerul Agriculturii și Domeniilor pentru săteni. Motivul era că primăria nu a achitat valoarea lemnului, taxele de pază, de administrație și amenajament în sumă 167.453 lei, pentru cele 33 ha destinate ei, spre vânzare prin licitație. Primăria nu a dispus de acești bani deoarece la licitația din 5 decembrie 1931 nu se prezentase nimeni, urmând a se repeta licitația pe 21 decembrie. Pentru ca sătenii să fie lăsați să se aprovizioneze cu lemne, Comisiunea Interimară face demersuri până la forurile centrale, astfel delegează pe preotul Ioan Modroi, a se „deplasa din nou la Onor. Ministerul Agriculturii și Domeniilor și a obține aprobare ca parchetul de pădure să fie exploatat în sezonul hotărât de Comisiune cu hot. No.82/1931”²⁹.

Avem imaginea seriozității și legalității,

activității primăriei din Vama Buzăului cu 81 de ani în urmă, în Regatul României. Slujbași nu erau cu prea multă pregătire, dar aveau simțul datoriei și seriozității, conform jurământului depus, în fața obștei, a organelor superioare și a lui Dumnezeu.

Pe fondul crizei economice dintre anii 1929-1933, la aceeași ședința din 17 Decembrie 1931, Comisiunea Interimară, având ca Președinte pe Romulus Popica, notarul comunal, citește „Ord. No.10780/1931 al Prefecturii Județului Brașov și Ord. No. 1761/1931 al Plășii Buzăul Ardelean”³⁰, prin care comunele sunt obligate a stabili prețuri maxime la alimente, pentru a descuraja specula. Această măsură protecționistă este un mod de a veni în ajutorul sătenilor.

Beneficiile, în urma reformei agrare din anul 1921, pentru vămășeni, se lăsau greu câștigate, iar pentru aceste drepturi se luptau cu toate armele legilor în vigoare. Primăria s-a implicat în acest proces, cu toate prerogativele date de legile vremii, aproape două decenii s-au dus acțiuni legale, între locuitori și grofi, foștii proprietari.

În documentele din fondurile reformei agrare, de la Arhivele Naționale Brașov, este menționat ca reprezentant al locuitorilor comunei, primarul Romulus Popica, împreună cu notarul Traian Petrașcu, preotul Ioan Modroi și Gheorghe Drăgan, participanți la aplicarea reformei agrare în 6 aprilie 1932³¹.

Timp de peste 10 ani (1925-1936), Romulus Popica a activat în interesul comunității ca particular sau investit cu atribuții publice.

În timpul frământărilor politice din anii 1928-1933, și la primăria din comună a fost instabilitate, actele purtând semnătura mai multor primari, unii chiar în mai multe mandate scurte: Ioan Pavel (1928-1929), Vasile Drăgan (1929), Romulus Popica (1930), Victor Popica (1931), Romulus Popica (1931-1932-1933).

Ioan Pavel (1928-1929) era agricultor, cu locuința în Vama Centru. Vămășanul Ioan Pavel era un membru activ al comunității, chiar înainte de a fi primar, fiind prezent în mai multe documente, ca membru în Consiliul Comunal.

În timpul mandatului său, în arhiva plășii Buzăul Ardelean găsim mai multe documente, care ilustrează activitatea primarului Ioan Pavel, privind grija lui pentru averea comunală și buna gospodărire, cât și implicarea primăriei în problemele școlilor din comună,

ca și în problemele sociale.

Fiind doar la câțiva ani după război, administrația locală trebuia să rezolve multiple probleme ale comunității, atât materiale, cât și sociale.

Primăria era obligată să asigure vindecarea rănilor materiale și sociale, cu sprijinul statului, în special pentru foștii combatanți, cu situații materiale precare. Pentru a ajuta un număr de 13 localnici săraci, foști combatanți în marele război, unii cu copii mulți, îndreptățiți să capete locuri de casă, primăria, la 17 septembrie 1926, face un tabel cu cei în drept, pe care îl înaintează Comisiei de Împroprietărire și Expropriere județeană, spre a cere locuri de casă, localitatea neavând loturi disponibile.

La refuzul Comisiei de Ocol Întorsura Buzăului de a da o hotărâre favorabilă, primăria se implică în ajutorul sătenilor, cu recurs la Curtea de Apel și la Comisiunea de Împroprietărire și Expropriere a județului Brașov. Judecarea recursului la Brașov, la 7 august 1928, în timpul primarului Ioan Pavel, dă câștig cauzei, *„ca cei treisprezece petenți să fie trecuți în drepturi”*³².

În arhiva preturii plășii Buzăul Ardelean sunt și alte documente care arată implicarea primarului Ioan Pavel în mai multe realizări de autogospodărire a comunei.

În anii de instabilitate a țării, 1929-1933, și la primăria din Vama Buzăului a fost mai mulți primari, fie aleși prin vot, fie numiți președinți de comisii interimare dintre consilieri sau reprezentanți mai de seamă ai obștei. Investiți cu aceste demnități au fost: Ioan Pavel (1928-1929), primar, Vasile Drăgan, președinte de Comisie Interimară (1929), Victor Popica, primar 1930, Romulus Popica 1931-1933, președinte al Comisiei Interimară.

Din 1934, stabilitatea țării se vede și în primăria din Vama Buzăului. Este ales primar liberalul Victor Pătrânel (1934-1937). Acțiunile primăriei se remarcă prin bună gospodărire, finalizarea reformei agrare, prin intrarea în posesie a 2674 ha de pădure comunală și respectarea normelor legale de administrație publică.

Căderea guvernului liberal, în anul 1937, a dus la schimbarea primarului liberal Victor Pătrânel cu Gheorghe Păcurar, adept al doctrinei Goga-Cuza, care rezistă din decembrie 1937 până în februarie 1938, la schimbarea guvernului.

Între februarie 1938 și septembrie 1940, aproape 3 ani, pentru primăria din Vama

Buzăului, ca și pentru comună, a urmat o perioadă de stabilitate administrativă, primar fiind liberalul Gheorghe Baba.

Gheorghe Baba (1938-1940), era un bun gospodar, cu pregătire școlară la nivel gimnazial, în Brașov, ce sporea meritele lui în conducerea primăriei și în relațiile cu autoritățile.

Era fiul lui George Baba, menționat în *„Protocolul din 30 ianuarie 1900”* al Sinodului Parohial Vama Buzăului, de către preotul David Coman, în care George Baba era numit *„bărbat de încredere”*. Același George Baba este consemnat în documente ca fiind vice-primar în anul 1919, responsabilitate care îi dădea dreptul să facă parte din Consiliul Național Român al comunei, în acea perioadă.

Faptul că pe George Baba îl găsim în documente în fruntea obștei mai bine de două decenii denotă calitățile lui de lider al locuitorilor, dar și meritele sale morale și civice. Același spirit l-a manifestat și fiul lui, Gheorghe, de lider politic și administrativ în fruntea comunei, adeptul doctrinei liberale.

Liberalul Gheorghe Baba a fost lider al Partidului Național Liberal din comună. Este primar trei ani, în timpul regimului Carlist, și rezistă ca primar liberal până după abdicarea Regelui Carol al II-lea, în septembrie 1940.

Gheorghe Baba a fost un fruntaș al satului, omenos, onest, cu vederi mai largi, având și oarecare instruire. A fost tânărul care însoțise la Alba Iulia, la Adunarea Națională, pe preotul Ioan Modroiu, delegatul comunei Vama Buzăului, la 1 Decembrie 1918.

Doar calitățile lui l-au impus în timpul mandatului de primar, încât el, un liberal, a rezistat trei ani, în timp ce erau interzise partidele politice, conform Constituției din anul 1938.

Primarul Gheorghe Baba a sprijinit învățământul din comună, cum reiese din unele documente și din amintirile veteranilor satului, atunci elevi. Alături de preotul Ioan Modroiu, directorul școlii, acorda mare atenție promovării *„cultului eroilor”* în localitate. Sub mandatul lui s-a realizat ridicarea unei troițe, în amintirea eroilor locali, în Cimitirul de Jos, în anul 1938, de către Reuniunea Femeilor Ortodoxe Române din Vama Buzăului.

Cât a fost primar, a dat dovadă de spirit de hună administrare a problemelor comunei, economice și administrative. Face demersuri ca Primăria să capete un credit extraordinar de *„6000 de lei pentru intabularea dreptului de proprietate asupra imobilului primăriei și a terenului”*³³ (anexa nr. 4), pe care îl avea în

posesie, din anul 1925, în urma cumpărării de la Societatea Anonimă Vama Buzăului cu sediul în comuna Prejmer, cumpărarea făcându-se prin contribuție publică: "un arunc pe locuitori după starea materială, cu trei clase, 300, 200 și 100 lei de familie"³⁴. Acțiunea denotă grija pentru reglarea situației juridice a proprietății asupra terenului și imobilului primăriei, a patrimoniului comunal și atașamentul pentru problemele obștei.

Primarul Gheorghe Baba este schimbat în septembrie 1940, după abdicarea regelui Carol al II-lea, când generalul Ion Antonescu declară România Stat Naționalist Legionar, la 14 septembrie și sunt numiți primari adepți ai noului regim.

În septembrie 1940 este numit primar Constantin Burcuș, de orientare legionară, înlocuind pe Gheorghe Baba, până la rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941, după care toți primarii de orientare legionară au fost schimbați.

În scurtul timp, de cinci-șase luni, Constantin Burcuș, a condus destinele comunei Vama Buzăului, cu calm și responsabilitate, în comună nefiind nicio dezordine sau acte de violență.

Adepții mișcării legionare din Vama Buzăului nu au participat la rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie 1941, din Brașov, capitala județului.

Gheorghe Drăgan (1941-1942) este liderul țărănist din perioada interbelică. Este fiul lui Nicolae Drăgan, prezent în Consiliul Parohial al bisericii din localitate. Nicolae Drăgan a fost apropiat preotului David Coman, în administrarea parohiei și a problemelor bisericii din comună, la începutul secolului al XX-lea.

Fiul lui, Gheorghe Drăgan, continuă tradiția de familie, după Marea Unire, în rezolvarea problemelor comunei. Este menționat în mai multe documente ale reformei agrare, în care reprezintă comunitatea în diferite comisii, la organele de reformă, având și ceva știință de carte, necesară acestor demersuri.

Îl găsim semnatul multor tranzacții de vânzări între grofi și săteni, a unor parcele de pădure, considerat persoană de încredere de ambele părți.

Ca primar, a avut probleme grele de rezolvat, deoarece în 22 iunie 1941 țara a intrat în război. În comună s-a făcut mobilizarea pentru front, plecând la război majoritatea bărbaților valizi. Primăria a trebuit să facă

față unor mari greutateți și restricții impuse de război. A trebuit să facă față la multiple rechiziții și lucrări, ca și legislației severe pe timp de război.

În scurt timp, în comună se înregistrează morți de pe front, iar primăria s-a implicat în protejarea orfanilor, a văduvelor și a părinților îndurerăți. A sprijinit școala și împreună cu directorul ei, preotul Ioan Modroiu, a asigurat funcționarea cantinei școlare, în condițiile războiului, la care copiii celor săraci și a celor plecați pe front au mâncat gratuit. Aceste situații grele ale școlilor sunt prezentate în amănunt în lucrarea Cronică Învățământului din Vama Buzăului.

Ioan Gh. Drăgan (1943 -1944), la 30 de ani, a ajuns primar la începutul anului 1943, după ce s-a întors rănit de pe front și a fost lăsat la vatră.

Era localnic, absolvent al unui liceu industrial din Brașov și credem că avea orientarea țărănistă a familiilor Drăgan ca și seniorul Gheorghe N. Drăgan (nu era tatăl lui).

A continuat misiunea grea de pe timpul războiului ca și predecesorul său. Toate atribuțiile primăriei, ca putere locală de stat, se efectuau cu maximă seriozitate, sub legislația severă a războiului.

Primăria trebuia să asigure obligațiile materiale pentru front, mobilizarea locală a forței de muncă în acest scop, cât și liniștea și ordinea în comună, acțiune dusă în cooperare cu organele de ordine, cu biserica, cu școala și cu organizația de tineret paramilitară activată în scopul supravegherii și pregătirii tineretului în vederea apărării țării.

Pentru a face față situației, erau mobilizați toți factorii responsabili, la efectuarea muncilor de război, la plata taxelor cerute și la autogospodărirea după posibilitați a comunei. Arhiva școlii din localitate ilustrează starea existentă în toți anii războiului: tot corpul profesoral mobilizat în autogospodărirea școlilor, dar și la munci în comună, cu tineretul școlar și paramilitar, fapte evidențiate în Cronică Învățământului din Vama Buzăului.

Primarul Ioan Drăgan fiind și membru al Comitetului Școlar, sprijină școala pentru a asigura frecvența elevilor, prin susținerea și obligarea părinților de a-și trimite copiii la școală, iar părinții îndărătnici sunt amendați prin intermediul primăriei.

Cu toate greutatețile războiului, primăria a sprijinit funcționarea, în continuare, a cantinei școlare, pentru copiii săraci și a celor care

aveau tații pe front.

Dumitru Mirică (1944-1945), gospodar de frunte al comunei a fost în perioada interbelică, unul dintre fruntașii țărăniști. În memoria comunei a rămas ca un bun cetățean, implicat în rezolvarea problemelor comunității. Datorită calităților lui și a implicării în rezolvarea frământărilor produse de război, Dumitru Mirică este ales primar, în anul 1944.

Era o perioadă deosebit de grea pentru țară și comună, secătuite de război. Peste comună trecuse invazia sovietică, care s-a remarcat prin diferite agresțiuni asupra localnicilor.

Armata încă mai lupta pe frontul de vest, iar mulți soldați piereau în lagărele de prizonieri din imensa Uniune Sovietică. În comună, lipsurile și doliul făceau casă bună. Primăria a trebuit să asigure sprijinirea locuitorilor, liniștea, calmul și speranța pentru viitor, prin diverse măsuri, la care a contribuit cu prisosință primarul Dumitru Mirică, așa cum unele documente din arhiva școlii din localitate arată: acțiunile de sprijinirea școlii în situația grea de după război, funcționarea cantinei, care se redeschide pe 30 noiembrie 1944, pentru 30 de elevi săraci³⁵ și asigura aprovizionarea cu lemne de foc și cu mobilier de la primărie.

În arhiva plășii Buzăul Ardelean se găsesc documente despre activitatea primăriei Vama Buzăului pe mai multe domenii: financiare, agricole, zootehnice și vegetale, producție meșteșugărească, învățământ, starea socială etc. Mare atenție se dădea economiei agricole, în special creșterii animalelor, domeniu

unde primăria se implica în asigurarea pășunatului și protejarea crescătorilor de animale. Nu era neglijată nici aprovizionarea populației, prin desfacerea comercială a produselor alimentare, în comună fiind 2-3 măcelării, 3-4 brutării, 3 mori și prăvălii comerciale.

Primăria a fost frecvent inspectată de organele superioare, ca pretorii plășii, prefectii și subprefecții județului și de factorii financiari, dar nu s-au înregistrat sancțiuni majore, ceea ce denotă seriozitatea muncii și respectarea legalității.

Primăria, în toată perioada interbelică a fost factor de stabilitate, de legalitate și echilibru, deși vremurile nu au fost totdeauna liniștite, în comună nu au fost tensiuni sau violențe. Nici juridic nu au fost probleme grave. În justiție s-au înregistrat multe cauze civile și contravenții, nu probleme penale grave. De remarcat că nici un consilier comunal sau primar nu a fost deferit justiției pentru abateri, sau ilegalități.

Instalarea guvernului Petru Groza, la 6 martie 1945, a deschis calea bolșevizării României, ce a însemnat și pentru Vama Buzăului o povară a istoriei în haină stalinistă.

A fost schimbat primarul țărănist Dumitru Mirică cu Gheorghe Gall, adept al noului regim.

De la înființarea primăriei, din anul 1924, până în anul 1945, timp de 21 de ani, organele administrației locale au funcționat după legislație, democratic, constituțional.

Înlăturarea primarului țărănist a însemnat sfârșitul perioadei de viață politică normală, democratică, în Vama Buzăului. Comuna intră pe drumul terorii staliniste, impusă de ocupația militară sovietică.

Note

1. Berecz Gyula, *Haromszek-Varmegye, Nepoktatási intézetinek története*, Brasso, 1893, pag. 80.

2. Corina Sporea, *Documente inedite care reflectă activitatea lui George Barițiu pusă în slujba țărănimii, din Țara Bârsei și împrejurimi, între anii 1850-1855*, în „Cumidava”, nr. VI, 1973, p. 115.

3. *Idem*

4. Lista membrilor sinodului protopresbiterat în protopresbiteratul Treiscaunelor, în arhiva Centrul Ecleziastic de Documentare "Mitropolit Nicolae Colan", fond Protopoplatul Trei Scaune, Dosar 1884, Ad Nr. 4875.

5. Simion Retegan, *Conștiință și acțiune națională în satul românesc din Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, p. 201-204.

6. *Idem*

7. *Idem*

8. *Idem*.

9. *Idem*.

10. Ioan Lăcătușu, *Nicolae Iorga despre Mitropolitul Andrei Șaguna*, Editura Angustia, Sf. Gheorghe, 2009, p. 89.

11. Simion Retegan, *op. cit.*, p. 185-186.

12. *Idem*.

13. *Idem*.

14. *Ibidem*, p. 201.

15. Ioan Lăcătușu, *Primarii din Întorsura Buzăului*, în „Cuvântul nou”, Sf. Gheorghe, Anul XIX, Nr. 5210, din 6 august 2008, p. 2.

16. *Idem*.

17. Vasile Stancu, *Aspecte ale chestiunilor funciar-silvice întâmpinate de români la începutul anului 1919, reflectate în documentele Prefecturii Trei Scaune*, în

„Profesioniștii noștri”, Nr. 3, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012, pp 351-363.

18. *Idem*.

19. *Ibidem*, p. 362-363.

20. *Idem*.

21. Crișan Cristian, *op. cit.*, p.152.

22. *Idem*.

23. *Idem*.

24. *Idem*.

25. Jurământul Consiliului Local față de Rege și Constituție, în Proces verbal din 21 august 1929, Arhivele Naționale Covasna, în continuare ANCV, Fond nr. 188, Pretura Plășii Buzăul Ardelean, Dos. Nr. 150 p. 1.

26. Declarație, Primăria Vama Buzăului, în ANCV, Fond 188, Pretura Plășii Buzăul Ardelean, Dos nr. 36, p. 552-553.

27. Adresă Primărie Vama Buzăului, către Ministerul Agriculturii și Domeniilor, în ANCV, Fond 188, pretura Plășii Buzăul Ardelean, Dos. nr. 64, p. 62.

28. Proces verbal, Consiliul Local Vama Buzăului din 30 septembrie 1931, în ANCV, Fond 188, Pretura Plășii Buzăul Ardelean, Dos nr. 197, fila 86.

29. *Ibidem*, fila 66-67.

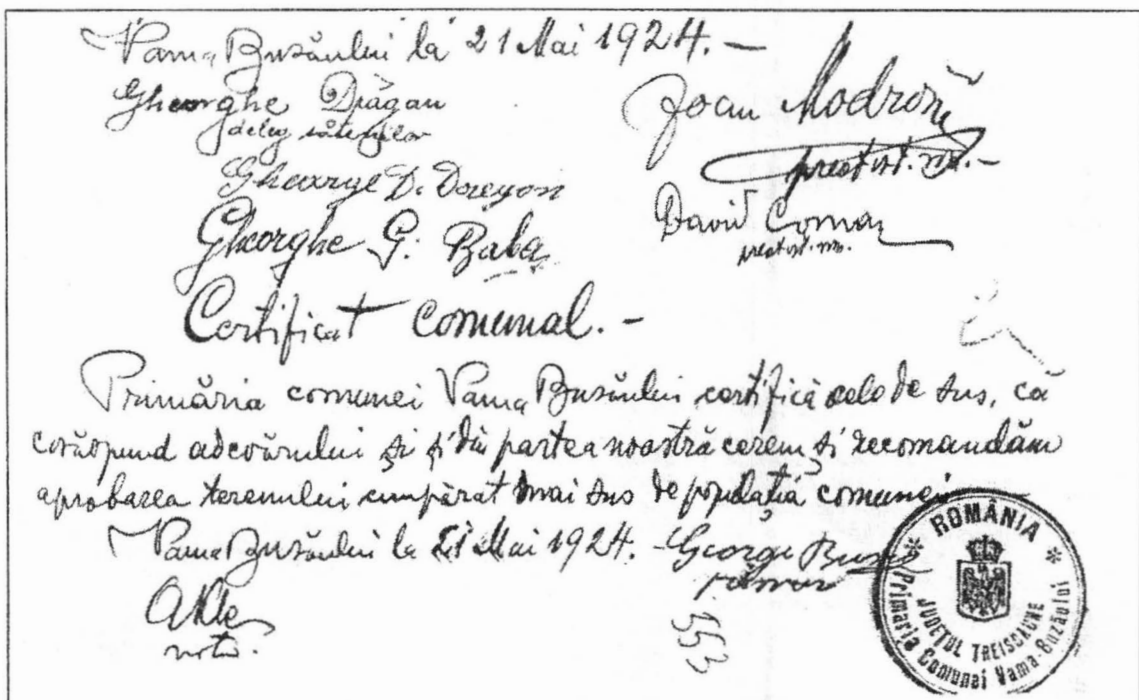
30. *Ibidem*, fila 67.

31. *Idem*.

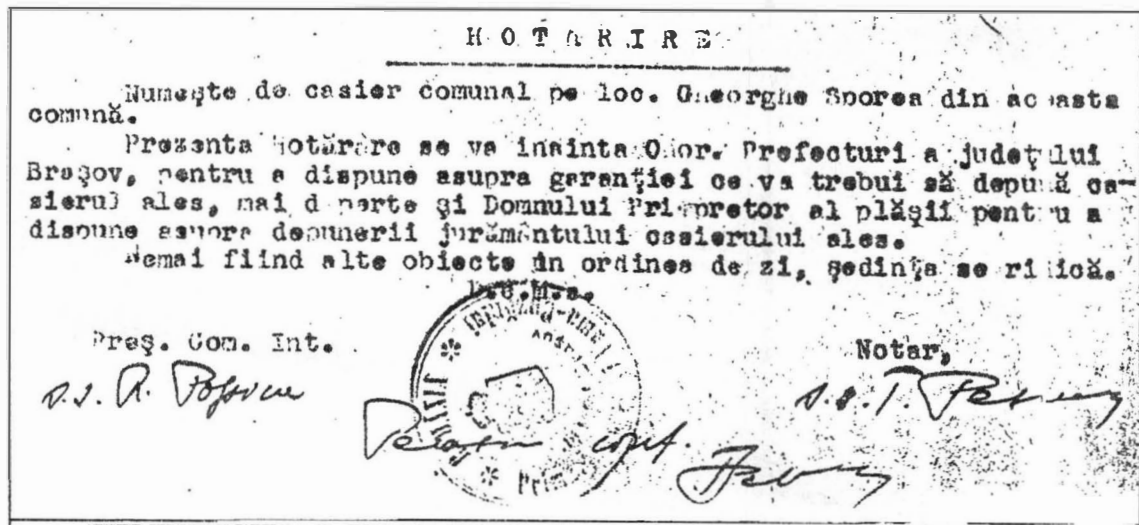
32. Decizie Curtea de Apel Brașov, din 7 august 1928, în ANCV, Fond 188 Pretura plășii Buzăul ardelean, dosar, 115 file 2-4.

33. Adresă Primăria Vama Buzăului, Către Pretura Plășii Buzăul Ardelean, în ANCV, Fond 188, Dos. 514, fila 204.

34. *Idem*.

Anexa 1

Anexa 2

HOTĂRÂRE NR. 21:

Hot. 97/1931. Setarea și aprobarea sumarului ședinței precedente.

În conformitate cu art. 94 din L.O.A.L. notarul comunal citește procesul verbal redactat cu ocazia ședinței Comisiunii Interbarre a comunei în ședință ținută la data de 2 Decembrie 1931, și invită pe cei prezenți a face observații la el dacă Procesul verbal a fost sau nu bine redactat.

Comisiunea Interbarre având în vedere că procesul verbal redactat este expresia fidelă a deliberărilor și hotărârilor aduse cu unanimitate celor prezenți aduce următoarea

HOTĂRÂRI

Aprobă sumarul ședinței din 2 Decembrie 1931.

Hot. 98/1931. Exploatarea pădurii comunale.

Primarul comunei arată că în baza aprobărilor anterioare a Prefecturii Județului Brașov, și al Onor. Ministerului Agriculturii și Domeniilor, mai departe în baza Hot. No. 70 și 84/1931 a Comisiunii Interbarre, pădurea dată spre exploatare comunei în sezonul 1931/1932 și în întindere de 75 Hectare, s-a repartizat 42 hectare pentru nevelile locuitorilor, iar 33 Hectare pentru a se vinde în bloc, pentru acoperirea datoriilor comunei din exercițiul învies.

Anexa 3

Din cercetări reiese că acest imobil a fost cumpărat cu suma de lei 50.000 mil dar banii nu au fost contabilizați.

Deasemeni s-a declarat că pentru cumpărarea localului s-a făcut un arunc pe locuitori după starea materială cu trei clase, 300-200 și 100 lei de familie. Nu s-a încasat cu chitanță ci pe un tablou de existență căruia nu mai stie nimeni și nici anume câți bani sau adunat dela locuitori. Fapt este însă că Societatea confirmă primirea banilor și a semnat un nou contract pentru ca dreptul de proprietate asupra imobilului să treacă asupra comunei.

Pentru aceasta am întocmit contractul ce se anexează și vă rugăm ca dinpreună cu Deciziunea respectivă să binevoiți a cere și Onor. Prefecturii județului să o aporbe pentru ca în cel mai scurt timp comuna să intre în drepturile ei, cunoscând că până de prezent asupra imobilului nu grevoază nimic și se poate intabula.

Pentru cheltuielile necesare ca impozit proporțional, cheltuieli de intabulare și timbre mobile am deschis un credit extraordinar în sumă de lei 6.000 cu deciziunea No. 32 din 12 Decembrie 1938.

Anexăm în copie contractul încheiat precum și hot. No. 2/1925 a consiliului comunal prin care aprobă cumpărarea.

Primar,
Gh. Baba.

George Baba

Notar,
N. Moldovan.

N. Moldovan

Anexa 4

CRÂMPEIE DIN VIAȚA SPIRITUALĂ A LOCALITĂȚII ARINI

Constantin AITEAN-TAUS

Cuvinte cheie: Arini, județul Brașov, români, viață spirituală

Key words: Arini, Brașov county, Romanians, spiritual life

Abstract

The study looks at the main aspects in the history of Orthodox parish of Arini, Brașov county, whose church which provided the binding for the Romanian Orthodox congregation, and at the demographic evolution of Roma population in Arini, almost all of this community being of Pentecostal denomination.

"Un om, ca și un popor, Atâta prețuiește, cât a înțeles din Evanghelie"
Simion Mehedinți

Fără drept de tăgadă, Biserica Ortodoxă din Ardeal a fost liantul veritabil ce i-a ținut laolaltă pe acei "valahi", cum erau numiți românii în izvoarele slave, bizantine și apoi maghiare, încă de la începutul mileniului doi, atât de loviți de vitregia vremurilor, deposezați de orice drepturi și libertăți, ei, care erau cei mai mulți și mai vechi din acest spațiu. Și toate numai pentru firea lor blajină și îngăduitoare.

Printre numeroșii oameni de seamă care au abordat acest aspect al istoriei românilor transilvăneni, la loc de cinste se află mitropolitul Nicolae Colan, fiu al ținutului nostru, născut la 1893, în localitatea Araci.

El sintetizează astfel: *„Neamul nostru n-a umblat niciodată să capteze și să deznaționalizeze prin prigoane și silnicii pe fiii altor nații. Nu a închis, nu a schingiuit, n-a tras pe roată și nu a ars pe rug pe nimeni pentru limba sau legea lui.... Câtă vreme neamul românesc a avut o soartă tocmai întoarsă în istoria sa: a fost prigonit până la moarte de alte nații pentru legea și limba lui. Poate de aceea și-a iubit așa de mult aceste comori prețioase ale sufletului”*¹. Dumnezeu nu îngăduie să rămână ascuns adevărul existenței poporului român, pe aceste meleaguri transilvane, cât și credința lui ortodoxă, cu mult înainte de ocupația maghiară, produsă în primele secole ale mileniului doi. Săpăturile arheologice ce au loc în prezent în Alba Iulia au scos la iveală vestigiile primei biserici creștine de rit răsăritean din secolul al X-lea, legată de patriarhia din Constantinopol care l-a hirotonit pe episcopul Erotei, păstorul creștin al tuturor celor trăitori în acest spațiu. Este încă un argument puternic la afirmația că, la începuturi, maghiarii au

fost ortodocși, la fel ca și valahii aflați aici. Odată cu trecerea de la ortodoxie la catolicism a regelui maghiar Ștefan Cel Sfânt (997-1028), și mai ales după marea schismă din anul 1054, s-a pornit un puternic asediu împotriva bisericii ortodoxe din Transilvania, asupra „schismaticilor”, cum erau denumiți credincioșii ortodocși. Însuși cuvântul *schismatic* devenise sinonim cu *valah* (român). După Marea Schismă, un factor determinant, care a făcut imposibilă o împăcare între catolici și ortodocși, a fost devastarea Constantinopolului de către cavalerii celei de a patra cruciade (1202-1204), aceștia săvârșind una dintre cele mai mari crime umanitare.

Într-un document din 16 aprilie 1204, Papa Inocențiu al III-lea poruncește episcopului de Oradea și abatelui de Peliș (Ungaria) să cerceteze starea bisericii grecești și dacă se poate înființa un episcopat grec dependent de scaunul papal². El aduce ca argument originea latină a românilor din Transilvania. Toate încercările au rămas zadarnice. Această dorință a papalității a devenit realitate după o jumătate de mileniu, timp în care românii ortodocși au trecut prin tot felul de umilințe și poveri.

Despre prigoana ortodocșilor ne putem da seama foarte bine în urma sinodului catolic de la Buda, din anul 1279, unde regele Ladislau al IV-lea (Cumanul), la cererea Papei Nicolae al III-lea de a-i alunga pe eretici din țară, a jurat că nu le va admite schismaticilor să-și practice cultul ortodox și le va interzice ridicarea de biserici sau capele din piatră, durabile, deși el avea origini române, mama lui era din neamul Borza³. S-a ținut de cuvânt, atât el cât și urmașii lui la tron, dar, cu toată

prigoana și împilarea, marea masă a ortodocșilor a rezistat, iar puținii români care din anumite pricini, sau ambiții deșarte, de-a lungul vremii au trecut la catolicism, lepădându-se de neam și limbă, doar ca să le fie pe plac stăpânilor vremelnici, nu au fost în măsură să afecteze starea firească a unui popor.

În anul 1377, este atestată prezența arhiepiscopului Ghelasie de la Râmneț. Cu siguranță, numărul ierahilor din Transilvania era mai mare, dar ei nu erau recunoscuți de stăpânire, aceasta denumindu-i „pseudoierarhi”⁴. Desconsiderarea clericilor ortodocși era o stare premeditată și bine ținută împotriva preoților, care au preluat de la cnejii și voievozii români înlăturăți rolul de conducători ai poporului, din al cărui cuvânt nu ieșea nimeni. Din nefericire, preoțimea ortodoxă era complet părăsită și neajutată de stăpânire, după cum reiese din scrisoarea Patriarhului Ortodox Chiril Lucaris, din 2 septembrie 1629, adresată principelui Gabriel Bethlem, în chestiunea preoților români, din care redăm un fragment: *„Cu mare durere am fost nevoit a înțelege cât de părăsită, întunecată, păgubitoare și rușinoasă pentru țara Luminăției Voastre este soarta preoților români de sub ascultarea L.V. și cum aceasta a decăzut atât de mult încât nu mai sunt în stare să citească, cu atât mai mult să înțeleagă tainele sfintei liturghii”*⁵.

La anul 1640, Ilie Iorest a fost ales mitropolit al Transilvaniei, la Alba Iulia. Hirotonirea a avut loc la Mitropolia Ungrovlahiei din Târgoviște. După doi ani de păstorire, pentru rezistența opusă principelui Rakoczi I de a trece la calvinism, a fost întemnițat și toată averea confiscată. A fost eliberat condiționat de plata a 1000 de taleri⁶. După ce obține milă din Moldova și Rusia, plătește amenda lui Rakoczi. Se stinge în 1647. Aceeași soartă o împărtășește și urmașul lui: Mitropolitul Sava Brancovici. A păstorit între anii 1656–1659 și se remarcă prin măsurile radicale pe care le-a luat, obligând preoții să țină predica în românește, amenințându-i pe cei ce refuză că îi va înlocui (îi va scoate din popie). A fost întemnițat de principele Mihail Apafi la Vinț, de unde este scos în fiecare vineri pentru a fi bătut cu bețe în fața poporului, obligat să asiste la supliciu. În astfel de suferințe s-a stins, lăsând în urmă o candelă aprinsă în sufletul ortodocșilor români, „predica în limba strămoșească”, la care nu vor mai renunța. Trebuie să amintim că toți principii maghiari ai Transilvaniei au fost calvini, fapt pentru care

au dus această aprigă luptă împotriva celor de altă credință, dar mai aprigă a fost lupta dusă de Habsburgi pentru impunerea credinței lor catolice.

La începutul secolului al XVII-lea crește prigoana împotriva ortodocșilor în localitățile cu populație mixtă, unde secuii au acceptat deja reforma calvină, ajungând până la alungarea din sate a românilor ce refuzau să treacă la religia lor. Așa au ajuns la Arini, Iarăș și Hăghig familiile: Luca, Aitean, Bologa, Gabor, Costin, Stanciu, Moldovan, Dumitru, Bucur și altele, necunoscute, care au fost primite pe moșiile sale de contele Nemeș din Hăghig. Prin tradiție orală se moștenește originea română a conților Nemeș, astfel se poate explica comportamentul apropiat față de românii de pe domeniul lui, pe care i-a ocrotit, stând în fața tuturor încercărilor de secuire și apoi de maghiarizare forțată a parohiei Arini, pe care Marea Unire din 1918 a găsit-o pur românească, în timp ce toate localitățile din dreapta Oltului erau locuite de populație mixtă, majoritatea maghiarizată, atât români cât și secui.

La sfârșitul secolului al XVII-lea, visul papei Inocențiu al III-lea de a-i aduce și pe români sub ascultare papală prinde contur. În afara forței, au recurs la tot felul de promisiuni că: *„dacă se supun papei vor primi și românii drepturi egale cu ungurii, sașii și secuii”*. La 12 aprilie 1698, printr-un extras de rezoluție aulică, împăratul Leopold I promite preoților ortodocși care recunosc supremația papei, că vor beneficia de „privilegiile” clerului catolic, iar mirenii vor scăpa de statutul de „tolerați”⁷. Astfel, o parte dintre ortodocșii transilvăneni s-au unit cu Roma, îndemnați de proprii lor păstori, care năzuiau spre afirmare națională, spre libertate și egalitate.

Și totuși, la 20 noiembrie 1699, comisarii încredințați cu cercetarea în Țara Bârsei și a Făgărașului, în Trei-Scaune și în părțile de către pădure (zona Buzăului Ardelean) ale comitatului Alba, după ascultarea preoților și țăranilor români din 177 de sate, raportează că niciunul nu vrea să se unească cu Roma, ci toți rămân în vechea lor credință ortodoxă. Semnează și întăresc cu ceară roșie: Gereb Ianos, Gidoffalvi Gabor, Draut Gyorgy, Johannes Barberius, Stephanus Szent Martoni, Czerey Janos, Rozgoni Mihaly⁸.

La sinodul din 1700, de la Alba Iulia, a participat protopopul Cristea din Trei Scaune, împreună cu 13 preoți. S-au întors așa cum au plecat, „neuniți”. Ca răspuns la prigoana

exercitată de stăpânire împotriva ortodocșilor care refuzau convertirea, la 27 iunie 1701, preoții din Brașov, Făgăraș, Zărnești și Tohan, sprijiniți de negustorii greci ce formau Compania Grecească din Brașov, emit un protest împotriva acestor practici⁹. În anul 1759, împărăteasa Maria Tereza, sub presiunea clerului ortodox, încearcă restaurarea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, rămasă fără conducător după unirea cu Roma a unei părți. Astfel, după 60 de ani, este adus un ierarh ortodox în persoana episcopului de Buda, Dionisie Novacovici. Din nefericire, odată cu episcopul este trimis în Transilvania și generalul Nicolaus Adolf von Bukow, care va distruge cu ajutorul focului și al tunurilor numeroase biserici, schituri și mănăstiri ortodoxe, printre care și cea din Augustin, aflată în apropierea ținutului nostru. Cele care au scăpat de barbaria generalului au fost trecute în stăpânirea Bisericii Unite, chiar dacă enoriașii au rămas ortodocși și preoții lor fără biserici¹⁰.

În aceste condiții de teroare, episcopul Dionisie Novacovici nu rezistă decât 4 ani de păstorire. Umilința clerului ortodox creștea pe măsură ce preoții uniți erau tot mai favorizați, în timp ce ei supraviețuiau din contribuția credincioșilor. Astfel, la 26 iunie 1768, se emite un decret imperial pentru mărirea salariilor preoților greco-catolici, iar după o săptămână, printr-un ordin al Guvernului se trimite Tablei Continue a scaunului Trei-Scaune un decret regal cu privire la scutirea de impozite a preoților greco-catolici¹¹.

O licărire de speranță vine după moartea Mariei Tereza, prin „Edictul de toleranță” emis de fiul ei Iosif al II-lea, la 13 octombrie 1781, prin care asigură populației necatolice libertatea cultului religios, astfel se admite și ortodocșilor posibilitatea de a-și construi biserici. Acestea nu au întârziat să apară și unele dăinuie până azi¹². Dar bucuria lor nu a durat mult, până la 2 aprilie 1790, când printr-o poruncă a cancelariei aulice către guvernul din Transilvania, se cerea ca: „românii neuniți să plătească preoților sași decima, precum și fiscalul”¹³. De fapt, după moartea lui Iosif al II-lea în anul 1790, fratele acestuia, Leopold al II-lea, pe timpul celor 2 ani de domnie (1790-1792) a anulat toate drepturile sociale și religioase obținute de români, începând perioada restituirilor nobiliare. În acest context nefavorabil, rolul de conducători ai românilor a revenit episcopului Gherasim Adamovici din Sibiu și episcopului unit din Blaj, Ioan Bob. Pentru

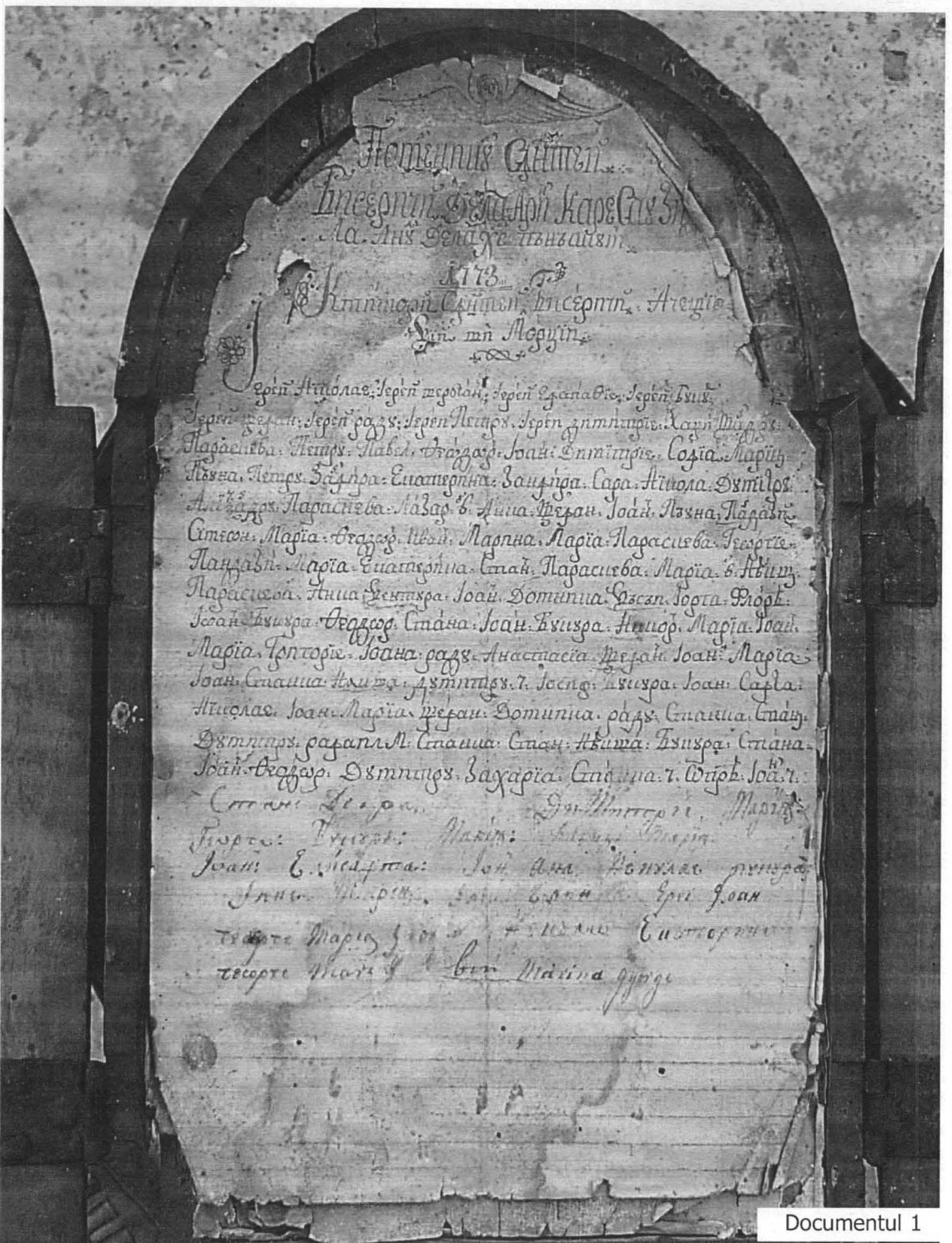
vehemența cu care își apără credința, episcopul Gherasim Adamovici este înlăturat, lăsând din nou credincioșii ortodocși fără un ierarh recunoscut pentru multă vreme. De altfel, aceasta era o practică veche „să lovească conducătorii ca să zdruncine temelia”.

Și totuși, din această perioadă de mari frământări avem primele informații despre existența parohiei ortodoxe din Arini. În tripticul bisericii se află și cel mai vechi document (în limba română): „Pomelnicul ctitorilor vii și morții ai bisericii din Arini la anul 1773”(document 1).

În acest pomelnic sunt înscrise peste 100 de credincioși, printre care și 8 preoți (Ierei). În triptic se mai află un pomelnic, nedatat, pe care noi îl considerăm mai vechi, ținând cont de caracterul literelor chirilice folosit în timpuri mai vechi. În anul 1810, curtea de la Viena a acceptat să fie ales, la Sibiu, un episcop de neam român în persoana lui Vasile Moga, care a militat cu consecvență pentru păstrarea și afirmarea credinței ortodoxe și a limbii române¹⁴. Prin măsurile organizatorice, revigorează întreaga activitate a bisericii ortodoxe din Ardeal.

Conștient de pericolul maghiarizării populației românești din Trei Scaune, reorganizează protopopiatul din Brețcu, condus de protopopul Petru Pop și înființează un nou protopopiat al „Hăghigului și Vâlcelelor” condus de pr. Ioan Moga din Vâlcele (1847-1868). Din acest protopopiat va face parte și parohia Arini, condusă de preotul Ilie Șerban, până la anul 1854, când vine preotul Josiv Bucșa din Augustin. Prima grijă a noului protopop a fost să asigure, cu ajutorul episcopiei din Sibiu, preoți și învățători calificați în toate parahiile, să construiască biserici și să le repare pe cele existente.

Ca o binecuvântare pentru neamul românesc, în anul 1847 vine la episcopia din Sibiu Andrei Șaguna. În această perioadă, deasupra Transilvaniei se adunau nori negri dinspre apus; „maghiarizarea forțată!” adusă de cei ce proclamau libertatea lor prin asuprirea altor popoare. Conștient de marea nedreptate și pericolul în care se află națiunea română, marele episcop a devenit stâlpul stăvilărilor ridicat în calea prigoanei pornită împotriva românilor, în scopul deznaționalizării lor și nimicirii întregii nații, pe care o considerau inferioară, tocmai de cei ce se remarcă prin șovinism și cruzime, dovedite cu prisosință în timpul revoluției din 1848-1849.

Documentul 1

Ca urmare a prezenței episcopului Andrei Șaguna în fruntea credincioșilor ortodocși, la Marea Adunare Națională ce s-a ținut la Blaj, în 3-15 mai 1848, a atras asupra lor un adevărat dezastru. Palatul episcopal din Sibiu a fost devastat, biblioteca arsă, numeroși preoți ortodocși spânzurați și mulți alți intelectuali torturați și schingiauiți, după cum a ordonat Kossuth: „*ungurii și secuii să se ridice în masă exterminând pe toți trădătorii și rebelii neas-*

*cultători!"*¹⁵. S-au ridicat și au omorât copii, femei și bătrâni doar pentru „vina” de a se fi născut români. Astfel au pierit zeci de mii de români nevinovați, chiar și după înfrângerea revoluției. În Transilvania, au fost rase de pe suprafața pământului 71 de biserici românești și au fost jefuite 715. Autoritățile nu mai făceau deosebire între ortodocși și greco-catolici: *„toți preoții români sunt buni de spânzurați”*¹⁶. Parohia Arini a avut norocul de

a nu fi în calea urgiei din timpul revoluției, dar a avut de suferit din cauza administrației ostile a tot ce era românesc. Ca un adevărat conducător spiritual, episcopul, și apoi mitropolitul Andrei Șaguna, le-a insuflat puterea de a rezista prigoanei, păstrându-și credința străbună. Dacă în protopopiatul Trei Scaune, din patru localități, o parte din credincioși au trecut la biserica greco-catolică, în protopopiatul Hăghigului și Vâlcelelor toate au rămas ortodoxe. Rezistența lor se datorează în parte și numărului mai mare de români sau localităților curat românești, cum era parohia Arini.

Din 5 februarie 1848, avem primul atestat de botez, păstrat până astăzi, din parohia Arini „despre Savui Gyorgy din Lúget, al cărui fiu, David, s-a născut la 9 mai 1829 și a fost botezat de preotul Ilie Șerban, având ca nași pe Maria și Bucur Morar”. Contrasemnează preotul Alexandru Bucșa din Hăghig¹⁷.

Tot în anul 1848, dintr-un tabel nominal ce cuprinde parohiile, preoții, numărul căsătoriilor și suma depusă, în protopopiatul Vâlcele, reiese că Ariniul a avut, în 1847, patru căsătorii și au depus 1 Rf și 20cr, iar preot era Ilie Șerban¹⁸. Prin grija preotului Iosiv Bucșa din Augustin, născut în anul 1825, paroh la Arini din 1854, au fost înființate la Arini și Iarăș primele registre confesionale la anul 1858¹⁹: *Protocolul botezațiilor, Protocolul căsătoriilor și Protocolul prohodțiilor*. Primele registre se află la Filiala Brașov a Arhivelor Naționale. Tot sub păstoria preotului Iosiv Bucșa, încă de la venirea sa în parohie, în 1854, avem și primul inventar al pământurilor deținute de biserică, și pe care îl redăm așa cum a fost întocmit (Documentul 2):

ARINI

Inventariu

Care cuprinde pământurile ce să țin de parohia ortodoxa a Arinilor adeca:

Locul casii parohiala cu grădina este de 30 II stanji nemțești care este vecin despre răsărit câmpul, iar despre apus uliță, despre amiaza zi locul bisericii cu îngropatoaria, despre miazanoapte Nicolae Andrei, care pământ este daruit de Grof Neames Lazlo la anul 1752 precum arata protocolul bisericii;

Locul pe care sta biserica cu îngropatoaria este de lung 50 stânjini, iar de lat 25 stânjini care este vecinatate despre răsărit hotaru, despre apus Ioan Andrei, despre amiaza zi tot hotaru, despre miazanoapte ulita; daruit tot de Grof Nemes Lazlo precum arata protocolul bisericii tot la anul 1752.

Locurile care se afla în câmp 1 unul lângă tanarog de lat 25 stânjini, vecin la răsărit cu Toader Otelia, iar la apus cu George Cucu, iara altu în Groapa Bidosului de lung 80 de stânjini, de lat 15 stânjini, la miazanoapte vecin cu Ioan Ancu, iar la miazazi diulsu tot de Grof N. Lazlo daruite.

S-au masurat și s-au scris aicea în fata noastră la anul 1854 octomvrie 10. Pe lângă care adevărim și noi, jurații din satul Arini:

+Ioan Oțelia Gociman

+Gheorghe Dușa Jurat

+Ioan Ardelian Jurat

S-au dat, Arini în 10 Octomvrie 854 prin mini

+Teodor Oțelia Jurat

Iosiv Bucșa m.p. Parohul locului

La anul 1868, apare pentru prima dată un sigiliu al bisericii din Arini pe un document emis de parohul Iosiv Bucșa²⁰. În exergă: PAROHIA GR-RĂȘĂR-CU HR-SS.AP.PETRU ȘI PAVEL. În câmp: biserică înaltă de piatră, fără ferestre, sub ea, numele ARINI. Sigiliu oval, imprimat pe fum, scris cu litere chirilice (fig 1).

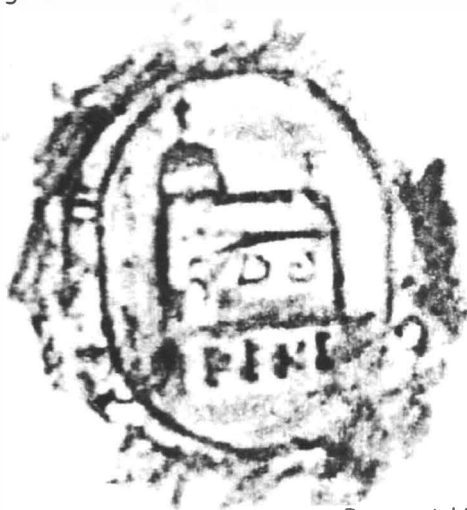

Fig. 1

Tot în acel an apare un alt sigiliu impresiune de ceară roșie. Exergă indescifrabilă, dar în câmp apare o biserică de piatră cu turn, cu acoperiș rotund. Dedesubt, numele localității ARINI este scris cu litere chirilice (fig 2).

În ședința sinodului parohial din 21 mai 1868 s-a hotărât repararea bisericii din Arini serios avariată²¹. Redăm câteva fragmente din procesul-verbal, cât și pe semnatarii lui (documentul 3):

Fig. 2

Documentul 3

ARINI**Protocolu**

Sedinti Sinodului Parohialu tinutu aztezi in 21 Maiu 868 subtu presedintiia Parohului nostru si a Comitetului nostru de aitsa dinu Arini Cinutu in Biserica pentru regluaria si asezaria trebiloru Parohiale Bisericesti si scolari si a funduriloru sau asezatu dupa cumu urmaze aici:.....

3a Acestu Sinodu au hoteratu a se lega în primevara viitoare biserica fiind krapate în 2a boltitura si totu cu mare firke slugim întrensa cele sfinte și aica vomu fi siliti a cere si de aicia mana de agiutoru nefiindu-ne fundul de agiunsu fiind ke fere fundu amintitu socotiala din tomna trecute cu vizitatie canonike au fostu 40 f.v.a. și 22 hr. liafa invetzatoriului români ka în anul trekutul.

Spre acaste kase legamu Biszerika amu și tocmit on maister dinu Maieruș Ka se ni-o lege dinu totu cu 4 legetori cu 140 p.v.k si amu pusi on îngrizitori spre scopul acela pre Epitropul Nicolae Iorga acesta are grizi a se lega Biserik; fundul ce l-am fecut coste din 25 f.v.a. și 5 galete bucate.

Atesta sau Hoteratu

Petrea Cucu David Ordelean

Prin Parohul și Comitetul

Nicolae Iorga Toma Ormenișan

Toader Gabor Toader Solkaj

Gyorge Dutze Gyorge...

Vasilie David Curator

Numcle memvriiloru Sinodului Parohialu

Toader Ormenișan Gyorge Grideanu

Ioan Dutze Nicolae Gabor

Gyorge Andrei Dimitrie Ardelean

Gyorge? Gyorge Olariu

Zaharie Savu Gyorge Acilia

Nicolae...

Nicolae Savu

Vestru...

Szavu Bigizona

Gyorge Serban

Gyorge Kerlan

Gyorge Sares

Ioan Serbeni

Ion Sares

Petria Toma

Toma Ormenișan

Toadir Solkaj

Niculai Cucu

Gyorge Andrei

Dimitrie Serbon

Ioan Șerban

Nicoleai Dutze

Ioan Barbu

Nicolai Ormenișan

Davidu Zaharia

Ioan Ionasce

Ioan Anku

Ilie Serban

Ioan Andrei

Ilie dto

Preoti Președinte

Gyorge Kosas

David Ardelian

Gyorge Solkaj

Gyorge Toma

Ioan dto

Zosim Grideanu

Teodor Gabor

Ioan Szomocia

Ioan Costin

Ioan?

Ioan Badiu

Ioan Derloagi

Toader Pop

Nicolai Iorga

Gyorge Zaharie

Ioan Feldioria

Lazăr dto

Gyorge Iorga

Gyorge Iorga

Gyorge Grideanu

Ioan Stirbu

Lazăr Ormenișan

L.S.

Gyorge Ardelean

Ioscov Bucșe m.p.

Ilie Gabor

Gyorge Certsu

Waschu Tompa

Din inventar

În 3 hotare pământ de 14 gelete (galeți de samatură n.n.)

- date de grofa Nemes Adamu fiind proprietar locului

- au deruit on omu Gyorge Kotson un loc de 4 ferdele "din preot în preot să-l folosești"

- unul de 2 ferdele Niculai Gabor (donator n.n.) tot din preot în preot să se folosească.

(Altele n.n.) n-am mai putut nimica face înaintie, pre viitor avem nădejde spre înaintare.

Din nefericire, la data de 3 martie 1870, se stinge din viață preotul paroh Iosiv Bucșa de 45 de ani, din motive necunoscute²². S-a născut la Augustin în anul 1825. A fost cantor și învățător la Hăghig și, timp de 16 ani, preot paroh la Arini. În mormântarea a fost oficiată de preotul din Măieruș, Alexandru Măierușan, și protopopul Ioan Petric. Parohia rămâne vacantă pentru un an, în care timp suplinesc preoții din Măieruș și Belin. În anul 1871, vine preotul Iosif Bucșa din Belin, care va păstori parohia Arini timp de 10 ani. Dintr-un inventar al bunurilor bisericii din Arini, efectuat de părintele Iosif Bucșa, la anul 1872, reies urmă-

toarele date cuprinse în documentul 4, pe care îl redăm în continuare.

Cel mai important fapt, îl constituie consemnarea unei biserici din piatră, construită în anul 1760, și anexele gospodărești după

numai doi ani, la anul 1762. Este o enigmă cum a fost posibilă construirea unei biserici din piatră la Arini, într-o perioadă când valahii din Transilvania, deși erau majoritari, nu aveau acest drept. În trecut biserica era

Documentul 4

La No. cons 889882

Inventariul lui

Avrei imobiliare si mobile a Parohiei Biserici greco-orientale
In comuna Biserica de Arini "Patriarhul Neofit" 1824
Acti- deces dr. transilvan. p. cum de aflatia la 31. Decembrie
1874

A. Avrei imobiliare

a. Cladire bisericești

St. Loc.	Obiect	Uzo topografic	Cladire	In care	Amplas	Pisicene	Pretul	Observatii
1.	Miscuța	5' 160						
2.	Costașu	5' 161						
3.	Gravina	5' 160						
4.	Viștea	5' 160						

b. Cladire gospodărești

St. Loc.	Obiect	Uzo topografic	Cladire	In care	Amplas	Pisicene	Pretul	Observatii
1.	Comandament	5' 160	100	vala				
2.	Gravina de legume	5' 161	150	5' 160				
3.	Arhura	5' 161	1.800	5' 161				
4.	5' 160	5' 160	400	5' 160				
5.	5' 161	5' 161	900	5' 161				
6.	Arhura	5' 161	1000	5' 161				
7.	Arhura	5' 161	3	5' 161				
8.	5' 161	5' 161	1400	5' 161				
9.	5' 161	5' 161	1200	5' 161				
10.	Gravina	5' 161	6' 161	5' 161				
11.	Gravina	5' 161	1400	5' 161				

refugiul celor urgisiți și urmăriți de autorități, și nu puține au fost cazurile când bisericile din lemn au fost arse odată cu creștinii din ele, pe când cele din piatră puteau deveni o fortăreață, mai greu de distrus.

După moartea acestuia, în 1880, parohia rămâne vacantă până în anul 1882, când vine preotul Ioan Bucșa din Belin, care va păstori cu vrednicie până în anul 1938, timp de 56 de ani, cu frumoase rezultate.

Nu avem cunoștințe dacă biserica a fost reparată sau nu, după moartea prematură a preotului Iosiv Bucșa, dar în anul 1886, sub păstoria preotului Ioan Bucșa, se construiește o capelă pe locul actualei școli, care va funcționa până în anul 1933, când a fost sfințită actuala biserică, construită sub păstoria aceluiasi preot. Capela a fost folosită ca școală, biserică și primărie²³.

În anul 1902, în întreaga parohie Arini, erau 705 persoane, toți ortodocși, iar în anul 1915, în localitatea Arini, erau 430 și în Iarăș 340²⁴.

Mari transformări au avut loc în viața spirituală a localității Arini, odată cu Marea Unire din 1918, când ia sfârșit prigoana de secole împotriva ortodocșilor din Ardeal. În urma reformei agrare din Transilvania, au fost expropriate unele suprafețe de teren din moșia de la Arini a grofului Nemeș și atribuite bisericii, școlii cât și enoriașilor. Astfel, prin Hotărârea Comisiei de Ocol Sfântu Gheorghe pentru Expropriere și Împroprietărire, cu numărul 90/41-1922 R.A., se atribuie următoarele suprafețe:

- Locuitorii din Arini – 297 jug.
- Școala din Arini – 5 jug.
- Preotul bisericii ortodoxe – 15 jug. și 1559 stj., având deja 2 jug. și 41 stj.
- Cantorul bisericii ortodoxe – 5 jug.
- Biserica nu mai primește pământ, deoarece la acea dată avea în posesie 10 jug., cât era prevăzut în legea reformei agrare pentru o biserică, dar se mai atribuie 1 jug. pentru încă un cimitir în partea de vest a satului, pentru Joseni, unde numărul caselor sporește considerabil.

În următorii ani, gospodarii harnici încep să prospere, ceea ce-i determină să-și arate recunoștința față de Dumnezeu, propunându-și să construiască o nouă biserică. Dania administrației locale a fost doar stimulentele care a declanșat acțiunea de edificare a bisericii noi. Tot greu a fost suportat de credincioși, prin danie în bani și muncă, atât cu brațele cât și cu atelajele lor.

Din 1924, și preoții ortodocși vor deveni

salariați de stat, astfel luându-se o parte din grijile românilor, care până atunci au susținut biserica și slujitorii ei prin danie, alături de sesia parohială.

Din perioada interbelică pe documentele parohiei Arini apare o ștampilă proprie (fig. 3) care, din nefericire, a dispărut asemenea multor bunuri ce au aparținut bisericii și nu s-au mai păstrat.

Figura 3

Ștampila protopopiatului ortodox Trei Scaune exilat la Prejmer după Dictatul de la Viena din 1940 (fig. 4)

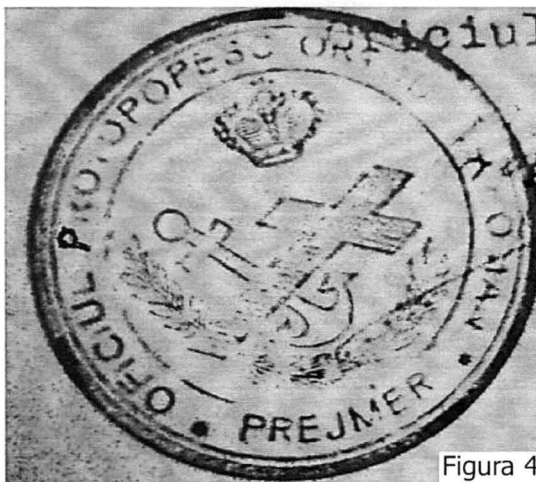

Figura 4

La data de 1 mai 1930, în localul primăriei comunale din Arini s-au întrunit în ședință comună: membrii Comisiei Interimare și membrii Comitetului Bisericesc conduși de preotul paroh Ioan Bucșa, pentru a hotărî modul de procurare a fondurilor necesare construirii unei noi biserici²⁵. Au fost de față: notarul Aurel I. Dancu și director învățător Valer Bucșa. Domnul notar anunță că primăria Arini cedea-ză toate lemnele din pădure, destinate spre vânzare, în folosul edificării noii biserici.

Domnul primar Ioan Ardelean (Podăraș) aduce la cunoștință că satul are 135.000 lei depuși la administrația financiară și propune consiliului ca și acești bani să fie cedați în folosul bisericii, iar biserica este datoră ca după terminarea lăcașului nou să predea primăriei capela existentă pentru folosință proprie, clauză cu care au fost de acord cu toții și au semnat.

În anul 1932, se termină lucrările și la noua biserică din Arini, sfințită de un sobor de preoți, condus de mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, în data de 29 iunie 1932, purtând hramul Sfinților Apostoli Petru și Pavel, moștenit de la biserica veche din Deal construită în 1760. Cimitirul din Deal a rămas funcțional și în prezent doar pentru Deleni. Din anul 1938, filia Iarăș se desprinde din parohia Arini, devenind parohie, sub păstorierea preotului Gheorghe Corbu, preot administrator din anul 1932.

Tot în acest an se stinge părintele paroh Ioan Bucșa, după o păstorie de 56 de ani numai în parohia Arini, timp în care a construit o capelă-școală în anul 1886 și două biserici; în anul 1932 în filia Iarăș, și tot în același an sfințește actuala biserică din Arini. Vrednic preot și vrednici credincioși!

O nouă problemă s-a creat la începutul perioadei interbelice odată cu apariția unor secte religioase. Astfel, au apărut două cazuri

în Arini și în filia Iarăș, în urma unei propagande intensive făcute de niște sectari străini localităților, care lucrau ca tăietori de lemne în pădure²⁶.

La recensământul general al populației din România din 29.12.1930, în Arini erau 480 de ortodocși²⁷. Aceeași cifră o aflăm și după 10 ani, la data de 30.08.1940, când se aflau la Arini: 480 ortodocși, 16 romano-catolici, 6 reformati, 5 unitarieni și 2 creștini după evanghelie. Cei de alte confesiuni au venit în Arini în ultimii 10 ani ca meseriași sau negustori²⁸.

În urma Dictatului de la Viena, din Ținutul Zek, localitatea majoritar românească Vâlcele, stațiune balneară în acea perioadă, a fost anexată Ungariei, iar celelalte localități au rămas României. Din nefericire, în localitățile Arini și Iarăș, în afara românilor refugiați din zona ocupată, au venit numeroși țigani expulzați de unguri din Valea Crișului, Arcuș, Doborșeni, Belini, Aita și altele, care împreună cu cei localnici au creat nuclee sectare: baptiști, penticostali, evangheliști etc. După 1944, majoritatea românilor refugiați la Arini s-au reîntors în localitățile lor de baștină, dar țigani au rămas aici, unde au găsit un climat accesibil, mult mai prietenos decât în satele de unde au venit. După anul 1990, au venit din nou țigani din satele maghiarizate și tot din același motiv "alungați de maghiari" pentru purificare etnică.

Biserica Ortodoxă din Arini cu hramul Sf. Apostoli Petru și Pavel

La recensământul populației din anul 2002, în Arini erau 901 locuitori, din care 312 români, 3 maghiari, un german și 585 țigani, iar pe confesiuni: 563 de ortodocși, 3 romano-catolici, 3 greco-catolici, 322 penticostali, 8 creștini după evanghelie și un unitarian. O parte dintre țigani au rămas ortodocși și frecventează biserica, dar majoritatea nu contribuie la susținerea cultului, motivând că nu au niciun venit, trăiesc doar din ajutorul social acordat de stat.

La capitolul viața spirituală a localității Arini, nu putem trece cu vederea chemarea spre monahism. În anul 1943, credincioasa Ana Mandai, văduvă de război din 1916, cere Arhiepiscopiei ortodoxe române de Alba Iulia și Sibiu, primirea în cinul monahal. Răspunsul vine la data de 21 iunie 1943, prin care se arată că Arhiepiscopia de Alba Iulia și Sibiu nu are nicio mănăstire de maici, și o sfătuiește să se adreseze altor mitropolii²⁹. Lipsurile materiale și mai ales distanța mare au determinat-o să renunțe. Nu același lucru putem spune despre strănepoata sa, Mihaela Mandai, a cărei chemare spre monahism a fost realizată prin intrarea în cinul monahal, în anul 2000, la mănăstirea de maici cu hramul „Acoperământul Maicii Domnului” și „Sfinții Români” din Mărcuș, județul Covasna.

La recensământul populației efectuat în anul 2011, structura populației din Arini, pe confesiuni, se prezintă astfel (după declarația liber consimțită): ortodocși 539; romano-

catolici 2; evanghelici 1; reformati 4; unitarieni 2; penticostali 604; evanghelici 1; adventiști de ziua șaptea 1; creștini după evanghelie 4; bapțiști 3; martorii lui Ehoa 1. Trebuie menționat faptul că nu toți credincioșii din Arini au lăcașuri de cult, fiind o minoritate nesemnificativă. Ortodocșii au biserica construită în anul 1932, creștinii după evanghelie au o casă de rugăciune autorizată la nr. 202, pe care au dobândit-o prin cumpărare de către membrii cultului, iar penticostalii, cei mai numeroși în prezent sunt divizați în două și fiecare secțiune are casă proprie de rugăciune, ambele construite prin efortul comun al membrilor cultului penticostal din Arini, în cartierul locuit de ei, pe strada Corlatului.

Din nefericire, natalitatea la români este foarte scăzută, sporul de populație se realizează în principal pe seama etniei rome, care sunt aproape toți penticostali, în timp ce la ortodocși mai mulți mor decât se nasc. În aceste condiții vitrege de existență a parohiei ortodoxe, trebuie să menționăm dania consistentă oferită de familia Virginia și Octavian Ardelean din Arini, care au suportat toată cheltuiala reparației capitale, cât și a picturii interioare a bisericii ortodoxe, resfințită la data de 4 noiembrie 2007, în prezența unui numeros sobor de preoți conduși de Mitropolitul Ardealului, dr. Laurențiu Streza. Toate lucrările de reparație capitală a bisericii, cât și pictura interioară, s-au realizat sub îndrumarea și atenta supraveghere a părintelui paroh

Documentul 5

ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ A SIBIULUI

Nr. 3300 / 4.11.2007

Noi,
Dr. Laurențiu Streza,
Arhiepiscopul Sibiului și Mitropolitul Ardealului,

Pe baza recomandării Oficiului Protopopesc Rupea
și a constatării Noastre privind activitatea deosebită în slujba Bisericii Ortodoxe

CONFERIM ACEST

D-lui Octavian Ardelean

cu prilejul binecuvântării lucrărilor de înnoire a lăcașului de cult din Parohia Arini,
spre a fi un imbold pentru o și mai mare râvnă creștină
în mărturisirea și apărarea credinței noastre ortodoxe strămoșești.
Dumnezeu să primească această jertfă de iubire
și să binecuvinteze zilele ostentorului Său cu sănătate, spre câștigarea mântuirii.

† *Dr. Laurențiu Streza*

Arhiepiscop și Mitropolit

Dat în Reședința Noastră Mitropolitană din Sibiu,
în anul mântuirii 2007, luna noiembrie, ziua 4.

Adrian Nicolae Duția, ridicat la rang de iconom cu acest prilej, iar familiei Ardelean; Virginia și Octavian, i s-a acordat un onorabil "Act de Cinstire" de către Mitropolitul Ardealului, IPS dr. Laurențiu Streza (doc. 5). Remarcabil este faptul că, în afara importanței sume de bani cheltuită, întreaga familie Ardelean a participat, în perioada lucrărilor de reparații ale bisericii, cu brațele de muncă și mașinile proprii pentru transportul materialelor și al lucrătorilor.

Tot cu această ocazie, a fost acordat un "Act de Cinstire": părintelui paroh Adrian Nicolae Duția, Consiliului Parohial condus de episcopul Gheorghe Barbu și tuturor sătenilor care au participat la lucrările bisericii (doc. 6).

Noi suntem datori să-i amintim aici pe cei doi pictori: Nicolae Plămădeală și fiica sa Gabriela, care au realizat pictura.

De asemenea, îi menționăm și pe meseriașii constructori: Dan Musteață, Vasile Cosma, Gheorghe Cosma, Mihai Deneș, Vlad Gâdea, Gabriel Traian, Ioan Diaconu, Dan Diaconu, Marian Gheorghe și Radu Gheorghe, cu toții din Feldioara, la care s-a alăturat clopotarul bisericii, Ioan Șerban.

Nu putem trece cu vederea efortul depus de ec. Bogdan Negrea, fiu al satului Arini, pentru recuperarea averii bisericii ortodoxe, confiscată de regimul comunist. În prezent, biserica dispune de 19 hectare, teren arabil și fâneată, datorită efortului său de a restabili adevărul.

Dacă ne referim la starea spirituală, în afara bisericii sau a cultelor religioase, în prezent este foarte bună, dar nu cu mult timp în urmă ne-am confruntat cu numeroase practici obscure, cum a fost "luarea laptelui de la vaci și bivolițe" (șiști), care a dus de multe ori la mari dușmăanii și dezbinări între neamuri și prieteni. Deși foarte rar, se mai practica "vrăjitoria", care din fericire a fost stărpită, sperăm, definitiv. În prezent se mai practică: descântecul, deochiul, ghicitul în cărți de joc sau cafea și alte practici obscure, potrivnice spiritului creștin. Deși nesemnificative, ele trebuiesc înlăturate, cu ajutorul școlii, al preotului, cât și al predicatorilor cultelor neoprotestante.

Nu putem încheia capitolul despre starea spirituală din Arini, fără să amintim pe acei, vrednici de pomenire, slujitori ai altarelor din sat, despre care avem cunoștință, cât și perioadele în care au slujit, și încă mai slujesc.

Preoți parohi :

Ilie Serban	1829-1854
Iosiv Bucșa	1854-1870
Alex. Măierușan	1870-1871
Iosif Bucșa	1871-1880
Alecsie Bucșa	1880
Ioan Bucșa	1882-1938
Ștefan Corpadea	1939-1941
Ioan Rafiroiu	1941-1945

Slujba de resfințire a bisericii din Arini, care a avut loc în data de 4 noiembrie 2007

Ioan Albu	1945-1949
Aurel Reu	1950-1951
Tit Tudan	1952-1953
Simion Solovăstru	1953-1954
Traian Țițeu	1955-1957
Vladimir Turușencu	1958-1974
Alexandru Popa	1975-1990
Emil Mureșan	1991-2000
Adrian Nicolae Duția	2000-prezent

(singurul în viață din cei menționați)

Dintre cei amintiți, numai trei sunt înmormântați la Arini, și anume: Iosiv Bucșa, Ioan Bucșa și Emil Mureșan.

La cultul Creștin după Evanghelie, prezbiter este Gheorghe Zaharie, din Arini, care a păstrat credința părinților săi, și la rândul său a transmis-o copiilor săi, așa cum a primit-o.

Slujba de resfințire a bisericii din Arini, în prezența IPS Mitropolitului Ardealului, Dr. Laurențiu Strezea, a avut loc în data de 4 noiembrie 2007.

La prima casă de rugăciune a cultului pen-

ticostal, predicator din localitate este Stoian Bunde, iar la cea construită recent, tot penticostală, Ioan Kalanyoș. Trebuie să menționăm că prima casă de rugăciune a cultului penticostal a fost construită și dată în folosință încă din perioada comunistă, înfruntând tot felul de amenințări și amenzi. Pretextul autorităților comuniste era lipsa documentelor legale, care în fapt nici nu le puteau obține datorită atitudinii anticreștine a regimului totalitar.

Cultul penticostal din Arini a contribuit din plin la emanciparea credincioșilor săi, care proveneau din rândul celor mai săraci locuitori (țigani). În prezent, cu toții și-au cumpărat sau construit case corespunzătoare și copiii lor frecventează școala, fapt care, la rândul său, le va asigura integrarea normală în societate.

Cea de-a doua casă de rugăciune a cultului penticostal este construită recent, pe strada Coriatului, dar încă nu este terminată în întregime, din cauze obiective: lipsa fondurilor necesare.

Casa de rugăciune a cultului „Creștini după Evanghelie” din Arini

Prima casă de rugăciune a cultului pentecostal din localitatea Arini

Note

1. Alexandru Surdu, *Literalitate și literaritate în scrierile teologului cărturar Nicolae Colan*, în „Angustia” nr. 11, 2007, Sf. Gheorghe, p. 243.
2. *Documente privind istoria României. C. Transilvania, vol. I*, doc. 45.
3. *Ibidem*, p. 477.
4. Preot prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria bisericii românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș până în 1918*, Cluj Napoca, 1992, p. 64-65.
5. Ion Lupaș, *Documente istorice transilvane, vol. I*, 1940, doc. 72, p. 77.
6. Ion Lupaș, *Istoria românilor*, Cluj, 1921, p. 133-134-136.
7. Arhivele Naționale Brașov, în continuare ANBv, Fond Primăria Brașov, *Actele magistratului, vol. II*, doc. 288 din 2 aprilie 1698.
8. Ion Lupaș, *Documente istorice transilvane, vol. I* 1940, doc. 206, p. 483.
9. ANBv, Fond Primăria Brașov, *Actele magistratului vol. III*, doc. 120-13 din 1704.
10. Paula Pârjolescu, *Istoria românilor*, Ed. Carmin I, p. 72.
11. Arhivele Naționale Covasna, în continuare ANCV, Fond Scaunul Trei Scaune, inv. 1, doc. 90 și 94 din 1768.
12. Dan Pavalache, *Cronică de Brașov*, Ed. Haco Internațional, 2008, p. 201.
13. Ion Lupaș, *op. cit.*, vol. I, 1940, doc. 25, p. 198.
14. Sebastian Pârnu, *Consolidarea bisericilor ortodoxe din Ardeal, în sec. al XIX-lea*, în „Angustia” nr. 8, 2004, Sf. Gheorghe, p. 119.
15. Ilie Moldovan, *Mitropolitul Andrei Șaguna în apărarea existenței neamului românesc*, în „Angustia” nr. 8, 2004, Sf. Gheorghe, p. 70.
16. Gelu Neamțu, *Drama preoțimii române în timpul revoluției din 1848-1949*, în „Angustia” nr. 13, 2009, Sf. Gheorghe, p. 61.
17. ANCV, Fond 532, *Protopopiatul Sfântu Gheorghe*, pach. 1
18. *Idem*.
19. ANBv, Colecția de registre confesionale și de stare civilă, parohia Arini.
20. Carmina Maior, *Urme sigilare pe inventare de bunuri ale bisericii ortodoxe*, în „Angustia” nr. 4, 1999, Sf. Gheorghe, p. 252.
21. Ana Grama, *Inventare cu bunuri ale comunității românești ortodoxe*, în „Angustia”, nr. 4, 1999, Sf. Gheorghe, p. 215.
22. ANBv, Colecția de registre confesionale și de stare civilă Arini, inv. 15, Registru Prohodîți 1858-1892.
23. ANBv, Fond Pretura plasei Feldioara, I, 91, Dos. 306-3/1949.
24. Preot prof. dr. Alexandru Moraru, *Protopopiatul Ortodox Român Trei- Scaune*, în „Profesioniștii noștri”, nr. 1, Sf. Gheorghe, 2010, p. 198.
25. ANCV, Fond Primăria com. Hăghig, inv. 537, dos.
26. Aurel Nistor, *O pagină din istoria Bisericii și Neamului*, Ed. Carpații Răsăriteni, Sf. Gheorghe, 1999, p. 74.
27. Vasile T. Ciobâncan, *Modificările produse în structura demografică*, în „Angustia”, nr. 1, 1996, Sfântul Gheorghe, p. 306.
28. *Idem*, p. 308.
29. Arhiva Parohiei Ortodoxe Arini, Adresa nr. 7417 /1943 a Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Sibiu.

ASPECTE LEGATE DE ORGANIZAREA POLIȚIEI CAPITALEI

Lector univ. dr. Aurelian CHISTOL

Cuvinte cheie: ordine publică, eficiență, modernizare, reorganizare

Key words: *public order, efficiency, modernization, reorganization*

Abstract

In the period between 1930-1938, the Bucharest Municipality Police, under the leadership of controversial Gabriel Marinescu, went through a series of transformations of the form, but also the background, becoming a better organized and more efficient institution. Unfortunately, the Police was put to serve the dictatorial plans of the Royal Palace, sustaining the sovereignty in the efforts for the introduction of the "New regime" of King Carol 2nd, despite the shortcomings of all kinds with which it was confronted.

Poliția reprezintă o instituție fundamentală a oricărui stat modern, menită să asigure menținerea ordinii publice, să prevină și să sancționeze orice act antisocial.

Denumirea de poliție își găsește rădăcinile ancestrale în Grecia, derivând din termenul de „polis” (oraș stat), având forma „politia”, adică activitate de interes public. În epocile istorice ulterioare, el a fost preluat și de alte popoare, inițial într-o accepție mai largă, aceea de guvernare și administrare a treburilor obștești, pentru ca apoi, sensul său să devină mai restrictiv, referindu-se la menținerea ordinii și siguranței publice.

În ceea ce privește spațiul românesc, conceptul de „poliție” pare a fi pătruns pe filieră grecească în secolul fanariot, dar sensul său era cel antic, de activitate de stat, dacă nu chiar de echivalent al statului. Totuși, anterior epocii fanariote, Bucureștiul a beneficiat de o instituție chemată să păzească ordinea publică, și anume **agia**, în fruntea căreia se află un **agă**. El provenea din familiile boierești ale Țării Românești, iar o primă atestare a titlului respectiv datează de la 1620, din vremea voievodului Radu Mihnea.

Organizarea polițienească a Capitalei va căpăta mai multă rigurozitate în epoca modernă, grație Regulamentului Organic al Țării Românești din 1831, legii comunale din 1864 și a celorlalte acte legislative de natură administrativă de la finele veacului al XIX-lea.

Despre o primă lege organică a poliției române nu putem vorbi decât la 1 aprilie 1903, atunci când ministrul de Interne Vasile Lascăr a reușit să obțină aprobarea parlamentului pentru profesionalizarea instituției, realizată în principal prin implementarea unor

principii organizatorice moderne precum: stabilitatea personalului, unitatea de direcție și de execuție, realizarea unei veritabile sinergii a funcțiilor polițienești, disciplinarea și ridicarea nivelului intelectual al personalului, astfel încât să fie eradicat, pe cât posibil, racilele congenitale ale instituției: abuzurile, corupția, laxitatea modului de asigurare a ordinii publice¹.

Desăvârșirea unității naționale a românilor, dar și noile provocări apărute în perioada interbelică la adresa siguranței persoanelor și a statului, i-au determinat pe guvernânții național-țărăniști, în frunte cu ministrul de Interne Al. Vaida-Voevod, să elaboreze o nouă „Lege pentru organizarea poliției generale a Statului”, sancționată în numele tânărului suveran Mihai I de către Regență pe 20 iulie 1929, prin Decretul nr. 2432 și publicată în „Monitorul Oficial” de a doua zi.

Actul respectiv impunea autoritatea și controlul ministrului de Interne asupra Poliției Generale a Statului, menționând faptul că, atribuțiile celei din urmă cuprindeau trei paliere: administrativ, juridic și de siguranță sau informativ.

Pe plan administrativ se aveau în vedere apărarea drepturilor și libertăților civice, a proprietății și siguranței persoanelor, acțiunile de prevenire a încălcării legislației în vigoare, a ordinii publice, dar și sprijinirea operei de asistență socială a statului.

Ramura judiciară a poliției era menită să constate și să urmărească orice infracțiune, să-i defere justiției pe cei vinovați de încălcarea legii, dar și să execute misiunile ordonate de judecători, atât în ceea ce privește persoanele, cât și bunurile.

Politia de siguranță sau informativă trebuia să culeagă, să instrumenteze și să înștiințeze autoritățile superioare despre orice informații legate de *"fapte sau stări de fapt contrare ordinii publice și siguranței statului"*.

Organismul coordonator și de directivă al muncii informative a serviciilor polițienești era Direcția Generală a Poliției, în cuprinsul căreia activau serviciile centrale ale Poliției Române. Ea era condusă de un director general, secondat de un subdirector și avea în subordine: Direcția Poliției Administrative, Direcția Poliției Judiciare, Direcția Poliției de Siguranță, Inspectoratul Gardienilor Publici și Biroul Jandarmeriei.

Pe lângă serviciile centrale, Poliția Generală a Statului dispunea și de cele exterioare sau teritoriale, după cum urmează: Prefectura Poliției Municipiului București; Inspectoratele Regionale de Poliție; Chesturile de Poliție din municipii; Polițiile din orașele reședință de județ și Comisariatele sau detașamentele de poliție pentru orașele reședință, puncte de frontieră, porturi, gări, comune suburbane și rurale, dar și în stațiunile balneo-climaterice.

De departe, cel mai important organ teritorial polițienesc era cel din Capitală, organizat sub forma unei prefecturi, conduse de un prefect, ajutat de un secretar general.

Prefectul Poliției Capitalei era egal în grad cu directorul general al Direcției Generale a Poliției, situație ce se perpetua și la nivelul celorlalte eșaloane de conducere ale celor două instituții. Șeful Poliției Bucureștene, adjunctul său, dar și chestorii erau numiți, potrivit prevederilor art. 80 al legii, prin decret regal.

Prefectul conducea întregul aparat polițienesc din Prefectura Poliției și era îndreptățit *"în interesul ordinii și siguranței publice și cu paza drepturilor cetățenești, garantate prin Constituție"* să interzică sau să dispună prin intermediul ordonanțelor polițienești anumite acte, menite *"a împiedica întâmplări vătămătoare persoanelor sau proprietăților"* și să ia *"toate măsurile necesare pentru menținerea ordinii publice și prevenirea infracțiunilor"*. Pentru a fi valide, ordonanțele prefectoriale urmau a fi supuse însă aprobării prealabile a Ministerului de Interne.

De asemenea, prefectul Poliției Capitalei era îndreptățit *"să pună în mișcare forța publică, în caz de rebeliune, sediciune, adunări zgomotoase, împotrivire la executarea legilor, regulamentelor și ordonanțelor, precum și în orice caz neprevăzut, care ar impu-*

ne concursul armatei".

Demn de menționat este faptul că, în conformitate cu prevederile art. 83 al legii, factorul constituțional nu avea nevoie de avizul Comisiei Speciale pentru propuneri de numiri și înaintări din Ministerul de Interne* pentru a-l numi pe prefectul Poliției Capitalei, astfel încât, după Restaurare, regele Carol al -II-lea se va prevala de stipulația respectivă pentru a aduce în fruntea acestei instituții elemente total obediente.

Prefectura Poliției Municipiului București dispunea de 8 servicii centrale, cât și de unele exterioare, divizate în patru sectoare, conform împărțirii administrativ-teritoriale a Capitalei.

Legea din 21 iulie 1929 prevedea următoarea structură organizatorică a serviciilor centrale ale poliției bucureștene, delimitând clar și competențele acestora:

1. Serviciul Poliției Administrative se ocupa de ordonarea și transmiterea diferitelor ordonanțe polițienești sau administrative emise de autoritățile publice, a căror aplicare cădea în sarcina poliției. El era organizat pe 5 birouri, după cum urmează: a) *Poliție administrativă*; b) *Personal*; c) *Pașapoarte*; d) *Arhivă și Registratură Generală*; e) *Intendență și arest*.

2. Serviciul Poliției Judiciare constata și urmărea crimele și delictele comise pe teritoriul Capitalei și al comunelor sale suburbane, întocmea caziere, scripte și statistici ale infractorilor, dar și unele lucrări de specialitate. În componența serviciului intrau: a) *Biroul de cercetări și urmărire*; b) *Biroul de identificare*; c) *Biroul fișelor și cazierelor*; d) *Biroul arhivei*.

3. Serviciul Poliției Sociale, al moravurilor și informațiilor supraveghea diverse activități colective, susținea opera de asistență socială a instituțiilor publice și a persoanelor private, culegea și transmitea informații legate de controlul populației și de mișcările sociale din Capitală. Serviciul respectiv cuprindea următoarele birouri: a) *Al Ordinii publice, asistenței și poliției sociale*; b) *Al Poliției de moravuri*; c) *Al populației*; d) *Al secretariatului, cifrului și transmisiunilor*.

4. Serviciul controlului străinilor, hotelurilor, hanurilor și camerelor mobilate, menit să supravegheze mișcarea populației străine și a tuturor celor care locuiau în hoteluri, hanuri și camere mobilate. În structura sa consemnăm: a) *Biroul controlului străinilor*; b) *Biroul controlului hotelurilor, hanurilor*

și camerelor mobilate; c) Biroul arhivei și fișelor.

5. Serviciul circulației urmărea "*clasa-re, verificarea și numerotarea vehiculelor, eliberarea permiselor de circulație, verificarea capacității profesionale a posesorilor de permise eliberate de organele polițienești, precum și tot ce este referitor la ordine și siguranță în materie de circulație*". Serviciul cuprindea două birouri: a) *Al înregistrării și clasării vehiculelor*; b) *Al centralizării infracțiunilor la legea circulației*.

Celor 5 servicii li se mai adăugau alte trei, și anume: **Medical**, al **Contabilității și Casieriei** și al **Gardienilor Publici**.

La nivelul celor patru sectoare ale Capitalei funcționau următoarele servicii exterioare ale Prefecturii Poliției Municipiului București: circumscripțiile polițienești sau comisariatele la nivel de cartier sau comună suburbană; comisariatele de poliție atașate pe lângă diferite instituții și servicii publice și cele patru chesturi, corespunzătoare împărțirii administrativ-teritoriale a orașului: *I A Sectorului Galben, II A Sectorului Negru; III A Sectorului Albastru și IV A Sectorului Verde*.

Fiecare chestură era condusă de către un chestor de poliție, ajutat de un secretar și era structurată pe patru birouri: a) *Administrativ*; b) *Al populației, controlului străinilor, hotelurilor și camerelor mobilate*; c) *Al servitorilor*; d) *Al ordinii și asistenței sociale*. Lor li se adăuga și câte un detașament de gardieni publici.

Circumscripțiile polițienești și comisariatele de poliție atașate pe lângă instituții sau servicii publice funcționau ca servicii exterioare ale chesturilor de poliție².

Restaurația carlistă, survenită pe 8 iunie 1930, a deschis o nouă pagină în istoria românilor, punându-și amprenta indelebilă asupra evoluției destinului nostru național.

Adept al unei concepții autoritare de conducere a țării, noul suveran a înțeles faptul că, pentru a-și consolida poziția în raport cu ceilalți factori politici interni, avea nevoie de oameni devotați, implantați în instituțiile-cheie ale statului. Una dintre acestea era și Prefectura Poliției Capitalei, în fruntea căreia s-a grăbit să-l numească, la 11 iunie 1930, pe colonelul Gabriel Marinescu, nimeni altul decât comandantul Regimentului 9 Vânători, unitate ce a asigurat paza și protecția principelui Carol, din momentul revenirii în țară și până la proclamarea sa de către parlament drept rege al României.

Pentru noul monarh, Gabriel Marinescu era omul potrivit la locul potrivit, dovedindu-se un executant fidel al voinței capului statului și un personaj central al Camarilei Regale în perioada abordată în cadrul studiului de față.

Născut la 7 noiembrie 1886 în comuna argeșeană Tigveni, fiu al institutorului Marin Marinescu, Gabriel a studiat la Colegiul "Sfântul Sava" din București, apoi la Școala Fiilor de Militari din Iași și la Școala Militară de Infanterie și Cavalerie din București, absolvită în 1907, cu gradul de sublocotenent.

Ulterior, va urca toate treptele ierarhiei militare, devenind: locotenent (1 iulie 1910), căpitan (1 aprilie 1915), maior (1 aprilie 1917), locotenent-colonel (1 aprilie 1920), colonel (1 iulie 1927) și general de brigadă în rezervă la 10 mai 1937³.

Revenind la numirea lui Gabriel Marinescu în fruntea Poliției Capitalei, menționăm că ea s-a desfășurat în cadrul unei ceremonii, la care au luat parte: ministrul de Interne Mihail Popovici, subsecretarul de stat Constantin Angelescu, directorul de cabinet din minister, Gârnețu, toți funcționarii superiori ai prefecturii, precum și ofițerii superiori ai regimentului de jandarmi pedestri din Capitală. Colonelul Marinescu îl înlocuia pe generalul Eracle Nicoleanu, aflat încă din 1919 în fruntea poliției bucureștene, un element extrem de devotat regelui Ferdinand I, motiv pentru care, din punctul de vedere al noului suveran, schimbarea sa reprezenta o necesitate inexorabilă.

După ce ministrul de resort i-a mulțumit generalului Nicoleanu pentru munca depusă timp de 12 ani în fruntea Poliției Capitalei, acesta va rosti o alocuțiune de rămas bun, fiind apoi urmat la cuvânt de către succesorul său. Adoptând un ton sobru și cuprinzător, colonelul Marinescu i-a asigurat pe cei prezenți de atașamentul său total față de instituție, promițându-le că își va pune întreaga râvnă, dragoste și putere de muncă în slujba sa, astfel încât prestigiul Poliției Capitalei să crească neconținut⁴.

Fără a fi polițist de profesie, Gabriel Marinescu va acționa cu celeritate în vederea combaterii bandelor care terorizau Bucureștiul. Grație educației militare primite și pragmatismului înăscut, el i-a mobilizat rapid pe polițiști, pe gardienii publici, dar și pe jandarmi, în vederea efectuării unor razii de mare amploare, cărora le-au căzut victimă clanuri ale unor interlopi precum: Tase Cuțitarul din Ferentari, Bufta din Vitan, Trăilă

din Tei, Vasile Galben din Iancului, Niță Ciucă din Văcărești sau Ghiță Ștaif din Griviței⁵.

Succesul obținut i-a alimentat vanitatea, dar l-a și ajutat să realizeze o "radiografie" a Prefecturii Poliției Capitalei, astfel încât să-și poată elabora o strategie în vederea eliminării gravelor disfuncționalități existente la nivelul instituției. Principalul punct nevralgic al acesteia era reprezentat de către **Corpul Gardienilor Publici**, organism însărcinat cu asigurarea ordinii publice și a pazei pe raza municipiului București. Cu prilejul exercitării atribuțiilor specifice, gardienii intrau adesea în posesia unor informații referitoare la siguranța statului, fiind obligați să le transmită urgent șefului circumscripției de poliție din raza lor de acțiune, ceea ce nu se întâmpla de fiecare dată.

Între anii 1930-1933 numărul de gardieni publici a oscilat în jurul cifrei de 2063. În fruntea acestora se afla un comandant, secondat de un ajutor, deținător însă al unui grad militar. Din punct de vedere structural, Corpul Gardienilor Publici a fost organizat în **detașamente, secții și posturi fixe**. Pe lângă fiecare chestură de poliție activa câte un detașament de gardieni, divizat în secții ale căror competențe teritoriale se suprapuneau cu cele ale circumscripțiilor polițienești de la nivelul fiecărui sector. Prin urmare, la nivelul Capitalei existau 70 de secții de gardieni publici și câte un detașament în fiecare sector. Celor din urmă li se adăugau însă: **Detașamentul mobil și cel de Circulație**.

Detașamentul mobil avea menirea de a asigura paza ministerelor, a instituțiilor de stat, a altor locuri stabilite de prefectul poliției, dar și pe cea a legațiilor statelor străine.

Detașamentul de circulație coopera cu Serviciul Circulației din Prefectura Poliției Capitalei la dirijarea traficului rutier pe raza municipiului București. Gardienii din respectivul detașament formau Corpul Agenților de Circulație și ocupau posturi fixe de unde dirijau traficul prin semnalizări, mișcări de brațe, semnale mecanice sau electrice. Agenții de circulație lucrau pe două schimburi de câte opt ore, iar la ieșirea din serviciu fiecare gardian întocmea un raport cu contravențiile constatate și îl înainta șefului Serviciului Circulației.

Una dintre atribuțiile agenților de circulație era și aceea de a-i însoți pe comisarii de poliție la efectuarea de razii, cu scopul de a verifica documentele de circulație ale mașinilor sau în vederea rechizițiilor de automobile,

ordonate de armată⁶.

Repetatele inspecții efectuate în primele luni de mandat la Corpul Gardienilor Publici i-au prilejuit lui Gabriel Marinescu identificarea unor grave carențe legate de educația, ținuta și modul de exercitare a atribuțiilor specifice gardienilor. De pildă, cunoștințele lor profesionale erau foarte vagi, igiena personală lăsa de dorit, comportamentul public era departe de a face cinste uniformeii purtate, în sensul că adesea fumau sau mâncau în timpul programului rezemați de ziduri sau dormeau pe bănci în parcuri, exercitarea atribuțiilor specifice avea de suferit din cauza indolenței, a ignoranței, a indisciplinei, a stabilirii iraționale a posturilor fixe, a cooperării defectuoase cu circumscripțiile de poliție și a lipsei de exigență a ofițerilor-gardieni.

Prin urmare, prefectul Poliției Capitalei a dispus o serie de măsuri ferme de ordin disciplinar menite a combate starea de fapt, devenită de-a dreptul inacceptabilă, din cadrul Corpului Gardienilor Publici⁷.

Grație acțiunilor energice întreprinse, Gabriel Marinescu a reușit în mai puțin de un an de la preluarea mandatului să optimizeze activitatea poliției, să-i amelioreze imaginea publică, să creeze o stare de emulație în sânul instituției, prin instituirea unor *"premiu pentru cele mai bune lucrări utile ei"*⁸.

Progresele autentice înregistrate de către poliție sub conducerea colonelului Marinescu au fost exploatate extrem de abil de către publicațiile apărute sub egida Ministerului de Interne, motiv pentru care, acestea au început să abunde de articole scrise într-o manieră encomiastică la adresa prefectului Poliției Capitalei.

Într-un interviu acordat revistei "Cronica Poliției", în chiar numărul său inaugural din aprilie 1931, Gabriel Marinescu întocmea un bilanț al primelor luni de mandat, neezitând să creioneze și un plan de perspectivă al priorităților sale.

Evocând perioada preluării funcției, el ținea să precizeze că: *"la poliție am găsit o situație de care nu m-am putut felicita. Moștenirea ce am primit este din cele mai grele și o pot rezuma într-o singură frază: o stare de primitivitate pentru care vor trebui ani, ca să o putem remedia"*.

Deși a evitat să-și acuze predecesorii de faptul că Poliția Capitalei era o instituție vetustă, interviuevatul a acuzat voalat clasa politică românească și Ministerul de Interne pentru situația existentă, subliniind că:

"Poliția a realizat nu ce a vrut, ci ce a putut, în limita mijloacelor ce i-au fost puse la dispoziție".

Fără a deveni victima unei atitudini defetiste, Marinescu privea cu speranță către viitor, evidențiind faptul că, în pofida vitregiilor vremurilor, prin autoritate, spirit al hotărârii și continuitate de vederi va trebui să-și impună planul de lucru ce viza *"ridicarea morală a polițistului, pentru a căpăta autoritatea de care are nevoie, voința dâră de a realiza o poliție model și o continuitate în opera noastră de acțiune care să servească și celor ce vor veni după noi"*.

În vederea reușitei demersului său, prefectul Poliției Capitalei inițiasse deja o serie de conferințe cu ofițerii din subordine, instruindu-i asupra îndatoririlor avute, atât față de instituție, cât și față de public, trecuse la înlocuirea uniformelor gardienilor publici și ale ofițerilor de poliție cu unele *"mai ieftine și mai impunătoare"*, menite *"a le ridica prestigiul și autoritatea"*, luase măsuri de fluidizare a traficului pe principalele artere ale orașului *"prin înființarea de semnale luminoase"* la intersecții, astfel încât să nu mai fie necesară prezența agenților de circulație în stradă. Marinescu s-a referit și la abuzurile comise de către polițiști în exercitarea funcțiunii, promițând că, pe viitor, ele vor fi eradicate. Pentru aceasta era însă nevoie de o salarizare stimulativă a personalului, de sprijinirea polițiștilor în vederea achiziționării de locuințe ieftine, dar și de alte măsuri cu caracter social.

Totodată, din punctul de vedere al interviuatului, o realizare majoră, utilă atât instituției sale, cât și justiției, era cea legată de înființarea, pe lângă Poliția Municipiului, a serviciului de poliție judiciară, adică, *"concentrarea la prefectură, în vederea distribuției în întreaga Capitală, a tuturor procedurilor judecătorești"*. În felul acesta, comisariatele fuseseră descongestionate de o muncă birocratică imensă, care aproape că le paraliza activitatea⁹.

Datorită demersurilor întreprinse de către Gabriel Marinescu pe lângă Palatul Regal, în octombrie 1931 a fost elaborat un regulament, în virtutea căruia s-a procedat la schimbarea uniformelor ofițerilor de poliție în întreaga țară, introducându-se o serie de elemente distincte în privința uniformei prefectului Poliției Capitalei¹⁰.

Consecvent ideii de a îmbunătăți starea morală și statutul social al gardienilor publici, colonelul Marinescu a inițiat încă din primăvara anului 1931 edificarea unei cazarme a

acestora, menită a le asigura cazarea, hrana, servicii medicale complexe, dar și de natură casnică, contra unei sume de bani rezonabile. Intitulată *"Regele Carol al II-lea"*, cazarma a fost inaugurată pe 6 iunie 1932, în prezența suveranului și a numeroase oficialități¹¹.

Realizarea este cu atât mai impresionantă, cu cât, în vara anului respectiv, România, ca și întreaga lume capitalistă, era zguduită de o criză economico-financiară fără precedent.

Vădit preocupat de realitatea unui trafic aglomerat și haotic generat de numărul tot mai mare al vehiculelor cu tracțiune mecanică existent pe străzile Bucureștiului, colonelul Marinescu a pus bazele, în aprilie 1932, unei școli pregătitoare de șoferi, înzestrând-o cu un bogat material didactic, adus parțial din străinătate, dar și cu un corp profesoral de o incontestabilă calitate. În felul acesta, se preconiza stoparea pătrunderii în noua ramură de activitate – automobilismul - a unor elemente nepregătite¹².

Analiza riguroasă a fenomenului infracționalității la nivelul municipiului București a scos în evidență faptul că, în ultimii ani, dintr-un număr de circa 300 de crime și 20.000 de delikte săvârșite anual, aproximativ 10% erau comise de către servitori aflați în slujba unor case particulare. De altfel, la o populație de circa 900.000 de locuitori a Capitalei, în 1932 existau circa 28.000 de servitori, angajați de diferite familii, fără a fi supuși unor controale medicale și fără a le fi verificat cazierul de către vreun organism al statului. Prin urmare, ei constituiau un permanent pericol pentru viața, avutul și sănătatea cetățenilor, fiind purtători ai unor boli molipsitoare, dar și de natură neinfecțioasă.

Pentru a se pune capăt unei astfel de stări periculoase, se va înființa, la 1 iunie 1932, un serviciu specializat, pendinte de Prefectura Poliției Capitalei, cunoscut sub diferite denumiri precum: *Biroul Servitorilor, Biroul central de control al personalului din serviciul particular sau chiar Serviciul pentru Controlul Persoanelor din Serviciul Casnic*¹³.

Deși Prefectura Poliției Capitalei a operat măsurile administrative preventive permise de legislație, tocmai lacunele existente pe tărâmul respectiv au încurajat sporirea ratei infracționalității, alături de alți factori ce nu țineau strict de competența personalului polițienesc. De pildă, pentru 1933, raportul anual întocmit de prefectul Gabriel Marinescu a consemnat *"o creștere apreciabilă a valorilor de criminalitate și anarhie"*, generată atât de

cauze generale, cât și de unele de ordin special.

În ceea ce le privește, cauzele generale rezidau într-un "complex de împrejurări aproape inextricabil" ce "stă la baza actualei conjuncturi sociale, cu rezonanțe adânci în toate domeniile și toate straturile, încât a atras după sine, ca prim efect, o depresiune sufletească generală, a sfârâmat zăgazuri și a dezlănțuit instincte. Și astfel crima și anarhia au găsit o ambianță prielnică, sporindu-și vicioiuena asalturilor împotriva unor rânduieli tot mai slab străjuite".

La rândul lor, cauzele speciale vizau poliția ca instituție, fiind legate de: "1. Supra-încărcare cu atribuții străine de adevărata ei chemare; 2. Lipsă de personal în raport cu acele atribuțiuni; 3. Lipsă de utilaj necesar pentru ușurarea condițiilor de muncă; 4. Lipsa unor instanțe polițienești de judecată, care să înlănească o acțiune eficientă pentru aplicarea legilor și deci pentru formarea acelui spirit public impregnat de respectul cuvenit principiilor și instituțiilor aflate la temelia societății".

Printre atribuțiile străine de chemarea poliției, raportul menționa: "înmânarea de citații, de procese verbale de contravenție adresate de funcționarii ministerului de finanțe la legea timbrului, executarea de mandate de aducere, înființarea de popri și sechestre, efectuarea de vânzări silite, asistența pe care este obligată să o dea organelor altor autorități publice (fisc, armată, etc.)". În felul acesta, personalul polițienesc era nevoit să se sustragă intereselor de ordin general referitoare la societate, fiind obligat să se piardă în hățișurile birocratice. Soluția pentru eradicarea respectivei stări de fapt consta în trecerea responsabilității remiterii citațiilor către Direcția Generală a Poștelor.

Elocvență pentru neajunsurile din activitatea poliției s-a dovedit a fi și precara înzestrare logistică a instituției. De exemplu, Prefectura Poliției Capitalei nu dispunea "de un serviciu de identificare dactiloscopică, nici de un laborator de poliție tehnică", astfel încât cercetarea crimelor și a delictelor se baza în principal pe intuiție și hazard.

Un alt element inhibitor al eficienței poliției era indisolubil legat de absența unor instanțe proprii de judecată, menite să soluționeze problema contravențiilor. Concret, legislația românească nu permitea poliției decât să încheie acte de constatare a micilor abateri și să le înainteze instanțelor de judecată. În

consecință, începeau procese ce puteau dura ani de zile, soldându-se adesea cu achitarea celui vinovat.

Pornind de la experiența Franței, Angliei, Italiei sau Austriei, raportul solicita crearea unor tribunale polițienești, chemate să sancționeze contravențiile și chiar să transforme amenda în zile de arest, atunci când era cazul.

O altă racilă congenitală a Poliției Capitalei a fost și lipsa devenită deja cronică de personal, care împiedica instituția să exercite un control serios al diferitelor categorii sociale dubioase, o supraveghere activă a localurilor, tavernelor sau străzilor, dar și să-și poată infiltra agenții în lumea interlopă.

Pentru a fi și mai explicit, raportul venea cu o serie de date concrete. De pildă, Serviciul de Urmărire și Cercetări din cadrul poliției judiciare dispunea de 14 comisari și 77 de agenți de investigații, cel de informații avea încadrați 7 comisari și 27 de agenți, cel al controlului străinilor 9 comisari și 36 de agenți, cel al circulației 6 comisari și 8 agenți, în timp ce alți 32 de funcționari erau utilizați în birouri pentru lucrări de cancelarie, iar exemplele nu se opreau aici¹⁴.

Pe ansamblu, în 1933 situația personalului polițienesc al Capitalei ar putea fi sintetizată în următorul tabel¹⁵.

Ofițeri de poliție	314
Agenți de poliție	396
Ofițeri de gardieni	71
Gardieni publici	2016
Funcționari de birou	127
Medici	21
Avocați	2
Fotografi	2
Telefoniști	18
Personal de serviciu	42

Parametrii respectivi nu s-au îmbunătățit în mod vizibil nici în 1934, atunci când se consemnau: 317-ofițeri de poliție, 385-agenti de poliție, 67-ofițeri de gardieni, 2063-gardieni publici, 128-funcționari administrativi, 21-medici, 2-avocați, 2-fotografi, 18-telefoniști și 67-personal de serviciu¹⁶.

Nici comparativ cu alte capitale europene lucrurile nu stăteau satisfăcător pentru Prefectura Poliției Capitalei¹⁷, sub a cărei autoritate directă se aflau Bucureștiul, comunele sale suburbane, polițiile orașelor Sîlna și Oltenița, dar și cea a gării Chitila¹⁸.

Sfidând neajunsurile de tot felul, Gabriel Marînescu va reuși, grație excelentelor sale

calități organizatorice, dar și a sprijinului venit pe diverse căi de la Palat, inclusiv de la suveranul Carol al II-lea, al cărui polițist devotat era – să opereze unele reorganizări în cadrul Poliției Capitalei și să o înzestreze cu o serie de elemente logistice absolut necesare unei astfel de instituții. Concret, el a achiziționat, pentru gardienii publici, 4 autocare a câte 25 de locuri, permițându-le acestora să se deplaseze cu rapiditate în orice punct al Capitalei, în caz de necesitate.

Pentru reprimarea manifestațiilor agresive ce tindeau să scape de sub orice control, gardienii publici au fost înzestrați și cu două autocisterne blindate, capabile să arunce cu apă în demonstranți pe o rază de 100 de metri, cu o presiune căreia nimeni nu avea cum să-i reziste. În eventualitatea unor mișcări care luau proporții prea grave, autoturismele dispuneau de câte două mitraliere și de dispozitive cu gaze lacrimogene.

În paralel a luat ființă și **Batalionul de Carabinieri**, format *"din cei mai destoinici, solizi și bine pregătiți gardieni, urmărind o cât mai eficace străjuire a ordinii publice"*. Activitatea sa consta în detașarea permanentă a unor patrule de câte doi gardieni, care să colinde pe toate străzile orașului. Deplasarea se făcea pe biciclete, între comisariatele de poliție și avea scopul de a preveni infracțiunile contra *"proprietății și vieții cetățenilor Capitalei"*. De asemenea, Batalionul de Carabinieri era chemat și să sprijine celelalte forțe de ordine în cazul producerii unor grave tulburări ale liniștii publice.

Tot în vederea reprimării unor agitații grave s-au constituit și **două secții de motocicliști**, având fiecare câte 30 de motociclete performante. Scopul lor era *"de a transmite ordinele și rapoartele dintre centrele de conducere și forțele de presiune și viceversa"*.

Demn de menționat este faptul că, fiecare motociclist era complet echipat, inclusiv cu mitralieră. În perioadele de liniște, motocicliștii asigurau paza diferitelor obiective stabilite de Prefectura Poliției Capitalei.

Serviciile de corespondență dintre diferitele organisme polițienești ale Bucureștiului erau asigurate de alte două secții, formate din câte 150 de cicliști, care, în caz de necesitate, se alăturau motocicliștilor, transformându-se în forțe de presiune.

Conducerea Poliției Capitalei nu a scăpat din vedere rolul ce trebuia jucat de respectiva instituție în caz de război, creând în consecință **Serviciul pentru apărarea popu-**

lației contra gazelor toxice, compus din 30 de gardieni publici, repartizați în următoarele 4 echipe: 1) *De alarmă și transmisiuni*; 2) *De detectare și dezinfectie a locurilor unde se presupunea că s-au aruncat bombe cu gaze toxice*; 3) *De camuflaj și protecție*; 4) *Sanitară*, pentru ajutorarea și transportul răniților la infirmerii sau spitale.

Întrucât înzestrarea serviciilor polițienești cu diverse materiale de birou, precum registre, ordonanțe, fișe și imprimante de tot felul era o necesitate permanentă, din inițiativa colonelului Gabriel Marinescu s-a achiziționat și o tipografie proprie a Poliției Capitalei. Astfel, se realizau importante economii la bugetul instituției și se ușura considerabil munca polițistilor, deoarece a început să fie publicat și *"un buletin zilnic al Poliției care să cuprindă toate ordinele, instrucțiunile, extrase de legi și regulamente, în legătură cu serviciul Poliției, mutările de personal și urmărirea polițienești"*.

În ceea ce privește coordonarea circulației vehiculelor, au fost instalate la intersecțiile dintre bulevardele principale *"faruri luminoase suspendate, în legătură cu un comutator electric de pe trotuar, unde se află și agentul de circulație care-l manevrează"*.

De asemenea, în mod experimental, s-a introdus o cabină cu pereții de sticlă pentru gardianul aflat la intersecția Căii Victoriei cu Strada Știrbey-Vodă și s-a instalat o oglindă retrovizuală pe strada Luterană, colț cu Știrbey-Vodă¹⁹.

Anul 1935 a adus cu sine o reușită majoră pentru oamenii legii din București și anume, demararea lucrărilor noului Palat al Prefecturii Poliției, grefat ce-i drept pe vechiul local, care a fost parțial utilizat. Ridicarea impunătorului edificiu a durat circa doi ani, fondurile necesare ei fiind obținute exclusiv din donații mai mult sau mai puțin benevole²⁰.

Ambițiile lui Gabriel Marinescu nu s-au oprit însă aici, el propunându-și tot în același an să doteze autocarele de transport ale gardienilor, autocisternele și secțiile de motocicliști cu instalații moderne de radio-transmisiuni. Alte deziderate ale prefectului Poliției Capitalei vizau organizarea **Biroului Central al Populației**, în principal prin suplimentarea personalului său, punerea pe noi baze, științifice, a pregătirii personale a polițistilor, eliberarea poliției de povara celor aproximativ 600.000 de citații, mandate de aducere și execuții silite și sancționarea pe loc a contravențiilor²¹.

În pofida eforturilor depuse de conducerea Prefecturii Poliției Capitalei, obiectivele îndrăznețe propuse pentru 1935 n-au putut fi atinse nici în 1936, obstacolele întâmpinate dovedindu-se de-a dreptul insurmontabile²².

Totuși, anul următor a fost unul al transformărilor instituționale, inclusiv pentru Poliția Capitalei, datorită Decretului Regal pentru organizarea Ministerului Internelor, din 7 ianuarie.

Conform dispozițiilor respectivului document, Ministerul de Interne avea menirea de a conduce administrația generală a țării, de a asigura paza ordinii publice și siguranța statului, de a supraveghea și controla autoritățile locale, în condițiile fixate prin lege, de a îndruma, coordona și armoniza acțiunile autorităților locale. De asemenea, prin acte normative speciale, ministerul putea îndeplini și alte atribuții.

Administrația generală a respectivului organism statal se compunea din: cea centrală, cea exterioară și instituțiile speciale atașate ministerului. În ceea ce o privește, Prefectura Poliției Capitalei era parte a administrației centrale, alături de unele organe centrale nerepartizate pe direcții, de diferite direcții generale și direcții, de Inspectoratul General al Jandarmeriei și de Comandamentul pompierilor militari.

Grație prevederilor Decretului din 7 ianuarie 1936, poziția Prefecturii Poliției Capitalei în cadrul Ministerului de Interne era puternic consolidată în raport cu celelalte organe polițienești. Concret, pe teritoriul Municipiului București ea primea atribuții similare cu cele avute de Direcția Generală a Poliției în cuprinsul țării. Mai exact, era vorba de: *"menținerea ordinii publice, prevenirea și reprimarea oricărei violări a legilor și regulamentelor care interesează ordinea publică și siguranța statului, culegere de informații, precum și atribuțiile de poliție judiciară, prevăzute de lege"*.

Prefectura Poliției Capitalei avea în frunte un prefect, secondat de un secretar general și cuprindea: *"a) Organe centrale nerepartizate pe servicii; b) Șase servicii centrale cu 31 birouri; c) Servicii exterioare și anume: corpul gardienilor, comisariate de circumscripție și comisariate speciale"*.

Prin organe centrale nerepartizate pe servicii se înțelegeau: *"1. Cabinetul prefectului; 2. Controlul central; 3. Biroul registraturii și al expediției; 4. Biroul juridic; 5. Oficiul telefonic; 6. Laboratorul fotografic; 7. Intendența"*.

În ceea ce le privește, serviciile centrale ale prefecturii purtau următoarele denumiri: *"1. Serviciul poliției administrative; 2. Serviciul poliției judiciare; 3. Serviciul poliției sociale și de informații; 4. Serviciul pentru controlul populației; 5. Serviciul pentru controlul străinilor; 6. Serviciul circulației"*. Fiecare serviciu era condus de câte un chestor, ajutat de un șef de poliție.

Serviciul poliției administrative a fost structurat pe 7 birouri, după cum urmează: *"a) Biroul administrativ; b) Biroul procedurii; c) Biroul personalului și al mobilizării; d) Biroul pașapoartelor; e) Biroul contabilității și casieria; f) Biroul arhivei; g) Biroul dactilografelor"*.

Serviciul poliției judiciare cuprindea 5 birouri, și anume: *"a) Biroul identificării și dactiloscopiei; b) Biroul verificării și al mandatelor; c) Biroul de urmărire și cercetări; d) Biroul arhivei; e) Biroul dactilografelor"*.

În componența **serviciului poliției sociale** și de informații se regăseau următoarele 6 birouri: *"a) Biroul informațiilor; b) Biroul mișcărilor sociale; c) Biroul poliției moravurilor; d) Biroul pentru triajul vagabonzilor; e) Biroul arhivei secrete; f) Biroul dactilografelor"*.

Serviciul pentru controlul populației fusese divizat în 5 birouri: *"a) Biroul pentru controlul hotelurilor, hanurilor și camerelor mobilate; b) Biroul populației; c) Biroul pentru controlul personalului în serviciul particularilor; d) Biroul arhivei; e) Biroul dactilografelor"*.

Serviciul pentru controlul străinilor avea doar 4 birouri: *"a) Biroul vizelor și contravențiilor; b) Biroul controlului certificatelor dr. Nansen; c) Biroul arhivei; d) Biroul dactilografelor"*.

Tot 4 birouri consemnăm și în cadrul **Serviciului circulației**: *"a) Biroul administrativ central; b) Brigada mobilă; c) Biroul arhivei; d) Biroul dactilografelor"*.

Conform prevederilor Decretului Regal, Prefectura Poliției Capitalei însuma 1150 de funcționari, adică: un prefect, un secretar general, un șef de cabinet, 11 chestori de poliție, 11 șefi de poliție, 47 de comisari, 63 de comisari-ajutori, 17 șefi de birou, 22 subșefi de birouri, 186 de impiegati, 715 agenți de poliție, un desenator, un secretar de contencios, 4 fotografi, 2 ingineri, 31 dactilografe, 3 traducători, 2 cartografi, un telefonist șef, 12 telefonisti, 5 curieri, 2 electricieni, 2 fotografi-ajutori, un intendent, un intendent-ajutor și 7 șoferi²³.

Unele dispoziții ale Decretului nr. 4/7 ianuarie 1936 au fost modificate prin Decretul nr. 2233/10 octombrie 1936, publicat în "Monitorul Oficial" din 14 octombrie²⁴, ratificat prin lege la 26 ianuarie 1937²⁵, dar ele nu vizau în nici un fel Prefectura Poliției Capitalei.

Celor 1150 de funcționari din cadrul Poliției bucureștene li se adăugau și 2082 de gardieni publici, dintre care 19 ofițeri²⁶, dar, cu toate acestea, aparatul Corpului Gardienilor Publici rămânea unul subdimensionat pentru un oraș de aproape un milion de locuitori. Potrivit calculului specialiștilor, Capitala avea un deficit de cel puțin două mii de sergenți de stradă pentru a putea fi considerată apărută corespunzător de orice tentativă de încălcare a ordinii publice²⁷.

Principala realizare a poliției bucureștene în 1937 a fost legată de terminarea lucrărilor la noul său sediu, umbrită însă de nerezolvarea problemelor devenite deja cronic: a citațiilor și a constatării contravențiilor²⁸.

În debutul anului 1938, pe fondul demarării preparativelor regale în vederea instaurării

unui regim dictatorial, Carol al II-lea, din dorința de a-l fideliza și mai mult pe Gabriel Marinescu față de proiectul său politic, a decretat, la 5 ianuarie, asimilarea prefectului Poliției Capitalei cu subsecretarii de stat, legându-l totodată direct de Ministerul de Interne²⁹.

Cultivând vanitatea lui Gabriel Marinescu, prin afirmarea preeminenței sale în raport cu directorul general al D.G.P., dar și cu ceilalți comandanți de poliție din țară, suveranul își asigura liniștea Capitalei cu prilejul abolirii vechiului regim parlamentar-constituțional, bazat pe pluripartidism și pe respectarea drepturilor fundamentale ale cetățeanului.

Prin urmare, grație acțiunilor preventive întreprinse de către prefectul Poliției Municipiului București, lovitură de stat din 10/11 februarie 1938 și etapele ulterioare ale înfăptuirii "Noului Regim" s-au derulat pe teritoriul Capitalei fără incidente demne de a fi consemnate.

Note

1. *Enciclopedia României*, vol. I, Statul, București, Imprimeria Națională, 1938, p. 314-317.

* Comisia respectivă era compusă din: secretarul general al Ministerului de Interne ca președinte, directorul general al Poliției; un director din minister și un funcționar superior de poliție din cadrul D.G.P. Ei erau desemnați de către ministrul de resort, la începutul fiecărui an. Atunci când se discutau propunerile de numiri și de înaltări la Poliția Capitalei, comisia se completa și cu prefectul Poliției Municipiului București.

2. Pentru conținutul integral al legii, vezi: Lazăr Cârjan, *Istoria Poliției Române de la origini până în 1949*, București, Editura Vestala, 2000, p. 336-364.

3. Arhivele Militare Române, în continuare AMR, Fond Registrul Central Ofițeri Activi Infanterie, vol. 9, f. 90-recto; *Anuarul funcționarilor Prefecturii Poliției Municipiului București pe anul 1938*, București, Tipografia Poliției Municipiului București, 1938, p. 21. În ceea ce privește acest anuar, trebuie precizat faptul că, în pofida caracterului său oficial, el conține câteva escamotări ale realității, dintre care, cea mai gravă este cea legată de data accederii lui G. Marinescu în fruntea Prefecturii Poliției Capitalei, 1 iunie 1930(sic!), menționată probabil pentru a demonstra opiniei publice că suveranul nu jucase niciun rol în numirea temutului și impopularului polișt la conducerea instituției, acceptând doar titularizarea sa, la 8 mai 1931 și confirmarea definitivă în funcție, pe 24 noiembrie 1932. Pentru informații suplimentare referitoare la biografia lui Gabriel Marinescu, vezi și: Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți (1916-1938)*, București, Casa de Editură, Presă și

Impresariat Silex, 1996, p. 203-204; Constantin Gheorghe, Miliana Șerbu, *Ministri de Interne ai României (1862-2001)*, București, Editura Ministerului de Interne, 2001, p. 131-132; Idem, *Ministri de Interne (1862-2007): mică enciclopedie*, București, Editura Ministerului Internelor și Reformei Administrative, 2007, p. 267-269.

4. *O nouă conducere a Poliției Capitalei*, în „Poliția modernă”, anul V, nr. 51-52, mai-iunie 1930, p. 2.

5. Florin Șinca, *Istoria Poliției Capitalei (sec. XVIII-1949)*, București, RCR Editorial, 2012, p. 393.

6. Vasile Bobocescu, *Momente din istoria Ministerului de Interne*, vol. I, 1821-1944, București, Editura Ministerului de Interne, f. a, p. 200-201; Lazăr Cârjan, *op. cit.*, p. 240.

7. *Ordin circular al prefectului poliției Capitalei cu privire la educația, ținuta și executarea serviciului de către gardienii de oraș din București*, în "Poliția modernă", anul V, nr. 56, octombrie 1930, p. 16.

8. Petre Ionescu-Muscel, *Prefectul Poliției Capitalei București. D-l Gabriel Marinescu*, în "Poliția modernă", anul VI, nr. 68, octombrie 1931, p. 1.

9. *Un plan de lucru la Prefectura Municipiului. Declarațiile d-lui colonel Gabriel Marinescu, prefectul Poliției Capitalei*, în "Cronica Poliției", anul I, nr. 1, aprilie 1931, p. 13-14.

10. Pentru detalii, vezi: Florin Șinca, *op. cit.*, p. 406-410.

11. *Ibidem*, p. 410-413; Idem, *Din istoria poliției române*, vol. I, *Între onoare și obediență*, București, Tipografia RCR Print, 2006, p. 222-223.

12. *Prefectura Poliției Municipiului București, Activi-*

tatea pe anul 1934, București, 1935, p. 12-13.

13. Gabriel Marinescu, Ion Modreanu, Constantin Buruiană, *Aspecte din viața Poliției Capitalei*, București, Editura Eminescu, 1936, p. 227-229; Vasile Bobocescu, *op. cit.*, p. 195; Lazăr Cârjan, *op. cit.*, p. 242; Florin Șinca, *Din istoria...*, vol. I, p. 360; *Idem*, *Istoria Poliției Capitalei*, p. 418.

14. Prefectura Poliției Municipiului București, *Activitatea pe anul 1933. Date statistici, dificultăți, remedii*, București, 1934, p. 3-13.

15. *Ibidem*, p. 65.

16. *Idem*, *Activitatea pe anul 1934*, București, 1935, p. 51.

17. Pentru o analiză comparativă, vezi: Florin Șinca, *Din istoria Poliției Române*, vol. I, p. 365; *Idem*, *Istoria Poliției Capitalei*, p. 439-440.

18. Prefectura Poliției Municipiului București, *Activitatea pe anul 1934*, p. 53.

19. *Ibidem*, p. 15-18; Gabriel Marinescu, Ion Modreanu, Constantin Buruiană, *op. cit.*, p. 183-193.

20. Pentru detalii, vezi: Prefectura Poliției Municipiului București, *Activitatea pe anul 1935*, București, Tipografia Prefecturii Poliției Municipiului București, 1936, p. 3-8; Florin Șinca, *Din istoria...*, vol. I, p. 223-226; *Idem*, *Istoria Poliției Capitalei*, p. 424-430.

21. Prefectura Poliției Municipiului București, *Activitatea pe anul 1935*, p. 8-11.

22. *Idem*, *Activitatea Prefecturii Poliției Municipiului București pe anul 1936*, București, Tipografia Poliției Capitalei, 1937, p. 3-7.

23. Pentru conținutul integral al Decretului nr. 4/7 ianuarie 1936, vezi: C. Hamangiu (fondator), *Codul General al României. Coduri, legi și regulamente*, vol. XXIV, partea I, 1936, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, 1936, p. 255-283.

24. *Idem*, *Codul General al României*, vol. XXIV, partea a II-a, Legi, Decrete Legi și Regulamente, cuprinzând a doua parte din legislațiunea anului 1936, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, 1937, p. 482-484.

25. *Idem*, *Codul General al României*, vol. XXV, partea I, Coduri, Legi și Regulamente, cuprinzând prima parte din legislațiunea anului 1937, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, 1938, p. 36-37.

26. Prefectura Poliției Municipiului București, *Activitatea Prefecturii Poliției Municipiului București pe anul 1936*, p. 33.

27. C. Varlan, *Apărarea Capitalei*, în "Revista Poliției", anul XV, ianuarie-februarie 1937, p. 2-3.

28. Prefectura Poliției Municipiului București, *Activitatea pe anul 1937*, București, 1938, p. 5-7.

29. C. Hamangiu (fondator), *Codul General al României*, vol. XXVI, partea I, Coduri, legi, decrete-legi și regulamente, cuprinzând prima parte din legislațiunea anului 1938, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Centrală, 1938, p. 3.

FILE DIN ISTORIA TEATRULUI ROMÂNESC DIN TÂRGU-MUREȘ ȘI ÎMPREJURIMI

Lector univ. drd. Magda FLOREA, Prof. Doina PANĂ

Cuvinte cheie: teatru, companii românești, Târgu-Mureș, Transilvania

Key words: theatre, Romanian company, Târgu-Mureș, Transylvania

Abstract

During its 50 years of existence, the Romanian theatre company in Tg. Mureș has worked along with the Hungarian one, under the umbrella of intercultural communication. Romanian directors worked with Hungarian actors and vice-versa, Romanian actors starred in Hungarian plays and the other way around, Romanian playwrights were explored in the Hungarian section and vice-versa. The two theatres have benefited from each other's influence, each retaining its authenticity. Inter-culturalism is the only way to walk together, while trying to become friends again, overcoming historic traumas, providing a role model for the whole Transylvanian society.

Investigarea științifică a civilizației transilvănene relevă, în cele din urmă, acel adevăr incontestabil că, în menținerea și afirmarea identităților culturale și naționale, cultura deține un loc de covârșitoare importanță. Afirmatia este valabilă pentru întregul teritoriul multicultural și multiethnic al Transilvaniei, dar ea capătă cu siguranță un accent deosebit atunci când ne referim la ținuturi în care, datorită unor împrejurări specifice, locale, românii au fost supuși unor tendințe mai accentuate de deznaționalizare. Este și cazul arealului mureșean al Văii Superioare a Mureșului, deci și al orașului Târgu-Mureș, asupra căruia se va focaliza investigația noastră.

Complexitatea fenomenului circumscris doar orașului amintit, în situația în care, în perioada care face obiectul demersului de față, nici nu au existat instituții teatrale stabile și permanente, este dificil de analizat fără situarea lui în contextul provincial, mai întâi, și apoi în cel al proximității imediate, adică a județului, în configurația administrativă de azi.

De la început se impune o precizare, aceasta neavând nici o tangență cu vreo teză marxistă, și anume aceea că interesul românilor și al celorlalte etnii de pe teritoriul transilvan pentru cultură națională, inclusiv pentru teatru, este determinat socio-economic și impulsivat de afirmarea unei burghezii locale, formată din avocați, funcționari de bancă, preoți, învățători, comercianți etc. Pe de altă parte, situația precară a majorității populației românești rurale, în special, a determinat, bunăoară, o receptare relativ târzie a „Apelului către publicul român”, de exemplu, lansat în aprilie 1870, în revista „Familia” de către Iosif Hodoș (mureșean prin

naștere) și Iosif Vulcan, în scopul înființării unui „fond pentru teatrul național român”¹. Conștienți de rolul și forța teatrului în menținerea și afirmarea conștiinței naționale a românilor din Transilvania, premiază a realizării depline a unității naționale, considerând – ca și citorii teatrului românesc din Muntenia și Moldova – că teatrul trebuie să fie o tribună de luptă și de educație patriotică, aceștia scriau: „Teatrul național nu are rolul de a servi numai loc de distracțiune; ci misiunea sa este d-a fi o adevărată școală de cultură națională, în care sublima melodie a limbii noastre sonore are să încante pe aceia, carii ar mai desconsidera dulceața acestei limbe, și în care exemplele de bravură strămoșească au să inspire pe strănepoți de asemenea virtuți!”.

Realizarea unei istorii a fenomenului teatral, în cazul nostru a teatrului târgumureșan, trebuie să pornească de la ideea că noțiunea de teatru nu semnifică pur și simplu doar o piesă rostită în fața unui public. Piesa vine din zona unei anumite spiritualități, aducând cu sine expresia unei individualități prin care vorbește succesiunea istorică a fenomenului cultural. Teatrul, ca atare, nu înseamnă doar piesa, așa cum este scrisă de autor, după cum nu înseamnă nici clădirea în sine, nici actorii, nici regizorul, ci înseamnă mai mult decât toate o relație spirituală, o artă mai complexă, căci ea presupune împletirea, îndeosebi în spațiul transilvan, a unor experiențe, a unor conținuturi sufletești diferite și diverse, exprimate într-o manieră personală, a fiecărui participant la reprezentație, dar și într-o modalitate comună, diferențiată de celelalte provincii istorice ale României.

În acest sens, referindu-ne la rolul determinant al istoriei, etnologiei și culturii în dinamica fenomenului teatral din Transilvania, putem vorbi de un teatru românesc, cu specific rezultat din însușirile spirituale ale românilor din acest areal geografic, așa cum trebuie să vorbim de un teatru maghiar sau de unul german, cât și de interferențele firești dintre ele. Dar, dacă teatrul este o relație spirituală, deci și de comunicare interetnică, în cazul nostru, totuși trebuie subliniat faptul că în ciuda tuturor sincronizărilor, influențelor și paralelismelor, culturile naționale de pe cuprinsul Ardealului nu s-au topit una în alta, fiecare păstrându-și specificul inconfundabil.

Pentru românii din Transilvania, teatrul n-a reprezentat niciodată un divertisment. Înainte de toate el a fost un argument de limbă românească, fiind jucat pentru a se afirma latinitatea, chiar și primul spectacol cult, cel din 1755, desfășurându-se sub semnul „Romei eterne”.

Vremea Astei brașovene, a demersurilor făcute în Parlamentul budapestan pentru un „*teatru național*” românesc, înființarea *Societății pentru un fond de teatru românesc în Ardeal*, cu zeci de filiale, cu sute de actori diletanți, cu un organ publicistic, revista „Familia”, toate la un loc reprezintă cea mai amplă mișcare pentru teatru național cunoscută în istoria scenei românești. Nu era spectacol fără manifestații „*poporane*”. La rampă, spectatorului i se înfățișau portul românesc, limba literară, repertoriu autohton, idei politice.

Așa se explică de ce, în decembrie 1919, când se hotărăște deschiderea la Cluj a celui de al patrulea Teatru Național al țării întregite, sute și sute de care au afluiri spre capitala simbolică a ținutului. Țărani, coborâți parcă de pe Columnă, cu șerpar, zeghe și opinci s-au așezat în elegantele staluri ale teatrului lor, cu siguranța celor care se așează în casa lor.

Potrivit datelor de care dispunem până în prezent, incomplete, însă, primele spectacole de teatru românesc au avut loc în părțile mureșene, la sfârșitul anului 1874, când Ioan Baci Muntenescu, inițiatorul „*Societății diletanților teatrali*” din Cluj, plănuise, încă din luna martie a amintitului an, o „*escursiune prin părțile*” Transilvaniei locuite de români. Cu acest prilej, el urma să dea „*în tot locul...vro trei reprezentațiuni*”, dintre care una în beneficiul Societății pentru fond de teatru². Din acest proiect știm că s-au reali-

zat reprezentațiile la Reghin, la sfârșitul anului 1874 și începutul lui 1875. Baci Muntenescu conducea o trupă formată din Vasile Filip și Ioan Găvrus, studenți (juriști) ai universității clujene și domnișoara Maria Ceontea, cu toții diletanți. Correspondentul unei publicații maghiare adăuga că, atât familiile „*intelighenției*” române, cât și cele săsești și maghiare, au dat o dovadă frumoasă de însuflețire față de cauza nobilă (spectacolele fiind date în scop filantropic) și de iubire de oaspeți, primindu-i prietenește, iar pe actorii amatori coplesindu-i cu recunoștință³. După ceva mai bine de un deceniu, „*Gazeta Transilvaniei*” ne informează despre alte reprezentații de teatru la Reghin⁴.

O dată cu tipărirea Anuarului Societății, începând din 1898, dispunem de informații mai complete și mai precise despre mișcarea teatrală mureșană. În primul rând, remarcăm prezența activă a protopopului târgmureșan Nicolae Măneaguțiu la Adunările generale ale Societății, de la Orăștie, din 1897 și de la Săliște, din 1899, ca și activitatea de atragere de membri, desfășurată de către Ariton M. Popa. Remarcăm, de asemenea, că la Adunarea generală de la Abrud au sosit telegrame și aderențe și din Târgu-Mureș. Tot în aceeași perioadă, constatăm răspândirea „*Bibliotecii teatrale*”, editată de Societate și în părțile mureșene.

Între anii 1899-1906, numărul reprezentațiilor teatrale oferite românilor din județul Mureș (în configurația sa administrativă actuală) a crescut într-o manieră considerabilă, numărul acestora dovedind rolul important pe care l-a avut Societatea în stimularea interesului pentru teatru, îndeosebi în mediul rural. Caracterul popular al teatrului se reflectă și în repertoriu⁵.

Tot atât de semnificativă, în această perioadă, a fost și aderarea a zeci de mureșeni la activitatea Societății pentru fond de teatru român⁶. Creșterea numărului membrilor Societății și al simpatizanților ei, amplificarea preocupărilor pentru teatru românesc, intensificarea activității de promovare, au făcut posibilă înființarea unor astfel de comitete și pe teritoriul județului Mureș⁷.

Drept recunoaștere a creșterii interesului pentru teatru al românilor reghineni, în anul 1910, Adunarea generală a Societății s-a ținut la Reghin, între 15/28-16/29 august. Cu ocazia acestei adunări, s-a hotărât o subvenție anuală de 30.000 coroane pentru o trupă ambulantă cu 10-12 artiști profesioniști. În

acest context, președintele Ioan Mihu se exprima că „noi nu avem nevoie de un teatru în care să se facă artă pură sau artă pentru artă, nici un teatru pentru distracții ușoare. Teatrul nostru trebuie să fie o școală, un templu, un cămin, un altar pentru luminarea minților și întărirea inimilor, într-o limbă dulce românească”⁸.

Sămânța aruncată de Societate pe solul roditor al județului Mureș a dat, la rândul ei, rod, în sensul că numărul membrilor a crescut în permanență, iar comitetele, între care cel din Reghin, într-un mod deosebit, „s-au achitat de datoria ce li s-a impus”. Comune ca Milaș și Satul-Nou „escelează în reprezentații reușite, foarte cercetate”⁹. Numărul spectatorilor crește și el. În 1912, spre exemplu, la o „producțiune teatrală” organizată la Târnăveni, cu ocazia unei acțiuni a Astei, numărul participanților s-a ridicat la 70.

Dacă, până la sfârșitul secolului al XIX-lea, reprezentațiile teatrale românești au avut un caracter ocazional, susținute fiind de trupe de „diletanți”, ajutate, din punct de vedere material, de către Societățile iubitorilor de teatru, în primele decenii ale secolului al XX-lea, s-a născut ideea unui teatru permanent și instituționalizat.

Până la Unire, românii din Târgu-Mureș nu au fost vizitați de nici o trupă ambulantă, iar până în deceniul al IV-lea al secolului trecut, orașul nu a avut nicio trupă românească de artă dramatică, mișcarea teatrală românească fiind prezentă, după Unire, doar prin turneele altor teatre din țară, îndeosebi venite din capitală sau de la Cluj¹⁰.

„De mult se simțea lipsa unui Teatru Românesc – scria o gazetă locală - care să activeze permanent la Tg.-Mureș, în acest oraș unde veacuri de-a rândul limba, cultura și ori ce manifestare românească, au fost persecutate și împiedicate în dezvoltarea lor”¹¹.

Pentru realizarea acestui deziderat, așa cum spune în continuare sursa invocată, și-au conjugat eforturile „doi buni români”, respectiv primarul Emil Dandea și Maximilian Costin, directorul Conservatorului de muzică. Pentru a asigura condiții prielnice unui teatru stabil, primăria municipiului a acordat suma de 100.000 lei pentru modificarea și amenajarea scenei din Sala Mare a Palatului Culturii cu toată tehnica necesară¹². Pentru permanențizarea teatrului, a fost constituit comitetul „Teatrului municipal” în care „membri distincți din societatea românească locală, se străduiesc din pură dragoste de artă, să susțină

această operă culturală atât de însemnată pentru orașul Târgu-Mureș”¹³. Pentru inițierea publicului în activitatea teatrală, direcțiunea Conservatorului l-a desemnat pe profesorul Gh. Bronzetti să țină conferințe despre teatru și expresie și despre teatru și cinematograf. Totodată, pentru promovarea artei dramatice și a vorbirii, primăria l-a autorizat pe prof. Gheorghe Chirvăsuță să organizeze o serie de cursuri despre teatrul sătesc cu elevii Școlii Normale, viitorii institutori din mediul rural¹⁴.

Clasa de Artă Dramatică a Conservatorului, condusă fiind de profesorul Gheorghe Chirvăsuță (1898-1976)¹⁵, a luat ființă în anul școlar 1934-1935, la împlinirea unui secol de la crearea, în cadrul Societății Filarmonice din București, a primei școli de muzică vocală, de declamație și de literatură. Gheorghe Chirvăsuță era absolvent al Conservatorului din Iași și avea, la momentul înființării catedrei de specialitate, 12 ani de activitate artistică pe scenele teatrelor din Cernăuți, Craiova și a unor teatre particulare¹⁶. Începând cu acel an, Conservatorul se va numi, o vreme, Conservatorul de muzică și dicțiuni al municipiului Târgu-Mureș.

Programa școlară pentru clasa de actorie și declamație, așa cum se numea noua disciplină de studiu, a fost întocmită chiar de conducătorul cursului, fiind structurată pe patru ani de studiu.

Cu cunoștințele și deprinderile formate, cei 35-40 de elevi adulți și tot atâția copii au început, acum aproape 8 decenii, primele spectacole de teatru în Târgu-Mureș, suplinind, atât cât se putea, turneele teatrelor din București, Cluj, Iași, Craiova etc., care ajungeau, totuși, destul de rar aici.

Prima manifestare publică a clasei de declamație, secția copii, s-a produs deja în luna martie 1935, sub patronajul doamnei Eugenia general Teodorescu, cu „Grădina lui Moș Toma”, distribuția fiind formată din elevi cu vârsta între 5-10 ani. La reușita spectacolului au concurat și elevii instrumentiști de la clasa de coregrafie, care „au dansat menuetul în costumele din secolul al XVII-lea”¹⁷. Gazeta nu uita să amintească adevărul că „se cuvine să amintim că această clasă s-a înființat la Conservator prin stăruința direcțiunei, susținută de Dl. primar Emil Dandea, care va înscrie astfel la activul său încă o realizare de mare interes cultural în acest oraș”.

La sfârșitul anului 1936, direcțiunea Conservatorului anunța că, în scurt timp, orașul va avea, săptămânal, reprezentații teatrale

românești. Pentru alcătuirea distribuției și a repertoriului, primăria se angaja, ca, pe lângă talentele existente la Conservator, să mai aducă și alți artiști. *„Reprezentările ce vor avea loc la Tg.- Mureș –consemna presa locală – se vor da și la Reghin și la Toplița, astfel încât viața culturală românească se va înviora și în aceste centre din județ”*¹⁸.

Teatrul „permanent” și-a deschis stagiunea „cu încredere și curaj” în seara zilei de 11 ianuarie 1937, cu piesa „Răzvan și Vidra”, de B.P. Hașdeu, jucată de o distribuție formată din profesori și elevi. Premiera a reprezentat un adevărat succes de public, teatrul inaugurându-și prima stagiune sub cele mai bune auspicii. Trupa de actori din Târgu-Mureș a susținut spectacole și la Mediaș, Reghin, Gurghiu, Teaca, Toplița, Luduș, constituindu-se într-un excelent ambasador al culturii românești¹⁹.

Unii dintre elevii Conservatorului din Târgu-Mureș au devenit nume marcante în viața artistică românească de mai târziu, actori, manageri sau educatori. Dintre aceștia, amintim pe: George D. Loghin, prorector și profesor la Academia de Artă Teatrală și Cinematografică din București, Dorina Ghibu, actriță a Teatrului Național din Cluj, Doina Pop, actriță și profesoară de pian ș.a. Tot în acest context trebuie amintit și Maximilian Costin²⁰, directorul, care, în 1937, a ajuns administratorul Operei Naționale din București, locul său, la Târgu-Mureș, fiind luat de Gheorghe Onciul, fost director al Conservatorului din Cernăuți²¹.

La distanță de aproximativ un sfert de secol, prin Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 484/1962 se instituționaliza teatrul românesc prin înființarea Secției române a Teatrului de Stat Târgu-Mureș, care va funcționa în continuare ca teatru dramatic cu două secții. După fondarea Teatrului Secuiesc, în 1946, decizia înființării unui teatru românesc în Târgu-Mureș, pe atunci capitală a Regiunii Mureș Autonomă Maghiară, pe lângă semnificația politică, răspundea și unei necesități culturale reale: ponderea populației românești a orașului, care, imediat după război era majoritar maghiară, crescuse simțitor. Românii aveau și ei nevoie de instituții culturale care să-i reprezinte, iar, pe de altă parte, pe teritoriul de atunci al regiunii exista o populație covârșitor românească, căreia îi trebuia un cadru adecvat care să-i asigure accesul la arta profesionistă.

Discuțiile care au avut loc în perioada pre-

mergătoare evenimentului și chiar după a abordat și problema existenței unui teatru independent din punct de vedere al managementului cultural-administrativ și al unui local adecvat separat de cel al trupei maghiare. Realitatea era că, în Târgu-Mureș, nu exista, pe atunci, nicio clădire de teatru, teatrul secuiesc funcționând în Palatul Culturii, folosind scena improvizată a Sălii Mari a acestuia, ca loc de desfășurare a spectacolelor teatrale. Factorii de conducere și decizie de la vremea respectivă au considerat că coexistența, temporară, în aceeași clădire improprie, a teatrului maghiar cu cel românesc, ca fiind mult mai avantajoasă în situația unei conduceri unice.

De altfel, colectivul secției maghiare – actorii, tehnicienii, funcționarii, muncitorii – i-au primit cu multă căldură și entuziasm pe colegii lor, între cele două secții statornicindu-se, la început, relații foarte bune, exemplare chiar pentru conviețuirea liniștită a celor două etnii locuitoare a orașului²².

Noua secție era formată, în majoritate ei, din actori foarte tineri, proaspăt absolvenți ai Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L.Caragiale” (IATC) din București²³. În cartea sa de amintiri, *Székely körvasút (Circuitul secuiesc)*, Tompa Miklós, directorul de atunci al Teatrului secuiesc, povestește cum a fost el, personal, la repartiția din 1962, care a dus la înființarea secției române. *„La înființarea secției române mă frământam cum să alcătuiesc trupa. Există o clasa de absolvenți considerată extraordinară, clasa Beligan. Am cerut Ministerului să-mi dea mie toată clasa, să pot depăși greutățile începutului. Ei aveau deja patru spectacole realizate în ultimul an de școală, acestea puteau fi jucate și la Târgu-Mureș. Mi-au promis. M-am prezentat la repartiție /.../ Degeaba promiteau directorii marea cu sarea, singurul criteriu era: cât mai aproape de București /.../ Din fericire, la un moment dat pornește avalanșa. „Târgu-Mureș” - spune hotărât un absolvent. Și dintr-o dată Târgu-Mureș a devenit o adevărată modă, s-au ocupat cele treisprezece locuri aprobate”*²⁴.

Ansamblul târgumureșan s-a maturizat în anii în care ambele secții au coabitat din punct de vedere cultural, când s-a creat o adevărată comuniune sufletească, dar care, se pare, nu a avut o existență prea îndelungată²⁵. La fondarea secției române, în 1962, colectivul acesteia *„a adus în teatrul de la Târgu-Mureș un suflu nou. Trecuseră 16 ani*

de la înființarea scenei târgumureșene; între timp, arta teatrală cunoscuse pe plan mondial o spectaculoasă evoluție, iar mișcarea teatrală românească se înscrișese cu rezultate remarcabile în concertul artei teatrale universale. Cum era și firesc, Bucureștiul, capitala țării se împărțise cel mai amplu din învățăminte acestor realizări, acolo se concentraseră cele mai numeroase personalități fruntașe ale vieții noastre teatrale, acolo avuseseră loc cele mai semnificative, mai autentice, mai valoroase mutații în planul înnoirilor artistice. Tinerii actori ai secției române crescuseră și se formaseră în acest climat efervescent, de căutare a noului, fuseseră martorii realizării unor spectacole de amplu răsunet, care modificaseră și largiseră optica noastră despre noțiunea de realism în artă/.../ Primele stagioni ale secției române au fost dominate de însuflețirea juvenilă a începutului, de spontaneitatea și farmecul acestor (încă) învățăcei într-ale teatrului, trăsături de care s-au contaminat și "bătrânii" trupei /.../ Experiența colegilor mai vârstnici, exemplul unor valoroase spectacole realizate în acei ani la secția maghiară, colaborarea cu câțiva regizori de mare talent și cu simț pedagogic (în primul rând cu Gheorghe Harag și Mihai Dimiu), ochiul mereu atent și grijuliu al maestrului Miklós Tompa și încurajările acelui "monstru sacru" al scenei târgumureșene care a fost eminentul actor, regizor și dascăl György Kovács au fost hotărâtoare în acest sens" ²⁶.

Împietirea experienței cu teribilismul, uneori benefic, al tinereții, la care se adaugă verticalitatea actului de conștiință al profesioniștilor care gestionau actul de cultură teatrală din Târgu-Mureș au generat exprimări de autentice valori, cu puține derapaje spre concesiile făcute ideologiei vremii. A fost epoca care a putut oferi spectatorilor un repertoriu aproape necenzurat, secția maghiară putând aborda o diversificată paletă culturală, care n-ar fi fost accesibilă nici chiar unei scene românești. În afara traducerilor unor piese românești, impuse și jucate de nevoie, se juca aproape orice.

Referitor la evoluția instituțională, eforturile și realizările depuse și succesele obținute în anii care au urmat, au fost apreciate, recunoscute și încununare prin acordarea, prin Decretul Prezidențial nr. 280 din 16 octombrie 1978, a titlului de *Teatru Național* ²⁷.

La sfârșitul stagiunii 1996/1997, în urma concursului organizat de Ministerul Culturii, în funcția de director-general a fost numit tea-

tologul Zeno Fodor care, timp de 23 de ani îndeplinise funcția de secretar literar al Teatrului Național, apoi 6 ani de director al Teatrului pentru copii și tineret „Ariel”. La propunerea acestuia, Ministerul Culturii a aprobat „personalizarea” Teatrului Național. Astfel, începând cu data de 15 august 1997, Secția română poartă denumirea de *Teatru Național Târgu-Mureș - Compania „Liviu Rebreanu”*, iar Secția maghiară pe cea de *Teatru Național Târgu-Mureș - Compania „Tomp Miklós”*, teatrul din Târgu-Mureș fiind singurul din țară care funcționează cu două secții.

Construirea unei noi clădiri care să ofere un spațiu adecvat spectacolelor și repetițiilor devenise o necesitate. În 1965, la Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, se ia hotărârea construirii a trei teatre în țară: Teatrul Național din București, Teatrul Național din Craiova și Teatrul Național din Târgu-Mureș.

Pentru clădirile de teatru, aprobate la amintitul congres al P.C.R., fondurile de investiții necesare au fost votate și aprobate de MAN în bugetul de stat și eşalonate pe anii stabiliți pentru durata construcției. Odată acestea aprobate, au început căutările pentru identificarea și stabilirea locului și a proiectanților pentru noul monument de arhitectură, artă și cultură. Proiectul modernei clădiri a fost realizat de arhitecții Constantin Săvescu, ca șef de proiect, având colaboratori pe Mihaela Savu și Vladimir Slavu, pentru care, în 1973, au primit premiul Uniunii Arhitecților din România.

Clădirea Teatrului Național din Târgu-Mureș, din Piața Teatrului nr. 3, poate fi considerată, fără nicio exagerare izvorâtă din patriotism local, printre cele mai importante și reprezentative edificii nu numai din oraș, dar și din țară.

Inaugurarea noului edificiu, la 13 octombrie 1973, a avut loc, conform uzanțelor timpului, cu un spectacol de gală dedicat glorificării Partidului Comunist Român și a lui Nicolae Ceaușescu, prezent la festivitate.

De-a lungul celor 66 ani de existență, Teatrul din Târgu-Mureș a avut în fruntea sa profesioniști dedicați trup și suflet artei dramatice, care au dus instituția pe cele mai înalte trepte ale performanței, lucru recunoscut și apreciat atât la nivel local cât și național și internațional. Numărul relativ mic al acestora demonstrează stabilitatea instituției bilingve prin statornicirea, în primul rând, a

unor relații prietenești, de stimă și prețuire reciprocă, de înțelegere a misiunii pe care o avea fiecare secție în fața conaționalilor pe care îi reprezenta. Lista directorilor îi cuprinde pe cunoscutul actor și regizor Tómpa Miklós, pe Kovács István, Gálfalvi Zsolt, Tóth Tamás, Csorba András, Iulius Moldovan, Dan Alexandrescu, Romeo Pojan, Romulus Feneș, Mihai Gingulescu, Serafim Duicu, Cornel Popescu, Zeno Fodor ș.a., secondai, ca directori adjuncți, de personalități la fel de proeminente precum: Mihai Raicu, George Teodorescu, Harag György, Kincses Elemér ș.a. O parte dintre aceștia au trecut în lumea umbrelor, dar amintirea lor va rămâne pentru totdeauna în voluminoasa carte de istorie a teatrului târgumureșan, ca punct de referință pentru tânăra generație și nu numai.

Revenind la începuturi, din analiza repertoriului abordat, al valorii artistice a trupei și a regizorilor care au montat pe scena teatrului românesc din Târgu-Mureș, de-a lungul celor 50 de ani de existență, putem împărți segmentul temporal, bineînțeles după opinia noastră, în câteva perioade definitorii și anume:

I. Copilăria și adolescența

A fost o perioadă de căutări, de definiri și redefiniri, de încercări de abordare de diverse și diversificate formule de exprimare pentru a-și crea vizibilitate pe piața culturală a municipiului și nu numai, piață pe care opera și experimentatul Teatru Secuiesc. În acest sens, din cronică publicată de Mircea Alexandrescu, în revista de specialitate „Teatru”, după spectacolul de debut, din 6 noiembrie 1962, cu piesa „Dacă vei fi întrebat”, autor Dorel Dorian, regizată de Mihai Raicu. reținem ultimul paragraf care definea prima premieră drept *„un spectacol –jalon, așa cum prima salvă a tunarilor este menită să regleze tirul. El ne anunță perspectivele și țelurile urmărite de un mănunchi de artiști, care, în prima lor încercare, ne-au emoționat, prin sinceritatea și dorința lor de a face mereu mai bine teatru”*²⁸.

În caietul-program al primului spectacol, artistul poporului Costache Antoniu, rectorul Institutului de Artă Teatrală și Cinematografică din București se adresa foștilor săi studenți îndemnându-i să nu uite *„tot ceea ce ați învățat în școală și nu uitați că cunoștințele voastre trebuie astăzi valorificate într-un teatru al cărui spectatori își pun în vol speranțe întemeiate...”*. Cuvinte de încredere și

încurajare le adresa colegilor săi români și artistul poporului Kovács György, care avea convingerea că *„strădania lor artistică, scopurile pentru care militează și realizările ce le vor obține vor influența rodnic mișcarea teatrală nu numai în orașul nostru, ci și în întreaga țară”*.

În sfârșit, reputatul critic teatral Zsolt Gálfalvi scria, într-o succintă relatare a ceea ce el numea *„o semnificativă îmbogățire a culturii noastre teatrale”* – că *„tinerii artiști au pășit pe scenă într-o atmosferă sărbătorească, iar primirea călduroasă, aplauzele la scenă deschisă au dovedit faptul că spectatorii i-au primit în inimile lor pe acești artiști aflați la început de drum și care, împreună cu colegii lor de la secția maghiară, într-o frățească și strânsă colaborare, vor crește, făcând-oială, renumele Teatrului de Stat din Târgu-Mureș”*²⁹.

La sfârșitul primei stagiuni, tinerii actori târgumureșeni și-au exprimat dorința de a participa la cel de al IV-lea concurs republican al tinerilor artiști, care era programat în perioada 21-27 decembrie 1962. Pentru acest eveniment, regizorul Mihai Raicu a pregătit, în mare grabă, piesele *Hei, oameni buni!* de William Saroyan și *Trei povestiri care merită să fie povestite* de Osvaldo Dragun. Timpul foarte scurt aflat la dispoziția protagoniștilor, nu le-a permis acestora aprofundarea rolurilor și construirea unor personaje viabile, fapt care a condus la cronicile nefavorabile scrise de Ilie Rusu în revista „Teatru”³⁰. Cu toate aceste minusuri, actorul Vasile Vasiliu a fost distins de juriu cu o *mențiune de interpretare*, deschizând, astfel, șirul distincțiilor, pe care le vor cuceri, de-a lungul vremii, actorii români din Târgu-Mureș³¹.

Referindu-se la prima premieră a stagiunii 1963-1964, respectiv *Șeful sectorului suflete* de Al. Mirodan, avându-l ca regizor pe Eugen Mercus cronicarul revistei „Teatru”, Mira Iosif, remarca o evoluție vizibilă în arta actoricească a tinerilor interpreți de la Târgu-Mureș, amintind, printre altele că *„În transcripția scenică a echipei de la Tg.-Mureș, piesa lui Mirodan se luminează dintr-un unghi neașteptat/ ../. Spectacolul de la Tg.-Mureș se înscrie însă ca o reală reușită a colectivului secției române, atît în valorificarea scenică a piesei originale, cît și pe drumul maturizării lui artistice”*³².

Spectacolele *Gâlcevile din Chioggia* de Carlo Goldoni ca și *A douăsprezecea noapte* de Shakespeare reprezintă, în opinia teatrolo-

gului Zeno Fodor, "expresia unei descătușări a gândirii despre ce înseamnă teatrul, o consecință a ideii de „reteatralizare a teatrului”, de reevaluare a conceptului de realism. Datorită calităților lui artistice deosebite, spectacolul „Gâlcevile din Chioggia” a fost preluat de Televiziunea Română, care l-a transmis din studio, în direct, fără să-l înregistreze...”³³.

În stagiunea 1964-1965, imediat după ultima premieră, Teatrul de Stat din Târgu-Mureș a întreprins un prim turneu la București, Secția română prezentând, în 7 zile, 11 spectacole cu piesele: *Vedere de pe pod*, *Minciuna are picioare lungi*, *Doi pe un balansoar*, *Domnișoara Nastasia*, *Șeful sectorului suflute* și *Capcană pentru un om singur*.

Deplasarea în capitala țării a constituit un bun prilej pentru promovarea instituției și a actorilor care o însușeau, așa cum rezultă din cronică scrisă de Ana Maria Narti în revista „Teatru”³⁴, care constată trendul ascendent pe scara valorică a trupei mureșene:

„Am cunoscut un ansamblu despre care știam puține lucruri: secția română a Teatrului din Tg. Mureș. E vorba despre o echipă de tineri, formată nu de mult în jurul unui grup de absolvenți. De obicei, la noi, teatrele tinere, născute astfel, au făcut oarecare vâlvă, aducând în mozaicul de spectacole al teatrului românesc îndrăzneli și revelații pline de farmecul primilor pași. Așa s-a petrecut cu promoțiile care au jucat la Craiova, mai de mult, așa se întâmplă cu începătorii de la Piatra Neamț. O asemenea faimă nu s-a creat însă în jurul trupei din Tg. Mureș, deși numele multora dintre ei se făcuseră cunoscute încă din timpul anilor de studii. Poate că îndrumătorii cu care acești tineri au pornit la drum nu au izbutit să le mobilizeze și să le valorifice însușirile de la bun început. Poate, conducerea teatrului nu s-a preocupat îndeajuns de lansarea actorilor aflați la primele verificări în fața publicului.

Descoperind deci, abia în a treia stagiune, acest ansamblu, ne dăm seama cu plăcere că el merită tot atâta atenție cât și alte trupe tinere. Reîntâlnim aici aceeași prospețime care ne-a fermecat și pe alte scene, recunoaștem plăcerea, pofta de joc a primei vârste teatrale, ne câștigă diversitatea talentelor, rezonanța vie a energiilor încă neatinse de nici o urmă de rugină ./../ Problemele care se impun, în ceea ce privește evoluția acestui înzestrat colectiv, țin deci de cultivarea gustului, în cadrul actului scenic și de formarea unei discipline profesionale. În această privință, directorul teatru-

lui — un regizor și un pedagog bine cunoscut, N. Tompa — poate să acționeze mai hotărât. Inițiativa de a prezenta în turneu, în fața oamenilor de teatru și criticilor din București, toate producțiile a două stagioni, pentru a le supune astfel unei serioase verificări, poate să fie un început, în strădania de înnoire, în dorința de a despărți ferm binele de rău. Pentru că în posibilitățile trupei există premise ca și acest teatru să se înscrie în linia noii tradiții a ansamblurilor tinere de valoare”.

Desele modificări din componența trupei, Teatrul de Stat din Târgu-Mureș fiind, la început, o pistă de lansare a talentelor pentru alte instituții de profil din țară, îndeosebi din capitală, a avut repercusiuni negative și asupra calității spectacolelor, repede sesizate de analiștii fenomenului. Ieșirea din impas este sesizată de Ileana Popovici, cu ocazia celei de-a treia piese a stagiunii 1966-1967, *Electra* de Sofocle, care a constituit prima întâlnire a tinerei trupe de actori cu teatrul antic. „Mica echipă a secției române a Teatrului din Târgu-Mureș trăiește una din perioadele de înviorare a existenței sale: descompletată, găsindu-și greu echilibrul, ea se străduiește să învingă consecințele unor trecute inconsecvențe și superficialități, ce s-au răsfrânt atât asupra forței sale artistice reale, cât și asupra legăturii ce o unea de publicul orașului. Această etapă nu s-a încheiat; față de situația existentă la începutul stagiunii, un reviriment se anunță însă; teatrul a dobândit în persoana regizorului George Teodorescu, un conducător artistic experimentat și dornic de a-i sprijini afirmarea. Putem, deci, considera premiera *Electrei* de Sofocle ca un moment de tranziție în evoluția colectivului ./../ Prima și cea mai importantă calitate a spectacolului (regia: C.C. Sîrbu) este aceea de a fi redat echipei o „conștiință de sine” pe care părea să o fi pierdut. Disciplinați, atenți, plini de bunăvoință, actorii cheltuiesc pe scenă o foarte însemnată și vizibilă cantitate de efort; distanța de la acest prag și până la aparenta ușurință și dezinvoltură a realizării finite este încă foarte mare, dar acest aspect este secundar în raport cu realul câștig pe care-l reprezintă strădania metodică, onestă, desfășurată într-un climat de respect pentru cultură”³⁵.

La Festivalul Național al Teatrelor Dramatice din anul 1967, Teatrului de Stat din Târgu-Mureș i se atribuie o mențiune specială „Pentru contribuția artistică la Festival cu spectacolele „Petru Rareș” (secția maghiară)

și "Lovitura" (secția română)"³⁶.

Ultimele două stagioni "au fost în general bune, profesionale, dar n-au strălucit – apreciază teatrolologul Zeno Fodor -. *Lipsea o miză mare, nimeni nu își asuma un risc artistic major, se instaurase parcă un fel de mulțumire de sine*"³⁷.

Scânteia care a reaprins focul creației artistice a reprezentat-o colaborarea cu regizorul Radu Penciulescu (singura sa colaborare cu Teatrul din Târgu-Mureș), pentru punerea în scenă a piesei lui John Arden, *Dansul sergentului Musgrave*, ale cărei repetiții au electrizat trupa.

Reprezentând a 7-a premieră și premieră pe țară a stagiunii 1968-1969, spectacolul din 8 iunie 1969, a intrat în vederile criticilor teatrali care l-au apreciat la modul superlativ³⁸. În același an, spectacolul primește Premiul revistei "Teatru" pentru regie.

Referitor la limbajul dublu, codificat ca formă de protest a intelectualilor împotriva ideologiei timpului, regizorul Radu Penciulescu dezvăluia, pentru prima oară, la întâlnirea de 40 de ani de la înființarea secției române, în 2002, o întâmplare petrecută în 1969, aluzie la invadarea Cehoslovaciei, în august 1968, de către trupele Tratatului de la Varșovia, pentru a înăbuși, ceea ce mai târziu s-a numit „*Primăvara de la Praga*". Protestul său vis-à-vis de acest eveniment a fost strecurat, se pare, într-o manieră greu de descifrat, în piesa *Dansul sergentului Musgrave*.

„În ianuarie 1969 – spunea Radu Penciulescu – eram la Constanța cu prietenul și camaradul meu de la catedra de regie, Mihai Dimiu, cu o sarcină didactică. Evident că ne-am petrecut toate orele libere vorbind despre evenimentul cel mai dramatic al timpului: gătirea socialismului cu chip uman și invazia sovietică în Cehoslovacia. A doua zi, în tren spre București, aflăm că studentul Jan Palach s-a sinucis în semn de protest în piața Venceslav, dându-și foc. Vestea m-a zguduit atât de profund, încât odată ajuns la București, am rămas în gară cu sentimentul că trebuie să „fac ceva”, să particip la evenimentele care se desfășurau sub ochii mei. M-am suit într-un tren, câteva ore mai târziu eram la Târgu-Mureș. M-am dus la teatru și l-am căutat pe prietenul meu Tompa, care era prim-regizor. El m-a întrebat cu ce ocazie îl vizitez, iar eu i-am spus că aș vrea să pun în scenă o piesă. –Ce piesă? –Păi știu și eu, poate "Dansul sergentului Musgrave". –Foarte bine; Nu vrei să începi după amiază? ”³⁹.

II. Un teatru care a renăscut ciclic

În 1971, din inițiativa lui Harag György, directorul artistic al Teatrului de Stat din Târgu-Mureș, instituția a încheiat un contract cu Teatrul Popular din Subotița (Iugoslavia), care s-a reînnoit din trei în trei ani și a fost cuprins în convenția de colaborare culturală, semnată de ministerele de externe ale celor două țări. Conform acestei convenții, în fiecare an aveau loc schimburi de spectacole: într-un an secția română de la Târgu-Mureș cu secția sârbă de la Subotița, în anul următor secțiile maghiare ale celor două teatre. Fiecare turneu dura 6-7 zile, timp în care aveau loc 4-5 reprezentații, erau vizionate 1-2 spectacole ale teatrului gazdă, se organizau întâlniri colegiale. Artiștii târgumureșeni au susținut spectacole la Subotița, la Novi Sad, la Vârșeț, la Pancevo, la Satu Nou-Novoe Selo, la Belgrad și Zrenianin, cu piesele *Acești îngeri triști* de D.R. Popescu, *Omul care a văzut moartea* de Victor Eftimiu, *O noapte furtunoasă* de I.L.Caragiale, *Insula* de Mihail Sebastian, *Războiul vacii* de Roger Avermaete, *Procesul Horia* de Al. Voitin, *Piatră la rinichi* de Paul Everac. Sârbii au jucat la Timișoara, Târgu-Mureș, Reghin, Târnăveni, Sighișoara. S-au realizat și benefice schimburi de dramaturgi, regizori și scenografi⁴⁰.

Proiectul s-a derulat timp de 9 ani, după care autoritățile românești nu au mai susținut subvenționarea.

În 12-14 noiembrie 1971, "într-un climat de recunoaștere și cinstire unanimă", Teatrul de Stat din Târgu-Mureș a sărbătorit jubileul de 25 de ani de existență. "A fost un eveniment despre care se cere de la început să se spună că nu s-a mulțumit să acopere numai o dată în calendar, ci a implicat cu responsabilitate și exigență întreg potențialul creator al colectivului, a implicat în egală măsură spectatorii, încât a devenit, prin semnificații și realizări, un adevărat act de cultură"⁴¹.

A fost un eveniment cultural cu ample rezonanțe în oraș, în țară și dincolo de hotare, când slujitorii teatrului românesc au rostit sau au trimis în scris cuvinte de aleasă prețuire adresate instituției, actorilor, regizorilor, publicului târgumureșan iubitor de teatru. La ora respectivă, teatrul se prezenta cu o trupă valoroasă, cu un trecut frumos, plin de succese, dar și de neajunsuri depășite în timp, inevitabile drumului în artă, cu un prezent laudabil și cu o perspectivă pe care anii i-au asigurat-o într-un cămin care atunci se găsea în faza ultimelor retușuri.

Academicianul, poetul și dramaturgul Victor Eftimiu scria că *"Atât trupa românească, cât și cea maghiară, se pot număra cu cinste printre primele teatre ale țării. Actori și regizori admirabili slujesc această scenă, care, deși atât de tânără, a înregistrat succese care o pun printre cele dintâi din sud-estul European. Aceasta nu este o laudă ocazională, ci o convingere profundă, care ne îndreptățește să-i urăm la mulți ani de rodnică activitate acestui admirabil templu de artă care suportă comparația cu cele mai bune formațiuni teatrale din aceste părți ale pământului"*⁴².

Cu același prilej, revista "Teatru" a organizat la Târgu-Mureș o masă rotundă, ai cărei amfitrioni au fost: Harag György, regizor, director artistic adjunct al teatrului, Constantin Anatol, Hunyádi András și Dan Micu, regizori; Kölönte Zsolt și Szakács György, scenografi; Zeno Fodor și Székely István, secretari literari; Elisabeta Jar, Al. Făgărășan, Ferenczy István, Mihai Gingulescu, Nicolae Scarlat, actori. Din partea redacției revistei au participat Mira Iosif și Ileana Popovici. A avut loc o discuție profundă și responsabilă, în cursul căreia interlocutorii au fost neobișnuit de critici cu ei înșiși, subliniind însă și faptul că la Târgu-Mureș exista șansa reală de a se realiza, din nou, un moment artistic de valoare și importanță pentru mișcarea teatrală din România⁴³.

Un asemenea moment avea să se petreacă în 11 februarie 1972, când regizorul Alexa Visarion realiza spectacolul-protest cu piesa *Procurorul* de Gheorghe Djagarov, care a reprezentat a cincea premieră din cadrul stagiunii 1971-1972.

Mesajul anticomunist al piesei este sesizat și de Ion Cocora care, într-un limbaj dublu, nota faptul că regizorul, scoțând în relief suspiciunea și îndeosebi teroarea acesteia *"proiectează piesa într-o lumină gravă și actuală, pledoaria sa pentru adevăr implică decis conștiința și responsabilitatea morală a omului politic"*⁴⁴.

Cu ocazia sărbătoririi celor 40 de ani de existență, regizorul mărturisea, pentru prima oară, protestul său împotriva denaturării doctrinei comuniste⁴⁵.

În primăvara anului 1972, trupa mureșană întreprinde un nou turneu în capitala țării, având înscrise în program piesele *Prințesa Turandot* de Carlo Gozzi, *Procurorul* de Gheorghe Djagarov și *Unchiul Vanja* de A.P. Cehov. Spectacolele au prilejuit o amplă cro-

nică publicată în revista de specialitate, care scotea în evidență progresele vizibile ale secției române de la Târgu-Mureș⁴⁶.

După ce reliefa personalitatea lui Harag György asupra revigorării secției române, autorul sublinia faptul că: *"Minunea" s-a produs nu atât prin ansamblul spectacolelor propuse (inegale între ele, inegale chiar înăuntrul lor, invitând la o amplă discuție analitică), cât prin "miracolul" regenerării ideii de echipă, regenerare care se face din nou simțită în peisajul profund dislocat al ansamblurilor noastre teatrale. Echipa care ni s-a confirmat că există acum la Târgu-Mureș degajă credință în teatrul-mesaj, în teatrul emițător al ideilor majore și sentimentelor esențiale. În jurul acestui fel de teatru și în slujba lui, se fac încercări de disciplinare artistică, de găsire a unor semne scenice noi, apte să corespundă unor idei profunde, importante. La confruntarea cu Bucureștiul, secția română a adus trei montări, din cele cinci realizate în această parte a stagiunii – cifră record – dacă o comparăm cu numărul de premiere date de unele teatre bucureștene! Aceste reprezentații, realizate de tineri sau foarte tineri regizori, au constituit un punct de atracție pentru public și pentru oamenii de teatru"*.

Într-un consistent articol publicat în revista "Teatru" nr. 4, din aprilie 1973, intitulat *Nevoia de certitudini*, Ileana Popovici, care participase la „masa rotundă” organizată cu ocazia sărbătoririi a 25 de ani de la instituționalizarea teatrului, făcea o cuprinzătoare radiografie asupra stării în care se afla scena târgumureșană la momentul respectiv.

Din cele relatate de autoare, reiese că anul teatral 1971-1972 a fost deosebit de rodnic. La Secția română, câțiva tineri regizori au izbutit, prin propuneri de lectură personale și prin idei originale de punere în scenă, să trezească interesul colectivului, stimulându-le fantezia și bucuria de a juca. Mâna sigură a conducătorului artistic, Harag György a fixat aceste câștiguri prin câteva accente dispuse ici și acolo, mai ales printr-o montare de altă factură, însă de complet antrenament profesional. Tânăra trupă a crescut prin efectul de reflexie a considerației opiniei publice teatrale, în propriii săi ochi. Pe de o parte a cunoscut gustul succesului, pe de alta, însă, a devenit mai vulnerabilă la chemările diferitelor glasuri de sirenă care promiteau debutanților gloria și notorietatea. Așa s-a făcut că, abia integrat în colectiv, un grup de foști studenți ai I.A.T.C. s-a desprins la sfârșitul

stagionii plecând spre alte zări. O clipă (o lungă clipă, dat fiind prețul timpului în acea etapă), amenințată de o contagiune a plecărilor (iluzia că în altă parte, în alt oraș, eventual în capitala țării totul va fi mai simplu, mai drept, mai bine) a balansat trupa românească într-o primejdioasă cumpănă. Redresarea s-a produs odată cu nașterea ideii de colaborare cu catedra de regie a I.A.T.C.-ului, condusă de Radu Penciulescu. În cadrul acestei benefice relații, teatrul își asuma sarcinile unei baze didactice de cercetare și practică, oferind studenților, aflați în pragul absolvirii, posibilitatea să monteze spectacole în condițiile reale în care vor trebui să lucreze în viitor, dar sub îndrumarea profesorilor lor și cu distribuția formată din actori ai teatrului târgumureșan. Un dublu folos putea rezulta de aici: regizorii începători străbăteau mai repede și cu un consum mai mic de energie dificila perioadă a acomodării, iar teatrul își păstra proaspătă disponibilitatea la ideile experimentale puse în scenă de tinerii viitori regizori⁴⁷.

La 1 ianuarie 1975, Harag György se vede nevoit să părăsească teatrul din Târgu-Mureș, în urma atitudinii neînțelegătoare față de acest mare artist și față de teatru, în general, a noului prim-secretar al Comitetului Județean P.C.R., Iosif Banc.

Care era de fapt motivul supărării lui Harag? În primăvara anului 1973, Constantin Măciucă, pe atunci director al Direcției teatrelor din Consiliul Culturii avansase propunerea ca la Teatrul din Târgu-Mureș să se realizeze un spectacol adecvat, cu care, să participe România, în primăvara anului 1974, la Festivalul Internațional de la Florența. Conducerea teatrului a convenit ca Harag să monteze piesa lui Alexandru Kirițescu, *Michelangelo*, a cărei acțiune se petrecea chiar în Florența, iar eroul principal este considerat cel mai mare florentin din istoria orașului și a Italiei. Rolul lui Michelangelo urma să fie jucat de Ștefan Sileanu, iar maestrul Kovács György (care, suferind de inimă nu mai juca) a acceptat un rol mic ca dimensiune, cel al Papei Giulio al II-lea. Iosif Banc s-a împotrivit participării la festival pe motivul că, în 1974, când se sărbătoreau 30 de ani de la actul de la 23 august 1944, toți artiștii trebuiau să fie prezenți și să se pregătească pentru acest eveniment. Teatrologul Zeno Fodor era convins că motivul invocat era un simplu pretext, probabil din teama că, odată ajunși în Italia, cineva ar fi putut să nu se mai

întoarcă în țară (exemplul lui Vlad Mugur, care nu de mult rămăsese în Italia, considerând că, după "revoluția culturală" a lui Ceaușescu, nu mai putea lucra în România așa cum și-ar fi dorit, era de notorietate)⁴⁸.

III. Perioada maturității

Din toamna anului 1976, începe o nouă perioadă a activității Teatrului din Târgu-Mureș, marcată de directoratul lui Dan Alecsandrescu. După numai doi ani de la numirea acestuia, Margareta Bărbuță constata că: *"...spectacolele Teatrului din Târgu-Mureș exprimă largile posibilități ale celor două colective compuse din forțe actricești de primă categorie ././ Important e, însă, faptul că teatrul și-a câștigat un public fidel, interesat, în continuă creștere, un public de toate vârstele și cu gusturi diferite. Un public de a cărui maturizare culturală teatrul se preocupă și pe alte căi decât cele ale prezentării unor spectacole. Tribuna literar-artistică, programată o dată pe lună, constând dintr-o bogată alcătuire de versuri și muzică pe o temă dată, la care își dau concurs, deopotrivă, actori ai celor două secții și, uneori, artiști amatori, sub îndrumarea atentă a directorului teatrului, regizorul Dan Alecsandrescu, are, fără îndoială, bune efecte culturale și frumoase perspective de dezvoltare, dată fiind afluența publicului interesat. La fel, bunul obicei de a organiza după spectacole, discuții cu publicul tânăr asupra celor văzute, poate avea o influență reciproc pozitivă, mai ales dacă discuțiile vor fi mai vii conduse, mai puțin încorsetate, mai stimulatoare. Oricum, cu o activitate bogată, cu un repertoriu interesant, variat, orientat spre valori majore, cu spectacole expresive, atrăgătoare și incitante pentru cugetul spectatorilor, Teatrul de Stat din Târgu-Mureș se dovedește a fi una dintre instituțiile de apreciazabilă importanță culturală în viața spirituală a țării"*⁴⁹.

La începutul anilor '80 ai secolului trecut, teatrele, ca de altfel toate instituțiile de cultură, în afară de biblioteci, au fost lovite de aberantele măsuri ale programului de autofinanțare impuse de un regim cu o economie aflată în plină degingoladă.

Proiectele optimiste ale conducerii s-au văzut minate de reducerea treptată a sumelor alocate de la buget, începând cu 1 aprilie 1984. Subvenția pe care o primea Teatrul Național din Târgu-Mureș era, uneori, mai mică decât asigurările sociale și impozitele pe care instituția trebuia să le achite statului⁵⁰.

În asemenea condiții, instituția s-a văzut pusă în fața unei probleme capitale - cea a supraviețuirii sale, prin măsuri de economii extreme și prin recurgerea la diferite soluții paleative. Pentru a se putea încadra în limitele financiare impuse era necesară aplicarea unui regim sever de economii, sporirea numărului de abonamente, prestarea de servicii către populație, închirieri de costume pentru petreceri, organizarea unor turnee foarte reușite, confecționarea de reclame pentru diferite unități economice etc. Cu sprijinul Comitetului Județean de Cultură și Educație Socialistă, teatrul târgumureșan a elaborat, împreună cu întreprinderile economice patronatoare, programe anuale de acțiuni comune vizând realizarea de spectacole, manifestări cultural-artistice și distractive eficiente financiar; au fost luate măsuri concrete pentru sporirea numărului și calității spectacolelor (pentru atragerea cât mai multor spectatori); organizarea unor spectacole de mare amploare pe stadioane și în alte spații naturale; folosirea la un randament ridicat a întregului potențial artistic; prestarea de servicii (specifice) către populație etc.

"Și totuși -continua Iuliu Moldovan - s-au găsit oameni de suflet care au fost alături de teatru cu sufletul și cu...banii, al căror nume ar merita consemnat în cronică teatrului...Și au fost niște spectatori care umpleau sălile, răsplătind generos valurile de transpirație de pe scenă. Au fost..."⁵¹.

În această ordine de idei, stagiunea 1982/1983 avea să rămână în conștiința iubitorilor de teatru din Târgu-Mureș și prin spectacolul *Nu uicideți caii verzi*, piesa de debut a lui Radu Iftimovici. O puternică dramă - dezbateră cu virulente accente critice la adresa regimului comunist, care a văzut lumina rampei în 23 iunie 1983 și a putut fi jucată cu un enorm succes de public⁵², doar prin complicitatea câtorva oameni care și-au riscat posturile (unul l-a și pierdut ulterior), conștienți că servesc o cauză importantă, dar fără să se permită niciodată prezentarea ei într-un festival sau în capitală. Cronicile, este de înțeles, nu au putut evidenția deschis mesajul anticomunist al textului (pe care spectatorii l-au sesizat fără nicio îndoială), dar au subliniat calitatea deosebită a spectacolului.

Radu Iftimovici, realizatorul spectacolului, își amintea despre un incident petrecut la Baia Mare, în 1987, în timpul unui turneu cu plesa amintită, când mesajul său, care depă-

șea tiparele acceptate, a fost sesizat de către organele opresive, fapt pentru care spectacolul a fost interzis.

"Ce s-a petrecut la Baia Mare, prin '87, în timpul unui turneu cu „Nu uicideți caii verzi”, când în urma unui bru-hu-hu în sală, spectacolul a fost interzis? Habar n-am nici în clipa de față. Ceea ce știu e că în zilele următoare am fost zdravăn urechiat și pus la colț, spre marea bucurie a „căprarului de partid” Tomescu (culturnic la Direcția Teatrelor), al cărui ideal era să gătuie „Caii” cu orice preț. Ghimpele târgumureșan le stătea de mult în călcâi/.../ Aceasta cu atât mai mult cu cât, cu urechile mele de bandit reacționar, am auzit-o pe Monica Lovinescu lăudând spectacolul la „Europa Liberă”. Bref, Dimitrie Roman, regretatul meu prieten de la Brașov, mi-a povestit /.../ că, în timpul unei ședințe la care participau cu marea doamnă a whisky-ului scoțian, recte Tamara Dobrin⁵³, s-a primit un telefon de la un colonel cu ochi bleu, cum că piesa cu care mureșenii au venit la Baia Mare a tulburat grav „securitatea” de la granița de nord a României. Tamara s-a enervat foarte și a tunat: “Îl cunosc eu pe acesta care nu se ocupă decât de noroiul societății noastre socialiste /.../ Evident, acest ăsta a fost urgent bărbierit. „Caii”, care se jucau și la Ploiești, în regia lui Hary Eliad, și-au slobozit ultimul nechezat”⁵⁴.

Referitor la cenzura aplicată spectacolelor teatrale, nu putem afirma că ea s-a ridicat la înălțimea "faimei" pe care deliberat și-o construise. Mai rea decât aceasta era lipsa de curaj și de perspectivă care sufoca viața culturală și care a provocat o oarecare inhibiție în actul de creație, care a durat până la colapsul total din decembrie 1989. Și totuși, în ceea ce privește evoluția dramaturgiei pusă în scena mureșană, nu se poate vorbi despre o cenzură totală. Astăzi, este un fapt unanim recunoscut că autoritățile comuniste au lăsat teatrul, chiar și în anii cei mai întunecați ai dictaturii, să-și promoveze repertoriul. Rar au existat spectacole interzise, întrucât se stabilise un echilibru între părți. Pe de o parte, conducerea teatrului știa cât poate să întindă coarda în stabilirea programelor și în maniera de montare, pe de altă parte, mulți dintre cei care prin anii '70-'80 făceau parte din organele cu atribuții de decizie pe linie de cultură și de propagandă erau oameni pregătiți, capabili să înțeleagă fenomenul teatral și să-l analizeze cu rigoare și competență, nelăsând să se depășească limitele impuse de sistem.

Pe de altă parte, teatrul trebuia să funcționeze ca o supapă, prin care publicul își putea defula nemulțumirile și frustrările provocate de lipsurile cotidiene și de cultul personalității. Instituțiile teatrale au devenit, în ultimii ani ai comunismului, locul în care puteau fi demascate sau ridiculizate neajunsuri și inconveniențe, puse pe seama slăbiciunilor unor persoane sau categorii sociale. Din acest punct de vedere, scena românească, se pare, a fost mult mai îndrăzneată decât cea maghiară, care a arătat o oarecare rețineră în ceea ce privește critica sistemului social.

IV. Naționalul târgumureșean în anii tranziției spre democrație

Anul 1990 a debutat cu un conflict interetnic greu de anticipat, în sensul că secția maghiară a vrut să se separe de cea română. S-a constatat, apoi, că „separarea” n-ar fi putut avea loc decât în interiorul aceleiași clădiri a Teatrului Național, pe care o împărțeau, de altfel, echitabil, fapt pentru care zelul s-a domolit, realizând, probabil că oricare ar face, le e dat și unora și altora să trăiască împreună, iar conviețuirea civilizată era preferabilă extremismului revendicativ. Oricum, asemenea idee nu a întunecat numai mințile actorilor maghiari, chiar și unii membri ai secției române aflându-se aproape de pozițiile „separatiștilor”. Din alt punct de vedere, românii au dovedit a avea un spirit mai tolerant, în secția lor nefiind nimeni ostracizat pentru ceea ce făcuse în vechiul regim, așa cum la maghiari a fost ostracizată actrița Adam Erzsébet căreia nu i se puteau ierta participările la cenaclul „Flacăra” al lui Adrian Păunescu, recitalurile Eminescu și probabil nici calitatea de soție a lui Hajdu Gyözö. Altfel, atât la secția română, cât și la cea maghiară, se muncea serios, dacă ar fi să luăm în discuție doar premierele stagiunii 1990-1991, opt ale românilor și cinci ale ungarilor. Dacă ritmul premierelor la ambele secții a fost foarte bun, calitatea spectacolelor, tot la ambele secții, nu pare să fi fost decât cel mult satisfăcătoare. Ceea ce îi lipsea Naționalului din Târgu-Mureș la vremea respectivă era dorința expresă a performanței artistice, nu alta decât cea care-l însuflețise pentru unele dintre cele mai izbutite montări ale anilor precedenți. Se simțea nevoia unei infuzii de tinerete și fantezie, după cum era de dorit și colaborarea unor regizori prestigioși ai generației mature, a căror prezentă ar fi putut avea darul să amblăioneze mai mult

ambele colective.

Pentru funcționarea optimă a Naționalului din Târgu-Mureș, ca de altfel pentru toate teatrele din țară, era necesară o substanțială subvenție de la stat, dar tot atât de adevărat este și faptul că nu se aștepta pasiv acest lucru. Directorul Iulius Moldovan și directorul adjunct Vlad Rădescu s-au dovedit oameni de inițiativă, preocupați nu numai de asigurarea salariilor ci și de bunul mers al teatrului, care presupunea foarte multe lucruri, de la banii necesari unor montări mai pretențioase la posibilitatea efectuării turneele și deplasărilor, în noile condiții economice de tranziție.

În această ordine de idei, amintim, doar cu titlul de exemplu, convenția încheiată cu Inspectoratul de cultură al județului Bistrița-Năsăud, în virtutea căreia Naționalul târgumureșean urma să realizeze două spectacole pe stagiune în coproducție, premierele urmând a avea loc la Bistrița, costul montărilor și deplasarea fiind asigurate de bistrițeni care, astfel își asigurau și o microstagiune permanentă pentru numeroșii iubitori de teatru din localitate.

Nu au fost respinse nici ofertele firmelor particulare. Participarea la Festivalul teatrului scurt de la Oradea, cu tot ce înseamnă cheltuieli de deplasare, masă, cazare etc. a fost sponsorizată de editura particulară *Accent* din Târgu-Mureș.

Evenimentele din decembrie 1989 au dat cale liberă tendinței refacerii sau recuperării unor momente definitorii ale artei, ale culturii europene, de care cultura românească a fost lipsită sau împiedicată să le parcurgă.

Dorința de a face ceva prin care Teatrul Național din Târgu-Mureș să se afirme pe plan național, dar și internațional, în condițiile libertății de gândire și de circulație a bunurilor culturale devine tot mai puternică. Exemplul Naționalului craiovean, care devenise, deja, o emblemă a reușitei în mișcarea teatrală românească, era încurajator și stimulator. Se simțea, totodată, necesitatea (esențială pentru un teatru Național), de a sprijini, într-un fel, crearea de piese românești inspirate din noile realități ale țării. În acest sens, în iulie 1990, Teatrul Național din Târgu-Mureș a lansat, în parteneriat cu *Hostage Productions United Kingdom* din Londra, prin intermediul dramaturgului Michael Black, firma britanică fiind și sponsorul acțiunii, *Concursul de dramaturgie tânără românească*, ediția 1990, deschis participanților până la 40 de ani, dotat cu premii în valută, totalizând

1000 de dolari (premiul I-500, premiul II-300 și premiul III-200 de dolari) urmând ca piesa premiată să fie montată la Târgu-Mureș și la Londra de regizori britanici. Câștigătoare a fost declarată lucrarea de debut a studentului medicinist clujean, Alin Fumurescu intitulată *Urma scapă turma sau Buda*. Premiera absolută a avut loc în 23 aprilie 1992⁵⁵. Din păcate, sau poate din fericire, autorul nu a mai recidivat, în schimb, un alt concurent, Radu Macrinici, a cărui piesă, *Bibliotecarul*, a fost distinsă cu premiul III, a devenit de atunci un dramaturg cunoscut și apreciat. Concursul nu a mai avut și o a doua ediție. Pentru stimularea dramaturgiei românești s-a creat, mai târziu, tot la Târgu-Mureș, fundația Dramafest, inițiată și condusă de scriitoarea Alina Nelega Cadariu.

Anul 1992-1993, a adus un reviriment mult așteptat în ceea ce privește mijloacele de expresie artistică teatrală, chiar dacă nu la nivelul dorit, dar, oricum, lucrurile începeau să se miște.

Stagiunea a început cu un spectacol în aer liber, *Trupa pe butoaie*, creat de Victor Ioan Frunză și scenografa Adriana Grand, cu farse populare franceze. Se numea așa fiindcă spectacolul avea loc pe o scenă construită din câteva butoaie peste care era așezată o platformă din scânduri. Spectacolele aveau loc în piața din fața teatrului, în plin centrul orașului, pentru cei care treceau întâmplător pe acolo, dar târgmureșenii s-au arătat destul de rezervați pentru acest experiment care urmărea, în concepția regizorului, să apropie teatrul de oamenii care nu-l frecventau. Experimentul de la Târgu-Mureș, de teatru popular, în spații deschise, neconvenționale, nu a rămas singular. După renunțarea, de către conducerea teatrului la serviciile regizorului și ale scenografei, cei doi ajung la Teatrul Național din București, unde este reluat proiectul în pauza de vară a teatrelor și, la propunerea lui Ion Caramitru, președinte al UNITER, compania este înscrisă ca proiect al organizației. Într-un timp remarcabil de scurt a fost recompusă echipa noilor spectacole (din cea veche au mai putut fi recuperați Mihaela Rădescu, Corneliu Frimu, Balász Attila, Vlad Rădescu), au fost reconstruite de la zero costumele și decorurile și a fost realizată o schemă de sponsorizare precum și una de publicitate. După primele trei reprezentații gratuite, succesul de public a fost evident, fapt pentru care au mai fost încă două cu bilete. Trupa pe butoaie a început

apoi să itinareze.

Această stagiune a prilejuit și debutul în teatrul profesionist a trei studenți bucureșteni deosebit de talentați: Theodor Cristian Popescu (regie), Marius Alexandrescu Dumitrescu (scenografie) și Florin Fieroiu (coregrafie, mișcare scenică). În colaborare cu unii dintre cei mai tineri actori ai teatrului (Nicolae Cristache, Nicu Mihoc, Rodica Bagiu, Mihaela Rădescu) și a unor studenți de la Academia de Artă teatrală din Târgu-Mureș (Radu Bânzaru, Beáta Fülöp, Tekla Tordai) ei au realizat (într-o coproducție a Teatrului Național cu Teatrul Inoportun din București, patronat de UNITER) un spectacol deosebit cu piesa lui Martin Crimp, *Piesă cu repetiții*, lansând, pentru prima oară în România numele acestui important dramaturg britanic.

Premiera piesei lui Crimp a fost o introducere la *Prima întâlnire a școlilor și academiilor europene de teatru*, care s-a desfășurat la Târgu-Mureș, în perioada 24-30 aprilie 1993, în organizarea Teatrului Național din Târgu-Mureș și a Școlii de teatru Pygmalion din Viena, animatorii ei fiind directorul adjunct Vlad Rădescu⁵⁶ și regizorul de origine română Țino Geirun⁵⁷. În programul festivalului se aflau înscrise trupe teatrale din șapte capitale europene.

A doua întâlnire a avut loc peste un an (16-24 aprilie 1994), cu aceiași organizatori, la care s-a alăturat și Ministerul Culturii cu un sprijin substanțial, fiind, de data aceasta, recunoscută oficial de Comitetul de Formare Profesională al Institutului Internațional de Teatru și considerată chiar drept una dintre cele mai complexe reuniuni din programul acestui Comitet⁵⁸.

Întâlnire de lucru și festival, îmbinând schimbul de experiență în ateliere și demonstrații didactice, cu vizionarea de spectacole realizate de studenți sau profesioniști de înaltă clasă, manifestarea de la Târgu-Mureș a dovedit viabilitatea acestei formule mixte în dezvoltarea artei teatrale.

Viitoarele două întâlniri n-au mai avut loc la Târgu-Mureș, ci la Târgoviște (Vlad Rădescu, care fusese organizatorul și animatorul acestora se transferase la București), după care, această manifestare, a dispărut definitiv din peisajul teatral românesc.

În plan artistic, un moment memorabil în istoria postdecembristă a Naționalului târgmureșan l-a reprezentat mult discutatul și apreciatul, de către presa de specialitate, spectacol *Satyricon* realizat de Victor Ioan

Frunză după romanul omonim al lui Petronius. Teatrolologul Zeno Fodor îl consideră "Un spectacol fabulos, controversat, dar seducător, imagine a unei lumi atrăgătoare și respingătoare în același timp, o lume foarte îndepărtată și totuși atât de asemănătoare cu lumea noastră de azi"⁵⁹.

De la astfel de afirmații, făcute de cei ce sunt purtătorii unei educații estetice în pas cu un alt timp decât cei care rămăseseră cu viziunea unei scene obișnuită cu aluzia și metafora, care considerau că spectacolul este indecent, ba chiar pledând pentru homosexualitate, toate acestea ne determină să credem că spectacolul lui Frunză fusese montat prea repede pentru un public neinițiat în formulele moderne, pe care le respingea *ab initio*.

Oricum, cu cele rele și cele bune, *Satyricon* a fost un mare și important câștig de imagine pentru Naționalul târgumureșan, el fiind distins la Gala UNITER de la începutul anului 1995 cu *Premiul pentru cel mai bun spectacol*, iar Adriana Grand cu *Premiul pentru scenografie*.

Erau premii onorante, dar acordate unei opere scenice intrate în neant imediat după ce fusese concepută și creată. Insuccesului la public i s-au alăturat "articole din presa locală, dezertarea unor actori care se mândriseră public cu succesul propriei evoluții în spectacol, schimbarea direcțiunii Naționalului de la Târgu-Mureș (care) au creat, cu o viteză

remarcabilă, condițiile eficiente pentru dispariția *Satyricon*-ului. Un efort artistic, uman și material, un sens al muncii în echipă dovedit de cei aproape optzeci de interpreți (actori, figuranți, orchestra Filarmonicii), români și maghiari, a fost desconsiderat de pe poziții politice, politicianiste și administrative care amintesc perioade negre ale culturii române. Va rămâne această rușine în istoria teatrului românesc și în cea a Naționalului din Târgu-Mureș, instituție care revenise, de câțiva ani, în prim-planul vieții noastre teatrale"⁶⁰.

Autorul se referă în accente destul de tăioase, pe care nu le reproducem, la directoratul lui Serafim Duicu, critic și istoric literar, când, imediat după instalare, între el și unii dintre creatorii spectacolului s-a iscat un conflict ireconciliabil, se pare, care a stat la baza neprogramării spectacolului în stagiunea următoare.

De-a lungul celor 50 de ani de existență, trupa română s-a aflat alături de cea maghiară sub semnul interculturalității. Regizorii români au lucrat cu actorii maghiari și invers, actorii români au jucat în piese maghiare și invers, s-au montat dramaturgi români la secția maghiară și invers. Cele două teatre s-au influențat benefic, dar fiecare și-a păstrat originalitatea. Interculturalitatea este singura cale de mers împreună, încercînd să se reîmprietenească, după traume istorice, un model de urmat pentru întreaga societate transilvană.

Note

1. A se vedea, în acest sens: Grigore Ploșteanu, *Societatea pentru un fond de teatru pe meleagurile mureșene*, în *Centenarul Societății pentru crearea unui fond de teatru român*, Oradea, 1972

2. Apud I. Pervian, „Societatea diletanților „teatrali” din Cluj (1870-1875)”, în *Stud.Univ. Babes-Bolyai*, s. Philol., f. I., 1962, p. 69.

3. „Erdély”, V, (1875), nr. 3 din 14 ianuarie, p.22

4. Interesul pentru teatru, declamări și concerte era, în pofida posibilităților reduse ale locuitorilor, destul de mare, de vreme ce acestea figurau chiar și în programul tradiționalelor „petreceri de vară”. O astfel de petrecere „împreună cu teatru, declamări și cântări” a avut loc cu ocazia adunării despărțământului XVIII al Asociațiunii Transilvane, la 12 iulie, în Căpușu de Câmpie, ocazie cu care s-a prezentat piesa „Piatra din casă”, comedie într-un act de Vasile Alecsandri („Gazeta Transilvaniei”, LII (1889), nr. 135 din 16/28 ianuarie).

5. În 8 ianuarie 1899, Intelligența română a „aranjat la Sighișoara „Măța cu clopot”, comedie populară cu

cântece, de I. Vulcan. Reprezentația a fost însoțită de cântări și declamațiuni”. În același an, la 27 august, la Daneș, țărani români au prezentat „Cinel-Cinel”, de V. Alecsandri. Tot în 1899, la 1 mai, s-a prezentat în comuna Hodac-Ibănești, comedia „Un tutore” de Matilda Poni. În 7 ianuarie 1900, învățătorul Vasile Cioloca a „aranjat” la Gurghiu, comedia „Văstavoiiul Marcu” de T. Alexi, iar la 14 ianuarie, la Sighișoara s-au prezentat: „Prima rochie lungă”, monolog de I. Vulcan; „Clevetici”, cântec comic de V. Alecsandri și „Leac pentru soacre” de Trocaru. În 28 ianuarie 1900, în comuna Grebenișu de Câmpie, corul plugarilor a prezentat comedia „Săpătorul de bani” de Antoniu Pop ș.a. (pentru alte spectacole a se vedea „Anuarul III... pe anul 1899-1900”, Brașov, 1900, p. 24, 29, 34, 40; „Anuarul IV...pe anul 1900-1901”, Brașov, p. 53, 56; „Anuarul V... pe anul 1901-1902”, Brașov, 1902, p. 49, 51; „Anuarul VII...1902-1903”, p. 67; „Anuarul VIII...1903-1904”, p. 97, 100; „Anuarul IX...1904-1905”, p. 78, 80, 81; „Anuarul X...1905-1906”, p. 57, 58).

6. A se vedea lista membrilor, în „Anuarul XII...anul

1907-1908", Brașov, 1909

7. Au fost create comitete filiale în Reghin (președinte Iosif Popescu, director de bancă; vicepreședinte dr. I. Harșia, avocat; Sabin Popescu, secretar; Sever Barbu, casier), la Luduș (Nicolae Solomon, președinte; I. Oltean, secretar), la Toplița (Tit L. Tilea, președinte; Olimpiu Trif, secretar; G. Maier, casier), la Târnăveni (Aneta Zehan, președinte; I. Pascu, secretar) și la Sighișoara (T. Cornea, președinte; Zaharia Colceriu, secretar; Ioan Varga, casier). Aurel P. Bănuț a încercat înființarea unui comitet și la Târgu-Mureș, dar strădaniile sale nu au dat rezultatul dorit (*Ibidem*, p.82-83)

8. Șt. Mărcuș, loc. cit., p. 108-109.

9. "Revista teatrală", I (1913), nr. 1 din 1 ian., p. 52.

10. În 1923, consențează Dandea, "artști români buni ne-au vizitat îmbucurător de des. Sunt de amintit, în afara de trupa Teatrului Național din Cluj, care ne vizitează tot la 1-2 luni, încă o trupă a Teatrului Național din București" (*Dare de seamă*, 1923, p. 17). În 1924, același consențează vizita Teatrului Național din București sub conducerea lui A. Sadoveanu și Romald Buffinski, a Teatrului popular și a Teatrului Național din Cluj, dar și „trupa de propagandă a Dlui Brezeanu” (*Dare de seamă*, 1924, p. 39.). În 1925, în zilele de 12 și 13 martie, târgmureșenii l-au sărbătorit pe „nestorul artei teatrale române Dl. Nottara”. Cu această ocazie, s-a jucat piesa istorică „Apus de soare”. Publicul românesc din localitate „i-a oferit cadouri frumoase, precum flori și o cunună de lauri” (*Dare de seamă*, 1925, p. 51).

11. Teatru românesc la Tg.-Mureș, în "Glasul Mureșului", 24 ianuarie 1937.

12. Susținerea financiară a activității culturale desfășurată de Conservator s-a aflat tot timpul în atenția primarului Emil Dandea atunci când se întocmeau bugetele orașului. Astfel, fondul pentru „un teatru stabil” a fost alimentat, în perioada anilor 1935-1937, cu suma de 300.000 lei, iar pentru anul 1937-1938 se prevăzuseră 200.000 lei pentru cor, teatru și fanfară (vezi *Dărilor de seamă* pe anii respectivi și *Expunerea de motive a bugetului Târgu-Mureș pe anul 1937-1938*, în „Gazeta Mureșului”, 21 martie 1937 și „Orașul”, 1 aprilie 1937).

13. *Idem*. Președintele acestui comitet era colonelul C. Loghin, iar membrii: Iosif Muntean, consilier la Curtea de Apel, Ștefan Ieremia, șeful Serviciului cultural al primăriei, Maximilian Costin, Gh. Chirvăsuță, titularul catedrei de artă dramatică, prof. Gheorghe Tâmoveanu, ing. I. Moțaș și prof. Aurel Ciupe.

14. *Dare de seamă*, 1934, p. 72.

15. Traian Dușa, *Pagini de istorie, artă și cultură*, vol. II, Târgu-Mureș, Editura Ansid, 2002, p. 112.

16. *Idem*.

17. Teatru românesc la Târgu-Mureș, în "Gazeta Mureșului", 24 martie 1935; Traian Dușa, *op. cit.*, p. 114.

18. Teatru românesc, în "Gazeta Mureșului", 1 noiembrie 1936.

19. Traian Dușa, *op.cit.*, p.114; *Dare de seamă*, 1936, p. 36.

20. „Maximilian Costin era, de altfel, prin el însuși – își amintea Vasile Netea – un om fermecător, distins violonist, compozitor și muzicolog sincer îndrăgostit de literatură, însușiri pe care, fiind pianist, le avea și soția lui. Ambii erau totodată și niște amfitrioni de o rară finețe, așa încât n-am putut decât regreta momentul în care, în anul 1937, Costin a părăsit Târgu-Mureșul pentru a se stabili la București, ca director administrativ al Operei Române” (Vasile Netea, *Memorii*, Târgu-Mureș, Editura NICO, 2010, p. 49).

21. Traian Dușa, *op.cit.*, p. 115

22. „Remarcabilă ospitalitatea neostentativă- spunea Barbu Baranga, în prezent stabilit la Londra – cu care

trupa maghiară, pe aceea vreme una dintre cele mai omogene și versate din țară, a primit în mijlocul ei acest desant de copii de trupă venit de la București și căldura cu care directorul Miklós Tompa ne-a înfiat pe toți” (Zeno Fodor, *Teatru Românesc la Târgu-Mureș, 1962-2002*, Târgu-Mureș, 2002, p. 178)

23. Minodora Condur, Elisabeta Gabriela Daicu, Valentina Iancu, Camelia Zorlescu, Alexandru Arșinel, Barbu Baranga, Ion Chițoiu, Constantin Diplan, Mihai Dobre, Mihai Gingulescu, Valeriu Popescu, Miron Șuvăgău, Vasile Vasiliu. Aceștia li s-au alăturat și mai experimentații Livia Duma-Baba, Maya Andrieș, Alexandru Angheliescu, Valentino Dain, Nae-Floca Acileni, Eugen Mercus, Anca Roșu, Nicolae Luchian, Radu Panamarencu.

24. Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 169-170.

25. Despre comuniunea sufletească, regizorul Ivan Helmer, referindu-se la conflictul etnic izbucnit în anul 1990, își amintea și despre perioada anilor '70 a teatrului târgmureșan „Acum că la Târgu-Mureș a explodat conflictul etnic - scria acesta - încerc să-mi aduc aminte care erau atunci relațiile dintre unguri și români în teatru și în oraș. Secția română luase ființă cu vre-o opt ani mai devreme, când o promoție întreagă de institut fusese repartizată acolo – „ca niște colonialiști”, mi-a spus recent unul dintre ei. Dușmănie deschisă nu era – dar, în general comunicarea era minimă. Excepție, cel care se înțelegea perfect cu toată lumea, era, bineînțeles, Harag însuși; el se formase în cultura și în teatrul maghiar, dar, avea, cred, o ușoară preferință pentru stilul de teatru – ca și poate pentru firea mai deschisă a românilor” (Ivan Helmer, *O vară*, în „Teatru azi”, nr. 7-8/1990, p. 66).

26. Zeno Fodor, *Teatru Românesc la Târgu-Mureș, 1962-2002*, Contribuții la istoria primelor patru decenii din activitatea Companiei „Liviu Rebreanu” a Teatrului Național Târgu-Mureș, Târgu-Mureș, 2002, p.15-16.

27. Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România, I, anul XIV, nr. 91/17 octombrie 1978.

28. „Teatru”, nr. 1(VIII), ianuarie 1963, p. 79

29. „Ūj élet”, Târgu-Mureș, 28 decembrie 1962.

30. „Celălalt spectacol cu această piesă (primul fusese pus în scenă de Teatrul de stat din Constanța-n.a.) prezentat de secția română a Teatrului de Stat din Tg. Mureș, care a ocolit simplitatea, tonul direct și cald, a fost dominat de glasul strident al actorului Valeriu Popescu, care a clamat textul, fără a ne da posibilitatea să descifrăm prea mult din el. A fost, de asemenea, vizibilă stăruința actorului către o gesticulație abundentă și inutilă. Gestul larg, atitudinile statuare, des repetate, au fost în dezacord cu spațiul de joc limitat pe care îl oferea decorul și au dus la monotonia. Jocul Mariei Indrieș (Fata) nu s-a acordat cu cel al partenerului ei; de aci și lipsa de comunicare dintre cei doi actori, care au interpretat parcă două partituri deosebite, fără legătură, în game diferite, prelungind existența gatiilor și pe plan intim, sufleteș, în care eroii comunică însă intens în piesă. Trei din cele patru mici piese ale dramaturgului argentinian Osvaldo Dragun, grupate sub titlul de „Povestiri care merita să fie povestite”, au fost prezentate pe scena concursului de câștiga dintre cei mai tineri actori (care au absolvit abia de un an Institutul de Teatru) de la secția română a Teatrului de Stat din Tg. Mureș. Ni s-a părut temerară încercarea tinerilor absolvenți de la Tg. Mureș de a interpreta aceste povestiri. Mai întâi, pentru că ele conțin, în câteva pagini doar, embrionul unor piese, cu conflictul, acțiunea și eroii lor. Unei mari concentrării în ce privește textul trebuia să i se răspundă cu o mare concluzie în exprimarea scenică. Un gest, un cuvânt, o replică trebuiau să devină expresia abreviată a unei scene dintr-o piesă obișnuită, să

marcheze o transformare. În al doilea rând, întâmplările, al căror caracter tragicomic este evident, trebuie povestite și alternativ jucate. Uneori, în cursul aceleiași replici, actorilor li se cere să joace, să povestească, apoi să revină la rol, pentru a sfârși din nou în narație. E un teatru conventional prin excelență, un teatru în care actorul, lipsit de aportul oricărui element scenic — decor, recuzită, costum —, transmite un mesaj, uneori, exprimat de autor direct, manifest, alteori printr-un simbol, ca în *Povestea omului* care s-a transformat în câine. Regizorul spectacolului (Mihai Raicu) a lăsat pe interpreți să-și joace cu o voită detașare rolurile, ceea ce a făcut să asistăm la o citire albă a textului, neîncălzită nici o clipă de emoție, la un joc „cu miinile în buzunare”. Încercătura dramatică a textului, în loc să emoționeze, s-a împrăștiat fără urmă. E păcat că proaspătul colectiv de la Tg. Mureș nu a ales pentru concurs o lucrare în care calitățile actorilor să se fi putut manifesta deplin” („Teatru”, nr. 2, februarie 1963, p. 76).

31. Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 22.
32. „Teatru”, nr. 6, iunie 1964, p.78.
33. Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 23-24.
34. *Prin teatrele din țară: Teatrul din Tg. Mureș – secția română*, în „Teatru”, nr.7, iulie 1965, p. 96-100.
35. „Teatru”, nr. 4, an XII, aprilie 1967, p. 80.
36. Zeno Fodor, *op.cit.*, p.,36
37. *Ibidem*, p. 38.
38. Vezi în acest sens Ileana Popovici, *Dansul sergentului Musgrave de J. Arden*, în „Teatru”, nr. 7/1969, p. 78-80; Ion Cocora, *Privitor ca la teatru*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1975, p. 259
39. Zeno Fodor, *op.cit.*, p.199.
40. Zeno Fodor, *op.cit.*, p.46.
41. „Steaua”, anul XXII, nr. 16, 31 decembrie 1971, p. 36.
42. *Teatrul de Stat Târgu-Mureș, Marosvásárhelyi Állami Színház, 1946-1971, 25 de ani de teatru la Târgu-Mureș (25 éves a marosvásárhelyi Állami Színház)*, Târgu-Mureș, 1971, p. XII.
43. „Teatru”, nr. 12, 1971, p. 33-41
44. Ion Cocora, *op.cit.*, p.62.
45. „Procurorul era un spectacol politic în care dorința de a impune adevărul m-a obligat „să vorbesc” despre raportul dintre libertate și detenție, dintre ideal și realitate. Personajul anchetatorului era plasat în public, cirula obsedant printre spectatori, biciuindu-le conștiința și memoria. Oportunistul, fluturând steagul roșu, cânta Bandiera rossa, imagine ce izbea până la limita suportabilului. Plana asupra spectatorilor o interogație: când și unde, de ce și cum se poate perverti simbolul revoluției. Depinde în mâinile cui se găsește și cine flutură stindardul. Era o atitudine revoluționară, ce nega cu violență disperată mistificarea și teroarea comunistă, căci despre dictatura politică comunistă era vorba. Îmi aduc aminte cum, în sala arhiplină de la Teatrul Bulandra din București, unde Teatrul Național din Târgu-Mureș a prezentat într-un turneu de excepție (remarca îi aparține regretatului critic Dinu Kivu) spectacolul meu /.../ la pauză Liviu Ciulei i-a spus lui Radu Penciulescu: “Radule, la sfârșit ne arestează pe toți”. La care Penciulescu a răspuns prompt: “Măcar de-ar face-o. Pentru acest spec-

tacol nici un sacrificiu nu este inutil”. (Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 205)

46. „Teatru”, nr. 4/1972, p. 71-74.
47. Ileana Popovici, *Tg-Mureș, nevoia de certitudini*, în „Teatru”, nr. 4, aprilie 1973, p. 28.
48. Zeno Fodor, *op.cit.*, p.65.
49. „Teatrul”, nr. 6/1948, p. 45.
50. Iulius Moldovan, care a deținut două mandate de director al Naționalului târgumureșan (1973-1976; 1985-1991) spunea că: “... A urmat „al doilea mandat”, între 1985-1991, cea mai „obsedantă” din istoria de până atunci a teatrului românesc. Finanțare de doar 15%, viziuni repetate ale unor spectacole de către faimoasa comisie ideologică, frica de a nu evada din „indicațiile tovarășului”, emoții până la aprobarea repertoriului de către „tovarășul de renume mondial”, teama de a nu putea achita salariile etc.” (*Ibidem*, p.225).
51. Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 225-226.
52. La Târgu-Mureș s-a jucat de 66 de ori, în prezența a 20.563 de spectatori; la Sibiu, de 14 ori, cu 8.706 spectatori; la Sighișoara de 9 ori în fața a 5.149 spectatori; la Cluj, de 11 ori, cu 5.094 spectatori; la Mediaș, de 7 ori, în fața a 3.659 spectatori; la Bistrița, de 7 ori, în fața a 3.571 spectatori etc. În total, 178 de reprezentații cu 74.374 spectatori (Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 163, nota 113).
53. Tamara Dobrin (1925-2002) a fost o profesoară, membru supleant al CC al P.C.R. (1974-1976), membru al CC (1976-1989). Tamara Dobrin a fost o activistă PCR în mediul universitar, care a fost direct implicată în represiunile antistudențești din perioada 1956-1960, când era secretară de partid pe Universitatea din București. Propulsată în funcții de conducere, cu sprijinul direct al Elenei Ceaușescu, a deținut înalte demnități în cadrul Frontului Democratiei și Unității Socialiste.
54. Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 234
55. În foaia-program a spectacolului, regizoarea declara că “ideea care a stat la baza concursului a fost de a-i stimula pe tinerii dramaturgi, de a le da ocazia să-și vadă piesele analizate și jucate de profesioniști /.../, de a-i ajuta să înțeleagă mecanismul producției teatrale și de a i se adapta”. Doar atât, întrucât spectacolul s-a dovedit un quasi-eșec, piesa situându-se “în perimetrul unei zone împrumutate din teatrul modern, la nivel aproape de citat” (Doina Papp, *În jurul cozi*, în “Teatrul azi”, nr. 8-9-10/1992, p. 41).
56. „Prima întâlnire” s-a născut pe fundalul lipsei de informație și al izolării - declara Vlad Rădescu. Din dorința de a sparge această izolare am luat inițiativa de a organiza la Târgu-Mureș manifestarea. Am convingerea că studenții de azi și profesioniștii de mâine, vor avea de câștigat” (Ludmila Patlanjoglu, *Șapte capitale europene la Târgu-Mureș*, în „Teatrul azi”, nr. 8-9-10/1993, p.15).
57. Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 114;
58. Vezi o analiză detaliată a festivalului în „Teatrul azi”, nr. 10-11-12/1994, p. 10-12.
59. Zeno Fodor, *op.cit.*, p. 118.
60. Marian Popescu, *Oglinda spartă. Teatrul românesc după 1989*, Editura UNITEXT, București, 1997, p. 287-288.

INTELECTUALI ROMÂNI DIN ARCUL INTRACARPATIC ÎN VIAȚA PUBLICĂ BĂNĂȚEANĂ ȘI ARĂDEANĂ

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU, Prof. Vasile STANCU

Cuvinte cheie: intelectuali români, județele Covasna și Harghita, Banat

Key words: *Romanian scholars, Covasna and Harghita Counties, Banat*

Abstract

Throughout the last century, a series of Romanian scholars, some of whom being figures of national importance in the political, economic, scientific, cultural, artistic and spiritual fields, originating from the present Covasna and Harghita counties, worked, for a longer or shorter time, in the historic region of Banat. Depending on the role they played in the lives of the communities of Banat, we can identify three main groups: I. Bishops of Caransebeș and Lugoj; II. Members of the Colan family and their kindred, from Araci, Covasna county; III. Scholars from the Brețcu area of the former Trei Scaune county (present-day Covasna county). There are many more Romanians coming from the intra-Carpathian arch which, in time, studied and worked in Banat and the region of Arad. Even this small "sample", introduced through this study, shows that, despite the distance separating these two areas of Romania, many abiding connections have existed between their inhabitants, expressing the durability of Romanian permanence in the totality of the Romanian ethno-genesis area.

De-a lungul ultimului secol, o întreagă serie de intelectuali români, unii dintre aceștia ajunși personalități naționale ale vieții politice, economice, științifice, cultural-artistice și spirituale, originare din actualele județe Covasna și Harghita, și-au desfășurat activitatea, o perioadă mai mică sau mai mare a vieții, în regiunea istorică a Banatului sau în orașul și județul Arad. În funcție de rolul jucat de aceștia în viața comunităților bănățene și arădene, se disting trei grupuri principale: 1. *Episcopi ai Caransebeșului și Lugojului*; 2. *Membri ai familiei Colan și rudele lor, din Araci, județul Covasna*; 3. *Intelectuali din zona Brețcu, fostul județ Treiscaune (azi Covasna)*

I. Episcopi ai Caransebeșului și Lugojului

I.1. Elie Miron Cristea s-a născut la 18 iulie 1868, într-o familie de țărani toplinești „cu o personalitate surprinzătoare prin multilateralitatea preocupărilor și prin pasiunea cu care, în Transilvania, s-a implicat în epocă, fiind și el pe lângă ceilalți cunoscuți, unul din stâlpii ei. ... a ajuns la cele mai mari demnități la care putea aspira cineva în România, în vremea aceea: episcop, mitropolit primat, patriarh, regent și prim-ministru”¹. După absolvirea școlii primare la Toplița, a cursurilor liceale la Bistrița și Năsăud și a Institutului Teologic-Pedagogic din Sibiu, al cărui licențiat devine în 1890, își va continua studiile universitare la Facultatea de litere și filosofie din Budapesta, obținând titlul de doctor în științe, în mai 1895, cu teza „Viața și opera lui Mihai Eminescu”. Între anii 1895-

1902 este secretar al Arhiepiscopiei Sibiului, îndeplinind și funcția de redactor al publicației mitropolitane „Telegraful Român”, (ianuarie 1898- decembrie 1900), apoi între 1902-1909 de asesor eparhial (consilier) al Mitropolitului Ardealului, Ioan Mețianu.

Încă de pe băncile liceului născădean și al anilor de studenție, tânărul toplinețean va colabora la diverse publicații naționale: „Telegraful Român” de la Sibiu, „Familia” de la Oradea, „Revista Orăștiei”, „Gazeta Transilvaniei” de la Brașov, precum și „Dreptatea” de la Timișoara², ajungând în contact cu realitățile bănățene, care-l interesau, în primul rând, în scopul valorificării creației populare „din dorința de a conserva pentru viitorime și pentru istoria culturii românești aceste produse ale înțelepciunii populare”, după cum afirma mitropolitul Antonie Plămădeală, asigurând astfel „supraviețuirea neamului românesc”, aflat sub stăpânire străină „pornită pe față să-i deznăționalizeze pe români”³. Ajutat și de „membri ai Casinei române din Lugoj, care au transmis prin avocatul dr. George Adam, „sentințe, maxime și proverbe valoroase, multe necunoscute în părțile ardelene”, notează Elie Cristea în precuvântarea la lucrarea sa, a reușit să publice la Sibiu, în 1901, „colecția de Proverbe, maxime, asemănături și idiotisme colectate din graiul românilor din Transilvania și Ungaria”. Chiar și-n documentele rămase de la viitorul patriarh s-a găsit un manuscris, de 38 de pagini, datat 23 martie 1898, cu proverbe, intitulat „Cartea proverbiilor și a zicerilor culese de pe masa poganilor” din „Concordia Lugojului”, pus, probabil, la

dispoziția sa de același avocat din Lugoj⁴.

La 21 nov./4 dec. 1910 a fost ales, cu majoritatea voturilor Sinodului eparhial, episcop de Caransebeș. A fost confirmat de împărat la 16/29 aprilie 1910 și hirotonit, în Catedrala Mitropolitană de la Sibiu, la 3 mai în același an. La plecarea sa de la Sibiu la Caransebeș, pentru a fi instalat pe scaunul episcopal, protopopul de Săliște, dr. Ioan Lupaș, i-a urat profetic: „Să fii pentru Banat, ceea ce a fost Șaguna pentru Ardeal!”

Ca episcop de Caransebeș, Elie Miron Cristea s-a manifestat ca fiind „o personalitate complexă, un purtător de grijă al credincioșilor încredințați spre păstorie, un om al faptelor imediate cu o capacitate uriașă de a-i atrage și pe alții de partea sa. În momentele de cumpănă nu a dat dovadă de șovăieli, ci de curaj și maturitate. I-au fost și i-au rămas sfinte idealuri Biserica, Școala și Cultura Națională, o trinitate fără de care nu se poate explica adevărata iubire de neam”⁵. Decada episcopatului său la Caransebeș a fost total nefavorabilă unor mari înfăptuiri, a fost o perioadă de intensificare a prigoanei antiromânești, de aplicare a legii XXVII, din 1907, privind învățământul confesional și a desfășurării primului război mondial. Cu toate acestea, toți biografi viitorului patriarh au subliniat faptul că venirea și activitatea sa în eparhia Caransebeșului a însemnat un moment de revigorare în planul vieții materiale și spirituale a clerului ortodox bănățean și a păstoriților acestora, o reactivare și amplificare a mișcării culturale, o creștere a calității învățământului confesional fiind totodată considerat a fi și „salvatorul școalelor confesionale bănățene”. Actualul episcop al Caransebeșului, P.S. Lucian Mic, referindu-se la perioada păstoririi episcopului Miron Cristea, printre numeroasele realizări, amintea de crearea unui singur fond de pensii, al cărui statut l-a întocmit, cuprinzând oficialii Consistoriului, profesorii seminariali, protopopii tracțuali, văduvele și orfanii de preoți, statut al cărui scop principal era de a îmbunătăți situația materială a clerului și familiilor lor. Pe această linie, menționa și inițiativele de construire a caselor parohiale și asigurarea contra focului a edificiilor din comunele bisericesti care formează proprietatea Bisericii⁶. Totodată, a sprijinit lucrările de reparații a lăcașurilor de cult din Sacul, Dalboșeț, Buziași, Uzdin, Pătaș, Alimbunar, a construit noua biserică ortodoxă românească de la Vârșeț, a înființat biblioteci parohiale

pe care le-a dotat, pe propria cheltuială, cu cărți și broșuri religioase tipărite de tipografia eparhială pe care a modernizat-o și a dotat-o cu seturi noi de litere⁷. Episcopul Elie Miron Cristea „a oprit și desființarea Institutului Pedagogic și a înființat la 1910, fondul eparhial special pentru construirea seminarului episcopesc și a pus temelie, prin o fundațiune de 100.000 coroane, mitropoliei Banatului”⁸. În perioada păstoririi sale „a întreprins în peste 50 de localități vizite cano-nice, în 26 dintre acestea oficiind și Sfânta liturghie, îndemnând credincioșii a fi alături de biserica neamului, de școală, să cultive limba română și tradițiile străbune”. A sfințit izvorul „Balta caldă”, numit apoi „Izvorul Miron”, unde, în anul următor, a așezat piatra de temelie a viitoarei mănăstirii cu hramul „Sfântul Prooroc Ilie”⁹.

În domeniul școlii confesionale, „chestiunea cea mai arzătoare pentru el și sinodul său eparhial”, a întreprins eforturi deosebite pentru a apăra învățământul în limba română de aplicarea legii Apponyi. Încă din 1910 a reușit să repare și să adapteze, la condițiile pretinse de legile școlare, peste 60 de localuri de școală, pentru ca numărul lor să crească cu 90 în următorii patru ani, „iar celelalte edificii școlare încă au primit reparațiuni”¹⁰. Eforturile sale au fost îndreptate și spre perfecționarea cadrelor didactice cărora le-a pretins „ca atât învățătorii, cât și cateheții, să năzuiască a-și însuși o metodă de predare cât mai intuitivă, atât prin citirea de prelegeri de model, care apar în revistele noastre pedagogice, cât și mai ales prin participarea la conferințele și cursurile învățătores-ti unde învățători cu practică țin asemenea prelegeri de model”¹¹. Însuși episcopul, cu diferite prilejuri, deschiderea noului an școlar, inaugurarea unor noi edificii școlare, cuvântări în biserică, oferea ca modele de comportare tineretului, mari personalități ale vieții publice bănățene. Pe lângă multe altele, un asemenea exemplu, îl constituie jubileul de 100 de ani de la înființarea Institutului Pedagogic din Arad. Modelul ales este primul director al acestei instituții de învățământ, preotul cărturar, profesorul și fabulistul Dimitrie Țichindeal, acel „gură de aur” al lui Eminescu, despre care afirmă că „Ciuchindeal a fost unul dintre cei mai de frunte bărbați bănățeni, care ne-a salvat biserica de sub ierarhia sârbească, a fost primul director al pedagogiei române din Arad, căruia românii bănățeni au să-i mulțumească [pentru] toată cultura lor, cum zice

marele istoric Papiu Ilarian"¹².

Pentru învățământul confesional izbucnirea Primului Război Mondial și apoi intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei, a însemnat atât înrolarea în armata austro-ungară a învățătorilor și preoților, trimiterea lor pe fronturile din Italia și Galiția, transformarea edificiilor școlare în unități militare sau spitale de campanie, dar și arestarea și întemnițarea în lagăre, pentru activitatea cultural-națională anterioară, pentru spionaj în favoarea României sau pentru nesupunere față de instituțiile statului maghiar. Astfel, în anul 1917, din dieceza Caransebeșului erau înrolați în armată un „număr de 148 de învățători din totalul de 272”, iar de la Institutul Teologic „au fost încorporați aproape toți studenții din anii III și IV”¹³. Din rândurile celor arestați îi amintim pe Coriolan Buracu, Ion Măran, Martin Vernichescu, Emilian Novacovici, Ion Vidu și Damaschin Daicoviciu. De asemenea, a însemnat instituirea, pe cea mai mare parte a diecezei a „zonei culturale”, precedată de diminuarea numărului de ore predate în limba română, măbind pe cele în limba maghiară, numirea profesorilor de către minister, controlul învățământului confesional de către comisari guvernamentali permanenți. Împotriva tuturor acestor măsuri, de la mitropolit la preotul rural, s-a manifestat o dârză rezistență, stimulată și prin viile proteste și petiții, adresate autorităților maghiare, de cei doi episcopi bănățeni, Elie Miron Cristea și Ioan I. Papp al Aradului, astfel că aplicarea măsurilor guvernamentale a devenit, în cea mai mare parte, formală¹⁴.

În plan cultural, activitatea lui Miron Cristea a vizat în mod special revitalizarea despărțimintelor și a agenturilor culturale ale ASTREI, înființarea unor noi agenturi în mediul rural (Iaz, Maciova, Peștere, Valea Boului - astăzi Păltiniș), activarea și înființarea de biblioteci populare, înmulțirea și diversificarea prelegerilor la sate, intensificarea colaborării dintre despărțăminte și celelalte societăți culturale din Caransebeș: Casina română și Reuniunea română de cântări și muzică¹⁵. S-a impulsionat activitatea „Reuniunii învățătorilor români ortodocși din dieceza Caransebeșului”, precum și a „Societății pentru Fondul de Teatru Român” care, în noiembrie 1913, și-au organizat adunările generale la Caransebeș, urmate de „o suită de spectacole teatrale ale trupei lui Victor Antonescu din București” care au prezentat în premieră în Banat „O noapte furtunoasă” și „Năpasta”¹⁶.

Sfârșitul Războiului îl găsește pe Miron Cristea pe baricadele luptei pentru Marea Unire. S-a implicat activ în formarea Consiliului Național Român și a Gărzilor Naționale din Caransebeș, în alegerea delegaților și organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia. În urma hotărârii de la 1 Decembrie 1918, Miron Cristea va face parte din delegația care a prezentat Declarația Unirii regelui Ferdinand I, la București.

Ultima acțiune, în favoarea Banatului, de la înălțimea scaunului episcopal al Caransebeșului, a fost la deschiderea primului parlament ales al României Mari, în ziua de 5/18 decembrie 1919, când „*episcopul Caransebeșului, senatorul de drept Miron Cristea, va ridica cu vigoare problema unității naționale, istorice, social-economice, religioase, militare și teritoriale a Banatului, în speranța întreprinderii unor noi acțiuni viitoare, de diplomație românească, la Conferința de Pace, care să hotărască apartenența Banatului, de la Dunăre până la Mureș, României*”¹⁷. Peste câteva zile, la 18/31 decembrie 1919, va deveni mitropolit primat al României, apoi la 1 noiembrie 1925 patriarh, la 20 iulie 1927 regent iar la 10 februarie 1938 prim-ministru, funcție pe care o va deține până la sfârșitul vieții sale pământești, intervenit la 6 martie 1939.

I.2. Veniamin Nistor, s-a născut la 22 februarie 1886, în satul Arpătac, județul Trei Scaune (astăzi satul Araci, jud. Covasna), în familia preotului Dionisie Nistor și a soției sale, Elena, născută Stanciu. Studiile primare le începe în satul natal, în limba maghiară, însă le termină la Brașov în limba română, după care urmează cursurile renumitului gimnaziu brașovean „Andrei Șaguna”.

Preoția moștenită din tată în fiu încă mai facea trăinicia clerului, devenind o tradiție respectată de vlăstarele clerului român ardelean. Astfel, tânărul Virgil, urmând vocația tatălui său, „*urmează Academia Teologică Andreiană din Sibiu, pe care-o absolvă cu un strălucit succes, care-l determină pe mitropolitul Ioan Mețianu să îl recomande la ocuparea unui post duhovnicesc la Seminarul Nifon din București, în anul 1913*”¹⁸, unde se înscrie la Facultatea de Teologie, dar frecventând și cursurile de la Facultatea de Filosofie. La 9 iulie 1913, a fost hirotonit diacon celib și la 15 iulie, același an, presbiter, de mitropolitul Ardealului, Ioan Mețianu¹⁹. La declanșarea războiului este mobilizat în armata austro-ungară, unde timp de patru ani „*a funcționat*

ca preot-căpitan și referent spiritual al Armatei a VII-a". După Marea Unire va funcționa, pentru o scurtă perioadă de timp, în Consiliul Dirigent (guvernul Transilvaniei n.a.) „ca șef de serviciu la resortul cultelor (ministerul cultelor n.a.), apoi ca secretar consistorial și organizator al noi înființate episcopii a Clujului, până la 1 mai 1922, când a intrat în serviciul arhiepiscopiei Sibiului, tot ca secretar, mai apoi ca și consilier referent. Aici a aranjat și organizat arhiva arhiepiscopiei de la 1848 până la 1900, a administrat fundațiunea Dr. Ioan Mihu cu realități în valoare lei 10.000.000 aur, ... a organizat pelerinajul din septembrie 1925, cu 160 de pelerini, sub conducerea I.P.S. mitropolit Dr. Nicolae Bălan, la Ierusalim”²⁰.

În perioada sibiană va îndeplini și o serie de funcții onorifice: membru în Sinodul Eparhial și în Congresul Național Bisericesc al Mitropoliei; colaborator al publicațiilor „Revista Teologică”, „Telegraful Român”, „Lumea Sateilor” și „Revue de Transylvanie”²¹; membru în conducerea Reuniunii de Muzică „Gheorghe Dima”; membru în Comitetul secției Sibiu și casier central al Asociației clerului ortodox român „Andrei Șaguna”, calitate în care a inițiat, în 1932, „Fondul de ajutor preoțesc” și în 1935, a Căminului preoțesc de la Bazna, „ocupându-se personal de planurile, construirea și amenajarea cu tot confortul modern, încât să fie cel mai bine organizat Cămin din cele existente la această stațiune balneară”²². De asemenea, în perioada 1930-1936, a scris și publicat studiile: „Confesionalism politic”, „Să înceteze confesionalismul politic”, „Bugețul cultelor pe 1931”, „Biserica ortodoxă în bugetul cultelor pe 1930”, „Să se facă dreptate” și în limba franceză, „Culte minoritare și Biserica Ortodoxă Română în noul buget al României”²³.

În această perioadă va înainta și pe „fuscelele” scării ierarhice, fiind „hirotesit protopresbiter, la 28 mai 1926. La 7 aprilie 1940 a fost tuns întru monah la mănăstirea Căldărușani și apoi înaintat protosinel, iar la 17 iunie 1940 hirotesit arhimandrit. Marele colegiu electoral l-a ales, în 3 iunie 1941, cu 91 din 140 voturi, episcop al Caransebeșului. A fost hirotonit arhiepiscop la 8 iunie 1941, investit la 14 iunie 1941 și întronizat la 24 august 1941”²⁴.

P.S. Lucian, Episcopul Caransebeșului, deschizând lucrările Simpozionului Internațional „Taină și Mărturisire”, desfășurat în zilele de 2-4 mai 2011, la Caransebeș, dedicat și aniver-

sării a „70 de ani de la întronizarea episcopului-martir Veniamin Nistor în scaunul vlădicesc de la Caransebeș (1941-2011)”, caracteriza astfel perioada păstoririi sale: „În condițiile de război și schimbărilor politice care au urmat, păstoria sa a fost providențială pentru Caransebeș. Grijă pentru nevoile spirituale ale credincioșilor a fost o preocupare de căpetenie a vrednicului ierarh, toți contemporanii, preoți și credincioși, considerându-l un adevărat părinte sufletească. Pentru Episcopia Caransebeșului, ierarhul Veniamin Nistor a devenit un exemplu de dăruire și cucernicie, iar pentru suferințele îndurate la desființarea eparhiei, în anul 1949, va fi cinstit ca un martir al bisericii bănățene”²⁵. Despre rodnică sa păstorie vorbesc fapte. Numai în primii patru ani și jumătate, Veniamin Nistor a „vestit cu zel cuvântul sfânt în cele peste 100 vizitațiuni canonice organizate și înfrumusețate cu sfințirea a 10 biserici, cu 36 liturghii arhieresti și cu patru pelerinaje la Sf. Mănăstiri ale eparhiei cu viață călugărească activă și sfințitoare. A stăruit cu îndelungă răbdare și cu învățătură dumnezeiască în 97 inspecțiuni de informare, în 6 conferințe preoțești, în 4 consfățuiri cu protopopii, în 3 cu catiheții școalelor secundare, în 10 pastorale țâșnite din suflet părintesc către suflet creștinesc, în circulare și instrucțiuni, pentru primenirea vieții religioase morale a poporului și pentru un apostolat creator al preoției”. Pentru a intensifica viața religioasă morală, printr-un misionarism activ, editează broșuri cu caracter religios, cărți de rugăciuni, o nouă revistă de zidire sufletească și de știință teologică „Altarul Banatului” (1 ianuarie 1944), alături de „Foaia Diecezană”, încurajează profesorii teologi de a elabora cărți și opere de valoare teologică, reorganizează viața duhovnicească a clerului monahal, înființează patru noi protopopiate la Bozovici, Teregova, Sacu și Reșița Montană²⁶. A pornit „ofensiva bunătații și a milei” creind Fondul pentru sprijinirea săracilor, pe lângă fiecare parohie, Fondul „Veniam Nistor” pentru ajutorarea preoților săraci și în suferință, a văduvelor și orfanilor de preoți, prin donarea întregii sale agoniseli (700.000 lei) timp de 20 de ani, de la Sibiu, a înființat Fondul pentru zidirea Academiei Teologice și Fondul de zidire a Catedralei din Caransebeș; a construit clădirea orfelinatului de la mănăstirea „Sf. Ilie de la Izvor”, menită să adăpostească 50 de orfane de război. A edificat schiturile de pe Muntele Mic și de pe Semenice, bisericile din Știnăpari, Jitini, Surduc, Scăluș și Copăcele, a

reparat și renovat numeroase biserici, printre care cea a mănăstirii Sf. Prooroc Ilie și a Lugoșului, pe care a repictat-o, a strâns fonduri pentru a pune piatra de temelie a bisericilor de lemn din Poiana Mărului și Marila²⁷. Între scrierile sale din perioada caransebeșană se remarcă studiul, apărut în 1944, intitulat *„Chestiunea denatalității în Banat”*, care cuprinde propuneri concrete privind îmbunătățirea situației demografice, bazate pe realitățile constatate în comunele vizitate²⁸.

Contopirea episcopiei Caransebeșului cu Arhiepiscopia Timișoarei a dus la desființarea eparhiei și desființarea postului său. Bănuind de a fi sprijinit acțiunile partizanilor anticomuniști din Munții Banatului *„și-a trăit ultima parte a vieții sale la Alba Iulia, la Catedrala Încoronării (Reîntregirii), declarată mănăstire, cu hramul „Sfânta Treime” al cărei stareț a fost până la trecerea la cele veșnice, în 5 februarie 1963, fiind înmormântat la Schitul „Sf. Ioan Botezătorul” din Alba Iulia”*²⁹.

I.3. Alexandru Nicolescu, ierarh greco-catolic, episcop de Lugoj și mitropolit de Blaj, s-a născut la 6 iulie 1882, în comuna Tulgheș, județul Harghita, și a trecut la cele veșnice la 5 iunie 1941, în Blaj. Părinții și nașii făceau parte dintr-o puternică și recunoscută comunitate a negustorilor români din localitate, cu rosturi însemnate în derularea comerțului dintre Ardeal și Moldova, dar și în propășirea bisericii strămoșești, învățământului și culturii naționale (numele lor figurează printre membrii fondatori ai ASTREI, în 1861). A urmat școala primară în satul natal, gimnaziul la Reghin, iar liceul la Blaj. Remarcant de mitropolitul Victor Mihaly de Apșa, este trimis la Roma, la Colegiul „De Propaganda Fide”, unde a obținut doctoratul în Filozofie și Teologie (1904). După cum avea să-și amintească într-o „duioasă autobiografie”, scrisă la jubileul împlinirii a 25 de ani de preoție, în cei șase ani care au trecut *„ca un vis frumos, a parcurs domeniul vast al științelor filozofice, sorbind cu nesaț aceste științe, ce îți vrăjesc înaintea ochilor orizonturi nebănuite de frumuseți sclipitoare, nepieritoare, și-ți încântă auzul sufleteș cu armonia ideală ce se desprinde din sferele lor luminoase”*. A obținut titlul de doctor în filosofie (1900) și doctor în teologie (1904), dobândind o vastă cultură filosofică, teologică, literară și științifică. Revenind la Blaj, este hirotonit preot celibatar și numit funcționar în cancelaria mitropolitană din Blaj (1904-1905), apoi profesor de teologie morală și pastorală și prefect de stu-

dii la Seminarul Teologic din Blaj (1905-1908 și 1909-1913), predând în același timp și la Școala normală din localitate. Încă de atunci a publicat diverse articole cu tematică teologică, literară și istorică în „Unirea”, „Românul” și în alte publicații, anticipând rodnică activitate publicistică de mai târziu³⁰.

În anii 1907-1909 este preot misionar în America, asumându-și *„nobila și bărbăteasca hotărâre de a se face apostolul și povăzuitoarul pe calea mântuirii credincioșilor români emigranți peste Atlantic”*. În 1908, îi apare la Cleveland, Ohio, lucrarea *Spicuri din trecutul bisericii răsăritene*. Reîntors acasă, și-a reluat activitatea de secretar mitropolitan (1913), canonic, apoi vicar general arhiepiscopesc (1916). În această calitate, în condițiile cunoscute ale Primului Război Mondial, vicarul Alexandru Nicolescu, după evacuarea Consistoriului mitropolitan, a rămas la Blaj, având puteri depline de a purta de grijă intereselor materiale și spirituale ale credincioșilor. După istorica hotărâre de la 1 Decembrie 1918, de la Alba Iulia, Consiliul Dirigent, apreciind însemnătatea trimiterii unui „procurator” pe lângă Vatican și înțelegând *„serviciile eminente ce le-ar putea face în acele zile cauzei românești”*, l-a desemnat în această funcție pe Alexandru Nicolescu. Importantele servicii depuse, în interesul neamului și al bisericii, în cei doi ani petrecuți la Roma de teologul român, au fost unanim apreciate și evidențiate de documentele vremii. La reîntoarcerea în țară a fost numit „director spiritual” al mănăstirii de maici de la Obreja-Alba (1920), iar în iulie 1922, a fost instalat ca episcop de Lugoj, păstorind credincioșii greco-catolici din această eparhie până în mai 1935. După moartea Mitropolitului dr. Vasile Suciu, Alexandru Nicolescu a fost ales și confirmat Mitropolit al Blajului. La 5 iunie 1941, Mitropolitul Alexandru Nicolescu a trecut în eternitate, fiind așezat spre veșnică odihnă, cu toate onorurile cuvenite, în cavoul mitropoliților din Blaj³¹.

Fiind în primul rând *„omul acțiunii spirituale”*, fără a avea deci o predilecție deosebită pentru *„administrarea bisericească”*, tânărul episcop Alexandru Nicolescu își începe activitatea de ierarh, fixându-și un program cu obiective concrete izvorâte din prioritățile Bisericii greco-catolice din acea perioadă. În frumosul oraș bănățean, Vlădica Alexandru a muncit cu energie, impunându-se în fața credincioșilor și în peisajul vieții bisericești naționale. A efectuat vizite canonice în toate

parohiile, menținând un contact permanent cu clerul și credincioșii săi. „Avea la inimă” organizarea poporului în asociații, preocuparea pentru formarea clerului, tipărirea de presă bună („Sionul Românesc” este scris în mare măsură de el), construirea de noi biserici, capele, case parohiale și culturale. A restaurat catedrala din Lugoj, făcând din ea „o adevărată perlă de artă bizantină”. Distins orator, Alexandru Nicolescu intervine în „marile bătălii parlamentare pentru adoptarea celor mai importante legi ale țării”. A susținut „conferințe erudite și înflăcărâte în Senat, la Congresele Astrei și la Asociația Generală a Românilor Uniți”. Din conferințele destinate intelectualilor, s-au născut cele 11 studii apărute în „Biblioteca pentru clasa cultă”. Are o intensă activitate editorială; în perioada anilor 1905-1941, bibliografia Mitropolitului Alexandru Nicolescu cuprinde 293 de titluri³².

Este autorul lucrărilor: *Imperii*, Blaj, 1911; *Adevăruri eterne. Meditații, predici, conferințe, cuvântări ocazionale*, Blaj, 1915; *Teologia Morală vol.I. Principii*, Blaj, 1918; *Dumnezeu în natură*, Lugoj, 1923; *Natura*, Lugoj, 1925; *Stropi de rouă. Povește sufletești*, Lugoj, 1929; *Familia*, Lugoj, 1934; *Sfinții și animalele*, Blaj, 1939, și al traducerilor: *Predicile de advent, ale lui Bourdaloue, traduse din originalul francez*, Blaj, 1920; *Bruno Vercruysse, Noi meditații practice pe toate zilele anului (prelucrate din nou de Ioan Baptista Lohmann)*, Lugoj, 1927. A publicat alte peste 200 de studii și articole în „Unirea” și „Cultura Creștină” de la Blaj, „Răvașul”-Cluj, „Sionul Românesc”-Lugoj, „Observatorul”-Beiuș ș.a., discursuri, cuvântări pastorale.

Literatura: Gheorghe Comșa, *Istoria predicii la români*, București, 1921, p.258-264; *Necrolog*, în „Credința Creștină”, an. XXI, 1941, nr. 4-6, p.177-184; Iosif E. Naghiu, *Bibliografia mitropolitului Alexandru Nicolescu*, în „Credința Creștină”, an. XXII, 1942, nr. 4-6, p. 242-255; Silvestru Augustin Prunduș și Clemente Plăianu, *Catolicism și Ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii unite*, Cluj-Napoca, 1994, p. 93-94; Nicolae Comșa și Teodor Seiceanu, *Dascălii Blajului*, București, 1994, p. 134³³.

La studiile și articolele cu tematică pastorală, religioasă, teologică, ce sunt preponderente, se adaugă cele pe teme culturale, științifice, sociale, istorice și naționale. A abordat cu iscusință și curaj, marile probleme ale societății românești interbelice. Nu lipsesc notele de călătorie, memorialistica, evocarea

întărilor, probleme de istorie națională și bisericească, aspecte ale creației literare, dar și probleme referitoare la familie, natalitate, moravuri, relații interconfesionale și repere ale vieții internaționale. A militat constant pentru promovarea și afirmarea valorilor naționale. A fost adeptul unui „naționalism luminat” și pragmatic. Impresionanta sa operă publicistică este elocventă în acest sens, inclusiv prin tonul „aspru și satiric” al unor materiale purtând semnătura sa, izvorât din dorința sinceră de îndreptare a unor racile morale. În drumul apostoliei sale și-a respectat „programul vieții de arhipăstor”, stabilit în 1922 la Lugoj. Ierarhul, „cu viață de capucin”, devenise o mare personalitate, un exemplu de „preot cu viață sfântă și multă știință”³⁴.

II. Membrii ai familiei Colan și rudele lor, din Araci, județul Covasna

Un loc distinct în rândul personalităților românești din Arcul Intracarpatic, îl ocupă cele născute în localitatea Araci, comuna Vâlcele, județul Covasna, iar în cadrul acestora, membrii familiei Colan. Această binecuvântată familie a dat neamului și culturii românești oameni de cinste, numeroși învățători, profesori, preoți, publiciști, medici, ingineri, economiști, arhitecți, cadre didactice universitare, cercetători științifici și alți meseriași, comercianți și funcționari. Trei dintre membrii acestei distinse familii românești și-au înscris numele în panteonul „nemuritorilor” neamului, în calitatea lor de membri ai Academiei Române: mitropolitul-cărturar Nicolae Colan (1893-1967), filologul Dimitrie Macrea (1907-1988), prof. univ. dr. ing. Horia Colan (n. 1926)³⁵. O parte dintre membrii familiei Colan, în secolul al XX-lea, au studiat sau au deținut diferite funcții publice în localități bănățene și arădene.

II.1. Gheorghe Colan s-a născut la 30 aprilie 1896, în Araci. Este fiul lui Nicolae și al Anei Colan (născută Nema). Tatăl său era, după cum ne spune viitorul mitropolit al Ardealului, Nicolae Colan (1957-1967), „fruntaș în sat, dar nu pentru avere, care era puțină, ci pentru mintea sa luminată și pentru o deosebită știință de carte”. Atât școala primară, din satul natal, cât și cea gimnazială de la Sfântu Gheorghe, le urmează în ungurește³⁶. Bătrânii satului și-l amintesc pe copilul Gheorghe, alături de frații săi, ca pe niște nelipsiți „actori” pe scena casei de cultură ce funcționa pe lângă biserica ortodoxă din sat și sta-

tornici participanți la toate manifestările tradiționale ce aveau loc cu ocazia sărbătorilor de Paște și de Crăciun. Provenind „*dintr-o familie săracă, fără nici o palmă de pământ sau alte mijloace de trai, a trecut munții, în România, stabilindu-se la Ploiești, unde avea un frate, Miron, care era calfă la o prăvălie ... pentru a-și putea face viața mai bună, lăsând la Araci restul familiei, într-o casă compusă dintr-o cameră și bucătărie*”³⁷. La Ploiești a venit în contact cu „Garda demnității naționale” și „Liga Culturală pentru unitatea românilor”, condusă de Nicolae Iorga, fiind „*unul dintre cei mai însuflețiți „activiști”, având în suflet și soarta românilor ardeleni*”³⁸. La declanșarea războiului de întregire națională, în 1916, s-a înrolat în armata română, la fel ca alți mulți ardeleni care trecuseră Carpații prin „vama cucului”, participând la luptele de la Mărășești, fiind decorat de cinci ori, între care și Ordinul „Bărbăție și Credință cu spade”, cel mai important acordat neofiterilor³⁹, terminând războiul cu gradul de plutonier. După terminarea războiului, se va căsători cu Elena, născută Rafiroiu, și-și va desăvârși studiile secundare la Sfântu Gheorghe și Sibiu. În anul școlar 1920/1921, a funcționat ca învățător în satul natal Araci, fiind împreună cu Iosif Rafiroiu și Eleonora Țânțărean dascălii care au reintrodus învățământul în limba română la școala din Araci, întrerupt în anul 1878, prin îngrădirile legilor discriminatorii din timpul regimului dualist austro-ungar⁴⁰.

În 1922, Gheorghe Colan urmează cursurile Școlii de notari comunali din Făgăraș, pe care le termină, ca și pe cele secundare, „cu distincție”. La 18 octombrie 1922, se angajează ca notar în comuna Boroșneul Mic, județul Trei Scaune, iar din anul următor va funcționa ca prim notar în renumita stațiune balneoclimaterică Covasna, unde s-a implicat cu inteligență și răspundere în problemele de fond ce vizau dezvoltarea edilitar urbanistică, valorificarea potențialului balnear, funcționarea instituțiilor bancare și de credit, dezvoltarea învățământului de stat, sprijinirea activității culturale desfășurate de despărțământul local ASTRA, devenind o figură cunoscută în lumea administrativ-juridică pe plan național. Sesizând rolul important al administrației de stat în buna funcționare a mecanismului social, Gheorghe Colan s-a preocupat constant de perfecționarea pregătirii sale profesionale. Între anii 1926-1929, pe când era prim notar în Covasna, a urmat cursurile Școlii Superioare de Științe de Stat din

București, luându-și licența în „științele de stat” (drept administrativ n.a.), cu lucrarea *Administrația comunală în România*. Recunoașterea pregătirii și meritelor sale profesionale se va realiza prin alegerea sa ca secretar și apoi ca președinte al Asociației Notarilor din județul Trei Scaune, iar la 7 decembrie 1929, la Congresul de la Sibiu, ca secretar general al Uniunii Notarilor din România, fiind confirmat, în iulie, anul următor, ca notar I la Covasna și apoi ca notar de stat, la 15 august 1931⁴¹.

Devenind o personalitate recunoscută pentru pregătirea sa teoretică și experiență în munca de administrație, în septembrie 1934, prin decizia Ministerului de Interne, va fi numit pretor la plasa Birchiș, județul Severin. Peste trei ani, în octombrie 1937, se va transfera în aceeași funcție, în plasa Sfânta Ana (Sântana), județul Arad, iar din 1938 va fi numit ca prim pretor, la plasa Cluj. După septembrie 1940, se refugiază, mai întâi la Arad, unde se va pune la dispoziția Prefecturii, apoi, pentru câteva luni, va funcționa în plasa Chișinău Criș, iar din aprilie 1941, la cerere, se va transfera în plasa Radna. În 1943 se pensionează medical și se mută la Timișoara. Întors la Cluj, în 1945, se va angaja la Banca Centrală și apoi la câteva întreprinderi. Și-a încheiat îndelungata sa activitate pusă în slujba binelui public ca funcționar la Institutul de Lingvistică al Academiei Române din Cluj. În toate împrejurările, acolo unde l-au chemat îndatoririle de serviciu și l-au purtat valurile vieții, s-a implicat cu responsabilitate și competență în treburile „cetății”. La Birchiș a inițiat „*o importantă acțiune pentru ridicarea economică și morală a populației și în special în contra descreșterii demografice*”⁴². Peste tot s-a îngrijit de sprijinirea învățământului și culturii, fiind decorat cu medalia „Răsplata muncii” pentru construcții școlare. A fost multă vreme un constant colaborator la revistele administrative. A trecut la cele veșnice, la 11 octombrie 1963, la vârsta de 67 de ani. De-a lungul vieții, a fost însoțit cu dragoste și devotament de soția sa, Elena, care i-a dăruit pe cei doi copii: Stela, soția cunoscutului filolog Dimitrie Macrea, și Horia, profesor universitar, dr. ing. la Cluj-Napoca, personalitate marcantă a științei românești contemporane, membru corespondent al Academiei Române⁴³.

II.2 Horla Colan s-a născut la 11 mai 1926, în localitatea Covasna, în familia prim notarului Gheorghe Colan și soției sale, Elena (fiica lui Gheorghe Rafiroiu și a Mariei, născu-

tă Cioflec, din Araci). Datorită deselor schimbări ale locului de muncă al tatălui (Covasna, Birchiș-Severin, Sântana-Arad, Cluj, Radna-Arad), tânărul Horia a urmat primele două clase ale școlii primare la Covasna-Voinești, iar clasele a III-a și a IV-a la Birchiș-Severin, aproape de Mureș și Săvârșin, la o școală pe care a apreciat-o ca fiind „neobișnuit de bună, care mi-a dat o pregătire corespunzătoare pentru liceul urmat la Arad (1936-1944), liceu ce poartă numele lui Moise Nicoară”⁴⁴. Încă de la acea fragedă vârstă, elevul Horia Colan, avea o notă de maturitate și independență, pusă în evidență, printre altele, și de faptul că s-a deplasat singur, de la Birchiș la Arad, pentru susținerea examenului de admitere. De menționat că timpul cursurilor liceale l-a petrecut la internat, unde era o disciplină de fier, ceea ce l-a fortificat și pregătit pentru înfruntarea greutăților viitoare. După terminarea liceului, în mod strălucit, urmează cursurile Școlii Politehnice din Timișoara. „Cu toate dificultățile specifice perioadei care urmează imediat războiului, la care s-a adăugat și procesul de transformare a societății cu evenimentele caracteristice, utilizându-și toată puterea de care dispunea, a reușit să obțină într-un mod demn de admirat titlul de inginer electromecanic, ... ajungând ca să fie remarcat și evidențiat de profesori și privit cu respect de către colegi”⁴⁵. În 1971, și-a susținut doctoratul. Din 1950 a fost cadru didactic universitar, la catedra de Tehnologia Metalelor, din cadrul Institutului Politehnic din Cluj, al cărui rector a ajuns, între anii 1990-1992. În 1991, devine și membru corespondent al Academiei Române, iar în 2009, membru plin. Activitatea sa științifică s-a concretizat în 236 de lucrări, din care 21 cărți didactice și de cercetare, în principal în domeniul metalurgiei pulberilor și asupra studiului metalelor. A colaborat la elaborarea volumului VIII al Istoriei Românilor, la capitolul „Învățământ, știință și tehnică”. A condus lucrări de doctorat, numeroase lucrări de cercetare științifică și a realizat șase invenții și inovații.

Activitatea sa este binecunoscută în țară și în străinătate, fiind membru în Comitetul român de istoria și filozofia științei, în Comitetul Asociației Oamenilor de Știință din România, în Comisia de știința metalelor a Academiei Române, în Consiliul Național al Asociației Generale a inginerilor din România, în Societatea franceză de metalurgie și materiale, în Societatea inginerilor din Franța, etc. Este membru al Academiei de Științe din New

York, membru în comitetele științifice ale unor prestigioase publicații de specialitate, naționale și internaționale. Este menționat în prestigioase dicționare de biografii din Chicago, Cambridge, Londra, Atena, București, ș.a. Este apreciat ca „un creator de școală în știința materialelor” și „cercetător prodigios în ale științei și tehnicii românești”. Prin participarea sa la peste 50 de congrese internaționale, a devenit un adevărat ambasador al științei românești în lume. Ca o recunoaștere a prodigioasei sale activități științifice a fost distins cu patru premii ale Ministerului Învățământului și Științei pentru cercetare științifică, a fost ales președinte și membru de onoare al multor societăți și asociații, a primit titlurile de Doctor Honoris Causa al Universității Tehnice „Gheorghe Asachi” din Iași și al Universității „Transilvania” din Brașov, Chevalier de L'Ordre des Palmas Academiques - Franța, „pentru servicii aduse culturii franceze”, Cavaler al Ordinului Național „Serviciul Credincios”, cetățean de onoare al municipiului Cluj-Napoca, membru de onoare al Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”, din Sfântu Gheorghe și președinte de onoare al Despărțământului ASTRA Covasna-Harghita⁴⁶.

La renumitul liceu arădean, Horia Colan a făcut, într-o primă etapă, doar primele două clase, între anii 1936-1938, următoarele două, urmându-le la Seminarul Pedagogic Universitar, care era de fapt Liceul de Aplicație al Universității din Cluj, oraș în care tatăl său fusese numit prim-pretor. Va reveni la Liceul „Moise Nicoară” în septembrie 1940, după cedarea Clujului prin Dictatul de la Viena, unde va absolvi cursurile în 1944.

„De la Liceul „Moise Nicoară” am cele mai dragi amintiri ale tinereții”, declara într-un interviu, acordat în anul 2005, Horia Colan. Începutul său românesc a fost după Marea Unire, dar a avut tradiția de 260 de ani a primului gimnaziu din Arad (1745). Este situat în localul inaugurat în 1873, zidit pe locul bisericii eparhiale ortodoxe române, demolată în 1861. Între 1850-1919 a avut elevi români prin burse date de fundațiile Mocioni, Emil Gojdu, Elena Ghiba Birta, Teodor Pop. Dintre foștii elevi ai gimnaziului amintesc pe Moise Nicoară (1802), Mircea Stănescu, Ioan Slavici, Coriolan Brediceanu, Vasile Goldiș, Ioan Suciu, Emil Monția, Sabin Manuillă, Corneliu Micloși, viitorii profesori Liviu Albu, Lazăr Nichi⁴⁷.

Dintre marii săi profesori, mentori care l-au format profesional și pentru viață, amintim

câțiva: Eduard Găvănescu și Nicolae Șoneriu – istorie, Ascaniu Crișan – directorul liceului timp de aproape trei decenii, un exemplu de ținută și integritate morală, de pregătire de excepție, vertical și uman, care considera catedra și școala nu profesie sau funcție, ci apostolat și misiune, Tiberiu Grozescu și N.N. Mihăileanu – matematică, Constantin Teodorescu – chimie și fizică, cel care și-a lăsat postul universitar din București ca să facă apostolat în domeniul fizicii și chimiei în Ardealul care, după Unire, avea nevoie de dascăli de cea mai înaltă competență și care a creat laboratoare care în multe privințe depășeau pe cele similare de la universitățile țării, Alecu Constantinescu – tatăl lui Paul Everac și Leontin Ghergariu – română, Antoniu Drăgulescu și Henri Michel – franceză, Nestor Blaga și Dumitru Iacob – științele naturale⁴⁸. Între primii profesori, în 1919, când liceul și-a deschis porțile, au fost Alexandru Stamatiad, Dimitrie Panaitescu-Perpessicius, Ion Dimitriu, Ascaniu Crișan, Constantin Teodorescu⁴⁹. Despre profesorii săi, academicianul Horia Colan, își amintea cu drag acum câțiva ani: *„La fiecare întâlnire cu colegii, aveam impresia că dintre profesori, mai aveam în față doar câteva coloane de marmură rămase în picioare într-o incintă de coloane doborâte ale acestui „templu al tinereții noastre”, cum spunea Ștefan-Augustin Doinaș. Dar, în același timp, priveam cu mândrie la monumentalul edificiu, înnoit continuu și întărit de alți eminenți profesori, însuflețit în fiecare an de noi generații de elevi. Acești oameni s-au dus. În sufletele noastre au lăsat însă o icoană pe care nimeni nu o poate lua înapoi și ea e parte scumpă din comoara pe care n-o arătam nimănui, dar care ne ajută să atingem scopuri care au fost și ale lor”. „Îmi amintesc și azi cu respect de profesorul Eduard Găvănescu, pe care l-am avut la Arad. Îi datorez mult... De câte ori ajung la Arad, merg la cimitir, cu un buchet de flori”⁵⁰.*

De fapt, liceul arădean devenise o adevărată universitate românească la granița de vest a României, dând țării peste 20 de membri ai Academiei Române. În această atmosferă de emulație culturală, personalitatea tânărului Horia Colan s-a modelat, prefigurând performanțele de excepție de mai târziu. În anii de liceu a fost președintele Societății de Matematică din școală, a colaborat la publicații științifice, de călătorii și de cuvinte încrucișate, s-a apropiat de cultura și știința franceză, ajutându-și profesorul, Henri

Michel, de la Misiunea Franceză din România, la buna funcționare a Bibliotecii Cercului Cultural Francez din Arad. Calitatea învățământului din liceul arădean, cunoștințele temeinice dobândite pe parcursul anilor de studiu și-au arătat roadele, începând cu rezultatele obținute la bacalaureat și admiterea la facultate, examene susținute în vara anului 1944, în condițiile excepționale ale stării de război în care se afla țara. Bacalaureatul a început la Arad, în luna iunie, dar datorită bombardamentelor, examenele s-au desfășurat la Miniș. S-au susținut câte 6 ore de examene pe zi, timp de patru zile, ceea ce a solicitat un efort deosebit din partea tinerilor absolvenți. În aceste condiții, cu atât mai meritorii sunt rezultatele obținute de Horia Colan, respectiv locul întâi, din 69 de absolvenți reușiți la bacalaureat. „Noi am fost, își amintește Horia Colan, cea de-a XXV-a promoție, în anul 1944, în care țara era ciuntită din mai multe părți, așa că, pentru tabloul de absolvire al secției științifice, eu alesesem cuvintele lui Pasteur în legătură cu rolul național și internațional al științei, care era plasat într-un contur rotund, firesc al țării: *„Dacă știința nu are patrie, omul de știință trebuie să aibă una și ei trebuie să-i închine rodul lucrărilor sale”*⁵¹.

La doar o săptămână după bacalaureat, a avut loc și admiterea la Politehnica din Timișoara. Pe atunci, în țară, funcționau doar Școlile Politehnice din București și Timișoara, iar admiterea, din cauza războiului, avea loc numai la acestea și la medicină. Înființată în anul 1920, Politehnica timișoreană își câștigase deja o tradiție, fiind recunoscută pentru corpul profesoral de elită, mulți dintre ei formați la prestigioase institute din Germania și alte țări europene, care au devenit, mai apoi, membri ai Academiei Române. Temeinicia învățământului arădean și-a spus din nou cuvântul. Din miile de candidați, proveniți din toată țara, au fost admiși la cele trei facultăți – Electromecanică, Construcții, Mine și Metalurgie, doar 135, pe locul întâi clasându-se premiantul liceului „Moise Nicoară”. Cu drag își amintește, academicianul de astăzi, și de mentorii săi universitari. *„Gândul mă duce cu recunoștință și la profesorii mei de la Școala Politehnică din Timișoara... Între marii profesori pe care i-am avut, amintesc pe Valeriu Alaci – analiză matematică, Ovidiu N. Tîno – geometrie analitică, Gh. Th. Gheorghiu – geometrie descriptivă, Constantin Sălceanu – fizică, Coloman Bakonyi – tehnologie, Mihail*

Ghermănescu – mecanică, Ștefan Nădășan – rezistență, Constantin Severineanu – organe de mașini, Lazăr Stoicescu și Ioan Vlădea – termodinamică, Plautius Andronescu – electrotehnică, Aurel Bărglăzan – mașini hidraulice, Marin Bănărescu – mașini termice, Remus Răduleț - mașini electrice, curenți slabi, Corneliu Micloși – centrale electrice, Ioan Zăgănescu – material rulant și alții.... Cinstind înaintașii, oamenii de știință, inginerii, profesorii, dovedim că-i merităm pe cei care cu o admirabilă clarviziune și perseverență, au luptat pentru crearea și dezvoltarea învățământului superior tehnic, pentru înființarea de laboratoare în cele mai vitrege condiții materiale, laboratoare despre care Pasteur spunea: „Lăcașuri sacre, înmulțiți-le și împodobiți-le, căci ele sunt templele viitorului”. Într-o epocă dramatică, atunci când țara era ingenuchiată, Nicolae Iorga spunea, în „Răspunsul la mesagiul”, rostit în ședința Camerei, din 14 decembrie 1916: „Dacă suntem ceva, nu suntem prin biruința strămoșilor noștri, ci suntem prin suferința lor. Toate puterile noastre nu sunt altceva decât jertfa lor, strânsă laolaltă și prefăcută în energie”. De aceea, gândul mă duce cu emoție la profesorii mei, a căror imagine mi-a rămas în suflet, din care mi-am hrănit munca pentru aceleași țeluri care au fost și ale lor”⁵².

Alături de amintirile din anii școlii, despre Banat și minunatele sale locuri, Horia Colan ne mai povestește: „... mi-au plăcut însă anecdotele despre oameni mari. Gustul mi-a venit la Castelul de la Bulci, o localitate situată vizavi de Vărădia și de Săvârșin, peste Mureș. Acolo era Castelul familiei Mocioni, o familie de macedoromâni pe linia Gojdu-Șaguna, unde un unchi al meu, Remus Rafiroiu, era administrator al domeniilor... Biblioteca familiei era una dintre cele mai remarcabile, iar „stăpânul” era Antoniu Mocioni de Foeni. Biblioteca aceea m-a cucerit cu totul, iar lecturile mele depășeau condiția de licean. Citeam, de pildă, memoriile lui Foch, notam într-un jurnal pe care îl păstrez și azi... O vreme, familia mea a locuit la Radna-Lipova. Mergeam la Mâșca, treceam la Ghioroc, petreceam câteva zile la culesul viilor. Trăiam într-o zonă foarte plăcută, foarte bogată, cu oameni bogați intelectual și moral...”⁵³.

Provenind, atât după tată, cât și după mamă, din satul Araci, Horia Colan avea legături de rudenie directă cu familiile Colan și Nema, după bunicii din partea tatălui, Rafiroiu

și Cioflec, după bunicii din partea mamei. Multe dintre vlăstarele acestor familii au avut poziții de frunte în viața publică arădeană sau bănățeană, îndeplinind funcții de publiciști, profesori, ingineri sau arhitecți, după cum urmează:

II.3 Remus Rafiroiu, inginer, născut în anul 1900, în Araci, județul Covasna. Urmează școala primară în Brașov, unde începe și liceul „Andrei Șaguna”. După sfârșitul războiului își termină studiile liceale și superioare la Timișoara. În anul 1923, este numit șeful secției silvice al domeniului Mocioni, iar în anul 1925, devine secretar personal și administrator general al Domeniului Mocioni. În această calitate, desfășoară o intensă activitate economică și culturală. Ca președintele al Societății culturale „A. Mocioni” a „lucrat la ridicarea nivelului intelectual al locuitorilor din nordul județului Severin, prin conferințe și serbări susținute la case de cultură și biblioteci”, fiind un sprijinitor constant al promovării culturii naționale. A fost membru în conducerea mai multor asociații economice, culturale și civice: administrator delegat al societăților „Arad-Brad” și „Mureșul”; membru în consiliile de administrație ale unor importante instituții economice și bancare: Banca „Victoria”, Camera de Comerț Arad, S.C. „Arad-Lipova”, S.C. „Gloria”; președinte al Societății de Vânătoare Arad și al Cooperativei „Rodica”; deputat în Adunarea eparhială a Episcopiei Aradului⁵⁴.

II.4 Iosif Rafiroiu, inginer, s-a născut în anul 1902, în Araci, județul Covasna. A urmat cursurile liceale la „Andrei Șaguna” din Brașov și „C. Diaconovici Loga” din Timișoara. După absolvirea Școlii Politehnice din Timișoara a ajuns un reputat specialist în domeniul minier, îndeplinind funcția de inginer-șef la Minele de aur ale statului. „Cunoscând viața grea din mină a venit în ajutorul lucrătorilor, fiind și un constant sprijinitor al școlii și bisericii lor”⁵⁵.

II.5 Silvestru Rafiroiu, arhitect, născut în anul 1903, în Araci, județul Covasna. A urmat cursurile liceale la „Andrei Șaguna” din Brașov și „C. Diaconovici Loga” din Timișoara, iar pe cele universitare la Academia Regală de Arhitectură din București, pe care le termină în anul 1928 „cu distincție”. Urmează stagii postuniversitare și excursii documentare la Constantinopol, Viena și Roma. Din anul 1929, până în 1933, funcționează ca arhitect al municipiului Arad, membru al Consistoriului eparhial. A proiectat numeroase biserici ortodoxe, în stil bizantin, și alte edificii publice „în

stil curat românesc" (așa cum sunt școlile primare din Bujac și Birchis). „*Toate bisericile ridicate după planurile sale sunt adevărate pietre de hotar ale ortodoxismului (Glogovăț, Seliște, Andrei Șaguna, Agriș, Arad, Șega, Gh. Sofronie)*”. Din anul 1936, a funcționat ca arhitect proiectant în Timișoara⁵⁶.

II.6 Gheorghe Rafiroiu (1907-1956), fiu al Araciului, a absolvit Facultatea de Litere și Filosofie din București. Profesor de istorie-geografie la Oradea, Salonta și Lugoj. Este autorul lucrărilor: *Mănăstirea din Peri* (1934), *Monografia localității Araci* (1938), *Dealul de Fier* (memorii din război, 1938)⁵⁷.

II.7 Constantin Cioflec (1880-1979), s-a născut în anul 1880, tot în Araci. A absolvit Facultatea de Litere și Filosofie și Facultatea de Drept ale Universității București. În perioada 1912-1919 este custode la Biblioteca Academiei Române din București. Din 1919, a funcționat ca profesor la Liceul "C. Diaconovici Loga" din Timișoara. „*Posedând o bogată cultură clasică și filosofică, s-a remarcat ca un distins membru al corpului didactic secundar din Timișoara*”⁵⁸.

II.8 Romulus Cioflec (1882-1955), profesor, scriitor. A absolvit școala normală în Câmpulung Muscel (seria Ion Mihalache) și Facultatea de Litere și Filosofie din București. Și-a început activitatea ca învățător în comuna Chiojdeanca (Prahova). În perioada 1911-1912, a fost prim-redactor al ziarului „Românul” din Arad. A fost apoi profesor la liceele „B.P. Hașdeu” și „Mihai Eminescu” din Chișinău, „Diaconovici Loga” din Timișoara (10 ani) și „Gheorghe Lazăr” din București. Este autorul mai multor volume de proză și teatru, dintre care: *Pe urmele Basarabiei*, *Cutreierând Spania*, *Sub soarele polar*, *Vârtejul*, *Boierul*, *Moarte cu bucluc* etc. A fost bun prieten cu Panait Istrati⁵⁹.

II.9 Virgil Cioflec (1876-1948), născut la 1886, în Araci, a absolvit Universitatea Iași, Facultatea de Drept. În anii 1911-1912, a fost redactor la ziarul „Românul” din Arad, apoi a activat ca secretar al Ligii Culturale pentru Unitatea Românilor din București. S-a afirmat ca scriitor, publicist, critic și colecționar de artă. A colaborat la „Tribuna” din Sibiu, la „Viața”, „Soarele”, „Pagini Literare” etc. A publicat „Epigrame”(1898), „Mălureni” (1916), și două volume, despre picturile lui Ștefan Luchian (1924) și Nicolae Grigorescu (1925). A donat Universității clujene „Pinacoteca Cioflec”, aflată astăzi la Muzeul de Artă din Cluj-Napoca⁶⁰.

II.10 Silvestru Cioflec (1889-1969), profesor de limba română și germană, născut la Araci în anul 1889. Urmează liceul la Brașov și Facultatea de Litere și Filosofie din București. În perioada 1918-1921 a fost profesor la Chișinău, apoi la Liceul „C. Diaconovici Loga” din Timișoara. Din anul 1929, a îndeplinit funcția de inspector șef al Regiunii Școlare Timișoara. „*Dotat cu un rar cult pentru dreptate, întreaga sa acțiune este colorată cu un puternic sentiment național, pe care îl manifestă chiar și pe vremea când se găsea pe băncile școlii primare*”⁶¹.

III. Intellectuali din zona Brețcu, fostul județ Treiscaune (azi Covasna)

III.1. Ghiță Popp

În localitatea Poiana Sărată, din fostul județ Treiscaune, situată azi în județul Bacău, s-a născut, la 3 ianuarie 1883, publicistul și omul politic, Ghiță Popp. Era fiul notarului comunal Gheorghe Popp și nepotul preotului Gheorghe Popp („Popa cel mare”), din Brețcu⁶².

A urmat școala primară confesională în comuna natală, liceul românesc din Brașov și apoi cursurile Facultății de Drept la Budapesta și Viena, obținând apoi titlul de doctor în drept la Universitatea din Cluj-Napoca. A intrat în politică „prin ziaristică”, publicând încă din vremea studenției, la terminarea studiilor, în anul 1906, angajându-se redactor la „Tribuna” din Arad, iar din 1912 la „Românul”, din același oraș (după fuziunea acestuia cu „Tribuna”). Alături de Octavian Goga și Octavian-Codru Tăslăuanu, Ghiță Popp „*duce o viguroasă campanie împotriva greșelilor de limbă și a regionalismelor ce abundau în scrisul epocii și a cultivat o limbă românească primestă*”.

Prin articolele sale, adesea nesemnate, sau semnate cu pseudonimul Gheorghe Pădure, Ghiță Popp a luat atitudine împotriva politicii de deznaționalizare și de apărare a celor două instituții fundamentale ale conservării și perpetuării neamului: biserica și școala. În amintirile sale, Onisifor Ghibu „*scoate în evidență extraordinara seriozitate și profesionalismul tânărului ziarist Ghiță Popp, corectitudinea morală și inflexibilitatea caracterului, acuratețea de diamant a idealurilor sale*”, dar și „*modestia exagerată care îl face să-și semneze decât arareori articolele*”. Pentru toate acestea, în studiile sale memorialistice, Ion Clopoțel îl situează pe Ghiță Popp „*printre vedetele ziaristilor din epocă*”. Alături de alți fruntași ai generației sale (Octavian Goga,

Ilie Chendi, Ioan Lupaș, Onisifor Ghibu, Șt. O. Iosif, Ion Agârbiceanu, Tiberiu Bredicianu, Sextil Pușcariu, Octavian-C. Tăslăuanu ș.a.), face parte din gruparea "Tinerii oțeliți", care s-au impus în viața politică a românilor din monarhia austro-ungară, pentru implicarea lor activă în lupta națională⁶³.

În iulie 1914 trece în vechiul Regat, unde face propagandă susținută pentru intrarea României în război de partea aliaților. Face parte din grupul de ardeleni care semnează declarația publică de la 1915, prin care se cere intrarea imediată în război a României contra Austro-Ungariei. Toți semnatorii sunt judecați în lipsă și condamnați la moarte. Împreună cu alți intelectuali ardeleni, între anii 1915-1916, editează, la București, seria a III-a a revistei „Tribuna”, în care militează cu curaj, demnitate și convingere pentru unirea Transilvaniei cu Patria Mamă. Se înscrie voluntar în războiul de întregire națională (1916-1917). În anul 1917, este trimis de guvernul român, împreună cu alți intelectuali ardeleni, la Kiev, unde scoate gazeta „România Mare” pentru a face propagandă unionistă între cei aproximativ 150.000 de prizonieri români proveniți din armata austro-ungară. În septembrie 1918, se află la Chișinău, unde colaborează la gazeta „România Nouă” a lui Onisifor Ghibu, dând o mână de ajutor fraților basarabeni, în zilele ce au urmat unirii cu Țara⁶⁴.

La 1 Decembrie 1918, participă la Adunarea Națională de la Alba Iulia, fiind membru în Comitetul de unire, ca și cenzor. Consiliul Dirigent îl trimite la Paris, pentru a contracara propaganda antiunionistă maghiară. Revenit în țară, în toamna anului 1919, este ales deputat în primul Parlament al României întregite. Până în 1938, este ales încă în opt legislaturi parlamentare. În 1931-1932, este subsecretar de stat la culte și minorități. După fuziunea Partidului Național Român cu Partidul Țărănesc, este secretar al PNȚ pentru Ardeal, iar după asasinarea lui Virgil Madgearu, în perioada 1941-1944, este secretar general al Partidului Național Țărănesc, unul dintre cei mai apropiați colaboratori ai lui Iuliu Maniu.

În august 1944, Ghiță Popp împreună cu Lucrețiu Pătrășcanu, generalul de brigadă Dumitru Dămăceanu, prințul Barbu Știrbei, a participat la negocierile de la Moscova pentru semnarea armistițiului. La 4 noiembrie 1944, Ghiță Popp a fost numit secretar de stat la Departamentul Cultelor și Artelor, fiind nevoit să demisioneze din funcția de secretar gene-

ral al PNȚ. În data de 6 decembrie 1944, a fost numit ministru al Cultelor și Artelor în guvernul condus de generalul Nicolae Rădescu. A făcut parte din comitetul special creat în 1945, cu scopul de a clarifica problema definirii criminalilor de război, alături de dr. Petru Groza, Lucrețiu Pătrășcanu și G. Fotino. La alegerile din 1946, candidează la Someș, fiind arestat pentru două săptămâni. În 1948, este deținut la Văcărești, apoi la Aiud. După 11 ani de detenție, i se va fixa domiciliu obligatoriu la Lățești în Bărgan, unde va mai sta alți 4 ani. În anul 1962, după 15 ani de detenție va fi eliberat⁶⁵.

Despre activitatea lui Ghiță Popp, în revistele „Angvstia” și „Sangidava”, au apărut mai multe studii dintre care menționăm: Ioana Burlacu, *Omagiu lui Nicolae Titulescu, un memoriu inedit înaintat de Ghiță Popp*, în „Angvstia” nr. 2/1998, p.375; Cristina Dinu, *Un document autobiografic Ghiță Popp*, în „Angvstia” nr. 2/1998, p.379; Ioana Burlacu, *Basarabia în conștiința lui Ghiță Popp*, în „Angvstia”, nr. 3/1998, p.187, Ioana Burlacu, *Un memoriu inedit înaintat de Ghiță Popp Consiliului de Stat*, în „Angvstia”, nr. 3/1998, p.375, Cristian Dinu, *Un document autobiografic Ghiță Popp*, în „Angvstia”, nr. 3/1998, p. 379; Constantin Stan, *Ghiță Popp și semnarea armistițiului de la Moscova cu Națiunile Unite (12 septembrie 1944)*, în „Angvstia”, nr. 5/2000, p. 157; Ioan Lăcătușu, *Memoriile adresate de liderul țăranist Ghiță Popp conducătorilor comuniști, Gheorghe Gheorghiu Dej și Nicolae Ceaușescu, pentru redobândirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord*, în „Sangidava”, nr. 3, 2009, p. 215-228. În anul 1998, la Editura Paideia, din București a apărut volumul *Ghiță Popp – un deținut politic în documentele serviciilor secrete*, ediție îngrijită de Șerban Madgearu.

În programul sesiunii de comunicări științifice „Ghiță Popp (1883-1971) – personalitate marcantă a vieții publice românești interbelice”, organizată la Sf. Gheorghe, în decembrie 1997, au fost prezentate următoarele comunicări: Eugenia Irina Crișan, Constantin I. Stan, *Activitatea lui Ghiță Popp pentru înfrățirea, consolidarea și apărarea României Mari*; Vasile Crișan, *Tineretea jurnalistică a lui Ghiță Popp la revista „Tribuna” din București (1915-1916)*; Dan Brudașcu, *Corespondența lui Ghiță Popp cu Octavian Goga*, Șerban Madgearu, *Ghiță Popp – o autobiografie și câteva mărturii*, Crișan Cristian, *Intervenția lui Ghiță Popp în Parlament, în problemele*

administrației de stat, Vasile-Mihai Câmpeanu, Din activitatea lui Ghiță Popp ca secretar de stat pe lângă Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor, Ciprian Vrânceanu, Poiana Sărată – satul natal a lui Ghiță Popp, Ioan Lăcătușu, Ghiță Popp – repere biografice ⁶⁶.

În toate etapele vieții sale, s-a bucurat de un mare prestigiu din partea celor care l-au cunoscut și a opiniei publice. Erau unanim recunoscute calitățile sale precum: erudiția, cinstea, seriozitatea, optimismul, verticalitatea morală. Marele om politic, Iuliu Maniu, declara, la procesul intentat frunțașilor țărăniști, despre Ghiță Popp că *"Este un om de erudiție excepțională, de o profundă judecată și un temperament cald (...), este un om de încredere desăvârșită (...) unul din consilierii mei cei mai apropiați"*. La rândul său, cunoscutul profesor și om de cultură, Onisifor Ghibu, remarcă într-o scrisoare expediată din Sibiu, la 5 noiembrie 1967, profesorului Paul Țurcanu aflat în Sighișoara, modestia, altruismul, talentul deosebit al marelui ziarist trecut în neființă: *"Din parte-mi țin să-ți împărtășesc, aici, convingerea mea că Ghiță Popp a fost unul din puținii mari gazetari români, care au avut un singur cusur mare, acela de a fi pătimit de o modestie exagerată"*. Autorul scrisorii evidențiază opera publicistică deosebită a lui Ghiță Popp, socotindu-l *"un ziarist român de proporții internaționale"*. Ghibu își exprima speranța că *"Se va găsi cândva, cineva, care să dezgroape din uitare nemeritată pe acest strașnic exemplar de român și de om. Eu îl deplâng ca pe unul din foarte puținii prieteni pe care i-am avut în lunga mea viață"* ⁶⁷.

III.2. Constantin C. Dimian, preot. S-a născut în anul 1876, în comuna Brețcu (azi în județul Covasna), ca fiu al preotului: cu același nume și al Paraschivei Dimian, născută Rențea. Familia Dimian era cunoscută în zonă prin lupta pentru apărarea intereselor naționale ale poporului român. Tatăl său, protopopul Constantin Dimian, a deținut funcția de protopresbiter de Treiscaune, în perioada anilor 1903-1920⁶⁸.

Constantin Dimian-junior urmează școala primară în satul natal, apoi cursurile Gimnaziului românesc din Brașov, pe care le termină în anul 1896, și pe cele ale Facultății de Teologie din București, în 1906, numărându-se la această facultate printre cei mai buni studenți. Teza de licență, deosebit de apreciată la vremea respectivă, cu titlul *"Împrejurările în cari a luat început literatura bisericească în limba română"*, a fost publi-

cată în anul 1906, la tipografia Speranța, din București⁶⁹.

Pregătirea sa teoretică solidă, cât și renumele familiei Dimian, au facilitat încadrarea tânărului teolog în rândul personalului Arhiepiscopiei Ortodoxe Române din Sibiu, în perioada anilor 1906-1908. Pe atunci, tânărul Dimian era colaborator al *"Telegrafului Român"* și al altor publicații în limba română din Transilvania. Nu cunoaștem motivele care l-au determinat pe tânărul teolog Constantin Dimian să opteze pentru serviciu în îndepărtata comună Petrovasâla (pe atunci Român-Petre, azi Vladimirovac), din Banat. În tot cazul, acesta a fost primit la postul de capelan la Petrovasâla, împreună cu Ștefan Șperchez, după ce a fost hirotonit de către episcopul Aradului, Ioan Ignatie Papp, la 7 septembrie 1908, în perioada în care scaunul Episcopal de la Caransebeș a fost vacant. Instalarea la postul de capelan a celor doi tineri teologi la Petrovasâla a avut loc pe data de 8 noiembrie 1908⁷⁰.

Noul capelan avea datoria să *"solvească la cassa diecesană în favorul fondului pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor rămași după preoți, taxele precise, anume: taxa fundamentală 100 coroane și taxa anuală 15 coroane"*. Capelanul Dimian, om deosebit de energic, joacă un rol important în toate domeniile vieții sociale la Petrovasâla, dar și mai larg. Credincioșii îi ziceau *"popa Costa"*. Este foarte activ în viața politică a românilor din zonă. În ciuda neplăcerilor pe care le-a întâmpinat, este ferm hotărât să participe în continuare la lupta pentru realizarea drepturilor naționale ale românilor bănățeni. În momentele de sfârșit ale Primului Război Mondial (noiembrie 1918), Constantin Dimian participă la evenimentele care au avut loc ca urmare a destrămării monarhiei dualiste. Astfel, pe data de 13/26 noiembrie 1918, este prezent la Alibunar, unde are loc adunarea pentru alegerea deputaților români care vor participa la Marea Adunare de la Alba Iulia⁷¹.

În urma încadrării părții vestice a Banatului în Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, în ciuda plecării majorității intelectualilor români în România, Constantin C. Dimian rămâne la Petrovasâla, jucând în perioada interbelică un rol însemnat în viața confesională, politică, economică și culturală a românilor din Banatul Iugoslav. Începând cu anul 1923, face parte din conducerea Partidului Român din Regatul S.C.S. Pe lângă faptul că s-a ocupat cu afaceri politice, preotul Dimian a jucat un

rol activ și în alte sfere de activitate a localității Petrovasâla. Astfel, după plecarea preotului Ioanichie Neagoe în România, Dimian devine pentru câțiva ani directorul executiv al Institutului de credit și economii „Steaua” din Petrovasâla. Nu în ultimul rând, Dimian participă cu succes și la organizarea vieții culturale la Petrovasâla, dar și la nivel de minoritate. Pe lângă meritul său la înființarea fanfarei „Doina” din Petrovasâla (1928), amintim și angajarea sa la organizarea unei biblioteci sătești. Aceasta a luat naștere datorită donațiilor de carte făcute de Biblioteca centrală „I.G. Bibicescu” din Turnu-Severin, care, de fapt, au fost făcute tuturor localităților cu populație românească din Banatul Iugoslav⁷².

Ca preot, a fost foarte apreciat în sat și în afara acestuia. A fost președintele Comitetului parohial din Petrovasâla. După moartea lui Ioanichie Neagoe la Timișoara, în anul 1931, Dimian devine în sfârșit paroh la Petrovasâla, până atunci deținând funcția de capelan, cu toate că practic avea atribuțiile de paroh încă din momentul plecării lui Neagoe în România (1920).

Dr. Mircea Măran, din Vârșeț, Serbia, în studiul său *„Personalități ardelene în localitățile Banatului Sârbesc”*, menționează câteva contribuții ale preotului Dimian la dezvoltarea vieții minoritare românești din Banatul Iugoslav: este membru al redacției săptămânalului „Nădejdea” din Vârșeț, participă la înființarea „Asociației corurilor și fanfarelor române din Banatul Iugoslav”, în 1931. Asociația încadra corurile și fanfarele românești din Banatul Iugoslav, avându-l ca președinte pe preotul Ioan Mităr din Straja, iar ca vicepreședinte, pe preotul Constantin Dimian. O altă asociație românească, de data aceasta cu caracter confesional, a fost înființată la sfârșitul anului 1931. Este vorba de „Asociația clerului ortodox român din Banatul iugoslav”, preotul Dimian deținând funcția de casier. Ca publicist, în perioada interbelică, a cola-

borat la săptămânalul „Graiul românesc” din Panciova⁷³.

De o deosebită valoare istorică este manuscrisul lui Constantin C. Dimian – o mică cronică a localității Petrovasâla, pe care acest preot a scris-o pe paginile goale ale „Evangheliei...”, editate la București în anul 1895, și care se găsește în Arhiva Parohială din Petrovasâla. Cronică respectivă, intitulată „*Pro memoria*”, aduce informații prețioase despre trecutul acestei localități, cuprinzând perioada anilor 1916-1955, dar în primul rând, este o mărturie a modului de gândire a unui preot ortodox român în condițiile vitrege provocate de frământările de care a fost cuprinsă societatea bănățeană în perioada interbelică, în anii celui de-al Doilea Război Mondial și în primii ani postbelici⁷⁴.

În anul 1953, după aproape jumătate de secol de serviciu, Constantin Dimian se pensionează. Ultima dată slujește la sfânta liturghie pe data de 29 ianuarie 1956, la vârsta de 80 de ani. La 1 februarie 1956 părăsește Petrovasâla și trece în România. Se stinge din viață pe data de 5 iunie 1959 în localitatea Băcești, județul Vaslui. Descendent dintr-o marcantă familie de pe meleagurile ardelene, Constantin C. Dimian, prin activitatea sa pe tărâmul culturii și al credinței strămoșești, se numără printre personalitățile de seamă ale românilor din Banatul Sârbesc în prima jumătate a secolului al XX-lea⁷⁵.

Desigur, sunt mult mai mulți români, originari din Arcul Intracarpatic care, în decursul timpului, au studiat și activat în Banat și ținutul Aradului. Chiar și acest mic „eșantion”, prezentat în studiul de față, ne arată că, în pofida distanței ce desparte cele două zone ale României, între locuitorii acestora au existat numeroase și statornice legături care au constituit și constituie trănicia dăinuirii românești în totalitatea spațiului etnogenezei românești.

Note

1. Antonie Plămădeală, *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar, După documente, acte și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1986, p. 5;
2. Preot Ionel Popescu, Prof. Constantin Brătescu, *Patriarhul Miron Cristea, ierarh providențial al națiunii române, Cuvântări*, Editura Învierii, Timișoara, 2009, p. 22;
3. *Ibidem*, p. 23;
4. *Ibidem*, p. 23-24;
5. *Ibidem*, p. 31;
6. Lucian, Episcopul Caransebeșului, *Organizarea administrativ-bisericească a eparhiei Caransebeșului după instalarea episcopului Miron Cristea*, în „Credință și mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2010, p. 14-15;
7. Ilie Șandru, *Patriarhul Miron Cristea*, Editura Grai Românesc a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, Miercurea Ciuc, 2008, p. 147;
8. Dr. Cornel Comeanu, *Arhiereul nostru*, în „Altarul Banatului”, Anul III, ianuarie- iunie 1946, nr. 1-6, p. XXII;
9. Ilie Șandru, *op.cit.*, p. 147;
10. Preot Ionel Popescu, Prof. Constantin Brătescu, *op.cit.*, p. 42;
11. *Ibidem*, p. 43;
12. Ilie Șandru, *op.cit.*, p. 149;
13. Preot Ionel Popescu, Prof. Constantin Brătescu, *op.cit.*, p. 45;
14. *Ibidem*, p. 44;
15. *Ibidem*, p. 56;
16. *Ibidem*, p. 52;
17. Dr. Ioan Lăcătușu, prof. Vasile Stancu, *Episcopul Caransebeșului Miron Cristea – apărător al unității Banatului (1918-1920)*, în „Credință și Mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2010, p. 434;
18. *** P.S.Sa Episcopul Veniamin Nistor al Caransebeșului la 60 de ani, în „Altarul Banatului”, Anul III, ian-iun 1946, p. LXXVI;
19. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 101;
20. Dr. Cornel Comeanu, *op.cit.*, p. XXX;
21. *Ibidem*, p. XXX;
22. E. Cioran, *În semn de recunoștință*, în „Altarul Banatului”, p. XLVI;
23. Dr. Cornel Comeanu, *op.cit.*, p. XXIX;
24. *Ibidem*, p. XXX;
25. P.S.Lucian, episcopul Caransebeșului, *Întronizarea episcopului Veniamin Nistor la Caransebeș*, în „Credință și mărturisire”, Editura Episcopiei Caransebeșului, 2011, p.10;
26. Dr. Cornel Comeanu, *op.cit.*, p. XXVI-XXVII;
27. Icon. Stavr. R.G. Ancușa, *Vrednic este...*, în „Altarul Banatului”, p. XVII;
28. Dr. Cornel Comeanu, *op.cit.*, p. XXVII;
29. Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 104;
30. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p.85-86
31. Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 86
32. *Ibidem*, p. 87
33. Mircea Păcurariu, *Dicționarul reologilor români*, Editura Univers enciclopedic, București, 1996, 310-311
34. Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 88
35. Ioan Lăcătușu, *Genealogia familiei Colan*, mms, Sf. Gheorghe, 2011, p. 15
36. Constantin Mustață, *Zăbovind printre cuvinte încrucișate*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, coordonator Ioan Lăcătușu, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2006, p. 135;
37. *Ibidem*, p. 134;
38. *Ibidem*, p. 135;
39. *Ibidem*, p.136;
40. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 53;
41. *Ibidem*, p. 54;
42. *Ibidem*, p. 55;
43. *Ibidem*, p. 56;
44. Cristian Colceriu, Delia Kuciatovski, *Academician Horia Colan, creație și experiment într-o viziune istorică a științei*, în „Personalități clujene contemporane”, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2005, p. 52;
45. Acad. Toma Dordea, *Profesorul Horia Colan la vârsta înțelepciunii*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 25;
46. Ioan Lăcătușu, *O viață pusă în slujba învățământului și cercetării științifice românești și a valorificării tradițiilor acestora, în țară și în străinătate*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 103
47. Cristian Colceriu, Delia Kudatovski, *op.cit.*, p. 49;
48. Prof. univ. dr. ing. Mircea Bejan, *O personalitate a științei, tehnicii și ingineriei românești – academicianul Horia Colan la 80 de ani*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 97;
49. Cristian Colceriu, Delia Kuceatovski, *op.cit.*, p. 50;
50. Constantin Mustață, *Urcuș spre Academia Română*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 138;
51. *Ibidem*, p. 54;
52. *Ibidem*, p. 55-56;
53. Constantin Mustață, *Bacalaureat la ... două adrese: Arad și Miniș!*, în „Omagiu Horia Colan la 80 de ani”, p. 131-132;
54. G.G. Rafiroiu, *Din Ținutul Săcuizat. Araci. Județul Treiscaune*, Salonta, 1938, p. 109-110
55. G.G. Rafiroiu, *op.cit.*, p. 110-11
56. *Ibidem*, p. 111
57. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 133
58. G.G. Rafiroiu, *op.cit.*, p. 96 -97
59. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 47; Prof. dr. Luminița Cornea, *Familiiile Teculescu și Cioflec*, în „Familia română”, An 12, nr. 4 (43), p. 57-59
60. G.G. Rafiroiu, *op.cit.*, p. 105
61. *Ibidem*, p. 107
62. Principalele date monografice despre localitate sunt cuprinse în volumul *Poiana Sărată de la Oituz. Tragedia unui sat*, de Dorinel Ichim, Editura Casa Scriitorilor, Bacău, 2007
63. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Editura Carpatica, Cluj-Napoca, 1998, p. 117-123
64. Ioan Lăcătușu, *op.cit.*, p. 118
65. *Ibidem*, p. 119
66. Arhiva Centrului Eclicziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, nr. 110/1997.
67. Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Cluj-Napoca, 1998, p. 120
68. *Ibidem*, p.82
69. Luminița Cornea, *Prinos adus Bisericii și Neamului*

Românesc: Teza de licență a preotului Constantin C. Dimian, www.crestinortodox.ro

70. N. Pența, *Monografia comunei Roman-Petre (Petrovosello) 1808-1908*, Oravița, 1911, p. 107, Appud, Mircea Măran, *Personalități ardeleni în localitățile Banatului sârbesc*, mms, Sf. Gheorghe, 2010, p. 2

71. V.M. Zaberca, *Românii din Banatul iugoslav și Marea Unire*, Timișoara 1995, p. 106-107, Appud, Mircea Măran, *Personalități ardeleni în localitățile Banatului sârbesc*, mms, Sf. Gheorghe, 2010, p. 3

72. N. Chipurici, *Românii din afara României (Documente)*, Editura "Lumina", România, 1995, p. 88, Appud, Mircea Măran, *Personalități ardeleni în localitățile Banatului sârbesc*, mms, Sf. Gheorghe, 2010, p. 4

73. Mircea Măran, *Personalități ardeleni în localitățile Banatului sârbesc*, mms, Sf. Gheorghe, 2010, p. 5

74. *Ibidem*, p. 6

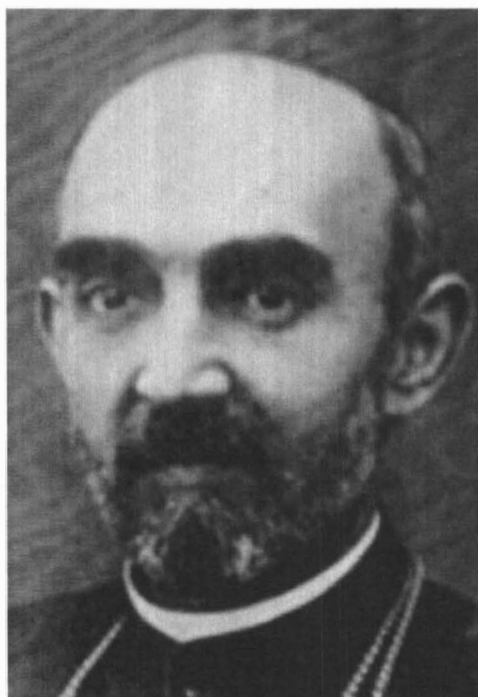
75. *Ibidem*, p.7

Patriarhul Miron Cristea (1868-1939), născut în Toplița (județul Harghita), membru al Academiei Române, prim-ministru al României (1938-1939)

Episcopul Veniamin Nistor (1886-1963), născut în Araci (județul Covasna), episcop al Caransebeșului (1940-1948)

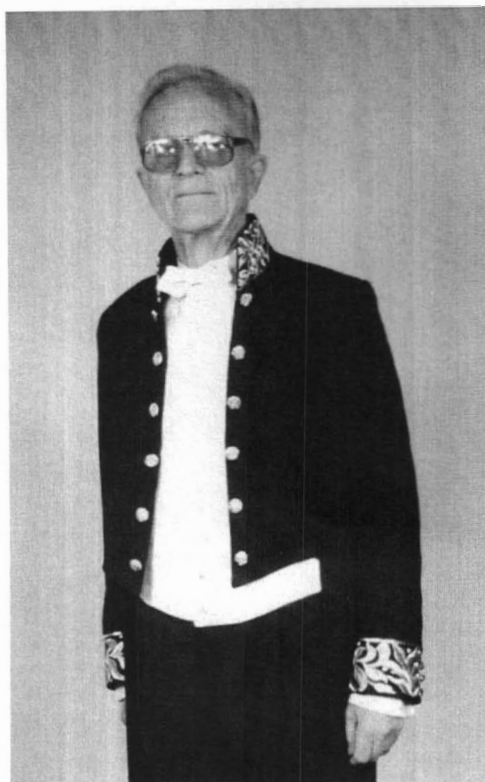
Mitropolitul Alexandru Nicolescu (1882-1941), născut în Tulgheș (județul Harghita), mitropolit al Blajului (1936-1941)

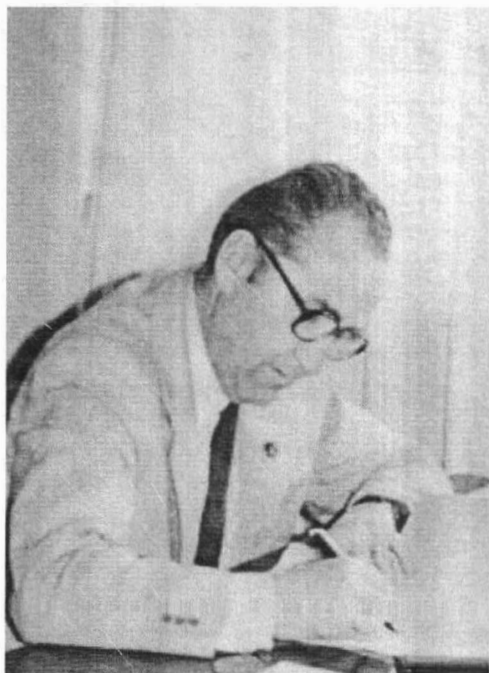
Ghiță Popp (1883-1967), născut în Poiana Sărată (fostul județ Trei Scaune), scriitor, publicist, fost ministru

Gheorghe Colan (1896-1963),
născut în Araci (județul Covasna),
jurist, notar și prim-pretor în Cluj-Napoca

Horia Colan, născut în 1926, în orașul Covasna,
rector al Universității Tehnice Cluj-Napoca,
membru al Academiei Române

Mihai Rafiroiu (1931-1983),
prof. univ. dr. ing., Timișoara

Familia Gheorghe și Elena Colan,
cu Stela și Horia

Romulus Cioflec (1882-1955),
născut în Araci (județul Covasna),
profesor, scriitor

Constantin Cioflec (1880-1979),
născut în Araci (județul Covasna),
profesor în Timișoara

Silvestru Cioflec (1889-1969),
născut în Araci (județul Covasna),
profesor în Timișoara

Protopop Constantin Dimian (1876-1959),
născut în Brețcu (județul Covasna),
protopop în Banatul sârbesc (1908-1956)

Gheorghe Rafiroiu (1907-1956),
autorul monografiei localității Araci,
profesor

Silvestru Rafiroiu (1903-1961),
născut în Araci (județul Covasna)
arhitect în Timișoara

Remus Rafiroiu (1900-1991),
născut în Araci (județul Covasna),
inginer în Arad

Iosif Rafiroiu (1902-1989),
născut în Araci (județul Covasna),
inginer în Cluj-Napoca

***SPESE, COLECTE ȘI CONTRIBUENȚI PENTRU
ZIDIREA ȘCOLII DE PIATRĂ DIN BREȚCU
 („ȘCOALEI CELEI NOUĂ”).***

Documente din Arhiva Mitropoliei Ardealului. 1904-1911.

Liliana OPRESCU, Ana GRAMA

Cuvinte cheie: comunitatea românească, Brețcu, județul Covasna, școala confesională
Key words: *Romanian community, Bretcu, Covasna county, denominational school*

Abstract

This study covers an event-moment in an interesting Romanian community – Brețcu, Covasna county – inhabiting an *opid* of mixed population in the South-East of Transylvania. One looks at this chapter – the undertaking of building a school – enticed by the complexity of its associated phenomena, both textual and subtextual; but, most of all, for their significance.

Lucrarea pe care o vom prezenta, în continuare, se referă la un moment-eveniment, dintr-o interesantă comunitate românească. trăitoare într-un *opid* cu populație mixtă din sud-estul transilvan. Plasarea ei în această zonă, a obligat-o la un anume mod de trai: o existență specifică *oamenilor de munte și de pe dealuri împădurite*, iar din punct de vedere administrativ, *oameni de graniță* lângă o altă Țară Românească, Moldova. Prin personalitățile locale pe care le-a avut de-a lungul timpului, dar, mai ales, prin puternica personalitate a *poporenilor* de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, *bretșanii* au cunoscut o viață nu lipsită de agitație. Fără a fi fost glorioasă - în sensul clasic al cuvântului -, existența lor a fost marcată de însemne ale unui *destin neodihnit*.

dificil și socio-politic ostil, implicat în vârtejul unor evenimente adeseori dramatice, pregătindu-se astfel pentru alte viitoare încercări, sau pentru o viață oarecare, o binemeritată normalitate, ne obligă la o atentă aplecare asupra destinului său.

Implicați fundamental în prezentul *lor*, alimentându-și aspirațiile prin rememorarea activă a trecutului, dar cu privirea mereu ațintită spre un viitor care *trebuia* să fie mai bun, oamenii acestei comunități merită *mulțămită* din partea neamului și *cinstire*, prin silința noastră de a-i cunoaște, a-i înțelege.

Ne-am oprit asupra acestui episod - demersul de edificare a unei școli - incitați de complexitatea fenomenelor asociate lui, din text și subtext, deopotrivă. Dar, mai ales, pentru semnificațiile lor. Pe de o parte, în această luptă cultural-națională, esențial constructivă, înseși conflictele care s-au declanșat, ori s-au accentuat atunci, *sunt semnul unei vitalități exemplare, al unei vieți trăite deplin*. Pe de alta, spre cinstea breșcanilor, păgubitoarele neînțelegeri locale nu au reușit să împiedice *victoria binelui* și, în măsura în care depindea de ei, finalul acestei povești adevărate, edificarea școlii, să fie unul mai mult decât onorabil pe termen scurt, unul de-a dreptul fericit, pe termen lung.

Primul semnal pe care vrem să-l invocăm, aici, vine dintr-un trecut nu prea îndepărtat, din activitatea protopopului din Brețcu, victimă binecunoscută a anilor 1848-1849, Petru Pop¹. La vremea strădaniilor sale neîntrerupte ca lider al comunității ortodoxe, semnalase lipsuri fundamentale: a școlilor, a dascălilor, a posibilităților părinților de a-și da copiii la școală etc, în totul, a lipsei șanselor firești de

De altfel, singur faptul că această comunitate a continuat să existe și să prospere în acest spațiu, în mijlocul unui mediu natural

a crește învățământul la români. În aceste condiții, cu totul vitrege, el a fost obligat să conteze nu doar pe ajutorul poporenilor, ci și pe unul *din afară*. În cazul nostru, în primul rând erau vizate primăriile care adunau biruri de la români cu nepăsare, fără să dea nimic în schimb: teren de construcții, lemn din pădure, piatră din râu, moșie parohială etc. Aștepta ajutor și de la Episcopia din Sibiu, care, imediat în postpașoptism, gestiona câteva fonduri modeste destinate victimelor *agresiunilor armate ale neprietenilor*. În chip firesc, Petru Pop considera că românii din acest spațiu, atât de nedreptățiți și până atunci, după sfârșitul *rebeliei* sunt îndreptățiți să intre *în rând cu celelalte nații* și să beneficieze, ca și ele, de sprijin oficial pentru construirea și funcționarea școlilor lor. Socotindu-se în drept să ceară a fi tratat asemenea celor de seama lui, *vocal, neobosit* în revendicările sale *apăsate*, directe, fără complexe, exprimate cel mai adesea cu un curaj neobișnuit în epocă, a provocat, evident, antipatii, exasperându-i pe cei incriminați. Pentru ca nădejile într-o viitoare colaborare cu autoritățile să nu fie definitiv pierdute, a fost înlocuit din funcția executivă protopopească. Dar, pe fond, apreciindu-i-se personalitatea, ca a unui simbol al demnității românești din acel spațiu, a devenit „*protopop onorar*”, a mai activat mulți ani și a rămas un punct de referință în varii situații. După el, cei ce i-au urmat n-au putut decât să-i confirme constatările; în condiții noi, succesorii au încercat – uneori reușind – să ridice la un nivel superior instituția: *școala românească*.

Compensatoare parcă, o față a aceleiași monede, ni se pare funcționarea ulterioară în zonă tocmai a ginerelui său, pr. Ioan Băloiu (Beloiu, Belloi). Numit *protopop „pe-un sat”* - la Poiana Sărată - de același ierarh pașoptist, Andrei Șaguna, a fost remarcat chiar și de numeroși lideri români importanți „din Țară”. De fapt, părea o *ciudățenie*: un intelectual model, tocmai în vârful munților brețcanilor!, demn de dat ca exemplu pentru toată preoția și învățătorimea din Regatul românesc. Era socotit un preot *de sat* exemplar, informat la zi cu cele ce se petrec în spațiul românesc și în lume, și se dovedea, în condițiile complicate ale vremii, un excelent diplomat, bine ascuns în anonim. Despre el, se scrie în presă și la un moment dat (într-o imagine pe care ne-a făcut-o cunoscută dl. ing. Ciprian Hugianu) îl regăsim chiar în anturaj regal. Cu alt prilej, vom prezenta implicarea sa într-o

interesantă dispută teoretică de natură cultural-bisericească (1879), dusă de la înălțimea unei maturități intelectuale pe care și-o construise cu deosebire în spiritul șagunian, dar și al localnicilor - frați din Poiana Sărată în subvenționarea pictării tâmplii bisericii din Sfântu Gheorghe (1879).

Edificarea școlii din Brețcu de la începutul secolului al XX-lea – fără a fi singura, ori prima - a însemnat nu doar o *împlinire*, ci și un adevărat *proces de creștere*, îndelung și *greu de dus*, un *model* cu accente pozitive /negative și numeroase alte particularități.

Faptul că, în astfel de împrejurări, au apărut unele contradicții este și explicabil și previzibil și nu este singular. Ne conving de acest lucru dosarele *conflictuale* din arhiva folosită, care provin din majoritatea parohiilor în care se petrecea ceva important. Mai rămâne să răspundem întrebării dacă lipsa de unitate (totală) a comunității a fost doar un inconvenient pentru evoluția sa, ori actanții au fost astfel chiar și mai stimulați în numita lucrare. Pentru că, sigur, lipsa de unitate totală a îngreunat lucrurile. Dar ...

Teoretic vorbind, nefiresc ar fi fost ca, în acest context, să nu fi apărut discuții, grupul să se fi manifestat ca o *apă stătută*. În primul rând, acest proces *a creat un subiect major, dominant în societate, a animat, a stârnit* o populație altfel preocupată de viața cotidiană, de transhumanță, de comerțul cu piei și lână, apoi și de manufacturi, fabrici etc. Este știut, din experiență de veacuri, că stările concurențiale - fie și când sunt regretabile - asigură, de obicei, o efervescență specifică progresului. Acum *oamenii se aleg*, grupurile de lideri *se fac și se desfac*, circulația și comunicarea la diverse niveluri cresc, experiența câștigată de toți devine tot mai bogată și folositoare în viitor, tentația de a fi valorificată e tot mai mare etc. De aceea, judecata ulterioară a unor astfel de fapte, dacă este unilaterală, și anume atunci când cercetătorul este aplecat numai asupra *literei unui document*, constituie mai mult decât o eroare. În primul rând, ar trebui răspuns tranșant la întrebarea: care dintre documente este mai credibil, că doar unele dintre ele susțineau un fapt, altele pe cel contrariu... Unul sau altul dintre protopopii care se ocupau de listele *venitelor și cheltuielilor* o fi greșit, dar de ce nu și controlorii lor? Poate, fără intenții *deșarte*, o fi socotit careva cu câteva coroane în plus, sau în minus. Dar, fiind *cu ochii unii pe alții*, toți s-au străduit să greșească cât mai puțin, să nu se expună și,

oricum, au reușit! Toate acestea s-au întrupat în „cazul Brețcu”.

Despre frământările dezvoltate la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cu prilejul proiectării și ridicării Școlii din Brețcu, am scris mai extins într-un număr (11) al revistei ANGUSTIA². Din acutizarea frământărilor prezentate acolo s-au născut documentele pe care le vom prezenta mai jos. Deși sunt aici liste obișnuite, ele au avut această anvergură și pentru ca protopopul Dimian să se justifice în fața acuzațiilor celor din grupul protopopului Hamsea. Sunt remarcabile și pentru numeroase detalii tehnice din perimetrul construcțiilor de școli, al antrenării susținătorilor, colaboratorilor, donatorilor, plăților operațiilor de lucru - mărunte

sau majore -, intermediarilor, materialelor folosite etc.

Am reținut întâi informații din (A) *Jumalele de casă despre toate intratele și eșitele ce s-au făcut cu zidirea școlii celei nouă din Brețcu în anul 1904, până la finirea ei* (1911).

Dar și din (B) *Listele contribuenților, organizate după trei gestionari: I. Constantin Dimian; II. cassarul D. Ghiță, gociman; III. epitropul Ioan R. Stănciuc*. Remarcăm o listă cu taxa pentru femei (C), ca ele să poată sta „în față”, în biserică, fond care a fost donat școlii. Urmașii eroilor din acei ani vor avea astfel și plăcerea de a-și regăsi înaintașii în aceste liste. De ce nu, ca un imbold în actualitate?!³

Note

1. Despre Petru Pop și Ioan Beloiu vezi și Ana Grama, *Români sudtransilvani în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Județul Covasna*, Arcus, 2006, 280 p.

2. Un corpus de documente din acest fond, care poate revela împrejurări tipice -semnificative- din viața școlii, în

relație cu învățătorul Aron Pușcariu, alte evenimente din anii 1912-1919 avem deja în lucru.

3. Arhiva Mitropoliei Sibului, în continuare AMS, V - nr. 142 din 1902, Dosar cumulativ.

Glosar minimal

arvună: Acont; parte dintr-o sumă de bani plătită sau încasată înainte, la o cumpărare sau la încheierea unei tranzacții, ca garanție; avans;

birău: Primar rural. – Din magh. bíró.

boltaș: Proprietar al unei prăvălii; cel care vinde într-o prăvălie; negustor;

botă: Vas din doage de lemn înalt ca o cofă și înfundat la amândouă capetele, cu o mică deschidere pe capacul de deasupra, care servește pentru transportarea apei; Bătă.

cambie: Instrucțiune scrisă adresată unui cumpărător, prin care acesta este solicitat să plătească unui vânzător o sumă de bani înainte de o dată anterior stabilită;

cauțiune: Sumă de bani depuși pentru garantarea executării de către debitor a unei obligații; fidejusiune; garanție, (pop.) chezașie, (inv.);

căprior: Fiecare dintre bărnele puse câte două și împreunate la capătul de sus, care sprijină acoperișul unei construcții;

căraușie: Transport de mărfuri sau de persoane (în vehicule cu tracțiune animală), de obicei pe baza unui contract; ocupația de cărauș; căraușit; harabagie;

ciubăr: Vas din doage cercuite, prevăzut cu torți și folosit la păstrarea sau la transportarea lichidelor;

colaudare: Recepție a unei lucrări (construcții);

contemplarea locului: Avizarea amplasamentului;

contribuent: Persoană care participă la o acțiune comună, ajută, înlesnește apariția/ dezvoltarea unui lucru;

coroană: Monedă oficială în Imperiul Austro-Ungar, din 1892, când a înlocuit Guldenul austro-ungar. După 1900, coroana a fost unica monedă cu putere de circulație în Imperiul Austro-Ungar;

coton: Loc ferit, neumblat; ascunzătoare, ascunziș. (Reg.) Scobitură în malul unui râu, sub nivelul apei. 2. Construcție de zid, suport solid de fier sau înjghebare simplă de pietre, în care se face foc și pe care se așază cazanul la fiert. Din magh. katlan.

cuartal: Sfert de an. germ. quartal, d. lat. quantum, sfert, quattuor, patru);

filer: Monedă divizionară în Ungaria, valorând a suta parte dintr-un forint. – Din magh. fillér.

frăgor: Dud

hornar: Curățător de hornuri (coșar, urloier);

hurlo: Burlan; jgheab prin care se scurge apa;

maja metrică: Unitate de măsură pentru greutate, egală, după regiuni, cu 50, cu 100 de kg sau cu 100 de ocale; cântar pentru greutate mare;

măiestri: Mesteri;

măsar: Tâmplar, dulgher;

porto: Taxă la poștă;

postportul: Taxă care se plătește pentru expedierea prin poștă a unei scrisori, a unei sume de bani etc;

privată: Closet;

spesă: Cheltuială;

stângin: Unitate de măsură pentru lungime, folosită înaintea introducerii sistemului metric,

sindrilă: Material de invelitoare format din plăci de lemn cu secțiune triunghiulară, prevăzute cu ulucuri longitudinale pe canturile groase;

țol: (în germană: Zoll, care se citește țol) este o unitate de măsură pentru lungime, egală cu 25,4 mm (2,54 cm).

umblătoare: vezi privată

Lista
contribuenților la zidirea scôlei cei nouă din Breșcu
în anul 1904 la colectantele Protop. Constantin Dimian.

Nr. cur.	Numele și conumele contribuenților	Suma	
		Corône	Fileri
1.	Victor Constantin Dimian 20 franci Galați	19	04
2.	Teodor Mardache	5	-
3.	Ghița Buzoianu Brăila 100 franci	95	-
4.	Damian Popescu " 100 franci	95	-
5.	Ioan Vasilescu Cârstocea Florescu	25	-
6.	Protopopul Constantin Dimian	100	-
7.	George Popa Băleanu	100	-
8.	Ioan Mihăilă Gogu 100 franci	95	-
9.	George Micu Boroș	30	-
10.	George Tărlungeanu Grosu	100	-
11.	Nicolau Dumireu Zămescu 100 franci	95	-
12.	Nicolau N. Manea înv[ățător]	20	-
13.	junele Nicolau George Bărlă	20	-
14.	George Dumitru Băjanu	20	-
15.	Dumitru Dumitru Fenechi Șutu	10	-
16.	Ghiță St. Dimian	6	-
17.	(...) Radu Fenechi	10	-
18.	(...) George Teacă	4	-
19.	George (O)Urëndariu	10	-
20.	Florea Stoicheci	10	-
21.	Ioan Florea Stoicheci	10	-
22.	Dumitru Fenechi Fiă	10	-
23.	George Varvarichl	6	-
24.	George Jugănar	6	-
25.	Radu Iordache	4	-
26.	Învețătorul Aron Pușcariu	10	-
27.	Un domn din București 150 franci	142	50
28.	Nicolau Dumitru Băjanu	8	-
29.	Ghiță cojocariu din Focșani 100 franci	95	
30.	George Tirneavu din Papăuți	5	-
31.	Dumitru Vrânceanu sen.	4	-
32.	Vasile Spiridon Dimian, Gălați	68	-
33.	junele Ioan I. Păvălucă Aulișcă	50	-
34.	Radu Teacă	10	-
35.	George Rucăreanu	6	-
36.	Ioan Vleji	8	-
37.	Dela Fundațiunea Șaguna din Sibiu	299	58
38.	Epitropul scolar Ióan Radu Fenechi +20	60	-
39.	Constantin Boroș pe un frăgar	2	-
40.	George Bărlă iar.(?)	6	-
41.	George Teacă Chiper	4	-
42.	Ioan Mehedințu	6	-
Suma face		1689	12
Transport		1689	12
43.	Constantin Ciurea Pășcău	6	-
44.	George Gocimanu Băltatu	6	-
45.	Împrumutul dela Albina	2029	-
46.	Ioan Gogoiu	5	-
47.	Vasile Moldoveanu Jutcă	6	-
48.	George Fenechi Turcu a cărat apă	4	-
49.	Văduva Constantin Rențla	2	-
50.	Ioan Botezat	4	-
51.	Ioan Nica Grosu sen.	4	-
52.	Vasile Micu Vlăduț	4	-
Suma tuturor Intratelor la mine		3759	12
" Eșitelor		3693	16
		65	96

Pe aceste șezesci și cinci coroane și 96 fileri i-am dat antreprenorilor Csikos és Török spre a'și căpăta restul din cele 451 cor 32 fil. însemnați de inginer la colaudare, căci din aceste 451 cor 32 fil. le-am dat 322 cor. 50 fil., și lui Konya încă 50 coroane, cu totul deci 372 cor. 50 fil; ar mai avea deci să primească 78 cor. 82 fil. și fiindcă la mine sunt numai 65 cor. 96 fil. astfel s-a dat din partea Dlui Ghiță Gocimanu 12+76 adică douăsprezece coroane și 76 fileri și fiindcă dânsul mi-a fost dat 20 cor. 84 fil. așa eu îi mai întorc încă 8 coroane și 8 fileri și la mine nu se mai află nici un ban al școlii.

Constantin Dimian/ Protopop

Ioan Hamsea/ Prot. cons.
George Gociman mp.
Nețiu Dimian
G. Tiaca mp

George Hamsea mp./pres. com.

Ghorghyță Fenece [Însemnare alăturată cu creionul]
Intrați 3878.96/ Eșite 3948.12/ Jelus 69.17

**I. Consemnarea
speselor făcute de protopop Constantin Dimian
cu zidirea scoalei cei nuouo in anul 1904**

Nr. cur.	Numele și conumele contribuenților	Suma	
		Coróne	Fileri
1.	Zece stângini de pétră à 14 coroane	140	-
2.	Pentru var à 2 coróane 40 fileri maja metrică	359	80
3.	Tăiatul a 100 bârne câte 6 fileri	6	-
4.	Comisiunei sé contempleze locul, birău și notar	9	-
5.	Cărămidarilor pentru facerea cărămidei și zile de lucru la facerea cotloanelor	310	-
6.	Cărăușului carele a adus și a dus pe cărămidari	32	-
7.	Facerea gropii unde sé se stingă varul	10	-
8.	Stinsul varului la mai mulți, lucru și apă precum au arătat învățătoriu	40	40
9.	Doue ciururi de sîrmă în 25 Maiu	6	87
10.	O lopată de fer la cărămidari	-	90
11.	Lui Beneke Antal făcutul baracei la cărămidari	3	20
12.	Cirie la cărămidari	1	82
13.	40 scânduri à 80 fil., 2 ciubare, 2 bote	40	-
14.	Borbăth Iános pentru paie la cărămidari	2	-
15.	Preotului catolic din Lemnia pentru paie	4	-
16.	Lemne de brad dela Dimeny István și Spiridon Dimian	92	40
17.	Fer la legatul formelor de cărămidă	1	-
18.	Învêt. George Teacă de a plătit stinsul varului	10	-
19.	Pasko Gáspar, patru cară de năsip la cărămidari	4	-
20.	Kalányos Mihaly, pentru stinsul varului	4	60
21.	Kalányos Mihaly, măritul gropii și stinsul varului 12/25	9	-
22.	Aron Pușcariu a plătit 14 copii [la] încărcatul <i>cottonului</i> (? Subl. la lectură, în original)	17	20
23.	Facerea apelului de ajutor, plătlrea epistolelor recomandate la poștă și cumpărarea de bârne	43	30
24.	Stinsul varului pe urmă, în 15/28 Maiu	7	40
25.	Pasko Gáspar 1 stângin lemne de brad	6	50
26.	Szöcs Iános pe lemne de brad 4 stângine (compl. în orig. la lectură)	26	60
27.	Trefás István pe 2 stângine lemne de brad, cu dusul lor	13	20
28.	Lui Aron Pușcariu se plătescă lucrători etc. (etc. subl. ca o observ.)	50	-
29.	Ioan Vleji, 2 zile căratul cărămidei în cotlon	8	-
30.	Farkas Jozsef, 3 stângine de lemne	19	80
31.	Frenko Ferencz, pentru locul unde s-a făcut cărămida	40	-
32.	La un copil de cărămidar zile de lucru, când s-a dus	3	60
33.	Tăiatul frăgarilor în curtea scoalei	-	80
34.	Lui Erős Iános, 5 stângine lemne	33	-
35.	Petru Boroș, pentru căratul în cotlon	-	50
36.	La 11 copii de ungur încărcatul în cotlon	3	42
		1370	31

	Titlul pe care s-a operat	Suma	
		Coróne	Fileri
	Transport	1370	31
37.	Dénes Gergély, căratul cărămidei în cotlon	1	60
38.	Florea Teacă, arsul cărămidei în cotlon	-	80
39.	Istok Pál, pe 3 stângine de lemne de brad	19	80
40.	Invêt. George Teacă i-am dat să plătească	169	31
41.	Lui Constantin Ciurea Păscău pe 3 1/2 zile cu carul	14	-
42.	10 cărliche cu sraf (?nn) în tavanul odăilor	1	20
43.	Lupán (... nn) Imré, pe 1 stângin de lemne de brad	6	60
44.	Kalányos Mihály, lipitul și arsul cotlonului	10	-
45.	George Ciurea, pe 1 stângin lemne de brad	6	60
46.	Carbol pentru spartul capetelor bânelor în tavan	5	80
47.	Vatány Sándor îngrăditul cărămidei	3	-
48.	Condica de la tipografia archidieceșană cu porto	7	50
49.	Doctorului pentru vizitarea școlii nouă	2	-
50.	P. George Hamsea căraușie la cumpărarea sobei din scólă	2	-
51.	Prețul sobei și al hurloaielor	68	-
52.	Căraușului pentru adusul sobei din Vașarei	2	-
53.	Hurloaie nouă la soba cea veche	3	4
54.	Zidarului Boroș Iános pentru facerea privatei, anticipatiune	70	-
55.	Lui Csikos și Török, antreprenorilor scoalei	185	8
56.	Masarului Kanya Mihaly	550	-
57.	Lui Csikos și Török antreprenorilor înainte de colaudare	200	-
58.	Inginerului pentru colaudare	100	-
59.	Lui Vasile Fenechi	20	-
60.	Antreprenorilor Csikos și Török după colaudare	322	50
61.	Kolányos Mihály, facerea gropilor la colaudare	2	40
62.	Lui Konya Mihály masarului	50	
63.	S-a depus la banca din Brețcu cautiunea maisterilor	460	-
64.	Cu dusul la București după cei 150 franci, s-a spesat	28	-
65.	George Fenechi Turcu, căratul apei cu carul	4	-
66.	Geoge Cioabă, încărcatul cotlanului	6	-
		3693	
67.	Căratul scândurilor la baracă, năsip și paie (cu obs. la lectură nn)	10	
68.	(.....)		

**Jurnal de cassă despre toate intratele și eșitele ce s-au făcut cu zidirea școlii noi
din Brețcu în anul 1904, până la finirea ei (1911)**

Nr 1- 50 listă identică cu cea a contribuenților preotului C. Dimian; excepție: la nr. 48 se menționează cheltueli pe țigla; la nr. 50 donația văduvei lui Const. Rențea, cum mai sunt și alte poziții diferite. De la nr. 53, se reiau consemnări - uneori în alt limbaj - din lista de la speșele preotului C. Dimian.

		Transport	1689	12			
43.		Constantin Ciurea Păscău	6	-	-	-	
44.		George Gocimanu Bălțatu	6	-	-	-	
45.		Împrumutul dela Albina	2029	-	-	-	
46.		Ioan Gogoiu	5	-	-	-	
47.		Vasile Moldoveanu Jutcă	6	-	-	-	
48.		Pentru țigla și stricarea scocurilor lui Török	-	-	26	22	Fundaționat
49.		Ioan Nică Grosu sen.	4	-	-	-	
50.		Văduva Constantin Renția	2	-	-	-	
51.		Împrumutul Albina (corectură)	550	-	-	-	
52.		Ioan Botezat	4	-	-	-	
53.		Zece stângini peatră a 14 Cor.	-	-	140	-	
54.		200 măști metr var a 2 Cor 40 fl din care am plătitu	-	-	259	80	
55.		Tăiatul a 100 băme în pădure a 6 fileri	-	-	6	-	
56.		Comisiunei să contempleze locul, notar, birău	-	-	9	-	

57.		Cărămidarilor, facerea cărămidei, cotoanelor și zile de lucru	-	-	310	-	
58.		Adusul și dusul Cărămidarilor	-	-	32	-	
59.		Facerea gropii de stins varul	-	-	10	-	
60.		Stinsul varului la mai mulți, lucru și apă	-	-	40	40	
61.		2 ciururi de năsip	-	-	6	87	
62.		O lopată de fer la cărămidari	-	-	-	90	
63.		Benke Anti, făcutul baracelor cărămidarilor	-	-	3	20	
64.		Cuie la barace și la cărămidari	-	-	1	80	
65.		40 scânduri a 80 fil.2 ciubere, 2 bote	-	-	40	-	
66.		Paie la cărămidari dela Barbáth Iános	-	-	2	-	
67.		Paie dela preotul din Lemnia	-	-	8	-	
68.		14 stângine lemne a 6*60 dela Dimény István	-	-	92	40	
69.		Fer pentru legatul formelor de cărămidă	-	-	1	-	
70.		Inv. George Teacă a plătit stinsul varului	-	-	10	-	Vezi nr. 70
71.		Pásko Gáspár, 4 cară năsip la cărămidari	-	-	4	-	
72.		Kolányos Mihály, stinsul varului	-	-	4	60	
73.		Mărirea gropii și stinsul varului 12/25 Maiu	-	-	9	-	
74.		Aron Pușcar plata la 14 copii încărcat în cotlon	-	-	17	20	
75.		Facerea apelului, recomandarea epistolelor și cumpărarea a 100 bărne	-	-	43	30	
76.		Stinsul varului pe urmă 15/28 Maiu	-	-	7	40	
77.		Pásko Gáspár, 1 stagiu de lemne	-	-	6	50	
78.		Szöcs Iános, 5 stângine de lemne	-	-	33	-	
79.		Tréfas István, 2 stângine de lemne și dusul lor	-	-	13	20	
80.		Plata făcută de Aron Pușcariu la lucrători	-	-	50	-	
81.		Ion Vleji, 2 zile cu carul	-	-	8	-	
82.		Farkas Iozsef 3 stangine de lemne	-	-	19	80	
83.		Frenko Ferencz, pentru locul unde s-a făcut cărămida	-	-	40	-	
84.		3 zile de lucru la 1 copil de cărămidar	-	-	3	60	
85.		Tăiatul frăgarilor în curtea scoalei	-	-	-	80	
86.		Erös Iános, pe 5 stangine de lemne	-	-	33	-	
87.		Petru Baros, încărcat în cotlon	-	-	-	50	
88.		La 11 copii de ungr, încărcat în cotlon	-	-	3	42	
3751				12	1392	91	
Transport			3751	12	1389	73	
89.		Dénes Gergély, căratul cărămidei	-	-	1	60.	
90.		Florea Teacă, arsul cărămidei	-	-	-	80	
91.		Istok Pál 3 stangine de lemne	-	-	19	80	
92.		(corectat n.n.) Cărămidarilor pentru facerea, încărcatul și arsul cărămizii	-	-	169	31	Predați lui Ghiță (?) și plătiți cărămidarilor.
93.		Const. Ciurea Tășcău 3 ½ zile cu caru	-	-	14	-	
94.		Zece șrofuli la tavan	-	-	1	20	
95.		Lupán Imre 1 Stangin lemne	-	-	6	60	
96.		Kalányos Mihály, lipitul și arsul cotlon	-	-	10	-	
97.		George Ciurea, 1 Stangini lemne	-	-	6	60	
98.		Carbol pentru spartul capetelor bănelor	-	-	5	80	
99.		Vatány Sándor, îngrăditul cărămidei	-	-	3	-	
100.		Condica dela tipografia archidi. cu posta	-	-	7	50	
101.		Doctorului, vizitarea scoalei celei nouă	-	-	2	-	
102.		P. George Hamsea, căraușie la cumpărarea sobei	-	-	x	La 24 august 1907 (...)	
103.		Prețul sobei și al hurloaielor	-	-	68	-	
104.		Adusul sobei din Kvașarei	-	-	2	-	
105.		Hurloaie noi la soba veche	-	-	3	40	
106.		Lui Baras Iános arvună să facă privata	-	-	70	-	
107.		Măsarului Konya Mihály	-	-	550	-	
108.		Lui Csikos și Török	-	-	186	84	
109.		Inginerului la colaudare	-	-	100	-	

110.		Lui Csikos înainte de colaudare	-	-	200	-	
111.		Lui Csikos la colaudare	-	-	200	-	
112.		Lui Vasile Fenechi	-	-	20	-	
113.		Lui Csikos	-	-	122	50	
114.		Căratul scândurilor la barace, năsip și pae	-	-	14	-	
115.		Kalányos, facerea gropilor la colaudare	-	-	2	40	
116.		Lui Kanya Mihály	-	-	5	-	
117.		Depuși la banca din Brețcu vadiul	-	-	460	-	
118.		Dusul la București după cei 150 Lei	-	-	28	50	
119.		Parasch. Tărlungeanu statu în biserica mare	20	-	-	-	
120.		Costache Fenechi al II cuartal pe lumini	75	-	-	-	
121.		Inv. George Teacă	12	-	-	-	
122.		Zidarilor cu umblătoarea	-	-	31	20	
123.		10 bărne à 4 Cor.	-	-	40	-	
124.		12 scânduri à 1 Cor.	-	-	12	-	
125.		5 bucăți de stejar à 1 Cor.	-	-	8	-	
126.		Pe cuie de fer	-	-	-	86	
127.		Marti Dere András, facerea staborului	-	-	5	-	
128.		Arvună lui Serfözö Venczel György	-	-	4	-	
129.		Pe bărne de căpriori	-	-	8	-	
130.		Plata lui Venczel György	-	-	4	-	
131.		1 scândură la gardul casei parohiale	-	-	-	80	
132.		Toriz Gergely, îndreptarea staborului	-	-	1	-	
133.		Venczel György	-	-	21	-	
134.		Tréfás József, pe scânduri	-	-	32	12	
135.		Pasko Găspar, pentru 300 șindilă	-	-	7	80.	
136.		George Boldea pe 400 șindilă	-	-	10	80.	300
Hamsea			3897	04	3882	80	(Corect.
			3858	12	3924	34	ilizibile n.n.)
		Dela Ghiță Gociman, ratul casei	18	08	3916	74	3985*94
Transport			3858	12	2882 (șters)	16	
137.		Dela Ghiță Gocimanu am primit	20	84	-	-	
138.		Am restituit lui Ghiță Gocimanu	-	-	8	18	
139.		Pe 12 căpriori	-	-	12	-	
140.	14*88	Pe 6 stâlpi de stejar la școală și biserică	-	-	3	60	Vezi nr. 125
			3878	96	3948	12	
Subtrăgând întratele 3878*96 din Eșite 3948*12 am spesat mai mult cu 69 Cor. 16 fileri, adeca șezezezi și nouă Cor*16 fileri			-	-	69	16	
II. Intratele și Eșitele la cassarul D. Ghiță Gociman.							
141.		Protopop Dumitru Coltafeanu	100	-	-	-	
142.		Epitrop Ion Radu Stăncicu	142	-	142	-	83 bărne
143.		George D. Zănescu	100	-	-	-	
144.		Ion C. Gocimanu Giambășel	100	-	-	-	
145.		Niță Coltofean din Galați 100 Lei	94	-	-	-	
146.		Damian Drăgănescu din Galați 40 Lei	37	60	-	-	
147.		Ioan N. Gocimanu Covrig	40	-	-	-	
148.		Ghiță C. Gocimanu, boltașu	100	-	-	-	
149.		Eremia Renția	16	-	-	-	
150.		Nicolau Iordache sen.	10	-	-	-	
151.		Ion Ciobanu Făstăcală	6	-	-	-	
152.		Nicolau Manea sen.	10	-	-	-	
153.		George Tătaru	10	-	-	-	
154.		Ion V. Băjan	5	-	-	-	
155.		George I. Fenechi	10	-	-	-	
156.		Vasile V. Vrânceanu	20	-	-	-	
157.		Epitr. scol. Ion R. Fenechi	20	-	-	-	a mai dat încă 60 cor., nr. 38
158.		George Toma Teacă	6	-	-	-	Vezi 327
159.		Ioan Budileanu	10	-	-	-	
160.		George Apostolașe	4	-	-	-	

161.		Ion G. Vrânceanu	6	-	-	-
162.		Ion Finta	6	-	-	-
163.		Vasile R. Stăncicu	20	-	-	-
164.		Ion N. Terzea	10	-	-	-
165.		George N. Băjan	11	-	-	-
166.		George V. Moldovean	10	-	-	-
167.		Nicolau Ciocan	10	-	-	-
168.		Nicolau Renția Chitan	6	-	-	-
169.		Petru Stoichescu	10	-	-	-
170.		George Fl. Ciurea	5	-	-	-
171.		Petru Ardeleanu	10	-	-	-
172.		Ion G. Păvălucă	10	-	-	-
173.		Nicolau Tătaru	10	-	-	-
174.		Ion Băjan Berechi	10	-	-	-
175.		Constantin Butoianu	4	-	-	-
176.		George D. Moldoveanu	11	-	-	-
177.		Petru Fenechi	30	-	-	-
178.		Constantin Boros Pușchiu	10	-	-	-
179.		George Mardache	10	-	-	-
180.		George Av. Renția sen.	10	-	-	-
181.		Ion I. Bêtrănu	4	-	-	-
182.		Stan Enache Suvejan	6	-	-	-
183.		Toma Stoica	4	-	-	-
			921	60		
Transport			921	60	-	-
184.		Splridon Șerban	10	-	-	-
185.		Ion Șerban sen.	10	-	-	-
186.		George Niță Ciurea	6	-	-	-
187.		Stefan Media	4	-	-	-
188.		Ion Petru Stoichescu	6	-	-	-
189.		Ioan Popana (?)	10	-	-	-
190.		Sandu Dantes	6	-	-	-
191.		Eftimie Sorescu	10	-	-	-
192.		Vasile Fenechi sen.	10	-	-	-
193.		George Manea Brătilă	10	-	-	-
194.		Ion N. Grasu Iar.	20	-	-	-
195.		George R. Fenechi	10	-	-	-
196.		Ion Dav. Moldovean	10	-	-	-
197.		Constantin Bêtrănu	6	-	-	-
198.		Ion Ciobanu Spănu	10	-	-	-
199.		Stoica St. Boroș	10	-	-	-
200.		Ion Stoian Grosu	4	-	-	-
201.		George Fenechi Cojocar	6	-	-	-
202.		Constantin Micu Vlăduț	6	-	-	-
203.		Ion I. Boroș	6	-	-	-
204.		Nicolau Oancea	6	-	-	-
205.		Nicolau N. Vrânceanu	6	-	-	-
206.		Ion Micu Boroș	6	-	-	-
207.		Nicolau Crintea (?)	10	-	-	-
208.		Stefan Teculescu	10	-	-	-
209.		Ioan C. Ursu	6	-	-	-
210.		Ioan Stavaria	6	-	-	-
211.		George Lungu	6	-	-	-
212.		Ioan Pătulea	4	-	-	-
213.		Ioan V. Tătaru	5	-	-	-
214.		Petru Tătaru	6	-	-	-
215.		Nicolau Terzea	6	-	-	-
216.		Ion C. Gocimanu Covrigaș	10	-	-	-
217.		Damian I. Fenechi	10	-	-	-
218.		Constantin C. Iacob	4	-	-	-
219.		Preotul George Hamsea	100	-	-	-
220.		George Bercu	6	-	-	-
221.		Vasile N. Tătaru	6	-	-	-
222.		George Bêtrănu	5	-	-	-

223.		Radu Stăncicu	6	-	-	-	
224.		Pavel Păvălucă	4	-	-	-	
225.		George G. Zărnescu	10	-	-	-	
226.		George Vrânceanu Vrabia	6	-	-	-	
227.		Constantin Budeanu	10	-	-	-	
228.		George Ghiorgăiță	6	-	-	-	vezi 329
229.		George Bîrlă sen.	6	-	-	-	
230.		George Magoș Palade	6	-	-	-	
231.		Ion Er. Dobrin	6	-	-	-	
232.		Stan Teacă sen.	6	-	-	-	
233.		George Cristea Eremia	6	-	-	-	
234.		Ion I. Pavălucă	10	-	-	-	
			1301	60	-	-	
Transport			1391	60.			
235.		George Crețu	4	-	-	-	
236.		Nicolau Ardeleanu	6	-	-	-	
237.		Ioan Tănase	6	-	-	-	
238.		Vasile Terzea	6	-	-	-	
239.		Constantin I. R. Fenechi	10	-	-	-	
240.		Nicolau D. Vrânceanu	6	-	-	-	
241.		Pavel Vrânceanu	10	-	-	-	
242.		Constantin Budileanu	6	-	-	-	
243.		Andrei Șiman	4	-	-	-	
244.		Ioann Budeanu	4	-	-	-	
245.		George Iordache	4	-	-	-	
246.		Ioan D. Vrânceanu	6	-	-	-	
247.		Vasile Iacob	4	-	-	-	
248.		George Budileanu	6	-	-	-	
249.		George Ungureanu	4	-	-	-	
250.		junele Ion Ciurea Pețeg 20 Lei	18	40	-	-	
251.		junele Petru Teaca 20 Lei	18	40	-	-	
252.		Ioan D. Dimian	6	-	-	-	
253.		George Vrânceanu Țiței	6	-	-	-	
254.		Radu Boroș	6	-	-	-	
255.		Vasile Ioan Șerban	10	-	-	-	
256.		Ghiță Boldea	6	-	-	-	
257.		Ion I. C. Boroș Mijea iar.	4	-	-	-	
258.		Vasile PISOIU iov.	6	-	-	-	
259.		Ioan Moroianu	6	-	-	-	
260.		Vasile Mișu Boroș	6	-	-	-	
261.		Ion Petrișor iar.	4	-	-	-	
262.		Radu Gocimanu	6	-	-	-	
263.		George Cioabă	6	-	6	-	a cărat cărăm.
264.		Toma Boroș	10	-	-	-	
265.		George Muntean	4	-	-	-	
266.		Vasile Șerban sen.	4	-	-	-	
267.		George Sandru Panciu	6	-	-	-	
268.		George G. Teacă Chiper	2	-	-	-	
269.		Nicolau Bârlegi iar.	6	-	-	-	
270.		Ioan Oancea	4	-	-	-	
271.		Nicolau G. Zărnescu	4	-	-	-	
272.		Andrei Rucăreanu	4	-	-	-	
273.		Nicolau Frusinar	3	-	-	-	
274.		George Ciurea Pețeg	6	-	-	-	
275.		junele Niță Dimian 200 Cor. din care la școală	100	O sută la fundațiunea (...)			
276.		Ioan Pătulea	6	-	-	-	
277.		Ioan Sp. Șerban	4	-	-	-	
278.		George Lazăr	6	-	-	-	
279.		George Ciobanu Galtă	6	-	-	-	
280.		Ioan G. Șerban	4	-	-	-	
281.		Ioan Oprea	4	-	-	-	
282.		George C. PISOIU	6	-	-	-	
			1775	40			

			Transport	1775	40			
283.			Ioan G. Micu Boros	10	-	-	-	
284.			Constantin Vrânceanu din Viziru 100 lei	94	50	-	-	
285.			George Popescu	4	-	-	-	
286.			Ioan I. Gocimanu Băltătuș	6	-	-	-	
287.			Ioan R. Stanciu diferență % la Albina	31	50			
288.			Dumitru Bercu	4	-	-	-	
289.			Ioan Ev. Șandru	4	-	-	-	
290.			Ioan I. R. Fenechi ginerele Vrâncenei	6	-	-	-	
291.			Ioan Găitan (<i>Găitanii</i> , mari neg. Brașoveni nn)	10	-	-	-	
292.			Constantin Florea Teacă	10	-	-	-	
293.			George Micu Vlăduț	4	-	-	-	
294.			George I. St. Dinian	6	-	-	-	
295.			George G. Fenechi, Cojocar iar.(?)	4	-	-	-	
296.			Vasile G. Teacă	6	-	-	-	
297.			Ion Er[emia] Vizinteanu	4	-	-	-	
298.			George Bucur Olteanu	4	-	-	-	
299.			Ion Staica Boros	6	-	-	-	
300.			Ion Cidan Boran	6	-	-	-	
301.			Ion Teacă Căcerel	6	-	-	-	
302.			Ion Cidan Moman	4	-	-	-	
303.			% după colecta depusă la bancă	59	82	-	-	
304.	22/8 1904	I	Cărmidarilor	-	-	37	26	Plus 169 din poz. 92
305.	1/9 "	II	Lui Török și Csikos	-	-	500	-	
306.	3/4 "	III	" " "	-	-	375	-	
307.	10/9 "	IV	" Török și Csikos	-	-	360	-	
308.	24/9 "	V	" Török și Csikos	-	-	200	-	
309.	28/1 1905	VI	Protopopului Constantin Dimian	-	-	20	84	Vezi 137
310.	8/2 "	VI I	Hornarului	-	-	2	-	
311.	6/2 "	VI I	Lui Török și Csikos	-	-	50	-	
312.	9/5 "	IX	La [Banca] Albina prelungirea cambiului	-	-	161	10	
313.	" "	ad IX	Postportul la Albina	-	-	-	50	
314.	" "	ad IX	Cambiul	-	-	1	40	
315.	1/8 "	X	Căratul pământului Mariei Ciurea	-	-	40	-	
316.	9/a "	XI	Lui Török și Csikos	-	-	100	-	
317.		XI I	Pittima Amelino pe 2 petri la scocuri	-	-	2	-	
318.		XI II	Prolungirea Combiului la Albina	-	-	177	10	
319.		ad XI II	Postportul la Albina	-	-	-	50	
320.		XI V	S-au depus la bancă cu libel	-	-	358	82	
321.			A restituit protop. Constantin Dimitriu	8	08	-	-	
322.			% dela banca din Brețcu	19	96	-	-	
323.			Vinderea cărămidei lui Fintă Mazes	290	-	-	-	
324.			Tot pe cărămidă de la George Ciurea	4	-	-	-	
325.			George Dumitru Fenechi	100	-	-	-	
326.			Dumitru B. Olteanu	6	-	-	-	
327.			George Toma Teacă	4	-	-	-	Vezi 152
328.			Stefan Media	2	-	-	-	Vezi 187
329.			George Ghiorghită	4	-	-	-	Vezi 228
330.	Octși 1906	X V	Prolungire la Albina	-	-	100	-	-
				2503	26	2548	00	
Transport				2503	26	2548	00	

331.		XVI	Lui Konya Mihály	-	-	190	-	
332.		XVI I	Prölongire la Albina	-	-	161	48	
333.		XVI II	S-au ridicat dela banca din Brețcu	358	82	-	-	Ratul casei
Subtrăgându-se intratele din spese, așa a spesat Ghiță Gocimanu cu 37 cor. 40 fil. mai mult din al seu.				2862	08	2899	48	1808

III. *Spesele ce le-a făcut episcopul Ioan R. Stăncicu pentru facerea școalei din banii stranelor și al statului femeilor în biserica mare a bărbaților*

334.		Pentru var	-	-	12	-	
335.		Cărmidarilor	-	-	50	-	
336.		Învețătorului George Teacă (cu comentariu la lectură n.n.)	-	-	20	-	
337.		Măiestrilor cari au făcut școala Csikos	-	-	150	-	
338.		Tot măiestrilor cari au făcut școala	-	-	410	-	
339.		Earăși măiestrilor	-	-	300	-	
340.		[Original: <i>avansat (?) pentru strane</i> . Corectură: <i>ajutor de la biserică.</i>]	517 (se taie)	-	-	-	
341.		A încasat dela femei	440	-	-	-	
Prin epitrop s-a încasat 78 cr. (?) mai mult decât s-a spesat			1057	-	1051		
Recapitulându-se spesele și Intratele rezultă							
I	Prin protopopul Constantin Dimian		3878	96	3948	12	
II	" Ghită Gocimanu		2862	08	2899	48	
III	" epitropul Ion R. Stanciu		1057	-	1050	-	
			7798	04	7897	60	

Va să zică facerea scoalei de 20 metri de lungă și 11 metri de lată împreună cu umblătoarea (WC n.n.), șopronul de lemn și repararea gardurilor face laolaltă suma de 7897,60 împreună cu spesele de proces.

Înv. George Teacă a spus:

342.			Lui Tamas Istvan stinsul varului și apă	-	-	20	-
343.			La 4 copii pe câte 3 zile a 50 fl	-	-	6	-

ANEXE

(Structuri tematice din liste)

1. Cheltuielile mereu neglijate, de altfel înrobitoare, pentru acte, avocați, procese, alte

Comisiunei să contempleze locul, birău �i notar	9	-
Facerea apelului de ajutor, plătirea epistolelor recomandate la po�t� �i cumpărarea de b�rne	43	30
Condica de la tipografia archidieceasan� cu porto	7	50
Doctorului pentru vizitarea s�colii nouă	2	-
Lui Csikos �i T�r�k, antreprenorilor scoalei	185	8
Masarului Konya Mihaly	550	-
Lui Csikos �i T�r�k antreprenorilor înainte de colaudare	200	-
Inginerului pentru colaudare	100	-
Antreprenorilor Csikos �i T�r�k după colaudare	322	50
Kolányos Mihály, facerea gropilor la colaudare	2	40
Lui Konya Mihály m�sarulul	50	-
Cu dusul la Bucuresti după cei 150 franci, s-a spesat	460	-

Lucru cu Banca din Brețcu și Banca Albina

		Împrumutul dela Albina	2029	-		
		Ioan R. Stanciu diferența % la Albina	31	50		
		% după colecta depusă la bancă	59	82		
9/5 "	IX	S-a depus la banca din Brețcu cauțiunea maisterilor La Albina prolongirea cambiului	-	-	161	10
" "	ad IX	Postportul la Albina	-	-	-	50
	ad XIII	Postportul la Albina	-	-	-	50
	XIII	Prolongirea Combiului la Albina	-	-	177	10
	XIV	S-au depus la bancă cu libel	-	-	358	82
Oct și 1906	XV	Prolongire la Albina	-	-	100	
% dela banca din Brețcu			19	96	-	-
XVIII	S-au ridicat dela banca din Brețcu		358	82	-	-
						Ratul casei

Meșteri, lucrători, inclusiv copii

Lui Aron Pușcariu s ̃ plătesc ̃ lucr ̃tori etc. (etc. subl. ca o observ. nn)			50	-		
Ioan Vleji, 2 zile c ̃ratul c ̃r ̃midei ̃n cotlon			8	-		
Petru Boros, pentru c ̃ratul ̃n cotlon			-	50		
T ̃iatul fr ̃garilor ̃n curtea scoalei			-	80		
D ̃enes Gerg ̃ly, c ̃ratul c ̃r ̃midei ̃n cotlon			1	60		
Lui Beneke Antal f ̃cutul baracei la c ̃r ̃mldari			3	20		
Lui Constantin Ciurea P ̃sc ̃u pe 3 1/2 zile cu carul			14	-		
Kal ̃nyos Mih ̃ly, lipitul ̃i arsul cotlonului			10	-		
Carbol pentru spartul capetelor b ̃nelor ̃n tavan			5	80		
Vat ̃ny S ̃ndor ̃ngr ̃ditul c ̃r ̃midei			3	-		
Zidarului Boros I ̃nos pentru facerea privatei, anticipatiune			70	-		
Kol ̃nyos Mih ̃ly, facerea gropilor la colaudare			2	40		
Geoge Cioab ̃, ̃nc ̃rcatul cotlanului			6	-		
C ̃ratul sc ̃ndurilor la barac ̃, n ̃sip ̃i paie (cu obs. la lectur ̃ nn)			10			
M ̃iestrilor cari au f ̃cut scoala Csikos			-	-	150	-
Tot m ̃iestrilor cari au f ̃cut scoala			-	-	410	-
Ear ̃i m ̃iestrilor			-	-	300	-
6/2 "	VIII	Lui T ̃r ̃k ̃i Csikos	-	-	50	-
Copii						
Aron Pușcariu a pl ̃tit 14 copii [la] ̃nc ̃rcatul <i>cotlonului</i> (? Subl. ̃n orig.)			17	20		
La un copil de c ̃r ̃mldar zile de lucru, c ̃nd s-a dus			3	60		
La 11 copii de ungur ̃nc ̃rcatul ̃n cotlon			3	42		
La 4 copii pe c ̃te 3 zile a 50 fil			-	-	6	-

Materiale fundamentale: cărămidă, lemne, var, cărăușii

Cărămidarilor pentru facerea cărămidei și zile de lucru la facerea cotloanelor			310	-			
Borbàth Ianos pentru paie la cărămidari			2	-			
Preotului catolic din Lemnia pentru paie			4	-			
Fer la legatul formelor de cărămidă			1	-			
Pasko Gáspár, patru cară de năsip la cărămidari			4	-			
Florea Teacă, arsul cărămidei în cotlon			-	80			
22/8 1904	I	Cărămidarilor	-	-	37	26	Plus169 poz. 92
		Vinderea cărămidei lui Fintă Mazes	290	-	-	-	
		Tot pe cărămidă de la George Ciurea	4	-	-	-	
		Cărămidarilor	-	-	50	-	
Cirie (Chirie nn) la cărămidari				1		82	
O lopată de fer la cărămidari				-		90	
Frenko Ferencz, pentru locul unde s-a făcut cărămida					40	-	

Munka szerződés.

Következő feltételek alatt kötötték:

1. Mi alatt írtak és Keresetnyomással írottak kötelezünk magunkat hogy a bevezetési görög Keleti román egyháznak 80000 irva nyolc vaneszer teglát vetünk melyent az idő meg engedéi vagy hogy ha a fagy elmegeyen netti fogunk és Julius Mörkepeig Mi is egésdük, és Kiegész számba is adjuk.
2. Ha a mi minden ~~exerent~~ 6. irva hat. Korona lesz finetereül.
3. A tegla negyzsaga a Következő lesz: a) vattusaga 3 irva három onolok b) szélessége 6. irva hatonolok és c) hosszúsága 12 irva tizenkét onolok lesz, ezen mag. saig nem szabad hogy sohult se hibázzon.
4. Le kötelezünk magunkat hogy becsületesen Kiegészük, és ezen Kiegész felet a Kömirek fogunk, nyilatkozni a jórásaga felett, és a mely jól Mi nem lesz egésdve már hatlamba fogjuk Kiegészni.
5. A finetert egy fogjuk Mi Napin, hogy minden exerentán egy-egy forint bent fog maradni a nevezett egyház Község. Hírtaróban mi az önként 80 ezer jut Mi kötetett teglát számba adjuk az egyház Község Hírtarójának.
6. Mi Kor hatlamba beadjuk akkor gyermekek legyenek Mi a teglát adjuk nekünk és a mellett a mi a hatlamba beadjuk és a

égersükh az egész téglát azért a munkáért
 ki kapjunk pénzül nyolcz (8.) forintot a
 nyolcvanötzertől.

7. Mint először mint a munka könyve be-
 hagyás mellett ki kapjunk a hatvan
 (60.) koronát a mit cserével megis nyugtár-
 tunk.

Ezen szerződés felolvasás, megmagyarázása
 helyben hagyás és elfogadás után annak örö-
 ségüül aláírtam és kiterítet nyugtáram.
 Berecun 1904. Martius hó 10^{én}.

Dimisz Kontantini
 (János)

János András
 Fejlesztő Mester
 + Károly István
 névén Dimisz

A Mester Jentia

Midőn munkához nekik fogtunk, még kapunk 40k.
 az az negyven koronát.

János András

Jentia Jánosni
 János 5^{én} 1904. megvettünk fel a fűtőiben 40k.
 az az negyven koronát.

Jentia Jánosni

Meg egyen kapunk 75 az az hetven öt kor-
 nát.

János András

Julius 16^{én} kapunk negyven koronát 40k.

János András

*) Tölul (în germană: Zoll, care se citește ȝol) este o unitate de măsură pentru lungime, egală cu 25,4 mm (2,54 cm).

Contract de muncă

Se încheie sub următoarele condiții:

1. Noi subscrișii, cu semnătura și semnul crucii noastre, ne obligăm ca să batem 80.000, scris cu litere optzeci de mii de cărămizi, pentru Biserica Ortodoxă Română din Brețcu și imediat ce ne permite timpul și cum trece înghețul le vom arde și până la mijlocul lunii iulie le terminăm și le vom preda imediat.

2. Costul pentru fiecare mie să fie 6, scris cu litere șase, coroane.

3. Dimensiunea cărămizii să fie după cum urmează:

a) grosimea 3, scris cu litere trei, țoli ; b) lățimea 6, scris cu litere șase țoli și c) lungimea 12, scris cu litere doisprezece țoli. De la aceste dimensiuni nu ne vom abate nicidecum cu vreo greșală.

4. Ne angajăm să le facem în mod cinstit și asupra acestora vor aprecia zidarii și dacă nu vor fi arse bine le vom arde în alt cotlon [cărămidărie].

5. Plata o vom primi în așa fel încât după fiecare mie ni se va reține câte un florin la casieria parohială până ce le vom preda pe toate cele 80.000 de cărămizi împuternicitului parohiei.

6. Când le vom pune în cotlon [cărămidărie] să ardă, să fie lângă noi copii să ni le dea cărămizile în mână și pentru această muncă vom primi opt florini pentru cele 80.000 de cărămizi.

7. Ca avans, pe lângă cartea de muncă, am primit și 60 de coroane pe care recunoaștem că le-am primit.

Citind acest contract, după recunoașterea și acceptarea lui, îl întărim cu semnătura și semnul crucii noastre. /Constantin Dimian/martor; Dámo András, Teglas meșter cărămidar + Káló István, scriitor de nume Dimian [indescifrabil]

Când am început munca am primit 40 cor., adică patruzeci coroane/Dámo András/Kertész Jánosné.

În 5 iunie 1904 am luat ca avans 40 cor., adică patruzeci coroane. Dámo András/Kertész Jánosné.

Încă o dată am primit 75 adică șaptezecișicinci coroane./Dámo András.

În 6 iulie am primit 40 cor./Dámo András

Consensuarea

Speselor făcute de proto-pop. Constantin Dimian
cu zidirea școlii cei nouă în anul 1904

1.	Zece stângini de piatră la 14 coroane	140	-
2.	Pentru vatră la 2 coroane 40 fileți maza metruca	80	80
3.	Tăiatul a 100 bărne câte 6 fileți	6	-
4.	Comisiunei se contemplantă locul, birou și metruca	9	-
5.	Cărămidărilor pentru facerea cărămidăriei și țile de lucru la facerea cotlonurilor	310	-
6.	Comisiunii carele a scos și a dus pe cărămidărie	32	-
7.	Facerea gropi unde se se stingă vatră	10	-
8.	Atinsul vatrărie la mazi multe, lucru și apă precum sui omătat invetătorie	40	40
9.	Donie ciumeni de sârma în 25 Mazi	6	87
10.	Chapata de fer la cărămidărie	-	90
11.	Lini Pentru Antal fâcătul bărnăsi la cărămidărie	3	20
12.	Cirie la cărămidărie	1	82

De aceste reserveci si cinci corvane si 96 fileri - iam dat
 'ontreprinorilor' G. K. Rosie P. R. spre a se capata
 restul din cele 451 cor. 32 fil. insemnati de inginer la colan 185, 84.
 dove, caia din aceste 451 cor. 32 fil. le am dat 322 cor. 50 fil. 5.57 -
 si lui Honye inca 50 corvane, cu totul deci 372 cor. 50 fil.; ar mai
 avea deci o primăscă 78 cor. 82 fil. si fiindcă la mine sunt numai
 65 cor. 96 fil. ont fel sa dat din partea alui G. K. Rosie 13.76.
 unde ca doner spre a se corvane si 76 fileri - si fiindcă deisul mi s-a dat
 20 cor. 84 fil. - ara ca in mai intore inca 8 corvane si 8 fileri si
 la mine nu se mai afla nici un ban al volii.
 Constantin D. Rosie
 Gustoppe

Jean Landy
 inst. com. com.

George Gocin
 Presedinte Comisia
 Alina Dima
 G. D. Laze
 George D. Peric

George Clauze
 pres. com.

3048
 3048
 60

Sursa: AMS, V - nr. 142 din 1902 - Dosar Cumulativ

CONSIDERAȚII PRIVIND SITUAȚIA AGRICULTURII ÎN COMITATELE CIUC, ODORHEI ȘI TREI SCAUNE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Drd. Ana DOBREANU

Cuvinte cheie: agricultură, județe secuiești, începutul secolului al XX-lea

Key words: *agriculture, Szekler counties, beginning of 20th century*

Abstract

During the second half of the 19th century the peasant economy of Transylvania had significantly modernized. At the end of the 19th century and the beginning of the 20th, in the counties of Ciuc, Odorhei and Three Seats, the agrarian question was one of the fundamentals of societal evolution, in view of its weight in the economy. Traditional agriculture delayed the development of capitalist property and caused a lagging behind other regions in Transylvania. Complementary to mountain agriculture, the mountain topography and the richness of forest heritage laid the basis of large-scale deforestation and rafting.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, economia țărănească s-a modernizat semnificativ și în Ungaria. Asolamentul trienal a cedat locul unor tehnici mai avansate de rotație a culturilor, iar tehnica aratului s-a îmbunătățit prin introducerea plugurilor de fier produse în fabrici, ce puteau fi tractate de o singură pereche de cai. Grapele de fier, mașinile de înșământat și coasele au contribuit la îmbunătățirea producției. Treieratul mecanic era predominant și el la sfârșitul secolului, în cadrul economiei țărănești. Decalajul între marile latifundii și micile gospodării țărănești era foarte mare în Ungaria¹.

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în Transilvania, problema agrară constituia una dintre chestiunile fundamentale ale evoluției societății, având în vedere ponderea ei în întreaga economie.

Datorită faptului că Transilvania a fost menținută într-un stadiu de dezvoltare inferioră față de alte regiuni ale imperiului, ea

și-a menținut în continuare caracterul predominant agrar al economiei². În 1910, aici, 87,2% din populație trăia în mediul rural, majoritatea se ocupa cu agricultura, ramură care contribuia, între 1911-1913, la venitul național cu 65,7%³.

Decalajul între marile latifundii și micile gospodării țărănești era foarte mare. În Transilvania, ponderea o dețineau proprietățile mărunte, de 1-5 iugăre. Această categorie realiza, în mare măsură, o economie naturală, mai ales în zonele de deal și de munte.

După abolirea iobăgiei, s-a înregistrat un proces de constituie și dezvoltare a micii proprietăți, a gospodăriilor familiale. Principala preocupare a micilor proprietari era întreținerea familiei și asigurarea viitorului ei. Pentru aceasta, aveau nevoie de atât pământ cât să-și producă cele necesare⁴.

În anul 1895, în comitatele Ciuc, Trei Scaune și Odorhei numărul proprietăților era de 78.527⁵.

comitatul	nr. proprietăților	proprietăți mici de până la 5 iugăre	proprietăți mici între 5-100 iugăre	proprietăți mijlocii între 100-1000 iugăre	proprietăți mari peste 1000 de iugăre
Ciuc	24992	9231	15577	168	16
Trei Scaune	30282	18047	11933	273	29
Odorhei	23253	9290	13794	156	13
Total	78527	36568	41304	597	58

Din 78.527 de proprietăți, 36.568 (46,56%) aveau o suprafață cuprinsă între 1-5 iugăre, 41.304 (52,59%), între 5-100 de iugăre, 597 (0,76%) între 100-1000 de iugăre și 58 (0,07%) erau proprietăți cu o suprafață de peste 1000 de iugăre. Cifrele relevă faptul că aproximativ jumătate din proprietăți erau cuprinse între 5 și 100 de iugăre.

În Comitatul Ciuc, din 24.992 de proprietăți, 36,93% aveau o suprafață cuprinsă între 1-5 iugăre, 62,32% între 5-100 de iugăre, 0,67% între 100-1000 de iugăre și 0,06% erau proprietăți cu o suprafață mai mare de 1000 de iugăre. În Comitatul Odorhei, situația nu era cu mult diferită, din 23.253 de proprietăți, 39,95% aveau o suprafață între 1-5 iugăre,

59,32% între 5-100 de iugăre, 0,67% între 100-1000 de iugăre și 0,05% peste 1000 de iugăre. În Comitatul Trei Scaune, din 30.282 de proprietăți, 59,59% aveau o suprafață cuprinsă între 1-5 iugăre, 39,40% aveau între 5-100 de iugăre, 0,90% între 100-1000 de iugăre și 0,09% peste 1000 de iugăre. Se observă că, în Trei Scaune, procentul proprietăților mai mici, cu o suprafață între 1-5 iugăre era mai mare decât în celelalte două comitate, în ceea ce privește proprietățile cu o suprafață cuprinsă între 100 -1000 de iugăre, procentajul mai mare era în Comitatul Ciuc, iar la cele cu peste 1000 de iugăre procentajul mai mare era în Comitatul Odorhei, dar diferența între cele trei comitate nu era foarte mare.

Unii dintre cei ce au căutat răspunsuri cu privire la cauzele rămânerii în urmă a acestei zone, au considerat că stilul vechi de viață al secuilor, care avea la bază serviciul militar și, pe lângă acesta, agricultura pentru necesarul propriu, erau piedica în dezvoltarea relațiilor de tip capitalist. Dacă privim așa lucrurile, atunci, la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, se poate vorbi de confruntarea între modernizare și lumea tradițională. Participanții la Congresul secuiesc din 1902, de la Tușnad, au considerat că, de aceea a devenit gravă situația economică și de aceea s-a accentuat mult tensiunea socială, pentru că numeroasele elemente arhaice, elemente ce protejau, întrețineau sistemul economic bazat pe mica proprietate, frâneau schimbările de modernizare și dezvoltare a relațiilor de tip capitalist⁶.

Agricultura de tip tradițional a îngreunat dezvoltarea proprietăților de tip capitalist și a cauzat rămânerea în urmă față de alte regiuni din Transilvania.

Comitatul Ciuc a fost prototipul agriculturii arhaice, clasice urmat de Comitatul Odorhei și apoi de Comitatul Trei Scaune. În schimb, Comitatul Mureș-Turda a trecut la o agricultură mai modernă încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Situația a fost agravată de faptul că sporirea populației a fost cea mai mare tocmai în zona care păstra cel mai mult relațiile tradiționale. În Comitatul Ciuc, între 1900-1910, populația a crescut anual cu 12.000 de suflete, adică cu 1,2% procentual⁷. Odată cu creșterea populației, s-a accentuat procesul de măruntire a proprietății⁸ și, astfel, suprafața deținută nu mai era suficientă pentru a asigura cele necesare traiului și, prin urmare, s-a accentuat sărăcia. Creștea de

asemenea numărul celor fără de pământ și al zilierilor.

E de înțeles, că o parte din populația ce sporea repede a trebuit să emigreze, căci acasă nu găsea de lucru. Este lucru știut că nici industrializarea nu a avut rezultate remarcabile. De aceea Comitatul Ciuc a făcut față cel mai greu schimbărilor, dar nu era foarte deosebită nici situația din Comitatul Odorhei. Și din cauza agriculturii de tip tradițional, mica-asociere în mai multe locuri, mai cu seamă în Comitatele Ciuc, Odorhei și Trei Scaune, nu a putut să se desprindă din capcana micii productivități⁹.

Despre modul cum se făcea agricultură de către micii proprietari, la începutul secolului al XX-lea este ilustrativ raportul, pe anul 1907, al vicecomitelui Comitatului Odorhei, în care se arăta că micii producători din comitat erau încă foarte departe de o agricultură rațională¹⁰. Cea mai mare preocupare a autorităților era ca, împreună cu sprijinul de la stat, cu prelegerile ținute de specialiști, precum și cu sprijinul agricultorilor dornici de modernizare, să se depășească închistarea în obișnuință, în tehnicile vechi, să înfrângă reticiența la nou și tot mai mulți să înceapă să practice o agricultură mai eficientă¹¹. Unele semne, se precizează în același raport, au început să se vadă, dar ele încă nu erau suficiente. Numărul mașinilor agricole era încă mic. În raportul pe anul 1912, se menționează însă, că se răspândește folosirea mașinilor agricole, și acest lucru se datora subvenției de către stat cu 30% a prețului acestora și faptului că asociațiile agricole au primit 81 de mașini agricole, pentru 33 de localități, în valoare de 3064 coroane și 53 de fileri. De asemenea, tot prin intervenția statului, s-a facilitat folosirea semințelor de o mai bună calitate care puteau fi cumpărate cu un rabat de 20-30%¹².

Relieful zonei, structura litologică și productivitatea terenurilor agricole, precum și particularitățile climatologice, au determinat tipurile de culturi. Cele mai reprezentative au fost culturile de secară, orz, ovăz, sfedă de zahăr, grâu și, pe alocuri, porumb. Măcinarea boabelor se făcea la numeroasele mori ce existau în zonă¹³.

Un loc important îl ocupa și cultivarea legumelor, zarzavaturilor și verdețurilor de strictă necesitate. Cea mai cultivată legumă, în zonă, era cartoful, la care se adăuga ceapa, usturoiul, morcovii, varza, fasolea, mazărea, ridichile, guliile etc. Se mai cultivau plante

aromatizate sau condimente ca hreanul, leușteanul, menta, cimbrul, busuiocul, măgheranul etc.¹⁴

Un loc aparte în ponderea culturilor îl ocupau plantele textile, cânepa și inul. Acestea erau folosite în producția casnică de țesături pentru îmbrăcăminte și amenajarea interiorului, dar și pentru saci, funii ș.a.

Szakács Péter¹⁵, la Congresul secuiesc din 1902, atrăgea atenția că aceste culturi erau în scădere. Această scădere se datora faptului că statul a interzis prin lege înmuierea cânepii și a inului în ape curgătoare și în lacuri, dar nu s-a îngrijit să îndrume populația să rezolve problema, și astfel, rezolvarea problemei a devenit prea costisitoare. El considera că mai întâi ar fi trebuit să înființeze topitorii model de cânepă și in în zonă, pentru a vedea populația cum se poate rezolva ieftin această chestiune, și apoi să aplice interdicțiile. Ca urmare, populația s-a îndreptat către firele de bumbac, produse în fabrici din Austria, care datorită prețului au sărăcit-o și mai mult. De asemenea, concurența produselor austriece a determinat și declinul altei îndeletniciri, legată de producerea firelor de țesut, și anume țesutul, și în felul acesta, multe femei au trebuit să ia drumul pribegiei pentru a câștiga cele necesare traiului. Rezolvarea problemei o vedea prin înființarea de către stat, în fiecare comitat din zonă, în anumite locații, de topitorii model, care să poate fi folosite contra unei taxe și, după modelul acestora, în câțiva ani, comunitățile să-și facă propriile topitorii¹⁶.

Un alt participant la Congres, Füredy Lajos¹⁷, a susținut necesitatea extinderii culturilor de in și cânepă ca sursă de venit, dar și ca posibilitate de a crea locuri de muncă prin prelucrarea industrială a acestora. Cultivarea și transportul la distanțe mari unde erau fabrici nu era o soluție din cauza cheltuielilor de transport. El a făcut următoarele propuneri: 1. constituirea, în zona Gheorgheni, Ciucul de Jos, Covasna și Brețcu, de asociații de cultivare a inului care să cultive fiecare câte 300 de iugăre cu in și aceste asociații, cu folosirea, pe cât posibil, a izvoarelor calde bogate în sulf, să-și întemeieze centre mai mici de prelucrare, cu ajutor de la stat. Acestea urmau să aibă un capital de 20-30000 de coroane, al cărui avans ar fi de dorit să se constituie cu ajutor fie de la stat, fie de la întreprinzători în domeniu, cu condiția ca, în 20 de ani, să fie restituiți din veniturile realizate din diferența de preț dintre planta de in și inul curățat; 2. pentru ca inul să nu fie

vândut în stăinătate ca materie primă, era de dorit să se înființeze o filatură în zona Gheorgheniului, din Comitatul Ciuc, dacă ar fi ajuns calea ferată până acolo. Pentru înființare, sub forma unei societăți pe acțiuni, era de dorit un capital de 8 milioane de coroane, iar statul să acorde sprijin, în baza legii XLIX din 1898, privind sprijinirea industriei proprii. 3. pentru a veni în ajutorul micilor producători de in și cânepă să se înființeze topitorii locale, cu ajutor de la stat¹⁸.

Propunerile formulate de Füredy Lajos au fost acceptate, prin vot, 12 la 6 de participanții la secțiunea agricultură, dar, în prealabil, au existat câteva comentarii. Câțiva au considerat mai oportun ca asociații de cultivatori de in să se întemeieze în zona Târgului Secuiesc, căci aici erau terenuri mai mari, iar filatură, la Sfântu Gherorghe. S-a făcut și propunerea ca filatura să se construiască la Târgu Secuiesc. Alții au considerat ca ar fi mai bine ca în Comitatul Ciuc să se extindă culturile de cartofi, fiind o zonă prielnică acestei culturi, și să se facă fabrici de spirt¹⁹.

Fiind o zonă preponderent montană, terenurile cultivabile fertile nu erau multe. Unele terenuri cultivate se aflau chiar în locuri mai puțin fertile și de aceea, recoltele erau slabe, chiar dacă se depunea efort destul de mare pentru întreținerea culturilor. Era lesne de înțeles că grânele produse nu satisfăceau nevoile și, astfel, o parte din acestea trebuiau aduse din alte zone și se importau, în special din România. Doar producția de ovăz exceda necesarul.

Pentru asigurarea celor necesare traiului, locuitorii zonei, folosind condițiile naturale, s-au ocupat și cu creșterea animalelor.

Pășuni existau în composesorate și pășunile comunale. Pășunile comunale erau importante, deoarece acestea făceau posibil ca și o familie săracă să crească animale. Numai că la sfârșitul secolului al XIX-lea, datorită noii parcelări, cei care beneficiau de suprafețe mai mari de 100 de iugăre și-au rupt partea ce le revenea din proprietatea comună și astfel, foarte multe familii au rămas fără drept de folosință și creșterea animalelor a avut de suferit²⁰. Până atunci, cu cât o familie era mai numeroasă, cu atât avea mai multe „drepturi” în folosirea pădurilor și pășunilor comune. Legea XXI din 1871 a dispus împărțirea averii comune în favoarea proprietăților individuale.

Averea a încăput pe mâna a câtorva sute

de familii, proprietarii mijloicii s-au asociat în asociații de avere (composesorate). În acestea, asociații nu aveau părți egale de proprietate și oricât ar fi crescut numeric o familie, partea familiei rămânea la fel. În urma aplicării legii, categoria cea mai săracă a rămas fără drepturi. Săracul a devenit și mai sărac, micii proprietari și-au pierdut în bună parte proprietățile²¹.

La 1900, în cele trei comitate, Ciuc, Trei Scaune și Odorhei, era 272.879 iugăre de pășune, din care 63,88% erau în Comitatul Ciuc, 10,55% în Trei Scaune și 25,57% în Odorhei.

În cele trei comitate erau, la 1900, un număr de 280.718 oi și 21.826 de capre²³.

Comitat	Iugăre de pășune
Ciuc	174341
Trei Scaune	28771
Odorhei	69767
Total	272879

39,41%, dintre oi și 33,14% dintre capre erau în Comitatul Ciuc, 25,94% dintre oi și 9,18% dintre capre în Comitatul Trei Scaune și 34,65% dintre oi și 57,68% dintre capre în Comitatul Odorhei. Pe lângă oi și capre, se

Comitat	Oi	Capre
Ciuc	110633	7233
Trei Scaune	72828	2004
Odorhei	97257	12589
Total	280718	21826

mai creșteau vite, bivoli, porci, cai.

Astfel, de exemplu, potrivit raportului vicecomitelui pe anul 1907, în Comitatul Odorhei se creșteau un număr de 244.816 animale, din care 59.861 de vite, 4.353 de bivoli, 32.147 de porci, 120.764 de oi, 13.771 de capre, 13.920 de cai²⁴.

Potrivit aceluiași raport, numărul animalelor era în creștere, și în raport cu anul 1906, numărul cailor a crescut cu 421, al vitelor cu 6.217, al porcilor cu 4.398, al oilor cu 21.073 și al caprelor cu 1.388 de bucăți. A scăzut însă numărul bivoliilor cu 318 bucăți²⁵. Față de anul 1900, numărul oilor era mai mare cu 23.507 (19,46%).

Tendința de creștere a numărului animalelor nu era uniformă. Un an mai puțin fast a fost anul 1911, când numărul total al animalelor, în Comitatul Odorhei, era cu 15.876 mai mic decât în 1907. Scăderi s-au înregistrat la vite, bivoli, oi și capre. Doar numărul cailor și al porcilor era mai mare.

1907		1911		Diferențe
Vite	59861	Vite	50730	- 9131
Bivoli	4353	Bivoli	3843	-510
Porci	32147	Porci	36774	+4627
Oi	120764	Oi	110960	-9804
Capre	13771	Capre	11373	-2398
Cai	13920	Cai	15260	+1340
Total	244816	Total	228940	-15876

O bună parte din pierderi erau provocate de bolile contagioase (antrax, gută, variolă ovină, pesta porcină, râie etc.). Astfel, în 1911, au pierit 106 vite, 14 bivoli, 14.971 de oi și capre. În rândul oilor s-au produs pierderi masive din cauza oilor boli digestive (*disto-matosis*) deoarece a fost o vreme ploioasă și inundații și rumegătoarele au avut de suferit. Se aștepta, din aceleași motive, ca numărul animalelor răpuse de boală să crească în continuare²⁶.

Pentru consum, au fost sacrificate un număr de 19.894 de animale, din care 3.275 (16,46%) vite, 697 (3,5%) bivoli, 11.267 (56,63%) oi, 684 (3,43%) capre și 3.971

(19,96%) porci. În urma analizelor, au fost reținute de la consum: 3 vite, 2 bivoli și 2 porci. În cazul sacrificărilor neplanificate (103 vite și bivoli, 3 oi, 12 porci), au fost oprite de la consum: 3 vite și 2 bivoli²⁷.

Pentru sacrificarea animalelor, în Comitat erau 2 abatoare și 24 de locuri amenajate în acest scop. Abatorul de la Biborțeni, care a funcționat și el până atunci, s-a închis prin dispoziția nr. 96500 din 18 septembrie a Ministerului agriculturii. Pentru amenajarea de noi locuri de sacrificare a animalelor, multe localități au înaintat cerere, dar, din lipsă de fonduri, nu s-au putut realiza, acest lucru fiind amânat pe anul următor. Persoană calificată în controlul

cărnii nu era încă la Vârșag, Secuieni, Vidacutul Unguresc, Săcel, Bezid, Bezidul Nou, Crișeni, Cușmed, Ghindari. Abatorul de la Odorheiu-Secuiesc nu corespundea în totalitate normelor și necesita îmbunătățiri²⁸.

Pentru a crește numărul vitelor de rasă superioară, precum și numărului cailor, autoritățile și asociațiile agricole s-au implicat în organizarea unor expoziții și târguri. Astfel, s-a organizat în zilele de 29 februarie - 1 martie 1912 la Cristuru-Secuiesc, expoziție națională și târg de vite. Numărul animalelor prezentate a fost de 137, din care s-au cumpărat 85 de bucăți (62%), 73,2% le-au cumpărat comune și composesorate, restul persoane private²⁹. Pe 6 octombrie, la Ocland s-a organizat o expoziție de cai³⁰.

De altfel, problema necesității creșterii numărului de vite de rasă superioară a fost ridicată și la Congresul secuiesc din 1902, unde s-a cerut ajutorul statului în această problemă. S-a arătat acolo, că populația din zonă, datorită situației materiale precare, nu avea posibilitatea să le cumpere și nu se întrevedeau posibilități nici în viitorul apropiat. Toate măsurile legislative, în acest domeniu, nu puteau fi puse în practică dacă statul nu sprijinea, chiar într-o măsură mai mare decât în alte zone. T. Nagy Imre a menționat că majoritatea localităților din secuime nu aveau puterea financiară să-și procure nici măcar tauri de prăsilă de rasă superioară și nici măcar cu ajutor de la stat nu se putea rezolva, și de aceea considera necesar să-i primească gratuit. Era necesar de asemenea să fie sprijiniți proprietarii de vite să poată cumpăra la prețuri subvenționate vite de rasă superioară³¹. Pe lângă aceste propuneri, pentru sprijinirea crescătorilor de animale, a supus atenției participanților următoarele propuneri: aplicarea strică a prevederilor legii XII/1894, în vederea întreținerii și folosirii în bune condiții a pășunilor comunale; pentru folosirea cât mai rațională a pășunilor montane să se înființeze, cu sprijinul autorităților, locuri experimentale de pășunat, ca model; să se emită dispoziții privind obligativitatea amenajării de pășuni comune acolo unde s-au constituit acestea ca urmare a noii comasări; în mod asemănător, să se acorde atenție și pășunatului oilor; să se primească sprijin din partea ministerului de resort pentru prelucrarea laptelui și valorificarea produselor³².

Pentru a veni în sprijinul agricultorilor, se organizau conferințe ce abordau probleme

legate de legislația în domeniul agricol, probleme privind cultivarea pământului și creșterea animalelor. Astfel, în 1912, în Comitatul Odorhei, au avut loc 59 de astfel de conferințe, în 39 de localități, și au participat 9.782 de persoane. Pentru organizarea lor, Societatea economică a comitatului a contribuit cu 2000 de coroane³³.

Deși micii gospodari se întrețineau, aproape în totalitate, din creșterea animalelor, pajiștile comune au fost neglijate. Două au fost cauzele identificate de autorități: mentalitatea de a crește cât mai multe vite, fără a fi interesați de calitatea lor, și astfel vara vitele abia o scoteau la capăt din cauza pajiștilor neglijate, și iarna erau întreținute cu nutreț slab, de proastă calitate; proasta gestionare a pajiștilor comunale.

În 1904, de exemplu, în Comitatul Odorhei, ajutorul de la stat, în valoare de 7500 de coroane, pentru curățirea și îmbunătățirea pajiștilor în 5 localități, din cauza neefectuării muncilor, nu s-au cheltuit³⁴. Treptat însă, tot mai multe localități s-au implicat în această activitate. În 1905, deja în 7 localități s-au desfășurat munci de curățare a pajiștilor, în 1906 în 16 localități, iar în 1907 în 30 de localități s-au cheltuit 29000 de coroane ajutor de la stat în acest scop. Au fost distribuite, în 1907, 3750 kg sămânță de iarbă. În urma muncilor, rezultatele au început să se vadă. Erau localități, cum au fost Secuieni și Cădiceni, în care, după un an de muncă, s-au putut întreține cu 30-40% mai multe animale. Erau localități care, până atunci, luau în arendă pășuni de la alte localități, căci ale lor nu erau practicabile, cum a fost cazul în Racoșul de Sus și Betești. Au fost localități, Simonești și Betești, în care după reabilitare, o parte din pășune a fost lăsată pentru fânează. Problema cea mai mare a pășunilor comune, mai ales în localitățile de munte, era negara, care datorită extinderii, putea compromite pășunea. S-au început munci de extirpare pe parcele experimentale, pe pajiștile aparținând mai multor localități³⁵.

Posibilitatea de supraviețuire a populației rurale și nivelul de trai erau influențate, în bună măsură, după cum s-a văzut, de existența posesiunilor comune. În Ciuc și Trei Scaune, proprietățile comune și pământurile comunale depășeau cu 40% toate pământurile. Cu mult pământ în posesiune comună se prezentau localitățile Zagon, Bikfalva, Brețcu, Bățanii Mari, Zetea, Frumoasa-Ciuc și

alte. Posesiunile comune erau în mare parte păduri și pășuni. Acestea întregau proprietățile individuale, sprijinind supraviețuirea, asigurarea celor necesare traiului³⁶. Acestea erau importante, pentru că existența pășunilor comunale făceau posibil ca și o familie săracă să crească animale, iar pădurile comune asigurau lemnele de foc.

Una dintre formele de proprietate comună, după cum am arătat, au fost composesoratele. Composesoratele, ca formă de proprietate colectivă a pământului își au originea în epoca în care secuii, așezați în calitate de coloniști pe teritoriile sud-estice ale Transilvaniei, foloseau în comun pământurile ocupate. Această formă de proprietate însă nu a fost instituționalizată ca atare, termenul de composesorat (*compossessio*) apare abia la începutul secolului al XIX-lea, iar legiferarea cadrului juridic al instituției composesorale este consfințită prin Legea XIX din 1898, care reglementa și modul de obținere a personalității juridice de către composesorate³⁷. Composesoratul, în termeni juridici, înseamnă o formă de proprietate comună în cadrul comunitar indivizibil. El constituie *„posesia privată a mai multor gospodari, folosită în comun. Nu are nimic cu satul, cu comuna, cu averea bisericească sau de altă natură, reprezentând o posesie privată ca și averea privată a oricui. Deosebirea este însă tocmai că aceasta nu este împărțită între persoane, ci proprietarii ei sunt sute de indivizi care împart veniturile între ei, potrivit unor proporții stabilite”*³⁸.

Cele mai mari suprafețe de teren agricol aflate în proprietatea composesoratelor, în zonă, se aflau în Comitatul Ciuc. Astfel, la începutul secolului, în anul 1908, din totalul de 201.368 de jugăre cadastrale aflate în proprietatea composesoratelor din județul Ciuc, 142.025 hectare o reprezentau pădurile, 56.400 ha pășunile, 2.644 ha fânețele, restul era teren arabil și grădini³⁹.

Datorită faptului că majoritatea proprietăților composesorale o constituiau pădurile, statutele⁴⁰ composesoratelor prevedeau că veniturile cuvenite coproprietarilor-membrilor, în funcție de suprafața pe care o dețineau în proprietate indivizibilă, se vor realiza prin: folosirea de către fiecare membru al composesoratului a unei cantități de material

lemnos în funcție de cota de participare, vânzarea materialului lemnos prin licitație și exploatarea prin darea în întreprinderi⁴¹. Pe lângă suprafețele de păduri, composesoratele dețineau și apreciable suprafețe de pășuni și fânețe, fapt ce a dus la organizarea unor asociații de pășunat care se ocupau cu arendarea dreptului de pășunat, cu repartizarea stânelor, precum și cu creșterea și selecționarea șeptelului.

Valorificarea dreptului de vânătoare și pescuit pe teritoriile composesoratelor se făcea prin darea în arendă pe termen de până la trei ani⁴². Pășunatul și darea în arendă a fânețelor composesorale se făcea prin stabilirea numărului de vite care puteau pășuna, în funcție de cota de participare a fiecărui coproprietar⁴³.

Dintre cele mai puternice composesorate care au funcționat pe teritoriul Comitatului Ciuc au fost cele din Gheorgheni și Ditrău-Lăzarea. Composesoratul comunelor Ditrău și Lăzarea a fost proprietarul terenurilor pe care se situa renumita stațiune balneară Borsec⁴⁴.

Complementar agriculturii montane, relieful preponderent muntos și bogăția patrimoniului forestier au asigurat bazele unui vast pădurit și plutărit, până la extinderea noilor mijloace de transport. Păduritul era strâns legat de necesitățile socio-economice, primordial de construcția adăposturilor pentru oameni și animale, pentru biserici, școli sau alte edificii publice, pentru poduri, podețe sau alte elemente de infrastructură sau pentru diverse unelte etc. Această activitate și-a păstrat timp îndelungat caracterul de ocupație generală, dar treptat, din sânul fiecărei comunități, unii au căpătat o experiență mai bogată⁴⁵. Specializarea activității de exploatare forestieră s-a produs când economia societății a solicitat cantități sporite de material lemnos. Acest lucru a avut ca efect, în plan social, atragerea unui număr mai mare de indivizi lucrători și ocuparea lor pe o perioadă mai îndelungată din an, în pădure⁴⁶. Exploatarea masivă însă, a pădurilor, a început după extinderea căii ferate în zonă. Astfel, de exemplu, pe valea Mureșului, exploatarea intensivă a început numai după 1908, după ce s-a construit linia ferată, începând de la Aiud până la Voșlobeni.

Note

1. Peter Gunst, *Sistemele agrare ale Europei centrale și de est*, în Daniel Chirot (coord), "Originile înapoierii în Europa de Est", Editura Corint, București, 2004, p. 100-101
2. Vezi Ștefan Pascu, C.C. Giurescu, I. Kovacs, L. Vajda, *Unele aspecte ale problemei agrare în Monarhia Austro-Ungară la începutul secolului al XX-lea (1900-1918)*, în "Destrămarea Monarhiei Austro-Ungare (1900-1918)", Editura Academiei, București, 1964
3. Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1921 din România*, Editura Academiei, București, 1975, p. 18
4. Egyed Ákos, *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1918-ig*, Pallas-Akadémia, Csikszereda, 2006, p. 264
5. *Ibidem*, p. 265
6. *Ibidem*, p. 273
7. Nagy Imre, *Csik megye közgazdaság állapotáról*, Csikszereda, 1911, p. 19
8. Procesul de divizare a proprietăților, datorită împărțirii între moștenitori, a generat situații, și nu puțin, în care proprietarii de 3-4 iugăre cultivau și 10-20 de bucăți de pământ, și acolo unde nu s-a făcut comasarea până și pe marile proprietăți erau rare loturile mai mari de 5-10 iugăre. Fărămițarea proprietății s-a extins atât de tare încât deputatul Sebess Dénes a pus problema, la Congresul secuiesc din 1902, că ar fi necesar să se modifice legea moștenirii și întoarcerea înapoi la vechile cutume secuiești prin care feciorii care slujeau în armată moșteau pământul, lucru care însă, nu a fost acceptat de participanții la Congres (Vezi *Székely kongresszus, a székely kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*, Hargita kiadóhivatal, Csikszereda, 2001)
9. Nagy Imre, *Csik megye közgazdaság állapotáról*, Csikszereda, 1911, p. 19
10. Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Harghita, în continuare SJANHarghita, Fond Prefectura Odorhei, inv. 166, dos. 33, f. 52
11. *Ibidem*
12. *Ibidem*, dos. 36, f. 30
13. Conform unei statistici, la 1895, numai în zona Ciucului și a Gheorgheniului existau 624 de mori, dintre care 134 au fost înființate înainte de 1700, 64 în secolul al XVIII-lea, 194 între 1800 și 1850, iar restul între 1851 și 1895. Dintre acestea, o mare parte funcționau pe valea Mureșului Superior, între Gheorgheni și Toplița (Vezi Tarisznyas Marton, *Unele aspecte din istoricul morăritului practicat în raza raionului Gheorgheni în sec. XVII-XIX-lea*, în "Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de etnografie și artă populară", București, 1964)
14. Dorel Marc, *Structuri ocupaționale tradiționale în zona Topliței Mureșului Superior*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2010, p. 35
15. Participant din partea din partea Camerei de comerț și industrie Târgu Mureș
16. *Székely kongresszus, a székely kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*, Hargita kiadóhivatal, Csikszereda, 2001, p. 102
17. Specialist din Košice în probleme de emigrație
18. *Ibidem*, p. 55-57
19. *Ibidem*, p. 57-58
20. Sádeczky-Kardoss Lajos, *A székely nemzet története és alkotmánya*, Budapest, 1927, p. 206.
21. Böződi, György, *Székely századok*, în "Történelmi tanulmányok", Pallas Akadémia, Miercurea Ciuc, 2002, p. 8-9
22. *Székely kongresszus, a székely kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*, Hargita kiadóhivatal, Csikszereda, 2001, p. 103
23. *Ibidem*, p. 104
24. SJANHarghita, Fond Prefectura Odorhei, inv. 166, dos. 33, f. 47-48
25. *Ibidem*
26. *Ibidem*, f. 29
27. *Ibidem*
28. *Ibidem*, f. 30
29. *Ibidem*, f. 27
30. *Ibidem*, f. 30
31. *Székely kongresszus, a székely kongresszus szervezete, tagjainak névsora, tárgyalásai és határozatai*, Hargita kiadóhivatal, Csikszereda, 2001, p. 38
32. *Ibidem*, p. 41
33. SJANHarghita, Fond Prefectura Odorhei, inv. 166, dos. 33, f. 49
34. *Ibidem*, f.50
35. *Ibidem*, f. 51
36. Egyed Ákos, *A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1918-ig*, Pallas-Akadémia, Csikszereda, 2006, p. 265
37. *Corpus Juris Hungarici - 1898 évi törvények*, Budapest, Franklin-Társulat, 1899, p. 94-112
38. Fodor, Pál-A, *A székely közbirtokosságok néhány idősszerű kérdése*, în "Hitel", 1938, nr. 2, p. 127
39. Petre Suciu, *Proprietatea agrară în Ardeal. Scurt istoric al dezvoltării ei*, Institutul de Arte Grafice „Lapkiadó” S.A., Cluj, 1931, p. 72
40. Composesoratele își elaborau statutele pe baza Legii XIX din 1898, aprobate de adunarea generală a membrilor composesoratorilor. După 1918, statutele elaborate se apobau de către adunarea generală a composesoratorului în baza Legii silvice a României, publicată în Monitorul Oficial nr. 8 din 9 aprilie 1910. O dată cu apariția Legii pentru organizarea cooperăției din 28 martie 1929, cu modificările și completările aduse prin legile din 4 aprilie 1930, 7 aprilie 1933 și 27 martie 1935, composesoratele se vor conforma prevederilor acesteia. Composesoratele au activat ca persoane juridice până în anul 1948, când acestea au fost desființate.
41. SJANHarghita, Fond Composesoratul orașului Gheorgheni, dos. 48. Statute despre gestionarea economică a pădurilor și a altor imobile aflate în stare indivizibilă și folosite în comun de către composesoratul din Gheorgheni, 1926.
42. SJANHarghita, fond Composesoratul orașului Gheorgheni, dos. 48, Statutul composesoraturii, Gheorgheni, 1926
43. *Ibidem*
44. Rolul curative al apelor minerale de la Borsec era cunoscut de foarte mult timp. Încă de pe la 1700 existau acolo pavilioane de băi. Cunoscută în toată Europa pentru rolul curativ, dar și pentru gustul plăcut și curativ al apelor minerale, care erau prezentate în documentele vremii ca ocupând primul loc printre apele minerale cunoscute pe continent, meritându-și denumirea de „Regină” a apelor minerale, precum și pentru locul de un pitoresc deosebit, stațiunea Borsec atrăgea anual mulți turiști. Astfel, de exemplu, în anul 1880, așa cum reiese dintr-o notă despre musafirii sosiți, în stațiune au fost 671 de musafiri, dintre care 110 au fost din străinătate. Numărul musafirilor era cu 81 mai mic decât cu un an în urmă (SJANHarghita, Fond Composesoratul de pădure și ape minerale Borsec, proprietatea comunelor Ditrău și

Lăzarea, d. 82, f. 51). Din publicațiile și anunțurile privind rolul curativ al apei minerale, făcute cu scop publicitar, reiese că sezonul estival începea în iunie și ținea până la 10 septembrie. Băile cu apă rece și caldă erau prezentate ca având rol curativ cu rezultate deosebite într-o serie de afecțiuni ca: afecțiuni ale stomacului, ale căilor respiratorii, ale vezicii urinare, ale ficatului și splinei, ale sistemului nervos, anemiei etc. Băile erau aranjate în așa fel încât să ofere o ședere cât mai plăcută cu posibilități de distracție și promenadă (*Ibidem*, dos. 82, f. 64). Pentru delectare cu muzică a musafirilor erau angajați muzicanți. Ei aveau obligația să cânte patru ore dimineața și patru ore seara și beneficiau de cazare și lemne de foc gratuit. De asemenea, aveau dreptul să intre gratuit la băi și să câștige în plus în orele libere. Astfel, pentru sezonul estival din 1880, s-a încheiat contract cu Salamon Janos și fiul Vilmos și orchestra lor din Cluj (*Ibidem*, dos. 75, f. 1). Stațiunea avea poștă telegraf cu program zilnic, sală cu pian și sală de lectură. Beneficia de serviciile unui medic și avea o farmacie deservită de un farmacist titrat. Pentru transportul musafirilor pe ruta Reghin-Borsec erau contractate

diligențe, care circulau de două ori pe săptămână dus și întors (*Ibidem*, dos. 86, f. 2). În anul 1892 au fost 1128 de musafiri, cu 20 mai mulți decât în 1891. În ceea ce privește îmbutelierea apei minerale, dacă până în 1892 se îmbuteau în 24 de ore 8-10.000 de sticle, prin schimbarea utilajului de îmbuteliere, în 12 ore se puteau îmbutea 15-16.000 de litri de apă minerală, și astfel nu se mai lucra și noaptea. În prag de secol XX s-au extins serviciile de tratament, s-au construit noi locuri de cazare și acest aspect, împreună cu comerțul cu apă minerală, au făcut din Borsec o bună sursă de venit (Vezi Vitoas, Mózes, *Csikmegyei füzetek. Adatok csikmegye leirásához és történetéhez*, Hargita Kiadónivatal, Miercurea Ciuc, 2002, p. 332-333)

45. Dorel Marc, *Structuri ocupaționale tradiționale în zona Topliței Mureșului Superior*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 2010, p. 76-77

46. Corneliu Bucur, *Creația tehnică și științifică populară românească*, în "Istoria gândirii și creației științifice românești (I)", Ed. Academiei RSR, București, 1982, p. 75.

MITROPOLITUL ALEXANDRU NICOLESCU, PARTICIPANT DE MARCĂ LA ÎNFĂPTUIREA ROMÂNIEI MODERNE

Oana-Lucia DIMITRIU

Cuvinte cheie: mitropolit, Biserica Greco-Catolică, Transilvania

Key words: metropolitan, Greek-Catholic Church, Transylvania

Abstract

Alexandru Nicolescu, the second metropolitan of the Greek-Catholic Church after the Union of Transylvania with Romania and the last one acknowledged by the Romanian government before this Church was banned in 1948, was born on July 8th 1882 in Tulgheș, county of Ciuc (present-day Harghita). He was a great theologian, a man of culture and essayist, who left more than 300 pieces, many of them destined for the libraries. Metropolitan Alexandru Nicolescu is one of the great figures that Romanians cannot forget and whose remembrance they should further, for they owe him who they are.

Alexandru Nicolescu, al doilea Mitropolit al Bisericii Greco-Catolice, după Unirea din 1918, și ultimul recunoscut de către Statul Român înainte de scoaterea în afara legii a Bisericii în 1948, s-a născut la 8 iulie 1882, în localitatea Tulgheș, comitatul Ciuc (azi Harghita).

Între anii 1898 și 1904, a studiat la Roma, la *Colegiul De Propaganda Fide*, obținând doctoratul în filosofie și teologie. După ce revine la Blaj, este trimis ca preot misionar în America de Nord, în perioada 1907-1909. Mitropolia de Blaj era preocupată, în permanență, de viața și nevoile spirituale ale credincioșilor emigranți, trimiterea de preoți, vorbitori de limba română, în vederea păstoririi acestora, fiind printre prioritățile forurilor clericale blăjene și ale episcopiiilor sufragane. Plecarea misionarilor spre orașele puternic industrializate din America, în care s-au stabilit românii, cum ar fi Ohio, Sharron, Pittsburg, Youngstown, Detroit, Michigan, se va face cu aprobarea *Congregației de Propaganda Fide*¹.

Reîntors în țară, a fost numit profesor de teologie morală la Seminarul Teologic din Blaj și canonic în Capitulum arhiepiscopal.

În Primul Război Mondial a refuzat să semneze declarația de loialitate față de Austro-Ungaria, fiind considerat trădător².

Continuă activitatea naționalistă la Blaj, unde se înființează, încă din 21 octombrie 1918, un comitet revoluționar românesc, sub conducerea sa. În cadrul acestei mișcări, dă citire *Proclamației Consiliului Național de la Blaj*³.

În 1919, a fost trimis misionar bisericesc și politic la Conferința Păcii de la Paris, aducând contribuții majore la recunoașterea actualelor frontiere ale României.

În 1922, a fost ales Episcop la Lugoj, aducându-și contribuția la progresul spiritual și material al acestei dieceze, între altele și prin pictarea pe cheltuieli proprii, cu pictorul Simonescu⁴, a Catedralei episcopale din Lugoj. Cu acest prilej a tipărit lucrarea *Pictura Catedralei române unite din Lugoj*, Tipografia Națională, Lugoj, 1935, în "Biblioteca pentru Clasa Cultă" nr. 8, în care își exprimă gratitudinea față de pictorul artist, care a zugrăvit omul "ieșit frumos din mâinile Creatorului. Toată arta e să știi reda această frumusețe și pictorul nostru cred că a reușit. Laudă lui"⁵.

Restaurarea Catedralei din Lugoj este recunoscută ca o reușită, fiind denumită o adevărată perlă de artă bizantină.

Vorbea bine engleză, franceză și italiană, fiindu-i de folos în activitatea sa pastorală și diplomatică. La Congresul Catolic din 1923, la Washington, în prezența a 105 episcopi, 4 cardinali și foarte mulți preoți, a vorbit minunat de Neamul și Biserica Română Unită cu Roma, tipărind și un număr de broșuri de propagandă în limba engleză. A activat, puțin timp, în calitate de consilier ecleziastic pe lângă Legația română din Roma.

Ca senator de drept, a apărut cu curaj drepturile Bisericii Române Unite și principiile moralei creștine. Orator și conferențiar iscusit, a condus cu succes multe generații de tineri. Din hărnicia sa, a rezultat tratatul de "Teologie morală" apărut la Blaj, în 1918, după care au învățat generații de studenți teologi greco-catolici.

A lăsat peste 300 de lucrări scrise, multe destinate bibliotecii *În clasa cultă*. După ce este, 14 ani, Episcop al Lugojului, este ales de Sinodul electoral din mai 1935, Mitropolit al

Blajului, fiind instalat la 19 noiembrie 1936. A condus Biserica în anii grei, iar când a fost chemat la București, în calitate de membru al Consiliului de Coroană în problema Dictatului de la Viena, refuză să semneze cedarea Transilvaniei de Nord Ungariei horthyste⁶. Demn urmaș al profesorilor săi, Timotei Cipariu⁷ și Ioan Micu Moldovan⁸, și-a însușit nu numai erudiția acestora, dar a împărtășit și iubirea de neam, conștient pe deplin fiind de urmările grave pe care le puteau aduce acțiunile de nesupunere față de politica Imperiului Austro-Ungar.

Colaborează la ziarul *Românul*, publicat la Arad, cu traduceri din limba engleză a unor lucrări ale filo-românului Scotus Viator⁹.

Rostește conferințe erudite și înflăcărâte în Senat și la congresele "Astreii"¹⁰.

A fost un mare îndrăgostit de natură, și deși copleșit de grijile conducerii unei Eparhii vaste, totuși găsea timp destul să se ocupe cu științele naturale și mai ales cu botanica.

Ca episcop la Lugoj, a purtat mare grijă de grădina episcopală, despre care și zicea că *este un raiu în miniatură*. Încă din fragedă copilărie este un mare iubitor al excursiilor.

Paralel cu studiile teologice și filosofice efectuate la Roma, timp de 8 ani, studiază flora mediteraneeană din grădinile italiene.

Activitatea de botanist este continuată prin excursii de cercetare pe Valea Teleajenului, Muntele Zăgan, la Iași, la Constanța, muntele Ceahlău, Retezat.

Excursiile dese, prin munți, îi prilejuiesc numeroase scrieri în domeniul botanicii, dintre care amintim: *Paserile*, 1930, Lugoj, *Din natură*, 1935, Lugoj, *Sfinții și animalele*, 1939, Blaj. În lucrarea la care am ales să ne oprim, *Dumnezeu în natură*, apărută la Lugoj, în 1923, Editura Librăriei Diecezane, se arată originea vieții pe pământ și mai ales „înțelepciunea dumnezeiască manifestată în fiecare fir de iarbă, floricea sau arbore maiestuos”¹¹. Acest pasaj sensibil ne amintește de *Cântarea fratelui soare* a Sfântului Francisc de Assizi¹².

În majoritatea lucrărilor sale, dedicate botanicii, sunt împletite, în mod armonios, informațiile științifice cu cele teologice, astfel, în lucrarea dedicată păsărilor, subliniază importanța acestora în timpul liturghiei solemne pe care Biserica Romei o celebrează cu prilejul canonizării sfinților în basilica San Pietro din Roma, la care pontifică însuși Papa. Episcopul Nicolescu atrage atenția asupra celor trei colvii purtate de mâini pioase, „în care se află turturele, porumbețe, păsări cu dimensiuni

mici, ca simbol al virtuților sfinților canonizați, ca o laudă a acestora, cari au iubit și pe pământ mai mult înălțimile albastre, adică cerul. Gingașele și nevinovatele făpturi capătă deci un fel de consacrațiune și idealizare, și nu se poate să nu le iubim îndoit”¹³.

A fost un mare iubitor de oameni, preocupat de soarta tinerilor, așa cum ni se dezvăluie într-o scrisoare a sa, adresată lui Ioan Bianu¹⁴, directorul de atunci al Bibliotecii Academiei Române, dar și de a celor aflați în suferință, cum se poate desluși în scrisoarea adresată lui Liviu Rebreanu¹⁵, pentru sprijinirea lui Marius Teodorian Carada¹⁶. Nu era zgârcit cu laudele și încurajările pentru cei care meritau acest lucru, după cum se poate vedea din cuvintele de laudă adresate picturii profesor Simonescu cuprinse în lucrarea *Pictura Catedralei române unite din Lugoj*.

Moare la 5 iunie 1941, în Castelul Mitropolitan din Blaj, în toiul Celui de-al Doilea Război Mondial. Moartea sa a fost înțeleasă ca pierderea unui mare prieten și sprijinitor al mai multora, oameni ai bisericii, oameni de cultură, botaniști.

Mitropolitul Alexandru Nicolescu face parte dintre personalitățile pe care românii nu pot să-i dea uitării și pe care ar trebui să le aibă mereu prezente în conștiință, pentru că le datorează prezentul și ceea ce sunt.

S.26(1)/DIV

Dr. Alexandru Nicolescu

Episcopul Lugojului

Lugoj, 16 ianuarie 1928

Iubite Domnule Bianu,

Îngăduiți-mi și mie vlădicului de la Lugoj, elev al Blajului ca și Domnia Voastră, să vin cu nițică întârziere, dar, nu cu mai puțină dragoste, să mă alătur la glasurile celor mulți, colegi și elevi, cari v'au felicitat pentru munca rodnică ce ați desfășurat în decurs de 50 de ani ca profesor, membru și bibliotecar al Academiei Române. Noi cari ținem la Blaj ca la lumina ochilor noștri, suntem mândri că un fiu ilustru al școlilor lui Cipariu și Moldovanuș a știut să ducă cu sine la frații din vechiul Regat tradițiile strălucite școlare blăjene și le-a făcut atâtea cinste prin activitatea sa atât de rodnică pe tărâmul literelor.

Să dea bunul Dumnezeu ca anii ce vă mai hotărâște pronia cerească să fie verigi noul de aur la lanțul ce vi l-ați împletit înșivă până acuma prin munca asiduă și abnegație necurmată.

Să ne bucurăm încă ani dearându-l de DVoastră în locul ce-l ocupați cu atâtea demnitate.

Întru mulți ani!

Al DVoastre sincer stimator,
Alexandru episcopul Lugojului

S. 26(2)/DIV
Lugoj, la 17 septembrie 1933

Iubite Domnule Bianu,

Vă rog să-mi iertați deranjul ce Vi-l procure, dar fiind convins, că fac o faptă bună și știind că nici DV. Nu Vă feriți dela asemenea fapte creștinești, îndrăznesc a Vă solicita binevoitorul concurs pentru ajutorarea unui tânăr cu trecut strălucit și cu bune speranțe pentru viitor.

Se numește Ioan Toma. Este absolventul liceului de băieți din Lugoj. A depus examenul de bacalaureat la Timișoara cu nota excepțional. Ar dori să continue studiile la facultatea de medicină din București. Este însă foarte sărac și nu are mijloace pentru aceasta. Prin urmare are absolută nevoie de o gratuitate la vr-un cămin din Capitală.

În acest scop Vă rog cu tot respectul să binevoiți a mijloci de la direcțiunea vre-uni cămin să acorde pe seama acestui tânăr de mari și bune nădejdi, o bursă sau un favor ca să primească locuință și vipt în mod gratuit.

La caz că DV, personal ați fi împiedicat a face acest demers, Vă rog să încredințați afacerea unui cunoscut de al DV. Care să poată face acest serviciu neprețuit pentru un tânăr lipsit de mijloace materiale.

Anticipându-Vă cele mai vii mulțumiri pentru înțelegerea cu care veți binevoi să onorați rugămintea mea, Vă rog să agreeți expresiunea celor mai bune sentimente,

Alexandru, episcopul Lugojului.

20 Septembrie 1933

Prea Sfințite Părinte,

Am primit astăzi scrisoarea P. S. Voastre relativă la tânărul Ioan Toma dela Lugoj și Timișoara (Bacalaureat), care ar dori să facă studii la facultatea de medicină aici.

Cu câtă plăcere și bucurie aș face tot ce s-ar putea ca să îndeplinesc această dorință a unuia dintre cei mai buni oameni ce sunt cunoscuți în vremurile noastre atât de agitate! Sunt mari greutăți și multe pe cari le-am putut și nu le pot înlătura pentru a deschide cale tânărului Toma. Studenții în toate Facultățile sunt prea mulți peste toate măsurile din care cauză s-a introdus acolo număr limitat (Clausus) pentru anul I. Dar apoi pentru hrană și toată întreținerea greutățile sunt și mai multe și mai mari; iar eu mă aflu cu sănătatea zdruncinată, încât nu pot umbla în mișcarea lumii, fiind silit să stau numai în serviciul Academiei.

S. 22/CMLXVII

Dragă Domnule Rebreanu,

Să-mi dai voe să-ți trimit alăturatul Memoriu în favorul domnului Marius Teodorian Carada, membru al societății Scriitorilor Români încă din 1915.

Dorința lui este - mi s-a adresat prin scrisoare

specială; să Vă rog a-l sprijini și-i ajuta în calitatea de membru distins al societății respective și de președinte, să capete pensie maximă. Are doară la active 50 de volume plus o mulțime nesfârșită de articole de gazete și reviste, activând pe acest teren încă din 1884.

Știu și eu că luptă cu multe și mari greutăți financiare. Dacă nu falimentau băncile unde-și avea plasată toată averea, azi ar avea lunar o leafă de cel puțin 25.000 lei lunar. Așa o duce destul de greu și prost, scriind totuși spre a ne îmbogăți literatura și istoria cu atâtea romane, nuvele, schițe, biografii și amintiri de o reală valoare.

Dragă domnule Rebreanu,

Dacă deci poți face ceva în favorul domnului Carada, care șade la București în Bulevardul Maria 76, mă voi bucura foarte mult și-ți voi fi recunoscător, fiind gata a-ți face contraserviciu acolo unde pot să o fac.

Mulțumindu-ți anticipat pentru acest serviciu ce-l vei face unui membru din tagma ilustră a scriitorilor de elită a neamului,

Semnez cu părintească dragoste

Blaj, la 9 decembrie 1939

Alexandru Nicolescu

Arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Făgăraș

DSale Domnului

Liviu Rebreanu

Președinte al societății Scriitorilor Români,
membru al Academiei Române
BUCUREȘTI

Bibliografie

Lucrări publicate de Alexandru Nicolescu

1. Impresii, Blaj, 1911
2. Adevăruri eterne, Meditații predici, conferințe, cuvântări ocazionale, Blaj, 1915
3. Teologia morală, Lugoj, 1918
4. Dumnezeu în natură, Lugoj, 1923
5. Din trecutul bisericii răsăritene, cu reflexii la timpul de față, Lugoj, 1925
6. Natura, Lugoj, 1925
7. Papii și opera lor, Lugoj, 1926
8. Dragostea dumnezeiască, Lugoj, 1927
9. Stropi de rouă. Povești sufletești date cu prilejul S.S. Exerciții spirituale, Lugoj, 1929
10. Biserica unită în cadrul Bisericii catolice universale, Lugoj, 1930
11. Paserile, Lugoj, 1930
12. Familia, Lugoj, 1934
13. Chestiunea avortului, discurs rostit în ședința Senatului de la 7 februarie 1935, București, 1935
14. Din natură, Lugoj, 1935
15. Pictura Catedralei române unite din Lugoj, Lugoj, 1935
16. Epistolă pastorală cu prilejul înscăunării Arhiepiscopului și Mitropolitului de Alba

Julia și Făgăraș către Clerul Arhiediecezan, Blaj, 1936

17. *Sfinții și animalele*, Blaj, 1939

18. *Despre rugăciune. Epistolie*, Lugoj, f.a.

19. *Epistolă pastorală către Veneratul cler al Eparhiei Lugojului* [Blaj]

20. *Galinacee*, Lugoj

21. *Bourdaloue. Predicile de advent, Traduse din originalul francez de Dr. Alex. Nicolescu*, Blaj, 1920

22. *Noul Testament al Domnului nostru Iisus Christos, scos a două oară de Dr. Ioan Bălan, Episcopul Lugojului, cu o prefață de I.P.S.I. Mitropolitul Dr. Al. Nicolescu*, Lugoj, 1938

Alexandru Nicolescu
arhiepiscop și mitropolit de Alba Iulia și Lugoj

Note

1. Stînea, Petru Mihail Nicolae, *Implicarea Mitropoliei Greco-Catolice a Blajului în organizarea Bisericii Greco-Catolice Române din Statele Unite ale Americii*, http://cclbsebes.ro/docs/Sebus_3_2011/18%20P_Stinea.pdf

2. Pintelei, Alexandru, *Mitropolitul Alexandru Nicolescu*, în „Viața creștină” – serie nouă anul 22 nr. 6 (388) iunie 2011, p. 13-14

3. Oțoiu, Liviu Alexiu, *Contribuția Bisericii Greco-catolice la Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, în „Buletinul AGRU”, București, nr. 9(28) dec. 2010

4. Simonescu, Virgil, (1881-1941), pictor

5. Nicolescu, Alexandru, *Pictura Catedralei române unite din Lugoj*, în colecția „Biblioteca pentru clasa cultă”, nr. 8, Lugoj, 1935, Tipografia Națională, p. 19

6. Bota, Ioan M., *Istoria Bisericii Universale și a Bisericii Românești de la origini până în zilele noastre*, Casa de editură „Viața creștină”, Cluj-Napoca, 1994, p. 320

7. Cipariu, Timotei, (1805-1887), filolog, lingvist, membru fondator al Academiei Române

8. Moldovan, Ioan (Micu), (1833-1915), teolog, istoric, folclorist, pedagog, membru activ al Academiei Române

9. Seton-Watson, Robert William, (1879-1951), cunoscut și sub pseudonimul Scotus Viator, activist politic britanic și istoric, care a jucat un rol activ la încurajarea rupurii Imperiului Austro-Ungar

10. Naghiu, Iosif E., *Bibliografie a Mitrop. Alexandru Nicolescu (1882-1941)*, Retipărite din „Cultură Creștină”, Blaj, Tipografia Seminarului-Blaj, 1942

11. Pop-Câmpeanu, Ion, *Mitropolitul Alexandru Nicolescu*, în „Buletinul Grădinii Botanice și al Muzeului Botanic de la Universitatea din Cluj la Timișoara”, vol XXIII (1943), nr. 1-2, p. 71-74

12. Sfântul Francisc de Assizi (1181-1226), întemeitorul ordinului monahal franciscan și autor printre altele al imnului *Cântarea fratelui soare*

13. Nicolescu, Alexandru, *Paserile*, în „Biblioteca pentru Casa Cultă”, nr. 5, Lugoj, 1930, Tipografia Națională, p. 23

14. Bianu, Ion (1856-1935), filolog și bibliograf român, membru al Academiei Române

15. Rebreanu, Liviu (1885-1944), romancier și dramaturg

16. Theodorian-Carada, Marius, (1868-1949), prozator și gazetar

În imagine apar: Cardinalul Bisericii Române unite cu Roma, **Iuliu Hossu**, 1885-1970; Episcopul Bisericii Române unite cu Roma Valeriu, **Traian Frențiu**, 1875-1952; Mitropolitul Bisericii Române unite cu Roma, **Alexandru Nicolescu** 1882-1941; Mitropolitul Bisericii Române unite cu Roma, **Alexandru Rusu**, 1884-1963

DUMITRU (EMILIAN) ANTAL

UN ADEVĂRAT SOL ȘI ORGANIZATOR AL SFATURILOR ȘI GĂRZILOR NAȚIONALE ÎN ZONA MUREȘULUI SUPERIOR

Dr. Nicoleta PLOȘNEA

Cuvinte cheie: români, Transilvania, Unirea de la 1 Decembrie 1918, Toplița

Key words: Romanian, Transylvania, Union of December 1st 1918, Toplița

Abstract

His Grace Emilian Antal started in safe and decisive ascension around the events related to December 1, 1918, events that have had a decisive role in the formations of his lay and religious personality. His life will follow, step by step, all steps in the career of a man ascension both lay public life and church. In all functions that have been assigned gathered a vast patriotic, social, administrative and pastoral experience: from the President of the Romanian Students Society "Petru Maior" in Budapest and his involvement in the organization of the council and national guards in the Mures Superior area, office director for the Region Sibiu of the Society for the protection of war orphans, to the General Inspector at the Ministry of Cults; from the deacon, priest, archpriests, the diocesan reviewer to the diocesan Assistant Bishop. In the midst of great moments from Alba Iulia, December 1, 1918, our area of Covasna and Harghita, was represented by two bishops of the Church, the Miron Cristea Patriarch from Toplița (at that time Bishop of Caransebes) and his nephew, His Grace Emilian Antal (in 1918 was a young student, active fighter for the Union, his baptismal name was Dumitru Antal from Romanian Toplița), along with the other many delegates of the Romanian communities.

Therefore, the Romanians contribution in the so-called "Szekler region" for the implementation Union of 1918 and at events preceding it was not modest at all to be passed unnoticed. The meaning of their suffering and struggle, of the Romanians in this area of research, for church and school and other national rights, in the second half of the nineteenth century, finds "clarification and fulfillment" in the period 1914-1918, culminating with the Union of December 1, 1918, and it is true that marked no end of their struggle with "historical enemies" but, another battle began, strengthened and motivated.

1. Destin și Istorie

În anul *Pronunciamentului de la Blaj*, se născuse Elie Cristea, la 18 iulie 1868, în Toplița -Română, iar nepotul acestuia, Dumitru Antal, se naștea la 20 octombrie 1894, în aceeași comună românească, din părinții Dumitru Antal și Ileana, sora Patriarhului Miron Cristea. El se născuse în ultimul an considerat al mișcării memorandiste (1892-1894), în care unchiul său după mamă, Elie Miron Cristea, tânăr student la Facultatea de Litere și Filosofie din Budapesta, s-a implicat cu entuziasmul și dinamismul caracteristic vârstei, dar mai ales cu multă responsabilitate, iar prin participarea sa la *Congresul studențesc de la Constanța în 1894*, a contribuit la solidarizarea opiniei publice, alături de ceilalți tineri studenți români care activau în universitățile europene și în secțiunile Ligii Culturale. În familia Cristea, familie de țărani credincioși, români demni, dârzi, și cu o profundă dragoste de Neam, s-au născut doi slujitori ai Bisericii, fiu și nepot, patriarh și arhiereu, care s-au aflat prezenți activ în momentele importante ale istoriei neamului nostru.

Dumitru Antal, viitorul arhiereu Emilian Antal, în anii '40, în două articole apărute în revistele „De strajă”, aprilie 1940, și „Apostolul”, nr. 4/1940, zugrăvește cu sensibilitate rară o

veche amintire din copilărie, aceea a trăirilor religioase legate de Sfintele Paști, oferindu-ne informații prețioase asupra mediului familial credincios, unde aceste amintiri legate de marile sărbători ale Bisericii i-au săpat adânc în suflet, transformându-se „în izvor nesecat de credință pentru viața întreagă”¹. Slujba Învierii în satul său natal, Toplița, se făcea după o veche tradiție în zorii zilei, cam pe la ora 4 dimineața. Împlinind vârsta școlară, i s-a dat voie pentru prima dată să meargă noaptea la slujba Învierii, amintire ce nu i se va șterge toată viața din mintea și sufletul său. Fiecare grup purta simbolic câte un felinar în mână, stăpâniți de emoție sfântă, vorbeau domol și cuviincios, de parcă slujba ar fi început pentru fiecare din momentul când a ieșit din casă. Numărul mare de credincioși adunați la biserică, noutatea slujbei Învierii, sunetul clopotelor, cântarea preoților și a cântăreților a învăluit sufletul de copil al lui Dumitru (Emilian) Antal „în atâta mister și evlavie, încât i-a rămas această noapte adânc săpată în minte”. Luarea paștilor sfinte, se făcea cu un anumit ritual, după ce fiecare familie ajungea acasă, înainte de a mânca ouă roșii și pască, după postul care se ținea cu sfințenie de toți cei ai casei, părinți, copii și servitori. Astfel, toți ai casei erau adunați în

camera mare, unde se servea masa, îmbrăcați în haine de sărbătoare. Tatăl său împărțea anafura „dintr-un pahar mare ca un potir. El lua întâi, după ce în liniște ca de biserică - toți fiind sculați în picioare - se închinau și careva îl întreba: „Hristos a înviat?” și răspundea: „Adevărat a înviat!”. Urmam apoi ai casei, după vârstă, și apoi servitorii, fiecare răspunzând „Adevărat a înviat!”, la întrebarea tatii de „Hristos a înviat?”. Întreaga casă era plină de sărbătoare și evlavie, parcă am fi fost în biserică”².

Amintirile Sfintelor Paști ale copilăriei l-au însoțit pe vlădica Emilian întreaga viață, simțind același sfânt fior de credință ca în prima noapte de Paști, trăită în biserică și casa părintească din Toplița Română. Astfel, copilăria lui creștea spre viață ca zborul unei ciocârlii spre soare. De acest stâlp al amintirilor **credinței** PS Emilian (Dumitru) Antal se înșiruie alte amintiri, **care i-au întărit-o**, determinându-l pe tânărul Dumitru, când studia la liceul din Năsăud, să accepte slujba de paraclicer la capela ortodoxă a liceului „așezată ca vai de ea, în două camere umede ale Fondului grăniceresc. Acolo ne adunam puțini studenți - își amintea PS Emilian Antal în 1947³ - cu tot atât de puțini credincioși ortodocși la slujbele de Duminecă, simțindu-ne mai bine decât în cea mai măreață catedrală. În vacanță cântam răspunsurile Sfintei Liturghii. De la aceste slujbe voluntare până la poarta teologiei n-a fost decât un pas, celelalte urmând apoi din voia lui Dumnezeu”⁴.

Părinții săi, Dumitru Antal și Ileana, născută Cristea, s-au ocupat așadar de formarea religioasă a copiilor⁵, iar pentru Dumitru și Grigore în mod deosebit, se remarcă preocuparea lor pentru ca cel de-al șaselea și al șaptelea fiu să deprindă multa știință a cărții, fiind conduși de același bun și creștinesc gând pe care îl aveau familiile de țărani mai înstărite, ca fiii lor să îmbrățișeze cariera preoțească. De altfel, mentalitatea administrației austro-maghiare de a împiedica „dezvoltarea și luminarea” românilor, făcea ca pe lângă fiii de preoți, toți copiii de țărani mai înstăriți să alege și ei la școală și să îmbrățișeze singura carieră posibilă, aceea de preot sau de învățător, dar mai ales cea de preot, care se afla la mare cinste. Așa se explică faptul că, majoritatea cărturarilor ardeleni au crescut și au învățat carte cu „ajutorul prescurei și în vederea prescurei, care, chiar când era puțină, era sigură, nu implica semnături „prea înalte” și nu era împreună cu umilințe de tot felul”⁶.

Dumitru Antal a urmat primele două clase primare la școala confesională din Toplița, continuând studiile la Brașov. A absolvit așadar liceul inferior la Brașov și cel superior și bacalaureatul la Năsăud, în anul 1913.

În toamna aceluiași an, se înscrie la Academia Teologică de la Sibiu, finalizând studiile în anul 1916. Student eminent, așa cum arată certificatul „Absolutor”⁷, își continuă studiile la Facultatea de Filozofie a Universității din Budapesta, până în anul 1918. Ca președinte al Societății studenților universitari „Petru Maior”, a reprezentat studențimea la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia. Cu o lună înainte, a organizat sfaturile și gărzile Naționale pe valea de sus a Mureșului, iar la 27 noiembrie 1918, a fost purtătorul de cuvânt al Ardealului la intrarea Armatei române în Toplița (Divizia a 13-a)⁸.

După evenimentele de la Alba Iulia și în condițiile încheierii Primului Război Mondial, Dumitru Antal nu se mai întoarce la Budapesta pentru continuarea studiilor, ci va lucra la Departamentul ocrotirilor sociale din cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei (1919-1924). Va fi numit, la scurt timp, director al Regionalei Sibiu a Societății pentru ocrotirea orfanilor de război, organizând filiale în toată Transilvania, 10 orfelinate, în care s-a asigurat adăpost, hrană și creștere, unui număr mare de orfani (a se vedea la anexe harta cu filialele Societății pentru ocrotirea orfanilor de război). În timpul cât a funcționat ca director al Societății pentru ocrotirea orfanilor de război, la 27 octombrie 1921, a fost hirotonit diacon pentru catedrala mitropolitană din Sibiu. În timpul liber a fost și gazetar scriind la „Foaia Poporului” din Sibiu⁹.

Viața lui va urma, pas cu pas, toate treptele de înălțare în cariera unui om, atât în viața publică, laică, cât și bisericească.

După cinci ani de slujbă pentru ocrotirea orfanilor de război și de diaconie la Catedrala mitropolitană din Sibiu, a fost ales protopop al Reghinului (1924-1927)¹⁰. Între anii 1927-1933 a fost revizor eparhial la Cluj, apoi va fi numit preot la biserică „Bradul Boteanu” din București (1933-1938) și inspector general în Ministerul Cultelor¹¹. În memoriul său biografic, preotul Dumitru Antal avea să precizeze: „În funcțiunile ocupate am prestat o apreciată activitate administrativă, de organizare și îndrumare, pe terenul administrației publice și bisericești; pe teren pastoral și misionar. Paralel am făcut și publicistică, fiind în anii 1920-1924 colaborator intern al „Foi

Poporului" din Sibiu, corespondent la ziarele din capitală, colaborator la „Telegraful Român”, „Revista Teologică” și „Renașterea”. La parohia Bradu-Boteanu am înființat și redactat o mică foaie-cronică parohială, cu articole de învățătură creștinească și de informație parohială, distribuită gratuit enoriașilor. Cu această cronică parohială am obținut rezultate pastorale remarcabile, reușind să transform o biserică familială modestă într-o biserică parohială de frunte, deplin consolidată, atât din punct de vedere spiritual, cât și din punct de vedere material. Împrejurările vieții dezlegându-mă de orice obligații ale vieții mirenești și năzuind spre viața monahală, IPS Mitropolit al Bucovinei m-a tuns întru monah, în Mănăstirea Dragomirna, la data de 21 martie 1938, dându-mi numele de Emilian, iar conform aprobării Sfântului Sinod, la data de 10 aprilie 1938 am fost hirotesit întru arhimandrit¹².

În anul 1938 a fost tuns așadar în monahism la mănăstirea Dragomirna, sub numele de Emilian și hirotesit arhimandrit. În ianuarie-februarie 1938, a îndeplinit funcția de vicar la Mitropolia Cernăuților, cât timp a lipsit IPS Mitropolit Visarion al Bucovinei¹³.

La 28 octombrie 1938 a fost ales de Sf. Sinod, arhiereu-vicar la Patriarhie, cu titlul „Târgovișteanul” (hirotonit 6 dec. 1938) și confirmat de Ministerul Cultelor prin înalt decret regal nr 3910/10 noiembrie 1938¹⁴. În toate aceste funcții a adunat o vastă experiență administrativă și pastorală, de la director de birou la Inspector general, de la diacon, preot, protopop, revizor eparhial la Arhiereu Vicar¹⁵.

Dumitru Emilian Antal a cunoscut nu numai trepte de înălțare în cariera bisericească, dar și momente de mahnire pentru schimbările survenite în numirile sale pentru o funcție sau misiune. Un exemplu este cazul numirii sale ca șef al Misiunii ortodoxe din Transnistria¹⁶. Despre conducerea acestei misiuni a fost însă o controversă la început, relatată de Nichita Smochină: „A doua zi [13 august, n.n.], am fost din nou primit în audiență de vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Mișu Antonescu, împreună cu arhimandritul [Emilian] Antal, nepotul fostului patriarh Miron Cristea. În audiență i-a spus că îl numește șef al Misiunii ortodoxe din Transnistria și să ia contact cu mine, care sunt numit guvernator. Apoi, m-am retras cu Antal în cabinetul meu și mi-am exprimat părerea că eu încă nu sunt decis să primesc conducerea guvernământului

pentru anumite motive. El însă era bucuros pentru noua misiune creștinească; dar bucuria lui n-a fost de lungă durată, căci, între timp, printr-o șurubărie politică la o masă din Chișinău, generalul Ciupercă l-a recomandat conducătorului Ion Antonescu pe arhimandritul Scriban, care a și fost numit, încât numirea lui Antal a rămas inoperantă. Tot la această masă din Chișinău și tot prin intervenția generalului Ciupercă a fost numit conducător Gherman Pântea, ca primar al Odesei, post foarte mult visat”¹⁷.

În mare parte, cele relatate de Smochină sunt confirmate de cronicarul bisericesc Dudu Velicu. La 14 septembrie, acesta nota în jurnalul său: „Am fost la arhiereul-vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei, care mi-a spus că Patriarhul e supărat de atitudinea arhimandritului Iuliu Scriban, profesor universitar, față de mareșalul Ion Antonescu, fiindcă la întâlnirea care a avut-o cu el la Tighina s-a arătat foarte îngrijorat de problemele materiale pentru el și suita lui, în legătură cu misiunea ce i s-a dat din partea guvernului de șef misionar pentru Transnistria”¹⁸.

Acestea sunt confirmate de Dudu Velicu, care două zile mai târziu nota în jurnalul său: „După cum mi-a mărturisit arhiereul Emilian Antal - nepotul patriarhului Miron Cristea - locotenent de episcop la Episcopia Argeșului - a fost însărcinat cu aceasta [la conducerea Misiunii, n.n.]. Și a întocmit un program pe care l-a prezentat dlui Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, care l-a primit, satisfăcut.

Arhiereul și-a pregătit 40 de preoți misionari, buni, din eparhie, și era gata de plecare. Programul - după cum mi l-a schițat - era admirabil. Însă, patriarhul Nicodim trimite pe arhimandritul Iuliu Scriban, omul lui. Ministrul Cultelor, general Rosetti, i-a mărturisit arhiereului că așa a hotărât guvernul, la sugestia patriarhului și el se pleacă”¹⁹.

Emilian Antal, cu tot eșecul numirii sale ca episcop în Transnistria, va susține misiunea ortodoxă în acest teritoriu, iar în ianuarie 1942, trimite 600 calendare bisericești însoțite de o scrisoare către guvernatorul Alexianu, prin care cerea să fie împărțite credincioșilor din Transnistria²⁰.

După sfârșitul pământesc al patriarhului Miron Cristea, vor interveni și alte schimbări amare și piedici în cariera sa bisericească. Sub patriarhul Nicodim va conduce Sectorul cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor. În acest timp, Eparhia Argeșului rămăsese fără chiriarh

din vara lui 1940, când titularul ei, episcopul Grigorie Leu, a fost transferat la Huși. Timp de un an de zile, scaunul episcopal a fost ocupat de Dionisie Erhan. La 2 august 1941, vlădica Emilian este trimis la Argeș, fiind numit delegat cu titlu provizoriu, de către patriarh, pentru conducerea eparhiei, unde păstorește până la 21 martie 1944, când încetează delegația ce i s-a acordat în baza adresei Sf. Sinod cu nr. 13507 din 11 iulie 1941²¹.

Despre această nou încredințată misiune și slujire, de Lt. Episcop al Episcopiei Argeșului, avea să mărturisească la revederea bisericii Mănăstirii Argeșului: *„Abia acum când îmi răscolesc amintirile copilăriei, care zăceau ascunse și neîmprospătate de mulți, mulți ani, văd cât de neștiute sunt căile omului în viață. M-am putut oare vreodată gândi, în îndepărtata copilărie, că mi se va rândui de Dumnezeu să slujesc ca arhiereu la cea mai de frunte și mai frumoasă biserică ce o vedeam și admiram în icoana atârnată la loc de cinste în casa bunicilor, și încă într-o vreme când din nou s-a pus vremelnică graniță între partea unde-mi este satul copilăriei și între locul unde sunt acum?”* PS Emilian Antal își amintește casa bunicilor care avea două camere mari, una „de toate zilele”, iar alta pentru oaspeți mai aleși, căreia i se spunea „casa dinainte”, fiindcă de obicei avea ferestrele spre drum. În casa bunicilor, fiind mai aproape de școală, copilul Dumitru Antal a urmat cele dintâi două clase primare. Deși în „casa dinainte” intra rar (cheia o ținea bunica sa), imaginea ei o are vie în mintea sa. Între icoanele de pe pereți, avea așezat la loc de frunte, tabloul amintind sfințirea Catedralei Episcopale din Curtea de Argeș, *„cel cu chipul Mănăstirii în mijloc, de-a dreapta, Regele Carol I, de-a stânga, Regina Elisabeta, jos, cuvântarea Regelui la sfințirea ei - 12 oct. 1886,- deoparte, cuvântarea Primului Ministru de atunci, iar de alta, o poezie a marelui poet Vasile Alecsandri”*. La vremea respectivă era un lucru rar să-l vezi într-o casă țărănească din Transilvania. Chipul strălucitor de frumusețe al Mănăstirii Argeșului i-a rămas pentru întreaga viață întipărit în minte. **A fost cel dintâi chip de biserică frumoasă ce l-a văzut copilul Dumitru Antal.** Mai târziu, cum avea să mărturisească, tot prin acest tablou, a înțeles mai bine că în afară de Ardeal unde trăia, mai este și o țară românească, „România”, având în fruntea ei un înțelept și viteaz rege. Mergând în clasa a

treia primară la Brașov, ideea aceasta despre „România” i-a fost întărită prin doi colegi care veneau, unul din București, iar altul din Slobozia-Ialomița²².

În martie 1944, se întoarce în București, reluându-și postul de vicar al Mitropoliei Ungrovlahiei, iar după cinci luni vlădica Emilian se retrage la Mănăstirea Cernica, timp de nouă luni, unde este numit stareț, din iunie 1944 și până în luna martie 1945, când a fost numit Locotenent de Mitropolit al Bucovinei²³.

Păstorirea arhiereului Emilian la Suceava s-a confruntat, încă de la început, cu o prelungită situație de incertitudine privind însăși existența acestei mitropolii. Conducerea politică a statului începea să-și exercite tot mai mult influența în viața Bisericii, impunând Sfântului Sinod desființarea unor eparhii. În aceste condiții, vlădica Emilian, alături de clericii și credincioșii bucovineni, au dus o luptă grea încercând să împiedice autoritățile politice ca să desființeze această eparhie, dar cu toate acestea, în anul 1948, în urma deciziei politice de la București, Mitropolia Bucovinei își încetează existența. Pe 17 septembrie, prezidiul Marii Adunări Naționale emite Decretul nr. 244 pentru desființarea Mitropoliei Ortodoxe a Bucovinei și contopirea acesteia cu cea a Maramureșului. A doua zi, 18 septembrie 1948, un nou decret face pomenire de nou-creata eparhie și cu un titular, în persoana arhiereului Sebastian Rusan. În aceste condiții, vlădica Emilian devine iarăși pribeag, mutându-se la București, unde mai participă o vreme la lucrările Sfântului Sinod, în calitate de raportor al Comisiei pentru învățământ din cadrul forului legiuitor al Bisericii Ortodoxe Române²⁴.

Desființându-se posturile de arhierei vicari la eparhii, iar aceștia nefiind la vârsta pensionării, s-a hotărât încadrarea lor la catedrale, mănăstiri și profesori la seminariile monahale. Vlădica Emilian va fi numit profesor la Seminarul de la Neamț. Acesta va trimite însă referate la Patriarhie și Ministerul Cultelor, insistând să fie schimbată această hotărâre, și în acord cu experiența, pregătirea și activitatea prestată, să fie lăsat să se întoarcă la mănăstirea Cernica, pe care a condus-o nouă luni înainte de numirea sa ca LT. De Mitropolit la Suceava, exprimându-se astfel în finalul adresei către Patriarhie: *„Nu am pretenții și nici veleități ambițioase fiindcă nu le-am avut niciodată, dar doresc să-mi fie respectată demnitatea arhierească, pe care însăși*

Biserica mi-a dat-o și pe care m-am străduit să o păstrez la nivelul cuvenit întotdeauna în toată activitatea mea. Și de astă dată nu-mi cer decât drepturile acestei demnități și activități, cu modesta cerere de a fi lăsat să stau la Mănăstirea Cernica, satisfăcând dorința unanimă a acestor modești călugări, de a le fi conducător gospodăresc și spiritual. Nu mi se va da nici atât, voi continua să fiu tot cel ce am fost, un cinstitor și apărător al Bisericii, dezlegat doar de obligațiile oficiale. Al Înalt Prea Sfinției Voastre smerit frate-n Hristos (urmează semnătura)”²⁵. Rezoluția scrisă de Patriarhul Justinian pe adresa trimisă Patriarhiei Române nr. 305/3.02.1949 de către vlădica Emilian Antal respinge cererea acestuia de fi încadrat la mănăstirea Cernica pe motiv că „nu-i putem da o asemenea conducere, deoarece în cuprinsul acestei Eparhii avem conducători de mănăstiri - stareți licențiați și doctori în teologie - crescuți în mănăstirile respective în mare parte” și, pentru ca să nu rămână „în afara cinului său”, patriarhul Justinian îl repartizează la conducerea mănăstirii Toplița „întemeiată de Patriarhul Miron și care are nevoie de un conducător devotat pentru prosperitatea și înălțarea ei, iar PS Antal și-ar pune toate puterile sale la muncă”²⁶.

PS Emilian va merge la Seminarul monahal de la Neamț de la 1 februarie 1949, iar începând cu luna mai, îi succede la direcțiune episcopului Partenie Ciopron.

De altfel, șederea sa în capitală nu era prea bine văzută de autoritățile comuniste, care, prin Direcția Regională a Securității Poporului, continuă să-l urmărească și la Neamț, întocmind rapoarte mincinoase, ridicole, prin care-l incriminau de „atac și instigație împotriva regimului”. Scopul urmărit era de fapt schimbarea lui din responsabilitatea de director al Seminarului monahal, unde nu dădea dovadă că se încadraseră în „ritmul nou” impus Bisericii Ortodoxe²⁷.

În ședința Sfântului Sinod al BOR, din 27 februarie 1950, a fost luată în discuție Adresa Ministerului Cultelor cu nr. 3520/1950, prin care se comunica hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 187 din 17 februarie 1950, referitor la modul de pensionare a unor chiriarhi și arhieriei ai Bisericii Ortodoxe Române, care nu mai îndeplinesc funcțiile eparhiale pentru care au fost aleși și hirotoniți. Sfântul Sinod hotărăște:

„PP.SS. Ierarhi și Arhieriei încadrați în prevederile hotărârii Consiliului de Miniștri nr.

187/1950, se vor pensiona precum urmează:

Pe 1 martie 1950: IPS Mitropolit Efrem Enăchescu; PS Partenie Ciopron, fost Episcop al Armatei; PS Arhiereu Eugeniu Laiu; PS Arhiereu Atanasie Dincă.

Pe 1 iunie 1950: PS Emilian Antal; PS Arhiereu Pavel Șerpe rămâne mai departe profesor la Seminarul monahal de la mănăstirea Neamț”.

La propunerea Patriarhului Justinian, Sfântul Sinod delegă pe PS Episcop Nicolae Popovici al Oradei să facă propuneri scrise în ce privește clarificarea situației în care acești pensionari vor merge la mănăstirile ce li se vor indica de Sfântul Sinod sau și le vor alege.

PS Episcop Nicolae Popovici prezintă referatul cu propunerile privitoare la situația ierarhilor care urmează a fi pensionați, iar Sf. Sinod a aprobat aceste propuneri cu numele ierarhilor ce urmau a fi pensionați și cu situația lor în mănăstirile care merg. Astfel, pentru PS Emilian Antal s-a stabilit să meargă stareț la mănăstirea Cozia, iar la mănăstirea Cernica, unde voia să meargă, este numit stareț IPS Mitropolit Efrem Enăchescu²⁹.

La mănăstirea Cozia, va sta până la 19 august 1952, când avea să fie transferat la Mănăstirea Toplița, așa cum hotărâse de la început Patriarhul Justinian, și numit stareț al acestei mănăstiri, ctitorie a unchiului său, patriarhul Miron Cristea³⁰.

Stabilirea la Toplița a însemnat pentru vlădica Emilian Antal o binecuvântată revenire în locul copilăriei sale și cel al primei slujiri pentru Neam și Biserică în tumultosul an 1918, culminând cu neuitata zi de 1 Decembrie la Alba Iulia. Pentru neprieteni, a însemnat poate o îndepărtare și izolare, iar pentru Securitate, continuarea acțiunii de a-l urmări îndeaproape și de a redacta aceleași rapoarte mincinoase, culminând cu referatul prin care se intenționa arestarea ierarhului. Dumnezeu l-a ocrotit însă pe vlădica Emilian, încât acesta nu a cunoscut drama întemnițării, iar la 15 iunie 1971, în aceeași zi când s-a stins și Luceafărul poeziei românești, Mihai Eminescu, și-a dat sufletul în mâinile Celui pe Care l-a slujit toată viața. A continuat să fie, așa cum a promis în ultima cerere către Patriarhie, **„tot cel ce am fost, un cinstitor și apărător al Bisericii, dezlegat doar de obligațiile oficiale”**.

Ne-am îngăduit să pășim mai mult spre această rememorare a unor aspecte din traiectoria sinuoasă a vieții laice și spirituale a PS Emilian (Dumitru) Antal, care a pornit în

ascensiune sigură și hotărâtă în preajma evenimentelor legate de 1 Decembrie 1918, evenimente care au avut un rol hotărâtor în formarea personalității sale bisericești.

Întorcându-ne la tema propusă de titlul comunicării, vom vedea confirmată deplin motivația și afirmația noastră, și mai mult, vom vedea, cum ar spune vlădica Emilian - un vis din copilărie, din tinerețea dinamică și plină de entuziasm patriotic devenit realitate.

2. Un vis din copilărie, la 1918 devenit realitate

Fiind în clasa a treia de liceu la Brașov, elevul Dumitru Antal era prieten cu o rudă și consătean, Marcel Popescu, care era mai mare ca vârstă și studia într-o școală comercială, și care mai târziu a ajuns ofițer în Târgu Mureș. După 30 de ani, PS Emilian își amintea de discuțiile avute și ideile de care erau animați la acea vârstă și mărturisea că prietenia lor nu s-a înfiripat la joc sau în plimbări și excursii în munți, care sub influența turismului săsesc, erau foarte practicate și de elevii români, ci s-a născut și s-a statomicit într-o îndelungată și repetată discuție pe tema organizării copiilor de vârsta lor, rămași în satul natal, Toplița, de pe Mureș, într-un fel de asociație de joacă, după regulile pseudo-militare. *"Mă văd și acum cutreierând împreună străzile posomorâte, de oraș vechi, ale Brașovului, ori aleile înveselite de soare și verdeață de sub Tâmpa, ori de pe Romuri, discutând amănunțit proiectul nostru. Era atât de amănunțit discutat, încât ne-am gândit și la uniforme. Ne-am și dus la o prăvălie de pânzeturi unde am văzut atârnat niște doc albastru închis, din care se făceau bluze pentru muncitori. Când însă ni s-a spus prețul și am făcut calculul unui costum, am renunțat la el și am rămas să le facem din pânză țărănească. Cu tot entuziasmul nostru, când am ajuns vara acasă și am încercat să-l punem în practică, n-am aflat nici un fost coleg de școală disponibil. Toți erau ocupați în gospodăriile părinților lor plugari. În dumineci și sărbători, umblau la biserică, ori se jucau și se scăldau. Când era vreme frumoasă nu-și jertfea nimeni timpul pentru realizarea planurilor noastre, așa că toată vara ne-am frământat în zadar, suferind mult sufletește, ceea ce clădisem noi atât de frumos în teorie, s-a spulberat când ne-am lovit de realitatea punerii în practică.*

A fost însă un vis frumos, după care a însetat sufletul meu cât a ținut adolescența, încât

*și astăzi mi-l amintesc cu drag, în toate amănunțele lui. Îndeosebi văd vie scena când ne-am dus să căutăm stofa de uniforme, cum ne-am oprit în fața prăvăliei și am pipăit stofa, ce era atârnată afară; cum a ieșit negustorul și ne-a spus prețul. În închipuirea mea, mă și vedeam îmbrăcat în uniformă în fruntea unui grup de băieți, făcând exerciții pe platoul cătunului văii Toplița, din dreptul casei părintești. A fost un vis frumos, pornit dintr-un tainic îndemn sufletească al copilăriei, care dornică de ceva mai durabil și mai important decât jocurile trecătoare, simțea nevoia de a se afirma și organiza, de a-și sistematiza, cu simț de om mare, faptele sale copilărești, **ca o pregătire pentru viața de mai târziu.** Era un fel de instinct vital, care se cerea pus în lucrare"³¹.*

Visul acesta din copilărie se va realiza, într-o altă formă, la 1918, când tânărul student Dumitru Antal, în calitate de președinte al Societății Studenților români „Petru Maior” din Budapesta, împreună cu alți tineri studenți români, vor primi misiunea de a se întoarce în Ardeal și de a organiza studențimea universitară în vederea pregătirii poporului român pentru unirea cu Patria mamă. În Cluj, pe lângă încercarea de a-și îndeplini misiunea, au luat parte, cu toată însuflețirea, la constituirea Sfatului Național Românesc, transformându-se apoi „în soli ai sfaturilor și gărzilor naționale în părțile de sus ale Mureșului”³².

3. Dumitru Antal - Președinte al Societății Studenților români „Petru Maior” din Budapesta și implicarea sa în organizarea sfaturilor și gărzilor naționale din zona Mureșului Superior

La Budapesta, exista un centru universitar, fiind totodată cel mai apropiat pentru tinerii români din Transilvania dornici de învățătură. Aici, a luat ființă, încă din primele decenii ale secolului al XIX-lea, o mișcare culturală și națională românească, având în frunte pe corifeii Școlii Ardelene. Odată cu creșterea numărului studenților români, în anul 1840, se pun bazele unei societăți, mai degrabă cu caracter privat, cunoscută în cercuri restrânse, sub numele de *"Societatea Studenților Români de la Universitatea Pestană"*. Evenimentele revoluționare ale anului 1848, ca și măsurile inițiate de către autorități, au diminuat până la stingere activitatea studențească militantă. Începând cu anul 1860, însă, se poate remarca o revigorare a activității grupurilor studențești, favorizată și de

noua politică inițiată de Curtea din Viena. Problema înființării unei asociații care să strângă și să apropie pe toți studenții români la Universitatea din Pesta, este astfel reluată și va fi finalizată în anul 1862, având în frunte ca președinte pe Partenie Cosma, iar ca notar, pe Iosif Vulcan, unul dintre inițiatorii organizării societății. Acțiunea de legalizare a societății va dura ani de zile, iar abia după 12 ani, societatea intra în legalitate. Societatea purta la început numele de *"Societatea de lectură a Junimii Române Studioase în Pesta"*, iar după 1863 își va schimba denumirea în *Societatea de lectură "Petru Maior"*³³.

Printre cei care au depus toată strădania și priceperea în slujba bunului mers al societății, menționăm pe tinerii studenți români din Toplița:

- Elie Miron Cristea, primul Patriarh al României, care, pentru activitatea sa publicistică³⁴, a fost ales, chiar din primul an de studenție la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din Budapesta, în comitetul de conducere al Societății „Petru Maior”, fiind numit secretar (1891-1895).

- Dumitru (Emilian) Antal, nepotul Patriarhului Miron Cristea, care a activat în cadrul Societății în perioada studenției sale la Facultatea de Filosofie a Universității din Budapesta (1916-1918), fiind ales președinte al acesteia în perioada octombrie - decembrie 1918³⁵.

Dumitru Antal a fost ultimul președinte al Societății, deoarece după 1 Decembrie 1918, societatea își va continua activitatea în condiții noi și pe baze noi în cadrul universității românești de la Cluj, revenindu-i Centrului studențesc din Cluj, denumirea de Centrul studențesc „Petru Maior”³⁶.

Din memoriile, articolele și notele teologului toplițean Dumitru Antal (viitorul episcop Emilian Antal), parte publicate, parte păstrate în manuscris în biblioteca mănăstirii „Sfântul Ilie Toplița”, județul Harghita (unde a fost stareț între anii 1952-1971) precum și în Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, ne-au rămas câteva informații valoroase despre implicarea sa și a altor tineri români, studenți la universitățile din Budapesta și Cluj, la organizarea Sfatului și Gărzilor Naționale în zona Mureșului Superior. Aflăm că, în toamna anului 1918, Dumitru Antal se afla la Universitatea din Budapesta (din 1916 urma cursurile Facultății de Filosofie din cadrul acestei Universități), fiind numit președinte al Societății studențești

„Petru Maior”, funcționarea ei fiind un act de curaj, cum însuși mărturisea: *„Și aveam acest curaj, în acel timp de prigoană aspră pentru români, căci eram tineri, gata să înfruntăm orice primejdie, ca și colegii noștri care erau pe fronturi (înfruntând lucrul cel mai tare de pe pământ: moartea)”*³⁷.

Dumitru Antal, alături de ceilalți studenți români, vor fi prezenți pe holurile clădirii parlamentului din Budapesta, așteptând citirea declarației de autodeterminare de către Alexandru Vaida-Voievod. De acum, tânărul student Antal, împreună cu Ioan Chinezul, vor fi delegați să meargă la Cluj pentru a se implica în organizarea studențimii universitare de aici, în vederea propagandei naționale, a pregătirii poporului român din Ardeal pentru unirea cu Patria mamă. Evenimentele precipitându-se, misiunea lor a luat altă direcție, devenind acum adevărați *„soli ai sfaturilor și gărzilor naționale, organizare revoluționară la fel ca și a ungarilor”*. În Cluj, pe lângă încercarea de a-și îndeplini misiunea, vor lua parte la constituirea Sfatului Național Românesc, contribuind apoi la organizarea Sfatului și Gărzilor Naționale la Reghin, Târgu Mureș. În ziua de 7 noiembrie 1918, fusese văzut intrând în piața Reghinului *„un tânăr student universitar, cu tricolor românesc la cheutoarea hainei, pe un timp când mai stăpânea atotputernicia solgăbirăilor și jandarmilor împănati”*³⁸. Acest tânăr era *„solul Sfatului Național din Cluj, venit cu subsoara plină de manifeste pentru organizarea satelor cu sfaturi și gărzi naționale”* și fiind zi de târg a convocat o adunare în curtea domnului dr. Ioan Harșia, și vorbind celor de față, intelectualii și poporul despre misiunea ce o avea de îndeplinit, s-a constituit ca cel dintâi, Sfatul Național Județean și o gardă națională³⁹. Apoi, două săptămâni, alături de protopopul V. Dima și dr. I. Harșia, studentul Dumitru Antal a cutreierat toate satele de la Reghin în sus, constituind sfaturi și gărzi naționale, potolind spiritele aprinse de focul revoluționar și punând o oarecare *„ordine în zăpăceala și dezordinea ce se ivise”*⁴⁰.

După două săptămâni de misiune intensă, va ajunge în satul natal Toplița, ținând cu emoții îndoite cuvântare în fața consătenilor, citind apelul de la Cluj și îndrumând pentru organizarea sfaturilor și gărzilor naționale. S-a constituit astfel Sfatul Național, avându-l președinte pe dr. Liviu Tilea. În toate comunele unde s-au organizat sfaturi și gărzi naționale, oamenii s-au liniștit, ticăloșiile și

furturile au încetat și toți așteptau cu încredere sosirea marelui ceas al izbăvirii de sub stăpânirea străină, care nici nu a întârziat mult. Cu două zile înainte de venirea armatei române, prin intervenția sa energetică, a scăpat din mâinile jandarmilor și de la moarte, pe 10 flăcăi din Toplița, printre care se afla și fratele său Gogu, care, în însuflețirea lor plecase la Bilbor, înaintea armatei române. Din măsuri de precauție, și cunoscând firea rea și răzbuunătoare a jandarmilor unguri, în acele momente de nesiguranță și dezordine, împreună cu cei zece tineri s-a refugiat noaptea la Bilbor, întorcându-se în Toplița, după o zi și jumătate⁴¹.

De altfel, va primi sarcina din partea Sfatului Național de a-i întâmpina pe soldații români la intrarea acestora în Toplița, moment zgrăvit cu sensibilitate și rară însuflețire, în amintirile sale legate de acea neuitată zi de miercuri, 27 noiembrie 1918, din care vom reda un fragment:

„După alte două zile ne-a venit vestea că se apropie armata română și va intra în Toplița divizia a 13-a, condusă de colonelul Gherescu. Mi s-a dat însărcinarea să-l întâmpin la intrarea în comună. Eram fericit și emoționat că mi-e dat să îndeplinesc această istorică însărcinare. După sosirea avanpostului, condus de un sublocotenent, am plecat pentru întâmpinarea comandantului.

Nici n-am ieșit bine în centrul comunei, și am și întâlnit grupuri mici de soldați, dar în ce stare jalnică. Fiecare îmbrăcat altfel. Unii cu chipiu, alții cu căciuli, iar alții cu căști. Nu mai spun cum erau încălțați. Caii slabi și mărunți, cu căruțe prea mari pentru ei. Cum veneau răslețiți, făceau impresia unei armate în retragere, nu a uneia care merge spre biruință. Mă durea sufletul și nu știam cum să-mi înăbuș această durere. Prea era mare depărtarea între felul cum mi-am închipuit soldatul român care să vină și să ne desrobească și între felul cum îl vedeam acum. Se luptau în mine aceste două chipuri și nu le puteam împăca. Haina strălucitoare de virtuți cu care îi știam îmbrăcat sufletul, vitejia arătată la Mărășești, Mărăști, Oituz, suferințele mucenicești îndurate strâmtorat în Moldova, au început să apară tot mai mult înaintea ochilor mei pe măsură ce vedeam mai mulți. Acest chip sfânt al adevăratului soldat român, al celui fără pereche în vitejie și răbdare îl vedeam din ce în ce mai mult pe fața fiecăruia și impresia cea dintâi s-a risipit ca un fum. Cam la vreo 4 Km de centru am întâlnit și pe colo-

nelul Gherescu, care venea dintr-o trăsură, însoțit de căpitanul Minișcă, care încă purta uniforma de husar ungur. În numele comunei și a celor ce mă însoțeau călări, i-am urat în câteva cuvinte, bun sosit. Cât a ținut drumul până în centru, mi-a cerut și i-am dat diverse informațiuni, despre stările de la noi, dezorganizarea administrativă, spiritul de revoluție și dezordine ce încearcă să pună stăpânire pe cei răi, care totuși până acum a fost înfrânt de către Sfaturile și Gărzile naționale. Ajunși în centru l-am condus la locuința ce i se destina. N-au trecut nici o jumătate de oră când toți au fost stârniți de cântec de fanfară. Am ieșit să văd ce este. Comandantul era în piață înconjurat de lume și aștepta să primească defilarea trupei. După câteva minate a apărut întreaga divizie în ordine de defilare, cu ofițeri călări pe cai frumoși, cu soldați bine îmbrăcați, toți cu căști.

Sprinteneala și voioșia cu care au defilat, îmbrăcămintea îngrijită și uniforma, mi-a dat impresia că e o armată nouă, ieșită ca din pământ. O căutam pe cea întâlnită în drum, în mersul meu în întâmpinarea comandantului, și nu o mai găseam.

Nu-mi venea să cred ochilor și mă întrebam nedumerit, de unde au ieșit toți aceștia, căci eu nu pe ei i-am întâlnit? Și doar n-a trecut o jumătate de oră. Când au avut timp să se pună în rând și apoi să defileze precum au defilat? Fără să mai caut răspuns uimirii mele, alungată mi-a fost din suflet pentru totdeauna impresia dureroasă de mai înainte și inundat de o rară însuflețire am aplaudat neîntrerupt, aclamându-i, apoi am jucat cu veselie în hora ce s-a încins, cu colonelul în frunte, alături de bunica mea, mama patriarhului Miron. A fost cea dintâi horă înfrățită pe pământul României Mari, al cărei cetățean am devenit, împreună cu toți toplițenii, din acea neuitată zi de miercuri, 27 noiembrie 1918⁴².

Studentul Dumitru Antal va pleca astfel, joi dimineața, 28 noiembrie 1918, cu ultimul tren la Reghin, iar de aici la Adunarea de la Alba-Iulia, ca să reprezinte studențimea română, dar și pe cei „ce deveniseră cetățeni ai României Mari înainte de a se decreta Unirea de la 1 Decembrie 1918”⁴³. Ajuns în Reghin, constată cu bucurie că stăpânitoarea gării era **garda românească**. Vineri dimineața, împreună cu reghinenii, instalați într-un vagon cls. I, vor pleca spre Alba-Iulia. Ajunși însă în Cucerdea, mare le-a fost surprinderea să constate că, aici, gara era încă tot în stăpânirea gardei ungurești. Va asista la un incident trist,

care arăta, încă odată, atitudinea ostilă și dușmănoasă a neprietenilor unguri, față de realizarea celui mai drept și măreț ideal de unire al românilor ardeleni cu Țara. Își amintea cum, sosind un tren dinspre Cluj, plin numai cu delegați români, amestecați cu ofițeri și soldați, a fost arborat de aceștia, în fața tuturor un steag mare tricolor. În timp ce se delectau toți uitându-se la fețele voioase ale românilor din Cluj „ca din pământ au răsărit lângă steag doi husari unguri cu baionetele pe puști și fără o vorbă unul a prins de steag, celălalt l-a sfâșiat cu baioneta și mototolindu-l repede au dat să plece. Au lucrat așa de repede și de surprinzător, încât nimeni nu i-a putut împiedeca. Fiind chiar lângă ei, am dat să le stau în cale zicând ceva. Puțin a lipsit să nu mă străpungă. N-au apucat să meargă 10 pași și un ofițer român le-a și pus mâna în piept, trântindu-l pe unul deoparte, pe altul de alta și le-a luat steagul. Într-o clipă s-a îngămădit lumea și până să ne dezmeticim, husarii au și șters-o, furișându-se pe după vagoane. În zadar i-au căutat, că nu le-a dat nimeni de urmă. Sfârșitul a fost că s-au coborât din tren toți cei înarmați și imediat au dezarmat garda ungurească, luându-le toate armele. Și-n cântece, trenul a plecat spre Teiuș. În Teiuș, altă surprindere, nu ne-au lăsat să pornească trenul din gară până ce nu am dat înapoi puștile gărzii din Cucerdea. Ceartă, telefonări la Cluj și înapoi, intervenții amenințări, până în sfârșit au returnat o parte din arme. Gara Teiuș era puternic în mână ungurească. Toată era, acum, numai o mare de români. Târnăvenii, veniți după sistem săsesc, cu muzici, în grupuri mari, jucau și chiuiau ca la nuntă. Vuia gara de însuflețire. Împăcați cu Cucerdea, am plecat mai departe. Din podul gării, ungurii au împușcat cu mitraliera după tren și au omorât pe flăcăul Ion Arion, de prin părțile Turzii. Afară de cei din vagonul ultim, nu a știut nimeni ce s-a întâmplat, până ce am ajuns în Alba Iulia. În gară nu încăpeai, atâta om o cuprindea. Stăpânirea românească se instalase din plin, începând cu primăria, unde porunea cu energie faimosul Gritta. Cetatea și drumul spre adunare erau păzite de garda moșilor, toți îmbrăcați în alb și cu căciuli”⁴⁴.

În cronică sa despre aniversarea zilei de 1 Decembrie, apărută în revista „Renașterea”, anul VIII, nr. 49 Cluj, 1930, protopopul Dumitru Antal, viitorul arhiereu Emilian Antal⁴⁵, își amintește limpede și cu naturală claritate desfășurarea evenimentelor de la Alba Iulia și

de așteptarea de aproape două ceasuri în Sala Unirii pentru comunicarea rezoluției, pentru că, așa cum spunea, Adunarea din Alba Iulia de la 1 Decembrie 1918 cu greu poate fi uitată de ardeleni sau trecută în șirul zilelor de toate zilele și mai mult „cine a avut fericirea de a lua parte la ea, nu o poate uita și tocmai când grijile și crizele sunt mai mari, îi cade așa de bine să-și însenineze sufletul înnourat, cu amintirile neșterse ale entuziasmului nemărginit, ale dragostei de neam neliimitate, cu care și-a umplut sufletul în acea zi măreață și pecetluitoare a noii sorți a neamului românesc din Transilvania. Sunt sentimente ridicate la tensiunea supremă, care pot fi provocate doar într-un secol odată și care retrezite și numai ca amintire în suflet, fac să uităm totul și să ne umplem de nădejdi noi în viitorul țării și în vremuri mai bune. Parcă mă văd și azi în ziua de 1 Decembrie 1918 - își amintea protopopul Dumitru Antal - strivit în mulțimea mare de delegați ai întregii Transilvanii, adunați în sala, azi, zisă a Unirii din Alba-Iulia. **Era om în om.** Căldura ce s-a încins în sala ticsită, așteptând vreo două ore comunicarea rezoluției, a devenit de la un timp insuportabilă, dar era uitată de și mai marea căldură sufletească ce ne stăpânea, manifestată des prin urale și strigăte de trăiască România Mare, Trăiască Unirea fără condițiuni, căci asta este lozinca tineretului”⁴⁶. După deschiderea adunării și cuvântarea spusă în lacrimi a regretatului Gheorghe Pop de Băsești, a urmat referentul Marelui Sfat Național, Vasile Goldiș. Cu voce răspicată și îndulcită de emoție a citit punctul prim din rezoluție: **„Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România”**⁴⁷.

Acest punct, ca și cele ce au urmat, au fost aprobate cu entuziasm spontan și toți s-au cutremurat cuprinși de măreția acestui moment, care a pecetluit pe veacuri noua soartă a neamului românesc. „Și astăzi îmi palpită inima - își mai amintea protopopul Dumitru Antal - când mă gândesc la acel moment în care am ajuns în culmea entuziasmului. Bucuria și fericirea erau așa de mari, încât aveam senzația unei dureri a inimii și sufletului, care parcă nu le mai puteau cuprinde. În sala Unirii și afară, pe câmpul lui Mihai, uralele izbucneau, creșteau, scădeau și

apoi iar se linișteau, făcând impresia unei titanice rugăciuni îndreptată cerului. Adunarea sfârșindu-se, am ieșit din sală istoviți și răgușiți de aveam senzația amețelii. Eram cu adevărat beți de entuziasm⁴⁸.

Hotărârile luate în sala Unirii au fost aduse la cunoștința mulțimii de români prezenți la marele eveniment de episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu, care au făcut parte și din delegația ce a dus actul Unirii la București.

Putem afirma că, în mijlocul acelor momente mărețe de la Alba Iulia, zona noastră, a Covasnei și Harghitei, a fost reprezentată de doi arhierei ai Bisericii, patriarhul Miron Cristea din Toplița (atunci episcop de Caransebeș) și nepotul acestuia, PS Emilian Antal (atunci tânăr student, Dumitru Antal) alături de numeroșii delegați ai comunităților românești. Așadar contribuția românilor din așa zisa zonă "secuiască" la înfăptuirea Unirii din 1918 și la evenimentele premergătoare acesteia, nu a fost deloc modestă pentru a fi trecută neobservată. Sensul suferinței și luptei lor, al românilor din această zonă, pentru biserică și școală și celelalte drepturi naționale, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, își găsea "limpezirea și împlinirea" firească în perioada anilor 1914-1918, culminând cu Unirea de la 1 Decembrie 1918, care este adevărat că a marcat, nu sfârșitul luptei lor cu "neprietenii istorici", ci un alt început de luptă, întărit și motivat.

Pe de altă parte, Unirea de la 1 Decembrie 1918 avea să deschidă un alt capitol în viața

comunităților românești din Covasna și Harghita, întemeietoare și susținătoare de biserici și școli românești, bucurându-se de o relativă liniște aproape 20 de ani pentru ca, urmând din 30 august 1940, odată cu Dictatul de la Viena, să guste „amarul și mai amar” al asupririi și nedreptăților maghiare. Cu toate acestea, în vâltoarea istoriei, românii din această parte de țară, este firesc, *s-au îndoit* sub povara grea a timpului, dar *nu s-au frânt*, mărturie fiind, astăzi, mulțimea de documente și dăinuirea lor însăși în aceleași locuri și cuiburi pământești ale moșilor lor. Ei vor continua lupta pentru toate drepturile românilor, într-o țară acum unită, și vor transmite urmașilor datoria sfântă de a reîntruchipa viața, idealurile și modelul înaintașilor în contextul specific de astăzi al vieții comunităților românești din Covasna și Harghita.

O recunoaștere a faptelor meritorii ale acestor înaintași se cere și astăzi după cum grăiește îndemnul (atât de actual) al Preasfințitului Emilian Antal (la 1918 tânăr student, luptător activ pentru Unire, pe numele de botez Dumitru Antal din Toplița Română):

„Când viața nu ne poate servi în fiecare deceniu cu evenimente istorice, suntem datori să le cunoaștem pe cele trecute, ca cel puțin indirect să ne hrănim sufletul, punând în lucrare cât mai deasă sentimentul dragostei de neam până se transformă în straja demnității și a caracterului de român”⁴⁹.

Note

1. Emilian Antal, *Articole și note*, nr. inv. 775, Biblioteca Mănăstirii „Sfântul Ilie”, Toplița.

2. *Ibidem*.

3. Arhiereul Emilian Antal, *Amintiri de Paști*, în „Credința”, anul XVI, nr.4, aprilie 1947.

4. Vezi Arhiereul Emilian, *Pastorale, cuvântări, articole*, Suceava 1947, nr. inv. 779, Biblioteca Mănăstirii „Sfântul Ilie”, Toplița.

5. Vezi I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României dr. Miron Cristea, Înalt Regent. Omul și faptele*, vol. I., Editura „Cartea românească”, București, 1929, p. 23 (din căsătoria Ileanei Cristea cu Dumitru Antal s-au născut 12 copii: Maria; Anița, căsătorită cu Nicolai Dușa, având cinci copii; Ionăș, căzut pe câmpul de onoare în 1914; George; Maria, căsătorită cu dr. A. Morariu, având patru copii; Dumitru, viitorul Episcop Emilian Antal; Grigore; Emilia, căsătorită cu maiorul Vasile Dumitrescu, având o fiică; George; Ilie, căsătorit cu Măriuca Suciu; George; Toader).

6. *Ibidem*, p. 15. Al șaptelea copil, Grigore Antal, a fost preot în Toplița și protopop, până la mutarea centrului raional la Gheorgheni-Mureș.

7. Arhiva Sfântului Sinod (în continuare ASS), dosar nr. 15/1938, filele 8-9. (vezi Anexe)

8. *Ibidem*, fila 4.

9. *Ibidem*, filele 1,4, 10; „Activitatea unui modest luptător. Un Apel”, Biblioteca Mănăstirii „Sfântul Prooroc Ilie” Toplița, nr. inv. 770.

10. Circulara nr. 6979/17 noiembrie 1924, trimisă protopopiatului Reghin, aflată în Biblioteca Mănăstirii „Sfântul Prooroc Ilie” Toplița, nr. inv. 770; D. Antal, *Articole și note, 1922-1926*.

11. ASS, filele 13, 14, 15; La 1 ianuarie 1928 i-a fost încredințată și redacția revistei „Renașterea”. În memorialul său biografic precizează motivele venirii sale la Biserica Bradu-Boteanu din București. „Astfel, din postul de revizor eparhial am demisionat pentru a da posibilitate PS Nicolae Ivan să-și aducă un arhiereu vicar,

deoarece din anul 1931 fiind desființat bugetar postul de revizor eparhial, Ministerul Cultelor aprobase să se achite din prevederea bugetară a postului de vicar" (ASS, dosar nr. 15, f. 2); vezi „Semănătorul”, nr. 29/1927.

12. ASS, dosar nr. 15, f. 2, 30.

13. *Ibidem*, f. 4, 35. În ședința Sf. Sinod din 18 martie 1938, s-a hotărât înființarea provizorie pe lângă Mitropolia Bucovinei a unui al doilea post de vicar arhieru cu titlul de „Suceveanul”. Motivul era că PS Arhieru-Vicar Îpolit Rădăuțeanu, din cauza vârstei înaintate, nu poate lua parte la lucrările Sf. Sinod și la cele administrative eparhiale, fiind aprobată cererea Mitropoliei Bucovinei de a-l numi pe protoiereul Dumitru Antal vicar provizoriu, după tunderea sa în monahism și acordarea rangului de arhimandrit. Ministerul Cultelor întocmește în acest sens un decret-lege publicat în Monitorul Oficial nr. 113/19 mai 1938 (ASS, dosar 15, filele 33-41).

14. *Ibidem*, f. 51, 79-85.

15. *Ibidem*, f. 4.

16. Misiunea ortodoxă Română din Transnistria a fost înființată la 15 august 1941, ca o structură bisericească care să funcționeze pe lângă Guvernământul Transnistriei, sub dublă oblaudire, administrativă a Comandamentului de Căpetenie al Armatei Române, și spirituală a Patriarhiei Române.

17. Arhivele Naționale ale României, Arhivele Istorie Centrale, București (în continuare ANIC), fond Nichita Smochină, dosar 57, f. 67.

18. ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 770, f. 16v, 18v.

19. ANIC, fond Dudu Velicu, dosar 770, f. 19.

20. Jean Ancel, *Transnistria*, vol. III, București, 1998, p. 231; Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, *Istorie și societate*, vol. III, Editura Mica Valahie, București, 2011, p. 294.

21. ASS, dosar 15, filele 93, 96, 103; „*Păstorul ortodox*”, nr. 9, septembrie 1941, în „*Pastorale și articole*”, Biblioteca Mănăstirii „Sf. Ilie” Toplița, nr. inv. 776.

22. Emilian Antal, Lt. Episcop de Argeș, „*Pastorale și articole*, 1943-1944”, articolul *La o aniversare*, nr. inv. 777, Biblioteca Mănăstirii „Sfântul Ilie”, Toplița.

23. ASS, dosar 15, filele 434 438, 448, 449.

24. Preot D. Valenciuc, *Arhierul Emilian Antal Târgovișteanul*, Lt. De Mitropolit al Bucovinei, 1945-1948, Biblioteca „Miorița”, Câmpulung Bucovina, 2005, pp. 163-169.

25. *Ibidem*, f. 459, 463.

26. ASS, dosar nr. 15, filele 460-461.

27. Preot D. Valenciuc, *op.cit.*, p. 176-178.

28. „*Biserica Ortodoxă Română*” (în continuare B.O.R.), nr. 3-6, martie-iunie 1950, pp.290-291.

29. *Ibidem*, p. 292.

30. Vezi nota 26.

31. PS Emilian D. Antal Târgovișteanul, *Un vis din copilărie - azi realitate*, în revista „De strajă”, martie 1939, pp. 3-4; PS Emilian Antal, „*Articole și note*”, 1938-1941, nr. inv. 775, Biblioteca Mănăstirii „Sfântul Ilie”, Toplița.

32. Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române (în continuare ASS), dosar nr. 15/ 1938, f. 4; Dumitru Antal, *Amintiri din revoluțiunea anului 1918 sau Cum a intrat Armata Română în Toplița în anul 1918*. *Amintiri*, manuscris aflat în biblioteca mănăstirii „Sfântul Ilie Toplița”, nr. inv. 770.

33. Eugenia Glodariu, *Asociațiile culturale ale tinerețului studios român din Monarhia Habsburgică (1860-1918)*, Cluj-Napoca, 1998, pp. 51-54.

34. Ion Rusu-Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României dr. Miron Cristea, înalt regent. Omul și faptele*, vol. 1., București, 1929, p. 37-40; ca student,

a colaborat la ziarele *Tribuna*, *Dreptatea* și *Gazeta Transilvaniei*, iar anii petrecuți la Budapesta au fost nu numai ani de intens studiu și de formare intelectuală, ci și de afirmare a personalității lui de luptător pentru cauza națională.

35. Eugenia Glodariu, *op.cit.*, p. 60.

36. *Ibidem*, p. 64.

37. Dumitru Antal, *Amintiri din revoluțiunea anului 1918 sau Cum a intrat Armata Română în Toplița în anul 1918*. *Amintiri*, manuscris aflat în biblioteca mănăstirii „Sfântul Ilie Toplița”, nr. inv. 770.

38. „*Activitatea unui modest luptător. Un Apel*”, Biblioteca Mănăstirii „Sfântul Prooroc Ilie” Toplița, nr. inv. 770.

39. *Ibidem*.

40. Dumitru Antal, *Amintiri din revoluțiunea anului 1918 sau Cum a intrat Armata Română în Toplița în anul 1918*. *Amintiri*.

41. *Ibidem*; Vezi și „*Activitatea unui modest luptător. Un Apel*”.

42. *Ibidem*.

43. Muzeul Unirii Alba-Iulia, Colecția „1918”, ms. nr. 1144; La 15 nov. 1918, la propunerea profesorului Bălan, C.N.R. hotără convocarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, la care să participe atât deputați aleși cât și delegați ai unor instituții și organizații obștești. Alegerea deputaților s-a făcut în cadrul circumscriptiilor electorale existente în 1910. În Covasna și Harghita, cele mai multe alegeri au avut loc în ziua de duminică, 17 noiembrie 1918, după Liturghie, fie în bisericile parohiale, fie în clădirile școlilor confesionale, cele mai multe prezidate de preoții parohi. Astfel, în fruntea românilor din zona noastră, aflându-se din nou preoții și învățătorii satelor, au răspuns apelului manifest al Consiliului Național Român Central din 6 noiembrie 1918 și au constituit Consilii naționale comunale și gărzile naționale și și-au ales, în cadrul unor adunări populare, delegați pentru Adunarea Națională de la 1 Decembrie 1918 de la Alba Iulia. Jurământul de unire cu țara rostit în aceste adunări populare a fost consemnat în cunoscutele documente ale unirii *Hotărârea noastră* și *Credenționale*. Din textul convocatorului rezultă că au fost organizate în fostul județ Trei Scaune (Covasna de astăzi) trei cercuri electorale: Sf. Gheorghe, Covasna, și Aita Mare; în fostul județ Ciuc (acesta împreună cu Odorhei repezintă județul Harghita de astăzi) au fost organizate patru cercuri electorale, iar în fostul județ Odorhei un cerc electoral la Cristuru-Secei. Din Toplița Română (județul Harghita), care ținea de Cercul Reghin au fost desemnați ca delegați dr. Liviu Tilea (născut în Bilbor, județul Harghita), teologul toplițean Dumitru Antal din partea Asociației Academice „Petrul Maior” și protopopul Giurgeului, dr. Augustin Tătar.

44. *Ibidem*.

45. Pentru biografia sa și activitatea ca arhieru a se vedea și preot D. Valenciuc, *Arhierul Emilian Antal Târgovișteanul*. Lt. De Mitropolit al Bucovinei, 1945-1948, Biblioteca „Miorița”, Câmpulung Bucovina, 2005.

46. Articol din „*Renașterea*”, anul VIII, nr. 49 Cluj, 1-2 decembrie 1930, aflat la Biblioteca Mănăstirii „Sfântul Prooroc Ilie” Toplița, jud. Harghita, nr. inv. 772; Protopopul Dumitru Antal. *Articole*, în „*Renașterea*”, 1930-1933.

47. *Ibidem*; Dumitru Antal, *Amintiri din revoluțiunea anului 1918*, ms.

48. *Ibidem*.

49. Dumitru Antal, *Amintiri din revoluțiunea anului 1918*, ms.

Memorandum

Am avut la 20. Octombrie 1894, la comuna Târlău
Români, pe lângă, în prezența Domnului Președinte
1. Reședința a fost în Târlău.

Contra președinte al comitetului la Teofil și Bradov
Președinte la Bradov (vol. vi.) și Năstăsescu (vol. sup.) unde
am fost cercetătorii în anul 1913

Production technologique le au faisant le 1911
 D'après le complexe de lais une urnat des 1911
 Université du Pontage, lais interlope 1911
 1911 1911 1911

Fiind președintele societății studențești, Petru
din Buzogala, am fost delegatul studentesc în
tutela Universității din Iași, 1 Dec. 1916.

Supra interio a Roumân, mare în înălțime go-
zând de stufuri care sînt în stîmpană. Cîmpul
împrejur al mîndrușului, este în stîmpană la
stîmpană. Stîmpana este în stîmpană, după director
al Regimentului, este în stîmpană. Stîmpana este în stîmpană
de stîmpană. Stîmpana este în stîmpană în stîmpană. Stîmpană
stîmpană, 1911.

The hospital was constructed in the old La
Gr. Municipal building. On 27 Oct. 1952, the La Gr.
Municipal building was destroyed by fire. The hospital
was then moved to the new building. The hospital
was then moved to the new building.

Ami alex profesor la Regina (1924) sau instructor
de vechita gvardie. A fost partea de necon

La data de 15 Mai 1960 am fost invitat sa lucrez
la domeniul "Activitati culturale si pedagogice asociate"
la Reghin

Creșterea și pătul de cenzor aparținând celui apăsător
Alinașul Nicolae, care mi-a încredințat această lucrare
la 1 Sept. 1927, unde am încredințat până la 1 Oct. 1927
1927. 1927 în această la Cluj. La 1 Nov. 1927 mi-a încredințat
și structura acestei aparținând. Klausen

Din punct de vedere apartinând un monument pentru a
 sa potestitate 14 episcopii, iar la ora actuala a
 unu arhiepiscop, deoarece în anul 1911 fiind la putere
 directorul potal de reviste episcopale, Ministerul Culte
 lasa aproape în sechete din prealabil directorul a
 totalul de un ar

Si l'été 1915 on est arrivé par exemple à
Lyon, on a dû passer par Brest, par la Bretagne (1915)
et passer la nuit à Brest, à la fin de la
première, on a dû passer la nuit à Brest (1915)
et à la fin de la première (1915)

În funcționarea compaței am prezentat o corectă
activitate administrativă, de organizare și solu-
ționare pe termenul administrativ, public și burocratic,
în toate protocolul și înțelegem căscădă am făcut de
publicitatea, fiindu-mi în Hra de colaborarea între
am. Trei tipuri de în Hra, corectându-se în cele
bucă, colaborarea la telegrafica noastră. Revista teologică
și Revue de

La parohia Poale Blejane au sfințit & reînălțat o
nua veche a ceea parohială apăsută & albită an
de apăsătoare & la al 13-lea număr cu etichete de
isbată dintr-o cutremurată & de întăriturile parohială
distribuită grație însoțitorilor. Cu această ocazie
una parohială una sfințit rezultat pastoral

remarcabile, reușind să transforme o biserică filială
într-o biserică parohială de frunte, săpluând
cetatea atât din punct de vedere spiritual, cât și
din punct de vedere material.

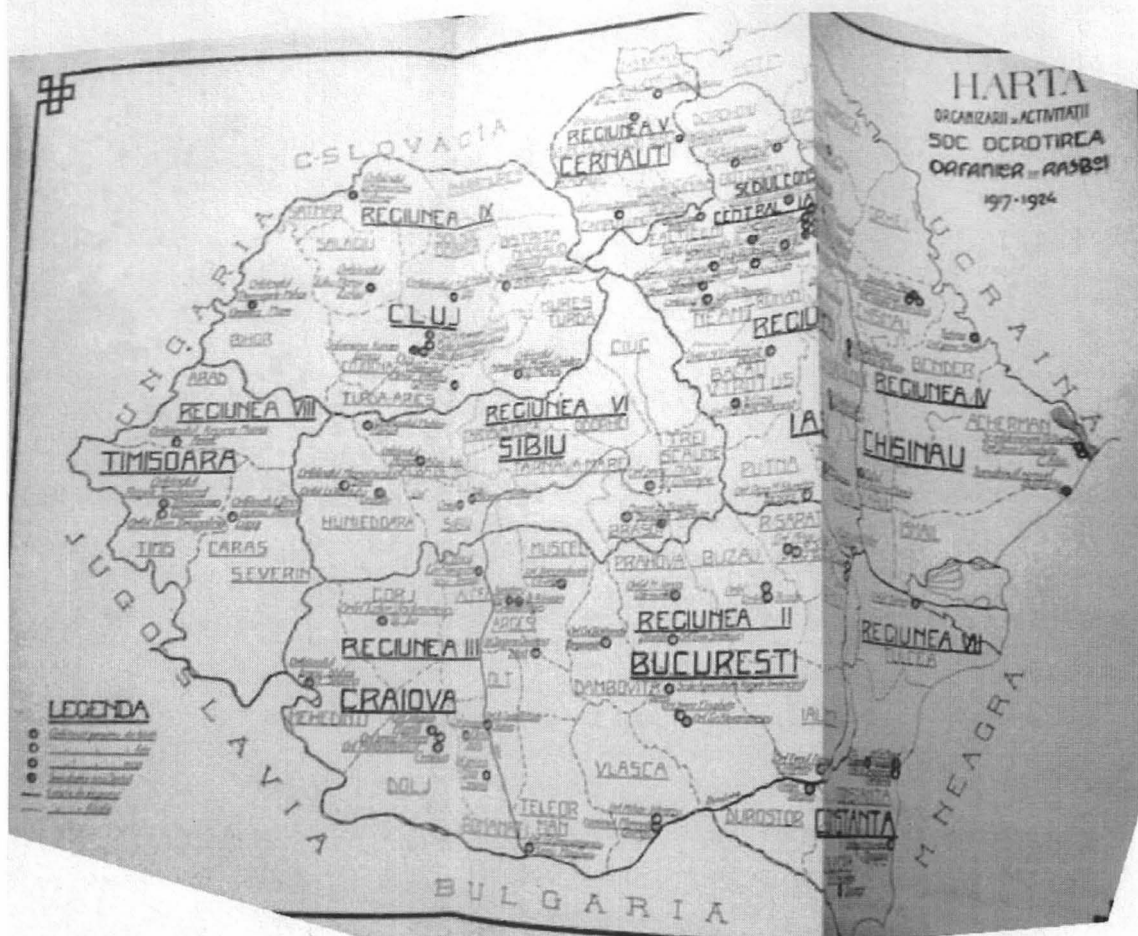
În pregătirea vietii dăruindu-mă de orice
obligății ale vietii mănăstirești și nimeni spre viața
monahală, I. P. Sf. Ba Mitropolitul Bessarabiei și Buc.
vini, m-a trimis într-o monahă în Mănăstirea Dragonului
la data de 21 martie 1938, dându-mi numele de Eufrosina
iar conform aprobării Sf. Sinod, la data de 10
aprilie a.c. am fost hirotonit într-o Arhimandrită.

Bucuresti, 5 mai 1938

Arthur Gunder D. Antal

[illegible][illegible]

179

**IV. Harta organizării și activității
Societății Orfanilor de Război** (sursa:
*Pentru Neam și Țară. Societatea Ocrotirea
Orfanilor din Război, 1916-1924, Tip. Adolf
Sonnenfeld Societatea Anonimă, Oradea
Mare, 1924)*)

Episcopul Emilian Antal (1894-1971),
născut în Toplița (jud. Harghita),
vicar patriarhal (1938-1941),
loctiitor de mitropolit al Bucovinei (1944-1947)

ORE ASTRALE BASARABENE (1918 – 1991)¹

Conf. Univ. dr. Viorel HODIȘ

Cuvinte cheie: Basarabia, Republica Moldova, Unirea de la 1 Decembrie 1918, Independența din 1991

Key words: *Bessarabia, Republic of Moldova, Union of December 1st 1918, Independence of 1991*

Abstract

The study looks at two pivotal moments in the history of the Romanian province, undisputedly called Bessarabia, present day Republic of Moldova. The first of these moments is the significant act of Union of Bessarabia (joined afterwards by Northern Bucovina) with the Mother Land (1918) – magnificent astral hour! The second moment we will insist upon is the Republic of Moldova Declaration of Independence (August 27, 1991) – wretched astral hour!

Lui Ioan Lăcătușu – OMAGIU

1. Deși folosită relativ frecvent, sintagma *ora astrală* nu-i definită în majoritatea dicționarilor explicative, inclusiv enciclopedice. Ea poate fi acceptată ca metaforă (de domeniul astrologiei), reprezentând un *moment cardinal* în evoluția/involuția unui fenomen, unei ființe umane sau unui grup social, în istoria unei națiuni etc.

Vorbim, astfel, de *ora astrală* a **Unirii Principatelor române**, prin ingenioasa *dublă alegere* a Principelui **Al. I. Cuza** (1859), care a surprins Europa („Puterilor Garante”), de *ora astrală* a **Marii Uniri** și a nașterii **României Întregite** (1918), după cum am putea-o accepta ca metaforă a **dezmembrării** ei sub marile presiuni imperialiste din Vest și din Est în anii 1939/1940 etc.

2. Ne vom referi în cele ce urmează la două asemenea *momente cardinale* din istoria provinciei românești, numită îndeobște **Basarabia**, azi Republica Moldova.

2.1. **Primul** este marele act al *Unirii Basarabiei* (apoi și a *Bucovinei de Nord*) cu *Patria-Mamă* (1918) – magnifică *ora astrală* –, despre care s-au scris, nu cărți și studii, ci biblioteci întregi. De aceea, nu vom insista prea mult acum, aici, asupra acestui moment. Vom reține doar informațiile extrem de prețioase ale unui participant la evenimente, **A. Crihan**, care – la Aniversarea a 50 de ani, în două conferințe difuzate prin Radio „Europa Liberă” (1968) – a relatat măreția istorică a evenimentului. Conferințele au fost publicate ulterior în broșura de largă circulație în diaspora românească, sub titlul:

„Cum s’a [sic] făcut Unirea Basarabiei cu România. Cuvântare ținută și difuzată de Postul de Radio „Free Europe” din Munchen în zilele de 27 și 28 Martie 1968, cu ocazia Aniversării a 50 de Ani de la Unire”, Editura „Carpații”, Madrid, 1969 (34 p.), document cvasiabsent, azi, pe piața științifică românească, broșură care se cere neapărat retipărită.

2.2. **Al doilea moment** istoric asupra căruia vom stărui este cel al *Declarării Independenței Republicii Moldova* (27 August 1991) – nefericită *ora astrală*! – care, prin malversații și manipulări ale *elitelor politice de pe ambele maluri ale Prutului*, a făcut pierdut *dezideratul întregii români*, zădărniciind energia maselor, sufocând euforia „podurilor de flori” întinse de frați către frați îndelung înstrăinați peste zăbranicul râu de frontieră (1990). A zădărnicit entuziasmul „Reunirii” în chiar anul prăbușirii *prin implozie* a celui „Imperiu al Răului” (URSS), cum l-a numit unul dintre cei mai prestigioși oameni politici ai secolului al XX-lea, marele bărbat de stat **Ronald Reagan**, președinte al Statelor Unite în două legislaturi (1981-1989).

2.2.1. Conjunctura politică națională și internațională în acel moment istoric era cât se poate de *favorabilă Reunirii Basarabiei* („Republicii Moldova”) cu Țara. Pe ambele maluri ale Prutului frații respirau parfumul „podurilor de flori”, trăiau vibranta euforie a *Întregirii*.

„Imperiul Răului” era, practic, paralizat. Cităm, aici, una din cele mai credibile, respectabile și de necontestat surse de informație de pe glob: *Encyclopaedia Brita-*

nnica; este vorba, deci, despre anii 1990/1991:

„[Președintele] **M. Gorbaciov** a părăsit [!] **Partidul Comunist, a dizolvat [!] Comitetul Central și a acordat puterea politică republicilor [!] care făceau parte din URSS. A fost depășit de evenimente [!], iar unele dintre fostele republici sovietice au format Comunitatea Statelor Independente, sub conducerea lui Elțin. În 25 decembrie 1991, Gorbaciov a demisionat [!] din funcția de președinte al URSS, care a încetat să existe [!] în aceeași zi”**². Punct! Mai e nevoie de alte comentarii?!

3. Făcând o **paralelă între aceste momente istorice cardinale** – ore astrale antagonice, una fericită, a împlinirii Marii Uniri (1917/1918), alta profund nefericită, a zădărniciii Reunirii (1990/1991) – istoria oferă **două mari lecții** celor ce caută adevărul și-și iubesc realmente patria, spre confirmarea și reconfirmarea perenității adagiului latin:

Historia – magistra vitae est!

Prima lecție este cea referitoare la **condițiile istorice** date; a doua privește **elitele politice** ale vremii/vremurilor respective, *demne* sau *nedemne* de înălțimea momentului istoric căruia trebuiau să-i facă față.

3.1. **Lecția întâi**, referitoare la *împrejurări („coniuncturi”*³) și *condiții istorico-politice*, ne înfățișează *vaste panorame*, în care se pot distinge, nu doar *aparente*, ci mai mult decât evidente *similitudini*. Iată-le, pe scurt:

3.1.1. Și-n anii '17/'18, ca și-n '90/'91, se *destrăma*, respectiv *redestrăma* câte un mare imperiu – *țarist rus*, recte *sovietic* –, în fond, același, *diferențele specifice* fiind din acest punct de vedere pentru noi, mai mult sau mai puțin, *irrelevante*;

3.1.2. Atât la începutul, cât și la sfârșitul secolului al XX-lea, ținutului românesc – a cărui soartă istorico-politică o studiem acum – conjunctura național-internațională și pro-nia cerească îi hărăzeau *autonomie*, ulterior *independentă*;

3.1.3. Și atunci, ca și acum, *structura etno-lingvistică* a provinciei era și este *preponderent românească*, indubitabil *majoritară*; diabolica sciziune în *români și moldoveni*, precum și puerila dihotomie aplicată „științific” asupra celor „două limbi, *româna și moldove-*

nească”, n-aveau și nu au nicio bază reală, nu puteau și nu pot convinge nici copiii. Și asta, deoarece *deznaționalizarea* prin „*rusificarea totală și deplină*” (marea „armă” a celor două imperii) este mai mult decât evident că a eșuat;

3.1.4. Și atunci, ca și recent, „*puterea celor fără putere*”⁴ reprezenta o forță care aștepta cu ardoare, nu doar evadarea din „*iadul bolșevic*”, nu doar „*poduri de flori*”, ci era gata să fie angrenată de elita politică în îndelung așteptatul sinergic proces de *înfăptuire a Unirii / Reunirii*;

3.1.5. În ambele etape, istorice colosul în dezagregare își arăta amenințător colții: „*Împușcați toți ofițerii români!* [semnat] *Lenin*”. Așa suna în 1918 textul unei telegrame strict secrete „*către toate detașamentele de pedeapsă*”⁵; asemenea intimidări, amenințări și provocări, mai mult sau mai puțin voalate, dar toate din aceeași direcție și cu același scop, nu lipseau, firește, nici în anii '90/'91⁶.

3.2. Cât privește cea de-a **doua lecție** pe care istoria ne-o pune în față, vizând *clasa politică* aflată în acțiune – ei, aici nu mai găsim similitudini, ci *enorme deosebiri între actorii/activiștii* aflați în mijlocul evenimentelor, la pupitrele de comandă, în cele două momente istorice cardinale;

3.2.1. *Unirea din 1918 a fost legic posibilă* – în ciuda evenimentelor atroce ale primului masacru mondial, mult mai violente decât cele ce au dus la dezmembrarea URSS – a fost, repet, *făcută posibilă*, grație abilității și clarviziunii, *grație fierbintelui patriotism al elitei politice de atunci*, care „a știut să aducă în favoarea destinului politic al românilor de pe ambele maluri ale Prutului împrejurările și evenimentele politice, transformându-le, din tulburi, în *favorabile Unirii*, cu respectarea riguroasă a *principiilor wilsoniene*”⁷ democratice (și, evident, cu ignorarea fățarnicilor „*declarații*” ale lui Lenin!) privitoare la drepturile și libertățile tuturor națiunilor⁸.

Sub suverana oblăduire a Regelui **Ferdinand I al României**, o ilustră pleiadă de intelectuali – printre care, spre cinstea lor, *mari ardeleni (Onisifor Ghibu, Octavian Goga și mulți alții)* – înțelegând *sensul și ora astrală* a istoriei, plămădeau Unirea⁹.

3.2.2. *Repetarea Unirii* în 1991 *n-a fost făcută posibilă* datorită lipsei de orizont și de voință politică a „noii”/vechi elite comunist-KGB-iste, care – pe ambele maluri ale Prutului – a trădat interesul major al românimii în favoarea Moscovei. Nefiind legați de popor, de *poporul român*, și nesimțind *spiritul timpului*, acești mercenari propovăduiau neputința acțiunii și inoportunitatea ei politică.

„- Ce-ați fi dorit: să declarăm război Uniunii Sovietice?!” se răstia la o „anumită parte a presei”, cea critică, KGB-istul președinte comunist și ateu al României de-atunci (**I. Iliescu**), primul șef de stat care s-a grăbit să recunoască „independența Republicii Moldova”, *independența* – literalmente – a unei provincii a României față de statul român!

Cum se poate explica, mai pe scurt, aceasta? A se „traduce” în limba „moldovenească” a președintelui **Snegur**, în păsăreasca cioroiului bolșevic **Voronin**, dar și-n cea „de lemn” a lui **I. (Ivan Ilici) Iliescu**: prin **obediința lor față de „contractul” cu Kremlinul!**

4. În concluzie, acestea (3. – 3.2.2.) nu sunt *simple lecții*, ci **mari lecții ale istoriei!**

De aici, credem noi, trebuie să extragă „adevărul adevărat” oricine își propune să elucideze o asemenea complexă problemă a

istoriei noastre relativ recente. Și, „ca să nu rătăcim”¹⁰, să avem puterea să ne plecăm urechea spre „cei fără putere”¹¹!

4.1. Iată, în încheiere, *cum era receptată*, „la ora de maximă audiență” a momentului istoric respectiv, *de către absolut oricare român patriot* această nefericită *oră astrală*, oglindită în câteva versuri ale unui poet – *voit didacticist-popular*, deși fin observator intelectual, dotat cu un înalt și critic spirit civic –, care, astfel, „citea” în sufletele compatrioților:

„Se dărmase 'Zidul Rușinii' la Berlin,
Se bucurau popoarele că au scăpat de chin.
Căzuse 'Uniunea de state dominate',
Sosise Libertatea pentru unele state.

Putea și România, deci, *să-și reîntregească Partea din trupul Țării de Vatră Românească!*
Dar soarta i-a dat Țării un 'prezident' vândut,
Care semnând 'Tratatul', *Moldov-a revândut.*

Cum ai putut tu, oare, *vremelnic Președinte*,
Să retranșezi 'stat liber' un trup din trupul nostru? [...]

Ce ești tu pentru noi, 'tavarișci prezident'?
O pildă de trădare ce-i fără precedent!”¹²

Note

1. Partea întâi a acestui articol reprezintă textul unei conferințe susținute la Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova în 11 aprilie 2008, cu ocazia Celei de-a 90-a Aniversări a Unirii Basarabiei cu Țara. Textul a apărut ulterior în vol. *Românii din afara granițelor țării, Iași – Chișinău: legături istorice*, Casa Editorială „Demiurg”, Iași, 2008 (526 + 4 p.foto), p.277–285, precum și în V. Hodiș, *Articole și studii*, vol. 3, Ed. „Risoprint”, Cluj-Napoca, 2011 (317 p.), p. 266–277.

2. Vezi *Encyclopaedia Britannica*, Ed. „Litera”, București, 1910, vol. 7, p. 5 (s.v. Mihail Gorbaciiov).

3. Expresia, latinizantă, aparține marelui bărbat de stat, artizan al „Marii Uniri” de la 1 Decembrie 1918, Iuliu Maniu.

4. Sintagmă aparținând marelui disident ceh, primul președinte postcomunist al Cehoslovaciei (apoi, după secesiune, al Cehiei), scriitorul și politologul Václav Havel, autor al unui volum de scrieri politice astfel intitulat.

5. V.I. Lenin, *Opere*, vol. 35 (februarie 1912 – decembrie 1922), Ed. Politică, București, 1958.

6. În timpul războiului transnistrean, generalul Lebed, comandantul Armatei a XIV-a, sovietică, staționată până

azi în Transnistria (la Tiraspol), declara unui ziarist occidental că armata sa ar putea ocupa Bucureștiul în două ore !, „bravură” pe care sovieticii o dovediseră déjà cu peste două decenii în urmă asupra Cehoslovaciei ! (Numai că o asemenea „bravură” nu era verosimil, necum posibil a se repeta de către o „uniune” atunci aflată în proces avansat de dezmembrare ! Vezi supra, nota 2).

7. Președintele Statelor Unite ale Americii Th. W. Wilson (1912 – 1920) este autorul celor patrusprezece puncte, universal recunoscute, constituind în rezumat principiile și obiectivele sale în politica internațională, care au stat la baza Conferinței de Pace de la Paris /Trianon din 1919–1920 (Vezi *Larousse Universel*, vol. 2, Librairie Larousse, 1982, p. 855/1).

8. Vezi „România liberă” din 4 IV 2008, suplimentul „Aldine”, an. XIII, nr. 616, p. 21-22.

9. Vezi A. Crihan, *op. cit.*, supra, p.1, al. 3; C. Stere, *În preajma revoluției*, roman, vol. I–IX, Chișinău, Ed. „Hyperion”, 1990 – 1991; Z. Ornea, *Viața lui C. Stere*, vol. I, Ed. „Cartea Românească”, București, 1989, 590 p.; I. Agrigoroaiei, *Basarabia de la Unire la Integritate*, Ed.

„Cartdidact”, Chișinău, 2007, 336 p. etc.

10. „*Tineți toți cu poporul, ca să nu răătăciți !*” (Simion Bărnuțiu).

11. Vezi supra, nota 4.

12. Vezi Romulus Berceni, *Emanații*, Ed. „Barnaș”, Bistrița, 2008, p. 71 -72.

PREZENȚA AVIAȚIEI ROMÂNE ÎN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI, ÎN ANII 1916-1917

Prof. Vasile TUDOR

Cuvinte cheie: aviația românească, Primul Război Mondial, sud-estul Transilvaniei

Key words: *Romanian aviation, First World War, South-East Transylvania*

Resumé

Meme insouffisant doté, l'aviation roumaine a fait des efforts au cours des missions revenues dans la première campagne du première guerre mondiale. Elle a continué le faire avec succes dans la campagne de Moldavie aussi, en surveillant l'ennemi de n'avancer dans le pas Oituz.

Dans le meme manière, a surveille tout le temps l'ennemi trouvé au cote de sud-ouest de Transilvanie.

Dintre toate armele, cea care a suferit cel mai mult din cauza dotării a fost tocmai aviația, deși ea avea să joace un rol important în desfășurarea luptelor. Totuși, s-a pornit la război cu un număr de 42 de avioane vechi, folosite mult timp și pentru școală, dintre care numai 28 au putut să fie trimise pe front¹.

Ele au fost împărțite în cele 4 Grupuri de aviație, ce urmau a fi puse la dispoziția fiecăreia dintre armate. Armatei a II-a i-a revenit Grupul 2 Aviație, zis și Băicoi, după numele terenului pe care a staționat o perioadă de timp.

Cum la 16 august (28 august stil nou) 1916, armata română a intrat în Brașov, Grupul de aviație, ce se compunea numai dintr-o escadrilă cu două avioane, a trebuit s-o urmeze, pentru a se afla în apropierea sectorului său de luptă. Cu această ocazie, în ziua de 18 august 1916, lt. av. Gheorghe Negrescu, ce a pilotat un avion tip „Aviatic”, și lt. av. Ioan Peneș, aflat la bordul unui avion tip „MF” de 80 CP, au decolat de la Băicoi. Cu toate că amândoi erau conștienți de riscurile unui zbor peste munți, ei și-au îndreptat hotărâți avioanele spre nord, cu intenția de a ateriza la Brașov.

Din cauza unei defecțiuni la motor, avionul lui Gh. Negrescu a luat foc în aer, fapt ce l-a obligat să aterizeze cât mai repede la Buda – Prahova². Celălalt aviator a trebuit să facă aceeași manevră la Azuga, din cauza norilor care „țâiau” munții. Abia în ziua următoare, când condițiile atmosferice au fost mai favorabile, Ioan Peneș a decolat, trecând, astfel, primul Carpații în zbor, ca apoi să aterizeze pe un teren situat între Dârste și Brașov. Întâmplarea a făcut ca acel transilvănean,

născut în Satulung-Brașov, la 10 iunie 1892, care urmase cursurile liceului la Buzău, să fie primul aviator român care a trecut Carpații în zbor, făcând astfel realitate din visul lui Vlaicu. El a înfăptuit aceasta la 19 august 1916, sărutând cu emoție pământul strămoșesc, după care a trecut la căutarea unui loc potrivit pentru un câmp de zbor, undeva la nord de Brașov. Marele eveniment nu a scăpat românilor transilvăneni, care l-au consemnat și în „Gazeta Transilvaniei” nr. 283 /1916.

Ioan Peneș a trecut la îndeplinirea misiunilor de război chiar din 20 august, o dată cu prezentarea la escadrilă a slt. obs.(r) Ion Chirițescu, artilerist și observator aerian, brevetat. Împreună cu acesta, el a plecat în prima recunoaștere de război, urmând itinerariul Brașov–Feldioara-cursul Oltului-Agnita-Făgăraș, aruncând și manifestele adresate populației. Fiind singurul pilot, până la 26 august, când la comanda escadrilei a sosit lt. av. Al. Pașcanu, a executat șapte misiuni de recunoaștere. Două zile mai târziu s-a prezentat la escadrilă lt. av. Ion Mărășescu, căruia Ioan Peneș i-a predat avionul ce-l folosisese până atunci și a plecat la București pentru a aduce altul, botezat de el „Satulung”. S-a întors la 17 septembrie 1916, trecând din nou munții în zbor, însă, de această dată, a fost însoțit de slt. av. Cicerone Olănescu, care a pilotat un avion „MF” de 80 CP. Peneș a adus un avion tip „Farman 40” cu motorul de 130 CP, care avea montată și o mitralieră.

În toamna anului 1916, s-au adus avioane noi, așa cum au fost: 19 tip „Breguet”, 37 „Farman 40”, 20 „Nieuport”-uri și altele ca motoare, hangare din pânză, și bombe³.

Păcat că, în urma unui accident mortal, primele au fost oprite de la zbor.

După cum este știut, armata română a pătruns și înaintat în Transilvania, folosind pasurile munților. Însă la scurt timp, copleșită de inamicul lăsat nestingherit de aliații noștri, care nu au întreprins acțiuni ofensive, odată cu intrarea noastră în război, a trebuit să se retragă. Sub presiunea trupelor inamice, după bătălia de la Brașov, din 2 septembrie 1916, Armata a II-a română a trebuit să se retragă, ocupând poziții pe crestele munților. Grupul 2 Aviație, al cărui comandant era Ioan Peneș, a început imbarcarea materialelor încă din noaptea de 23 septembrie, rămânând pe fostul lor aerodrom doar cele trei avioane, automobilele, mecanicii și câțiva soldați. Avioanele trebuiau salvate neapărat, fapt pentru care piloții Ioan Peneș, Cicerone Olănescu și Adrian Cașolțeanu, ce ajunsese acolo venind de la Tâlmaci, au decolat în primele ore ale dimineții. Dar ceața groasă i-a obligat pe toți trei să aterizeze la Dârste. Acolo, în cele din urmă, s-au scos elicele, s-au demontat motoarele și piesele mai importante de la cele două avioane tip „MF” de 80 CP, după care s-a dat foc la ce mai rămăsese din ele. Numai Ioan Peneș, bazându-se probabil, pe aparatul său mai nou și cunoscând bine locurile - era doar din părțile acelea - s-a încumetat de a trecut din nou munții, ajungând bine la Băicoi, după ce a străbătut un strat sau două de nori.

La 28 septembrie, tocmai când avea loc bătălia de la Oituz, unde a fost oprită pentru prima dată înaintarea inamicului, Grupul 2 Aviație executa cea de-a 25-a recunoaștere aeriană. Atunci, lt. av. Gheorghe Negrescu, însoțit de Ion Chirițescu, a trecut și el peste munți, urmând traseul Băicoi-Predeal-Dârste-Vârful Videanu-Băicoi, căutându-l pe inamic. La 1 octombrie, același aviator, împreună cu lt. Ermil Gheorghiu ca observator aerian, a avut de îndeplinit o misiune de zbor peste munți, executând o reușită recunoaștere pe itinerariul Băicoi-Predeal-Muntele Neamțului-Muntele Susaiul-Muntele Retevoiu-Clăbucetul Mare-Pasul Predeluș-Băicoi. De asemenea, la 2 octombrie, Ioan Peneș avându-l coechipier pe Ion Chirițescu, a revenit în zbor peste munții din Transilvania, urmând un traseu ce pornea de la Băicoi și continua pe la Predeal-Bran-Cristian-Bran-Dârste-Predeal-Băicoi. Este interesant de subliniat că, în timpul acelei misiuni de recunoaștere, deși au fost încadrați de artileria inamică care le-a

perforat în câteva locuri aparatul, cei doi au reușit să bombardeze aerodromul inamic din Brașov, distrugând un hangar. Cu toate că văzuseră la Brașov mai multe avioane inamice, la 4 octombrie, Ioan Peneș, avându-l ca observator pe Ioan Ferderber, abia sosit din școală, a executat un zbor pe ruta Băicoi-Predeal-șesul Bărsei-pasul Bran-Rucăr-Dragoslavele - Câmpulung. Vrând să aterizeze la Câmpulung, spre a raporta situația urgentă, în momentul începerii coborârii de la 2000 m a fost luat în primire de artileria inamică, iar când a ajuns la 3-400 m, și de infanterie. Avionul a fost grav avariat, fapt ce l-a obligat pe pilot să aterizeze forțat într-un teren nepotrivit, distrugându-l. Aviatorii au scăpat numai cu câteva leziuni ușoare⁴. Peste trei săptămâni, tot Ioan Peneș a dus la îndeplinire cea de-a 33-a misiune de recunoaștere pe ruta Băicoi-Cristian-Râșnov-Tohan-Bran-Rucăr-Dragoslavele-Lerești-Băicoi. La 28 octombrie 1916, cu Ermil Gheorghiu la bord, ca observator, el a zburat peste muntele Clăbucetul-Predeal-Tohanul Nou-Moeciu-Bran-Predeluș-Băicoi. Atunci, a bombardat bivuacurile inamicului de la Predeal și a descoperit coloane inamice ce înaintau dinspre Dragoslavele, spre Tohanul Nou.

Fiind nevoiți să ne retragem spre Moldova, Grupul 2 Aviație, după ce a trecut prin mai multe localități, s-a stabilit pe terenul de la Răcăciuni.

Din Moldova, când vremea a oferit o vizibilitate corespunzătoare, Ioan Peneș era în zbor cu aparatul său, deși postul de pilotaj al acestuia nu avea nici măcar un parbriz rudimentar. Așa a procedat la 21 ianuarie 1917, când, împreună cu observatorul francez Roger Lucy, a reușit să facă peste 80 de fotografii liniilor frontului din Moldova. Acestea se executau cu multă atenție. Avionul trebuia să zboare o perioadă de timp mai mult în linie dreaptă, ceea ce îl expunea tirului de la sol și să miște cât mai puțin posibil în jurul axelor sale, pentru că acele clișee se asamblau în laboratoarele fotografice. Tot atunci, cei doi au bombardat Fabrica de Cherestea din Valea Sușiței. Că au avut situații ca aceea din 27 ianuarie 1917, când au lansat bombe asupra aceleiași fabrici, dar ele nu au explodat, ori ca aceea din 17 ianuarie, când, din cauza zăpezii prea mari, caporalul Vincent a capotat, avariind avionul, este o realitate dureroasă. La 27 ianuarie, însoțit de observatorul Dumitru Bădulescu, Ioan Peneș a trebuit să zboare peste 3 ore, pe un ger strașnic. A repetat

misiunea împreună cu Lucy, dar în ziua următoare, a fost nevoit să schimbe motorul avionului. Abia la 4 februarie, și-a reluat activitatea de zbor, cu același Lucy. Ar fi trebuit să treacă din nou munții în Transilvania, însă motorul nu a funcționat normal și după câteva minute, și-a întrerupt zborul. Venind la aterizare în direcția hangarului și cu viteză mare, Ioan Peneș a lovit un alt avion, căruia i-a rupt o parte din plan, stricându-l și pe al său.

În lunile februarie, martie și chiar aprilie 1917, s-au executat puține zboruri, din cauza iernii grele. Totuși, misiunile urgente ori speciale au fost duse la îndeplinire. La 22 martie, Peneș cu Lucy au luat 64 de imagini foto în Valea Oituzului și Cașinului, cu toate că au fost tot timpul atacați de artileria antiaeriană inamică, motiv pentru care s-a întors cu avionul perforat de proiectilele inamicului⁵. Peneș a repetat misiunea cu aceleași rezultate, în 21 și 24 martie, când a căutat mult mai bine pozițiile inamicului pe la Măreștești.

La 30 martie, împreună cu Lucy, a ajuns iarăși la Oituz și Tg. Secuiesc, pentru a fotografia situația de pe cele trei aerodromuri aflate peste Carpați. Cu avionul „Farman 40” nr. 36, el a executat, la 3 aprilie, o recunoaștere foto în spatele frontului și un reglaj de tir în Valea Sușiței, apoi, în echipaj cu observatorul francez Brissoud, a executat o recunoaștere, în spatele frontului Corpului 4 Armată, ca apoi să înceapă zborurile de antrenament, cu noii piloți sosiți pe front. Imediat, alte echipaje au continuat asemenea misiuni, chiar dacă în fața Grupului, aflat atunci la Bacău, apărarea antiaeriană inamică era foarte puternică, trăgând cu precizie. Trei baterii din Valea Oituzului nu au permis avionului pilotat de Dumitru Naidinescu să treacă spre Tg. Secuiesc, rănindu-l pe lt. Radu Cuțarida, care era observator. Insistându-se cu asemenea misiuni, rezultatele nu au întârziat și curând, la Covasna, s-a fotografiat un mare depozit ce era compus din 20 de hangare mari⁶.

La 30 aprilie, în timp ce se afla împreună cu ofițerul observator Adrian Dumitriu deasupra liniilor dușmane, pentru a face o recunoaștere aeriană în sector, avionul a fost lovit de un obuz tocmai în comenzi, pe când se afla la 3000 m. Cei doi zburători s-au prăbușit la pământ, lângă Mănăstirea Cașin odată cu avionul, din care s-a mai putut recupera doar motorul⁷. Grav răniți, aviatorii au fost internați în spitalul din Piatra Neamț unde,

datorită îngrijirilor primite, au scăpat cu viață, însă Ioan Peneș a rămas infirm pentru toată viața. În spital fiind, a aflat o mare veste, care l-a impresionat până la lacrimi. I se conferise Ordinul „Mihai Viteazul”, cea mai înaltă distincție destinată ofițerilor armatei române, pentru fapte excepționale de arme, stârnind admirația și respectul celorlalți răniți și ale întregului personal medical.

În urma recunoașterilor aeriene și a informațiilor culese, prin ordinul nr. 916 din 17 mai 1917, Comandamentul Armatei a II-a Române a comunicat Grupului 1 Aviație o serie de obiective ce trebuiau bombardate de aviație. Aceasta pentru că în spatele frontului erau concentrate multe trenuri de luptă și regimentare ale Diviziilor 218 și 1 Cavalerie, precum și însemnate depozite de hrană și muniții. Totodată, se recomanda lovirea din aer a rezervelor inamicului din valea pâraului Lărguța, a celor din localitatea Câmpurile și Roșculești, Găurile și Colacul, aflate în sectoarele Sușița, Putna, etc. Se insista să fie atacate, cu prioritate, localitatea și gara Câmpurile, de unde porneau spre front cinci căi de comunicație. La fel Poiana Întărcătoarea, unde se găseau toate trenurile Brigăzii 8 Munte și un centru de re aprovizionare. Ziua și ora atacului erau lăsate la aprecierea aviatorilor.

Activitatea inamicului aflat la Tg. Secuiesc era destul de atent observată. Ca dovadă, în 10 mai, după bombardarea fabricilor „Carpați” - atacată cu 2 bombe, precum și a celei numită „Union”, cu alte 2 bombe, s-a executat un zbor de recunoaștere asupra aerodromurilor de la Tg. Secuiesc, reținându-se că cel de la sud de gară părea părăsit. În schimb, cel de la sud-vest de oraș și cel de la Katolna aveau 6 hangare mari montate⁸. La fel, luni 15/28 mai 1917, când s-a descoperit o nouă baterie în Valea Cașinului și s-au luat 12 clișee foto, chiar dacă s-a tras puternic împotriva avioanelor și de la Tg. Secuiesc⁹.

După pregătirile necesare, în ziua de 19 mai 1917, s-a executat prima misiune de bombardament din cele ordonate, atacându-se cu cinci avioane localitatea Câmpurile. Misiunea s-a bucurat de un frumos succes, multe dintre cele 24 bombe cu lichid a 8 kg fiecare au căzut pe magazinele din gara Câmpurile și barăcile din jur. În ce privește data executării misiunii, rapoartele militare scriau că a fost bine aleasă, deoarece în dimineața zilei respective aviația inamică bombardase dispozitivul Diviziei 1, motiv

pentru care, în afara efectului material și moral, bombardamentul a fost socotit și ca unul de represalii¹⁰.

O săptămână după reușita lor acțiune de bombardament, cei de la Grupul 1 Aviație au primit o altă misiune specială, de care s-au achitat exemplar adj. Lafarge și lt. Laperote. Ei, în afara misiunii de recunoaștere de armată în spatele trupelor inamice, au împrăștiat câteva pachete cu manifeste deasupra Brașovului și la Tg. Secuiesc, mitraliind și un tren de persoane de la 400 m altitudine.

La 27 mai 1917, Comandamentul Armatei a II-a Române a revenit, trimițându-le un tabel cu centrele pe care aviația avea ordin să le bombardeze, precizând și locul în care se aflau mai multe comandamente inamice, așa cum erau Cartierul Brigăzii 8 Munte, aflat la confluența Văii Groapa Măgurii cu Valea Cașinului, Centrul Diviziei 1 Cavalerie și 218 de la fabrica „Carpați”, Centrul Diviziei 71 de la Oituz, Cartierul Corpului 8 Armată de la Brețcu și Cartierul Grupului Gerock din Tg. Secuiesc.

Misiuni speciale sunt socotite și temerarele zboruri executate de Mircea Zorileanu, marele aviator român. Acesta, în 6 iunie 1917, după ce a decolat în zorii zilei la ora 3,40, împreună cu lt. obs. Ștefan Sănătescu, aflat la prima sa misiune pe frontul din Moldova, a bombardat cu succes fabrica „Carpați” și postul de comandă al Diviziei 218 inamică, chiar dacă orientarea îi fusese îngreunată de ceață. Artileria vrăjmașă s-a dovedit foarte activă pe aproape întregul traseu, însă nu i-a împiedicat să arunce opt bombe în condiții foarte bune asupra obiectivului vizat, provocând un incendiu în incinta acestuia.

Pentru misiunea din 7 mai 1917, decolarea s-a dovedit mai dificilă din cauza luminii date de flăcările de la benzina turnată pe sol, care nu a fost suficient de puternică. Totuși, cele două avioane ce aparțineau escadrilei „F-2” au reușit la ora 3,45, să-și ia zborul. Ele au fost pilotate de cpt. Mircea Zorileanu, care era în echipaj cu lt. obs. Ștefan Sănătescu și de cpt. Nielsen, un adevărat prieten al românilor, care a zburat împreună cu camaradul său, Brissoud. Aveau misiunea să bombardeze Cartierul Diviziei 71 Germană și depozitele acesteia de la Oituz. Cât timp avioanele noastre au zburat deasupra liniilor inamice, ele au fost atacate cu înverșunare de artileria anti-aeriană inamică, care a tras circa 300 de proiectile, ale căror explozii au fost văzute și de pe terenul de la Onești. După lansarea

celor 16 bombe de câte 8 kg fiecare, fără aparate de ochire, satul Oituz a fost acoperit de fumul exploziilor și al incendiilor produse. Cu toate acestea, din depozitele atacate s-a tras multă vreme cu tunurile de 105 mm asupra celor două avioane românești, însoțite de alte două avioane rusești, care au lansat și ele încă 8 bombe, ridicând totalul la 192 kg. De reținut că o bună parte din traseu, motorul avionului pilotat de Mircea Zorileanu a avut probleme în funcționare, ceea ce a dat serios de gândit echipajului care, spre cinstea lui, nu a renunțat la executarea misiunii. Însă a urcat mai greu la 1500 m altitudine, rămânând în urma celui pilotat de francez, fapt pentru care s-a tras mai mult asupra lui cu tunurile¹¹.

Primind o misiune secretă, în 7 iunie a decolat un avion „G4” condus de sergentul Alessandro și lt. Roger Lucy la bord. Însă configurația terenului i-a păcălit pe bunii noștri luptători francezi, care trebuiau să cerceteze căile de comunicație dintre Zăbala și Milea și pe cele dinspre Zăbala și Valea Buzăului. Ei au ajuns în Valea Teleajenului și la Ploiești, unde au surprins o mare activitate în gară. Profitând de situație, pentru că tot ajunseseră până acolo, au aruncat două bombe, după care s-au întors, aterizând la Tecuci, urmăriți de două avioane „Fokker”, ale căror mitraliere, se pare, trăgeau prin discul elicei.

Pentru 8 iunie 1917, Grupul 1 Aviație a ordonat să fie bombardată localitatea Brețcu de peste munți, misiune ce a fost executată cu succes. Ar fi fost ziua cu o frumoasă activitate, dacă inamicul era împiedicat de a ne bombarda și el. A lansat trei bombe la Onești, fără a produce prea mari pagube, opt asupra podului de peste Trotuș, aproape de Onești, fără să-l lovească, apoi câte două în satele Bâlca și Coțofenești.

În 12 iunie 1917, a fost executată una dintre cele mai de seamă misiuni îndeplinite de aviația veche românească: bombardarea în plină noapte a Brașovului și Covasnei. Zborurile de noapte executate de maestrul Zorileanu au culminat cu cel din 12 iunie, când a decolat în plină noapte de pe terenul de la Onești, la ora 1,55, fără ajutorul unor instalații potrivite de lumini artificiale și nici cu o iluminare corespunzătoare a terenului de pe care a decolat. Atunci a fost bombardată gara Brașovului, făcând să explodeze mai multe rezervoare cu combustibil, atât acolo, cât și la „fabrica de petrol”, iar la întoarcere încă 6

bombe au fost lansate peste Covasna, care era înțesată cu trupe adverse¹².

Misiunile încredințate lui Zorileanu, de comandantul Escadrilei "F2", au continuat, însă cu lt. Gonta ca observator. Între acestea, au predominat cele de recunoaștere foto și bombardament, așa cum a fost cea din 19 iunie 1917. Atunci a trebuit să bombardeze trenurile regimentare și depozitele de la confluența pâraurilor Groapa Măgurii cu Cașinul și Cartierul Brigăzii a 8-a de Munte din aceeași zonă. Itinerariul urmat a fost Onești - Valea Cașinului, lansând 6 bombe tip „Gross”. Dintre acestea, patru au căzut direct în țintă deși lansarea a fost stânjenită de focul viu al artileriei antiaeriene a inamicului¹³. În ziua următoare, a zburat la o altitudine de 3500 m, pentru a executa o misiune de recunoaștere și foto în Valea Putnei, pentru a observa dacă inamicul a prelungit calea ferată îngustă pe traseul Covasna-Nerejul până la Năruja, spre Valea Putnei. Itinerariul a fost: Onești - Câmpurile - Borzești - Năruja - Spulberul - Nereju - Paltinul - Năruja - Valea Sării - Rotulești - Onești. Deși au fost incomodați de ceața persistentă în sector, s-a putut observa că încă nu se construise calea ferată pe Valea Zăbalei. Totalitatea lungimii raidului a fost de 148 km, dintre care mai mult de 100 km au fost efectuați în spatele frontului inamic, motiv pentru care au fost escortați de adjutantul francez Laproux cu un avion de vânătoare. De asemenea, în 22 iunie, împreună cu slt. francez Brisoud au reușit să fotografieze sectorul rus al frontului în regiunea Satului Nou și Valea Slănicului, de unde au luat 24 clișee foarte bune. Deși au văzut un avion ce zbura spre Tg. Secuiesc, nu au părăsit misiunea.

Este adevărat, zborurile executate în teritoriul inamic au cerut întotdeauna piloți cu o voință deosebită, așa cum a dovedit și slt. Constantin Mincu, pilot care primise brevetul

doar cu un an în urmă. Acesta, imediat după bătăliile de la Mărășești și Oituz, împreună cu lt. obs. Radu Cuțarida, a trecut în zbor munții în Transilvania, unde spațiul era bine controlat de aviația inamică, și a lansat populației de acolo manifeste prin care se vestea victoria armatei noastre. El s-a folosit de renumitul sau mai bine zis de bătrânul avion Farman metalic, sosit la București în plin război, adus tocmai de la Salonic, de către aviatorii englezi, care, o vreme, au luptat alături de noi. La plecare, aceștia l-au lăsat să fie reformat pe meleagurile Moldovei. Însă lipsa de material volant din escadrilele noastre a făcut ca avionul respectiv să mai execute multe zboruri, fie de război, fie de legătură. Din acest motiv, aviatorii scriseseră pe gondola fuselajului „Gara de Nord - Obor”, întocmai ca pe un tramvai cu cai din Bucureștii de odinioară.

După luptele de la Mărășești, Mărăști și Oituz, în care s-au sacrificat vitejește atâția români, inamicul a fost oprit, stăvilindu-se astfel acțiunile sale militare concepute și conduse de generalul Mackensen, supranumit „spărgătorul de fronturi”. Atât înaintea acestor lupte, cât și în urma lor, adversarii noștri s-au întrecut în folosirea a tot felul de metode demobilizatoare, ajungând până acolo încât aruncau în tranșeele trupelor române publicații ori alte tipărituri dușmănoase, dintre care unele erau editate la București de câțiva politicieni și ziariști rămași acolo. Unii chiar au discreditat armata română în fața celor rămași acasă. Sigur că am răspuns și noi cu o seamă de misiuni, așa cum a fost cea din 2 octombrie 1917, când submaistrul Ioan Georgevici și slt. Barzon au lansat manifestele noastre, trupelor inamice¹⁴, precum și trimiterea unor avioane, chiar la București, cu asemenea gen de misiuni. Dar toate acestea vor face obiectul unei alte comunicări.

Note

1. xxx, *Aripi românești*, Editura Militară. București, 1971. p. 60
2. Negrescu, Gheorghe, *Din amintirile unui vechi aviator*, Editura Militară, 1977, p. 101,
3. Arhivele Militare Române (În continuare AMR), fond 5425, dosar nr. 387, p. 57.
4. Negrescu, Gheorghe, *op. cit.*, p. 117
5. Radu Theodoru, *Zborul nostru*, Institutul de Arte Grafice „E.Marvan”, București, 1930, p. 48,
6. *Ibidem*, p. 52
7. *Ibidem*, p. 54
8. AMR, fond 3471, dosar nr. 2, p. 23,
9. *Ibidem*, p. 18,
10. xxx, *Istoria aviației române*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 108
11. AMR, fond 3471, dosar nr 2, p. 21,
12. Tudor, Vasile, *Ei au forțat imposibilul*, Editura Start 2001 Internațional, București. 1997, p. 25
13. AMR, fond 3011, dosar nr. 60, p. 1001
14. *Ibidem*, p. 1003

CAPTURAREA ȘI DEZARMAREA DE CĂTRE ARMATA ROMÂNĂ A DIVIZIEI DE SECUI (23-29 APRILIE 1919)

Prof. dr. Vasile Șt. TUTULA

Cuvinte cheie: capturare, dezarmare, Armata Română, Divizia Secuiască, Primul Război Mondial
Key words: *capture, disarmament, Romanian Army, Szekler Division, First World War*

Abstract

The article presents the pursuit and capture of the Szekler Division, led by colonel Kratochwil, on April 19, 1919. In a study published at Șimleu Silvaniei in 1919, general Traian Moșoiu presents in detail how the Szekler Division and colonel Kratochwil were captured. He writes: "I've had the satisfaction of the famous colonel Kratochwil, commander of this division, surrendering his sword and arms into my hands".

Evenimentele anului 1918 din Transilvania vor conduce la un proces de redeșteptare a românilor pentru a-și recâștiga drepturile pierdute prin umilire și intoleranță, începând cu blestematul UNION TRIUMPHATIONUM, născut la 1437-1438 în mintea elitelor ungurești, săsești și secuiești, prin care s-au creat privilegii pentru minoritarii pripășiți pe aici, prin Transilvania, după secolele XII-XIII.

În a doua parte a anului 1918, au apărut în planul atenției opiniei publice și a Europei, problemele politice și militare privind Transilvania. Se pun probleme deosebite privind:

- apărarea Transilvaniei, a populației și bunurilor acesteia, a liniștii și ordinii publice;
- revederea fundamentală a relațiilor româno-ungare privind poziția față de Transilvania, ținând seama că aceasta va deveni un obiect de dispută, după dezmembrarea în 1918 a Imperiului Austro-Ungar;
- luarea unor măsuri de consolidare a ordinii și siguranței, odată cu înființarea Consiliului Național Român Central, cu sediul la Arad;
- înființarea gărzilor naționale române pentru apărarea Marii Unirii până la sosirea trupelor din Vechiul Regat;
- măsuri de întărire a trupelor din Transilvania, după 10 decembrie 1918;
- problema Transilvaniei intră în atenția Conferinței de Pace de la Paris (ianuarie-februarie 1919);
- stabilirea „zonei neutre” între trupele române și cele ungare;
- mobilizarea românilor ardeleni și constituirea Diviziilor ardelenice de infanterie a fost un act de participare constantă, hotărâtoare și în luptă, pentru a scăpa de dominația stră-

ină, păcatele și răutatea dușmanului austro-ungar;

Intrarea în secuime a trupelor Diviziilor 6 și 7 Infanterie a fost o surpriză totală pentru locuitorii zonei, dar mai ales pentru colonelul Kratochwill, care a fost surprins, și total nepregătit de ripostă.

Aflând de Adunarea de la Alba Iulia, colonelul Kratochwill s-a gândit să atace pe direcția Aiud-Alba Iulia, pentru a-i determina pe români să nu se ducă acolo. Ce să facă? Timpul era scurt. Era depășit total de evenimente. I-a trecut prin cap că cel mai bine este să constituie în pripă o divizie de secuiești pentru a-i apăra pe vremelnicii conți și grofi unguri pripășiți pe aici, prin Ardeal, cu planuri mari, inclusiv ca pe toți românii din Transilvania să-i facă „unguri de drept”, dar fără voia lor, a românilor, ori a celorlalți minoritari.

Colonelul Kratochwil, în mare grabă a mobilizat la Cluj Divizia de secuiești, la o depărtare cât mai mare față de Diviziile 6 și 7 Infanterie, sosite în raioanele Miercurea-Ciuc, Sândominic și Toplița, Deda, Reghin.

La apropierea Diviziei 7 Infanterie de orașul Cluj, cu 1-2 zile înainte ca aceasta să fie la porțile orașului, colonelul Kratochwill și-a luat cu divizia tălpășița spre Huedin, Aleșd, de frică să nu fie atacată, capturată și făcută prizonieră.

Comandamentul Trupelor din Transilvania (Armata „Transilvania”) înființat la 11/24 decembrie 1918, la Sibiu, similar cu un comandament de armată, a dat dispoziții și ordine precise de urmărire a Diviziei de secuiești, de prindere și dezarmare a ei, fiind una dintre marile unități cel mai bine pregătite și cu o dotare corespunzătoare.

Divizia de secui dispunea de circa 11.000 de oameni, din care circa 8.000 secui, ceilalți 3.000 erau români și sași, mobilizați din zona Harghita, Covasna și de pe Târnave, în mare grabă, mulți forțați (ne referim la români și sași ș.a.), alții cu frică față de Curtea Marțială. Divizia dispunea de 130 de mitraliere și 48 de tunuri¹, o dotare destul de bună la acea dată. Militarii diviziei erau bine instruiți.

Despre urmărirea și prinderea Diviziei de secui prezintă o serie de aspecte și generalul Traian Moșoiu, comandantul Armatei „Transilvania”. El arată următoarele: *„După ocuparea orașului Târgu-Mureș la 18 Noiembrie stil vechi, un detașament de infanterie cu două baterii de artilerie au pus stăpânire pe Uioara, pe Mureș în scopul de a împiedica operațiunile Diviziei de secui de sub comanda colonelului ungar Kratochwill, care plecase din Cluj, spre Alba Iulia, cu misiunea de a risipi adunarea de la Alba Iulia și de a prinde pe conducătorii românilor. Luând cunoștință de prezența trupelor române în valea Mureșului, colonelul Kratochwill a renunțat la proiectul său. Până la 1 Decembrie 1918, Divizia a 7-a a pus stăpânire pe orașele Bistrița, Dej și Cluj, de unde se retrăseseră trupele maghiare”*².

Urmărirea și capturarea Diviziei de secui a fost dată în consemn și prin ordine precise către comandanții Diviziilor 6, 7 Infanterie și Diviziei 2 Cavalerie, dar și celor de la Brigăzile 2 și 3 Roșiori, Regimentele 16 și 27 Infanterie, Regimentul 4 Artilerie. Aceste eșaloane au avut ca obiectiv principal, după bătălia de la Ciucea (14–17 aprilie 1919), urmărirea îndeaproape a Diviziei de secui de către detașamentele speciale de cavalerie, întărite cu artilerie și infanterie.

În studiul său publicat la Șimleu Silvaniei, în 1919, generalul Traian Moșoiu prezintă în câteva detalii cum a fost capturată Divizia de secui și colonelul Kratochwill. El arată că: *„În ziua de 19 aprilie (1919 s.n.), armata formată din unitățile Grupului de Nord ocupă punctele Huszt, Satu-Mare, Carei, Săcuieni, iar la 20 aprilie, Divizia a 6-a intră în Oradea. După ocuparea orașului Satu-Mare, Divizia a 2-a Cavalerie, întărită cu Detașamentul „Colonel Ioan” din Divizia a 6-a, urmărind Divizia de secui, care se retrăgea spre Nord-Vest, în direcția Čsap, o încercuiește și o silește să se predea. Am avut satisfacția ca faimosul colonel Kratochwill, comandantul acestei divizii, să predea în mâinile mele sabia și armamentul său”*³.

Cum s-a reușit încercuirea Diviziei de secui?

În primul rând, a fost întocmit un plan de urmărire a acesteia, de a nu o pierde din contact, așa cum reiese din Jurnalul de Operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania. Au fost stabilite, imediat după luptele de la Ciucea, detașamente și patrulare de cercetare și urmărire de către generalul Davidoglu, comandantul Diviziei 2 Cavalerie și comandantul Diviziei 7 Infanterie, generalul Constantin Neculcea, care au dat ordine colonelului Rotari, colonelului Ioan și maiorului Stavri de a ține contactul cu Divizia de secui.

În ziua de 22 aprilie 1919, Diviziile 2 Cavalerie și 7 Infanterie au atacat puternic trupele Diviziei de secui, dispuse în apărare pe aliniamentul: 3 km sud Mátészalka, canalul Crasna-nord Kocsord⁴: *„Atacul a fost executat de Brigada 2 Roșiori a generalului Davidoglu, dinspre est, și cu detașamentul „colonel Rotari”, dinspre sud. În eșalonul 2, Brigada 3 Roșiori a înaintat înapoia Brigăzii 2 Roșiori, fiind gata a interveni la nevoie în acțiune”*⁵. Ciocnirile și luptele cu pozițiile înaintate ale Diviziei de secui au fost deosebit de dure, forțele române înregistrând pe 22 aprilie, 4 morți și 21 răniți (trupă), precum și un ofițer rănit (maiorul Popovici)⁶. Rezistența opusă pe pozițiile înaintate de către secui a fost învinsă, după circa 4-5 ore de luptă. În aceste condiții *„Divizia de secui s-a retras în grabă spre nord și vest de Mátészalka, localitatea fiind ocupată de Detașamentul Colonel Rotaru. Roșiorii au pus stăpânire pe Kis Kocsord și alte sate din zonă”*⁷. Divizia de secui a fost somată de comandanții diviziilor române în mai multe rânduri să se predea.

În dimineața zilei de 23 aprilie, la statul major al Regimentului 10 Roșiori s-a prezentat în calitate de parlamentar, căpitanul Pal Imre, trimis de colonelul Kratochwill, pentru a discuta și stabili condițiile capitulării. Acesta a sosit din direcția Nyirmada-Târnă. Forțele române au înaintat spre Vásárosnameny, iar cu altă coloană dinspre Mátészalka, către Nyirbátor-Ófejtó, tăindu-le legătura și retragerea către trupele din «Garda Roșie», care se aflau concentrate la Nyiregyháza⁸. Prin cele două acțiuni ale trupelor române, s-a reușit o învăluire dublă pe la est și sud, sud-vest, Divizia de secui fiind prinsă aproape ca într-un clește.

Deoarece colonelul Kratochwill nu a dat vreun răspuns comenzii Regimentului 10 Roșiori privind capitularea, Divizia 2 Cavalerie a continuat urmărirea și învăluirea cu cele 3

Detașamente: "General Davidoglu", "Maior Stavri", "Colonel Ioan" pe direcții divergente. Acțiunile de luptă au continuat și pe 24 aprilie 1919, cu mai multă înverșunare, marile unități române urmărind încercuirea Diviziei de secui.

Detașamentul „General Davidoglu”, compus din Brigada 2 Roșiori, un Batalion de Infanterie, 1 Baterie de Artilerie Călărească, 1 Secție de Tunuri și o Secție de Motomitraliere, a înaintat spre Nord, pe direcția Vásáros-nameny–Čop⁹.

Detașamentul „Maior Stavri”, compus dintr-un Escadron din Regimentul 4 Roșiori, un Batalion din Regimentul 27 Infanterie și o Secție din Regimentul 4 Artilerie, a activat la stânga pe direcția Nyiregyháza-Kiszvárd¹⁰.

Detașamentul „Colonel Ioan” era format din Brigada 3 Roșiori, două Batalioane din Regimentul 16 Infanterie și o Baterie din Regimentul 4 Artilerie, care a înaintat pe direcția generală est, spre Nyiregyháza–Kiszvárd¹¹.

În ziua de 24 aprilie, către seară, Divizia de secui a avut următoarele pierderi: 2 ofițeri morți și 5 răniți, 32 soldați morți și 82 răniți¹². Au fost capturați 8 prizonieri și locotenentul unei baterii de artilerie, care a declarat că trupele ungare și de secui „au foarte mare lipsă de muniții și moralul lor este foarte scăzut”¹³.

În următoarele cinci zile, ultimele rezistențe ale Diviziei de Secui au fost treptat încercuite, capturate, dezarmate și făcute prizoniere. Conform Jurnalului de Operații al Comandamentului Trupelor din Transilvania, ultimele acțiuni de capturare și dezarmare a Diviziei de Secui, circa 8.000-10.000 de oameni, au avut loc în zilele de 28 și 29 aprilie 1919, la care au participat: Detașamentul "General Davidoglu" cu Brigada 2 Roșiori (6 escadroane și una baterie călărească) în regiunea Kemece (13 km N Nyiregyháza), Demecser, Ramocsaháza (28 km NE Nyiregyháza), două batalioane din Regimentul 83 Infanterie ardeleană (Cluj) la Mátészalka, Regimentul 10 Cavalerie la Demecser, Detașamentul "Colonel Ioan" la Rakamaz – Gura Someșului – Tisza Lök și 1 Batalion / Regimentul 81 Infanterie (Dej), 1 Batalion / Regimentul 16 Infanterie și 1 Baterie / Regimentul 23 Artilerie din compunerea Detașamentului "Colonel Dragu", toate trei acționând la Nyiregyháza*. S-a pus astfel capăt activității unei mari unități, pe care Armata Ungară nu o va mai putea folosi până

la capitularea totală, din 4 august 1919.

Cât privește Divizia de secui, este bine să ne amintim pe scurt doar câteva aspecte de ordin istoric privind secuii, problemă mult trâmbițată de iredentiștii unguri după 1990, chiar și în prezent.

1) Secuii au fost colonizați în Transilvania după cavalerii teutoni, expulzați în 1224 în secolele XII–XIV, în mai multe etape. Ei sunt coloniști, respectiv "*hospites*", aduși aici pe pământurile românilor de regii Ungariei, la fel ca și sașii și șvabii. Majoritatea istoricilor susțin pe bază de argumente certe că sunt de neam tûrcic, și nu de neam fino-ugric, cum sunt ungurii și finlandezii. După anii 1830–1840, secuii au început să fie ungurizați în masă. Ei însă, au multe tradiții și obiceiuri comune cu românii, fiind suprapuși peste aceștia prin colonizare.

2) De-a lungul secolelor, ei nu au avut niciun fel de autonomie teritorială. Regatul Ungariei, Imperiile Habsburgic și Austro-Ungar nu le-a acordat niciun fel de autonomie. Singura facilitate a fost aceea de a fi recunoscuți ca "*națiune*" privilegiată cu locuri distincte în Dieta Transilvaniei, separate de cele ale ungurilor și sașilor, care de regulă au fost ocupate de nobilimea secuiască, și nu de oamenii de rând ai secuilor.

3) Regii și principii Ungariei, dar și cei ai Transilvaniei de origine ungurească, nu s-au interesat de soarta și viața lor, până târziu pe la 1848–1849, când i-a întărit fără prea mari succese împotriva revoluției române, folosindu-i ca o „*masă de manevră*”, împotriva revoluției române, folosindu-i ca o forță militară, împotriva regimentelor de grăniceri români și a legiunilor lui Avram Iancu.

4) Secuii, de regulă, până la 1848-1849, au fost prezenți în marile evenimente istorice, războaie și bătălii, alături de români: în războiul de la Bobâlna (1437–1438), în armata lui Ștefan cel Mare în bătălia de la Vaslui (10 ianuarie 1475), Mihai Viteazul (23 august 1595) la Călugăreni; Șelimbăr (28 octombrie 1599); Mirăslău – (18 septembrie 1600), Francisc Rákóczi al II-lea (1703–1711), ș.a.m.d, despre care conducerea UDMR evită, după 1990, să mai spună ceva. Totul e trecut sub tăcere privind istoria secuilor până la 1848–1849, întrucât nu-i avantajează, azi, pe istoricii și politicienii unguri.

5) La 1514, secuii Gheorghe Doja, cu o parte a țărânimii secuiești, dar îndeosebi a țărânimii românești, dar și ungurești, a declanșat un puternic război țărănesc, care va

lăsa Ungaria fără luptători, capotând pe câmpul de luptă de la Mohaci, la 29 august 1526. Războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja a fost o răzvrătire în masă a iobagilor și șerbilor secui și români față de nedreptele măsuri stipulate în Tripartitul (1517) lui Ștefan Werbőczy, o lucrare în trei părți, cu legi ce au avut un profund caracter antițăărănesc, țărani fiind legați complet de glie, fără vreun fel de drepturi și libertăți.

6) Acțiunea secuilor a fost destul de palidă pe timpul revoluției de la 1848–1849. Dacă în prima parte a revoluției ungare, aceștia au sprijinit revoluția, desfășurând puternice acțiuni de luptă, producând mari stricăciuni în zona localităților Tg. Mureș, Luduș, Reghin și Deda, unde au distrus circa 70–80 localități românești, în partea a doua a revoluției, impusă prin forța armelor trupelor generalului Iosif Bem, au bătut în retragere.

Începând cu luna mai 1849, secuii s-au delimitat aproape complet, devenind pasivi și resemnați, nemaicrezând în idealurile forțate și agresive ale punctului 12 al programului revoluției ungare, care prevedea "uniunea" Transilvaniei la Ungaria, dându-și și ei seama că românii sunt majoritari aici, cei mai vechi locuitori ai pământului, dar și cu cel mai mare rol în dezvoltarea economică și socială.

7) În perioada 1940–1944, când teritoriul celor 3 județe: Covasna, Harghita și o parte a teritoriului din Mureș cu alte județe din Ardealul de nord-vest a fost cedat Ungariei fasciste, în urma unui dictat fascist, odios, întemeiat pe șantaj și frică, secuii nu s-au bucurat de prea multe drepturi și libertăți, în condițiile în care dominante au fost, în viața lor, starea de urgență și pericolul de război. Din păcate, s-au produs și multe acțiuni anti-românești, împotriva populației de etnie română, rămasă aici, care a fost supusă la tot felul de pogromuri și persecuții, acțiuni inițiate îndeosebi de autoritățile de esență hungaristă și funcționarii trimiși aici, de autoritățile de la Budapesta. Au fost distruse 61 biserici românești, iar o parte a populației românești a fost expulzată, terorizată și supusă la tot felul de fapte nedemne secolului al XX-lea.

8) În toate recensămintele de la 1721 până la 1930, dar și după 1944, în documentele oficiale ale vremii, secuii s-au trecut la rubrica „secui” și nu la rubrica „unguri”, ca un drept individual de exprimare al fiecărui cetățean. La recensământul din 1992, doar 629 de locuitori din cele trei județe s-au declarat secui, Secuimea rămânând fără „secui”.

9) După 1945, sub presiunea lui I. V. Stalin, României i s-a impus înființarea așa-zisei Regiuni Autonome Maghiare, fără consultarea poporului român, a populației românești majoritare din Transilvania. Acestei regiuni i s-a pus capăt în 1968, prin organizarea administrativ-teritorială pe județe. Județele, în România, au o vechime de peste 700 de ani, o tradiție, o valoare legislativă și juridică deosebite. În Transilvania, organizată pe comitate, similare cu județele; organizarea pe județe s-a introdus după Marea Unire din 1918, fiind un atribut al statului român și al voinței celor circa 80% din locuitorii români, ai Transilvaniei care s-a manifestat înainte de 1968 prin referendum național, deci democratic, nu ca o voință impusă de Ceaușescu, cum, uneori, greșit sau voit, se mai speculează.

10) În mai 1991 și 1992, s-au făcut mari presiuni prin emisiunile radio și TV asupra populației secuiești din Harghita și Covasna, să nu se mai treacă la recensământul din 1992, la rubrica „secui”, ci la rubrica „unguri-maghiari”. Acest joc necinstit a fost făcut de Laszlo Tokes și alți episcopi, preoți și politicieni unguri, cu scopul de a crește numărul ungarilor din România, ce reprezenta atunci, circa 6,4% din populația țării, circa 1.624.000 în 1992, acum în 2012 – estimativ 1.260.000 după ultimul recensământ (calculare și date preliminare – august 2012).

11) Încercările secuilor de a-și constitui, în 1990–1991, un partid secuiesc, s-au izbit de poziția de neacceptare a U.D.M.R. (Uniunea Democratică a Maghiarilor din România), o uniune culturală neînregistrată juridic ca partid politic în România, după 23 de ani de la evenimentele din Decembrie 1989, deși participă la alegeri fără a avea statutul de partid politic recunoscut juridic, însă cu posturi de miniștri în Guvernul României, Marko Bela, viceprim-ministru în mai multe guverne, un aspect total nelegal, incorect și necinstit, aspect pe care sunt convinși că Germania, Franța, Spania, Anglia, Polonia sau chiar și Ungaria nu l-ar accepta și admite ca legal în acest secol al XXI-lea, nici în ruptul capului.

12) Crearea unei regiuni cu denumirea de „Ținutul Secuiesc”, cu statut autonom, un ținut secuiesc fără secui, rămâne o utopie greu de acceptat, în 2012, de statul român, dar și în perspectivă istorică. Este o chestiune ce ține de voința statului român și a națiunii române, care nu se poate tranșa decât prin referendum național, la care românii ar vota

„împotrivă” în proporție de 90–95%, datorită politicii iredentiste, șovine, naționaliste și revizioniste promovată de U.D.M.R., în acord tacit cu iredentiștii din Ungaria.

13) Faptul că secuii nu au un partid politic se datorează și politicienilor români care nu i-au sprijinit în această cauză, lăsându-se păcăliți de șantajul aproape permanent al U.D.M.R.-ului, care s-a agățat cu obstinație de putere, pentru a-și îndeplini o serie de obiective prin politica „pașilor mărunți”, politică ce în perspectiva istorică medie și îndepărtată nu va aduce avantaje minorității maghiare. Dimpotrivă. Politica de separatism etnic le va crea secuilor unguizați multe dezavantaje și neîmpliniri, inclusiv de încadrare în viața socială economică și culturală a României.

Rămâne ca, în următorii 25-30 de ani, să se lămurească problema partidelor constituite pe criterii etnice, care este una păguboasă pentru Europa. Vina o poartă și Consiliul Europei, care nu a obligat Ungaria să includă în Parlamentul de la Budapesta reprezentanții minorităților din propria țară, inclusiv accesul lor la limba maternă. Din acest punct de vedere, România poate fi luată drept model, pe când Franța, spre exemplu, nu acceptă noțiunea de „minoritate” sau „minoritate națională”, deși are circa 7 milioane de locuitori de alte naționalități, în special algerieni, tunisieni, marocani, etc., aceștia neavând niciun reprezentant în Parlamentul de la Paris.

14) La intrarea trupelor sovietice și românești în Secuime, în lunile august–septembrie 1944, unitățile de secui, formate din mai multe batalioane, s-au autodestins, fără să opună o rezistență mai deosebită, cu excepția celor de la Ghimeș–Palanca, care au fost înfrânți cu ușurință de trupele Diviziei 103 Munte, comandată de generalul Ilie Crețulescu și Regimentul 7 Artilerie Grea, comandat de locotenent-colonelul Vasile Danacu.

15) În prezent, masa mare a locuitorilor din cele trei județe – Covasna, Harghita, Mureș – oamenii de rând, conviețuiesc și se înțeleg foarte bine, cu românii, deși românii nu li se permite accesul la funcțiile din instituții, școli, primării, societăți comerciale, etc., impunându-li-se cunoașterea limbii maghiare, deși Constituția prevede într-un articol distinct, nr. 13, că limba oficială în România este limba română. Obligatorietatea fiecărui cetățean al României este să cunoască și să respecte Constituția României, legea fundamentală, supremă a statului român și a oricărui stat din lume care deține o constituție. Sper, în continuare, într-o bună colaborare și conviețuire între românii și secuii unguizați din cele 3 județe: Harghita, Covasna și Mureș, în spiritul tradițiilor de secole și al principiilor și normelor de drept și umanitare ale Uniunii Europene.

Note

1. Cf. „Observator”, București, din 1935 și preluat în „Frontul”, Satu-Mare, an I, nr. 24, miercuri 15 februarie 1935, p. 3.

2. Generalul Traian Moșoiu, *Ocuparea Budapestei. În legătură cu operațiunile militare din Ardeal 1918–1919*, Tip. „Lazăr”, Șimleu Silvaniei, 1919, p. 3.

3. *Ibidem*, p. 3–4.

4. Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *În apărarea României Mari. Campania Armatei române din 1918–1919*, Edit. Enciclopedică, București, 1994, p. 233.

5. *Ibidem*.

6. Arh. MAPN, *Fond Microfilme*, rola P. II, 5. 190, c. 514–516, 774–782.

7. *Ibidem*, rola P. II, 5. 193, e, 226–227.

8. Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 233.

9. *Ibidem*.

10. *Ibidem*.

11. Arh. MAPN, *Fond Microfilme*, rola P. II, 5. 190, c. 782–786.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*, rola P. II, 5198, c. 229.

* Cf. *Jurnalului de Operațiuni al Comandamentului Trupelor din Transilvania (1918–1921)*, vol. II, Satu Mare, 1998, p. 170–173.

ACTIVITATEA COMPANIEI DE JANDARMI ODORHEI, ÎN PRIMUL DECENIU DUPĂ MAREA UNIRE (1919-1929)

Dr. Alin SPÂNU

Cuvinte cheie: companie, jandarmi, județul Odorhei, Unirea de la 1 Decembrie 1918

Key words: *company, gendarms, Odorhei county, Union of December 1st, 1918*

Abstract

This study shows different aspects of the activity of the Gendarme Company of Odorhei county during the first decade after the Great Union of 1918. One takes a look at the relationship between a military unit in charge with maintaining public order and the citizens of a county inhabited mostly by ethnic Hungarians.

Prin Decizia Ministerială nr. 400/26 ianuarie 1919, Consiliul Dirigent, cu sediul la Sibiu, a înființat, printre altele, Secția Organizatorică VI-VII în cadrul căreia funcționa Jandarmeria din Transilvania, adică Regimentele 7, 8 și 9, create la 15 februarie 1919. Regimentul 8 Jandarmi, staționat la Brașov, își desfășura activitatea pe raza județelor Sibiu, Făgăraș, Sighișoara, Sânmartin, Sângeorz, Odorhei, Ciuc și Brașov, unde acționau companii, împărțite în secții și posturi.

La 16 martie 1919, a luat ființă Compania de Jandarmi Odorhei, cu un efectiv de 141 jandarmi, condusă de cpt. Ștefan Crișan și lt. Constantin Reus și structurată pe trei plutoane - Praid, Odorhei și Ocland -, iar fiecare pluton avea în subordine două secții. Deși greutățile inerente au fost vizibile, un rezultat important a fost realizat încă din primele luni de activitate: „conștiința națională a fost dezvoltată în jandarmi în gradul cel mai mare”¹. Mai mult, prin aplicarea legii și impunerea de sancțiuni, ungurii „le-au luat groaza, încât nici la vecini nu mai cutezau a merge”². Totuși, situațiile dramatice au apărut și odată cu ele și primele victime. La 1 aprilie 1919, în comuna Eted, s-a răspândit zvonul că armata lui Horthy a ocupat Clujul și se îndreaptă spre Tg. Mureș, ceea ce a creat o stare de euforie în rândul minorităților. Aceștia s-au strâns și i-au atacat pe jandarmii Ioan Benchia și Nicolae Onuț „ucigându-i cu pietre”³, iar pentru restabilirea liniștii a intervenit o companie de infanterie. Același zvon a stat și la baza revoltelor din Praid și Corund, ambele liniștite de unitățile militare din Odorhei.

Căpitanul Crișan a demisionat din Jandar-

merie (7 mai 1919) și a predat comanda către mr. Mihail Popist din Regimentul 89 Infanterie. Acesta a fost citat prin Ordinul de Zi 70/6 septembrie 1919 pentru „destoinicia și capacitatea ce a depus la întocmirea unei lucrări pentru menținerea ordinii și siguranței publice cu ocazia alegerilor de deputați în județ”⁴. Maiorul Popist este avansat în funcție și predă comanda Companiei către lt. Miron Goga (26 noiembrie 1919), iar după o lună, acesta lasă funcția pentru lt. Aurel Petrișor (23 decembrie 1919). Nici acesta nu a rămas prea mult în funcție, astfel că, la 1 aprilie 1920, slt. Corneliu Pop este numit, provizoriu, la comanda jandarmilor din Odorhei.

La începutul anului 1920, prin Ordinul de Zi nr. 127, Compania de Jandarmi Odorhei a primit următoarea organizare și încadrare: două plutoane, șase secții, 16 secții de jandarmi, efectiv bugetar – 38, plus jandarmii în termen, 56 de cai, 3 trăsură și 7 căruțe. Practic, efectivul real „este prea mic”⁵ și nu s-a putut executa ordinul Corpului de Jandarmi.

Sergentul Gh. Scânteie a fost citat, la 8 martie 1920, pentru că l-a urmărit notarul din Zetelaca care „a lucrat contra intereselor statului Român”⁶, iar cap. Gavrilă Irimia a fost avansat pentru că în timpul revoltei maghiare din 1 aprilie 1919 „fiind bătut, nu s-au lăsat și și-a îndeplinit serviciul conștiincios”⁷. Regele Ferdinand a trecut, incognito, cu mașina prin Odorhei, la 13 aprilie 1920, fiind oprit de jandarmi, care l-au lăsat să treacă „numai după ce s-a legitimat”⁸, iar plt. I. Furtună a primit 100 de coroane drept recompensă pentru clasarea pe locul 3, la școala de șefi de post.

În cursul anului 1920, teritoriul județului Odorhei – 3.417 kmp și 110.132 de locuitori

– a fost reîmpărțit din punct de vedere al ordinii publice în două plutoane, patru secții, 21 de posturi de jandarmi, care dispuneau pentru îndeplinirea misiunilor de 39 de cai, 3 trăsură și 5 căruțe. Efectivul Companiei era alcătuit din 17 plutonieri-majori, 13 plutonieri, 11 sergenți-instructori, 34 sergenți, 113 caporali și 27 de jandarmi în termen. Situația acestora s-a îmbunătățit, astfel că fiecare jandarm avea două perechi de bocanci și două rânduri de efecte de îmbrăcăminte. Patrurile călare și-au eficientizat activitatea și au devenit „foarte impunătoare”⁹. În antiteză, până la acea dată, au fost eliminați din companie 36 de jandarmi, pentru beție, abuz de putere și incapacitate, iar 5–10 jandarmi se aflau, lunar, în spital cu boli venerice.

Ziua de 10 mai 1920, s-a serbat „cu mare solemnitate”, ocazie cu care prefectul – dr. Cornea – a susținut o cuvântare despre însemnătatea acestui eveniment, iar un pluton de jandarmi, condus de lt. Constantin Reus, a defilat în fața publicului. Același locotenent Reus a susținut, la Odorhei, la 18 mai 1920, în fața întregii companii, o lecție teoretică cu tema „Apărarea contra bolșevismului și trezirea simțului național”. Două zile mai târziu, s-a serbat Ziua Eroilor, însă „numai cu participarea autorităților române”¹⁰, fiind depuse coroane la mormintele jandarmilor din comuna Eted, cărora li se furaseră și crucile.

La 3 iunie 1920, au avut loc alegeri parlamentare care, în județul Odorhei, s-au desfășurat „în cea mai mare ordine”¹¹. Maghiarii au ales pasivitatea și nu s-au prezentat la urne, iar candidații Partidului Poporului, condus de generalul Alexandru Averescu¹², au câștigat colegiile unde au candidat.

La 1 decembrie 1920, cpt. Atanase Crăciunescu a fost numit comandantul Companiei de Jandarmi.

Una dintre veștile bune pe care le-au primit românii, în anul 1921, a fost și cea privind trecerea definitivă a întregii armate pe picior de pace de la 1 aprilie, decretată prin Înalt Decret Regal nr. 897 și publicată în Monitorul Oficial nr. 275/18 martie 1921.

Patru subofițeri jandarmi au fost citați, la 1 iulie 1921, pentru că au urmărit dezertori ascunși în păduri, au prins 6, iar 4 au vrut să fugă. Doi au fost uciși, doi prinși, dar ulterior 27 de dezertori s-au predat de bunăvoie.

Căpitanul Crăciunescu a fost mutat la Compania de Jandarmi Dej, astfel că, la 23

februarie 1923, noul șef a devenit cpt. Radu Lazăr din Regimentul 47 Infanterie, care a rămas până când a fost mutat la Compania Sibiu și a predat comanda către cpt. Nicolae Herța (15 decembrie 1923). După doi ani, Herța a primit altă comandă și a lăsat în loc pe cpt. Ioan Sârbu (20 mai 1925).

Prin Înalt Decret nr. 1975 și Ordin de Zi nr. 550/15 martie 1922, plutonier-major Nicolae Țicu a fost decorat cu medalia „Bărbăție și Credință” cl. a II-a pentru că „la apelul Consiliului Dirigent a părăsit jandarmeria ungară și s-a angajat benevol în Jandarmeria Română”¹³. La rândul său, plutonierul Gh. Parlac a fost dat ca exemplu pozitiv prin Ordin de Zi nr. 553/16 martie 1922, deoarece nu s-a lăsat mituit pentru a nu întocmi acte la o contravenție.

La 5 mai 1922, generalul Ștefan Ștefănescu, comandantul Jandarmeriei, a inspectat „unele părți ale serviciului”¹⁴ din Compania de Jandarmi Odorhei, de care s-a arătat mulțumit. Ulterior, compania a mai fost vizitată de mr. Bogdan, comandant secund al Regimentului 8 Jandarmi, care a inspectat partea administrativă (29 septembrie 1922), cpt. M. Mihail, inspector de circumscripție (12 decembrie 1922) și lt. col. I. Marinescu, comandantul Regimentului 8 Jandarmi.

Efectivul Companiei Odorhei, la 1 ianuarie 1924, era următorul: doi ofițeri, șapte plutonieri-majori, 20 plutonieri, 6 sergenți-instructori, 9 sergenți, 16 caporali, 60 de jandarmi în termen și 30 de cai.

Plutonierul Ilie Șerban, sergenții Ion Muntean și Vasile Mustață au fost dați exemplu negativ pentru că s-au lăsat mituiți să nu întocmească actele necesare în cazuri de furt, comerț ambulant ilegal sau rănire. Jandarmii au intervenit, la 13 iulie 1926, în Zetea, unde un incendiu a distrus 22 de case, iar la 4 august 1926 un alt foc, în Aita, a ars 18 case și 24 de șure. Ambele dezastre au avut la bază joaca unor copii lăsați nesupravegheați. Caporalul Vasile Podar și soldatul Vasile Ardeleanu (postul Dealu) i-au surprins pe bandiții care, la 31 august 1927, l-au jefuit la drumul mare pe prefectul județului de 3500 lei și un ceas cu aur, însă n-au reușit să-i captureze. Totuși, pentru curajul și devotamentul depus, cei doi au fost citați prin Ordin de Zi și „gratificați”¹⁵ cu câte 500 lei.

La 29 septembrie 1929, căpitanul Ștefan Văcărescu este numit comandantul Companiei, însă două luni mai târziu, a predat-o căpitanului Andone Partene (30 noiembrie 1927).

Tomai Grigore din Zetea a fost asasinat de servitorul său, Vereș Dionisie din comuna Dealu, la 4 mai 1928, iar cadavrul a fost descoperit la 22 mai 1928 într-o regiune muntoasă și greu accesibilă (15-17 km de Fabrica Klein Zsigmond din Zetea). Ancheta a fost preluată și dusă la bun sfârșit de către plutonierul-major Șandru Pamfil, șeful Secției de Jandarmi din Zetea.

Plutonierul Dionisie Sinulescu, șef de post în Vlăhița, a fost evidențiat, la 29 septembrie 1928, pentru descoperirea autorilor unor furturi de cai din regiune – Elekes Ghiși și Mozes Moise. La 29/30 noiembrie 1928, Ioan Boici a spart casa de bani a Primăriei Zetea și a furat peste 200.000 lei. Cercetarea au făcut-o jandarmii din Zetea, însă arestarea a efectuat-o Poliția Odorhei. Plutonierul Ion Baci (postul Ghindari) a primit 500 lei mită pentru a distruge actele de trimitere în judecată pentru producerea țuicii fără autorizație, în timp ce fruntașul Gh. Moisiu și soldatul Mihai Martin au refuzat 1000 lei de la „un ins care vindea spirtoase clandestin”¹⁶ și pe care l-au arestat.

În 1929, a fost adoptată o nouă lege a Jandarmeriei, care a schimbat organigrama instituției. Astfel, regimentele de jandarmi au

devenit inspectorate regionale, iar companiile s-au transformat în legiuni. Legiunea de Jandarmi Odorhei a pierdut, prin desființare, posturile Felicani, Forțeni, Siclod, Cohotești și Călimănești, rămânând cu 6 secții și 25 de posturi de jandarmi, iar noile norme au impus ca încadrarea unui post să cuprindă 2 jandarmi reangajați (subofițeri) și 3 jandarmi în termen.

Primul deceniu după Marea Unire a impus jandarmilor din Odorhei acțiuni de ordine publică și siguranță națională într-un spațiu dominat de minoritari, lipsiți de loialitate și atașament față de România. Pe acest fond, ordinea publică a fost ținută sub control cu acțiuni eficiente în domeniu, fiind un pilon de bază al siguranței naționale a României. Rezultatele activității au fost anihilarea elementelor subversive, care aveau misiuni de propagandă, sabotaj și terorism. Printr-o activitate informativă desfășurată cu tact, pricere și profesionalism, urmată de o latură represivă – identificare, urmărire și neutralizare –, jandarmii din Odorhei și-au demonstrat valoarea și valențele multiple, pe care le-au pus în serviciul statului român.

Note

1. Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), *Fond Inspectoratele Regionale de Jandarmi* (în continuare: IRJ), dosar 367, f. 1.

2. *Ibidem*, f. 2.

3. *Ibidem*.

4. *Ibidem*.

5. *Ibidem*, f. 3.

6. *Ibidem*.

7. *Ibidem*.

8. *Ibidem*, f. 4.

9. *Ibidem*, f. 3.

10. *Ibidem*, f. 4.

11. *Ibidem*.

12. Alexandru Averescu (n. 9 martie 1959, Ismail-m. 3 octombrie 1938, București) urmează Seminarul Teologic din Ismail, participă voluntar la Războiul de Independență (1877-1878), absolvă Școala divizionară de la Mănăstirea Dealu (1881) și Școala Militară de la

Torino (1886). În cariera sa a deținut, printre altele, funcția de comandant al Școlii Superioare de Război (1894-1896), atașat militar la Berlin (1896-1898), șeful Secției Operații din Marele Stat Major (1899-1904), ministru de război (1907-1909), șef al Statului Major General (1911-1913), comandant al Corpului 1 Armată (1914-1916). După intrarea României în război, i s-a încredințat comanda Armatei 2 (1916-1918). Prim-ministru în perioadele ianuarie-februarie 1918, martie 1920-decembrie 1921 și martie 1926-iunie 1927. Avansat mareșal în anul 1930. Mai multe detalii despre viața și activitatea sa în: Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2005.

13. ANIC, *fond IRJ*, dosar 367, f. 6.

14. *Ibidem*, f. 7.

15. *Ibidem*, f. 11.

16. *Ibidem*, f. 14.

ISTORIA ȘI ISTORICUL ÎN VIZIUNEA LUI NICOLAE IORGA

Prof. univ. dr. Petre ȚURLEA

Cuvinte cheie: istorie, istoric, Nicolae Iorga, societate

Key words: history, historian, Nicolae Iorga, society

Abstract

On numerous occasions, in and outside of his university career, has Nicolae Iorga tackled the defining of History, its importance and the role of the historian in society. History and the historian fill the same role. According to Nicolae Iorga, history must be prominent in school curricula and, generally speaking, in the life of any society.

Asupra definirii Istoriei, a importanței ei, precum și a rolului istoricului în societate, Nicolae Iorga s-a aplecat în dese rânduri în cariera sa didactică și în afara ei. Numeroase prezentări pe această temă au fost strânse într-un volum pentru prima dată în 1911, chiar de autorul lor. Cartea era și o atenționare a societății românești aflată în drumul către Marea Unire, asupra rolului care trebuie să-i fie recunoscut istoricului – acela de îndrumător către idealul cel mai important al începutului de secol XX pe care-l avea Poporul Român. Titlul volumului: **Generalități cu privire la studiile istorice**. A doua ediție, cu text îmbogățit, a apărut tot sub îngrijirea lui Nicolae Iorga în 1933; se constituia și într-un răspuns la criticile, izvorâte mai mult din rațiuni polemice decât științifice, ce i le aducea lui Iorga **Școala Nouă de Istorie** formată din foști studenți ai săi: era, însă, și dorința de a combate pe aceia care, privind excesiv spre Occident, își arătau neîncrederea că dăinuirea Poporului Român ar depinde și de cunoașterea propriei Istории. Celelalte ediții, mereu mai bogate, au fost publicate de către reprezentanți ai Familiei Iorga, după moartea istoricului. Una dintre fiicele sale, Liliana Iorga, a îngrijit ediția a treia, apărută în 1944; iar unul dintre nepoți, Andrei Pippidi, a îngrijit ediția a patra, 1999 (Editura Polirom). La fel ca și prima ediție, și cele două din urmă au apărut tot în momente critice pentru români sau cel puțin de întrebare privind rolul și locul Istoriei și al Istoricului.

Încă din primele lecții de deschidere a cursurilor sale la Universitatea din București, Nicolae Iorga s-a aplecat asupra problemei Istoriei și a importanței cunoașterii ei; asupra

caracterizării *Istoricului* și a rolului său în societate; treptat va crește insistența pe ideea rolului de îndrumător pentru nația sa, pentru atingerea idealurilor majore pe care aceasta le are.

În cadrul lecției de deschidere ținută în noiembrie 1895, aprecia că *„Istoria e disciplina cea mai umană din toate. (...) Istoria nu numai că ne lasă în mijlocul vieții, dar o lărgeste prin perspectiva imensă a trecutului, prin presimțirea viitorului fără de capăt. Nu există disciplină omenească prin care să ne facem mai sociabili, mai altruști, mai iubitori de om și de viață. (...) Deprins cu varietatea adevărilor (...), spectator mișcat, dar experimentat, al năruirilor de sisteme și de credințe, istoricul înțelege prea mult pentru a osândi prea aspru”* (*Generalități ...*, ed. Andrei Pippidi, p. 65-66; în continuare se va cita numai din această ediție).

Mai ales după 1900, când avântul către înfăptuirea idealului unității național-statale s-a generalizat în societatea românească, Nicolae Iorga se va apleca tot mai mult asupra definirii rolului istoricului. Cel mai elocvent a făcut-o în cadrul Discursului său de recepție, ținut la 17 mai 1911, cu ocazia primirii ca membru plin al Academiei Române: *„Făcând parte dintr-un popor, înfățișându-i viața, încălzindu-se astfel de toate silințele și credințele cheltuite în cursul epocilor, mișcat de nesfârșitele suferințe prin care a trebuit să treacă neamul său pentru ca să ajungă până la timpul de față, având în sufletul său răsunetul tuturor triumfurilor și tuturor înfrângerilor câștigate și suferite în timp de secole, istoricul e un bătrân prin experiență al nației sale. Dacă nu-l întreabă alții, el e dator să*

vorbească, ținând la dispoziția contemporanilor învățăturei culese în vastul câmp al trecutului studiabil. Prin aceasta el nu iese din datoriile sale, ci le îndeplinește până la capăt” (Generalități..., p. 106).

După declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial, Nicolae Iorga revine asupra rolului Istoriei în îndrumarea Omenirii, în cadrul lecției de deschidere a cursurilor la Academia de Comerț, 20 octombrie 1939; lecția va fi publicată sub titlul **Istoria, marea judecată, în sens moral, a statelor și națiunilor**. „*Istoria – spunea Iorga – ne învederează din ce în ce mai mult că este o necesitate. Da, cunoașterea ei este o necesitate pentru conștiința umană; și pentru chibzuirea împrejurărilor, și pentru tragerea concluziilor, și pentru îndemnuri, și pentru mângâieri*”. (Generalități ..., p. 318)

Traducând în practică propria viziune privind rolul Istoriei și al istoricului în viața unui popor, Nicolae Iorga a transformat trecutul istoric al românilor într-o armă, acționând pentru înfăptuirea marelui deziderat al începutului de secol XX – unitatea statală: a publicat nenumărate cărți, prezentând faptele generațiilor trecute ca pe un îndemn pentru contemporani; a conferențiat pe teme de istorie, în tot spațiul românesc; a înființat reviste literare sau istorice; a creat Universitatea Populară de la Vălenii de Munte, care-i avea drept cursanți pe reprezentanții românilor de pretutindeni, unde se consolida conștiința unității de neam; a desfășurat o intensă activitate parlamentară. Retras la Iași împreună cu autoritățile Statului, în anii Primului Război Mondial, Iorga a fost principalul susținător al moralului românilor, al speranței acestora în atingerea idealului pentru care intraseră în luptă. Discursurile sale din Parlament și articolele sale din ziarul „*Neamul Românesc*” erau citite în colectiv de către militarii aflați în tranșee, îmbărbătându-i pentru rezistența până la capăt. De aceea, din acel moment dramatic, în conștiința populară, istoricul a intrat sub denumirea de *Apostolul Neamului*. El a fost unul dintre marii ctitori ai statului numit România Mare. S-a demonstrat astfel că, într-adevăr, Istoria trebuie cunoscută, Istoria cea adevărată; că istoricul trebuie să-și asume rolul de a o prezenta și că el trebuie ascultat.

Au trecut mulți ani de la prezentările pe care le făcea Nicolae Iorga, privind rolul Istoriei și al Istoricului, și putem constata că lucrurile nu s-au schimbat. Istoria și Istoricul

au același rol. Așa fiind și astăzi, Istoria trebuie ținută la mare cinste în programele școlare - cum nu se face -, și în general, în viața societății. Măcar pentru faptul că ea se repetă și, cunoscând-o, ne putem feri de re trăirea unor momente negative ale trecutului.

Iată un izbitor exemplu de repetare a Istoriei. Carol al II-lea a guvernat Țara împreună cu Camarila Regală, un grup de apropiați ai săi, Camarila condusă de o doamnă blondă, Elena Lupescu. Pentru România, dominația Camarilei a însemnat afaceri oneroase cu Statul; încălcarea Constituției; denigrarea și subordonarea Parlamentului; subordonarea Justiției; divizarea partidelor politice. Peste trei sferturi de veac, situația se repetă; de data aceasta avem de a face cu o Camarila Prezidențială, în jurul domnului președinte Traian Băsescu. E condusă tot de o doamnă blondă, și tot Elenă; se ilustrează tot felul de afaceri oneroase cu Statul; tot prin încălcarea Constituției; tot prin discreditarea Parlamentului; tot prin fragmentarea partidelor politice. Așadar, este imposibil să nu vezi că Istoria se repetă.

Cu toate acestea, există istorici care nu admit teza de mai sus. Între ei, domnul Lucian Boia (cel cu „miturile”), care, recent la 5 mai 2012, într-o emisiune TVR, ora 20, afirma ferm: „*Istoria nu se repetă*” și „*Nu avem ce învăța de la Istorie*”. Numele unor astfel de oameni se încearcă a fi introduse în conștiința opiniei publice ca purtători de cuvânt ai istoriografiei românești și deținători ai adevărului absolut. Tot la TVR, pe 31 mai 2012, ora 20, se anunța: „*La noua ediție a Bookfest, vor fi prezenți cei mai importanți istorici ai României: Neagu Djuvara și Lucian Boia*”.

Istoria românilor trebuie cunoscută și pentru că, la începutul secolului al XXI-lea, România se află în fața acelorași deziderate ca și în timpul vieții lui Nicolae Iorga la începutul secolului al XX-lea. Și multe dintre soluțiile de atunci rămân și azi valabile. România se află în fața dezideratului dezvoltării economice; al consolidării conștiinței naționale; al afirmării în lume; realizării unității național-statale, readucerea Basarabiei și a nordului Bucovinei în trupul Țării fiind o obligație a generației românilor de pe ambele maluri ale Prutului. Avem, la fel ca acum o sută de ani, sarcina de a ne ocroti valorile, începând cu limba; de a ocroti monumentele istorice; de a-i combate pe denigratorii marilor personalități românești. Pentru acțiunea în toate aces-

te direcții prioritare, avem ce învăța de la Nicolae Iorga.

În al treilea rând, Istoria trebuie cunoscută pentru că ea, prezentând faptele generațiilor trecute, trasează și obligațiile generației de astăzi, a generației noastre. Nicolae Iorga sublinia, adesea, existența unor asemenea obligații; cel mai elocvent o făcea în 1909, la împlinirea unei jumătăți de secol de la Unirea Principatelor: *„Fiecare generație poartă răspunderea menirii și a faptelor sale. Fiecare generație e chemată să adauge ceva la moștenirea celor cari au fost înainte de dânsa, și generația care nu face acest lucru este distrusă, ca pedeapsă, în amintirea urmașilor”*.

Pe de altă parte, și astăzi, rolul istoricului este cel precizat de Nicolae Iorga acum o sută de ani: *„un bătrân prin experiență al nației sale”*; el trebuie să vorbească și în cazurile când nu este întrebă, și în cazurile când este amenințat cu pedepse dacă vorbește sau spune lucruri neplăcute autorităților politice.

Din păcate, astăzi, în epoca democrației generalizate, se încearcă a-l obliga pe istoric să spună adevărul pe care-l decretează conducerea politică, iar nu concluziile la care el însuși a ajuns; sau să tacă. Tendința aceasta se manifestă chiar și în țările care se consideră cele mai democratice, precum Franța, unde s-a emis o serie de legi în acest sens. Ni se aduce astfel aminte de Evul Mediu întunecat, atunci când Biserica Catolică impusese principiul „Crede și nu cerceta”. Cel care nu respecta principiul era trimis pe rug. Chiar marele Galileo Galilei urma să fie ars pe rug, pentru că nu accepta teorie geocentrică a Bisericii și considera că pământul se învâрте în jurul soarelui. A fost nevoit să abjure, șoptind, însă, *„Eppur si muove”*.

Știința e mai presus de legile decretate de oameni. La fel și Istoria. Legile decretate pentru a impune o anumită teorie în contradicție

cu realitatea și amenințările la adresa celui care nu acceptă aceste decretări arbitrare, sunt pete majore asupra societății actuale. Ripostele, din rândul oamenilor de știință, nu au întârziat să apară. În Franța s-a înființat, la 12 decembrie 2005, Asociația *„Liberté pour l'histoire”*, formată în cadrul Forumului istoricilor găzduit de Institutul de Științe Politice din Paris. Concomitent, 19 istorici de marcă, în frunte cu René Rémond -cărora li s-au adăugat alți o mie- au publicat un Apel: În text este acuzată imixtiunea politicului în cercetarea istorică și în elaborarea judecăților de valoare. *„Istoricul nu acceptă dogme -se scrie-, nu respectă nicio interdicție, nu cunoaște tabuuri. El poate să fie incomod. Istoricul nu are rolul de a exalta spiritele sau de a condamna. Istoria nu este sclava actualității. Într-un Stat liber, nici Parlamentul, nici autoritatea judecătorească nu au dreptul să definească adevărul istoric. Politica Statului, chiar animat de cele mai bune intenții, nu este politica Istoriei”*.

Moda constrângerii istoricului să spună ce vrea oficialitatea a ajuns și în România. Guvernul Năstase a dat Ordonanța 31/13 martie 2002, transformată în Legea 107/2006. Articolul 6 al Legii decretează: *„Negarea publică a Holocaustului ori efectele acestuia constituie infracțiune și se pedepsește cu închisoare de la 6 luni la 5 ani și interzicerea unor drepturi”*. Așadar, dacă un istoric, în urma cercetării arhivelor, a ajuns la concluzia științifică a inexistenței Holocaustului în România, și-și expune această concluzie, este pasibil cu închisoarea de la 6 luni la 5 ani. Nu mai este ars pe rug, ci doar trimis la închisoare!

Și în ceea ce privește definirea importanței Istoriei și a rolului istoricului în societate, Nicolae Iorga, marele nostru înaintaș ne este ÎNVĂȚĂTOR.

SPiritualitate și Naționalism în Viziunea „Tinerei Generații” a lui Mircea Vulcănescu (1904-1952)

Sorin-Grigore VULCĂNESCU

Cuvinte cheie: naționalism, spiritualitate ortodoxă, perioadă interbelică, Mircea Vulcănescu

Key words: *nationalism, Orthodox spirituality, interwar period, Mircea Vulcănescu*

Abstract

The 1927 Generation, which during the interwar period was the largest part of the intellectual elite, became the persecuted and denigrated generation during the communist regime, hence many of Mircea Vulcănescu's colleagues, like Emil Cioran and Mircea Eliade would chose exile. All persecutions came upon the members of this young generation for one reason only: the national spirit, as they expressed it, wrote it and lived it. Their contribution to Romanians' spiritual unity is seen through the expression in universal forms on the Romanian soul, through the accomplishment of a mission of training for harder times, to which Vulcănescu has fully contributed, through his death, symbolically considered as the assumption of the suffering of his whole generation.

Introducere

În societatea românească postcomunistă aspirațiile s-au diversificat în mod impresionant, influențate fiind de evenimentele și oamenii din prezent. În acest context trecutul este perceput doar ca o parte a istoriei, necesară unui minim cultural, folositor doar în analizele scrise, nu și în viața noastră de zi cu zi. Ignorând faptul că, fără trecut, nu putem privi spre viitor, ne grevăm prezentul cu preocupări mai mult materiale decât cu grija pentru generația imediat următoare.

Preocupările spirituale și culturale dezvoltate în România, în prima jumătate a secolului al XX-lea, în cadrul școlii filosofice a lui Nae Ionescu, cel supranumit „Profesorul” *elitei intelectuale* din perioada interbelică, vor fi condamnate și pedepsite cu ani grei de temniță la canal sau în pușcăriile de reeducare în a doua jumătate a secolului, în cadrul perioadei totalitare comuniste. Referindu-se la importanța perioadei interbelice, în contemporaneitate, istoricul Ioan Scurtu afirma: „perioada interbelică a fost cea mai rodnică, din punctul de vedere al realizărilor spirituale, din întreaga istorie a poporului român”¹.

Generația '27, care în perioada interbelică a constituit mare parte a elitei intelectuale autohtone, a devenit generația urmărită și denigrată în perioada regimului comunist, fapt pentru care, colegii de generație ai lui Mircea Vulcănescu, Emil Cioran și Mircea Eliade vor alege calea exilului. Toate aceste prigoane veneau asupra membrilor tinerei generații, dintr-un singur motiv: spiritul național exprimat, scris și trăit de aceștia.

Definirea termenilor

După momentul 1989, cultura românească, până atunci marginalizată și înfricoșată de izolaționismul regimului comunist și supusă unei sistematice ideologizări, s-a aflat, în primii săi ani de recâștigare a libertății, sub „semnul unui *nou patos recuperator*”². Este momentul în care sunt restituite poporului român momente semnificative din istoria sa, pe fondul unui exercițiu firesc al recuperării memoriei colective. Dincolo de această practică absolut necesară, se ridicau numeroase probleme care țineau de reînnoirea limbajului, prin reintroducerea în circuitul public a unor termeni și a unor concepte deformate de uzul lor în cheie bolșevică. Unul dintre acești termeni care a inflammat dezbaterea publică a anilor 1990 în special, a fost cel de *elită*, mai ales că adecvarea sa noțională la realitatea postcomunistă existentă era destul de timidă și mai ales îndoielnică. Alți doi termeni, *spiritualitate* și *naționalism*, căpătaseră sensuri peiorative, în timpul regimului comunist.

Termenul de *spiritualitate*, ca și cel de *elită*, va avea un reviriment, imediat după căderea regimului comunist. Nu același reviriment îl are și naționalismul.

Primul a fost înlocuit în perioada comunistă cu cel de *misticism*. Astfel, a devenit un soi de esoterism, ceva secret, accesibil doar celor inițiați. Părintele Dumitru Stăniloae a fost forțat să modifice cursul său de Spiritualitate, cu cel de Mistică, tocmai pentru a înlătura, în accepțiunea publică, legătura spirituală, legătura tradițională, sau mai bine zis, ceea ce unește un popor.

Cel de-al doilea termen, cel de *elită*, cunos-

cut în perioada interbelică, respectat, pentru componenta sa națională și efectivă, a ajuns în perioada comunistă, un derivat al conducerii politice bolșevice. Dacă în perioada interbelică, elita reprezenta o generație intelectuală, cu membri ca: Eliade, Cioran, Noica, Vulcănescu, în perioada următoare, elita desemna conducerea politică a regimului comunist.

Naționalismul a constituit, în secolele XVIII-XX, caracteristica primară a poporului, contribuind la cristalizarea conștiinței naționale și la formarea națiunilor și statelor naționale. După căderea regimului comunist, naționalismul a intrat în conștiința publică drept o caracteristică exacerbată, un sentiment de patriotism exagerat, neadekvat spațiului european. Astăzi, naționalismul a încetat a mai fi.

„Tânăra generație”: între spiritualitate și naționalism

În perioada interbelică, în țara noastră, are loc un fenomen al extinderii considerabile a elitei intelectuale, mai ales în rândul tinerilor, unde naționalismul și spiritualitatea vor deveni teme de interes, dar și de discuții contradictorii și polemici. În cultura românească a anilor '20-'30, s-a intersectat cu o altă temă disputată intens în epocă: cea a generației tinere și misiunii care îi revine. Această *radicalizare a tineretului*³ a generat o nouă stare de spirit, căutându-și un nou ideal. Întreaga atmosferă a epocii ajunge să fie preocupată de problemele tinerei generații; sentimentul că are ceva de spus și de făcut, ceva cu totul nou față de generațiile anterioare, se accentuează, an după an.

Ortodoxia și naționalismul erau temele anilor perioadei interbelice. Pentru Nae Ionescu, *Ortodoxia* înseamnă comunitate de iubire, cum, în chip analog, *nație* înseamnă comunitate de jertfă și destin, comunitate din care fac parte toți cei ce mărturisesc un anumit crez, toți cei ce sunt români și nu toți cei ce trăiesc între hotarele acestei țări și se numesc cetățeni români. „Un român drept credincios face parte totodată din comunitatea de iubire și din comunitatea de jertfă și de destin. El este pradă unui conflict? Nicidecum, pentru că românul există și respiră prin nație, care nație e ortodoxă. Românul nu este decât prin aceste comunități și nu se mântuie decât prin ele. Veți fi auzit desigur ascultând, slujba, aceste cuvinte: «Mântuiește, Doamne, poporul Tău și binecuvântează moștenirea Ta!»”⁴.

Pentru mulți intelectuali ai anilor '30, naționalismul era în prim-plan, înaintea democrației sau spiritualității. Contextul istoric este grăitor. Sentimentul românilor, odată cu cristalizarea ideologiei naționale, a fost acela că sunt dominați de străini. Mircea Eliade, în articolul „Piloții orbi”, publicat în 1937, spune că oamenii care ne conduc „nu mai văd”⁵: „*luntrea statului nostru e condusă de niște piloți orbi*”⁶. Sârbii se consolidează în Banat, ungurii în Transilvania, bulgarii în Dobrogea, austriecii în Bucovina, rușii și ucrainenii în Basarabia, evreii într-o bună parte a țării. Mircea Eliade, constată că românii pierd teren, vina fiind a democrației frivole de după război care, spre deosebire de democrația naționalistă de la începuturile statului român, ar fi zdrobit cu totul „instinctul statal”⁷.

Naționalismul tinde să devină, din 1930, o nouă ideologie politică, prin misiunea tinerilor. În *Manifestul revoluției naționale*, semnat de Sorin Pavel⁸, Petre Țuțea, manifest, dar totodată un veritabil studiu politologic, autorii sunt împotriva Occidentului, care a subordonat România atât politic, cât și economic. Sunt împotriva democrației: „*Democrația n-a găsit nici o formulă. E haosul*”. Sunt împotriva liberalismului, împotriva conservatorismului, împotriva social-democrației, împotriva bolșevismului... Ce mai rămâne? Rămâne doar „*noua formula de organizare a omenirii: naționalismul*”. Nu naționalismul tradițional, ci „*noul naționalism*”, care „*va avea datoria să readucă în viața națională păturile exilate până acum de economia liberală*” și, în același timp, „*să refacă unitatea spirituală a națiunii*” și să „*restabilească autoritatea statului, depunând toată puterea politică în mâinile românilor, pentru că nicio minoritate etnică nu poate avea pretenția să decidă asupra destinului unei țări, care nu le aparține*”.

Viziunea lui Mircea Vulcănescu cu privire la spiritualitate și naționalism

În istoria filosofiei românești, Mircea Vulcănescu se remarcă prin două contribuții importante: un proiect filosofic autohtonist și un proiect de filosofie a religiei. Dacă proiectul filosofic autohtonist se născuse din patriotism, proiectul de filosofie a religiei izvorăse, pe de o parte, din credința autentică, mărturisită atât în scris, cât și prin viața sa creștinească, iar pe de altă parte, din activitatea *Profesorului*⁹ său în acest domeniu religios.

Personalitate enciclopedică de marcă, Mircea Vulcănescu a inițiat o serie de proiecte

te atât în mediul laic, cât și în plan religios, urmând, astfel, fidel credința, mărturie în acest sens stau chiar într-una dintre scrisorile prietenului său, Emil Cioran, cunoscut prin răceala sa față de acest mediu al Divinului, scrisoare adresată fiicei filosofului: „Cu cât mă gândesc la tatăl dumitale, cu atât îmi apare că și el era o excepție amețitoare, că tot așa și el trebuie să fi, înlăturat prin vreo minune, blestemul nostru al tuturor. Poate să pară o nebunie să afirmi despre un spirit cu adevărat universal că nu gustase din fructul blestemat. Totuși, așa trebuie să fie – căci știința lui prodigioasă era îmbinată cu o așa mare curăție încât n-am întâlnit niciodată una asemănătoare. Păcatul strămoșesc, vădit în noi toți, nu se arată în el, în el care era atât de bine legat în trup și în care adăpostea, paradox miraculos, un sfânt ieșit dintr-o icoană. De-ar fi vorbit despre finanțe sau despre teologie, din el izvorau o putere și o lumină pe care nimeni este dat să le pot defini. [...] Nu vreau să fac din tatăl dumitale un sfânt, dar era, într-un fel. Nu râvnea la nimeni și nu ura pe nimeni. [...] Îi spuneam că noi nu fusesem în stare să dăm lumii măcar un sfânt, îmi răspunsese cu blândețea lui obișnuită care, de data aceea, lăsa să străbată o oarecare vehemență: «Ar fi trebuit să vezi pe baba pe care am cunoscut-o într-un sat îndepărtat, ai cărei genunchi lăsaseră urme pe pământul colibei ei, de atâtea mătănni ce făcuse. Adevărata sfințenie n-are nevoie să se arate și să fie recunoscută.»”¹⁰. Aceste rânduri ale pesimistului Emil Cioran, chiar dacă nu recunosc un sfânt, măcar exprimă apropierea față de un creștin aparte. Atitudinea sa pozitivă față de lume, dezvoltată în spirit creștinesc, este remarcată și în alte gânduri: „Mircea Vulcănescu a fost – dintre toți marii săi colegi de generație – singurul care ne face să ne îndreptăm gândurile, în modul cel mai firesc spre acel vârf al condiției de făptură care e sfințenia”¹¹.

Deși un creștin situat în „universul culturilor tradiționale”¹², Vulcănescu avea totuși o mare deschidere spre alte perspective culturale¹³, fiind capabil să discute cu simpatie despre autori și teorii „profund antireligioase”, precum marxismul și freudismul¹⁴, sau teza leninistă¹⁵. Explicația o găsește tot Mircea Eliade și consideră că era una simplă: „Ca și Nae Ionescu, profesorul și învățătorul lui, Mircea Vulcănescu credea în Viață și privea cu interes și simpatie orice nouă creație a vieții pe orice plan s-ar fi realizat ea: social, politic, cultural”¹⁶.

Mircea Vulcănescu a continuat procesul început de profesorul său, Nae Ionescu, referitor la raportul neam – Ortodoxie, adică la „omul românesc”¹⁷. Pentru Mircea Vulcănescu, alcătuirea unui neam este mai profundă și mai adâncă decât cea a rasei în accepția ei biologică. Generic, în constituirea unui neam, rezidă „o realitate care stă la încheietura unei metafizici cu istoria, o unitate de soartă, de destin în timp, unitate pentru care pământ, sânge, trecut, lege, limbă, datini, obicei, cuget, credință, virtute, muncă, așezăminte, port, dureri, bucurii și semne de trăire laolaltă, stăpâniri și asuprairi constituiesc doar cheazășii, semne de recunoaștere, pecete, temeuri”¹⁸. Pentru Mircea Vulcănescu, neamul nu este niciodată o realitate închisă, sfârșită; ci este o realitate vie. Totodată, neamul nu constituie numai o realitate naturală, ci mai mult de atât, o realitate etică, unde destinul unui neam nu este dat o dată pentru totdeauna, ci el se actualizează problematic pentru fiecare generație.

Neamul românesc este cuprins „virtual tot atât în unitatea pământului românesc (extindere a ideii de moșie), drept de stăpânire a pământului legat de conștiința legăturii de sânge cu stăpânitorul primitiv, pe cât e cuprins în unitatea cugetului românesc față de mormintele domnilor noștri, în unitatea de limbă, de port, de obiceiuri care îngăduie oamenilor să înțeleagă și să trăiască laolaltă”¹⁹.

Filosoful constată două lucruri:

a) „Istoria e plină de neamuri care s-au stins și sunt neamuri care și-au trădat destinul”²⁰.

b) „Actual, neamul nostru nu este decât în ceea ce vom fi noi în stare să facem din el”²¹.

Mircea Vulcănescu, preocupat ca și colegul său de generație, Mircea Eliade, de raportul români-străini, constata: „Cât umbli prin orașele românești, prin toate straturile sociale, abia auzi două, trei vorbe românești. În Muntenia, auzi mai mult franțuzește, apoi nemțește și ungurește, mai mult ori mai puțin stricat. În Moldova, mai ales nemțește. În Ardeal, nemțește și ungurește. În Basarabia și Bucovina, rusește și nemțește, tot stricat. Trei milioane de oameni trăiesc între zidurile caselor închise străzii, în orașe. Cinsprezece milioane trăiesc în casele din mijlocul curților de la țară. Nici un milion din cei dintâi nu sunt români. Din cei din urmă sunt români peste paisprezece milioane. Sătenii aceștia alcătuiesc România românească și în ei stă viitorul nostru ca neam”²².

Pentru membrii tinerei generații, naționalismul și spiritualitatea nu se aflau la poluri opuse. Acest lucru este arătat de Mircea Vulcănescu, care deși vorbește de elemente distinctiv, el le unește indisolubil, atât în scris, cât mai ales, în propria-i viață.

În concepția lui Mircea Vulcănescu, elementul distinctiv al termenului *spiritualitate* este acela în care el desemnează atât *viața interioară*, cât și *viața culturală*, dar în același timp și *viața duhovnicească*, astfel poate avea un sens *psihologic, cultural și religios*. Din această perspectivă, nu se poate discuta de o „nouă spiritualitate” decât în sensul de viață interioară, care este întotdeauna „nouă” deoarece în sens *cultural – spiritualitatea este de fapt „veche”*, iar ca *viață duhovnicească spiritualitatea este o realitate „veșnică”*²³. Riguros vorbind, numai în acest ultim sens, *religios*, se poate vorbi de o adevărată *viață spirituală* sau *spiritualitate*; primele două utilizări ale termenului *spiritualitate* fiind rezultatul unei duble confuzii între spirit și suflet, pe de o parte, și între spirit și valori, pe de altă parte²⁴.

Spiritualitatea desemnează, așadar, trei tipuri distincte de viață sau trăire:

1. *viața interioară* ca „trăire pentru trăire” printr-o trăire intensă a clipei;
2. *viața culturală* ca „trăire pentru valoare”;
3. *viața duhovnicească și veșnică a Duhului Sfânt*, ca trăire ascetică și mistică în universalitatea și eternitatea absolutului divin. Sunt trei sensuri riguros distincte, fiindcă ceea ce se urmărește prin acestea este realizarea unor tipuri umane diferite: omul „autentic”, omul de „geniu” și omul „sfânt”, care nu trebuie confundate.

Caracterul contemplativ al misticismului s-ar asemana cu reculegerea religiozității²⁵ (la superlativ). Însă, în urma extazului, indivizii ce au suferit această experiență religioasă au o voință extremă de realizare, întrucât extazul, fiind identificarea conceptuală a omului cu idealul, randamentul voinței va fi 1/1, adică toată valoarea personală²⁶.

Mircea Vulcănescu este profund marcat de *Spiritualitatea creștină* a lui N. Berdiaev²⁷, care în cadrul unei conferințe a analizat *esența experienței creștine*, făcând totodată, deosebirea între psihologie și spiritual. Astfel, și pentru Mircea Vulcănescu „*spiritualul*” este viață în comuniune cu realitățile veșnice și suprafirești, viață mistică prin esență, opunându-se vieții pur psihice, care nu reușește să iasă din iminența lumii firești (naturale) și

create²⁸. Spiritualitatea creștină tinde la unirea concretă și mistică a omului cu Dumnezeu – unire în care omul nu-și pierde personalitatea, unindu-se cu Dumnezeu, ci o „transfigurează” (N. Berdiaev) în această realitate care îl depășește²⁹.

Asemeni lui Jacques Maritain, Mircea Vulcănescu acordă cunoștinței mistice superioritate asupra cunoștinței raționale: prima, *atingând* lucruri de care nu se poate vorbi (inefabile); a doua, *vorbind* de lucruri ce nu le poate atinge³⁰. Ca *atare*, firește că *revelația directă* către mistic (*mistica*) este ierarhie superioară (din punct de vedere al gradului de identificare cu obiectul); urmează *teologia* (supranaturală sau propriu-zisă) care speculează *rațional* pe datele de *revelație*; în fine, vine *teologia naturală* sau *pur rațională*, mai corect: *teodiceea*, parte a metafizicii, care studiază pe Dumnezeu cu *singurele mijloace naturale ale rațiunii* și care, firește că rămâne în neputință să vorbească *intrinsec și intim* despre Dumnezeu; dar care poate *respinge* ceea ce se spune *împotriva* lui³¹. Pentru J. Maritain, faptul că misticul se poate lipsi de teologie este un fapt, dar nu fără primejdie, îndată ce misticul începe să tălmăcească în cuvinte ceea ce vede, căci revelația este inenarabilă și nu poate fi tradusă adecvat în discurs³². De aceea, afirmațiile misticilor sunt adevărate (ca *parabolele*, de pildă) pentru a da *indicații* asupra experienței mistice, „*dar nu trebuie considerate logicește, căci riscă să producă sminteli*”³³.

După o perioadă de timp, în care s-a produs oarecum o cristalizare a divergențelor, cu privire la spiritualitate, taberele se concentrează asupra conceptelor detaliate, astfel, pentru o spiritualitate în sens tradiționalist ortodox și autohton au rămas în continuare Nichifor Crainic și Nae Ionescu împreună cu grupurile lor; spiritualitatea în sens cultural și-a precizat direcțiile, polarizându-se între adepții materialismului neoclasic fideli idealului clasic al omului (ca Noica, Vianu) și cei ai spiritualismului solitar deschis spre un absolut, dar dincolo de orice doctrină religioasă (ca Blaga)³⁴. Emil Cioran conchide și el în latura spirituală, în elementul acesta vital: „*Deși sunt sensibil la probleme pe care religia le pune, sunt incapabil de a fi credincios [...] Personal, cred că religia merge mult mai adânc decât orice altă reflecție a spiritului uman și că adevărata viziune a vieții este religioasă. Omul care n-a trecut prin religie și care nu a cunoscut tentația religioasă este un*

om vid. [...] Pentru mine, istoria universală înseamnă derularea păcatului original. Aceasta este latura prin care mă simt cel mai apropiat de religie"³⁵.

Mircea Vulcănescu observă în planul evoluției din cadrul tinerei generații și o misiune³⁶, văzută drept chemare istorică, ale cărei îndatoriri sunt:

a) „să asigure unitatea sufletească a românilor”³⁷, divizați regional;

b) „să exprime în forme universale acest suflet românesc”, prin exemplificarea formelor autentice de viață cele mai potrivite din cadrul țării, în toate domeniile, într-un singur chip al omului românesc;

c) „pregătirea pentru ceasurile grele care pot veni”, în contextul în care va publica un articol în revista „Vremea”, spunând că este timpul „în care vom fi chemați să trăim la cea mai înaltă tensiune spirituală, să trecem prin foc și să ardem la alb”. Mircea Vulcănescu va trece prin aceste probe, parcă prevăzute cu mult timp înainte;

d) misiunea universală: de a pregăti „ivirea omului nou”, al omului de mâine; misiune universală, orientată, spre cei care le recunosc și acceptă pe celelalte trei.

Mircea Vulcănescu remarcase drept moment spiritual perioada 1925-1929, momentul nespiritual în viața noii generații va fi perioada 1930-1934, când are loc căderea din spiritualitate în disperare și din mistică în politică. I se părea ca fiind polarizată de reprezentanții unui curent „activism prin disperare” de tip revoluționar, în speță legionar sau comunist, care vor fapte, fără discernământ și de cei ai unui „istoricism prin resemnare” de tip evolutiv, pentru care fapta profesională modestă, dar tenace, vine dintr-o conștiință a răspunderii colective și sentimentul solidarității, ceea ce se traduce în renunțarea autorealizării și autoafirmării pentru binele și constituirea vieții în comun reale a comunității³⁸. Mihail Polihroniade scria, în această perioadă, că această generație ajunge să fie „stăpâna vieții culturale românești”³⁹, iar Arșavir Acterian spunea că Mircea Vulcănescu este „fără îndoială capul cel mai mobilat al generației sale”⁴⁰.

Elementul spiritual, în viziunea lui Mircea Vulcănescu, este acela specific românului ortodox, cum observăm și în viziunea Profesorului, unde românul se încadrează perfect pentru nația sa, care nu poate fi decât ortodoxă, el nu tolerează nicio piedică, căutând să elimine tot ce-i spurcă puritatea și-i tulbură, îi întârzie mântuirea. Astfel, Nae Ionescu observă misiunea României, mărimdu-se puterea de afirmație a nației, până la limitele ființei ei⁴¹. Trăirea spirituală a lui Mircea Vulcănescu va fi mărturisită, de înșiși „studentii săi, uluiți de erudiția acestui profesor care împletea capacitatea lui de cunoaștere cu o mare conștiință morală și cu o impresionantă trăire spirituală”⁴².

Dacă pentru Nae Ionescu, a te naște român înseamnă a te naște ortodox, Mircea Vulcănescu nu avea aceeași atitudine radicală în privința fenomenului religios occidental, despre care Profesorul spunea că nu țin marca sufletului românesc. Deși deplângea soarta creștinismului în apus, Mircea Vulcănescu consideră ca fiind exagerată poziția profesorului, punându-l alături de Soloviev din acest punct de vedere⁴³.

Prioritare în plan profesional, la vremea respectivă, astăzi, le putem privi nu numai prin proiectele lor, dar mai ales prin realizările претенdenților tinerei generații, pe care astăzi îi cunoaștem mai ales prin operele reprezentanților ca: Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica ori Mircea Vulcănescu. Contribuția lor în planul unității sufletești a românilor se vede prin exprimarea în forme universale a sufletului românesc, se vede îndeplinirea misiunii de pregătire a ceasurilor grele, unde Mircea Vulcănescu a contribuit din plin, prin moartea sa, putem considera simbolic, o asumare a suferinței unei întregi generații.

Îndeplinind misiunea generației sale, prin sacrificiu și determinare prometiană, Mircea Vulcănescu a deprins patosul mesianic și recuperator în cadrul asociațiilor și cercurilor creștine, în care s-a format ca student creștin.

Note

1. Ioan Scurtu, Gheorghe Buzău, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, Editura Paideea, București, 1999, p. 30.
2. Mihai Constantin, *Biserica și elitele intelectuale interbelice*, Editura Institutul European, București 2009, p. 7.
3. Mișcarea tinerei generații, în *viziunea istoricului Ioan Scurtu*, în "Istoria Românilor în sec. XX (1918-1948)", ..., p. 29.
4. Arșavir Acterian, *Intelectualitatea interbelică, între Ortodoxie și Tradiționalism*, Editura Vremea, București, 2008, p. 48.
5. Mircea Eliade, *Piloții orbi*, în „Vremea”, 19 septembrie 1937.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.
8. Sorin Pavel – coautor al *Manifestului Crinului alb*. Autorii sunt tânărul filosof Sorin Pavel (născut în 1903), tânărul arheolog Ion Nestor (născut în 1905), și tânărul jurist Petre Marcu-Balș (născut în 1905), cel din urmă cunoscut ulterior sub pseudonimul Petre Pandrea. În manifestul respectiv, „bătrânii” sunt desființați: „o generație în care nimeni n-a gândit cu adevărat”, „în capul lor domnește golul”, „ei n-au credință, idealuri, întrebări, ei n-au nimic”, în „Gândirea”, nr. 8-9/1928, p. 311-317.
9. Profesorul, cum era cunoscut Nae Ionescu, era inițiatorul acestui demers, în perioada imediată primului război mondial, el fiind cel care introduce un curs de *Filosofie a Religiei* la Facultatea de Filosofie din București.
10. Emil Cioran, *Scrisoare către Viorica Vulcănescu*, în Mircea Vulcănescu, „Ultimul cuvânt”, Editura Humanitas, București, 1992, p. 165.
11. Mihai Șora, *Despre Mircea Vulcănescu, câteva cuvinte...*, în Marin Diaconu, „Mircea Vulcănescu. Profil spiritual”, Editura Eminescu, București, 2001, p. 152.
12. Marius Dobre, Victor Emanuel Gica, Dragoș Popescu, *Filosofia lui Mircea Vulcănescu*, Editura Paralela 45, Pitești, 2011, p. 121.
13. Creștin ortodox autentic, susținător al românismului și ortodoxiei, Mircea Vulcănescu folosea adesea trimiteri la doctrina catolică (Toma D'Aquino – teolog apreciat de Mircea Vulcănescu la studiile sale din Franța).
14. Mircea Eliade, *Trepte pentru Mircea Vulcănescu*, în Marin Diaconu, *op. cit.*, p. 118.
15. Mircea Vulcănescu a prezentat teza leninistă la *Simpozionul „Lenin”*, prezidat de Rădulescu Motru la Fundația Universitară „Carol I”.
16. Mircea Eliade, *Trepte pentru Mircea Vulcănescu*, în Marin Diaconu, *op. cit.*, p. 118.
17. Mircea Vulcănescu, *Omul românesc*, în „Opere”, vol. I-II, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 933.
18. *Ibidem*, p. 933.
19. *Ibidem*.
20. *Ibidem*, p. 934.
21. *Ibidem*, p. 933.
22. Mircea Vulcănescu, *Cele două Românii*, în „Dreapta”, 11 decembrie 1932 (reprodus în „Opere”, vol. II, pp. 682-687).
23. Pr. Lect. Dr. Gheorghe Holbea, *Curs Dogmă și spiritualitate*, București, 2011, p. 12.
24. *Ibidem*.
25. Pentru Mircea Vulcănescu, „Religiozitatea” este „facultatea de conservare a valorii energetice” (un sentiment din domeniul volițiunilor - Nordau), iar „tradiția” este „partea care dezvelește un ideal”. A se vedea Mircea Vulcănescu, *Contribuțiuni la o nouă îndrumare a concepțiilor moderne asupra problemei religioase. Studiu critic*, în vol. „Bunul Dumnezeu cotidian”, Editura Humanitas, București, 2004, p. 176.
26. *Ibidem*.
27. Studiul lui N. Berdiaev, *Spiritualitate creștină*, la Conferința Sud-Estului European, în Austria (30 aprilie – 6 mai 1927).
28. Mircea Vulcănescu, *Conferința Sud-Estului European*, în vol. „Bunul Dumnezeu cotidian...”, p. 170.
29. *Ibidem*.
30. Mircea Vulcănescu, *Jacques Maritain – gânditorul și artistul*, în „Bunul Dumnezeu cotidian...”, p. 221.
31. *Ibidem*.
32. *Ibidem*.
33. *Ibidem*.
34. Pr. Lect. Dr. Gheorghe Holbea, *op. cit.*, p. 14.
35. Însemnări ale lui Arșavir Acterian după consultarea revistei „Agora”, tipărită de Dorin Tudoran, în America, cu multe mărturisiri ale lui Emil Cioran.
36. Clasificare din Mircea Vulcănescu, *Tânără generație*, în *op. cit.*, p. 72-74.
37. Referitor la modul în care trebuie înfăptuită unitatea sufletească a românilor; încă divizați regional între tipul bizantino-francez al muntenilor, cel rusesc al basarabenilor și cel latino-kantian al ardelenilor, Mircea Vulcănescu descrie modul în articolul *Misiunea culturală a studenției românești*, din anul 1935, inclus în culegerea „De la Nae Ionescu la Criterion”, Ediție îngrijită de Marin Diaconu, Editura Humanitas, București, 2003, p. 167-172. În respectivul articol, autorul indică formarea mediului românesc de difuziune a ideilor și organizare a acțiunii, transfigurarea valorilor sufletului național în creația cultă și alcătuirea juridică a statului pornind de la nevoile națiunii, fără imitații ale unor forme străine, drept căi de realizare a acestui obiectiv-cadru.
38. Pr. Lect. Dr. Gheorghe Holbea, *op. cit.*, p. 16.
39. Mihail Polihroniade, *Generația tânără și ritmul mondial*, în „Azi”, nr. 1, ianuarie 1933.
40. Arșavir Acterian, *op.cit.*, p. 56.
41. Arșavir Acterian, referitor la această înclinație a Profesorului spre extreme, privește îndoielnic la această încercare a lui Nae Ionescu, spunând că se teme că nu va găsi o solidă întemeiere în realitățile de viață românească, în firea românului ortodox. Important, tot el consideră, sunt elementele esențiale ce se contopesc prin înflăcărea și suflul de credință al tuturor oamenilor curați sufletește și inimoși ai României.
42. Arșavir Acterian, *op.cit.*, p. 56.
43. Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 139.

CĂRTURARUL VASILE NETEA ȘI ISTORICUL BISERICESC IOAN LUPAȘ

Pr. prof. dr. Florin BENGHEAN

Cuvinte cheie: cercetători români, Transilvania, istorie, Biserica Ortodoxă

Key words: *Romanian scholars, Transylvania, history, Orthodox Church*

Abstract

The life of the scholar Vasile Netea was entirely dedicated to study and intellectual work. He was a spiritual man. He was a scholar passionate of the holy things, close to the men of the Church, its great hierarchs. Through his writing, he approached religious literature, conferring it an important role in the action of improving the culture level of the Romanian people. Netea approaches with humbleness the study of the lives of the Romanian Church great personalities, creators of Romanian culture and language and fighters for the national ideal of Romanians. Are worth mentioning here the extremely beautiful work which the scholar Vasile Netea dedicated to one the greatest Romanian historians, Ioan Lupaș. We have to mention the manner in which the personality of Ioan Lupaș is reflected in "Memories", by Vasile Netea. We can state that Netea respected and appreciated enormously the one who was his teacher, professor Ioan Lupaș, as a proof being the fact that Netea evoked him in his "Memories". Historian, publicist, priest, professor, academician and Transylvanian fighter, these are the roads Ioan Lupaș stepped on with dignity, setting at the foundation of his belief science and at the foundation of the science belief, fruitful and valuable ties, transplanted in the hearts of the students and his believers.

Viața cărturarului Vasile Netea a fost în întregime închinată studiului și muncii intelectuale. A avut un suflet pur, curat, plin de dragoste pentru cei din jurul său. A dat dovadă de dragoste de țară, militând tot timpul în interesul națiunii românești, făcând acest lucru mai ales prin ceea ce a scris. Și a scris mult și a avut un deosebit succes. A dat dovadă de dragoste față de părinți. Și-a iubit părinții ca pe lumina ochilor săi, cum de altfel l-au iubit și părinții pe el. Și-a iubit satul și pe toți consătenii săi, și-a iubit familia mai mult ca orice. A avut foarte mulți prieteni, pretutindeni a fost înconjurat de prieteni. A știut să-și facă prieteni, prin comportamentul său, prin maniera sa de a fi, s-a impus ca un model de om, a știut să se facă respectat, respectându-i pe ceilalți, a iubit pe cei din jur, ca să fie la rândul său iubit de aceștia, ca să fie apreciat, a muncit serios pentru a se realiza pe plan intelectual și a făcut-o cu un deosebit succes. Referindu-ne, retrospectiv, la opera lui Vasile Netea, putem spune că acest cărturar a lăsat posterității o operă monumentală, o operă impresionantă atât prin dimensiunile sale, cât și prin profunzimea temelor pe care le abordează.

Vasile Netea, cărturarul nostru de pe Valea Mureșului, a fost un om spiritual. A fost un cărturar aprobat de cele sfinte, apropiat de oamenii Bisericii, de marii ierarhi ai acesteia, s-a referit prin scrisul său la literatura religioasă, atribuindu-i acesteia rolul primordial în acțiunea de culturalizare a poporului

român. Netea se apleacă cu pioșenie asupra marilor personalități din viața Bisericii Române, creatori de limbă și cultură românească și luptători pentru idealul național al românilor. În istoria culturii vechi românești, și anume în perioada ei de plămădire, au ostentat cu râvnă vrednică de pomenire un șir lung de clerici luminați, iubitori de țară, adevărați pionieri în vremuri de alegere a luminii de întuneric, ctitori de limbă, de cultură și de unitate românească. Numele lor a fost căutat cu pasiune și mîgală, a fost descifrat de cercetători pe frontispicii sau pe margini de manuscrise și de cărți și a intrat de mult în patrimoniul național. A-i aminti iar și iar e ca o rugăciune senină de laudă și de mulțumire, ca o cântare Patriei, în care ei sunt refrenul ce revine în ritm de respirație în eternitate. Printre acești cercetători care se apleacă asupra activității Bisericii și a membrilor ei, se află la loc de cinste și Vasile Netea. Prin scrisul său, Netea scoate în evidență marile realizări ale Bisericii, de-a lungul timpului.

În preocupările cărturarului Vasile Netea se regăsește și folclorul nostru românesc, ba mai mult, Netea scrie destul de mult și extrem de elogios despre acest fenomen al folclorismului mureșean, evidențiind pe reprezentanții săi de seamă, de aici noi putând desprinde concluzia că între Vasile Netea și satul românesc, folclorul românesc și tot ceea ce exprimă spirit și trăire românească, a existat o legătură care niciodată nu s-a redus la puțin, ci tot timpul a fost tralnică, ceea ce denotă

faptul că acest cărturar din Deda Mureșului, și el provenind din părinți țărani, a fost extrem de legat de pământul strămoșesc, românesc, de datinile, tradițiile, obiceiurile acestui neam care i-au încântat sufletul în toată viața sa, un loc important ocupând în sufletul lui Vasile Netea, Valea Mureșului Superior, de unde s-a ridicat și a urcat pe piscurile societății românești, dar nicio clipă nu a uitat de unde a plecat, totdeauna și-a întors privirea cu dragoste în urmă, spre cei care i-au fost atât de dragi, părinții, prietenii, cunoscuții, rudele, el însuși fiind foarte bucuros că s-a născut român, creștin ortodox, pe aceste mirifice meleaguri mureșene care au primit binecuvântarea lui Dumnezeu, fiind ocrotite de-a lungul timpului.

Între preocupările de căpătâi ale lui Vasile Netea, se numără și una de maximă importanță: învățământul românesc. Vasile Netea își dă seama din plin de importanța procesului de învățământ. De învățământ depinde viitorul țării. Învățătorii erau cei care aveau rolul principal în formarea oamenilor. De modul în care sunt formați acești oameni depinde felul în care ei vor acționa mai departe în societatea românească și implicit de acest lucru depinde și viitorul țării. În cadrul acestui proces de învățământ, Vasile Netea surprinde rolul pe care l-a avut și îl are cartea ca manifestare și mărturie permanentă a culturii și a unității naționale românești. Timp de secole, pentru toți călătorii care au străbătut pământul românesc, mărturia cea mai la îndemână -și totodată cea mai sigură- pentru a constata și înregistra romanitatea poporului român, a fost limba sa vorbită, aceeași pe ambele versante ale Carpaților. Se desprinde cu certitudine o implicare profundă a cărturarului Vasile Netea în învățământul românesc, atât prin modul său de a activa (a îndeplinit onorantele funcții de învățător și profesor), cât și prin maniera de a scrie, referindu-se în scrisul său la toate marile realizări și marile personalități ale învățătorimii. Vasile Netea, prin tot ceea ce a făcut, conștientizând din plin misiunea sa și rolul pe care îl are dascălul în societate, a acționat cu toată puterea sa intelectuală în sprijinul ideii de culturalizare a poporului român.

Vasile Netea, prin vasta sa operă, vorbește despre întreaga istorie a poporului român, analizând toate epocile istoriei noastre, începând de la rolul pe care l-au jucat pe acest teritoriu strămoșii noștri dacii, continuând firul istoriei până în ziua în care a trăit, fiind

tot timpul extrem de documentat și de pregătit, așa cum stă în firea unui adevărat cărturar și istoric. Vasile Netea, în formația sa de istoric, se ocupă de evenimentele majore ale istoriei noastre, în mod accentuat de cele mai importante, evocând și rolul pe care l-au jucat la momentul respectiv personalitățile vremii. Evocă revoluția de la 1848-1849, care prin rezultatele sale, a scris o frumoasă pagină în istoria poporului român, croind acestui neam un drum extrem de luminos în perioada care a urmat. Istoricul din Deda Mureșului evocă și Războiul de Independență din 1877, unde poporul român, luptând până la sacrificiu, a obținut ceea ce de mult și-a dorit: independența de stat, fapt care a însemnat enorm în realizarea marelui ideal al românilor, fiind un pas mai mult decât hotărâtor în această privință. Netea, prin scrisul său, evocă Memorandumul, de asemenea prezintă și evenimentele Primului Război Mondial, pentru ca toate acestea să ducă la realizarea Unirii celei Mari, a unirii tuturor românilor într-un singur stat liber și independent, eveniment care se regăsește foarte pe larg în opera cărturarului Vasile Netea, acesta prezentând cu de-amănuntul toate aspectele importante legate de Unirea cea Mare. Cărturarul Vasile Netea este unul dintre cei mai mari istorici ai unității naționale a poporului român.

Cărturarul Vasile Netea include în paginile sale numeroase elogii aduse personalităților importante ale culturii și ale istoriei poporului român. Evocă activitatea unor personalități care și-au adus o contribuție importantă la realizarea marilor momente fericite ale istoriei. De asemenea, vorbește în cuvinte elogioase și despre unele personalități pe care le-a cunoscut și cu care a avut relații de prietenie, evocă personalitatea unor oameni născuți ca și el, pe Valea Mureșului, analizează, făcând precizări elogioase, scrisul acestor oameni. Panopia de mari personalități ale vieții culturale, istorice și sociale, pe care Vasile Netea le elogiază în mod deosebit, este foarte vastă. Netea surprinde rolul important pe care aceste personalități l-au jucat în angrenajul vieții românești pe toate planurile și observăm că aceste persoane sunt de primă mărime, care au avut un rol hotărâtor la scrierea istoriei noastre, Vasile Netea acordând fiecăruia meritul care i se cuvine, scriind cuvinte extrem de frumoase la adresa tuturor, pe unii chiar cunoscându-i, fiind contemporani.

Din tot ceea ce a scris cărturarul Vasile

Netea se distinge clar patriotismul său, numărându-se printre cei care au militat și luptat pe toate căile pentru libertatea poporului român, pentru integritatea teritorială a României, din activitatea sa reiese clar dorința de liniște și pace care trebuie să domnească între toți românii. Vasile Netea se dovedește a fi un patriot desăvârșit, acest lucru rezultând mai ales din scrierile sale. Într-un mod original prezintă Vasile Netea ideea unității naționale, idee care este prezentă în fiecare moment al istoriei, tot timpul militându-se pentru realizarea acestui mare ideal al tuturor românilor de pretutindeni. Marea Unire - spune Vasile Netea - nu a fost rezultatul unei conjuncturi, după cum nu a fost opera unui singur partid politic, a unei singure clase sau pătri sociale, ci a fost scopul întregii națiuni române: pentru acest ideal au acționat toate forțele poporului român. Deși scrise și rostite în împrejurări diferite, lucrările și studiile lui Netea sunt strâns legate între ele prin firul roșu care le străbate de la un capăt la altul: ideea originii comune a tuturor românilor locuitori în Țara Românească, Moldova și Transilvania, a continuității lor neîntrerupte. Această idee a fost timp de secole ideea fundamentală a tuturor cărturarilor și luptătorilor patrioți din toate țările românești, ea fiind mărturisită pretutindeni.

Se cuvine să mai amintim și faptul că sectorul publicistic al activității lui Vasile Netea este unul bogat și variat. Netea a întreprins și în acest domeniu o activitate titanică, scriind un număr impresionant de articole de revistă. Stilul său este unul propriu, original. Opera aceasta de publicist a lui Vasile Netea se întinde pe o perioadă de timp foarte îndelungată, începând din frageda tinerețe și mergând până în momentul în care firul vieții sale s-a întrerupt. În activitatea publicistică, Netea dă dovadă de clarviziune și precizie. Este foarte documentat de fiecare dată. Cărturarul Vasile Netea a cultivat, de asemenea și interviul. Interviul, de al cărui farmec a fost captivat încă din adolescență Vasile Netea, constituie una din cele mai spontane și mai directe și totodată una dintre cele mai utilizate forme de mărturisire publică a unui scriitor, de informare asupra existenței, activității și proiectelor sale.

Cărturarul Vasile Netea a fost și un ilustru reprezentant al Astrei, atât prin scrisul său cât și prin ceea ce a întreprins și prin acțiunile la care a luat parte. Vasile Netea scria despre Astra, că fără aceasta (Astra), fără adunările

ei generale, fără despărțămintele și fără cercurile ei culturale, fără publicațiile și fără bibliotecile ei, fără oamenii ei sdraveni, entuziaști, buni români și buni creștini și tot pe atât de străluciți cărturari și luptători naționali, greu ne-am putea îndeplini întreg progresul cultural al neamului românesc din Transilvania, care, sub raportul educării și instruirii maselor populare, sta adeseori mai bine decât înșiși frații din țara liberă. Activitatea și rezultatele culturale ale Astrei constituie cea mai frumoasă și cea mai trainică biruință a strădaniilor intelectualilor ardeleni de a ridica nivelul satelor noastre și a le îndrepta cu hotărâre și devotament pe căile culturii și ale civilizației. De fapt Vasile Netea are studii întregi, în care elogiază acțiunile Astrei, al cărui membru marcant a fost și în cadrul căreia a desfășurat o intensă și prestigioasă activitate culturală.

Remarcând că opera cărturarului din Deda Mureșului, Vasile Netea, este de dimensiuni impresionante, dar în același timp și de o calitate și profunzime deosebite; afirmăm că Vasile Netea acoperă, prin scrisul său, domenii foarte importante ale culturii românești. Prin tot ceea ce a scris și prin conferințele pe care le-a susținut, Netea s-a dovedit a fi un scriitor foarte profund, dând dovadă de o seriozitate ireproșabilă de-a lungul întregii sale cariere. A susținut și foarte multe conferințe, remarcându-se ca un adevărat orator, lucru semnalat îndeosebi de cei care l-au ascultat. Netea a vorbit și a scris enorm. Se impune ca un adevărat cărturar al poporului român. Prin tot ceea ce a făcut, Vasile Netea a scris o pagină de aur, a însemnat și înseamnă pentru istoriografia românească un reper demn de urmat.

Ne vom referi în continuare la cuvintele extrem de frumoase pe care cărturarul Vasile Netea le dedică uneia dintre cei mai mari istorici, Ioan Lupaș.

Marele istoric, profesor, om politic, preot, academician, Ioan Lupaș, s-a născut la 9 august 1880 în Săliște (jud. Sibiu) ca vâstar al unei familii de țărani, și-a făcut studiile primare în comuna natală, iar Liceul la Sibiu și apoi studiază la Liceul ortodox „Andrei Șaguna” din Brașov. Trecerea sa la Brașov, unde a avut ca profesori, între alții, pe Virgil Onițiu, pe Vasile Goldiș și pe Iosif Blaga, figuri strălucite de educatori transilvani, a fost un moment de importanță decisivă pentru ulterioara dezvoltare a sa. Examenul de maturitate l-a trecut aici, în iunie 1900, I. Lupaș reu-

șind ca cel dintâi eminent din seria celui an. Studiile universitare, începute în pragul unui veac nou, le-a urmat la Universitatea din Budapesta, având ca specialitate: istoria și limba latină, iar după obținerea diplomei de doctor a plecat cu Goga la Universitatea din Berlin și de aici, tot împreună, într-o călătorie de studii în Italia de Nord.

A fost apoi profesor de Istorie bisericească și Istoria românilor la Institutul teologic-pedagogic "Andreian" din Sibiu (1905-1909). Catedra ce i s-a oferit la Institutul "Andreian" din Sibiu în 1905 a fost deci o consecință firească a activității de până atunci. A fost primul caz de abatere de la tradiția seculară a acestei școli, ai cărei profesori trebuiau să fie totdeauna și absolvenți de teologie. Cu Ioan Lupaș s-a făcut excepție, el fiind numai "doctor în filosofie", la numire i s-a pus însă condiția să urmeze cursurile de teologie și să dea toate examenele. Astfel ajunse Ioan Lupaș la începutul carierei sale didactice să fie propriul său elev. Cu prilejul examenelor de sfârșit de an din materia predată de dânsul era chestionat de către asesorul consistorial Matei Voileanu, un cunoscut cercetător în domeniul trecutului transilvan. În 1907, Lupaș a fost închis la Seghedin timp de trei luni, iar în anul următor a fost silit să se retragă din învățământ, fiind numit preot paroh și "administrator protopopesc" în Săliște, iar în 1910 ales protopop, concomitent a funcționat și ca "inspector" al școlilor primare ortodoxe din protopopiatul Săliște. În 1916/1917 a avut domiciliu forțat în județul Șopron, în Ungaria și în Budapesta. A militat pentru unirea Transilvaniei cu vechea Românie, fiind delegat la Marea Adunare de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, membru în „Marele Sfat al națiunii române” și secretar general al "Resortului Culte și Instrucțiune Publică" din Consiliul Dirigent; deputat al Săliștei în primul parlament al României întregite. Din toamna anului 1919, este profesor titular la catedra de Istorie modernă a românilor și Istoria Transilvaniei la Facultatea de litere și Filosofie a Universității din Cluj, la care a funcționat până la pensionare, în 1946, formând numeroși profesori și cercetători; în mai mulți ani școlari a predat Istoria Bisericii Române la Academia teologică din Cluj. Din 1914 a fost membru corespondent, iar din 1916 membru activ al Academiei Române, mai târziu este președinte al secției istorice a Academiei (1932-1935); membru în comitetul central și președinte al secției istorice a

Astrei; fondator și codirector al "Institutului de Istorie Națională" din Cluj, publicând cele zece "Anuare" ale acestuia. A fost deputat în mai multe legislaturi, ministru al Sănătății și Ocrotirilor Sociale, apoi al Cultelor și Artelor; din cauza activității sale politice, a fost închis mai mulți ani la Sighet din dispoziția autorităților comuniste. De asemenea, a fost membru în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Sibiului și în Congresul Național Bisericesc al Mitropoliei Ardealului, iar după 1921 membru în Adunarea eparhială a Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului și în Congresul Național Bisericesc din București; delegat la Congresul ecumenic de la Stockholm din 1925.

În Transilvania, la începutul secolului al XX-lea și apoi în perioada interbelică, studiile de istorie bisericească au cunoscut o perioadă de înflorire, datorită, în special, activității istoricului Ioan Lupaș. Nicolae Iorga spunea că Ioan Lupaș este "cel mai bun scriitor istoric din tânăra generație ardeleană". Pe drept cuvânt, Lupaș este unul dintre cei mai mari istorici bisericești ai secolului al XX-lea.

Vom deschide șirul lucrărilor sale de istorie bisericească, bineînțeles, cu teza sa de doctorat, cu titlul *Biserica ortodoxă din Transilvania și unirea religioasă din veacul al XVIII-lea*, în limba maghiară, la Budapesta în 1904. Ioan Lupaș este biograf al uneia dintre cele mai reprezentative personalități bisericești din Transilvania, Mitropolitul Andrei Șaguna, căruia i-a închinat mai multe lucrări, cum ar fi: *Mitropolitul Andrei Șaguna. Scriere comemorativă la serbarea centenară a nașterii lui*, Sibiu 1909; *Viața și faptele lui Andrei Șaguna, mitropolitul Transilvaniei*, București, 1913; *Mitropolitul Andrei Șaguna*, Sibiu, 1921; *Andrei Șaguna și conducătorii „Asociației transilvane” (1861-1922)*, București, 1923; *Contribuții la istoria culturală și politică a epocii lui Șaguna*, ... menționăm de asemenea o lucrare închinată mamei marelui mitropolit, lucrare intitulată *Viața unei mame credincioase: Anastasia Șaguna*, Sibiu, 1912. Din expunerile lui Ioan Lupaș asupra activității marelui mitropolit Andrei Șaguna, se desprinde constatarea că el a fost una dintre cele mai proeminente personalități din trecutul Bisericii noastre. Alte lucrări ale lui Lupaș se referă la viața bisericească a românilor transilvăneni mai ales în secolul al XVIII-lea, precum și la unii ierarhi de seamă ai Bisericii noastre. Amintim aici: *Șovinismul confesional în istoriografia românească ardeleană. Studiu critic*, Sibiu, 1903; *Misiunea episcopilor*

Gherasim Adamovici și Ioan Bob la Curtea din Viena în anul 1792, Sibiu, 1912; *Principele ardelean Acațiu Barcai și mitropolitul Sava Brancovici, 1658—1661; Contribuțiuni la istoria românilor ardeleni, 1780—1792. Cu 84 acte și documente inedite*; Episcopul Vasile Moga și profesorul Gheorghe Lazăr; *Din istoricul ziaristicii românești*, Arad, 1916; *Luptători pentru lumină*, Arad, 1916; 12 pețitori ai Episcopiei transilvane vacante de la 1796 la 1810, București, 1916; Nicolae Popea și Ioan Micu Moldovan. Discurs de recepție la Academia Română, București, 1920. În 1918 și-a tipărit lecțiile ținute la Sibiu, sub titlul *Istoria bisericească a românilor ardeleni*. Are o lucrare închinată localității sale natale Săliște, intitulată *Câteva pagini din trecutul comunei Săliște. Schiță istorică*, Sibiu, 1903. Ca protopop în Săliște, de la 1909 până la 1919, și-a îmbărbătat credincioșii prin cuvântări bisericești și naționale, tipărite în seria "Biblioteca Șaguna" cu titlul *Mângâiați poporul, având bucuria să le vestească, "la plinierea vremii"* și mult așteptata unire a tuturor românilor. A mai publicat o *Carte de istorie bisericească ilustrată*, București, 1933; un manual de *Istoria Bisericii Române*, Craiova, 1944. De asemenea, activitatea publicistică a istoricului Ioan Lupaș este impresionantă. Aproape o mie de studii și articole cu caracter istoric a publicat în zeci de periodice, dintre care menționăm câteva ale Bisericii: *Revista Teologică*, *Telegraful Român*, *Biserica Ortodoxă Română*, *Renașterea* etc. Multe din studiile sale de istorie bisericească sunt cuprinse în cele cinci volume de *Studii, conferințe și comunicări istorice*. Istoricul Ioan Lupaș a trecut la cele veșnice la 3 iulie 1967, la București și a fost înmormântat la Cernica.

Iată cum îl descrie Vasile Netea pe ilustrul cărturar Ioan Lupaș:

"La 3 iulie 1967, a încetat din viață istoricul IOAN LUPAȘ, fost profesor la Universitatea din Cluj și membru al Academiei Române. Cu el dispăre, ca dintr-o pădure rărită, ultimul reprezentant al marii generații de cărturari transilvăneni — Gh. Bogdan Duică, Sextil Pușcariu, Al. Lapedatu, N. Drăganu, Silviu Dragomir — care cu arma științei și-au legat numele de eroica luptă a desăvârșirii unității politice a poporului român. Ioan Lupaș s-a născut la 9 august 1880 în comuna Săliște din apropierea Sibiului. Părinții săi — Marina și Toma — descindeau din vechi familii de oieri. A urmat cursurile școlii primare în Săliște, iar pe cele liceale la Sibiu și Brașov, unde în 1899

și-a luat bacalaureatul. În toamna aceluiași an, s-a înscris la Universitatea din Budapesta, luându-și, în 1904, doctoratul în istorie, cu mențiunea „magna cum laude”. Pentru completarea pregătirii științifice, cu ajutorul unei burse acordate de societatea Transilvania din București, a luat apoi drumul Berlinului, iar în primăvara anului 1905 a făcut o călătorie de studii în Italia.

Ca student la Budapesta, alături de O. Goga, A.P. Bănuț, Alexandru Ciura ș.a., Ioan Lupaș a fost unul din întemeietorii marii reviste literare *Luceafărul*.

În toamna anului 1905, a fost numit profesor de istoria românilor la seminarul din Sibiu, iar în 1909 protopop la Săliște și inspector al școlilor ortodoxe din eparhia Sibiului.

În 1910, în urma activității științifice desfășurate, a fost ales membru corespondent al Academiei Române din București, iar în 1916 membru activ. La începutul anului 1919, după realizarea unității naționale, a fost numit profesor la Universitatea din Cluj unde, la catedra de istorie modernă a românilor, a funcționat până la pensionare (1945). În toți acești ani a deținut, împreună cu Alexandru Lapedatu, și calitatea de director al Institutului de Istorie Națională din Cluj, în cadrul căruia s-au format generațiile de istorici transilvăneni din perioada interbelică. În 1942, cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani, profesorii de la Universitatea din Cluj, cu o întârziere de doi ani, determinată de „diktatul” de la Viena, i-au consacrat un strălucit volum omagial cuprinzând, alături de studiile de specialitate, numeroase amintiri și referințe bio-bibliografice, iar Academia Română, la 29 octombrie 1943, l-a sărbătorit într-o ședință publică. La 30 iunie 1967, Ministerul Învăță-mântului i-a conferit înaltul titlu de profesor emerit”.

Spune în continuare Vasile Netea că: "În timpul îndelungatei sale existențe, Ioan Lupaș a îmbrățișat numeroase și adânci domenii de activitate, relevându-se deopotrivă ca om de știință, publicist, conferențiar și luptător pentru progresul social al maselor și pentru desăvârșirea unității naționale a poporului român. Numărul volumelor și manualelor publicate de I. Lupaș se ridică la peste 80, iar al articolelor și recenziilor la peste 1000. A colaborat, până în 1918, la cele mai cunoscute periodice, atât din Transilvania, cât și din vechea țară: *Telegraful român*, *Luceafărul*, *Țara noastră*, *Transilvania (Sibiu)*, *Gazeta Transilvaniei (Brașov)*,

Tribuna, Românul (Arad), Neamul românesc, Convorbiri literare (București), Viața românească (Iasi), Junimea literară (Cernăuți), Societatea de mîine (Cluj) etc. Timp de 15 ani a redactat Anuarul Institutului de Istorie Națională din Cluj.

Primul său articol a apărut în anul 1901, înfățișând semnificația istorică a lui Petru Maior, a cărui ideologie patriotică o continua. În anii următori, se va consacra studierii activității altor protagoniști transilvăneni – George Barițiu, George Lazăr, Avram Iancu, Ioan Piuaru Molnar, Andrei Mureșeanu, Nicolae Popea, Ion Micu Moldoveanu – oprindu-se apoi, mai îndelungat, asupra vieții și activității mitropolitului Andrei Șaguna.

Numeroase alte articole au fost destinate apărării limbii și școlii poporului român față de politica de deznaționalizare urmărită de guvernele reacționare de la Budapesta, și de relevare a originalității și caracterului umanist al culturii românești. Articolele lui Ioan Lupaș, versurile lui Octavian Goga, nuvelele și povestirile lui Ion Agârbiceanu au constituit, înainte de Unirea din 1918, manifestații dintre cele mai viguroase ale spiritului și speranțelor românești transilvănene.

Cărturarul Vasile Netea mai adaugă faptul că: "o largă atenție a acordat Ioan Lupaș studierii originilor și dezvoltării voievodatului transilvan, răscoalelor țărănești din 1437, 1514, 1784, revoluției din 1848 și luptelor pentru unitatea națională, aducând contribuții și interpretări noi, originale, la cunoașterea și aprecierea acestor mari capitole ale istoriei românești. Concepând istoria Transilvaniei ca o parte integrantă a istoriei generale a românilor, I. Lupaș a subliniat cu iscusință și fermitate permanentele legături economice, culturale și politice ce au existat între românii de pe ambele versante ale Carpaților – legături care au sfârșit prin a impune constituirea statului național român unitar. Urmărind procesul istoric care a determinat realizarea unității noastre politice, I. Lupaș afirma în 1937, în prefața uneia din lucrările sale: „Unirea națională politică de la anul 1918 nu se cuvine să fie înfățișată, nici măcar în parte, ca un dar coborât asupra neamului românesc din încrederea și din simpatia lumii civilizate, nici ca o alcătuire întâmplătoare, răsărită din greșelile dușmanilor de veacuri. Chiar dacă asemenea greșeli nu s-ar fi săvârșit niciodată asupra românilor subjugăți... stăpânirile nedrepte ar fi trebuit să se desumfle și micșoreze îndată ce dreptul tuturor popoarelor de a-și croi

soarta după buna lor pricepere a izbutit a se înălța la treapta de putere hotărâtoare în noua întocmire a așezământului de pace european".

Cităm câteva din șirul numeroaselor sale lucrări: *Mitropolitul Andrei Șaguna* (1909); *Contribuțiuni la istoria ziaristicii românești ardeleni* (1926); *Cronicari și istorici români din Transilvania* (1934); *Răscoala țăranilor din Transilvania* (1934); *Paralelism istoric* (1937); *Istoria Unirii românilor* (1937); *Documente transilvane* (1940); *Studii, conferințe, și comunicări istorice* (5 volume, 1928–1945), *Zur Geschichte der Rumanen* (1943). Apărător îndrăzneț al țărânimii asuprite, în 1907, Ioan Lupaș, ca și N. Iorga, s-a solidarizat cu răscoala țăranilor din vechea Românie, fiind condamnat la închisoare ca instigator pentru articolul *Toate plugurile umblă*, publicat în revista "Țara noastră" de la Sibiu.

Tot Vasile Netea mai spune că: "o bună parte din activitatea sa culturală destinată luminării țărânimii s-a desfășurat în cadrele „Asociațiunii pentru literatura și cultura poporului român”, în colecția căreia a publicat însemnate scrieri alcătuite într-un neaoș grai popular.

Prin patriotismul său neșovăitor, prin largile sale vederi sociale, prin exemplara sa putere de muncă și prin contribuția adusă la dezvoltarea științei istoriei și culturii poporului român, Ioan Lupaș a înscris în istoriografia română o pagină de netăgăduită importanță¹.

Trebuie să ne referim și la modul în care personalitatea lui Ioan Lupaș este reflectată în „Memoriile” lui Vasile Netea. Putem afirma astfel că Netea l-a respectat enorm și l-a apreciat în mod deosebit pe cel care a fost dascălul său, profesorul Ioan Lupaș, drept dovadă fiind faptul că Netea îl evocă de-a dreptul pe ilustrul său dascăl în „Memoriile” sale. Netea îl amintește pe Lupaș în „Memorii” de peste 50 de ori, îi acordă spații importante, pagini întregi, în care evocă pe larg personalitatea ilustrului său dascăl, Ioan Lupaș. Menționăm, de asemenea, faptul că, la Cluj, Netea l-a avut ca profesor pe Ioan Lupaș, cărturarul mureșean bucurându-se enorm să audieze cursurile acestui mare dascăl.

Tot din „Memoriile” lui Netea aflăm că: „în primăvara anului 1940, când se împlineau doi ani de la moartea lui Octavian Goga, Lupaș, fiind unul din cei mai apropiați prieteni ai săi, l-am însoțit până la Ciucea, pe Valea Crișului „iute”, unde se afla mormântul poetului.

Atunci am văzut pentru întâia oară un cadavru îmbălsămat, Goga păstrându-și neatinse toate trăsăturile feții și chiar culoarea obrazilor”².

De asemenea, menționăm faptul că, în 1945, Lupaș avea să fie raportorul cărții lui Netea, intitulată: *De la Petru Maior la O. Goga – studii și evocări istorice* – prezentată la unul din premiile Academiei Române. În urma raportului său, s-a acordat lui Netea premiul statului, „Gheorghe Asachi”.

Se cuvine să amintim câteva lucruri despre studiul lui Vasile Netea intitulat: *Este istoria Transilvaniei un studiu inutil?* Iată ce spune Netea referitor la acesta: „Studiul menționat era continuarea unei conferințe rostite la Cluj de către istoricul Ioan Lupaș prin care acesta arătase lipsa de atenție a unor manuale liceale față de istoria Transilvaniei. Continuând firul gândirii și al cercetărilor lui Lupaș, eu am întreprins o investigație asupra manualelor de curs primar, demonstrând lacunele descoperite în acestea și dând totodată un proiect pentru o nouă programă analitică. La îndemnul lui Ioan Lupaș, am editat studiul și într-o broșură aparte, pe care am publicat-o fără întârziere, având în frunte o scrisoare a fostului meu profesor de la Cluj. Peste câteva luni, în urma rebeliunii, legionarii fiind îndepărtați de la putere, eram invitat la Minister de către directorul general al învățământului primar și normal primar, profesorul Radu Petru, pentru a fi întrebat dacă aș consimți să intru în comisia nou înființată pentru revizuirea manualelor, studiul meu fiind considerat ca un studiu de bază al acestei comisii. Am

acceptat, și astfel, timp de câteva săptămâni, am lucrat în această comisie împreună cu Zenovie Păclișan. Începând din anul 1942, în urma propunerilor comisiei, conținutul manualelor noastre s-a schimbat, istoria Transilvaniei primindu-și în toate scrierile didactice locul meritat”³.

Iată ce mai spune Vasile Netea în alt loc din „Memorii”: „Frate de cruce cu înviforatul cântăreț al pătimirii noastre, Octavian Goga, stâlp al generației Luceafărului, având un condei pe cât de iscusit, tot pe atât de energic în a combate provocările și mistificările diferiților istorici, ziarști și politicieni șoviniști, Ioan Lupaș a dat nenumărate și crâncene lovituri politicii statului opresor, pregătind astfel ziua cea mare a Unirii tuturor românilor. Alături de fulgerele din cântarea lui Octavian Goga, articolele și studiile lui Ioan Lupaș, împreună cu loviturile necruțătoare ale tuturor celorlalți luptători transilvăneni, întemeiați pe dreptatea neamului românesc, au fost tărâcoapele care au izbit de moarte șubredele temelii ale stăpânirii străine”⁴. Și multe alte cuvinte elogioase are cărturarul mureșean Vasile Netea în „Memoriile” sale, precum și în alte studii de-ale sale, la adresa ilustrului său dascăl, personalitate multiplă a culturii românești, Ioan Lupaș.

Istoric, publicist, preot, profesor, academician și luptător transilvănean, iată drumurile pe care a pășit cu demnitate Ioan Lupaș, punând la temelia credinței știința și la temelia științei credința, îngemănări rodnice și valoroase, transplantate și în sufletele elevilor, studenților și credincioșilor săi.

Note

1. Vasile Netea, *Ioan Lupaș*, publicat în „Studii, Revistă de istorie”, tomul 20, 1967, nr. 5, p. 1067-1069.

2. *Idem*, *Memorii*, Editura Nico, Târgu Mureș, 2010, p. 96.

3. *Ibidem*, p. 118-119.

4. *Ibidem*, p. 266-267.

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVIND ACTIVITATEA DESPĂRȚĂMÂNTULUI ASTRA TREISCAUNE, ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU, Prof. Vasile STANCU

Cuvinte cheie: Asociația ASTRA, județul Treiscaune, cultură românească, perioadă interbelică
Key words: ASTRA Association, Treiscaune county, Romanian culture, interwar period

Abstract

Starting from a better knowledge of a real situation from south east of Transylvania, the ASTRA cultural association depends of the specific and priorities of every historical age, it has adapted its action programs and the results were given for the efforts a good run. The role of ASTRA as a cultural and educational focus ring for the living romanians on a territory in which "the nationalist policy is deeply hostile", was more obvious than in other parts of Transylvania, it is written in the old documents and in our study only from the time between the world wars 1919-1940. The given files are only a part of the existing files in the created funds of ASTRA and are kept at the National Archives from Sibiu, Bucharest, Brasov, Mures, Covasna, Harghita a.s.o., which are added to the existing ones in the administrative funds, religious, cultural, scholar, family a.s.o. and they are waiting to be explored in the view of editing for large monographs refering to the ASTRA activity in Covasna and Harghita. This comes more for the activity of ASTRA in Sedlers (small) region, on behalf of the ethnical hungarian "researchers" came out studies which falsifies the historical truth.

Asociațiunea a fost prezentă în partea de sud-est a Transilvaniei încă de la înființarea sa, în anul 1861, prin activitatea desfășurată de cunoscutul cărturar brașovean și luptător pentru emanciparea românilor, protopopul Ioan Petric, care în același an, a fost ales în fruntea protopopiatului Treiscaune. Această afirmație este confirmată de „*Conspectul despre P T Domnii membri fondatori, ordinari și onorari ai Asociațiunii transilvane române pentru literatura română și cultura poporului român*” unde aflăm, alături de protopopii Ioan Petric și Ioan Moga din Vâlcele, pe preoții ortodocși din Brețcu, Întorsura Buzăului, Poiana Sărată, Zagon, Ozun, Sfântu Gheorghe, Valea Mare, Dobârlău, Chichiș, Măgheruș, Vârghiș, Toplița, cât și pe negustorii din Tulgheș și Tg. Secuiesc¹.

La înființarea despărțămintelor în zona Arcului Intracarpatic, a luat naștere Despărțământul Brașov-Treiscaune, care a funcționat între anii 1870-1900, avându-l ca președinte pe Ioan Petric, urmat de Andrei Bârseanu și Nicolae Bogdan. La 1900, Treiscaune se desprinde de despărțământul brașovean, formând despărțământul Treiscaune-Ciuc, care funcționează până în 1916, sub președinția preoților Dimitrie Coltofeanu și Constantin Dimian, dar, din care se desprinde în anul 1908 agentura Araci, care revine la despărțământul Brașov, și la 1912 despărțământul Giurgeu, înființat de Octavian Codru Tăslăuanu².

Pornind de la o bună cunoaștere a situației concrete din zonă, Asociațiunea, în funcție de

specificul și prioritățile fiecărei perioade istorice, și-a adaptat programele sale de acțiune, iar rezultatele au fost pe măsura eforturilor depuse. Până la Marea Unire, în condițiile intensificării procesului de deznăționalizare a românilor din sud-estul Transilvaniei, ASTRA a acționat cu înțelepciune, curaj și demnitate, sprijinind, în primul rând, biserica și școala confesională, cele două instituții fundamentale ce au asigurat păstrarea identităților naționale, culturale și religioase.

Prezența în localitățile Arcului Intracarpatic a corifeilor mișcării astriste, atât cu ocazia conferințelor, dar și la odihnă și tratament în cunoscutele stațiuni balneare Vâlcele, Covasna, Malnaș, Tușnad-Băi și Borsec, înființarea bibliotecilor populare, circulația cărților și a publicațiilor editate de ASTRA, vecinătatea și legăturile permanente cu Moldova, Muntenia și puternicul centru cultural și economic al Brașovului, au ținut trează flacăra speranței în izbânda idealurilor neamului românesc, împreună cu satisfacția conferită de sentimentul solidarității fraților într-o credință și neam.

Rolul ASTREI, ca „*focar de cultură și educație*” pentru românii trăitori într-un spațiu în care „*politica naționalistă profund dușmănoasă*” era mult mai evidentă decât în alte zone ale Transilvaniei, este redat de documentele vremii³. Adunările generale ale despărțămintelor, ținute conform practicii astriste în diferite localități, erau adevărate evenimente culturale. Așa a fost adunarea generală a Despărțământului Brașov-Treiscaune ce

s-a desfășurat în stațiunea Vâlcele, la 2 august 1874, cea din 28 iulie 1893, ce a avut loc în stațiunea Covasna, cea a Despărțământului Reghin, din 2 august 1911, de la Toplița „unde au participat un număr mare de intelectuali din întreaga Transilvanie, fiind una din cele mai grandioase manifestări de acest fel organizate de despărțământul amintit”⁴, precum și adunarea generală a Despărțământului Brașov, care s-a desfășurat la agentura Araci, în 29 iunie 1913, la care presa brașoveană aducea deosebite elogiile președintelui și membrilor săi: „Onoare ție părinte Aurel Nistor, om harnic, priceput și cu tragere de inimă pentru poporul de sub păstorirea ta și laudă vouă țărani și femei arpățecene, cari, deși lipsiți de școala dulce românească, n-ați încetat o clipă măcar să țineți cu dragoste și însuflețire la limba, legea și cartea românească”⁵.

De facto și de jure, activitățile ASTREI, în anii războiului, au fost interzise de autoritățile ungurești. La sfârșitul războiului de întregire națională și după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, despărțămintele Astrei au fost reorganizate. Astfel, din despărțământul Treiscaune-Ciuc se vor forma despărțăminte centrale la nivel fiecărui județ.

În județul Treiscaune, activitatea este reluată, la 28 februarie 1919, prin ședința de reorganizare a Despărțământului Asociațiunii, care a avut loc în sala festivă a Prefecturii din Sfântu Gheorghe. La ședință au participat prefectul Județului Treiscaune, Dr. Nicolae Vecerde, preotul din Araci, Aurel Nistor, ca delegat al ASTREI, revizorul școlar Eugen Popescu, subprefectul Dr. Victor Roman, notarul Grigore Păltinean și alții. La propunerea președintelui de ședință, pr. Aurel Nistor, s-a hotărât trimiterea a trei telegrame adreseate M.S. Ferdinand I, Regele tuturor românilor, Șefului Resortului Cultelor din Consiliul Dirigent de la Sibiu (Vasile Goldiș, până la 15 martie 1919 și apoi Valer Braniște, până la dizolvarea Consiliului Dirigent, la 10 aprilie 1920 n.n.), și profesorului universitar Nicolae Iorga. Iată conținutul acestora:

a) M.S. Ferdinand I, Regele tuturor românilor, București:

„Românii jud. Treiscaune întruniți astăzi, în Sf. Gheorghe, în mare adunare pentru reorganizarea în acest despărțământ al Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român, își îndreaptă primul gând spre făuritorul marelui ideal, spre acela, care prin sacrificii mari ne-a dezrobât din sclavia în care vitregia soartel ne aruncase. Trimitem

marelui nostru rege expresiunea sufletelor noastre ale tuturor și cu toții Îi promitem, că întotdeauna Tronul ne va fi ținută și pentru paza lui suntem gata oricând a ne jertfi”.

b) D-lui Șef al Resortului Cultelor, Sibiu:

„Ținuturile Treiscaune sunt acelea, cari au îndurat mai mult de pe urmele asupritorilor, pe cari vitregia soartei ni-i dau ca stăpân. Mare parte din Românii acestor ținuturi și-au pierdut limba noastră românească. Pentru repararea acestei pierderi ne-am întrunit astăzi în Sf. Gheorghe, în mare adunare, ca să reorganizăm Asociația Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român. Cu această ocazie Vă adresăm Domnule Șef prinosul simțămintelor noastre”.

c) Nicolae Iorga, profesor universitar, București:

„Românii din Săcuime – doritori de muncă pentru răspândirea scrisului românesc până și în cea mai ascunsă colibă – văzându-se pentru întâia oară adunați liberi și nestânjeniți, ca să reorganizeze Despărțământul Treiscaune al Asociației transilvane pentru literatura și cultura poporului român, se cugetă cu adânc devotament și cu dragoste la Dv. apostolul muncii și trezirii prin lumină a sufletului românesc. Vom merge înainte pe calea indicată de D-voastră”.

La finalul ședinței se propune „o comisie de candidare pentru alegerea comitetului despărțământului formată din D-ii: 1. Nicolae Râmbețiu, primpr. 2. Ioanichie Mareș, not. Serd. Orf., 3. Ioan Toma, preot, 4. Victor Țărean, dir. Financ. 5. Moise Grecian, preot, pentru despărțământul înființat respectiv reorganizat, iar rezultatele să se comunice în vre-o gazetă din apropiere”⁶.

La 5 iunie 1922, s-a înființat Despărțământul Central Județean Miercurea-Ciuc, care cuprindea „comunele județului, cu excepția a nouă comune, care formează Despărțământul Giurgeu, și avea în subordine alte opt despărțăminte, organizate în opt localități, printre care și Toplița – care a făcut parte din Despărțământul Reghin până la 1918”⁷. La înființare, noul despărțământ, avea doi membri fondatori, 18 membri pe viață și 24 de membri activi⁸. În anii următori, numărul acestora va fi variabil: 49 în 1923; 50 în 1924; 45 în 1927; 40 în 1929; 21 în 1932; 30 în 1935; 31 în 1940⁹.

În anul 1924, Despărțământul Central Județean Ciuc cuprindea 21 de localități din plasa Ciuc, printre care și cel de la Cristurul Secuiesc, unde „pe 21 maiu 1924 s-a ținut

adunarea de organizare a noului despărțământ pentru plasa Cristur... la care au participat cea mai mare parte a Românilor din Cristur, preoți, învățători, țărani din comunele vecine și alți oaspeți, între care se numără și d-na Viorica Timotei Popovici, din Sibiu, fiind prezidată de dl. I. Neagoe, conferențiarul Asociațiunii”¹⁰. Din inițiativa Astei județene s-au ținut conferințe la Voșlobeni, Livezi și Ghimeș, precum și serbări, cu ocazia zilelor de 24 ianuarie, 10 mai și 1 decembrie, cu „care ocazie Astra a colaborat cu școala medie de fete din localitate și coruri de copii de școli primare de stat”¹¹. Peste doi ani, despărțământul cuprindea 56 de comune, din care două comune urbane și 54 rurale, aparținând celor patru plase din județ. Pe lângă cel din Miercurea-Ciuc, mai era despărțământ în Sânmartin și trei subcentre la Voșlobeni, Frumoasa și Ghimeș-Făget, înființate la 1 ianuarie 1926. În toate cele cinci localități enumerate, existau și biblioteci populare¹².

Un alt despărțământ central județean era cel de la Odorhei, care cuprindea, în anul 1927, 27 de comune, și al cărui președinte era protopopul Iuliu Laslo. Activitatea despărțământului s-a remarcat prin promovarea unei strânse colaborări cu liceul de stat din localitate, în organizarea conferințelor cu ocazia serbărilor naționale, și prezentarea unor piese de teatru cum au fost: „Înșiră-te Mărgărite” de V. Eftimiu, „Fântâna Blanduziei” de V. Alecsandri și „Romantșoșii” de Rostand. O activitate rodnică a desfășurat și nou înființatul despărțământ de plasă Ocnița, din despărțământul central județean Odorhei, condus de dr. Macedon Cionca care a reușit „să înființeze „cercuri culturale” în comunele: Bățanii Mici, Brăduț, Vârghiș, Jimbor, Merești, Lueta, Mărtiniș, Aldea, ...unde s-au prezentat serate literare și religioase la care au participat „delegați de la despărțământ în frunte cu președintele”¹³.

Alături de aceste despărțăminte, la 1 noiembrie 1934, s-a înființat și despărțământul de plasă Gheorgheni-Ciuc, condus de Teodor Chindea, a cărui activitate s-a evidențiat prin organizarea, la Gheorgheni, a unei școli țărănești pentru bărbăți, cu 14 cursanți, și prin cele 12 conferințe susținute în fața publicului românesc al localităților¹⁴.

La 9 septembrie 1937, președinții despărțământelor Treiscaune, Ciuc și Odorhei au luat parte la conferința de la Brașov organizată de conducerea centrală a Astei. „Pe lângă președinții despărțământelor – se arată în rapor-

tul general – au luat parte la această conferință d-nii Insp. Gen. Țeposu, Director gen. Ionescu și Director gen. Al Of. De Statistică Dr. Sabin Manuilă. Fiecare despărțământ și-a expus cu acest prilej programul de lucru, posibilitățile lui de realizare. Sub îndrumarea d-lui Iuliu Moldovan, Președintele Astei s-a căutat ca acest program să fie încadrat în planul general al Asociațiunii și armonizat cu programul de lucru al guvernului. Cea mai mare parte dintre promisiunile făcute au fost duse la bun sfârșit”¹⁵.

În întreaga perioadă interbelică, sprijinul dat de Asociațiune românilor din zona secuizată se înscrie într-un plan mai larg de ajutoare a românilor din „zonele primejdite” – în care erau cuprinse și sudul Basarabiei și Dobrogea -, regiuni unde deznaționalizarea populației românești a continuat – pe cale pașnică – după nașterea României Mari. Reînvierea Astei în Arcul Intracarpatic demonstra, odată în plus, necesitatea activităților specifice Asociațiunii într-un spațiu în care „timorarea populației locale atâta amar de timp și politica de deznaționalizare forțată, explicau unele reacții inhibitorii”¹⁶. După reactivarea despărțământelor centrale județene Treiscaune, Miercurea Ciuc și Odorhei, cu toate greutățile întâmpinate, asistăm la o adevărată renaștere națională. Asociațiunea a înființat noi biblioteci populare și revigorat activitatea celor existente, a organizat conferințe și prelegeri, școli țărănești, cursuri de alfabetizare, coruri sătești, echipe de teatru, sezători literare, expoziții etnografice și alte activități artistice și sportive”. Toate acestea au contribuit la „îmbogățirea vieții spirituale a locuitorilor..., la păstrarea nestinsă a flăcării demnității naționale”, Astra devenind, după cum scria T. Cipariu, un adevărat „reazim al naționalității”¹⁷.

Pentru materializarea obiectivelor propuse pe linia promovării culturii românești în zona secuizată, Adunarea Generală a Asociațiunii din anul 1931 a avut loc la Sfântu Gheorghe. Cu acest prilej s-a ținut și ședința festivă a Secțiilor Literare și Științifice ale Asociațiunii, în care profesorul Sabin Opreanu, membru al Secțiunii Etnografice, a prezentat lucrarea „Tiautul secuilor”, studiu „geografic, geologic, și etnografic al acestui ținut, referitor la originea secuilor, raporturile lor cu românii”. Volumul făcea parte dintr-o suită de lucrări având ca temă Istoria Românilor din Arcul Intracarpatic, apărute din inițiativa marelui istoric Nicolae Iorga¹⁸.

La Adunare Generală a Asociațiunii, ținută la Tg. Mureș, în 1934, s-a discutat pe larg „marea problemă de a reîntoarce pe frații noștri la limba și legea lor strămoșească”, și s-a elaborat un proiect cuprinzător privind activitatea culturală în „secuime” care, fără sprijinul financiar al guvernului nu se putea finaliza. Problematika „readucerii la matcă” a românilor din „ținuturile secuizate” a devenit una din prioritățile perioadei respective. Ea s-a aflat în atenția opiniei publice, a principalelor instituții de stat centrale și locale, a Patriarhiei și Academiei Române, bucurându-se de un larg și generos sprijin din partea mijloacelor de comunicație în masă, scrise și vorbite. Problema acută a conservării identității etnice a românilor din zona secuizată devenise una dintre temele „cu care nu se glumea”, fiind unanim considerată „o mare problemă de stat”, „una și aceeași pentru toți guvernânții țării, indiferent de culoarea politică”.

Din inițiativa ministrului educației naționale, Gheorghe Angelescu, în noiembrie 1935, la Târgu-Mureș, a fost convocată o consfătuire care a dezbătut, din nou, problema „readucerii românilor maghiarizați la patrimoniul strămoșesc”, manifestare la care au participat înalte fețe bisericești ortodoxe și greco-catolice, parlamentarii și prefecții județelor cu români maghiarizați, șefii instituțiilor culturale și de învățământ din zonă și, bineînțeles, reprezentanții Astrei¹⁹.

În anul 1942, istoricul maghiar I. Toth Zoltan, a scris lucrarea „Activitatea de românizare a ASTREI în secuime”. Ideile difuzate atunci încep să-și facă loc și astăzi, la 150 de ani de la înființarea ASTREI. Autorul își propunea să „dezvăluie”... „rolul jucat de ASTRA românească în procesul de... românizare a secuilor”, bazându-se pe studierea unor documente ale Asociațiunii, dar mai ales pe documentele rezultate din investigațiile „serviciilor” maghiare. Astfel, „ASTRA este prezentată ca un factor de dezechilibru în viața pământului transilvan și mai apoi ca un instrument ce s-ar fi pus în serviciul statului pentru deznaționalizarea forțată a secuilor”²⁰. I. Toth Zoltan „a semnalat și o excepție: Despărțământul ASTRA Mureș... Ei n-au năvălit în casă prin dărâmarea ușilor, dovadă fiind subiectele cumpătate ale prelegerilor, metoda de lucru, tonul moderat și nu alarmant. Planul comun de activitate l-a întocmit profesorul cu mare experiență, din Târgu-Mureș, Ion Bozdog”²¹. Cartea se voia în fapt, o justifica-

re a crimelor, ororilor, schingiuirilor, expulzărilor și deportărilor în lagărele de muncă, înfăptuite împotriva românilor din teritoriul de Nord al Transilvaniei, în cei doi ani trecuți de la Dictatul de la Viena, de către o parte a localnicilor maghiaro-seci, precum și de autoritățile de ocupație militară și ale administrației civile ungurești.

Un răspuns, calificat și argumentat, la această falsificare a istoriei Astrei, cât și a Istoriei Românilor de altfel, l-a dat prof. dr. Ion Bozdog în cartea sa „ASTRA și românii din secuime”, demonstrând, că „procesul într-adevăr abominabil al deznaționalizării altor neamuri, este o specialitate a neamului d-sale (unguresc n.n.)”. „ASTRA n-a făcut în întreaga sa activitate, dinainte și de după război, decât o încercare de reabilitare a demnității și conștiinței românești în inimile fiilor neamului, care ne-au aparținut, și ne aparțin și astăzi ca sânge, limbă, tradiție și conștiință națională!”²².

Numeroasele documente, din arhivele ASTREI, ale Arhivelor Naționale, ale altor instituții centrale și locale, referitoare la activitatea despărțământelor din zona secuizată, infirmă aserțiunile istoricului ungar, ajuns să ocupe chiar și fotoliul de președinte al Academiei Ungare. De asemenea, acțiunile și manifestațiile despărțământelor din această parte de țară sunt redată în publicațiile astriste centrale, în mod deosebit în revista „Transilvania”, precum și în cele locale, din care menționăm „Astra Ciucului” (1934-1936) și „Buletinul ASTRA” (1929, 1938-1940), editat de Despărțământul Central al județului Treiscaune.

Dintre documentele aflate în fondul ASTRA, aparținând filialei Covasna a Arhivelor Naționale, aducem în fața dumneavoastră câteva care să oglindească preocupările astristilor din Treiscaune:

Una din reușitele acestora a reprezentat-o achiziționarea și amenajarea imobilului din str. Regele Carol din Sfântu Gheorghe, în „Casă Națională”²³.

În anul 1935, Despărțământul Central Treiscaune „Astra”, cu sediul în Sf. Gheorghe cere piatră în mod gratuit, pentru repararea localului său. În decizia primarului se menționează: „Se aprobă Despărțământului „Astra” din Sf. Gheorghe 7 m³ piatră în mod gratuit și fără transport din cariera orașului, care se va folosi pentru repararea localului propriu”²⁴.

În anul 1938, Cooperativa „Izvorul” a personalului Fabricii de Tutun solicită autorizație

pentru construirea „magazinului de consum și depozitului de sare ce se va instala în clădirea Asociațiunii ASTRA din Sf. Gheorghe, Str. Regele Carol al II-lea nr. 8”. Este vorba de transformarea unei magazii din curtea Despărțământului ASTRA Treiscaune în magazine, pentru asigurarea unei surse de venit suplimentar²⁵.

Dacă în anul 2011, se împlinesc 150 de la înființarea Asociațiunii, prin intermediul documentelor de arhivă aflăm discursul referitor la rolul și obiectivele ASTREI, la împlinirea a 75 de ani de la înființarea ei. „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român” – ASTRA – împlinește anul acesta (1936 – n.n.) 75 de ani de existență. Activitatea ei de trei sferturi de veac e cunoscută în toată România. Ea a fost o fortăreață a românismului din Ardeal și Banat înainte de unire, iar după întregirea neamului are misiunea de a ajuta la salvarea poporului nostru din situația de foști supuși la aceea de stăpâni. Avem nevoie de cetățeni români plini de vigoare sufletească și trupească; de oameni luminați pentru a ști să-și fructifice patrimoniul național; de plugari cu sensibilă conștiință națională și pătrunși de spiritul solidarității, al disciplinei și al respectului autorității.

ASTRA, după unire, muncește cu râvnă și spor în aceste domenii, dar în criza economică și financiară de azi sunt aproape de epuizare și mijloacele ei materiale. În ultimii ani, Statul nu a putut să-i dea ajutoarele corespunzătoare, iar cotizațiile membrilor aparținând despărțămintelor ei sunt foarte neînsemnate.

Iată pentru ce am crezut că e bine, la jubileul de 75 de ani al Asociațiunii, să instituim o zi a ASTREI, în care fiecare român conștiincios să-și dea concursul său la marile scopuri naționale pentru care ea lucrează. Ziua ASTREI am fixat-o pentru fiecare an la Sf. Rusalii, a doua zi, când se vor face festivaluri și serbări culturale la sate și la orașe, în folosul așezământului nostru atât de venerabil. Nu ne îndoim că apelul nostru va avea răsunetul cuvenit și va strânge, în al 75-lea an al ei de existență, pe toți bunii români în jurul ASTREI”, Sibiu, 1 mai 1936, IULIU MOLDOVAN, președintele „Asociațiunii”²⁶.

În calitatea sa de „depozitară a idealului național și a desăvârșirii lui prin cultură” ASTRA a fost principala organizatoare a manifestărilor consacrate marșării, în fiecare an, a zilei de 1 decembrie, ziua Marii Uniri. În Fondul Prefectura județului Treiscaune, aflat

în păstrare la Arhivele Naționale Covasna, am identificat un document emis de conducerea Asociațiunii ASTRA, din Sibiu, în toamna anului 1923, purtând semnătura președintelui Asociațiunii, marele om politic și de cultură Vasile Goldiș. Documentul este adresat prefectului județului Treiscaune, din vremea respectivă, dr. Isidor Rauca Răuceanu (fiul învățătorului Elie Rauca, din Hăghig – n.n.) și are următorul conținut: „Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român („Astra”), Sibiu, 1 octombrie 1923, nr. 501, Domnule Prefect, Aducerea aminte despre momentele mari ale trecutului, la toate națiunile care vor să trăiască, este izvor de îndemnuri spre viitoarea înălțare. Cu atât mai vârtos neamul nostru, ieșit abia de curând din lanțurile robiei va trebui să – și ia călăuză pentru viitor făclia faptelor mari ale înaintașilor și sărbătorind cu pioasă aducere aminte trecutul va putea mai trainic să-și întemeieze viitorul. Și cine ar tăgădui, că minunea zilelor noastre, care este, după atâtea veacuri de suferințe și umilire, unirea tuturor Românilor într-un Stat național, rămâne pentru toate timpurile epoca cea mai înălțătoare a istoriei noastre?

Cuvine-se deci, ca marea înfăptuire a acestei uniri să fie comemorată cu însuflețire și pietate din generații în generații. Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, depozitară a idealului național și a desăvârșirii lui prin cultură și înaintare, se simte chemată și îndemnată să țină în evidență momentele istorice potrivite pentru întărirea mândriei naționale și înălțarea sufletească a neamului.

Apropiindu-se deci, ziua cea mare de 1 Decembrie (18 Noiembrie st. v.) la care zi în anul 1918 neamul românesc din Ardeal, Banat și Țara Ungurească, în marea sa adunare națională de la Alba –Iulia, într-un gând a proclamat unirea sa cu patria mamă într-un singur stat național, care este România Mare, ca și în anii trecuți, astfel și acum „Asociațiunea” trimite tuturor românilor îndemnul său patriotic de a serba în chip cuviincios pretutindeni și de către toți comemorării acelei zile mărețe. Cu deosebit respect Vă rugăm deci, Domnule Prefect, să binevoiți a da prețiosul Dv. concurs la aranjarea comemorării acelei mărețe zile pe teritoriul județului, ce se află sub înțeleapta cărmuire a Dv., ori întrucât din altă parte din orice motiv nu s-ar iniția asemenea comemorări, să binevoiți a lua Dv. inițiativa acelei serbări dimpreună cu toate

celelalte corporațiuni cu cădere pe teritoriul județului, mai vărtos cu organele bisericești și școlare. Sibiu, din ședința Comitetului Central ținută în 28 septembrie 1923, Președinte, Vasile Goldiș"²⁷.

Prin valoarea și frumusețea conținutului și mesajului său, documentul vorbește grăitor despre rolul Asociațiunii ASTRA în păstrarea trează a conștiinței naționale a românilor transilvăneni, înainte și după Marea Unire de la 1 decembrie 1918, reprezentând în același timp, un îndemn la continuarea strălucitelor tradiții astriste, până astăzi, când se împlinesc 150 de ani de la înființarea ASTREI.

În anul 1933, Primăria Sf. Gheorghe, trimite o adresă Anei Bengescu „chiriașa cinematografului”, prin care solicită „reținerea sălii festive, pe ziua de 1 decembrie 1933, de la ora 2-7 p.m., pentru Asociațiunea ASTRA, pentru organizarea unui festival dedicat aniversării Unirii”²⁸.

Din circulara semnată de prefectul jud. Treiscaune, dr. Valer Bidu, privind sărbătorirea zilei de 1 decembrie 1934 "cu ocazia aniversării zilei în care s-a proclamat unirea Ardealului și Banatului, cu Vechiul Regat", aflăm că serbarea care a avut loc în sala teatrului orașenesc, a fost urmată de un „festival” organizat de Despărțământul Astra²⁹.

În circulara Prefecturii jud. Treiscaune, privind organizarea sărbătoririi zilei de 1 Decembrie 1935, se menționează: „Ziua de 1 Decembrie 1935, va fi sărbătorită și în acest an, ca și în anii precedenți, cu solemnitatea ce se cuvine aniversării zilei în care Ardealul și Banatul au proclamat la Alba Iulia unirea lor cu vechiul Regat. În anul acesta toate serbările de 1 Decembrie vor trebui să aibă caracterul de protest împotriva tendințelor revizioniste maghiare și să se accentueze cu multă hotărâre deciziunea neclintită a populației din Ardeal și Banat de a nu ceda nicio brazdă din patrimoniul național, și de-al apăra la nevoie cu jertfa sângelui. Asociațiunea „Astra” și Liga Antirevizionistă Română, pentru a întări tot mai mult solidaritatea și conștiința națională și pentru a ne manifesta față de dușmanii țării noastre uniți într-un singur și puternic bloc național, au hotărât organizarea unor serbări antirevizioniste în toate comunele țării”³⁰.

Festivalul de colinde și obiceiuri de iarnă „Crăciunul la români”, organizat din anul 1990, la Sf. Gheorghe și alte localități din județul Covasna, de către Fundația Culturală „Mihai Viteazul”, a început practic în anul

1939, din inițiativa ASTREI și organizației Straja Țării. În acest sens, stă mărturie, afișul manifestării intitulată „Serbarea datinilor strămoșești”: „Straja Țării. Centrul de Îndrumare, Sf. Gheorghe organizează cu binevoitorul concurs al cohortei străjerești și al Asociațiunii Culturale „ASTRA”, din localitate Serbarea datinilor strămoșești, în sala Teatrului orașenesc, la 20 decembrie 1939, orele 16. Program: I Imnul Regal - cântat de străjeri, străjere și asistență; deviza și crezul. - prezentate de o elevă; Cuvântul d-lui director I.R. Ionescu; Cântece de stea – Școala primară nr. 1; Colinde și cântece de stea – Gimnaziul de băieți; Colinde – ASTRA; Bună dimineața la Moș Ajun- Gimnaziul de fete și Centrul de Îndrumare strejeresc; Colinde – Gimnaziul de fete; Colinde – Centrul străjeresc și Gimnaziul de fete; II Piesa „În zile de sărbători”, de pr. Gh. Savin. În cadrul piesei sunt prezentate dintre datinile strămoșești – irozii, căiuții, capra, plugușorul, sorcova; III Marșuri străjerești: Imnul nostru – prezentat de străjeri și străjere; Cu noi este Dumnezeu. Programul muzical se execută sub conducerea d-lui prof. Adrian Petrovanu. IV. Procesiunea colindătorilor cu opriri la: Centrul de Îndrumare Străjerească; Cercul militar; Gimnaziul de fete, și de băieți; Prefectura județului și Piața orașului”³¹.

Din bogata corespondență referitoare la colaborarea dintre Despărțământul ASTRA Treiscaune și ASTRA Basarabeană redăm următoarele două documente:

„Asociațiunea Culturală „ASTRA BASARA-BIEI”, Chișinău, str. Principile Nicolae no.25, telefon 75,

Stimate Domn (scrisoarea este adresată primarului orașului Sf. Gheorghe, reședința fostului județ Treiscaune – n.n.), Asociația noastră s-a bucurat în anii trecuți de o deosebită solitudine din partea D-vs., prin sprijinul material mărinimos ce ați binevoit a ne acorda, grație căruia am putut satisface cele mai arăzătoare nevoi ale propagandei culturale în provincia noastră. Este îndeobște cunoscut că:

a) dintre toate provinciile alipite, Basarabia noastră este cea mai înapoiată în ce privește dezvoltarea culturii românești și redeşptarea conștiinței naționale;

b) în această direcție, din pricina împrejurărilor și a altor nevoi mai urgente pentru consolidarea țării, nu s-a făcut îndeajuns în acești 15 ani de la Unire;

c) cel mai solid mijloc în lupta pentru combaterea mirajului vechii culturi a Colosului de

la Nord și a actualelor lui tendințe de dezagregare socială și națională, este și va rămâne dezvoltarea cât mai adânc a conștiinței și a culturii naționale”.

Activitatea noastră culturală o desfășurăm prin gazeta populară apolitică „CUVÂNT MOLDOVENESC” și căminele culturale satești, al cărui număr crește mereu. Pentru a se vedea tendințele culturale ale Asociațiunii noastre ne permitem a anexa un extras din activitatea Asociațiunii noastre pe anul trecut. Cu acest prilej ne permitem să menționăm că până în prezent, în tot cursul acestor ani, dintre toate societățile existente, Asociația noastră basarabeană a fost și a rămas singura organizație, care s-a menținut, a luptat și luptă pentru întinderea culturii românești și pentru unificarea suflutească a locuitorilor Basarabiei cu restul țării. Nădăjduind că veți binevoi a aprecia munca conștientă pur culturală pe care o ducem în Basarabia, Vă rugăm să binevoiți a ne acorda pentru anul în curs prețiosul Dvs ajutor material și moral, pentru a putea continua pe calea începută. În speranța sprijinului Dvs. Mărinimos Vă rugăm să binevoiți a primi expresiunea sentimentelor noastre de deosebit respect și recunoștință. Președinte Ioan Pelivan, Secretar, Al. David, Domniei Sale, Domnului Primar al orașului Sf. Gheorghe”³².

În iulie 1932, Prefectura jud. Treiscaune, trimite o circulară, către autoritățile administrative subalterne, cu următorul conținut: „Asociațiunea Culturală ASTRA Basarabeană cu sediul în Chișinău, b-dul Alexandru cel Bun nr. 67, ne aduce la cunoștință prin adresele nr.. că, în vederea ridicării unui monument eroilor voluntari ardeleni care au fost măcelăriți de bolșevici în gara Chișinău, pe când erau în drum spre Patria mamă pentru izolarea și pentru ajutorarea refugiaților moldoveni transnistreni, a sinistraților inundațiilor din Basarabia, a luat inițiativa de a organiza în cuprinsul țării, diferite, serbări, conferințe, spectacole etc. Ministerul apreciind această laudabilă acțiune, avem onoarea a vă ruga să binevoiți a da tot concursul Dvs. Moral, organizatorilor numitei asociații pentru o cât mai bună reușită a scopului propus”³³.

Despărțământul ASTRA Treiscaune s-a implicat și în acțiunile de asistență socială inițiate de către primăria Sf. Gheorghe. În decembrie 1931, primarul orașului Sf. Gheorghe, Dr. Ioan Popa, a trimis parohilor tuturor bisericilor și principalelor asociații culturale și sociale o circulară cu următorul

conținut: „Primăria orașului Sf. Gheorghe, văzând criza financiară și greutățile economice prin care trece orașul nostru, a căror consecințe sunt sărăcia și mizerea cea mai neagră în care se sbate o parte din cetățenii acestui oraș. Fiind animați de sentimentele de caritate care ne impun o acțiune de ajutorare a săracilor acestui oraș, suntem nevoiți a apela la sprijinul Dvoastră pentru a putea face o selecție dreaptă a cetățenilor care sunt avizați (îndreptățiți – n.n.) la asistență publică. Din aceste motive cu onoare Vă rugăm ca să binevoiți a ne înainta în termen de 8 zile, un tablou al săracilor din cercul Dvs. de activitate din care tablou să reiasă starea celor tre-cuți în tablou, numărul copiilor, mijloacele de trai de care dispun și cauzele care i-au adus în starea de mizerie de azi.... Mai suntem în măsură să Vă avizăm, că o primă măsură luată de noi, cu data de 25 decembrie 1931, am deschis, în fostul local al școalei de arte și meserii, două camere încălzite, unde săracii orașului pot sta la adăpost și căldură în fiecare zi de la ora 7 a.m. până la ora 9 p.m. Sperăm că apelul nostru va afla răsunetul cuvenit în suflutele Dvs. și animați de același sentimente ca și noi ne veți da sprijinul cerut. Sf. Gheorghe, la 23 Decembrie 1931”. Documentul a fost trimis bisericilor ortodoxă, greco-catolică, romano-catolică, reformată, unitariană, mozaică și evanghelică și următoarelor asociații: Asociațiunea ASTRA, Societatea de Crucea Roșie, Societatea „Profilaxia tuberculozei”, Reuniunilor de Binefacere a Femeilor Reformate (din centru și din Simeria), Societatea „Altarul Romano-Catolic”, „Clubul Fetelor Romano-Catolice”, Reuniunea Femeilor Izraelite, Reuniunea Femeilor Unitariene³⁴.

În anul 1940, Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român - „Astra”, Despărțământul central al jud. Treiscaune, solicită primăriei orașului Sf. Gheorghe împrumutarea unor utilaje pentru nivelarea „stadionului sportiv de pe strada Ștefan cel Mare”³⁵.

Din anul 1938, cinematograful orășenesc din Sf. Gheorghe, a fost dat în gestionarea ASTREI. În cadrul „ofensivei culturale” susținută de acțiunile Asociațiunii erau prezentate filme cu mesaj educativ și patriotic. Paginile Buletinului ASTREI redau date despre filmele care au rulat. Astfel, în aprilie 1940, a fost prezentat filmul „O noapte de pomină”, în distribuție fiind artiștii Teatrului național din București, în frunte cu Vasillu Bliric, iar în

„completare au fost prezentate dansuri naționale”³⁶.

În anul 1940, Institutul Central de Statistică cere lista cu adresele bibliotecilor din oraș. În acel an, în Sf. Gheorghe funcționau 4 biblioteci publice: ASTRA, Muzeul Național Secuiesc, Casina Orașului, Căminul Meseriașilor³⁷.

Într-o situație din anul 1936, referitoare la statutele și bugetele persoanelor juridice – asociațiilor culturale, profesionale și civice – din orașul Sf. Gheorghe, despre Asociațiunea din reședința jud. Treiscaune, se spune: „ASTRA – Despărțământul central județean Sf. Gheorghe, scopul: răspândirea culturii românești prin: sala de citire de la biblioteca asociației, conferințe, șezători literare, festivaluri artistice, proiecții cinematografice, are local propriu, avere și inventar și 90 de membri”³⁸.

În contextual istoric cunoscut, din anul 1940, sunt căutate soluții pentru întărirea rândurilor membrilor ASTREI, prin aderarea majorității funcționarilor publici, așa cum rezultă din documentul următor:

„Copie după adresa nr. 57/1940 a Asociațiunei ASTRA. Dl profesor dr. Iuliu Moldovan, președintele Astrei ne informează, prin circulara nr. 509/1940, că d-nii Reziidenți Regali ai Ținuturilor Someș, Mureș și Timiș, au invitat, prin adrese circulare, pe toți funcționarii administrațiilor locale, să se înscrie ca membrii ai Astrei, sprijinind-o în toate acțiunile ei. Județele Brașov și Treiscaune aparținând Ținutului Bucegi vă roagă să îndemnați și Dvs. pe funcționarii administrațiilor locale să se înscrie ca membrii ai Astrei, asociația noastră fiind singura care e răspândită și la sate, deci singura capabilă să sprijine la rândul ei inițiativele de ordin cultural – național în aceste două județe. În fostul Serviciu Social funcționarii erau obligați să facă parte din Căminele Culturale. Noi nu dorim obligativitate, dar dacă un indemn ar porni de la Excelențele Voastre suntem siguri că va fi urmat, iar astăzi organizația noastră, prin tradiția ei, este, credem noi, tocmai ceea ce ne trebuie în acest Ardeal, pentru a înfrunta vremurile pe care trebuie să le trecem cu bine. Primiți, vă rugăm, Excelența Voastră, asigurarea distinciei noastre stime. Președinte, Dr. Nicolae Căliman, medic, Secretar, Ion Colan, profesor”³⁹.

Relațiile de colaborare dintre oamenii de cultură români și cei aparținând minorităților

naționale sunt reliefate și de corespondența dintre compozitorii Tiberiu Brediceanu, din Brașov și Carol Molnar, din Sf. Gheorghe.

În Fondul „Colecția achiziții de la persoane fizice”, aparținând Arhivelor Naționale Covasna, a fost depistat un volum de colinde cu următoarea dedicație: *Colinde culese și întocmite pentru voce și piano sau piano solo (ad. lib) de Tib. Bredicianu. Proprietatea autorului. Toate drepturile rezervate. De vânzare la toate librăriile românești. Aceste colinde, întâia oară publicate, fac parte din colecțiile mele de cântece populare. Le-am adunat din ținuturile de dincoace de munți și anume: nr. 1, 5 și 16, din Bârgău, jud. Bistrița-Năsăud; nr. 3, 8, și 9 din Strâmtura, jud. Maramurăș, nr. 4 din comuna Berbești, jud. Maramurăș, nr. 6 din Săcel, jud. Maramurăș, nr. 7, din Botiza Maramurăș, nr. 10, 14 și 17 din Lugoj, jud. Caraș-Severin, nr. 12 și 13 din Balinț, jud. Caraș Severin, nr. 15 din Rama, jud. Caraș-Severin și nr. 18 din Zlatna, jud. Alba Inferioară. Brașov, 1924*”. Broșură, format A4, 20 file. Pe prima copertă, urmă-toarea dedicație autografă: „Domului Carol Molnar, În semn de aducere aminte și mulțumită pentru preafrumoasa dedicație. Tb. Brediceanu, Brașov, 1930”⁴⁰.

În același fond, se află un dosar cu partitura compoziției „ASTRA. Marș Festiv”, compus și dedicat de compozitorul Carol Molnar, din Sf. Gheorghe, domnului Tib. Bredicianu (65 de pagini). Compoziția a fost prezentată în interpretarea Orchestrei Fabricii Klinger, orchestră care în februarie 1946 era compusă din 23 de instrumentiști, după cum urmează: violună - 4, violă - 1, cello - 1, contrabass - 1, flaut - 1, oboi⁴¹.

Documentele prezentate constituie doar o mică parte din documentele existente în fondurile create de ASTRA și păstrate la Arhivele Naționale Sibiu, București, Brașov, Mureș, Covasna, Harghita ș.a., la care se adaugă cele existente în fondurile administrative, ecleziastice, culturale, școlare, familiale etc. care așteaptă să fie cercetate, în vederea editării unei monografii cuprinzătoare referitoare la activitatea ASTREI în județele Covasna și Harghita. Această, cu atât mai mult, cu cât, despre activitatea ASTREI în „seculme”, din partea cercetărilor maghiari au apărut lucrări care denaturează adevărul istoric.

Note

1. Ioan Lăcătușu, *Aspecte din activitatea ASTREI în secuime*, în "Identitate și cultură la românii din secuime", Ed. Carpatica, Cluj-Napoca, 1995, p. 213.
2. *Ibidem*, p. 215
3. Ana Grama, *Preliminarii la ASTRA*, în "ASTRA 1861-1950, 125 de ani de la înființare", sub redacția dr. Victor V. Grecu, Sibiu, 1987, p. 502; Eugenia Crișan, *Un document inedit privind Despărțământul Brașov al ASTREI aparținând profesorului Nicolae Bogdan*, în "Angvstia", nr. 4, Editura Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 1999, p. 293.
4. Traian Bosoancă, *Dr. Ioan Harșia din Reghin, renumită personalitate a vieții politice, administrative și culturale românești*, în "Angvstia", nr. 5, Ed. Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 2000, p. 201.
5. Vasile Crișan, *Araci (Arpătac) – o mlădiță viguroasă a ASTREI în Secuime*, în "Angvstia", nr. 4, Ed. Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 1999, p. 502.
6. Ioan Lăcătușu, *Aurel Nistor – O pagină din istoria Bisericii și Neamului*, Ed. Carpații Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, 1999, p. 124-126.
7. Nicu Vrabie, *ASTRA, în viața spirituală a meleagurilor harghitene*, în "Reflexii", Ed. Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2000, p. 57.
8. Nicu Vrabie, Constantin Costea, *Despărțământul Central Județean „Miercurea-Ciuc” al Astrei*, Edltura Eurocarpatica, 2009, p. 17.
9. *Ibidem*, p. 21.
10. Ana Dobrean, *Din activitatea Despărțământelor Ciuc și Odorhei ale ASTREI în perioada interbelică*, în „Profesioniștii 2, Liviu Boar la 60 de ani”, Ed. Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2011, p. 411.
11. *Ibidem*, p. 210.
12. *Ibidem*, p. 212.
13. *Ibidem*, p. 213.
14. *Ibidem*, p. 214.
15. *Ibidem*, p. 215.
16. Dorin Goția, *Din lupta ASTREI în favoarea românilor din secuime*, în "Omagiul Mitropolitului Nicolae Colan", Ed. Arhiepiscopiei, Cluj-Napoca, 1995, p. 137.
17. Nicu Vrabie, *Despărțământul Central Județean Miercurea-Ciuc al Astrei (1920-1940)*, în "Reflexii", Editura Eurocarpatica, Sfântu-Gheorghe, 2000, p. 64.
18. Ioan Lăcătușu, *Spiritualitate românească și conviețuire interetnică în Covasna și Harghita*, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2002, p. 145.
19. *Ibidem*, p. 148.
20. Dr. Ion Bozdog, *Comoara dintr-un manuscris, „Astra și românii din secuime”*, Ed. Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2010, p. 44.
21. *Ibidem*, p. 202.
22. *Ibidem*, p. 45.
23. *Buletinul ASTRA al Despărțământului Treiscaune*, nr. 1, 1929, p. 4.
24. ANCV, *Fond Primăria Sfântu Gheorghe*, dos. 623 / 1935, p. 1.
25. *Ibidem*, dos. 908 / 1938, p. 1.
26. *Ibidem*, dos. 298 / 1936, p. 2.
27. *Ibidem*, dos. 897 / 1923, p. 1.
28. *Ibidem*, dos. 1001 / 1933, p. 1.
29. *Ibidem*, dos. 763 / 1934, p. 1.
30. *Ibidem*, dos. 1139 / 1935, p. 2.
31. *Ibidem*, dos. 870 / 1939, p. 1.
32. *Ibidem*, dos. 154 / 1920, f. 1-3.
33. *Ibidem*, dos. 554 / 1932, f. 2.
34. *Ibidem*, dos. 69 / 1932, p. 2
35. *Ibidem*, dos. 401 / 1940, p. 3.
36. *Buletinul ASTRA al Despărțământului Treiscaune*, anul IV, nr. 2-3, p. 6
37. ANCV, *Fond Primăria Sfântu Gheorghe*, dos. 401 / 1940, p. 3.
38. *Ibidem*, dos. 381 / 1940, p. 1.
39. *Ibidem*, dos. 138 / 1936, p. 2.
40. ANCV, *Colecția achiziții de la persoane fizice*, dos. 306, p. 1.
41. *Ibidem*, dos. 310, p. 1.

BĂTĂLIA PENTRU ARDEAL. PRELIMINĂRIILE POLITICO-DIPLOMATICE ALE DICTATULUI DE LA VIENA

Prof. univ. dr. Ioan BOJAN

Cuvinte cheie: preliminarii, diplomatice, România, Transilvania, Dictatul de la Viena

Key words: *parley, diplomatic, Romania, Transylvania, Vienna Diktat*

Abstract

Along with attaining its national unity in 1918, Romania was preoccupied with defending its national sovereignty and its territorial integrity. It was thought that one of the most efficient means was to build a system of alliances which would come into play the moment one of the revisionist neighbors – Hungary, Soviet Union and Bulgaria – pursuing to modify the borders set in the peace treaties ending the First World War in 1919-1920, would try to alter the status-quo. To this end, during the whole interwar period, Romania maintained a policy of friendships and alliances, primarily with the two great powers of Europe, England and France, with the Little Entente (Yugoslavia and Czechoslovakia), with the countries of the Balkan Pact (Yugoslavia, Greece and Turkey), with Poland. The study shows the political and diplomatic parley preceding the Vienna Diktat.

Odată cu desăvârșirea unității naționale în 1918, România a fost preocupată să-și apere suveranitatea națională și integritatea teritorială. S-a considerat că unul dintre cele mai eficiente mijloace era constituirea unui sistem de alianțe care să funcționeze de îndată ce unul dintre vecinii revizionisti – Ungaria, Uniunea Sovietică și Bulgaria – urmărind modificarea tratatelor de pace încheiate după primul Război Mondial, în anii 1919-1920, pe această cale, a granițelor, ar încerca să modifice *statu-quo*-ul.

Acționând în acest sens, România, în întreaga perioadă interbelică, a menținut o politică de alianță și prietenie, în primul rând, cu cele două mari puteri europene, Anglia și Franța, cu Mica Înțelegere (Iugoslavia și Cehoslovacia), cu statele din Înțelegerea Balcanică (Iugoslavia, Grecia și Turcia), cu Polonia.

Primii ani ai celui de-al patrulea deceniu al secolului trecut au înregistrat fenomene care aveau să provoace grave perturbări în viața politică mondială, mai cu seamă în cea europeană. Instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, la 30 ianuarie 1933, a constituit un act politic cu consecințe dintre cele mai grave pentru ansamblul relațiilor internaționale. Politica dusă în comun de Germania și Italia, la care a aderat și Ungaria, a condus, în final, la destabilizarea păcii în Europa, la subminarea tratatelor de pace de la Versailles.

Lumea diplomatică își dă seama că Hitler a acaparat toată puterea în Germania, că aceasta și-a schimbat politica externă, obiectivul principal al acesteia fiind înlocuirea ordi-

nii mondiale stabilite la sfârșitul primului Război Mondial de către Aliați prin prevederile Tratatului de la Versailles, cu o „Nouă Ordine”, reflectând principiile național-socialismului.

Făurind o armată dintre cele mai puternice și moderne din lume, Germania hitleristă a încălcat obligațiile prevăzute în diferite tratate internaționale încheiate la sfârșitul primului Război Mondial. Printre altele, a inițiat un masiv program de reînarmare și remilitarizare a regiunii Rinului – mișcări agresive încurajate indirect de eșecul democrațiilor occidentale și ale Ligii Națiunilor de a li se opune eficient.

În acest context internațional, va avea loc o încercare de apropiere a Germaniei față de România, în toamna anului 1936 și primăvara anului 1937. Astfel, în cadrul unei întrevederi între Göring, una dintre căpeteniile regimului nazist și ministrul României în Germania, Petrescu Comnen, în numele lui Adolf Hitler, demnitarul german a propus României să „*nu se angajeze într-o combinație împotriva Germaniei și să se oblige la o neutralitate sinceră și riguroasă, oferind în schimb recunoașterea și garantarea frontierelor României împotriva Ungariei și Bulgariei, iar la cererea României, chiar și împotriva Uniunii Sovietice*”. În continuare Göring arăta că „*Germania nu dorește nicio alianță cu România, dimpotrivă, neutralitatea acesteia ne-ar fi mai de folos. În schimbul acestei neutralități, Germania va spune tuturor vecinilor României: nu aveți dreptul de a vă atinge de pământul românesc. Vom spune Budapestei ca și la Sofia că oricând tentativă împotriva României ar fi urmată de*

apariția avioanelor noastre deasupra Budapestei și Sofiei. Nu mai încapе îndoială, de asemenea, că orice tentativă din partea sovietelor de a trece granița Dvs. ar găsi, la cererea Dvs., în spatele armatelor românești, legiunile noastre". În finalul întrevederii, Göring avertizează că „dacă refuzați această propunere, Germania va căuta prietenie în altă parte și să nu vă mirați dacă vom întări legăturile noastre cu Ungaria și Bulgaria”¹.

Refuzând oferta Germaniei, regele Carol al II-lea, guvernul de la București, comunică lui Hitler că România rămâne fidelă alianțelor încheiate cu Franța. Privind din perspectivă istorică, este inexplicabil atașamentul necondiționat al României față de Franța, de care ne legau numai relații politice, fără nicio conotație economică și niște garanții de securitate nule. Cum a putut România renunța la garanțiile granițelor oferite de Germania și la fluxul de capital care ar fi asigurat progresul economic și ar fi dus în mod nemijlocit la creșterea capacității de apărare a țării? Investițiile economice ale Germaniei și resursele petroliere ale României ne-ar fi garantat o protecție necondiționată față de orice agresiune externă. Mai târziu, Carol al II-lea și Camarila și-au dat seama că au greșit fundamental sfidându-l pe Hitler și au încercat o apropiere de Germania, o nouă orientare a politicii externe a României, dar era prea târziu, zarurile fuseseră aruncate.

Între timp, Germania hitleristă continua expansiunea, mai întâi spre Europa Centrală și de Est. În martie 1938, a anexat Austria (*Anschluss*). În urma acordului de la Munchen, din 29 septembrie 1938, Germania ocupă regiunea sudetă a Cehoslovaciei, iar în martie 1939 a ocupat întreaga Cehoslovacie.

Ungaria fascisto-horthystă de după Primul Război Mondial a fost aliatul natural al Celui de-al treilea Reich. Pentru a rectifica ceea ce era considerat ca „nedreptățile” de la Trianon, la jumătatea anilor `30, Ungaria decide să-și urmeze obiectivele revizioniste alături de Germania și Italia fascistă, prima țintă fiind Mica Antantă ai cărei membri – Cehoslovacia, România și Iugoslavia – au fost beneficiarii majori ai dezintegrării „Ungariei Mari”.

După rușinosul complot de la Munchen din 1938, Ungaria, cu ajutorul celor două mari puteri, Germania și Italia, a reușit să facă primele breșe în sistemul de la Versailles-Trianon. În temeiul așa-numitului prim arbitraj de la Viena, negociat de Ribbentrop și Ciano, miniștrii de externe ai Germaniei și

Italiei, Ungaria obține de la Cehoslovacia, Provincia de Sus (Felvidek) – o fâșie de pământ din sudul Slovaciei - și vestul Ruteniei Carpatice. După dezmembrarea Cehoslovaciei, în martie 1939, Ungaria a terminat ocuparea întregului teritoriu al Ucrainei Subcarpatice. Ambițiile revizioniste ale Ungariei horthyste nu se opresc aici. Ea dorea să obțină și celelalte teritorii care aparținuseră „Ungariei Mari” și pe care le pierduse prin Tratatul de la Trianon, în special Transilvania.

În acest context internațional, s-a încheiat Tratatul de neagresiune sovieto-german din 23 august 1939 (Pactul Ribbentrop-Molotov), însoțit de un protocol adițional secret privind delimitarea sferelor de influență în estul Europei, de la Marea Baltică la Marea Neagră. Obținând din partea Moscovei angajamentul de a nu interveni în conflictul pe care Germania se pregătea să-l declanșeze în Europa, Hitler va oferi în schimb o parte din Finlanda și Polonia răsăriteană, țările baltice – Letonia, Lituania, Estonia - și Basarabia, care în anii 1939-1940 vor fi încorporate în cadrul URSS-ului.

La câteva zile, punând în aplicare articolele protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, a fost declanșat Cel de-al II-lea Război Mondial prin invadarea Poloniei, la început de trupele germane – 1 septembrie 1939 - și apoi de cele sovietice, la 17 septembrie 1939. Deși în ajutorul Poloniei vin Anglia și Franța, care la 3 septembrie 1939 declară război Germaniei, la scurt timp, Polonia este înfrântă și împărțită între Germania și Uniunea Sovietică.

Victoriile obținute de trupele germane pe frontul de vest în primăvara și vara anului 1940, capitularea Franței (22 iunie 1940), alungarea trupelor britanice de pe continent după dezastrul de la Dunkerque, a avut o influență hotărâtoare asupra situației politico-militare din sud-estul Europei. România, care își întemeia securitatea pe alianța tradițională cu Anglia și Franța, s-a văzut deodată singură, complet izolată, prinsă între cei doi mari coloși totalitari: Germania și URSS. În perioada imediat următoare, ca urmare a victoriilor germane în vest și a continuării concentrărilor de forțe sovietice pe Nistru, situația internațională a României s-a agravat.

Așa ajungem la nota ultimativă sovietică, din 26 iunie 1940, prin care se cerea României evacuarea și cedarea imediată a Basarabiei și Bucovinei de Nord. Germania, la al cărei ajutor a apelat regele Carol al II-lea,

prin telegrama lui Ribbentrop, ne avertiza că „acceptarea este în interesul, bineînțeles, al României” și a sfătuit ca, urgent, guvernul român „să primească condițiile rusești fără nicio rezervă”.

Atitudinea Italiei a fost identică, iar aliații din Înțelegerea Balcanică ne-au sfătuit și ei să ne jertfim în interesul păcii. Confruntată cu pericolul unei invazii sovietice, România este constrânsă să accepte termenii ultimatumului sovietic. Aceasta a reprezentat un adevărat semnal de încurajare pentru guvernele de la Budapesta și Sofia pentru a-și intensifica acțiunile revizioniste împotriva României.

Din moment ce principiul respectării *status-quo*-lui teritorial a fost violat, cele două guverne declară că ele nu vor să fie discriminate de guvernul României și cereau să aibă același tratament ca Uniunea Sovietică, adică să aibă loc cedarea Transilvaniei și a sudului Dobrogei, fără nicio rezistență armată din partea României. În acest sens, se pronunțau primul ministru ungur, Pal Teleki, și ministrul de externe Istvan Csaky, la întrevvedere cu Hitler, Ciano și Ribbentrop din 10 iulie 1940, unde au declarat: „Noi avem sprijinul guvernelor iugoslav, german și italian în sensul de a determina Bucureștiul să pună capăt discriminărilor față de noi, care constau în aceea că au făcut Rusiei concesii teritoriale fără luptă, fără să înceapă tratative asemănătoare cu noi”².

Concomitent, Ungaria horthystă lua în calcul o acțiune militară împotriva României pentru satisfacerea pretențiilor sale revizioniste. Încă de la declanșarea războiului, la Budapesta, se manifesta un curent al cărui exponent era șeful Marelui Stat Major, Henryk Werth, favorabil unei acțiuni militare împotriva României în vederea ocupării Transilvaniei. Guvernul ungar era hotărât să intervină cu forța armată împotriva României în următoarele situații: a) „masacrarea minorității maghiare”; b) „revoluția bolșevică în România”; c) cedarea fără luptă de teritorii către URSS și Bulgaria. Când, la 28 iunie 1940, Uniunea Sovietică a anexat, fără ca România să opună rezistență, Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, a apărut cea de-a treia situație evocată în planul maghiar. La Budapesta, s-a declanșat o adevărată isterie războinică. Războiul împotriva României era foarte popular.

Dându-și seama de gravitatea situației și de pericolul dezmembrării țării, Carol al II-lea încearcă să se apropie de Hitler, cerând Germaniei să garanteze frontierele existente

ale României și să trimită la București o misiune militară pentru a stabili o strânsă colaborare între armatele celor două țări.

Dar, la 15 iulie 1940, Hitler îi adresează o scrisoare regelui Carol al II-lea prin care cerea pe un ton ultimativ să se facă concesii teritoriale Ungariei și Bulgariei, adăugând că dacă România nu se va încadra integral în „noua ordine”, atunci sfârșitul va fi posibil, chiar în scurt timp, „distrugerea României”. În scrisoarea de răspuns trimisă lui Hitler, regele Carol al II-lea afirma că României i se cere un sacrificiu nejustificat de mare și nedrept în favoarea celor două state vecine, care vin cu pretenții asupra Transilvaniei, respectiv asupra Cadrilaterului și că aceste pretenții vin la foarte scurt timp după ce, la sfatul guvernului german, România cedase Uniunii Sovietice, fără luptă, Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța. Suveranul României afirma limpede că țara nu mai poate accepta un asemenea sacrificiu, chiar și cu riscul unui „război în care nu am ținea seama nici măcar de șansele posibile de succes”. În scrisoare se face observația că „dacă Germania dorește neapărat să instaleze ordinea în Europa Orientală și în Balcani, atunci să facă același lucru și cu participarea simultană a tuturor statelor și nu doar prin mutilarea României”³.

În ziua de 26 iulie 1940, Giurgutu, primul ministru al României, și Mihai Manoilescu, ministru de externe, sosesc la Berchtesgaden, la invitația lui Hitler, iar în 27-28 iulie 1940, la Roma, la invitația lui Mussolini. În prima vizită, cei doi reprezentanți ai României au trebuit mai întâi să treacă pe sub furcile caudine ale rechizitoriului lui Ribbentrop, care a făcut procesul politicii noastre de ostilitate față de Germania, apoi amenințând că „a venit marea perioadă a revizuirii tratatelor”, și dacă România nu ajunge la o înțelegere cu Ungaria „consecințele ar putea fi deosebit de serioase”. Hitler a fost mai binevoitor, după o filipică violentă contra politicii românești a lui Titulescu, Gafencu, etc. și a garanțiilor franco-britanice, arătând că „ostilitatea României a fost cauză că Germania, cu ocazia încheierii pactului germano-sovietic nu a opus nicio rezistență revendicărilor rusești asupra Basarabiei”. Dacă atitudinea României ar fi fost alta, Germania nu ar fi abandonat-o. Apoi Hitler le cere reprezentanților României să cedeze Ungariei o parte din Transilvania, astfel încât să se realizeze un compromis „între vechile și actualele posesiuni”.

La Roma, discuțiile purtate de reprezentan-

ții României, în 27-28 iulie, cu Mussolini și Ciano au fost asemănătoare cu cele din Germania: aceleași reproșuri, amenințări pentru a determina România să facă cedări teritoriale față de Ungaria și Bulgaria.

În anul 1940, alături de Ungaria, Bulgaria, încurajată și sprijinită de Germania, Italia și Uniunea Sovietică, are și ea pretenții teritoriale asupra României. Întrebarea care se pune este numai aceea dacă România ar fi putut separa, în vara anului 1940, problema Ardealului de cea a Cadrilaterului și sacrificând prompt Cadrilaterul, ar fi putut rezista mai eficace și obține un rezultat mai favorabil față de Ungaria.

Separarea sau eşalonarea celor două chestiuni nu era posibilă. Ele s-au pus deodată – în timpul crizei basarabene - și la 6 iulie, sub presiunea puterilor Axei, am fost nevoiți să acceptăm negocieri directe cu ambele state. Paralelismul negocierilor ne-a fost, prin urmare, impus de Germania și Italia. Poziția Germaniei privind tactica de a satisface Bulgaria și de a rezista față de revendicările Ungariei o găsim în scrisoarea lui Hitler adresată regelui Carol al II-lea: *„Calea a doua pe care o pot recomanda Majestății Voastre este înțelegerea leală cu Ungaria și Bulgaria. Menționez amândouă statele deoarece aş considera ca o concluzie totală credința că, prin concesiuni făcute unuia dintre cele două state, pot fi despărțite și, astfel, celui de-al doilea se va putea ține piept mai ușor”*. Din scrisoarea lui Hitler nu se putea întrezări nicio perspectivă pentru tactica de a satisface Bulgaria pentru a putea obține rezultate mai favorabile față de Ungaria.

Cât privește pretențiile revizioniste ale Ungariei asupra României, Hitler forțează lucrurile și obligă cele două guverne, român și maghiar, să fie rezolvate prin înțelegeri între ele. În acest sens, s-au desfășurat la Turnu Severin, în perioada 16-24 august 1940, tratativele româno-maghiare. Delegația maghiară a pretins alipirea la Ungaria a unui teritoriu ce reprezenta mai mult de jumătate din suprafața Transilvaniei, adică 69.000 Km², cu o populație de 3,9 milioane locuitori, dintre care 2,2 milioane erau români, 1,2 milioane maghiari și 500.000 germani. Delegația română a susținut principiul schimbului de populație, cu rectificări minore de frontieră în favoarea Ungariei.

Eșecul negocierilor de la Turnu Severin păreau să mute disputa de la masa tratativelor pe câmpul de luptă. Pentru a evita declan-

șarea unui război între România și Ungaria, care mai mult ca sigur ar fi antrenat și Rusia Sovietică – gata în orice moment să se implice în conflictele din zonă pentru a-și extinde stăpânirea și pe alte teritorii, Hitler devine tot mai îngrijorat că asemenea eveniment i-ar da peste cap planul Barbarossa (de atac asupra Uniunii Sovietice), împiedicându-l de a se folosi în voie de poziția strategică a României și de resursele ei umane și materiale, astfel că, împreună cu Mussolini, și-au luat rolul de „arbitri” în această cauză pe care au hotărât să o rezolve singuri, fără conflict militar. Asta în ciuda faptului că pe parcursul lunilor iulie și aproape întreg august, Berlinul dădea de înțeles că Hitler ar fi împotriva arbitrajului pentru a nu lua asupra sa povara nemulțumirilor ambelor părți și că această chestiune trebuie rezolvată prin discuții directe între reprezentanții României și Ungariei. Așadar, cei doi conducători ai Axei au invitat la Viena, pentru ziua de 29 august, câte o delegație împuternicită a guvernelor român și maghiar. Delegația română a fost formată din Mihail Manoilescu, ministrul de externe al României, și din Valer Pop, diplomat expert, iar cea maghiară din contele Csaki, ministrul maghiar de externe, și contele Teleki, primul ministru al Ungariei.

Delegația română a sosit la Viena în 29 august 1940, orele 13,30. După sosire, Manoilescu a fost invitat la o discuție preliminară cu Ribbentrop, care a ținut până la orele 16.00. În cadrul acesteia i s-a dat de înțeles că România va trebui să accepte cedarea către Ungaria a unui teritoriu a cărui suprafață a fost definitivată exact, dar poate fi cuprinsă între un minim de 25.000 și un maxim de 67.000 km². Ministrul român a fost avertizat că pentru răspuns i se acordă câteva ore până seara; în caz de neacceptare, România va fi distrusă urmând a fi atacată de Ungaria și Rusia Sovietică, iar, după cum a declarat Fabricius, în această situație *„Germania și Italia vor da ajutor Ungariei”*, ceea ce ar fi putut însemna sfârșitul României. Ciano confirmă amenințarea sovietică: *„dacă nu acceptați arbitrajul, ocupăm imediat Moldova până la crestele Carpaților”*, lăsând să se înțeleagă că la 30 august România ar putea fi atacată de Ungaria și Rusia. Vestea a venit ca o lovitură de trăsnit pentru cei doi diplomați români cărora li s-a părut că au înțeles greșit. După ce s-au convins că așa stau lucrurile, Manoilescu și Valer Pop l-au contactat din nou pe Ribbentrop și

Ciano, le-au spus că ei nu au mandat să accepte cedări teritoriale și că guvernul de la București i-a trimis la Viena pentru negocieri. Timpul acordat românilor pentru răspuns fiind absolut insuficient, au solicitat un răgaz pentru informarea Bucureștiului, care a convocat urgent Consiliul de Coroană din 30 august 1940, ora două dimineața. După grele dezbateri, desfășurate sub presiunea venită de la cabinetul lui Ribbentrop din Viena, Consiliul de Coroană a adoptat, în jurul orei 4 dimineața, hotărârea de acceptare a „arbitrajului” germano-italian pe care a comunicat-o imediat telefonic la Viena. Ceremonia acceptării și semnării dictatului a avut loc în salonul de aur al Palatului Belvedere din Viena, programată a nu dura mai mult de o oră (13,30-14,30). Pe cele opt scaune din jurul mesei rotunde au luat loc: von Ribbentrop, contele Ciano, Manoilescu și Csaki, în calitate de reprezentanți ai României, respectiv ai Ungariei, contele Teleki și Valer Pop, ca observatori, precum și încă două persoane din partea germană și italiană. Ribbentrop deschide ședința cu un salut cordial, călduros, la adresa contelui Ciano, apoi salută amabil pe reprezentanții României și Ungariei, numaidecât după aceea dă cuvântul ministrului Schimdt, pentru citirea hotărârii de arbitraj în limba germană, apoi în limba italiană, al cărui text, însoțit de câte o hartă, se împarte tuturor celor de la masă. În momentul când Manoilescu vede pe hartă chipul schilodit al României este puternic șocat de enorma nedreptate ce ni s-a făcut prin această soluție insuportabilă; i s-a făcut rău; a fost nevoie de intervenția urgentă a medicilor pentru a-l scoate din starea de leșin. Sub stricta supraveghere a lui Ribbentrop, ședința s-a desfășurat telegrafic. La un semnal al lui Ribbentrop, intră în salon reprezentanți ai presei; Ribbentrop rostește o scurtă cuvântare, Ciano – una ceva mai lungă, apoi ședința se ridică. Totul s-a petrecut fulgerător. În realitate, protocolul, alcătuit din șapte puncte, care a fost semnat la 30 august 1940, împreună cu anexele sale, a fost stabilit de Hitler încă din 27 august 1940.

Din toate punctele de vedere, acest act este un dictat, iar ceea ce s-a petrecut în 30 august 1940, la Viena, s-a vrut să fie un arbitraj, dar nu a fost decât un simulacru prost regizat. Prin acest act samavolnic s-a rupt din trupul României și s-a încorporat Ungariei partea de nord-vest a Transilvaniei, în suprafață de 43.492 km², cu 2.667.000 de locuitori, din care 50,2% români, 37%

maghiari, 5,7% evrei și 2,8% germani.

La Viena, în 30 august 1940, partea română condiționează semnarea actului de acceptare a arbitrajului de un angajament oficial al celor două mari puteri ale Axei privind garantarea apărării frontierelor României care au mai rămas după aceste cedări teritoriale. Drept urmare, la ora 13.00, delegația României primește două acte oficiale, identice, semnate de Ribbentrop și Ciano, care cuprindeau garanțiile Germaniei și Italiei.

Considerat – pe bună dreptate – răspunzător de catastrofa României, regimul dictaturii regale s-a prăbușit odată cu frontierele țării. În acest context, intră pe scena istoriei generalul Ion Antonescu pentru a-și juca rolul tragic care îl va duce, în final, în fața plutonului de execuție. Generalul se bucura de o autoritate deosebită în cadrul armatei, avea încrederea Gărzii de Fier, forță politică în plină ascensiune, a reprezentanților lui Hitler la București, iar președinții partidelor istorice, Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, nu manifestau o atitudine ostilă față de el. Speriat de prăbușirea hotarelor țării și de nemulțumirea crescândă a populației, Carol al II-lea este nevoit să-l numească pe Ion Antonescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri, la 4 septembrie 1940, iar a doua zi a fost învestit cu „*depline puteri pentru conducerea statului*”, cum se arăta în Decretul regal.

Până în ultima clipă, regele s-a agățat cu disperare de tron, încercând înlăturarea și chiar asasinarea lui Antonescu, abia desemnat prim ministru, dar care se arătase neînduplecat în privința abdicării regelui Carol al II-lea. Încurajat de către generali, dușmani de moarte ai „câinelui roșu” (cum era poreclit Antonescu din cauza severității și a părului său roșcat), regele a făcut apel la generalul D. Coroamă, comandantul Diviziei de Gardă Regală, pentru a-i da consemnul de eliminare a premierului incomod. Generalul, refuzând să fie părtaș la o crimă, a replicat regelui: „*Armata care a lăsat să fie cotropit teritoriul nostru, fără a trage un foc, refuză să tragă asupra generalului Antonescu*”. Imediat Antonescu îi cere regelui să abdice în favoarea fiului său, Mihai. În dimineața zilei de 6 septembrie 1940, regele abdică. A doua zi, 7 septembrie, Carol a plecat din țară însoțit de Elena Lupescu și Ernest Urdăreanu, cu un tren special, alcătuit din 12 vagoane încărcate cu obiecte din patrimoniul Coroanei, tablouri de mari pictori, ca Tizian, Rubens, Rembrandt, sute de goblenuri, bijuterii, armuri

ce decorau pereții palatelor de la Peleş și Peleşor. Un grup de legionari, îmbarcați pe o locomotivă, au urmărit trenul regal de la Timișoara la frontiera cu Iugoslavia, trăgând focuri de armă asupra lui. Numai prezența de spirit a șefului gării din Jimbolia a salvat viața regelui și a anturajului său, care a dat liber trenului spre graniță, fără să mai oprească în stație, așa cum era programat.

Carol și Elena Lupescu s-au stabilit în Portugalia, unde regele a murit la 3 aprilie 1953, în urma unui infarct miocardic, la vârsta de 60 de ani. Așa s-a terminat viața aventuroasă a celui mai contestat rege al României, care a preluat o Țară de la Ferdinand Întregitorul și a abandonat-o ciopârțită, pe marginea prăpastiei.

Note

1. Valer Pop, *Bătălia pentru Ardeal*, 1992, p. 18-20;
2. Vasile Moiş, Ioan Corneanu, *Intoleranță și crimă*, 2012, p. 88-90;

3. Vasile Nuțiu, *Istoria Românilor și Cultura Civică*, Dicționar Explicativ, 2010, p. 226-229.

ASPECTE ALE VIEȚII RELIGIOASE DIN JUDEȚUL TREISCAUNE, OGLINDITE ÎN IZVOARE INEDITE (1945-1951)

Prof. Mircea BODNARI

Cuvinte cheie: religie, județul Treiscaune, intervalul 1945-1951

Key words: *religion, Treiscaune county, the 1945-1951 interval*

Abstract

The study presents aspects of the religious life of Treiscaune county, discovered in unpublished sources dating from 1945-1951. The author concludes that, during this time, churches in the Treiscaune county pursued different ends: the Hungarian, so called "historic" churches – Catholic, Calvinist and Unitarian – continued to denigrate Romanians and the Orthodox Church, while the Orthodox Church continued to proselytize. The Orthodox Church, led by prominent personalities, in very difficult circumstances, engaged in preserving Romanian language and culture, traditions and customs.

Biserica a avut, dintotdeauna, menirea de a oferi spații de securitate mentale, imaginare, menite să protejeze în plan simbolic identitatea națională, deseori amenințată.

Spre deosebire de biserica catolică sau reformată, biserica ortodoxă din Secuime - ca și biserica evanghelică a sașilor - a fost autonomă și independentă față de autorități. Ca și la sași, la români, biserica nu a fost doar o instituție religioasă, o călăuză spirituală, ci a constituit o autentică instanță identitară confesionalo-etnică a credincioșilor săi.

Situația credincioșilor din parohiile satești, în perioada respectivă, era gravă deoarece nestabilirea preoților în parohii le-a întreținut o permanentă stare de provizorat și nesiguranță.

Catolicii și reformații din Catalina și Ozun s-au opus restabilirii activității bisericii ortodoxe în localitățile respective. Este de notorietate cazul preotului ortodox Ioan Fulea care, în anul 1945, a fost împiedecat să-și reia postul din Ozun.

Protopopiatul ortodox Oituz a fost reînființat în 1945 și va fi desființat în 1952. Cât a funcționat, a fost condus de preotul Ioan I. Rafiroiu, fiul întâiului protopop român din perioada interbelică. Cele șapte parohii ale sale vor fi incluse în cadrul protopopiatului Sfântu Gheorghe.

În acele condiții vitrege, românii ortodocși din județul Trei Scaune s-au străduit să-și păstreze limba și credința străbună. I-au avut alături pe unii dintre înalții prelați ortodocși, precum: Mitropolitii Nicolae Bălan, Iustin Moiescu, Nicolae Colan, Antonie Plămădeală ș.a. care i-au sprijinit în finalizarea lucrărilor la Catedrala Ortodoxă din Sf. Gheorghe, la

ridicarea sau consolidarea bisericilor din Araci, Ariușd, Podu Olt, Floroia Mare, Lădăuți ș.a.

În privința bisericilor religiilor maghiare din județ - reformată, romano-catolică și unitariană - numărul acestora (aflat prin cumularea mai multor date) pentru perioada de la sfârșitul războiului, era următorul (biserici și capele pentru zona rurală)¹:

- Religia reformată (calvină): 73 biserici și capele.

- Religia romano-catolică: 68 biserici și capele.

- Religia unitariană: 12 biserici și capele.

Bisericile catolice datează, majoritatea, din secolele XIII-XIV, pe când cele reformate și unitariene datează din secolele XV-XVI, sau de mai târziu. Multe dintre aceste biserici maghiare au fost fortificate, zidurile și turnurile de apărare fiind vizibile și astăzi.

Unele biserici au fost pictate în frescă: biserica unitariană din Chileni, biserica reformată din Biborțeni (o frescă cu legenda sfântului Laszlo), cea catolică din Ghelinta.

În unele localități s-au ridicat biserici pentru două sau chiar trei confesiuni maghiare: la Aita Mare (catolică, reformată și unitariană), Câlnic (reformată, catolică și unitariană), Cernat (reformată și catolică), Chileni (reformată și unitariană), Chichiș (reformată și unitariană), Belin (catolică, reformată și unitariană) etc.

În luna august 1945, la Băile Ozun, s-a desfășurat o adunare a 50 de prelați reformați din Ciuc, Odorhei și Trei Scaune. Adunarea a avut drept scop intensificarea propagandei promaghiare și a prozelitismului în rândurile populației românești. Acțiunea nu

a avut rezultatele așteptate de inițiatori.

Într-un interviu luat unui cetățean care locuiește în Sf. Gheorghe, dar a copilărit în Baraolt, am primit răspuns la o nedumerire în legătură cu existența inscripțiilor maghiare de pe crucile din cimitirele românești din Secuime, inscripții care începeau cu expresia *"itt nyugszik beke poroira"* (aici odihnește în

veșnica pomenire): *"Așa au dorit românii să treacă pe cruci. Ungurii care trec prin cimitirele românești, nu știu cine-i îngropat acolo, dacă nu e scris în limba maghiară"*².

Un Chestionar statistic asupra cultelor din plasa Tg. Secuiesc, ne prezintă situația principalelor culte în anul 1947 (aceste statistici trebuie acceptate cu unele rezerve)³:

Nr. Crt.	Cultura	Ortodox	Greco-catolic	Catolic	Calvin	Baptist
1.	Parohii	7	2	18	11	-
2.	Filiale	20	1	14	13	-
3.	Mănăstiri	-	-	2	-	-
4.	Preoți, pastori	7	-	22	10	2
5.	Biserici	6	3	20	12	-
6.	Capele	1	-	6	-	1
7.	Nr. cimitire	9	3	28	12	-
8.	Case parohiale	6	3	17	10	-
9.	Nr. credincioși	2.077	420	29.383	8.716	61
10.	Venit pe anul 1947	25.173 lei	-	94.550 lei	55.852 lei	-
11.	Valoarea titlurilor	295.727 lei	-	-	484.952 lei	-

Relațiile regimului comunist cu Biserica Romano-Catolică erau foarte tensionate și au fost influențate de denunțarea, la 17 iulie 1948, a Concordatului cu Vaticanul din 1929 și de Legea Cultelor din 4 august 1948. S-a încercat astfel restrângerea contactelor acestor culte cu străinătatea, acțiune reușită parțial. Unii înalți prelați maghiari - precum episcopul de Alba Iulia, Marton Aron - au fost persecutați fiind condamnați la închisoare. Multe mănăstiri romano-catolice au fost închise, călugării fiind trimiși cu domiciliu forțat în alte mănăstiri, precum mănăstirea de la Estelnic din Trei Scaune⁴.

Relațiile regimului comunist cu cultele protestante au fost diferite. A fost recunoscut în mod oficial statutul preoților protestanți, însă activitatea confesională și culturală a acestora era strict supravegheată de către autorități, prin instituții specializate.

Această situație privilegiată a protestanților a durat până la revoluția maghiară din 1956, când represiunea s-a abătut și asupra cultelor protestante.

Spre deosebire de alte zone din Transilvania, unde majoritatea credincioșilor greco-catolici au devenit în anul 1948 ortodocși, localitățile județului Trei Scaune care aveau parohii greco-catolice puternice, nu mai au astăzi parohii ortodoxe sau greco-catolice, iar numărul locuitorilor de naționalitate română a scăzut mult (Ghelința, Poian, Turia, Lemnia, Boroșneul Mare, Ilieni, Ghidfalău, Arcuș)⁵.

Prefectura Trei Scaune a emis, în februarie 1949, Ordinul nr. 523 prin care se cerea o

situație exactă a parohiilor din județ. În materialele trimise de parohii - catolice, reformate și ortodoxe - exista câte un scurt istoric al fiecăreia, cât și situația materială.

Aflăm astfel că biserica ortodoxă din Ormeniș, plasa Baraolt, a fost ridicată în anul 1896, dar avea în inventar un clopot de la 1773, inscripții pe morminte, icoane și cărți de ritual de la începutul secolului al XIX-lea. Parohia avea aproximativ 730 de credincioși la data raportului, 9 martie 1949. Starea materială a credincioșilor era slabă: jumătate *"fără avere, ceilalți muncitori cu ziua sau la C.F.R."*. Starea materială a bisericii era, de asemenea *"slabă, deținând un teren sub 3 ha, de calitate inferioară"*⁶.

Într-un alt material, tot din luna martie 1949, parohul Ganea Alexandru din Lisnău, plasa Ozun, se plângea de o acțiune a primăriei din Bicfalău. Primarul Ioan Vancsa a introdus în casa parohială ortodoxă 30 de țigani corturari, nomazi, precum și alte persoane din comună, care au provocat distrugerii clădirii. Astfel, noul preot nu avea unde să locuiască. De asemenea, aceste gesturi au dus la apariția unor sentimente de revoltă în sânul credincioșilor. Parohul cerea ajutor pentru rezolvarea problemei⁷.

În aceeași perioadă, preotul Ioan Florea arăta că biserica ortodoxă din Belin, plasa Baraolt, zidită din cărămidă și piatră, datează de la 1772, parohia fiind mult mai veche. Biserica a suferit distrugerii în perioada 1940-1944. Mulți credincioși, inclusiv preotul de atunci, au plecat din calea prigoanei

horthyste. Alții au fost obligați să treacă la alte religii. Cu ajutorul credincioșilor și al statului român, în anul 1948, biserica a fost refăcută și sfințită. La data raportului, 19 martie 1949, parohia avea 776 credincioși⁸.

Monografia bisericii ortodoxe din Aita Mare, întocmită de preotul Bunuș Ioan la 17 martie 1949, atesta că cea mai veche religie din comună este cea ortodoxă, după cum arată inscripțiile chirilice slavone de pe crucile din cimitire și de pe ziduri. Biserica, din piatră și cărămidă, datează de la 1866⁹.

În comuna vecină, Aita Seacă, la jumătatea secolului al XIX-lea, din cei 300 de români, o treime erau ortodocși și două treimi erau uniți. Numărul de credincioși români a scăzut datorită procesului de maghiarizare, susține preotul paroh Florea Paratei. Uniții din comună și-au ridicat biserică de piatră și casă parohială la 1866, iar ortodocșii au zidit o biserică nouă în anul 1907. Regretul preotului paroh era că nu s-au putut păstra izvoarele mai vechi în legătură cu comunitatea românească și biserica acestora¹⁰.

Preotul unitarian Kemarky Nicolae face istoricul parohiei unitariene din Baraolt. Cele mai vechi urme datează din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Atunci este atestată prezența a doi preoți unitarieni veniți pentru a converti locuitorii la noua religie. Parohia unitariană a fost organizată oficial în anul 1897. În perioada 1940-1944, statul maghiar a recunoscut parohia unitariană din comuna Baraolt și a ajutat-o. Între anii 1944-1945, parohia a suferit pierderi materiale și a rămas fără preot. În 1945 se întoarce preotul, activitatea religioasă reîntră în normalitate *"...iar astăzi și în viitor parohia unitariană va lucra și mai mult pentru înfăptuirea socialismului. Trăiască R.P.R."*, încheie raportul preotul unitarian¹¹.

Din rapoartele Secretariatului C.J. Trei Scaune al P.M.R., se desprinde concluzia că preoții catolici și reformati își depășeau, frecvent, atribuțiile. Astfel, o parte dintre acești preoți *"așază cetățenii împotriva învățătorilor deoarece susțin că dezvoltarea prea mare a științei este dăunătoare omenirii"*. Este dat ca exemplu preotul din comuna Zagon¹².

În luna februarie 1949, religiile din județ se prezentau astfel (populația stabilă)¹³:

nc	Cultul religios	Număr credincioși
1.	Romano-catolică	57.850
2.	Reformată/Calvină	59.380
3.	Ortodoxă	16.140
4.	Unitariană	3.800
5.	Evangelico-luterană	560
6.	Mozaică	120
7.	Baptistă/Adventistă	3.000
	Total credincioși	140.850

Se observă, în privința religiilor maghiare, o proporție destul de apropiată între catolici și reformați, pe când procentul de unitarieni era scăzut. În ceea ce privește numărul credincioșilor români, acesta este în creștere.

O altă statistică, din luna aprilie 1951 (pe care o privim, de asemenea, cu rezerve) ne arată că în raionul Tg.Secuiesc exista următoarea situație privind principalele culte din zona rurală¹⁴:

nc	Cultul religios	% din populație	Număr de biserici	Număr de preoți
1.	Romano-catolic	59	33	37
2.	Reformat	30	20	14
3.	Ortodox	7	10	7

Având în vedere faptul că populația stabilă a raionului Tg. Secuiesc se ridica la aproximativ 75.000 persoane, iar ponderea populației rurale era în jur de 78%, putem raporta aceste procente la o populație rurală de aproximativ 58.500 locuitori. Astfel, numărul romano-catolicilor era de 34.500 persoane, al reformaților de 17.500, al ortodocșilor de 4.100, iar alți 2.400 săteni aparțineau altor culte religioase.

În concluzie, putem spune că, în perioada de referință, biserica din județul Trei Scaune a evoluat pe coordonate diferite: bisericile maghiare, așa-zis "istorice" - catolică, reformată și unitariană - au continuat să-i denigreze pe români și biserica ortodoxă și să desfășoare activități de prozelitism. Biserica ortodoxă, în frunte cu mari personalități, a urmărit - în condiții deosebit de dificile - să păstreze limba și cultura română, tradițiile și obiceiurile strămoșești.

Note

1. Din *Lista monumentelor istorice din județul Covasna*, pe <http://www.biserici.org.ro>
2. Interviu luat lui Neagu Vasile (72 ani), din Sf. Gheorghe, în luna mai 2008.
3. ANCV, *Fond Direcția Județeană de Statistică Trei Scaune*, dos. 44/1947, p. 38.
4. *Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Raport Final* (în continuare RF), pe http://www.presidency.ro/static/ordine/RAP_, p. 534.
5. Ioan Lăcătușu, *Considerații privind evoluția structurii etnice și confesionale a localităților județului Covasna între 1850-1992*, în "Angustia" nr. 3/1998, p. 353.
6. ANCV, *Fond Pretura plășii Baraolt*, dos. 77/1949, p. 27.
7. ANCV, *Fond Pretura plășii Ozun*, dos. 135/1949, p. 1.
8. ANCV, *Fond Pretura plășii Baraolt*, dos. 77/1949, pp. 28-29.
9. *Ibidem*, p. 30.
10. *Ibidem*, p. 31.
11. *Ibidem*, p. 33.
12. ANCV, *Fond Comitetul Județean al P.C.R. Trei Scaune*, dos. 10/1949, pp. 13-14.
13. *Ibidem*, p. 65.
14. ANCV, *Fond Raionul de Partid Tg. Secuiesc*, dos. 12/1951, p. 72.

ROLUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN VIAȚA COMUNITĂȚILOR ROMÂNEȘTI. STUDIU DE CAZ: MICFALĂU

Dr. Costel-Cristian LAZĂR

Cuvinte cheie: biserica ortodoxă, școli de limba română, Micfalău, județul Covasna

Key words: *Orthodox Church, Romanian language school, Micfalău, Covasna county*

Abstract

Approaching the role of the Romanian Orthodox Church in the lives of Romanian communities in the former Szekler seats, the author focuses on a case study concerning formal education in the Romanian language in Micfalău, Covasna. The conclusion drawn is that, even during the communist regime, the Church was seen by government authorities, atheist in theory, as an institution vital to the preservation of Romanian national identity. The study shows Church endeavors supported by authorities. The assumption that the communist state oppressed the Orthodox Church is debatable, at least in this region.

Una dintre constatările noastre din lucrările anterioare, anume că nu putem disocia Biserica ortodoxă de identitatea națională în această zonă, rămâne și pentru această perioadă mai mult decât valabilă. Faptul este verificat prin implicarea directă a preoților în tot ceea ce a însemnat viață spirituală, cultură, școală în această zonă. Aproape că nu există manifestare care să implice viața românilor și în care preoții să nu fie direct implicați.

Vom insista puțin asupra unui caz care a făcut destulă vâlvă în perioada respectivă, și anume cazul clasei cu predare în limba română de la Micfalău.

În luna martie 1972, un număr de peste 40 de persoane, în mai multe ocazii, au purtat discuții referitoare la necesitatea înființării în localitatea Micfalău a unei școli cu limba de predare română.

În cele din urmă, persoanele interesate în înființarea acestei școli, au informat și organele locale de conducere, precum și direcțiunea școlii maghiare din localitate despre intențiile și dorințele lor, solicitând să fie sfătuiți cum să procedeze, în cadrul legal, pentru înfăptuirea celor ce și-au propus, procedând în continuare conform indicațiilor primite. Astfel, numitul Pietraru Gheorghe - muncitor la cariera de piatră Malnaș-Băi, domiciliat în localitatea Micfalău, a întocmit un tabel nominal cu persoane ce și-au manifestat dorința înscrierii copiilor la școala cu limba de predare română, act care a fost semnat de către 45 de persoane și înaintat Inspectoratului Școlar Județean. Tabelul a fost însă restituit primarului comunei, respectiv Bal Miklos, cu observația că nu este bine

întocmit și trebuie însoțit de cereri individuale. Refăcut în forma cerută, tabelul și cererile individuale însoțite de un memoriu la data de 9 septembrie 1972, au fost retrimise Inspectoratului Școlar Județean.

Neprimind însă niciun răspuns la cele solicitate, cetățenii din comună, la data de 21 septembrie 1972 s-au adresat, din nou, Inspectoratului Școlar Județean, de unde li s-a adus la cunoștință, prin preotul ortodox-român Cucu Ioan, care de asemenea avea doi copii de vârstă preșcolară, că direcțiunea școlii generale din Micfalău, printr-o adresă scrisă, a comunicat Inspectoratului faptul că „nu există condiții pentru înființarea cel puțin a unei secții cu limba de predare română, întrucât nu se întrunește numărul necesar de elevi pentru clasa I-a și că în urma consultării unor părinți, aceștia au renunțat la intențiile exprimate anterior”¹.

Indignați și de acest răspuns, părinții au dezaprobat sistemul întrebuintat de directorul Jurian Lajos, cerând să se ia în considerare poziția tuturor celor care au semnat de trei ori acele tabele și cererile individuale, una dintre persoane manifestându-și supărarea în următoarea expresie: „Cum, semnăturile noastre în cele trei documente, oare nu sunt suficiente ca cineva să înțeleagă dacă vrem sau nu școală românească?”².

În această situație, la data de 22 septembrie 1972, Inspectoratul Școlar Județean a delegat pe inspectorii Bejan Ioan și David Attila ca, împreună cu direcțiunea școlii generale cu limba de predare maghiară din Micfalău, să consulte din nou părerea părinților, pentru a se putea lua o hotărâre definitivă. Bărbații aflându-se angrenați în campanie

de recoltare, au fost invitate mamele a 3-10 copii pentru clase diferite, respectiv de la I-a la a VIII-a, care cu surprindere se întrebau: „Cum, iar ne cheamă? Desigur că vrem școală în limba română că doar de aceea am semnat cererile. Se pare însă că cineva de aici nu vrea să se înființeze această școală...”³.

De către directorul Jurian Lajos, persoanele invitate erau întâmpinate cu următoarele explicații:

„Gândeți-vă bine, să nu mai întruniți această comisie pentru a doua oară. Vreți să dați copiii la școală cu limba de predare română, unde vor trebui să fie cel puțin 6 elevi într-o clasă de la I-IV, sau vreți să-i dați la școala maghiară? Dar să vă gândiți bine, să fiți hotărâți și să nu mai umblați cu lucruri din astea...”⁴.

Fiecare din persoanele chemate, au repetat în fața directorului și a inspectorilor școlari, trimiși pentru clarificarea acestei situații, că doresc, desigur, să se înființeze această școală în limba română și că ei și-au exprimat doar această dorință și în scris. Față de aceste poziții, directorul școlii dădea fiecăruia următorul sfat:

„Bine, atunci luați această coală de hârtie, duceți-vă în cancelarie și scrieți, unde vreți să vă dați copiii, la secția română sau la secția maghiară”⁵.

Trecând în cancelarie, unde se aflau toți profesorii, deși sunase pentru intrare la ore, părinții erau „ajutați” în a-și fixa poziția și scrie declarațiile cerute de directorul școlii, ajutorul constând în afirmații ca:

„Dacă o să vă dați copiii la secția romană, să știți că le va fi foarte greu, deoarece ei nu știu bine românește. Trebuie să vă gândiți că majoritatea copiilor din comună vorbesc limba maghiară și chiar dacă acești copii au la origine naționalitatea română, în aceste condiții le va fi foarte greu să învețe limba română, doar ei pot să învețe și limba maghiară, nu numai în limba română”. Când ieșeau din cancelarie, mamele copiilor erau complet schimbate și cu totul de altă părere, semnificative fiind următoarele afirmații: „Păi, noi ne-am răzgândit pentru că nu ne-am întrebat soții. Știți, s-ar putea să le fie greu copiilor și poate că aveți dreptate - adresându-se directorului - că e cam greu să-l dăm direct la secția română, după ce unii au făcut o clasă, două la secția maghiară”⁶.

Până și soția șefului postului de miliție era nehotărâtă afirmând că: „NU știu ce să mai fac, că nici eu n-am discutat cu soțul”, la care

directorului școlii a menționat: „Nouă ne trebuie să semnați cu da, sau nu”, soția lucrătorului de miliție întâmpinând această mențiune cu următoarea replică: „Bine, o să mai vedem dar să nu ne mai trimiteți în cancelarie, ci lăsați-ne să ne fixăm poziția aici în fața comisiei”. Intervenind în această discuție și inspectorul școlar Bejan Ioan, acesta afirmă:

„Curios lucru, toți părinții vin aici hotărâți că vor școală românească și cum ies din cancelarie, sunt complet schimbați”, intervenție la care directorul școlii Jurian Lajos menționa: „Fiecare are dreptul să aleagă”⁷.

Supărat de procedeu la care a recurs directorul școlii împreună cu cadrele didactice, preotul ortodox Cucu Ioan din Micfalău, chemat și el în fața comisiei, la intervențiile insistente ale părinților care sunt de religie ortodoxă, a afirmat:

„Cum este posibil că în 1852 a existat în localitatea Micfalău școală românească cu 36 de elevi, iar în prezent, când sunt asigurate adevărate libertăți pentru toate naționalitățile, să nu se poată înființa cel puțin o secție românească cu 6 elevi. Gândeți-vă și dvs. că este un număr destul de mare de copii care vor să învețe în limba română, numai pentru clasa I-a sunt peste 10 copii și atunci nu-mi explic cum nu este posibil totuși să se înființeze această școală”⁸.

Directorul școlii i-a dat răspuns în formula „omul este liber să aleagă”, după care a invitat părinții să plece, pentru a nu deranja procesul de învățământ.

În cele din urmă școala în limba română nu a luat ființă, iar datorită influențelor și procedeelelor întrebuintate de factorii menționați, comentariile de nemulțumire au luat o amploare și mai mare. Mai semnificative sunt opiniile exprimate atât de către semnatari ai memoriului și a cererilor individuale, cât și de persoane de naționalitate maghiară care ar fi dorit, de asemenea, să-și înscrie copiii la școala cu limba de predare română, exprimate în diferite ocazii publice, după cum urmează:

„Noi am crezut că se va înființa școală românească, fără să mai fim chemați la dascăleală. Doar am făcut cereri individuale și memoriu, am crezut că nu mai suntem pe vremurile apuse când omul era luat la cerțări câte unul. Ori, acum s-a întâmplat tocmai acest lucru, și noi, de teamă să nu ne punem rău cu organele locale de conducere, am renunțat la ceea ce am cerut la început cu atâta hotărâre. Păcat că nu avem posibilitatea

să ne învățăm copiii în limba română și trebuie să-i dăm în continuare tot la școala maghiară. Noi înțelegem să vă respectăm pe toți, indiferent de naționalitate, dar să fim și noi respectați. Dacă toți în țara asta românească, pot să-și învețe copiii în limba maternă, de ce românii din secuime nu pot să învețe în limba română? Dacă acest lucru nu se va rezolva de sus, noi pierdem în totalitate elementul românesc, în aceste părți ale țării. Numai să se înființeze o secție românească, dar de mult trebuia să se facă acest lucru și atunci vom vedea câți copii se vor înscrie la școala românească, și nu numai copiii românilor care în decursul istoriei au fost maghiarizați, ci și cei de naționalitate maghiară își vor da și ei copiii să învețe limba română”⁹.

Comentariile având ecou în toată comuna, precum și în alte localități cu o situație similară celei din Micfalău, unele persoane au obiectat că nu a fost consultată părerea tuturor celor ce doresc să-și înscrie copiii la școală în limba de predare română, deoarece și ei care au fost dintotdeauna români ortodocși, chiar dacă în împrejurările anilor 1940-1944 sau mai înainte, au trecut la cultul romano-catolic și azi poartă nume maghiarizate, doresc să-și învețe copiii la școli românești.

Deși viceprimarul comunei Micfalău, Ștefan Gheorghe - și el afectat de nereușita înființării școlii române - a încercat să mențină în rândul cetățenilor o atmosferă optimistă în sensul că „dacă nu acum, în următorii ani tot se va înființa școală românească”, cetățenii au întâmpinat poziția sa cu expresii ca:

„Dacă vom tot umbla să ne acoperim slăbiciunea și să ne ferim de adevăr, vom reuși să înăbușim adevărul, a nu mergem cu această prudență la exces și să lăsăm interesele noastre abandonate. Aceasta pentru că fiecare se ferește să spună adevărul.

Atâta timp cât oamenii realiști din rândul naționalității maghiare înțeleg că e bine să învețe și limba română, nu numai limba maghiară, noi ca români de ce nu putem învăța copiii în limba română și suntem obligați să ne dăm copiii la școli cu limba de predare maghiară. Așa s-a ajuns la situația că acești copii în familii românești nu vorbesc decât în limba maghiară și nu vor mai ști niciodată limba română. Asta înseamnă că renunțăm la ultimele elemente românești din aceste părți ale țării și le înglobăm în elementul maghiar. Cineva a tălat gâtul la această școală tocmai în timpul zilelor noastre și dacă

nu se va reînființa, noi vom merge mai departe. Noi nu vrem să lezăm interesele nimănui, vrem doar umanitate, dreptate și echitate pentru toată lumea”¹⁰.

Poziții realiste în legătură cu situația creată pe marginea înființării școlii românești din localitatea Micfalău sunt exprimate și de persoane de naționalitate maghiară care afirmă:

„E păcat că nu se face această școală românească, pentru că mulți doresc acest lucru, se pare însă că aici sunt niște opinii care nu se potrivesc”¹¹.

În pofida tuturor strădaniilor lor, a celor aproape 100 de familii de români din localitatea Micfalău, școala nu a luat ființă, datorită factorilor și împrejurărilor amintite. Cert este că aproape 80% din populația acestei comune, până în anul 1940, aparținea cultului ortodox, situație ce rezultă din documentele parohiei din localitate. În anul 1870 erau 200 de familii de români, iar în 1939, 1253 de români, în 1972 mai rămânând doar 94 de familii, însă în proporție de 90% poartă nume maghiarizate. În special în perioada 1940-1944 s-a înfăptuit trecerea forțată a românilor de credință ortodoxă la cultul romano-catolic.

Așa s-a ajuns de altfel, la situația când părinții unor copii care au absolvit școala cu limba de predare maghiară și care doreau să urmeze mai departe, au fost nevoiți să dea copiii pentru a fi pregătiți în vederea examenelor de admitere la licee sau școli profesionale de către preotul ortodox-român Cucu Ioan. Acesta susținea că, cu toată bunăvoința sa, prea mult nu a putut să ajute deoarece nu se putea înțelege cu elevii care cunoșteau în foarte mică măsură limba română, edificatoarele fiind următoarele sublinieri ale acestuia:

„Am încercat să fac ceva pentru acești copii de români maghiarizați și dacă au venit la mine, i-am învățat să spună o vorbă românească, o frază, un cântec, fără să mă axez pe teme religioase. Am rămas însă surprins când am constatat că ei nu știu nimic despre un Coșbuc, Eminescu, despre Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazu, în schimb puteau să-mi vorbească despre Attila, Arpad. Am încercat să port discuții cu elevii despre sistemul de predare a limbii române în școală, a istoriei și geografiei la care copiii mi-au răspuns: "Profesorul nostru de limba română este foarte cumsecade și primim note bune. De multe ori lipsește de la ore și noi ne bucurăm că putem juca fotbal”¹².

În județul Covasna, situația se prezenta în mod similar cu cea din localitatea Micfalău, respectiv în comunele: Bățanii Mari, Cernatul de Jos, Chichiș și altele unde, deși cetățenii au cerut cu insistență reînființarea școlilor cu limbă de predare română, nu s-a realizat acest lucru. Mai mult decât atât, unele cadre didactice au desfășurat o intensă acțiune de lămurire și convingerea părinților care își manifestau această dorință, determinându-i să renunțe la inițierea unor demersuri pentru realizarea celor ce și-au propus. Astfel de lucruri s-au petrecut în comunele Cernatul de Jos și Chichiș, unde școlile române au fost desființate în 1968, în ultima localitate ajungându-se că profesorul Koman Janos - la origine de naționalitate română - să umble din casă în casă și să-i lămurească pe părinți să nu-și dea copiii la școală românească¹³.

Luând cunoștință despre acest lucru, un cetățean de naționalitate maghiară din comuna Chichiș, adresându-se mai multor cetățeni, afirma:

*„Voi nu vedeți că nu avem nimic de câștigat dacă copiii noștri nu învață în limba română? Uitați-vă la Băcel - localitate limitrofă cu comuna Chichiș - un sat atât de mic care a dat societății profesori, medici, ingineri, preoți etc, iar ai noștri fie că au rămas toți la țară, fie că au mai învățat câte o meserie de tractorist, șoferi, lăcătuși etc, și asta numai din cauza egoismului nostru și a faptului că ne ținem mari maghiari”*¹⁴.

În localitățile Aita Medie și Ojdula, numai ca urmare a cererilor masive ale părinților au fost reînființate școlile cu limba de predare română pentru clasele I-IV. Se remarcă însă faptul că în alte localități, ca Mărtănuș, secția română a liceului din Baraolt și Târgu Secuiesc și Păpăuți erau în curs de lichidare.

În Nota Inspectoratului Județean Covasna al Ministerului de Interne, se arăta:

„Sursele noastre informative semnalează faptul că, în majoritatea cazurilor, persoanele preocupate de aceste probleme apreciază că neputința de a învinge astfel de dificultăți își are originea în numărul scăzut de cadre didactice de naționalitate română și mai ales că materiile limba română, istorie, geografie, sunt predate de către cadre de naționalitate maghiară, care nu cunosc în suficientă măsură limba română. (...) Ca o consecință a unor asemenea fenomene, multe persoane de naționalitate română, ca profesori, medici, ingineri, etc. repartizați în județ stau la posturi 1-2 ani, după care caută toate modalități

*țile de a pleca, existând o instabilitate accentuată a acestora”*¹⁵.

Din cele de mai sus rezultă că mișcarea din 1972, din comuna Micfalău, pentru înființarea clasei cu limba de predare în limba română a fost foarte amplă, antrenând o mare parte de populația românească de aici. Organele de stat au fost interesate în aflarea adevărului despre această mișcare, iar rezultatul s-a concretizat într-o anchetă și în interviuri luate pe bandă de magnetofon principalilor inițiatori ai mișcării. Toate depozițiile luate de Ministerul de Interne erau catalogate „Strict secret”.

Una dintre concluzii este aceea că preotul Ioan Cucu a fost sufletul mișcării, cel care a inițiat și s-a implicat cel mai mult în înființarea clasei¹⁶.

Implicarea directă a preotului Cucu în încercarea de a reînființa clasa cu predare în limba română i-a atras injurii din partea unor consăteni de etnie maghiară și chiar amenințări. Alte comentarii au fost că, părințele va pleca de aici pentru că n-are unde să-și dea copiii.

Toate aceste frământări se petreceau în localitatea Micfalău, unde până în 1940, cam 80% din populație era românească. Ulterior Dictatului de la Viena, au fost trecuți la romano-catolicism, iar de aici a fost doar un pas spre pierderea identității naționale. Se relevă de aici foarte bine, credem noi, rolul determinant al bisericii ortodoxe române (până în 1948 și al celei greco-catolice) în conservarea naționalității și al apartenenței la comunitatea românească. Una dintre concluziile ce se impun este aceea că fără biserică în zona secuiască, nici națiunea nu poate exista. Sigur că școala are un rol foarte important în acest proces de conservare națională, dar acolo unde nu este școală, ca în cazul de mai sus, *toate celelalte aspecte ce țin de afirmarea națională rămân să fie suplinite de biserică*. Cu atât mai mult se vede acest rol în comunități în care români mai rămăseseră puțini, cum era și cazul de la Micfalău, unde doar preotul, șeful de post, viceprimarul și vreo două-trei familii mai erau curat românești. Anticipând puțin, așa se explică și atacul dat imediat după 22 decembrie 1989 asupra bisericii și a unor lucrători din Miliție. Sigur că în percepția populară, Miliția era văzută ca organul care reprezenta statul, sau instituția represivă, dar aici identificarea mergea mai departe, lucrătorii de Miliție fiind catalogați și ca reprezentanți ai românismului, care stricău „puritatea etnică” a zonei. O

comparație cu restul țării, din acest punct de vedere arată că aici au fost atacurile cele mai masive împotriva Miliției, care s-au finalizat chiar cu victime omenești. Dar despre aceasta, mai jos.

Tot din mărturia preotului Cucu, reiese cu claritate:

*„Cei care au fost odată ortodocși și sunt și astăzi, s-au ținut și de români, cei care au trecut de la ortodocși nu s-au mai ținut ca români. Asta a fost ceva distinctiv. Ei nu spun că credința ortodoxă, ei spun că sunt de credință românească, noi suntem de credință românească, suntem români”*¹⁷.

Situația școlilor românești din zonă nu se prezenta astfel doar la Micfalău. Cam peste tot în zonă era trebuință de școli sau măcar de clase cu predare în limba română, dar peste tot demersurile s-au izbit de refuzul autorităților locale sau ale Inspectoratului Școlar Județean.

Preotul din Chichiș vedea în școală principalul factor care să ducă la redeșteptarea națională, propunând ca în fiecare comună să fie înființată clasă românească:

*„Aici au luat inițiativă părinții ca să înființeze școală românească în anul 1968, însă i-au oprit profesorii care au umblat din casă în casă la cei care doreau să-și dea copiii la secția românească și i-au convins să renunțe. Unul dintre profesorii cei mai activi în acest sens a fost Koman, care este tot un român maghiarizat, însă la ora actuală prin zelul manifestat de bun maghiar de multe ori cade în extreme. Koman și acum funcționează ca profesor aici în comună.[...] Aici au cerut destui cetățeni să se facă școală românească și au cerut acest lucru la Inspectoratul Școlar. A venit un inspector și a făcut ședință la școală. Cetățenii au cerut și clase de la V la VII sau la X. Dacă se înființează școală românească de cinci ori vor fi mai mulți elevi la aceasta, pentru că dacă nu știu românește nu pot merge mai departe”*¹⁸.

Se pare că la începutul anilor 70, a existat o mișcare mai amplă în zonă pentru reînființarea de clase românești. Ne îndreptățește la această părere faptul că Ministerul de Interne a intervievat mai multe persoane din zonă, cu precădere preoți, despre situația școlilor din comunitate. Faptul că preoții erau cei chemați să dea lămuriri în această privință ne face să credem că ei erau văzuți chiar și de Ministerul de Interne ca factorii cei mai îndreptățiți să cunoască realitățile. În plus, ei aveau și rolul de principal coagulant al elementului româ-

nesc din zonă. Aceste note-rapoarte din Arhiva CNSAS vin să creioneze o situație generală în zonă. Părintele Ioan Rafiroiu din Târgu Secuiesc confirmă și el această stare de lucruri¹⁹.

Situația era creionată în același mod chiar de protopopul Pompiliu Dumbravă, care primea rapoarte de la toți preoții din zonă. Dealtfel, din depoziția sa rezultă rolul de coordonator al preotului Cucu în mișcarea de la Micfalău²⁰. Protopopul relatează că *„la Mărtănuș s-a desființat ciclul doi în limba română”*²¹.

Preotul Nicanor Filip²² din Zagon se arată și el indignat de tratamentul diferit la care erau supuși copiii români, care erau nevoiți să meargă kilometri întregi până la școală, iar dascălii lor nu cunoșteau limba română:

*„Un alt aspect, care vreau să-l spun. În comună, din întreg corpul didactic nu este nici unul de naționalitate română. La școala românească, profesor maghiar predă limba română și nici el nu știe limba română. Se pune întrebarea: oare acești copii, cu ce se vor alege când vor fi mai mari? Au fost doi profesori români aici, dar au plecat și ăștia de silă și scârbă. Chiar dintre profesorii care au terminat facultatea și sunt originari din această comună, nu se mai întorc aici. Acum se ridică o altă problemă. Vine într-o zi un om la mine, croitor de meserie și îmi spune. Uite ce se întâmplă în sat! Au făcut încă un etaj la școala de jos și copiii noștri vor trebui să facă acum 6-7 km. pe jos la această școală. Îmi pune întrebarea, nu se putea supraetaja școala românească care se află în centrul comunei? Că era mai bine pentru toți și nu erau nevoiți copiii noștri să facă un drum atât de lung! Au făcut cetățenii o plângere la Ministerul Învățământului, care apoi a fost trimisă la județ, fiind deplasată și o echipă de cercetare la fața locului. Directorul Mogosy a dat explicația că intenția lui a fost ca să facă un amestec de elevi, să nu fie separați unii de alții, adică romanii de maghiari, și astfel să creeze un climat bun între acești copii. Dar părinții români nu le-au îngăduit copiilor să meargă la acea școală pe motiv că este prea departe, ceea ce este real. În prezent conducerea școlii a fost obligată să organizeze învățământul I-X în ambele școli”*²³.

Nu erau singurele cazuri în care școlile românești erau văduvite de dascăli români, cu complicitatea evidentă a autorităților școlare județene. Stă mărturie în acest sens și *„Cronica”* protopopului de Harghita, Ioan Boian, aflată în manuscris la Cucernicia Sa, și

prin a cărui amabilitate ne-a fost pusă la dispoziție pentru documentare.

Referindu-se la problemele generale ale bisericii, la preluarea de către el a protopopiatului, protopopul menționează cazul de la Imper, unde după îndelungi strădanii a reușit aducerea unui preot român pentru credincioșii de aici.

„Dumnezeu a dat ca în acel an să se împlinească cererea și dorința noastră: preotul Cheșa Nicolae, originar din zona Tulgheșului, a fost numit preot în Imper. Și dânsul, și soția sa erau tineri, cu dragoste de muncă. Inspectoratul Județean Ciuc ne-a garantat că în toamna care urma, doamna va fi numită învățătoare la secția română din Imper (la școala ce funcționa în casa parohială). Când a sosit însă ziua numirii, la început de an școlar, doamna Cheșa, preoteasa, învățătoare româncă, a fost numită învățătoare într-un sat vecin (la Plăieșii de Sus), iar în casa parohială română ortodoxă din Imper a fost numit un învățător maghiar să învețe copiii de români. Sub nicio formă n-am putut recăștiga postul de învățătoare la secția română. La puțină vreme, preotul Cheșa a fost silit să ceară transferul în Moldova, pentru ca să evite un divorț cu soția”²⁴.

Așa cum se poate observa și cum am arătat și în capitolul precedent, nu doar preoții români au avut de suferit de pe urma autorităților locale, ci și preotesele române. Protopopul Boian, alături de cazul de mai sus vorbește și de preoteasa din Cristurul Secuiesc, care s-a văzut scoasă din serviciu, pentru „vina” de a fi preoteasă ortodoxă²⁵.

Pentru a încerca să tragem câteva concluzii referitoare la acest aspect al implicării Bisericii Ortodoxe și al slujitorilor săi în încercarea de a rezolva această problemă a școlilor românești din zonă, putem afirma principalul său rol. Protopopul Pompiliu Dumbravă a ridicat problema la Mitropolie, dar răspunsul a fost departe de a fi mulțumitor:

„La conferința protopopilor de la Mitropolie, la Sibiu, am arătat în plenul ședinței necazuri și problemele de care ne izbim aici, în secuime, că nouă românilor nu ni se creează posibilitatea să învățăm copiii în limba maternă. Toți au acest drept, numai noi, români, nu avem acest drept. La conferința din 2 septembrie a participat Mitropolitul Ardealului, Dr. Nicolae Mladin, episcopul vicar Visarion Asteleanu, vicarul mitropoliei Velașcu (greșeală în text, este vorba de vicarul Traian Balașcu, n.n.), consilierii mitropoliei și toți

protopopii din arhiepiscopia de Alba-Iulia și Sibiu și un inspector al cultelor, domnul Frîncu, unde am arătat necazurile și problemele din secuime, că noi românii nu putem să dăm copiii la școală românească, iar unii nu mai știu nici românește. Am arătat și situația de la Micfalău. Și atunci Mitropolitul mi-a spus că această problemă nu ne privește pe noi, că o rezolvă activiștii de partid, activiștii culturali. Eu am insistat că atunci ar fi bine să raporteze sus să se cunoască realitatea și dacă se vor lua măsuri bine, dacă nu iar e bine. Atunci Mitropolitul a spus că, într-adevăr, ar fi bine să fie informat domnul președinte al cultelor Dumitru Dogaru, de această problemă, ca dânsul să raporteze mai sus situația de aici. În tot cazul, eu văd o situație foarte, foarte rea, și dacă nu se vor lua măsuri, chiar dacă și acum e prea târziu, va fi un dezastru. Ne pierdem elementul românesc stăpân de veacuri și care și pe timpul austro-ungarilor a existat până în 1940”. [...] Această problemă la ședința din 2 septembrie a mai ridicat-o și protopopul de la Tg.Mureș, care a zis că “are dreptate protopopul din Sfântu Gheorghe. Și la noi s-a înființat o școală românească într-o localitate însă i-a batjocorit pe români. I-a băgat pe toți țiganii în școala românească și românii s-au simțit jenați și au trecut la secția maghiară. Nu am reținut localitatea. Dacă toți în țara asta românească pot învăța limba maternă, să-și învețe copiii, să-și educe copiii, de ce românii din secuime nu pot să învețe în limba română și s-o cunoască. Li se dau drepturi altor naționalități, foarte bine, dar să ni se lase și nouă drepturile elementare”²⁶.

În ceea ce privește răspunsul statului român față de această intransigență a maghiarilor de a accepta înființarea de clase românești, din studiul documentelor rezultă că în teritoriu a fost trimisă o comisie în luna decembrie 1972, care să vadă la fața locului despre ce este vorba. Comisia a constatat mai multe lucruri grave, cum ar fi lipsa inscripțiilor în limba română în școli, lipsa cadrelor didactice de naționalitate română, lipsa claselor cu predare în limba română²⁷.

Interesantă este în schimb reacția minoritarilor maghiari față de această inspecție. Dacă pentru unii membri ai comisiei aceste lucruri păreau cu totul neobișnuite, în cadrul localnicilor, problema se punea altfel. O sursă informativă din cadrul Ministerului de Interne informa că pe baza acestui eveniment:

„s-a creat o stare de nervozitate, teamă, că ce o să se întâmple în urma acestui control

(sursa se referă la cadrele didactice din comuna Bățanii Mari). *Cei de la Inspectoratul Județean fiind excluși din această brigadă, au luat totuși măsuri anunțând din timp, ca să se facă toate pregătirile pentru a-i primi în condițiuni bune. Să se schimbe lozincile care să fie scrise acum în limba română. Se crease o atmosferă încărcată datorită faptului că nici copiii, nici cadrele didactice, nu cunosc limba română în măsura necesară, temându-se de anumite consecințe. Deși până în prezent sursa nu a avut timp să cunoască comentariile ce vor urma întrucât controlul s-a terminat în după-masa zilei de 19.12. a.c.[1972], totuși comportarea brigăzii n-a fost exagerată, după cum se discuta anterior.*

În discuțiile purtate cu Lokos B., directorul școlii, acesta a afirmat că a rămas foarte surprins când unul din brigadă l-a întrebat că de ce nu au adus la muzeu și butucii din Aita Seacă pe care au fost decapitați oamenii în toamna anului 1944. El a rămas nedumerit și datorită faptului că nu a înțeles ce înseamnă butucii”²⁸.

Deci, pe de o parte, faptul că Inspectoratul Școlar a luat totuși unele măsuri, astfel încât imaginea să fie cât de cât cosmetizată, astfel ca brigada să nu ia contact chiar cu cruda realitate de pe teren. Pe de altă parte, se constată o teamă a cadrelor didactice, ce se temeau de represalii din partea Ministerului. Acest fapt denotă, totuși, că exista o anumită recunoaștere din partea cadrelor didactice maghiare că lucrurile nu se desfășoară așa cum ar trebui.

Un informator al Securității relatează că a avut o discuție cu un tovarăș, Popa, de la Inspectoratul Școlar, iar părerea acestuia era că situația se prezenta destul de grav:

„Se află în județ o brigadă de la Comitetul Central P.C.R., trimisă personal de Tov. Secretar General, pentru a verifica unele informații date de organele de Securitate, pe linie de învățământ, informații ce se vor verifica 99%. A mai spus că brigada ar fi constatat lucruri dezastruoase la școlile de predare în limba maghiară și că în prezent toți de la Inspectoratul Școlar sunt înnebuniți, nu știu ce să mai facă”²⁹.

Dar, ca întotdeauna, minoritarii maghiari din zonă au găsit rezolvarea pentru problemă. Era cea mai veche și mai uzitată acuză adusă românilor: atitudinea șovină față de maghiari. Catalogarea oricăror manifestări ale românilor care încălcau privilegiul ale maghiarilor, era imediat făcută sub acuza șovinismului. Faptul

acesta l-am arătat și în capitolul anterior, când în debaterile ce se organizau pentru proiectul de împărțire administrativă, șovini se găseau doar în partea românească³⁰.

Într-un raport către Ministrul de Interne, Nicolae Pleșiță, Inspectoratul Județean Covasna al Ministerului de Interne aprecia că în cadrul Inspectoratului Școlar Covasna, se discută că Inspectorul General și cu încă 4-5 inspectori vor fi schimbați în urma controlului efectuat de brigada Ministerului Învățământului, deoarece „au sabotat” înființarea secției române, iar pe de altă parte, prin măsurile întreprinse pe linie de învățământ, din pozițiile pe care le dețin, au determinat desființarea unui număr însemnat de secții cu limbă de predare română. De către unele cadre didactice, dispozițiile și indicațiile date de brigadă privind necesitatea învățării limbii române în școli la un nivel corespunzător, au fost întâmpinate cu rezistență, făcând trimiteri la drepturile constituționale, pretinzând că în acest fel s-ar afecta drepturile naționalităților conlocuitoare privind folosirea limbii materne, respectiv limba maghiară, atât în școli, cât și în întreprinderi și alte instituții. La Inspectoratul Școlar Covasna, de către majoritatea inspectorilor, se fac aprecieri în sensul că în politica națională a statului român vor avea loc anumite schimbări care se vor face cu multă discreție. Nu este întâmplător că peste tot, chiar și în aceasta zonă, statul intenționează să înființeze școli și grădinițe cu secții ce predare în limba română, cu toate că aici trăiește în majoritate populație de naționalitate maghiară. O asemenea acțiune a fost începută și în județul Brașov, dar s-a întrerupt în mod brusc. Dar se pare, că de data aceasta este o indicație superioară.

Cadrele didactice de naționalitate maghiară și inspectorii școlari din județul Covasna, în legătură cu prezența în brigadă a unui activist de naționalitate maghiară, menționează că acesta este un maghiar „rătăcit”, apreciind în mod tendențios că activistul în cauză le-ar fi pus în vedere că numai atunci ești patriot dacă te dezici de limba maternă și vorbești numai în românește, chiar dacă acest lucru ! faci în mod obligatoriu, și când te afli numai între maghiari. Asemenea oameni habar nu au despre libertatea limbii materne și calcă în picioare drepturile reglementate în Constituție. Astfel de unguri își bat joc de limbă și de neam, pentru o bucată de pâine mai bună, pentru o poziție avansată, însă nu judecă, deoarece nu țin seama și nu au cunoștință

despre părerea și concluzia oamenilor învățați și culți de aceeași naționalitate cu el. În material se preciza:

„O bună parte dintre cadrele didactice de naționalitate maghiară, apreciază că indicațiile și observațiile făcute de membrii brigăzii nu ar fi altceva decât o manifestare a șovinismului lor.

Se apreciază că brigada a avut o comportare excesivă și ca urmare au venit în județ tovarășii Mihai Gereu și Virgil Trofin, pentru ca să atenueze starea de spirit creată în urma activității brigăzii.

Un inspector școlar a lansat zvonul că, drept dovadă că brigada nu a avut o atitudine principală și partinică în activitatea sa, este faptul că organele de securitate ar fi făcut verificări asupra modului în care s-a comportat brigada în comuna Zagon”³¹.

În mod similar, un raport din 27.01.1972 al secției cercetări penale din Inspectoratul Județean de Miliție Covasna, sublinia că așa cum rezultă din relatarea unor directori de școli, cum este cazul directorului Școlii generale din Chichiș, Sztolyka Ilona, controlul a fost privit ca o manifestare de șovinism din partea inspecției. Afirmatia se bazează pe faptul că au fost întrebate cadrele didactice cum vorbesc ele, la care au răspuns că în limba maghiară, drept pentru care delegatul ministerului i-a atras atenția că nu este bine și ar trebui să vorbească în limba română pentru însușirea limbii. De asemenea, au fost întrebați cum, adică pe ce limbă se desfășoară adunările organizației de bază P.C.R., la care au răspuns, tot în limba maghiară. Astfel s-a pus problema cum înțeleg cele discutate cei care nu cunosc limba maghiară (cei din Băcel, așa cum a afirmat directoarea, 3-4 cadre nu cunosc limba maghiară de loc) și în acest caz au fost atenționați cum își permit așa ceva ca la ședințele de partid să se vorbească în limba maghiară.

În urma discuțiilor purtate cu alte cadre didactice, multe dintre ele au fost contrariate de cum au pus problemele tovarășii din București, impresia și concluzia la care au ajuns a fost aceea a manifestării șovinismului și nu a necesității însușirii limbii române³².

Ceea ce reiese cu claritate din cele de mai sus arată că nici nu se pune problema din partea autorităților școlare maghiare să considere necunoașterea limbii române ca o vină. Ci mai mult, era un drept constituțional. Pe de altă parte, acest drept nu funcționa atunci când era vorba de a se acorda același

drept și copiilor români, spre a putea învăța în limba română. Un alt aspect este cel legat de atitudinea ofensivă a cadrelor didactice, care se considerau ele însele nedreptățite, acuzând de șovinism pe cei care le întrebau dacă ele cunosc limba română. Era o atitudine veche, încă din perioada interbelică. Se pare că, în permanență, românii din zonă au fost doar reactivi, neputând avea inițiativa în raporturile cu minoritarii. Ceea ce ne-a uimit studiind aceste documente este atitudinea total ofensivă și de respingere a limbii române, precum și acuzele de șovinism la adresa celor care nu cereau decât un drept elementar.

În ceea ce privește implicarea Bisericii ortodoxe din zonă în această problemă, precum și sprijinul pe care aceasta îl putea da promovării românismului, în notă se făceau următoarele aprecieri:

„Menționăm că în cadrul contactelor noastre cu unele elemente din rândul cultului ortodox român, am determinat pe aceștia să informeze Mitropolia Ortodoxă din Sibiu și Departamentul Cultelor pentru ca pe această cale să se obțină sprijin în vederea eliminării unor dificultăți de natura celor arătate mai sus.

De asemenea, pornind de la rolul pe care-l joacă, pe linia menținerii sentimentului național românesc în această zonă, am acționat prin unele persoane din rândul clerului ortodox, pentru a susține în fața Mitropoliei și a Departamentului Cultelor, necesitatea sprijinirii activității bisericii ortodoxe, în zonele unde populația românească se află în proces de deznaționalizare.

Rezultă, de asemenea, că preotul Feriz Berki din cadrul bisericii ortodoxe maghiare din Budapesta, a introdus în județul Covasna, respectiv la parohia ortodoxă română din Bicsad și Micfalău, cărți de rugăciuni în limba maghiară. Potrivit părerii unor surse informative din rândul cultului ortodox român, și laici, acțiunea preotului Feriz Berki, are drept scop formarea și în România a unei biserici ortodoxe maghiare, pentru ca prin aceasta și puținii români care au mai rămas în județul Covasna Harghita și Mureș să fie complet asimilați de populația maghiară, care, fiind de confesiune romano-catolică, reformată sau unitariană, nu are atâta trecere pe lângă ortodocși, cât ar avea confesiunea ortodoxă maghiară. Aceleași surse informative menționează că acțiunea preotului Feriz Berki ar fi sprijinită în parte și de autorități, dar în special de către

Patriarhia Ortodoxă din Moscova, care îi tipărește cărți de rugăciuni în limba maghiară cu zecile de mii. Acest lucru este cunoscut în parte și de către Departamentul Cultelor din R. S. România"³³.

În ceea ce privește cărțile introduse în România, această acțiune era în atenția organelor de Securitate, care aveau problema în vizor. Într-o notă informativă, referitoare la această problemă, pe baza sursei „Someșan Radu”, se spune:

„Sursa îl cunoaște bine pe Feriz Berki. Acesta este un dușman vechi și înrăit al țării noastre și al populației noastre. Este ucrainean maghiarizat. Acțiunea lui de sistematică maghiarizare a românilor din R. P. Ungaria, cât și a altor naționalități de religie ortodoxă (ucraineni de exemplu) este sprijinită, în parte, și de autorități, dar în special de către Patriarhia Ortodoxă din Moscova. Sursa se ocupă în continuare de această problemă, pentru a găsi și alte fapte concrete în acest sens. Partea negativă - ca să zic așa - este că Mitropolitul Mladin și Centrul Arhiepiscopesc Sibiu, de care depind aceste județe, nu au în atenție serioasă aceasta problemă.

*Nițu i-a cerut sursei părerea dacă este bine să mai difuzeze asemenea cărți, "ortodoxe", mai ales că, Feriz Berki i-a scris că, îi mai trimite câteva mii de cărți, dar mai întâi să ceară aprobarea episcopului local. Sursa i-a spus că urmează să ia indicații de la cei mai mari și că o să-i comunice răspunsul. Sibiu 25.07.1971"*³⁴.

De asemenea, multe edificii, dintre care câteva sunt declarate monumente istorice, este vorba de biserici românești, se prezentau într-un grad de distrugere avansat, situație ce dădea naștere la comentarii din partea multor cetățeni de naționalitate română, în sensul că nu se dă concursul necesar renovării acestora, exemplificând cu bisericile din Chichiș, Vârghiș, Târgu Secuiesc, Papăuș, Bicsad, în timp ce pentru bisericile catolice și reformate s-au acordat și fonduri bănești din bugetul statului (bisericile din Ghelintza, Târgu Secuiesc și altele). Se purtau, de asemenea,

discuții aprinse în legătură cu terminarea construcției Catedralei ortodoxe române din Sfântu Gheorghe, protopopiatul ortodox și organele sale ierarhice acționând în scopul terminării catedralei, amplasată în centrul orașului (construcție începută în anul 1938 și sistate lucrările în 1940).

Mulți români din județul Covasna comentau că lipsa posibilităților și îndeosebi greutatea create de unii factori, pentru terminarea lucrării, aduc în fond, atingerea sentimentului național, Catedrala ortodoxă reprezentând cel mai important edificiu arhitectural.

În ceea ce privește Catedrala Ortodoxă din Sfântu Gheorghe, planul înconjurării ei cu blocuri a reușit pe deplin. Tot un document din Arhiva CNSAS menționează dorința autorităților locale de a determina autoritățile ecleziastice românești să dărâme catedrala și să o mute la marginea orașului. Refuzul clerului ortodox a dus la punerea în practică a planului de înconjurare cu blocuri construcții, culminând cu un bloc de 11 etaje, în singurul loc care mai permitea accesul la catedrală. Încă din anul 1969, protopopiatul ortodox a înaintat memorii atât organelor locale, cât și autorităților ecleziastice superioare, de la primii neprimind niciun răspuns. În fiecare săptămână protopopul cerea audiență la organele locale, dar fără niciun rezultat. Într-una din discuțiile purtate de protopop cu primarul orașului, Szabo Iosif, acesta din urmă i-a replicat faptul că „mai bine ai face o crescătorie de porci decât să te ocupi de biserici”³⁵.

Ca o concluzie la cele citate mai sus, desprindem faptul că Biserica era văzută chiar de către autoritățile laice ale statului, ce teoretic trebuiau să fie ateiste, ca o instituție vitală pentru păstrarea identității naționale românești. Nu puține au fost demersurile (unele le vom arăta cu alt prilej) în care chiar autoritățile statului au sprijinit Biserica. Este discutabilă, cel puțin pentru această zonă și această perioadă, teza conform căreia statul comunist a oprimat biserica ortodoxă.

Note

1. Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, în continuare ACNSAS, Fond D 3332/1, f. 2, *Notă Informativă a Inspectoratului Județean de Miliție Covasna către Ministerul de Interne*

2. *Ibidem*

3. *Ibidem*, f. 3

4. *Ibidem*

5. *Ibidem*, f. 4

6. *Ibidem*

7. *Ibidem*,

8. *Ibidem*, f. 5

9. *Ibidem*, f. 5-6

10. *Ibidem*

11. *Ibidem*

12. *Ibidem*, f. 7

13. *Ibidem*, f. 8

14. *Ibidem*

15. *Ibidem*, f. 9-10

16. ACNSAS, Fond D3332/2, f. 120, *Depoziția preotului Cucu Ioan din Micfalău*, reproducă de pe bandă

17. *Ibidem*, f. 6

18. *Ibidem*, f. 139-140

19. *Ibidem*, f. 103-104

20. „În luna martie 1972, preotul Cucu Ioan din Micfalău, a venit la mine și mi-a spus că, credincioșii săi din Micfalău, români, ar vrea să aibă o școală elementară cu predare în limba română. Ce să facă? pentru că credincioșii îl asaltează într-una, că ar trebui făcut ceva pentru a obține și ei o școală românească. Ar greși dacă inițiat de credincioși ar face un memoriu? Eu i-am răspuns că nu greșeste deoarece în calitate de reprezentant al bisericii ortodoxe române poate să îndrume pe credincioși să obțină o școală în limba română, mai ales că și el are doi copii și care se vor ridica și vor trebui să învețe în limba maternă, respectiv în limba română. Preotul a luat astfel legătura cu credincioșii”, *Idem*, f. 113

21. *Idem*, f. 117

22. Vezi capitolul doi, subcapitolul *Preoți arestați*, din lucrarea *Biserica Ortodoxă Română din estul Transilvaniei după Al Doilea Război Mondial*, Teză de

doctorat susținută de Costel-Cristian Lazăr la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, decembrie 2012, Conducător științific prof. univ. dr. Ion Agrigoroaiei,

23. ACNSAS, Fond D3332/2, f. 150-151

24. „*Cronica*”, p. 13, redactată de protopop Ioan Boian, aflată în manuscris la Sighișoara, în curs de publicare

25. *Ibidem*, p. 29-30

26. ACNSAS, Fond D3332/2, f. 116-117

27. *Ibidem*, f. 46

28. *Ibidem*, f. 62

29. *Ibidem*, f. 62 bis, *Notă informativă*

30. Pe larg în Vasile Stancu, *Poziția partidului Frontul Plugarilor din raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc privind înființarea Regiunii Autonome Maghiare*, în „ANGVSTIA”, nr 13, Sfântu Gheorghe, editura ANGVSTIA, 2009, p. 255-262

31. ACNSAS, Fond D3332/2, f. 11-12, din 12 februarie 1973

32. *Ibidem*, f. 27-28. Privind o situație statistică a învățământului din Covasna din data de 22 august 1971, rezultă o covârșitoare majoritate a școlilor în limba maghiară. Școli cu predare în limba română erau 13 pentru clasele I-IV, 12 pentru clasele I-VIII, și un liceu, la Întorsura Buzăului. Școli mixte, cu predare în română și maghiară erau 6 pentru clasele I-IV, 13 pentru clasele I-VIII și 5 licee cu ambele secții. În ceea ce privește învățământul exclusiv în limba maghiară, erau 47 de școli pentru clasele I-IV și 54 de școli pentru clasele I-VIII. În ultima parte a documentului este dată o listă cu școlile românești desființate în ultimii patru ani. Acestea sunt: Sânzâieni, Alungeni, Aita Seacă, Micfalău, Bicsad, Chilieni, Cernat, Belini, Școala generală nr. 4 Sfântu Gheorghe. În curs de desființare erau școlile din Chichiș (la care se lichidase, în 1971, ciclul V-VIII), Ojdula, Păpăuți, Mărtănuș, *Idem*, f. 182-184

33. *Ibidem*, f. 16-17

34. *Ibidem*, f. 173-174

35. *Ibidem*, f. 217

VOCAȚIA SEMINARULUI MONAHAL SUPERIOR DE LA MĂNĂSTIREA NEAMȚ, ÎN VIZIUNEA PATRIARHULUI JUSTINIAN MARINA

Ionuț-Constantin PETCU

Cuvinte cheie: ortodoxie, monahism, seminar, mănăstirea Neamț, patriarhul Justinian Marina
Key words: Orthodoxy, monasticism, seminary, Neamț Monastery, Patriarch Justinian Marina

Abstract

This study presents accounts regarding monasticism as a fundamental component of ecclesial life, according to Patriarch Justinian, aspects connected to the history of education at the Neamț Monastery and the monastic seminary as a pilot project reflecting the long term vision of Patriarch Justinian Marina.

Monahismul, element fundamental al vieții ecleziale, după patriarhul Justinian

În cuvântarea rostită cu ocazia investirii ca al treilea patriarh al României, Părintele Justinian Marina a precizat în fața conducerii statului: „Biserica Ortodoxă Română, pentru a putea răspunde cu folos idealurilor și năzuințelor poporului, trebuie să-și reorganizeze pe alte baze, păstrând regulile canonice și monahale, clerul monahal, care trebuie să fie în slujba luminii, culturii și jertfelniciei pentru aproapele, făcând din schiturile și mănăstirile lor, izvoare curate cu apa răcoritoare a Evangheliei lui Hristos, pentru sufletul atât de însetat de lumină și de adevăr al drept credincioșilor. Pentru aceasta, însă, tot clerul monahal trebuie să treacă prin aceeași școală ca și clerul de mir, prin aceeași foc curățător, care să topească zgura unor păcate ale trecutului ce mai dăinuiesc în sfintele mănăstiri, redând Bisericii Ortodoxe Române un monahism nou și luminat, capabil să îmbine viața duhovnicească cu cea socială și culturală”¹. Acestea au fost premisele de la care a început reorganizarea monahismului românesc patriarhul Justinian, celui ce i-a fost încredințat să „adapteze” întreaga Biserică la noua orânduire care se instalase în România. Noua lege a cultelor a scos de sub organizarea statului învățământul teologic românesc, fapt pe care patriarhul României l-a comentat cu prilejul deschiderii oficiale a Institutului Teologic din București, la 30 ianuarie 1949, astfel: „(...) într-adevăr, astăzi Dumnezeu împlinește una din vechile și arzătoare dorințe ale Sfintei noastre Biserici românești, redându-i dreptul de a-și pregăti ea singură pe slujitorii altarelor, potrivit învățăturii, rânduielilor și nevoilor

sale... Astăzi înlăturăm definitiv un trecut ale cărui roade au fost plăcute numai dușmanilor Bisericii lui Hristos. Înlăturăm primejdiile care au amenințat Sfânta noastră Biserică în urma lăidizării învățământului teologic”². Acest comentariu a fost completat astfel la deschiderea oficială a Seminarului Monahal Superior de la Neamț, la 7 februarie 1949: „(...) s-a spus altă dată de peste hotare, că în asemenea situații, în care ne găsim astăzi, nu va mai fi libertate religioasă. Dar vedem că, după 4 ani, nu numai că suntem liberi, nu numai că n-am fost stânjeniți în ce privește cultul și credința, nu numai că Biserica a fost exceptată de la anumite sarcini, dar am și fost sprijiniți prin înființarea acestor școli monahale, institute teologice și școli de cântăreți”³. Patriarhul Justinian Marina susținea în aceste discursuri faptul că învățământul teologic și-a găsit menirea abia sub „regimul democrației populare, al dictaturii proletariatului”, însă această trecere sub conducerea Bisericii a avut un rezultat numai parțial, deoarece acest învățământ era limitat în societate, restul tinerilor au fost educați în spirit marxist, în școli în care religia a fost ridiculizată sub diferite forme⁴, devenind treptat oameni fără Dumnezeu⁵, iar acesta a fost rezultatul nedorit de Biserică ca urmare a noii legislații comuniste.

Grija și sprijinul patriarhului Justinian de a înființa seminariile monahale, care au avut menirea să aducă un freamăt nou de viață și de trăire duhovnicească în obștile călugărești, a reprezentat primul pas făcut în scoaterea monahismului românesc din starea tristă în care se afla în primii ani după cel de-al Doilea Război Mondial, prin readucerea luminii dum-

nezeieștilor învățătură⁶. Cultura teologică, viața intensă duhovnicească, rugăciunea și munca obștească, viețuirea în obște au fost premisele care au clădit, înfloritor și util, monahismul românesc în timpul patriarhatului Părintelui Justinian Marina. Astfel, a luat ființă, prin grija directă a patriarhului, Seminarul Monahal Superior de la Neamț.

Istoria învățământului la Mănăstirea Neamț

Alegerea Mănăstirii Neamț ca vatră monahală în cadrul căreia să funcționeze seminarul a fost explicată de patriarh astfel: „(...) când a fost așezat seminarul aici, la Mănăstirea Neamț, n-a fost așezat la voia întâmplării, ci a fost așezat aici la vatra acestei mănăstiri care a luminat satele cu cărțile ei de slujbă și de învățătură”⁷, pentru a conchide: „(...) voi știți că apa e curată la izvor și de aceea noi am statornicit sediul seminarului nostru la izvor, ca voi să vă adăpați din cel mai curat izvor”⁸. În Mănăstirea Neamț, grija pentru cultivarea didactică a monahilor a fost o preocupare constantă, încă din secolul al XV-lea, când exista, în cadrul mănăstirii, o școală în cadrul căreia s-au copiat numeroase manuscrise, texte liturgice, cărți patristice etc.⁹. „Cadrele didactice” au fost călugării bine pregătiți, care au avut drept scop „dreapta înțelegere a Sfintelor Scripturi, spre cunoștința dogmelor credinței cea pravoslavică a Bisericii sobornicești”¹⁰.

Odată cu *Regulamentul organic* a apărut și la Mănăstirea Neamț un învățământ „sistematic” cu programă, cu personal didactic, cu cataloage etc.¹¹ Prin statutul *Așezământului Starețului Paisie*, domnitorul Mihail Sturza a îngăduit starețului Neonil Buzilă, „călugăr cu teamă de Dumnezeu și cu iubire de oameni”¹², înființarea primei școli călugărești, la 1843, care a funcționat până în 1848¹³. Acest seminar a funcționat cu trei clase și trei profesori, iar materiile predate au fost științele religioase și limba elină, predate de călugărul Neofit Scriban, aprobat de Domn ca „să se așeze la Neamțu, unde să predea pe lângă științele religioase și limba elinească, absolut necesară pentru înțelegerea Sfintelor Scripturi și a cărților Sfintilor Părinți”¹⁴, precum și regulile liturgice și muzica psaltică. Această școală a fost frecventată de-a lungul funcționării ei de 60 elevi¹⁵. De asemenea, starețul Neonil a ridicat pe terenul pe care se află seminarul actual o clădire cu un rând de chilii și Paraclisul Sfântului Mucenic Pantelimon¹⁶.

După șase ani de la desființarea școlii starețului Buzilă s-au făcut noi planuri de reorganizare, de către frații Filaret și Neofit Scriban¹⁷. Domnitorul Grigore Alexandru Ghica a aprobat această reorganizare a seminarului, iar datorită informațiilor ce le-a primit, a chemat pe arhimandritul Dionisie Romano, rectorul Seminarului de la Buzău, ca stareț al Mănăstirii Neamț și organizator al seminarului monahal¹⁸. Potrivit regulilor școlare aprobate de domn și mitropolit, cursurile au început în septembrie 1855. A funcționat inițial în chiliile călugărilor, până când s-a terminat localul început de arhimandritul Dionisie Romano¹⁹. Noul seminar, după noua organizare, avea trei cicluri de învățământ: primar (4 ani de studiu), secundar (8 ani de studiu) și universitar (4 ani de studiu)²⁰. Seminarul a funcționat până în 1864 și a fost condus în primii cinci ani de ieromonahul Ghenadie Popescu, fost administrator al bisericii românești din Pesta²¹.

Datorită anumitor neînțelegeri, seminarul s-a desființat și s-au închis toate străduințele anumitor călugări, care făcuseră numeroase sacrificii pentru împrăștierea culturii în cadrul monahismului românesc. Însă, această desființare a seminarului, cu profesori monahi, a dus ca seminariile teologice pentru recrutarea clerului de mir să formeze atât clerul mirean, cât și ierarhia superioară a Bisericii Ortodoxe Române²², iar aceasta a dus monahismul românesc la cea mai mare degradare de după secularizarea domnitorului Cuza.

Seminarul de la Neamț a fost reînființat la 15 octombrie 1925, prin grija episcopului Nicodim Munteanu, viitorul patriarh al României, a episcopului Visarion Puiu, a arhierelui Valerie Moglan și a starețului mănăstirii Daniil Ciubotariu²³. Cu excepția limbii ruse din programa analitică și a unor mici adăugiri a Regulamentului interior, seminarul funcționa precum seminariile pentru formarea clerului de mir²⁴. Inițial, a fost condus de Episcopul Nicodim Munteanu, apoi de arhimandritul Laurențiu Busuioc, după întoarcerea sa de la studii din străinătate²⁵. Elevii care au studiat la această școală teologică au fost în număr de 101: 33 în clasa I, 33 în clasa a II-a, 35 în clasa a III-a. Deși rezultatele școlare au arătat activitatea prolifică a școlii, seminarul a fost desființat după numai trei ani, în 1928, iar elevii monahi au fost transferați la nou înființatul seminar de la Mănăstirea Cernica²⁶. Astfel, înființarea Seminarului Monahal Superior în cadrul

Mănăstirii Neamț, în anul 1949, a reprezentat o continuitate a tradiției deja statornicite în cadrul acestei vetre monahale.

Seminarul monahal, un proiect pilot ce oglindește viziunea pe termen lung a Patriarhului Justinian

În cuvântarea pe care a rostit-o la deschiderea seminarului, reprezentatul elevilor, fratele Nicolae Vornicescu, pe lângă mulțumirile pe care le-a oferit Patriarhului României, a adăugat: *„Seminarul de la Neamț va fi pentru schiturile și mănăstirile din țară un buciom al vremurilor de înnoire și o vatră caldă de învățătură în duhul apostolatului social, către care sunt îndrumați acum și monahii”*²⁷. Această idee a viitorului mitropolit al Olteniei, Nestor, a fost completată de cuvântul patriarhului Justinian, care între altele afirma: *„(...) nu la întâmplare și fără rost a trimis Sfântul Sinod pe Vlădici²⁸ ca profesori aici, iar misiunea pe care urmează să o îndeplinească Prea Sfințiile Lor nu se mărginește doar la Seminarul de la Neamț ci ea se va resfrânge și în viața monahismului românesc, sortit unei îndrumări și unor rânduieli noi”*²⁹.

Duhul apostolatului social se cerea a fi încadrat în firul tradiției dinamice a Ortodoxiei. În perioada interbelică s-a precizat că monahismul avea nevoie de cadre noi cu orientări formate din necesitățile societății³⁰. Episcopul Vartolomeu Stănescu, spre exemplu, care a reînviat viața monahală în perioada păstoririi sale în cadrul eparhiei Noului Severin, specifica în anii '30: *„(...) mântuirea (călugărului, n.n.) se câștigă prin lepădarea de sine pentru Hristos și pentru binele societății omenești (...) Călugării deci trebuie să fie cu desăvârșire convingși, că pentru ei, condițiunea cea mai de căpetenie, pentru a-și dobândi mântuirea nu poate să stea numai în lupta curățirii de păcatele lor personale și de înmagazinarea în sufletul lor a cât mai multor virtuți personale, ci în servirea, în numele Mântuitorului Hristos, a societății omenești, celei vii și împovărate de greul vieții (...) Pentru mântuirea lor deci, călugării au absolută nevoie, după cum vedem, să cunoască, care ar fi modalitatea cea mai nimerită și mai rodnică, prin care ei ar putea să ajutoreze societatea”*³¹. Întreaga operă de reorganizare a monahismului românesc de către patriarhul Justinian Marina nu a fost altceva decât o împlinire a unor necesități.

După cum a fost organizat învățământul monahal de către patriarhul Justinian, un rol

pe care l-a avut Seminarul de la Neamț a fost pregătirea cadrelor didactice, administrative și de conducere a mănăstirilor. Noul Statut de Organizare a Bisericii Ortodoxe Române prevedea: *„Fără absolvența a 7 clase primare și a școlii monahale cu certificarea calificării unei meserii învățate în atelier, nu poate fi tuns în monahism nimeni, frate sau soră”* (art. 78, alin. 2). La această prevedere a statutului, conducătorul Bisericii Ortodoxe Române a făcut următoarea precizare, cu ocazia deschiderii cursurilor seminarului de la Neamț, la 15 octombrie 1951: *„Desigur, însă, că nu se poate pune stavilă nimănui pentru a veni în mănăstire, chiar dacă e fără studii: tocmai de aceea au luat ființă în mănăstiri școlile catehetice. Toate obstacolele au făcut pregătiri pentru deschiderea acestor școli”*³². Aceste școli monahale au luat ființă și pentru funcționarea lor s-au întocmit și votat regulamente necesare, însă cadrele acestor școli trebuiau să fie, așa cum a precizat patriarhul cu aceeași ocazie, recrutate *„dintre absolvenții Seminarilor Monahale. Fiecare absolvent trebuie să fie conștient, că el este un adevărat misionar, chemat să lumineze și să ridice lumea mănăstirilor noastre după darul pe care i l-a dat Dumnezeu”*³³. Aceeași idee pentru menirea Seminarului de a da profesori pentru școlile monahale a fost enunțată și în lucrarea *Înnoiește-te, noule Ierusalime*³⁴. Unul dintre autorii lucrării a fost și arhimandritul Benedict Ghiuș, care, împreună cu ÎPS Mitropolit Efrem Enăchescu, a lucrat la proiectul ce s-a supus aprobării Sfântului Sinod: Regulament pentru organizarea și funcționarea administrativă și disciplinară a mănăstirilor³⁵.

Seminarul de la Neamț s-a dorit a fi nu numai o școală teoretică, ci și o școală practică, însușire pe care Justinian a explicat-o: *„(seminarul, n.n.) în care pregătim din punct de vedere profesional pe elevi, pentru însușirea învățăturii teologiei noastre, dar în paralel cu aceasta și pentru învățătură temeinică a unei meserii, în vederea asigurării existenței în cadrul mănăstirilor de metanie”*³⁶. În acest sens, patriarhul a făcut un apel profesorilor seminarului: *„(...) noi (patriarhul Justinian Marina, n.n.) punem deopotrivă preț atât pe catedrele teoretice, cât și pe cele practice. Cu toții trebuie să fim pătrunși de faptul că viitorul mănăstirilor noastre va depinde, în cea mai mare măsură, de latura practică”*³⁷.

Conducătorul Bisericii Ortodoxe Române, referitor la munca monahilor, preciza: *„(...)*

munca n-a fost niciodată despărțită de rugăciune, ci a fost o îndeletnicire permanentă într-un fel sau altul a călugărilor. Așa cum rugăciunea fără muncă nu dă roade, tot astfel nici munca fără rugăciune nu poate da roade bune"³⁸, pentru a completa: „(...) unii în biserică la rugăciune, alții în atelier la lucru, cu toți trebuie să aducem cele de folos unei obști mănăstirești”³⁹.

Prin organizarea atelierelor mănăstirești, Biserica a arătat că a fost „în pas” cu „viața nouă”, iar monahii s-au arătat „folositori conducerii de Stat”⁴⁰ și nu au rămas în urmă „să fie striviți, ca unii care n-ar mai fi de folos”⁴¹. Mănăstirile nu puteau să mai trăiască din ajutoarele de afară, ci ele trebuiau să se mențină din propriile lor puteri. Această metodă pe care a trebuit să și-o împrăzieze monahismul românesc, în perioada comunistă, a fost cerută de viitorul mitropolit al Bucovinei, Visarion Puiu, încă din 1911: „După rugăciunea din biserică și cea din chilie, monahul trebuie să trăiască cu folos toată vremea cealaltă a zilei, muncind. De aceea, fiecare călugăr e dator să cunoască vreo rucodelie, adică vreun meșteșug, care să folosească atât lui, cât și celorlalți frați din mănăstiri. Toate străduințele monahilor sunt să aducă mănăstirea în starea aceea, ca ea să aibă cât mai puțină nevoie de ajutorul lumii mirene; și dimpotrivă, lumea mireană trebuie să găsească foloase în viața monahală”⁴². Această idee este practic identică cu cea a lui Vartolomeu Stănescu, în perioada interbelică: „(...) călugărismul asigurându-și în lume prin ele (atelierele meșteșugărești, n.n.) un merit și un rost, cu atât mai mare și cu atât mai util”⁴³. Așa și de cele prezentate în lucrarea *Înnoiește-te, noule Ierusalime*: „(episcopii, n.n.) vor stimula crearea posibilităților de venit în mănăstiri, ca: școli de iconografie, argintărie, obiecte bisericești; ateliere pentru veșminte bisericești, covoare, țesătorie, broderie, îmbrăcăminte, menaj”⁴⁴.

Patriarhul Justinian prezintă reorganizarea monahismului ca o reînviere a ceea ce se petrecea în monahismul românesc înainte de Cuza: „Știm cu toții munca neobosită și chinuitoare din trecut a călugărilor, care scoteau în vechile tiparnițe cărți religioase și de învățătură pentru popor, cu scopul ca cei care le vor folosi să se roage și pentru sufletul lor. Munca lor a contribuit la păstrarea atâtor monumente de primă importanță pentru trecutul nostru istoric, pentru care poporul nostru își aduce aminte cu multă recunoștin-

ță. Să reînviem munca aceasta în mănăstirile noastre. Să formăm din călugări, buni cărturari, buni mănuiitori ai condeiului, predicatori, dascăli, promotori ai științei teologice și ai artei noastre religioase”⁴⁵.

La instalare, Patriarhul Justinian Marina era considerat pentru autoritățile comuniste ca un colaborator de nădejde, iar pentru dușmanii regimului era văzut ca cel care va duce Biserica la pierzanie, fapt propagat și în Occident⁴⁶. Nu de puține ori a fost acuzat de distrugerea monahismului prin seminariile monahale „practice” și atelierile meșteșugărești, incluse în sistemul cooperatist⁴⁷. Dacă pentru regim, nădejdea s-a pierdut în nici zece ani, mulți încă văd în Justinian Marina pe patriarhul compromisului. Un referat al Direcției Generale a Securității Statului, din 6 octombrie 1958, a dat cel mai plauzibil răspuns la aceste acuze: „Naționalizarea și cedarea unor terenuri ale mănăstirilor ar fi trebuit să aibă ca urmare scăderea numărului călugărilor. Conducerea Bisericii Ortodoxe însă a reușit să obțină o bază materială nouă (cooperativele meșteșugărești din mănăstiri, utilizarea călugărilor și călugărițelor la atelierile bisericești etc.). Nici Ministerul Cultelor nu a folosit prilejul ivit pentru a determina Biserica să restrângă numărul călugărilor. Baza economică nou creată a devenit ea însăși stimulent de creștere a numărului călugărilor”⁴⁸. Putem afirma că patriarhul Justinian Marina a înțeles pentru el și pentru Biserică faptul că prin dezvoltarea monahismului în noile condiții istorice înseamnă însăși salvarea Bisericii de la scopurile fundamentale ale acesteia: păstrarea vie în popor a credinței în Mântuitorul Iisus Hristos.

Pe monahii primei promoții care au absolvit Seminarul Monahal Superior de la Neamț, patriarhul Justinian i-a îndemnat printre altele: „(...) căutați să deveniți duhovnici buni și oaze de mângâiere pentru credincioși. Veți ajunge în situația de a vă căuta mulțime de credincioși, în momentul când veți fi călugări adevărați; și astăzi sunt duhovnici în monahismul nostru, la care vin persoane din toate colțurile țării, să se înduhovnicească”⁴⁹. Acest îndemn curajos a fost rostit în plin proces de stalinizare atee a României, ceea ce ne confirmă că intențiile patriarhului cu monahismul românesc nu au fost pe același filon cu dorința liderilor comunisti. Absolvenților seminariilor monahale li s-a restrâns accesul la Institutul Teologic Universitar, pentru că nu era absolut necesar pentru a ajunge un bun

stareț de mănăstire sau un bun îndrumător catehet; întoarcerea lor în cadrul obștilor monahale fără întârziere au avut ca urmare îndrumarea și ridicarea călugărilor din starea difuză în care se aflau. Patriarhul a acuzat vechea metodă a călugărilor licențiați în teologie, arătând că „(...) fiecare din ei căuta să-și creeze situații personale cât mai comode, pe la catedrale și pe la Chiriarhii, departe de obștile lor (...) și să-și asigure rangul de Arhimandrit”⁵⁰, pentru a adăuga: „(...) nu înseamnă, însă, că drumul pentru studiile superioare este definitiv închis. Cei care vor fi găsiți într-adevăr vrednici (...) vor fi trimiși la Institutele Teologice Universitare și le va fi deschisă calea chiar spre cele mai înalte ale Bisericii”⁵¹. Călugări care să fie capabili și vrednici pentru a urma studiile institutelor teologice au fost, iar sprijinul din partea patriarhului a venit. Astfel că, în același referat din 6 octombrie 1958, Securitatea specifica: „Institutul Teologic din București este frecventat de 21 călugărițe și 30 călugări, iar 5 călugări frecventează cursurile magisterului (pentru a-și lua doctoratul în Teologie). Părăsind linia tradițională a Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul a permis și încurajat frec-

ventarea de către călugărițe a Institutului Teologic. Ortodoxia nu a cunoscut până acum călugărițe licențiate sau doctori în Teologie”⁵².

Reforma monahală a patriarhului Justinian, prin pregătirea școlară sistematică a călugărilor, a avut ca urmare o înviore a vieții mănăstirești. Datorită pregătirii școlare din punct de vedere teologic, călugării și călugărițele au reușit cu mai multă ușurință să aducă un număr însemnat de noi membri în mănăstiri⁵³. Numărul mare, cât și trecutul lor „antidemocratic” al celor care au intrat în mănăstiri după 23 august 1944 a reprezentat o amenințare pentru „organele de Securitate”. De la căutarea diferiților „dușmani ai poporului” ascunși în haina monahală, Securitatea a ajuns să „conștientizeze” „pericolul” reprezentat de mănăstiri pentru stabilitatea regimului, care a replicat prin măsurile sistematice represive ale statului, care printre altele au cerut „desființarea seminariilor monahale și interzicerea frecventării de către călugări și călugărițe a Institutului Teologic”⁵⁴, apoi s-a ajuns la adoptarea de către puterea comunistă a Decretului 410/1959 de eliminare din mănăstiri a persoanelor sub 55 ani, călugării, și sub 50 ani, monahiile.

Note

1. *** Cinci ani de păstorire a Înalț Prea Sfințitului Patriarh Justinian, în „Biserica Ortodoxă Română”, anul LXXI (1953), nr. 5-6, mai-iun., p. 456. Episcopul vicar-patriarhal, Tit (Sîmedrea) Târgovișteanu, referitor la necesitatea reorganizării prin educație a monahismului din cadrul Bisericii Ortodoxe Române, specifica: „Monahismul este o necesitate organică a Bisericii Ortodoxe și desființarea lui ar constitui începutul dezagregării acestei Biserici. Fără a ne îndoii de dreptul monahilor la existență, numai pe baza meritelor ce și-au câștigat în trecut, credem că azi Biserica are cea mai mare nevoie de a repune, măcar în parte, în strălucirea de odinioară mănăstirile și viața mănăstirească. (...) Cine are curajul să afirme că viața noastră așa cum o vedem scurgându-se și la orașe și la sate, e o viață creștină? Ce are de făcut Biserica în fața acestei probleme? Un singur lucru: s-o creștineze. Pentru aceasta are nevoie de apostoli. Mănăstirea îi poate da. Dar aceasta nu se poate face decât prin cultură și printr-o severă disciplină pe baza pravilei călugărești. De aceea, sunt convins că înființarea unei școli în mănăstire, menite să purifice viața mănăstirilor de toate metehnele de care suferă azi și să o adâncească printr-o cultură serioasă și temeinică” (Cf. Tit Târgovișteanu, Seminarul Călugăresc, în „Glasul Monahilor”, anul 5 (1928), nr. 151, 2 decembrie, p. 1). Se observă o legătură ideatică strânsă, firească între discursul patriarhului Justinian și articolul episcopului Tit

Sîmedrea. Dacă în cazul perioadei interbelice totul s-a rezumat la o dorință neîmplinită, patriarhul Justinian, prin funcția pe care exercitat-o, a împlinit aceste năzuințe ale unor oameni din acea perioadă.

2. *** Cinci ani de păstorire a Înalț Prea Sfințitului Patriarh..., p. 453.

3. Gheorghe I. Moiescu, Deschiderea cursurilor la seminariile monahale, în „Biserica Ortodoxă Română”, an LXVII (1949), nr. 3-4, mart.-april., p. 46.

4. În timpul regimului comunist, în România, religia nu a fost ridiculizată la nivelul din URSS, unde, între 1923 și 1925, s-a organizat o formidabilă mașină de propagandă antireligioasă, cu țintă principală tineretul sovietic și clasa muncitoare. Punctul culminant al acestei lupte antireligioase a fost Liga ateilor, care a întreprins o deriziune atât de vulgară și atât de violentă a religiei, încât ea a dat naștere în toată Europa unui val de proteste. (Cf. Mirel Bănică, Biserica Ortodoxă Română, stat și societate în anii '30, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 111).

5. George Enache, Ortodoxie..., p. 59.

6. *** Cinci ani de păstorire a Înalț Prea Sfințitului Patriarh..., p. 457.

7. Arhid. Ioan Ivan, Solemnitatea deschiderii cursurilor la Școala de Cîntăreți bisericești și Seminarul Teologic din Sf. Mănăstire Neamțu, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, an XXXII (1956), nr. 10, oct., p. 654.

8. *Ibidem*, p. 655.
9. Arhidiac. Prof. Ioan Ivan, Pr. Prof. Ioan Mihoc, *Seminarul „Veniamin Costachi” Mănăstirea Neamț*, în *** *Două secole de învățământ teologic seminarial (1803-2003)*, Editura Trinitas, Iași, 2003, p. 110.
10. Ierom. Dionisie I. Udișteanu, *Seminarul Monahal – studiu istoric și anexe*, Tipografia „Cernica”, 1937, p. 32.
11. Arhidiac. Prof. Ioan Ivan, Pr. Prof. Ioan Mihoc, *op.cit.*, p. 110.
12. Ierom. Dionisie I. Udișteanu, *op.cit.*, p. 37.
13. Arhidiac. Prof. Ioan Ivan, Pr. Prof. Ioan Mihoc, *op.cit.*, p. 110.
14. Ierom. Dionisie I. Udișteanu, *op.cit.*, p. 38.
15. *Ibidem*, p. 41.
16. Arhidiac. Prof. Ioan Ivan, Pr. Prof. Ioan Mihoc, *op.cit.*, p. 111.
17. *Ibidem*, p. 113.
18. Ierom. Dionisie I. Udișteanu, *op.cit.*, p. 43.
19. *Ibidem*, p. 45.
20. Arhidiac. Prof. Ioan Ivan, Pr. Prof. Ioan Mihoc, *op.cit.*, p. 113.
21. Arhim. Athanasie Dincă, *Concepte ale culturii monastice*, Tipografia cărților bisericești, București, 1939, p. 7.
22. Ierom. Dionisie I. Udișteanu, *op.cit.*, p. 51.
23. Arhidiac. Prof. Ioan Ivan, Pr. Prof. Ioan Mihoc, *op.cit.*, p. 119.
24. Arhim. Athanasie Dincă, *Concepte ale culturii monastice...*, p. 9.
25. Arhidiac. Prof. Ioan Ivan, Pr. Prof. Ioan Mihoc, *op.cit.*, p. 119.
26. *Ibidem*, p. 120.
27. Gheorghe I. Moisescu, *op.cit.*, p. 42.
28. De la data de 1 ianuarie 1948, Ministerul Cultelor a hotărât ca să nu mai plătească din fondurile ministerului pe arhieriei vicari disponibili Pavel Șerpe, Athanasie Dincă, Eugeniu Laiu, Veniamin Pocitan, Galaction Gordun, Valerie Moglan și Ilarion Mircea - cei care aveau vârsta înaintată au fost pensionați, iar ceilalți, așa cum a fost cazul episcopilor Pavel, Athanasie și Eugeniu, au fost trimiși de Sfântul Sinod ca profesori la Seminarul Monahal Superior de la Neamț (Cf. ANIC, fond D.G.P., dosar 75/1946, f. 443).
29. *Ibidem*, p. 44.
30. Arhim. Benedict Ghiuș, Arhim. Antim Nica, Arhim. Ioil Babaca, Protos. Nicodem Ioniță, *op.cit.*, p. 7.
31. apud Arhim. Efreem Enăcescu, *Privire generală*

- asupra monahismului creștin*, Tipografia „Cozia” a Sfintei Episcopii Râmnicul-Vâlci, 1933, pp. 196-197.
32. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace – Apostolat social (vol.IV)*, Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 1952, p. 348.
33. *Ibidem*.
34. Arhim. Benedict Ghiuș, Arhim. Antim Nica, Arhim. Ioil Babaca, Protos. Nicodem Ioniță, *op.cit.*, pp. 16-17.
35. „Biserica Ortodoxă Română”, an LXVIII (1950), nr. 3-6, mart.-iun., p. 289.
36. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace...*, p. 389.
37. *Ibidem*, pp. 389-390.
38. Gheorghe I. Moisescu, *op.cit.*, p. 45.
39. *Ibidem*.
40. *Ibidem*, p. 46.
41. *Ibidem*.
42. Visarion Puiu, *Cum trebuie să trăiască monahii*, Tipografia profesională Dimitrie C. Ionescu, București, 1911, p. 15.
43. Apud Arhim. Efreem Enăcescu, *Privire generală asupra monahismului creștin*, Tipografia „Cozia” a Sfintei Episcopii Râmnicul-Vâlci, 1933, p. 198.
44. Arhim. Benedict Ghiuș, Arhim. Antim Nica, Arhim. Ioil Babaca, Protos. Nicodem Ioniță, *op.cit.*, pp. 17-18.
45. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace...*, p. 389.
46. Adrian Nicolae Petcu, *Strategii ale patriarhului Justinian Marina pentru organizarea și dezvoltarea monahismului ortodox în perioada comunistă*, în „Dialog Teologic”, anul XIII (2010), nr. 25, p. 103.
47. George Enache, *Ortodoxie...*, p. 101.
48. Apud Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2001, p. 323 (din Arhiva Serviciului Român de Informații (În continuare ASRI), fond D, dosar nr. 7755, vol. 7, f. 28-46).
49. Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Pilde și îndemnuri în lupta pentru pace...*, p. 349-350.
50. *Ibidem*, p. 347-348.
51. *Ibidem*, p. 349.
52. Apud Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu, *op.cit.*, p. 323 (ASRI, fond D, dosar nr. 7755, vol. 7, ff. 28-46).
53. *Ibidem*.
54. *Ibidem*.

Victoria stalinismului în Transilvania de Nord-Est. Înființarea Regiunii Autonome Maghiare*

Prof. univ. dr. Petre ȚURLEA

Cuvinte cheie: Regiunea Autonomă Maghiară, Transilvania, români, unguri

Key words: *Hungarian Autonomous Region, Transylvania, Romanians, Hungarians*

Abstract

The study presents the events leading up to the establishment of the Hungarian Autonomous Region in 1952, by the leadership of the Romanian Workers' Party, following the proposal made by the soviet counselors – P. Arhipov and P. Tumanov and the consequences of this decision to the Romanian-Hungarian inter-ethnic cohabitation.

Sperând să lichideze permanenta nemulțumire a minorității maghiare privind situația ei în cadrul Statului român; să lichideze permanentele amenințări cu pâra la Moscova, privind aceeași temă, ale conducerii Ungariei; să dea o nouă dovadă stăpânilor de la Kremlin că le urmează întru totul politica, inclusiv în problema națională – conducerea PMR a hotărât să accepte țelul minimal al ungurilor. Faptul s-a petrecut în contextul legiferării noii împărțiri administrativ-teritoriale, acțiune ce a cunoscut mai multe etape după 1848. Se implanta modelul sovietic: în locul județelor erau create regiuni și raioane, iar în locul primăriilor, sfaturi populare. Prin Legea nr. 5/6 septembrie 1950 („Buletinul Oficial”, I, nr. 77/8 septembrie 1950, p. 7-8), România era împărțită în 28 de regiuni (art. 9); teritoriul Transilvaniei de Nord-Est intra în regiunile Baia Mare (centrul la Baia Mare); Bihor (centrul la Oradea); Cluj (Cluj); Mureș (Târgu Mureș); Rodna (Bistrița); Stalin (Orașul Stalin). Ultima cuprindea și teritorii ce depășeau Transilvania de Nord-Est. Următoarea etapă a modificării împărțirii administrativ teritoriale va aduce și crearea unei Regiunii Autonome Maghiare.

Ca să fie pe deplin în viziunea Moscovei, Gheorghiu-Dej a cerut, la 23 iulie 1951, chiar unora dintre consilierii sovietici de la București – P. Arhipov și P. Tumanov – să alcătuiască planul viitoarei regiuni. Aceștia îi vor transmite părerea lor în scris, bineînțeles după o consultare cu conducerea Uniunii Sovietice, la 7 septembrie 1951¹⁴⁵. Cei doi consilieri sovietici porneau, în argumentarea necesității unei regiuni autonome, așa cum era de așteptat, de la „învățăturile leninist-

staliniste” în problemă; se dădeau citate din operele lui Stalin; se indica exemplul Uniunii Sovietice în crearea unor asemenea regiuni, exemplu ce trebuia urmat; „În rezolvarea problemei privitoare la autonomia regională pentru ungurii din Transilvania în cadrul RPR, trebuie pornit de la bogata experiență a rezolvării multilaterale a problemei naționale în Uniunea Sovietică”. Așadar – conform consilierilor – crearea Regiunii Autonome Maghiare (RAM) era obligatorie; la acest capitol, conducerea PMR nu avea ce discuta. Consilierii lăsaus, însă, acesteia posibilitatea de a alege între două variante teritoriale. Prima variantă cuprindea cinci raioane din Regiunea Stalin – Ciuc, Odorhei, Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc, Racoș – și trei din Regiunea Mureș – Gheorgheni, Târgu Mureș, Sângiorgiul de Pădure; se adăuga partea de Nord-Est a raionului Sighișoara (din Regiunea Sibiu) și partea de Nord-Vest a raionul Moinești (din Regiunea Bacău). Centrul RAM trebuia să fie la Târgu Mureș. Populația totală urma să fie de 610.000, din care 489.210 (80,19%) maghiari și 120.790 (19,81%) români. Acceptarea acestei variante ridica și o problemă spinoasă: Regiunea Stalin își pierde majoritatea teritoriului. Și cum nu ar fi fost politic să dispară, se propunea înglobarea a ceea ce mai rămânea în Regiunea Prahova și atribuirea numelui Stalin noii unități administrative teritoriale. A doua variantă era mai largă: RAM urma să aibă centrul la Cluj; în afara teritoriilor din prima variantă, urmau să fie incluse și partea de Sud a raionului Cluj, partea de Est a raionului Aiud, partea de Est a raionului Turda, raionul Târnăveni și sudul raionului Luduș (din regiunea Mureș).

Populația urma să depășească 800.000. În document se menționa că în toate cele cinci raioane în plus față de prima variantă, populația maghiară nu era majoritară – având între 25 și 50 la sută. Cu toate acestea, consilierii sovietici se arătau înclinați spre această a doua variantă, pentru că orașul Cluj era centru universitar și mai ales pentru că „ar satisface dorințele populației de naționalitatea maghiară, care socotește orașul Cluj ca un centru istoric cultural al ungarilor”.

1952 va fi anul în care ungurii din România își vor vedea îndeplinit dezideratul minimal – înființarea regiunii pe care să o conducă singuri, în care să fie stăpâni și de drept, nu numai *de facto*, cum erau în Transilvania de Nord-Est. Pentru liderul de necontestat, de până atunci, al maghiarilor din România, Luká László, a fost, însă, anul îndepărtării sale de la conducerea PMR, pentru „deviere”, împreună cu Ana Pauker și Teohari Georgescu. Era urmarea luptei pentru putere din fruntea partidului, cei trei nefiind victime ale regimului comunist, ci doar înfrânți în lupta cu cei alături de care instauraseră comunismul în România. Înlăturarea lor nu putea însemna și o absolvire de vină pentru crimele împotriva poporului român la care fuseseră coautori¹¹⁶.

Având avizul consilierilor sovietici, conducerea comuniștilor români va introduce ideea creării RAM în cadrul dezbaterilor pentru modificarea Constituției. La ședința Biroului Politic al CC al PMR, din 25 martie 1952, erau adoptate directivele pentru elaborarea Constituției, ce urmau a fi prezentate Marii Adunări Naționale de către Gheorghiu-Dej¹¹⁷. La două zile, pe 27 martie, are loc ședința MAN, în care va fi aleasă Comisia pentru elaborarea Constituției și însușite directivele prezentate de Gheorghiu-Dej. Într-o altă întrunire a conducerii comuniste, la 12 iunie 1952, se adopta prima variantă din propunerile consilierilor sovietici, cea restrânsă, cu unele modificări. RAM trebuia să cuprindă raioanele Ciuc, Târgu Secuiesc, Sfântu Gheorghe, Odorhei, partea răsăriteană a raionului Racoș – luate de la Regiunea Stalin (căreia i se va da, în schimb, aproape tot teritoriul Regiunii Sibiu) și majoritatea teritoriului Regiunii Mureș (cu excepția raionului Lăduș și a câtorva comune din vestul Reghinului, care urmau să treacă la Regiunea Cluj); de asemenea, RAM mai lua și raionul Târnăveni de la Regiunea Sibiu. Astfel, urma să albă 656.000 locuitori, din care 526.000 (80,1%) maghiari, 123.000 (18,2%) români, 7.000

alte naționalități (1,7%); suprafața 1.419.000 ha., din care 294.000 arabile. Totalul raioanelor - nouă: Ciuc, Odorhei, Gheorgheni, Reghin, Sângiorgiul de Pădure, Sfântu Gheorghe, Târgu-Mureș, Târgu Secuiesc, Toplița; un oraș de subordonare regională, Târgu-Mureș; șapte orașe de subordonare raională: Sfântu Gheorghe, Miercurea-Ciuc, Odorhei, Gheorgheni, Târgu Secuiesc, Covasna, Sovata; 222 comune. În același document, se hotăra reducerea numărului regiunilor de la 28 la 18¹¹⁸. Apoi, la 10 iulie 1952, conducerea PMR aprobă proiectul noii Constituții, iar Gheorghiu-Dej citește observațiile CC al PC(b) al URSS la proiect. Așadar, nu numai că se ceruse sfatul consilierilor sovietici și fusese urmată una dintre variantele propuse de aceștia, dar, pentru o deplină siguranță a respectării dorințelor Moscovei, îi fusese trimis proiectul pentru a-l aviza. Kremlinul a transmis comuniștilor români o serie de observații, cu mențiunea să fie primite „dacă sunt considerate acceptabile”; bineînțeles, au fost considerate acceptabile, la propunerea lui Gheorghiu-Dej. Tot acesta propunea ca, în locul denumirii inițiale, Regiunea Secuiască Autonomă, să fie Regiunea Autonomă Maghiară¹¹⁹. A doua zi, pe 11 iulie, proiectul va fi aprobat și de Plenara CC al PMR, unde doar Iosif Chișinevski își arăta o nelămurire: „Nu-mi este clar cu Regiunea Autonomă, nu știu dacă n-ar fi mai bine să fie mai explicit ce face aceasta, ce drepturi are, pentru că așa cum e pus aici reiese că fiecare regiune are un sfat popular, Regiunea Autonomă la fel și trebuie spus prin ce se deosebește de o regiune simplă”¹²⁰. S-a hotărât ca proiectul să fie dezbătut democratic, de „întregul popor”¹²¹. Parlamentului (Marea Adunare Națională) i se rezervau numai cinci zile de discuții asupra proiectului, 22-26 septembrie¹²². (Acesta, însă, ca orice instituție din Statul socialist, și-a depășit sarcina, discuția fiind finalizată numai în trei zile).

„Dezbaterea populară” a proiectului de Constituție – în cadrul unor adunări în toată Țara și prin întrebările și propunerile trimise ziarului „Scânteia” – reprezintă conținutul a două volume masive ce se păstrează¹²³. S-a făcut și o statistică: la „dezbaterea populară” au participat peste 10.000.000 cetățeni și s-au formulat 18.836 propuneri și amendamente la proiect; o parte se refereau la RAM. Satisfăcut, Gheorghiu-Dej exclama: „A avut loc un adevărat referendum popular”¹²⁴. Majoritatea participanților maghiari la „dezba-

tere” și-au exprimat mulțumirea pentru înființarea RAM și, recunoscători, foarte mulți au propus ca noua Constituție să poarte numele lui Gheorghiu-Dej¹²⁵. Proiectul a avut, însă și două alte categorii de participanți la „dezbatere”. Prima, formată numai din maghiari; cereau lărgirea atribuțiilor RAM. Se dorea: o republică secuiască; un guvern separat maghiar; o armată maghiară; un coridor de unire cu Ungaria; monedă separată; drapel propriu, format din steagul Ungariei, pe care să fie amplasată stema României; justiția și administrația să folosească doar limba maghiară¹²⁶. Așadar, pentru mulți maghiari problema nu era încheiată; RAM, în tiparele proiectate, trebuia să fie doar o etapă către definirea deplină a unui stat independent. A doua categorie de participanți la „dezbatere era formată din români și evrei; erau cei care se opuneau proiectului. O evreică întreba: „De ce mai este nevoie de RAM, de vreme ce se acordă și se garantează drepturi egale tuturor minorităților naționale din RPR?”. Un român îndrăzne să protesteze împotriva proiectului, aducând drept motiv faptul că în momentul când au condus Transilvania, maghiarii au călcat în picioare drepturile românilor. Altul credea că înființarea RAM va duce la ascuțirea luptei dintre unguri și români¹²⁷. Foarte mulți își exprimau nedumeriri; un evreu întreba dacă nu se va face și o regiune autonomă evreiască; un român întreba dacă RAM va fi sub controlul României sau al Ungariei; alții întrebau dacă în regiune se va învăța și limba română, în ce limbă se va administra și judeca, dacă vor fi funcționari români, etc.¹²⁸. „Dezbaterea” dovedea faptul că mulți dintre participanții la ea credeau că propunerile, nedumeririle și întrebările lor chiar vor fi luate în seamă; în realitate era doar „un exercițiu de democrație”. Textul va rămâne așa cum voia PMR. Conducerea partidului, însă, și-a jucat bine rolul. S-a arătat satisfăcută de felul cum fusese „dezbatut” proiectul și, la 27 august 1952, l-a însărcinat pe Gheorghiu-Dej să facă raportul ce va fi prezentat în fața MAN, cu insistența asupra „modului în care au participat masele la dezbatere”, cu indicarea „contribuției maselor largi, să arate maturitatea maselor, interesul cu care această Constituție a fost dezbatută”, etc. Și, în pofida realității, se indica să fie menționat în raport că „n-au fost manifestări caracteristice de ridicare împotriva textului de Constituție”, ceea ce dovedește „încrederea a poporului în regim”¹²⁹. În ultima întâlnire a

Comisiei de pregătire a proiectului, pe 19 septembrie 1952, Ilie Murgulescu menționa că se primiseră 674.000 de întrebări, fapt considerat normal de Gheorghiu-Dej; iar Mihail Sadoveanu credea că „ar fi dat de bănuît” dacă era o unanimitate favorabilă¹³⁰.

Lucrările sesiunii MAN se deschid pe 22 septembrie, sub președinția lui Dumitru Coliu, unul dintre cei trei vicepreședinți fiind reprezentantul UMP, Juhász Ludovic. Primul ministru, Gheorghiu-Dej va prezenta proiectul de Constituție¹³¹. O comisie redacțională își va începe imediat lucrările și, în câteva ore le-a și terminat. Iar Comisia juridică și-a dat imediat aprobarea. Astfel, a doua zi, Gheorghiu-Dej va putea expune raportul asupra proiectului¹³². Insista pe caracterul democratic al textului și al dezbaterii publice pe marginea lui, reluând formula „referendumului popular”, „Larga participare a maselor la dezbaterea proiectului de Constituție – spunea – puternicul avânt politic și succesele în muncă constructivă determinate de dezbaterea proiectului de Constituție de către întregul popor demonstrează legăturile sale trainice cu masele, adâncul său democratism, precum și hotărârea nestrămutată a poporului român de a îndeplini cu succes sarcinile primului plan cincinal, de a întări orânduirea socialistă în RPR. (Aplauze puternice)”. Urma, conform tradiției, critica fostelor clase exploatare, care alcătuiseră Constituția din 1923; printre alte critici, aceasta era învinovățită și pentru că nu cuprindea „nici măcar de formă vreo prevedere cu privire la egalitatea în drepturi a minorităților naționale”. În schimb, proiectul nou avea „prevederi însemnate în ce privește problema națională. Statul democrat popular a lichidat cu mână fermă regimul de sălbatică asupra minorităților naționale sub capitalism, a acordat drepturi egale minorităților și a creat cele mai favorabile condiții pentru dezvoltarea multilaterală a naționalităților în România. (...) Proiectul Constituției ridică pe o treaptă înaltă rezolvarea democratică a problemei naționale în România, prevăzând crearea RAM. (...) Oamenii muncii, educați de partid în spiritul internaționalismului, au salutat cu însofletire această prevedere a proiectului de Constituție. Dușmanii poporului muncitor, care în trecut au ațâțat și au speculat vrăjmășia artificială creată între români și cetățenii de alte naționalități și care ar dori să-și redobândească pozițiile pierdute prin ațâțarea șovinismului, au reacționat furios și plini de turbare față de această măsură, ceea

ce înseamnă că ea a izbit direct la țintă". Și, primul ministru decreta: „Crearea RAM va întări considerabil Statul român democrat popular, așezând pe baze trainice conviețuirea frățească între poporul român și minoritatea națională maghiară, va duce la lichidarea ultimelor rămășițe de neîncredere între ele, (...) va întări și dezvoltă unitatea de luptă a oamenilor muncii români, maghiari și de alte naționalități în construirea socialismului, va mări forța lor combativă împotriva pozițiilor economice și ideologice ale claselor exploatare, va întări hotărârea lor de a lupta pentru apărarea Patriei comune, RPR, pentru apărarea păcii”. Iar finalul discursului era apoteotic: „Noua Constituție va însuflăți poporul muncitor la noi victorii în construirea orânduirii socialiste, pentru întărirea Patriei și întregului lagăr al păcii și socialismului, în frunte cu marea Uniune Sovietică. (Aplauze puternice). Izvorul mării forțe mobilizatoare a noii Constituții îl constituie ideile marxism-leninismului, ideile marelui geniu al omenirii muncitoare, tovarășul Stalin (Aplauze furtunoase, Adunarea în picioare aclamă cu însuflățire timp de mai multe minute în șir)”¹³³. A urmat – după o regie strictă – „dezbaterea” tuturor problemelor importante ale proiectului. Toți vor lăuda proiectul; nimeni nu a avut ceva de criticat – evident cu excepția criticilor la adresa claselor exploatare și a imperialismului. Aprecierea principală la adresa creării RAM era lăsată pe seama deputaților maghiari. Racz Gheorghe prezenta „marea însuflățire” cu care oamenii muncii români și maghiari din Regiunea Oradea au primit ideea unei unități administrativ-teritoriale maghiare; „Înființarea RAM este o nouă și strălucită victorie a politicii leninist-staliniste a partidului nostru. Autonomia administrativ-teritorială a raioanelor secuiești va contribui la întărirea unității frățești a oamenilor muncii români și maghiari, ceea ce smulge din mâna dușmanului de clasă arma otrăvită a șovinismului, iar oamenii muncii vor lovi cu putere sporită, în mod necruțător, în exploatare, în chiaburii români și maghiari”¹³⁴. La rândul lui, Juhász Ludovic, relua ideile lui Racz; în plus atrăgea atenția că însuși Stalin susținea ideea autonomiei teritoriale regionale; și își prezenta o descoperire: înființarea RAM reprezenta „o lovitură puternică dată politicii antipopulare a grupului deviaționiștilor de dreapta al lui Vasile Luca, Ana Pauker și Teohari Georgescu, propovăduitori ai „unității maghiare”¹³⁵.

Cu 324 voturi pentru, unanimitatea celor

prezenți, Constituția a fost adoptată. Urmău „Aplauze, ovațiuni nesfârșite”¹³⁶. Crearea RAM era prevăzută în articolul 18. Articolul 19 menționa raioanele acesteia, iar articolul 20 preciza: „legile RPR, hotărârile și dispozițiile organelor centrale ale Statului sunt obligatorii pe teritoriul RAM”. Un regulament special de funcționare trebuia alcătuit.

*

Regiunea Autonomă Maghiară va deveni, imediat după înființare, teritoriu cu legături mai mult formale cu Bucureștiul, teritoriu în care totul era condus de unguri, în care politica de deznaționalizare a românilor a atins cotele cele mai înalte. Prezența acestora din urmă în diversele organisme numite sau alese, pe plan local, era atât de mică, încât nu puteau avea nici o influență asupra deciziilor luate. Și reprezentarea Regiunii în Parlament (MAN) era semnificativă: în 1953, prima legislație din noua Constituție, din 10 deputați ai RAM, opt erau maghiari, unul evreu și unul român¹³⁷. De-a lungul celor 16 ani de existență, Regiunea Autonomă a cunoscut două modificări, una teritorială și alta privind denumirea. Prin Legea nr. 5, pentru modificarea articolelor 18, 19 alineatul 2 și a articolului 50 din Constituție, din 1956 (138), numărul regiunilor se reducea la 16 și RAM își adăuga raionul Cristuru Secuiesc, ajungând astfel la 10 raioane. Conform recensământului populației din acel an, după aplicarea Legii 5 / 1956, RAM avea 731.381 locuitori, din care 77,3 la sută maghiari și 20,1 la sută români¹³⁹. Prin Legea nr. 2/1960, va fi adoptată o nouă denumire: Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară¹⁴⁰.

După aprobarea noii Constituții, în septembrie 1952, s-a considerat că sosise și momentul – amânat din 1951 – al desființării UPM. Conducerea PMR va avea o întâlnire cu aceea a Uniunii, pe 19 februarie 1953, având ca subiect această problemă. Juhász Ludovic, președintele UPM, va folosi prilejul pentru a face o nouă prezentare istorică a organizației. Conform ultimului său președinte, după 1944 Uniunea avusese ca sarcină principală „de a ajuta partidul în zdrobirea Guvernului fascist, de a lupta împotriva șovinismului, de a crea o înțelegere frățească între poporul român și (cel) maghiar; în mare parte, au fost îndeplinite”. Motiva și desființarea: „În prezent, în RPR nu mai există asuprire națională, fiecare națiune are drepturi egale, din această cauză nu mai este necesară nici existența unei orga-

nizații naționale care să lupte pentru drepturile naționalităților respective". Numărul deputaților UPM în MAN ajunsese, în 1953, la 41; avea reprezentare în conducerea MAN, în conducerea PMR, în Guvern. Și, marea victorie – fusese creată Regiunea Autonomă Maghiară. Fiind atinse multe dintre obiectivele Uniunii, populația maghiară răspundea tot mai puțin la chemările ei; din cei 340.000 membri (1953), veniseră să-și schimbe carnetele numai 100.000, „și aceștia datorită unei acțiuni serioase”. Dezideratele ungurilor erau acum duse la îndeplinire prin sfaturile populare, syndicate, cămine culturale. De aceea, Comitetul Executiv al UPM considera că aceasta „a devenit o piedică în calea dezvoltării țării”. Încheind prezentarea cererii de desființare, Juhász declara: „În toate aceste acțiuni întreprinse de UPM, Partidul (Muncitoresc Român) a fost sfătuitorul și ajutorul nostru; pentru aceasta trebuie să-i mulțumim Comitetului Central, în frunte cu tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej”. Dintre liderii maghiari prezenți la întâlnirea din 19 februarie 1953, s-au arătat în deplin acord cu propunerea de dizolvare Szenkovicz Sándor, Maghioros Sándor, Sütő Andras – ultimul primind și sarcina de a redacta actul de dizolvare¹⁴¹. Astfel își înceta activitatea un organism politic înființat de PCR, cu merite deosebite în comunizarea României, cu un rol profund negativ pentru Statul unitar român.

*

Conducerea României s-a înșelat crezând că prin crearea Regiunii Autonome Maghiare va face să înceteze permanentele nemulțumiri afișate de minoritatea maghiară, permanenta ostilitate față de Statul român. Conducerea României din acea perioadă cre-

dea că minoritatea maghiară e nemulțumită de situarea ei în cadrul Statului român. De aceea, oricât de multe drepturi și privilegii i s-ar fi dat, în cadrul acestui Stat, rămânea tot nemulțumită. Ar fi satisfăcut-o numai atingerea țelului maximal – trecerea întregii Transilvanii în cadrul Ungariei. Astfel, crearea RAM nu putea rezolva problema disputei româno-maghiare. Mai mult, în anii existenței acesteia (1952-1968), politica de maghiarizare fiind amplificată la maximum, s-a deteriorat și mai mult relația româno-maghiară în Transilvania de Nord-Est.

Odată cu înființarea Regiunii Autonome Maghiare, se încheia o etapă majoră și bine conturată în Istoria românilor, în general și în istoria Transilvaniei de Nord-Est în particular. Se încheia cu o victorie a revizionismului maghiar, obținută împotriva Statului român, victorie asemănătoare – într-o anumită măsură – cu aceea obținută de Ungaria prin Dictatul de la Viena din 1940. Atunci, în 1940, puterile care impuseseră României noi granițe, nedrepte, fuseseră Germania și Italia, acum, în 1952, cea care impusese României adevărate granițe în interiorul țării, era URSS. Și într-un caz și în altul, Ungaria știuse să-și atragă prietenii: o dată țările fasciste, altă dată țara bolșevismului. Pentru revizionismul maghiar nu conta ideologia celor la care apela, adaptabilitatea lui la orice regimuri politice fiind deplină. S-a dovedit și faptul că rezistența revizionismului depășea pe aceea a regimurilor politice; a rezistat și după dispariția fascismului și după dispariția comunismului. Și, la începutul secolului al XXI-lea se încearcă din nou a se face ceea ce s-a reușit doar temporar în 1940 și 1952 – crearea unui nou statut pentru Transilvania, în dauna Statului român.

Note

*. din volumul *Românii și ungurii (1940-2011)*, Editura Karta-Graphic, Ploiești, 2011, p. 537-546

115. Document din Arh. CC al PCR, găsit de Constatin Moraru și Liviu Daniel Grigorescu; publicat de Mircea Suciu în „*Cotidianul*” din 13 octombrie 1998.

116. O viziune pozitivă asupra Anei Pauker încearcă să o impună – cu un evident subiectivism – istoricul american de origine evreiască Robert Levy, în *Gloria și decăderea Anei Pauker*, Edit. polirom, București, 2002; ajunge chiar să afirme că „*Ana Pauker s-a dedicat cu fermitate internaționalismului revoluționar, identificându-se totodată sincer cu poporul român*”. (p.15)

117. ANIC, fond CC al PCR, Cămară, dosar 25/1952, f. 17, 26-33.

118. Idem, dosar 61/1952, f. 85-105.

119. Idem, f. 4-8.

120. Idem, dosar 62/1952, f. 4.

121. Idem, dosar 63/1952, f. 1 – ședință a Biroului Politic al CC al PMR din 12 iulie 1952; în dosar 65/1952, f. 5, ședință din 14 iulie 1952.

122. Idem, dosar 73/1952, f. 3. În timpul „*dezbaterei populare*” asupra proiectului de Constituție, avea loc vizita în România a lui Nagy Imre, liderul comuniștilor maghiari, cu ocazia zilei de 23 august 1951 – idem, f. 32.

123. Idem, dosar 142 și 143 din 1952.

124. Arh. Camerei Deputaților (în continuare CD), fond MAN, sesiunea a XIII-a, ședință din 22 septembrie 1952, f. 59. Liderii comuniști nu se pusese de acord asupra datelor ce doreau să le prezinte public; Ilie Murgulescu, în ședința Comisiei de pregătire a Constituției din 19 septembrie 1952, afirma că se primiseră 13.000 propuneri – ANIC, fond CC al PCR, Cămară, dosar 84/1952, f. 4.

125. Idem, dosar 142/1952, f. 203; dosar 143/1952, f. 68-69, 108.

126. Idem, dosar 142/1952, f. 3, 10, 204; dosar 143/1952, f. 70.

127. Idem, dosar 142/1952, f. 10, 198; dosar 143/1952, f. 144.

128. Idem, dosar 142/1952, f. 6, 10, 25.

129. Idem, dosar 75/1952, f. 8-12. În adunările publice fuseseră trimiși 332.000 de „agitatori”, pentru instruirea cărora se alcătuiseră și un „îndreptar”, ca să știe ce să spună. – Idem, dosar 84/ 1952, f. 16-17. Îndreptarul a fost publicat sub forma unei broșuri: În ajutorul propagandistului. Proiectul Constituției Patriei noastre, Edit. PMR, 1952; înființarea RAM era considerată „*o manifestare deosebit de grăitoare a justeței politicii naționale înfrăptuită în Țara noastră*”, crearea Regiunii se

facea „*după exemplul arătat de Statul sovietic, prin aplicarea principiului leninist-stalinist cu privire la constituirea regiunilor autonome*”; și, bineînțeles, „*acest fapt constituie o lovitură puternică dată șovinismului și naționalismului român și maghiar, contribuie la sudarea unității dintre poporul român și minoritățile naționale*”. (68) A fost publicată și o broșură specială sub titlul *Crearea Regiunii Autonome Maghiare, un nou succes al politicii naționale leninist-staliniste a partidului*, Edit. PMR, 1952; justifică prevederea din proiectul de Constituție; ideea esențială – „*Crearea RAM (...) corespunde intereselor fundamentale ale poporului muncitor român*” (p.19)

130. ANIC, fond CC al PCR, Cămară, dosar 84/1952, f. 4-17.

131. Arh. CD, sesiunea a XIII-a, ședință din 22 septembrie 1952, f. 10-11.

132. Idem, ședință din 23 septembrie 1952, f. 12. În Comisia juridică intrau și deputați care numai specialiști în domeniu nu puteau fi numiți, precum George Călinescu sau Nicolae Ceaușescu.

133. Idem, f. 59-90.

134. Idem, f. 125-128.

135. Idem, f. 193-194.

136. Idem, ședință din 24 septembrie 1952, f. 220.

137. Arh. Camerei Deputaților, dosar 1/1953, vol. 19, f. 37.

138. „*Buletinul Oficial al MAN al RPR*”, nr. 11/ 4 aprilie 1956, p. 48-49.

139. Pentru evoluția RAM până în 1968, vezi și Jean Nouzille, *Transilvania, zonă de contacte și conflicte*, Edit. Enciclopedică, București, 1995, p. 242.

140. „*Buletinul Oficial al MAN al RPR*”, nr. 27 / 27 decembrie 1960, p. 11.

141. ANIC, fond CC al PCR, Cămară, dosar 10/1953, f. 2-10. Biroul Politic al CC al PMR luase în discuție, în absența conducerii UPM, la 14 ianuarie 1953 proiectul de hotărâre cu privire la trecerea întregii activități a UPM și a comitetelor democratice maghiare, asupra sfaturilor populare și a celorlalte organizații de masă și culturale. – Idem, dosar 2/1953, f. 1, 52-54. Cu această ocazie se consemna faptul că în România trăiau, în 1953, 1.499.780 maghiari. UPM avea, în acel moment, un Comitet Central format din 100 oameni, șapte comitete regionale, 13 comitete raionale; un total de 211 cadre salariate. – Idem, f. 55.

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVIND CONSTITUIREA REGIUNII AUTONOME MAGHIARE

Prof. Mircea BODNARI

Cuvinte cheie: Regiunea Autonomă Maghiară, Transilvania, români, unguri, Sf. Gheorghe
Key words: *Hungarian Autonomous Region, Transylvania, Romanians, Hungarians, St. George*

Abstract

The study shows documentary contributions regarding the establishment of the Hungarian Autonomous Region. These documents show the different ways the Romanians and Hungarians in the former rayon of St. George related to the new reality.

Pentru a lichida nemulțumirile populației maghiare din Transilvania, mai ales din Secuime, regimul comunist a hotărât, la sugestia autorităților sovietice, crearea Regiunii Autonome Maghiare (R.A.M.), în care factorul etnic a avut un rol important. Care erau nemulțumirile și doleanțele populației maghiare? De ce nu putea conviețui normal, alături de populația românească? Pentru a putea răspunde la această întrebare apelăm la informațiile și documentele din epocă. Este evident că, din partea maghiară, se manifesta nostalgia după perioada stăpânirii horthyste dintre anii 1940-1944 și se dorea revenirea la acea situație.

În Secuime nu a fost o reală reinstaurare a administrației românești în luna martie 1945. Deși cetățenii maghiari se bucurau de drepturi pe care minoritățile din alte state nu le aveau - consfințite și prin "*Decretul-Lege pentru Statutul Naționalităților Minoritare*" din februarie 1945 - au existat numeroase atitudini antiromânești în zonă, ca și în toată Transilvania. Astfel, în localitățile Covasna, Tg.Secuiesc ș.a. au fost descoperite depozite de arme, muniții și explozibili cu care se plănuiau acțiuni armate împotriva administrației românești din zonă; de asemenea, s-au pus bazele unor organizații șoviniste anti-românești¹. În anii 1945 și 1946 au fost întocmite liste de susținere a cererii ca Ardealul de Nord-Vest să intre sub protectorat sovietic, sau ca Transilvania să fie alipită la Ungaria². În această perioadă, majoritatea documentelor erau redactate în limba maghiară, puținele unități militare românești din zonă erau umilite, jefuite și, uneori, dezarmate după cum arată documentele emise de Legiunea

de Jandarmi Trei Scaune³.

Un alt moment de tensiune s-a înregistrat odată cu pronunțarea de către unul dintre liderii Partidului Muncitoresc Maghiar, Revai Jozsef, într-o conferință publică a cererii de revizuire a granițelor, prin cedarea unor județe din teritoriul României și crearea unei zone autonome în regiunea secuiască. Totuși, ambasadorul ungar la Moscova atrăgea atenția guvernului de la Budapesta că ideea autonomiei teritoriale este în totalitate străină diplomaților prezenți la Conferința Păcii. În opinia sa, marile puteri puteau fi convinse numai dacă existau dovezi incontestabile ale persecuției minoritarilor din România⁴.

Tratatul de Pace, semnat de România la 10 februarie 1947, consfințea anularea "Dictatului de la Viena" din 30 august 1940 și întoarcerea Transilvaniei între granițele firești. A însemnat, în același timp, schimbarea tacticii minorității maghiare din zonă, care a urmărit să obțină cât mai multe avantaje, un statut de autonomie regională și ocuparea a cât mai multe funcții de conducere.

Pentru punerea în practică a proiectului R.A.M. s-a apelat la doi „specialiști” sovietici - consilierii cu probleme administrative P. Tumanov și P. Arhipov - și a fost aleasă una dintre variantele propuse de aceștia.

"În rezolvarea problemei privitoare la autonomia regională pentru ungurii din Transilvania în cadrul Republicii Populare Române trebuie pornit de la bogata experiență a rezolvării multilaterale a problemei naționale în Uniunea Sovietică", apreciau cei doi consilieri sovietici⁵.

Prima variantă, refuzată de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, urmărea ca R.A.M. să cuprin-

dă toată zona centrală a Transilvaniei și să aibă centrul la Cluj.

A doua variantă propunea ca în componența regiunii să intre raioanele: Ciuc, Odorhei, Tg.Secuiesc, Sf. Gheorghe, estul raionului Racoș (de la regiunea Stalin), majoritatea regiunii Mureș și raionul Târnăveni de la regiunea Sibiu. Noua regiune urma să aibă 656.000 de locuitori din care 526.000 (80,1%) maghiari, 123.000 (18,2%) români, și 7.000 (1,7%) alte naționalități. Suprafața regiunii era de 14.190 km² iar capitala era la Tg. Mureș⁶.

Proiectul a fost trimis apoi la Kremlin care l-a avizat și a transmis și unele observații, cu mențiunea să fie primite *"dacă sunt considerate acceptabile"*. Aceste observații au fost considerate *"acceptabile"* de către partea română și puse în practică.

Astfel, varianta finală a suferit unele modificări, mai ales în ceea ce privește suprafața și populația regiunii nou înființate.

O teorie interesantă în legătură cu geneza R.A.M., neverificată prin altă sursă, ne-o oferă Ana Pauker în amintirile sale. Ea susține că enclava maghiară (și nu secuiască, de parcă secuii nici nu ar fi existat!) din centrul României, nu era decât una dintre viitoarele republici sovietice, plănuite de către Stalin să înlocuiască pe harta Europei fosta Românie. Astfel, sovieticii urmăreau stăpânirea ambilor versanți ai munților Carpați, oferind Armatei Roșii o importantă poziție strategică orientată spre centrul Europei⁷.

Documentele din arhivă descriu desfășurarea unor ședințe ale organizațiilor de bază ale P.M.R., în care au fost discutate condițiile apariției R.A.M. și articolele noii Constituții.

Activiștii au trebuit să răspundă la numeroase întrebări puse de către cetățeni. Astfel, Rauca Ioan din comuna Vâlcele a întrebat dacă românii vor avea de suferit de pe urma înființării R.A.M. și cum vor funcționa unele instituții - precum poșta, C.F.R.-ul, armata ș.a. - în noua regiune administrativă.

A răspuns tovarășul Moldovan Nicolae, secretarul organizației de bază din Vâlcele. Acesta a arătat că: *„.....Desigur, era necesar să ia ființă R.A.M., dar legile sunt aceleași și trebuie respectate de către toți. Se urmărește a se rezolva nevoile tovarășilor maghiari și pentru a dispărea ura de rasă și problema națională...Românii nu vor fi trecuți în alte regiuni și nu vor fi strânși toți maghiarii din țară în R.A.M...Poșta, C.F.R.-ul și armata vor funcționa ca și până acum. R.A.M. este un*

imbol de moarte a dușmanilor din afară cum și celor dinăuntrul țării..." a încheiat explicațiile activistul⁸.

Constituția din 24 noiembrie 1952 a fost votată în unanimitate de cei 324 de deputați ai Marii Adunări Naționale, aspect consemnat de Președintele M.A.N. Dumitru Coliliu, și de secretarii M.A.N., Belea Miron și Marussi Gheorghe. Noua Constituție consfințește noua structură administrativ-teritorială, iar existența R.A.M. este legiferată prin articolele 19-21:

A. 19: Regiunea are o conducere administrativă autonomă, aleasă de către populația R.A.M.

A. 20: Sfatul Popular Regional va elabora un statut care va fi aprobat de către Marea Adunare Națională; (statutul a fost elaborat, dar nu a mai fost aprobat).

A. 21: Teritoriul R.A.M. este de 13.500 km² (5,7% din teritoriul României) iar populația de 730.000 locuitori (4,5% din populația țării), din care: 77,5% maghiari, 20% români, 1,5% romi și 1% germani, evrei ș.a. Centrul regiunii este orașul Tg. Mureș⁹.

La Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, cel care răspundea de problemele din R.A.M. era Alexandru Moghioros.

Elita maghiară din zonă a devenit, din motive compensatorii, executant fidel al directivelor venite de la C.C. al P.M.R. Interesantă a fost poziția elitei maghiare din alte zone ale Transilvaniei - Timișoara, Cluj ș.a. - pentru care reședința R.A.M., orașul Tg. Mureș, devenise *"Mica Moscova"*.

În majoritatea funcțiilor de conducere, politice, economice, juridice, în cadrul miliției și a securității, în instituțiile culturale și științifice etc. au fost alese (sau numite) numeroase persoane din rândul secuilor sau maghiarilor. Astfel, în 1952, 70% dintre ofițerii activi din Direcția Regiunii Autonome Maghiare erau de etnie maghiară¹⁰. Totuși, la conducerea Regiunii au fost delegați și unii fruntași comuniști din alte regiuni ale țării.

Trebuie menționat faptul că unele instituții și organizații sociale, economice, culturale (Bisericele Catolică și Reformată etc.), o parte a intelectualității, factorii politici din R.A.M. au urmărit, cu consecvență, conservarea și diseminarea ideilor revizioniste în rândurile populației maghiare din România, disimulate sub pretextul conservării limbii, obiceiurilor, tradițiilor și altor caracteristici naționale.

În R.A.M. au urmat unele schimbări, care

au pus în discuție însăși autoritatea statului român în acest teritoriu. Astfel, "limba vorbită era maghiară, actele oficiale se întocmeau fie bilingv, fie în maghiară, inscripțiile cu denumirea localităților, instituțiilor, întreprinderilor erau bilingve sau numai în limba maghiară. În unele părți ale regiunii ecusoanele elevilor erau numai în limba maghiară, în registrele de stare civilă de la primării, numele românilor erau maghiarizate. Preoții, învățătorii și intelectualii români erau amenințați și timorați până când păraseau această zonă"¹¹.

În această perioadă, au fost numeroase cazuri în care foști horthyști, travestiți în comuniști, în numele noii democrații adusă de la răsărit, și-au persecutat semenii - maghiari, români sau de alte etnii. Asemenea aspecte au existat și în fostul județ Trei Scaune. Astfel, mulți români din Voinești au fost arestați și condamnați la ani grei de închisoare sub acuzația de a fi legionari, maniști sau dușmani ai poporului¹².

Activitatea politică - în stil și conținut - nu a suferit modificări după noua reorganizare administrativ-teritorială din toamna anului 1952. Acest aspect este evident în documentele emise de Raionalele de Partid Sf. Gheorghe și Tg. Secuiesc, sau de Regionala Tg. Mureș. Astfel, o circulară semnată de Bob Ioan, vicepreședinte al Comitetului Executiv

Regional din R.A.M., la începutul anului 1953, este o mustrare la adresa activității sfaturilor populare raionale și comunale din anul 1952:

"Mulți tovarăși activiști ai sfaturilor populare raionale și comunale au comis o serie de greșeli în ceea ce privește înscrierea pe listele de chiaburi, în unele cazuri țărani muncitori și mijlocași, împingându-i în unele cazuri în rândurile dușmanilor.

Partidul și guvernul nostru și întreaga clasă muncitoare, nu au nevoie a declara dușmani ai regimului nostru cetățeni cinstiți.

Cu toate avertismentele prin care li s-a atras atenția tovarășilor reponsabili cu această problemă, totuși comisiile formate la comune și raioane nu au dat importanța cuvenită acestei probleme prin care se aduc prejudicii multor țărani mijlocași cinstiți și, în unele cazuri, țărani săraci. Chiar și prin acest fapt se compromite regimul nostru de democrație populară"¹³.

Constituirea Regiunii Autonome Maghiare nu a rezolvat problemele naționale din Transilvania. În schimb, a trezit false speranțe autonomiste politice și a redeschis anumite aspirații naționaliste. În momentul în care P.M.R. a asimilat în rândurile sale reprezentanții tuturor minorităților naționale din România, asigurându-și controlul politic al acestora, funcționarea regiunii a devenit inutilă politic conducerii de partid.

Note

1. Dumitru Șandru, *Administrația din Nord-Vestul Transilvaniei de după 23 august 1944*, în *Angvstia* nr. 10/2006, p. 184

2. Petre Țurlea, *Transilvania de Nord-Vest (1944-1952)*, Editura România pur și simplu, București, 2005, p. 388

3. Dan Baicu, *Partidele politice și starea de spirit a populației din județul Trei Scaune în viziunea rapoartelor Legiunii de Jandarmi*, în *Angvstia* nr. 2/1997, pp. 309-318

4. Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. IX, Editura Enciclopedică, București, 2008, p. 730

5. Petre Țurlea, *Op. cit.*, p. 410

6. *Ibidem*, p. 411

7. Documentul *File de istorie*, pe <http://www.fgmanu.org/istorie/antonescu.ro>

8. Arhivele Naționale Covasna, în continuare ANCV, Fondul Raionul de partid Sf. Gheorghe, dos. 9/1952, p. 147

9. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raportul Final*, București, 2006, p. 540

10. *Ibidem*, p. 530

11. Violeta Pătrușel, *Transilvania și scenariile politice în anii instaurării comunismului în România. Particularități în județul Covasna*, în *„Angvstia”*, nr. 5/2000, p. 174

12. Dumitru Furtună, *Covasna-Voinești, leagăn de românitate în arcul intracarpatic*, în *„Angvstia”*, nr. 1/1996, p. 267

13. Olah Sandor, *Colectivizarea agriculturii în RAM*, pe <http://www.olah.adatbank.transindex.ro>

OCTOMBRIE 1956 - ECOURI MUREȘENE ALE REVOLUȚIEI ANTICOMUNISTE DIN UNGARIA

Prof. Nicolae BALINT

Cuvinte cheie: revoluție anti-comunistă, Ungaria, 1956, ecouri, Transilvania

Key words: *anti-communist revolution, Hungary, 1956, reverberations, Transylvania*

Abstract

The events of October 1956 in Hungary – the first major “defection” in the communist block – had strong echoes in Transylvania, specifically Târgu-Mureș and the greater Mureș region, generating anti-communist protests among Romanians and Hungarians, without building up into large scale action. While studying the documents of 1956-1957 regarding the activities of the Târgu-Mureș Military Prosecution, the author identified four main anti-communist resistance groups: the Faliboga, Kelemen, Veres and Fodor groups, all of them intending to act upon the events unraveling in Hungary in October 1956.

Evenimentele din Ungaria din octombrie 1956 – prima “defecțiune” majoră din lagărul comunist – sunt de acum binecunoscute, și ca atare nu voi insista asupra lor. Ele au reverberat însă puternic în Transilvania, inclusiv la Târgu-Mureș și în general în zona Mureșului, generând mișcări de protest anticomuniste din partea românilor și maghiarilor din zonă, dar fără a se putea însă concretiza în acțiuni de mare anvergură. Insuccesul acestor mișcări s-a datorat, în primul rând, capacității prompte de reacție a Securității mureșene, dar și unei pregătiri insuficiente a acțiunilor anticomuniste din partea grupurilor implicate și, nu în ultimul rând, lipsei de cooperare între organizatorii români și cei maghiari, întrucât respectivele grupuri s-au organizat pe criterii etnice. PCR cunoștea situația reală din Transilvania, fiind foarte bine informat de starea de spirit din provincie și aici trebuie arătat faptul că la momentul respectiv, 1956, existau încă resentimente puternice între români și maghiari, toate acestea venind dintr-o istorie recentă și destul de încărcată. Studiind o parte din documentele aflate în evidența Arhivelor Naționale - Direcția Județeană Mureș, referitoare la momentul 1956 în zona Mureșului, am identificat trei grupuri de rezistență anticomuniste: **grupul Faliboga**, un grup românesc, și **grupurile Kelemen**, respectiv **grupul Veres**, ultimele două fiind grupuri maghiare. Un caz ceva mai aparte a fost cel al **grupului Fodor**, tot un grup maghiar, arestat însă în 1957, și care potrivit documentelor pe care le-am cercetat – aflate tot la Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale – face referire și la activitatea

anticomunistă, dar și antiromânească, a episcopului romano-catolic Marton Aron.

Cazul Faliboga – moment din rezistența anticomunistă mureșeană

Începută în noiembrie 1956 și terminată șapte luni mai târziu, ancheta desfășurată de Procuratura Militară din Târgu-Mureș în cazul Faliboga s-a soldat cu 70 de arestări. În cadrul procesului, care s-a desfășurat la Sibiu, Ioan Faliboga, Gheorghe Maier și Ioachim Vlad, considerați conducătorii grupului, au fost condamnați la moarte. Ceilalți 67 de inculpați au fost condamnați la pedepse variabile, dar au beneficiat cu toții de grațierea acordată de Dej în 1964. Mulți dintre ei n-au mai apucat însă amnistia, dar cei care au avut șansa să se întoarcă din pușcării s-au simțit margina-lizați într-o societate care, volens-nolens, acceptase compromisul cu comunismul. Șase procurori militari de la Procuratura Militară din Târgu-Mureș și doisprezece anchetatori penali de securitate de la UM 0421 din Târgu-Mureș (vezi anexa 1), s-au ocupat de instrumentarea acestui caz cu ramificații în foarte multe localități din țară, dar în mod deosebit în Transilvania. Cadre didactice, funcționari, foști militari, foști magistrați, personal CFR, medici, chiar și agricultori¹, au fost atrași în cadrul acestei mișcări conduse de Ioan Fali-boga, avându-i drept adjuncți pe Gheorghe Maier și Ioachim Vlad. Mișcarea, al cărei embrion se formase încă din 1954, își propusese la început rezolvarea unor revendicări salariale, pentru domeniile pe care membrii ei, prin profesiile lor, le reprezentau. În timp însă, potrivit actelor de acuzare existen-

te la dosarul cauzei, baza trimiterii celor 70 de inculpați în judecata Tribunalului Militar al Regiunii a III-a Militare Cluj, această mișcare se radicalizase, mergând chiar până la a concepe un plan de răsturnare a regimului. Radicalizarea programului și a planului conceput de membrii mișcării avusese loc sub influența evenimentelor ce se aflau în plină desfășurare în Ungaria, în octombrie 1956. Mișcarea de rezistență anticomunistă condusă de Ioan Faliboga, pe care Securitatea a denumit-o poate puțin cam pretențios *Comitetul Național de Eliberare*, era însă în atenția organelor de represiune încă de la înființare – anul 1954 – ele ajungând în 1956 să fie la curent cu toate hotărârile importante care se luau, cu ultimele recrutări care se făceau și cu sarcinile pe care le avea fiecare membru.

Acuzații deosebit de grave

*"Rezultă probe suficiente că Faliboga Ioan, scria în referatul său lt. maj. de securitate, anchetator penal Mircea Onea, a organizat în Târgu-Mureș o organizație contrarevoluționară, cu ramificații într-o serie de localități ale Regiunii Autonome Maghiare, orașul Stalin (Brașov, n.a.), Timișoara, București, etc., unde a recrutat elemente și în care scop a ținut la domiciliul său, începând din 1955, o serie de întruniri clandestine cu elemente din conducerea acesteia..."*². În același raport, Onea mai scria: *"...În ultimul timp, datorită evenimentelor internaționale (cele din Ungaria, n.a.), Faliboga a luat măsuri pentru formarea unor așa-zise "comitete", între care a și format un "Comitet Militar", în a cărui componență au intrat o serie de foști ofițeri, membrii ai organizației contrarevoluționare, în scopul ca la momentul oportun să treacă la atacarea depozitelor de muniții pentru înarmarea organizației și astfel să acționeze în vederea schimbării formei de guvernământ în R.P.R."*³. În cuprinsul referatului său, lt.maj. Onea făcea referiri exprese și la acuzatul Maier Gheorghe: *"Faliboga și Maier au completat manifestul contrarevoluționar pe care, după multiplicare, proiectau să-l difuzeze în rândul populației, odată cu declanșarea acțiunii... Maier Gheorghe și fiul său, Alexandru, și-au asumat obligația de a-l multiplica și a-l traduce și în limba maghiară și de a lua legătura cu elemente reacționare din rândul populației maghiare pentru a le atrage de partea lor. Maier Gheorghe mai trebuia să prezinte și o informare asupra stării de spirit*

a armatei precum și a atitudinii lor față de evenimentele din Ungaria, urmărindu-se în acest scop atragerea în mișcare a unor ofițeri activi. În acest scop, Maier i-a indicat lui Faliboga să ia legătura cu soția unui ofițer activ din garnizoana Târgu-Mureș". Într-un alt act de acuzare împotriva conducătorului grupului, respectiv a lui Ioan Faliboga, act întocmit în februarie 1957, Securitatea menționa: *"...atunci când urmau să treacă la acțiune pentru acapărarea puterii de stat, primele obiective care trebuiau să fie ocupate erau instituțiile de stat ca Sfaturile Populare, Poșta, etc. Tot în acest scop s-a convenit ca Faliboga Ioan împreună cu Petcu și Sofron Grigore prin învinuita Bogdan Maria, să ia legătura cu una din ambasadele imperiale pentru susținerea organizației în acțiunea sa"*⁴. Pe actele de acuzare care li s-au adus la cunoștință, aflate la dosare, am văzut semnăturile lui Faliboga, Maier, Vlad și multe altele. Semnături clare, citește, deloc tremurate, poate chiar puțin studiate. Cea a lui Faliboga este ușor înflorată, cea a lui Gheorghe Maier sigură, apăsată. Nici una nu trădează starea sufletească prin care treceau acuzații și nici metodele de anchetă care li se aplicau de către Securitate.

Respectarea formalităților birocratice

Timp de aproape șapte luni, un numeros colectiv de anchetă format din ofițeri de justiție și de securitate, au lucrat la instrumentarea acestui caz. Așa cum reiese și din depoziția (anexată) a lui Alexandru Maier, medic pensionar, unul din condamnații din grupul Faliboga și care în prezent trăiește la Târgu-Mureș, anchetele erau deosebit de dure. N-au lipsit violențele verbale, dar mai ales cele fizice. Uzura morală și fizică la care erau supuși cei acuzați și care se aflau reținuți în fostul celular al Securității din Târgu-Mureș, de pe strada Bradului, era accentuată de starea de nesomn, ei fiind anchetați atât noaptea, cât și ziua de cei 12 anchetatori penali de securitate, anchetatori care însă se schimbau la ore fixe. Trebuie menționat faptul că, anchetatorii de securitate, împreună cu ofițerii de justiție de la Procuratura Militară din Târgu-Mureș, erau preocupați de respectarea – *cel puțin scriptic* – a formalităților legate de instrumentarea acestui caz. Se întâmplau însă și "defecțiuni", dar consecvenți principiului latin *"Periat mundi, vivat justitia"* (*"Poate să piară lumea, dar să triumfe justiția"*), cei puși să vegheze la respectarea

legalității comuniste, îi sancționau aspru pe cei aflați în defect. Spre exemplu, în cazul învinuiților David Ciubara și Alexandru Minculescu⁵, lt. maj. de securitate Emil Pârlea depășise termenul de aducere la cunoștință a învinuirilor. Superiorul său direct, lt. col. Mihail Kovacs, șeful Direcției Regionale a Securității, menționa într-o adresă trimisă la data de 16 ianuarie 1957 Procuraturii Militare din Târgu-Mureș: *"...lt.maj Pârlea a depășit termenul de punere în vedere a învinuirii prevăzut de procedura penală cu 12 zile, atât la învinuitul Ciubara, cât și la Minculescu. Față de acest anchetator penal de securitate s-au luat măsuri disciplinare pe linie de comandă"*. Între atribuțiile Procuraturii Militare din Târgu-Mureș, figura și verificarea condițiilor de reținere și deținere din aresturile de unitate și de garnizoană ale Ministerului Forțelor Armate, dar și din penitenciarele Ministerului de Interne și locurile de anchetă ale Securității. În aprilie 1957, într-o notă raport întocmită de cpt. de justiție Gheorghe Mellau – și el membru în colectivul de anchetă în cazul Faliboga – se menționa: *"...condițiile din acest arest (cel al Securității din Târgu-Mureș unde se aflau reținuți membrii grupului Faliboga – n.a.) sunt foarte bune. Arestații sunt foarte bine tratați și așteaptă cu nerăbdare să fie judecați, condamnați și depuși în penitenciare"*. Umor (tragic) involuntar sau doar cinism brutal?

Grupul Kelemen și grupul Veres

În Fondul Procuratura Militară, din cadrul Direcției Mureș a Arhivelor Naționale, am identificat și două grupuri maghiare anti-comuniste. Este vorba de grupul Kelemen și grupul Veres⁶. Studiind dosarele de trimitere în judecată a acestor două grupuri, am putut trage concluzia că acestea două erau grupuri mai puțin organizate decât grupul Faliboga. Toate cele trei grupuri – *constituite însă pe criterii entice* – fapt datorat probabil și unor obiective diferite vizate de acestea, au fost rapid anihilate de Securitatea mureșeană, chiar înainte ca ele să treacă la acțiuni concrete. Grupul Kelemen era format din 8 persoane și urma să acționeze în zona Sovata și Reghin, locul unde domiciliau sau lucrau membrii acestuia, iar grupul Veres era format din 6 persoane și urma să acționeze în zona Sângeorgiu de Pădure, locul de domiciliu al majorității membrilor săi. Nici măcar aceste două grupuri nu aveau cunoștință unul de celălalt și cu atât mai puțin de grupul româ-

nesc Faliboga. Și nu cred că este vorba aici de o regulă de bază a conspirativității, ci mai degrabă de acțiuni spontane, insuficient elaborate, preconizate a fi un violent protest anticomunist, dar așa cum am mai menționat anterior, pe criterii entice. În actul de trimitere în judecată a membrilor grupului Kelemen se formula ca acuzație de bază *"activitate subversivă împotriva ordinii democrat-populare și procurarea de arme"*. Se mai arăta faptul că, citez: *"odată cu izbucnirea evenimentelor din Ungaria din octombrie 1956, intenționau să instige populația și să se refugieze în munți de unde să lupte împotriva regimului"*. Șapte din cei opt membri ai grupului au fost arestați în ziua de 28 octombrie 1956, iar Kelemen, conducătorul grupului, a doua zi, pe data de 29 octombrie 1956. În ceea ce privește grupul Veres, cei șase membri ai acestuia au fost arestați în intervalul de timp 22 iunie – 29 iulie 1957. În concluziile de învinuire⁷ – baza trimiterii lor în judecata Tribunalului Militar al Regiunii a III-a Militare Cluj – se specifica că sunt trimiși în judecată, citez: *"pentru uneltire și activitate antisocială și că aveau ca scop răsturnarea prin violență a a regimului de democrație populară"*. De asemenea se mai menționa faptul că, citez: *"în vederea scopului propus, organizația subversivă denumită Organizația Secretă revoluționară, prin programul ei îndemna la contrarevoluție asemănătoare puciului fascist din Ungaria. Membrii organizației subversive își întocmeau planurile lor criminale pe baza îndrumărilor ce se făceau de către posturile de radio imperialiste Vocea Americii, Europa Liberă și Londra..."*.

Presa mureșeană în timpul evenimentelor din Ungaria

Pe tot parcursul evenimentelor din Ungaria, oficiosul comunist de limbă română "Steaua Roșie" din Târgu-Mureș a relatat desfășurarea evenimentelor, binențeles în stilul caracteristic perioadei. Mai mult chiar, au fost inserate și așa-zise "luări de poziție" din partea oamenilor muncii din Târgu-Mureș și din județ. *"La Târgu-Mureș continuă mitingurile oamenilor muncii, în care sunt dezbătute evenimentele din Ungaria, înfierate acțiunile criminale care au fost puse la cale de reacțiunea imperialistă..."*⁸, se relata într-un articol care avea pretenția că surprinde adevărata stare de spirit a oamenilor de la Întreprinderea "Textila-Mureș". *"Nol, medicii maghiari ai Institutului Medico-Farmaceutic din Târgu-Mureș și consiliul științific, ne strângem rândurile în jurul*

CC al partidului nostru, în frunte cu tovarășul Gh. Gh. Dej... Suntem convinși că poporul muncitor maghiar va triumfa și că forțele întunecate ale contrarevoluției vor fi învinse definitiv. Cauza noastră – cauza socialismului – este de neînvins”⁹. Urmau cele 42 de semnături pe o declarație comună ale unor cunoscute personalități maghiare din medicina mureșeană, publicate în cotidianul comunist mureșean „Steaua Roșie”, pe data de 5 noiembrie 1956. Se cuvine menționat faptul că luarea de poziție a medicilor maghiari din Târgu-Mureș survine abia după intervenția hotărâtă a trupelor sovietice în Ungaria. Evident, nu poate fi vorba de luări de poziție sincere, ci unele regizate de partidul comunist și de Securitate. Orice abținere ar fi fost aspru sancționată. În toată perioada în care s-au derulat arestările în cazul grupului Faliboga, dar și a celorlalte grupuri, cotidianul mai sus amintit nu a inserat nici măcar o știre referitoare la cele ce se întâmplau în urbea mureșeană. Este nu numai o dovadă a faptului că se practica o cenzură foarte strictă, dar și a faptului că Securitatea nu dorea să provoace reacții imprevizibile din partea populației. Revoluția din Ungaria, din octombrie 1956, a rămas însă în istoria contemporană ca un moment important de afirmare a ideii de libertate și de renaștere a speranțelor în democrație, într-un moment în care comunismul părea de necontestat. A rămas însă și gustul amar față de indiferența și neimplikarea Occidentului, într-un moment în care Ungaria solicitase în mod expres intervenția și protecția ONU.

Grupul Fodor în ancheta Procuraturii Militare mureșene

Grupul Fodor¹⁰ - având ca principali membri pe Szentmartoni Valentin, Szocs Ignatiu și Csiha Coloman - un grup ce s-a constituit și a acționat în fosta RAM (Regiune Autonomă Maghiară), a fost arestat în 1957, după ce timp de aproape doi ani s-a aflat în supravegherea Securității mureșene. Punerea acestui grup în relație cu episcopul Marton Aron¹¹ a fost relativ simplă întrucât episcopul - aflat la Alba-Iulia - se afla permanent în filajul operativ al Securității. În cadrul anchetei desfășurate pe parcursul mai multor luni, se ajunsese la concluzia că grupul Fodor era cu mult mai numeros și se aflase într-o permanentă legătură cu episcopul romano-catolic Marton Aron, proaspăt eliberat din închisoare - fusese condamnat pe viață în 1951, dar i se între-

rupsesse încarcerarea la intervenția Prezidiului Marii Adunări Naționale – iar la momentul respectiv, 1956, episcopul se afla în domiciliu obligatoriu la Alba-Iulia. Figură centrală a Bisericii romano-catolice din România din prima jumătate a secolului al XX-lea, episcopul Marton Aron¹², datorită atitudinii sale antiromânești și revizioniste, se afla încă din anii '30 în atenția Siguranței și Serviciului Secret de Informații (SSI)¹³. În 1941, SSI reușise să probeze în mod indubitabil calitatea de spion englez¹⁴ a episcopului Marton Aron, iar după 1948, Securitatea, care preluase atribuțiile fostei Siguranțe și a SSI, intrase și în posesia arhivelor serviciilor secrete, drept urmare, episcopul continuase să rămână în filaj operativ¹⁵. În documentele preluate de către Securitate, era considerat: „...unul din conducătorii acțiunii iredentiste maghiare în țara noastră și un dușman neîmpăcat a tot ce este românesc”. Înainte de a alege calea spirituală, Marton Aron a luptat în Primul Război Mondial - având gradul de locotenent - în Divizia Secuiscă, unitate militară care, potrivit tot rapoartelor SSI: „era vestită pentru atrocitățile comise contra românilor”. Fusesse rănit de trei ori, în luptele de la Doberdo, Pasul Oituz și Asiago. Referitor la Fodor Pavel, conducătorul grupului, se arată: „În luna august 1955 a făcut o vizită episcopului Marton Aron cu care ocazie a dus discuții dușmănoase la adresa regimului de democrație populară... Marton Aron îi aduce la cunoștință că arestarea lui s-a datorat faptului că în mai multe ocazii s-a manifestat public că teritoriul Ardealului după 1944 nu a fost dat sub guvernarea Ungariei”¹⁶. Planul de acțiune elaborat de grupul Fodor viza în final atingerea unui obiectiv din cele trei formulate ca variante: Ardeal independent, Ardealul dat în întregime Ungariei sau Ardealul să fie despărțit în două părți egale între România și Ungaria. Acest fapt rezultă din conținutul referatului întocmit de Procuratura Militară Târgu-Mureș și înaintat Procuraturii Militare Principale București, referat însoțit de concluziile de învinuire puse pe data de 22.01.1958. În final, așa cum scria în referatul Procuraturii mureșene, s-a căzut de acord asupra celei de-a treia variante. „...învinuitul Fodor Pavel, se arată în referat, a rămas la concluzia că rezolvarea problemei cedării teritoriului Ardealului să se facă prin împărțirea în două părți egale, între România și Ungaria, propunere cu care este de acord în întregime și episcopul Marton Aron...”. În

timpul anchetei, grupul Fodor a fost pus în relație directă cu evenimentele revoluționare ce avuseseră loc în octombrie 1956, în Ungaria. *"În luna octombrie 1956, se menționa în referat, învinuitul Fodor Pavel a crezut că a sosit momentul de a acționa... și a întocmit mai multe schițe cu împărțirea teritoriului Ardealului. Pe baza acestor schițe a întocmit o hartă a teritoriului Ardealului pe care a trecut toate localitățile, bogățiile – sol, subsol – cu linii de demarcație a frontierei plănuit de el între România și Ungaria..."*¹⁷. În continuare, în cuprinsul aceluiași referat, se mai arătau contactele pe care Fodor Pavel le-a avut cu diverse persoane de etnie maghiară pe care ar fi încercat să le recruteze. În ceea ce-l privește pe Csiha Coloman¹⁸, se menționa: *"În interogatoriile ce i s-au luat cu ocazia anchetei penale arată că l-a cunoscut pe învinuitul Fodor Pavel, prin părinții săi încă de mult timp... învinuitul Fodor Pavel i-a povestit despre vizitele făcute episcopului Marton Aron și relațiile pe care le are cu acesta..."*. Dincolo de schițe (hărți), planuri mai mult sau mai puțin elaborate și recrutarea de membri, grupul Fodor s-a dovedit însă incapabil să acționeze eficient din motivele pe care de altfel le-am arătat anterior. Interesant este și faptul că, în aceeași perioadă, dar și în cea anterioară, persoana episcopului Marton Aron a făcut obiectul interesului Comitetului de partid al Regiunii Autonome Maghiare, iar în mai multe ocazii, pe baza informațiilor furnizate de Securitate, activitatea episcopului a fost analizată, mai ales din punct de vedere al influenței pe care acesta o exercita asupra credincioșilor romano-catolici din secuime¹⁹. Aflat în domiciliu obligatoriu, episcopul a putut face însă în mai multe rânduri, vizite credincioșilor maghiari din secuime. Deși am studiat mai multe documente legat de acest caz - și presupunând că ancheta a fost făcută cu un minim de profesionalism și imparțialitate - pentru mine rămâne întrebarea: cine a fost adevăratul inspirator al respectivului grup, Fodor Pavel sau Marton Aron? Fodor Pavel, conducătorul grupului, nu era nici el un personaj oarecare, deoarece documentele Procuraturii Militare ne relevă câteva aspecte foarte interesante. *"În trecut, se menționa într-un asemenea document, a fost conducător al Partidului Ardelean Maghiar al fostului județ Ciuc..."*, iar ulterior, referitor tot la persoana lui Fodor, se mai arăta că *"....în timpul Celui de-al Doilea Război Mondial a fost ofițer în armata maghiară și a luptat în Rusia"*.

Mărturii peste timp în cazul Faliboga

Medicul Alexandru Maier era, în 1956, student în anul IV, la Institutul Medico-Farmaceutic din Târgu-Mureș, și a făcut parte din grupul Faliboga. A fost intervievat de subsemnatul, în luna august 2005. Este pensionar și domiciliază în Târgu-Mureș. A fost arestat la 18 ianuarie 1957, după ce, pe data de 14 noiembrie 1956, fusese arestat tatăl său, Gheorghe Maier, considerat unul dintre liderii grupului Faliboga. Cel care l-a arestat pe Alexandru Maier a fost unul dintre foștii colegi de liceu, locotenentul de securitate Bătagă, devenit ulterior locțiitor al comandantului Securității mureșene. Spune că nu a fost bătut de cei care l-au anchetat, ofițerii Bihari Emeric și Bartosș Carol. *"Cu mine, a declarat Alexandru Maier, s-au purtat normal, n-am primit decât câteva palme de la Bartosș, dar mult mai târziu. Pe tata însă l-au bătut crunt. Din bătaie, anchetatorul Onea i-a rupt sternul. În mai 1957, a avut loc procesul lotului Faliboga, la Sibiu. Eu, Mihalcea și Frunda Carol (tatăl senatorului UDMR Gyorgy Frunda) am fost condamnați la 12 ani de închisoare, dar am făcut doar șapte ani, pentru că Dej a dat o grațiere în 1964. Cei mai mulți ani de penitenciar, la fel ca mulți din lotul nostru, i-am făcut la Gherla. Condiții grele, umilinte fără seamăn...o experiență nefericită, ce să vă povestesc? Aceste experiențe, ca și multe aspecte care țin de cazul Faliboga, am ținut să le relatez în cartea mea **Am fost medic la Gherla**, carte pe care am publicat-o în 1998"*. Calvarul doctorului Alexandru Maier a continuat și după ieșirea din penitenciar. A rămas în atenția Securității și, în 1977, a fost arestat și condamnat din nou, de data aceasta pentru o altă acuzație.

Anexa 1

GRUPUL DE ANCHETĂ ÎN CAZUL FALIBOGA:

Ofițeri de justiție militară:

- lt. col. de justiție Constantin Miclea (șeful Procuraturii Militare Cluj a Regiunii a 3-a Militare);

- cpt. de justiție Virgil Liciu (locțiitor al Procurorului șef al Procuraturii Militare a Regiunii a 3-a Militare);

- cpt. de justiție Gheorghe Dușu (Procuratura Militară Târgu Mureș);

- lt. măj. de justiție Dumitru Fărcaș (Procuratura Militară Târgu Mureș);

- lt.maj de justiție Teodor Buzan (Procuratura Militară Târgu Mureș);
- cpt. de justiție Gheorghe Mellau (Procuratura Militară Târgu Mureș);

Anchetatori penali de securitate din UM 0421 Târgu Mureș :

- lt. maj. Gheorghe Vesmaș;
- lt. Petre Mocanu;
- cpt. Bihari Emeric;
- lt. maj. Florea Gheorghe;
- lt. Dumitru Sângeorzan;
- lt. maj. Constantin Oprea;
- lt. maj. Mircea Onea;
- lt. Iosif Sereș;
- lt. maj. Iosif Moldovan;
- lt. maj. Emil Pârlea;
- lt. Gheorghe Costin;
- cpt. Bartoș Carol;

Anexa 2

Condamnații din grupul Faliboga

Dosar nr. 256/1956:

- Faliboga Ioan
- Maier Gheorghe
- Vlad Ioachim
- Nuțiu Eugen
- Sopoteanu Ștefan
- Pop Simion
- Grecu Mihai
- Orășanu Petru
- Mănescu Ioan
- Nicu Petru
- Sandu Ioan
- Frunda Carol
- Miholcea Iuliu
- Mureșan Pancrația Mariana
- Bogdan Maria
- Mustăciosu Margareta
- Maier Alexandru

Dosar nr. 259/1956:

- Petcu Șerban
- Sofron Grigore
- Damian Emil
- Samson Ioan
- Stan Ieronim
- Trâmbițaș Vasile
- Hâpărteanu Constantin
- Oltean Ilie
- Hreniuc Gheorghe
- Iojiel Iulian
- Georgescu Parmenius
- Spinei Haralambie
- Cucuruz Arcadie

- Cibotariu Gavril
- Danu Ioan
- Dragoș Gheorghe
- Popa Nistor
- Maloș Liviu

Dosar nr. 260/1956:

- Viziteu Jenică
- Firulescu Constantin
- Popescu Constantin
- Lănescu Liviu
- Vlădescu Mircea
- Gradu Ioan
- Cornea Gheorghe
- Cioloboc Ioan
- Muth Aurel
- Bârgoan Gavril
- Pătrașcu Marin
- Ciontea Ioan
- Ciungan Constanti
- Minculescu Alexandru
- Țepeluș Gheorghe
- Matei Gheorghe
- Man Florian
- Moldovan Gheorghe
- Giurca Constantin
- Brudan Ilie

Dosar nr. 301/1956:

- Manole Mihai
- Ciubară David
- Matei Dumitru
- Vuică Nicolae
- Neculcea Petru
- Chiriță Constantin
- Voiculescu Marin
- Bucur Alexandru
- Soare Ilie
- Pop Teodor
- Ghinea Grigore
- Măcălețu Vasile
- Gavriș Ioan
- Frâncu Mihai
- Muntean Gheorghe

Anexa 3

Structura profesională a grupului de rezistență Faliboga

- 15 funcționari
- 12 angajați Cămin (de la acar la șef de stație)
- 9 foști militari de carieră (de la subofițer la colonel)
- 6 cadre didactice
- 4 ingineri

- 4 juriști	- 1 comerciant
- 4 medici	- 1 tapițer
- 2 contabili	- 6 agricultori
- 2 preoți	- 3 casnice
- 1 arhitect	

Note

1. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Mureș, în continuare ANDJM, *Fond Procuratura Militară Mureș*, dosar 256/1956, ff. 1-188, dosar 259/1956, ff. 1-214, dosar 260/1956, ff. 1-116, dosar 301/1956, ff. 1-82.
2. ANDJM, *Fond citat*, dosar 256/1956, f. 8.
3. *Ibidem*, f. 9.
4. *Ibidem*, f. 31.
5. ANDJM, *Fond citat*, dosar 260/1956, f.13.
6. ANDJM, *Fond citat*, dosar 246/1956 și dosar 188/1957.
7. ANDJM, *Fond citat*, dosar 188/1957, ff. 3-24.
8. Publicația mureșeană "Steaua Roșie", din 7 noiembrie 1956, p. 2.
9. *Idem*, din 5 noiembrie 1956, p. 2.
10. ANDJM, *Fond citat*, dosar 437/1957, ff. 4-8 și ff. 11-12.
11. Dios, I., *Magyar Katolikus Lexicon*, Budapesta, 2003, p. 756-758; A se vedea și *Cartea Albă a Securității*, vol. I, p. 420-423.
12. Cosma, N., *Cupola-din culisele Securității*, Editura Globus, București, 1994, p. 109-110.
13. Măță, C., *România și ofensiva spionajului maghiar*, în revista "Dosarele istoriei", an V, nr. 6 (46) din 2000, p. 27-32; A se vedea și Balint, N., *Spionajul maghiar în România – Obiectiv operativ Transilvania*, în revista "Clipa" (SUA), anul XVII, nr. 796 din 28 aprilie 2007, p. 26-29 și nr. 797 din 5 mai 2007, p. 26-28.
14. Paraschiv, D., *Codul spionajului hortyst*, în revista "Historia", an VII, nr. 65 din 2007, p. 21-22.
15. Cosma, N., *op.cit.*, pp. 109-110.
16. ANDJM, *Fond citat*, dosar 437/1957, f. 5.
17. *Ibidem*, f. 7.
18. *Ibidem*, f. 11.
19. ANDJM, *Fond Comitetul Regional de Partid al Regiunii Autonome Maghiare*, dosar 174/1957, f. 25-27, f. 83; A se vedea și Pelin, M. și colectiv, *Cartea Albă a Securității, 23 august 1944-30 august 1948*, Editura Romcartexim, București, 1997, p. 420-422 și p. 432-433.

PROBLEMATICA – ISTORICĂ ȘI JURIDICĂ – A RESTITUIRII MARILOR PROPRIETĂȚI IMOBILIARE ȘI A CELOR RECLAMATE DE CULTELE RELIGIOASE ÎN TRANSILVANIA

Prof. univ. dr. Ioan SABĂU-POP

Cuvinte cheie: proprietăți imobiliare, restituire, culte religioase, Transilvania

Key words: *real estates, redress, religious cults, Transylvania*

Abstract

The study addresses issues of general interest from a historical perspective, but also the actual legal consequences such as social and legal redress for the abuses in property law between 6 March 1945 - December 22, 1989, issue of return areas and historic properties in Transylvania, property ownership and the entities called Public Funds established during the Habsburg Empire.

I. Cadrul social și juridic al reparării abuzurilor în materia dreptului de proprietate, în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989

După evenimentele care au avut loc în decembrie 1989, societatea românească a fost supusă unor transformări radicale. Poate că cel mai controversat, dar și semnificativ demers, este acela al reparațiilor în materia dreptului de proprietate, ca urmare a abuzurilor pretins a fi săvârșite de autoritățile statului, în perioada de referință 6 martie 1945-22 decembrie 1989.

A fost creat un cadru legislativ imens și stufos, definind concepții legislative diferite, legi care se contrazic unele pe altele, deseori exprimarea unor interese politice sau de grup, de a satisface dorințe de moment care să servească noua camarilă în formare și, desigur, confuzii în interpretare.

Au apărut un alt fel de abuzuri și s-au ridicat piedici insurmontabile în fața tuturor factorilor de putere, dar mai ales autorităților administrative și judiciare, confruntate cu valuri succesive de texte confuze, a apărut o birocratizare înspăimântătoare care a dus în derizoriu ideea de dreptate și de justiție.

În principal, legislația privind reconstituirea dreptului de proprietate, restituirile în natură a imobilelor de orice fel (terenuri și construcții), poate fi clasificată pe trei trunchiuri legislative:

Primul privește legislația fondului funciar, începând cu *Decretul-Lege nr. 42/1990*, privind unele măsuri pentru stimularea țărănimii¹; *Legea nr. 9/1990*, privind interzicerea temporară a înstrăinării terenurilor prin acte între vii² și, desigur, *Legea nr. 18/1991*, *Legea fondului*

funciar, care a constituit un impact esențial prin controversatele și greoi aplicabilele dispoziții ale sale, urmată de șirul de inconsecvențe și confuzii care au urmat modificării sale ulterioare, până la *Legea nr. 247/2005*.

Al doilea privește legislația care reglementează regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989, statuat prin *Legea nr. 10/2001*³, care a fost precedată de *Legea nr. 112/1995*, între care legi există un enorm decalaj conceptual ce a generat infinite situații paradoxale asupra raporturilor juridice care s-au conturat în societate și a afectat profund stabilitatea drepturilor prin suprapunere și interpretarea în timp.

În fine, **al treilea** privește retrocedarea unor bunuri imobile care au aparținut cultelor religioase din România prin *O.U.G. nr. 94/2000*, modificată și aprobată prin *Legea nr. 501/2002*, la care se adaugă situația specială a Bisericii Greco-Catolice Unite cu Roma, care a fost din nou recunoscută prin *Decretul-Lege nr. 126/1990*, în forma completată prin *Legea nr. 182/2005*⁴.

În fine, haosul legislativ din România a devenit de notorietate și a fost condamnat la CEDO. Au fost relevante două momente, cel din anul 1999, cunoscutul caz Brumărescu, și cel din decembrie 2008, cunoscutul caz Viasu. Nu este doar o simplă încălcare a dreptului de proprietate, ci și existența unui haos legislativ, constând din lipsa de precizie și previzibilitate a legii. S-a constatat că, odată stabilit precedentul, este de presupus ca această abordare să poată fi invocată cu succes în fața Curții și constituie un precedent care să poată fi invocat și în alte domenii care sunt afectate

de haos legislativ.

În plus de aceasta, magistrații CEDO au reacționat și față de avalanșa de cereri introduse la Curte de foștii proprietari și de alți nemulțumiți, căci, pe lângă faptul că nesiguranța interpretării corecte a legislației interne se constituie ca o amenințare pentru eficiența viitoare a mecanismului de control pus în practică de Convenție printr-o supra-încărcare a activității, lipsa de preocupare serioasă și de diligență a statului român periclitează funcționarea CEDO. Dezordinea și „beția legislativă” din România, care a devenit comună în multe domenii, aduce prejudicii în egală măsură, atât cetățenilor care nu sunt antrenați direct în procesul de revendicare, cât și statului însuși.

Tema conferinței *Administrația publică și mediul politic*, precum și perspectiva unei bune guvernări, face ca această problematică să fie de reală oportunitate, pentru că privește în egală măsură: legiferarea, administrația publică în aplicarea legilor reparatorii, în materia proprietății și activitatea justiției în același domeniu.

II. Problematika restituirii domeniilor și proprietăților istorice în Transilvania

Pentru a nu ne adânci prea mult în istoria socială a Transilvaniei, a raporturilor dintre populațiile care o locuiau, a ierarhizării social-economice și a distribuirii proprietății, alegem pentru analiza noastră secolul al XVIII-lea, când încep să își facă loc și devin vizibili germenii distrucției feudale pe care se clădește încet economia perioadei moderne. În fața mișcărilor naționale, a progresului și marilor descoperiri științifice, apare redeşptarea națională și o redistribuire a proprietății, crescând valențele muncii și ale creației.

Pentru popoarele Europei Apusene, secolul al XVIII-lea a fost caracterizat ca fiind un secol al luminilor, marile țări ale Apusului au stat sub semnul iluminismului cultural și social, își fac loc germenii noului prin creșterea impetuoasă a industriei, a creditului, comerțului, categorii economice noi cu purtători dintr-o nouă clasă (a burgheziei și a muncitorimii calificate).

Nu același lucru se poate spune despre Transilvania, provincie estică a Imperiului Habsburgic, unde chiar împăratul Rudolf era un exponent declarat al Iluminismului, măcar sub percepția caricaturală și extravagantă a acestuia. Transilvania a străbătut o perioadă neagră, de neimplicare a populației românești,

care atât în ceea ce privește recunoașterea națională, cât și ca religie era exclusă prin cunoscutul **Unio Trio Nationum**, fiind considerată o populație tolerată, utilă numai pentru a fi servilă stăpânirii feudale; fără niciun drept la propria existență și identitate. Și acest lucru s-a prelungit în istorie, până la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918. Oprimările sociale și naționale pentru românii transilvăneni erau multiple și insuportabile; în cuprinsul acestui studiu vom face câteva referiri semnificative la situația lor economică stagnantă, care se răsfărge direct asupra dreptului lor de proprietate, acesta lipsind în cazul românilor, desigur acest adevăr având conotații reflexive în timp.

Este regretabil că aceia care conduc în zilele noastre destinele României, prin legile de reparație privind dreptul de proprietate, nu au în vedere aceste adevăruri istorice și readuc în realitatea prezentă, prin legile de „pretinsă restituire”, întoarcerea societății românești la stările economice ale proprietății din secolului al XVIII-lea, practic astfel va apare împărțită proprietatea în Transilvania, încât ne vom afla în situația existentă la jumătatea veacului „iluminist”, adică înainte de 1784, când a fost ridicată populația românească a Ardealului în Revoluția lui Horea.

Starea socială și economică în care se aflau românii este ilustrată în opera legislativă de la 1517, **Tripartitul lui Werboczi**, care pune într-o situație de inferioritate totală pe „valahi”, românii ardeleni, deși este recunoscută ca o valoroasă lucrare juridică de compendiere, îi scoate în afara societății pe români. Observăm că, după 150 de ani, prin **Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei de la 1653**, nu se găsește niciun progres care să îmbunătățească situația social-economică a populației românești. Dispozițiile Constituțiilor Aprobate îi privea direct și indirect pe români, pentru că: „populația românească a Transilvaniei, care era formată în cea mai mare parte din elemente ale categoriei servile a iobagilor”, ei formau majoritatea locuitorilor Transilvaniei, iar „articolele privitoare la iobagi priveau mai ales pe români”⁵.

Textele Constituțiilor Aprobate cuprindeau discriminări clare privind pe români, cum ar fi exemplificativ: Valahii nu erau socotiți între stările țării și nici religia ortodoxă între religiile recepte; Biserica Ortodoxă este supusă unor restricții. Exemplu: fiii preoților ortodocși erau considerați în stare servilă, transformarea pentru valahi a zilelor nelucrătoare în zile

de lucru, interdicția de a purta arme, pedepse mai aspre pentru ei, dar mai ales în materie de proprietate erau legați de așa-zisii „domni de pământ”. Pentru a nu periclita proprietatea nobililor, preoții valahi erau obligați anual să dea un onorariu, fiii preoților valahi, imediat ce se căsătoresc și își câștigă existența, sunt readuși înapoi în starea de iobăgie (Titlul VIII, art. 3). Națiunea valahă *„a fost admisă în această țară pentru binele public, totuși, neținând seama de starea lor inferioară, au împiedicat pe unii nobili, fii ai țării, ca în zilele lor de sărbătoare să nu fie permis să lucreze”* (Titlul IX „Despre valahi”, Art. I).

Din motive de spațiu, ne limităm la aceste exemple ilustrative pentru a constata cum nedreptatea seculară legiferată a dus la acumularea, prin polarizare, a unor averi exorbitante în mâinile câtorva grupuri de familii privilegiate, stare de lucru care a dominat până la Marea Unire din 1918. Statul român nu s-a dovedit consecvent și decisiv în rezolvarea tranșantă a acestei poveri din istoria neagră a feudalismului transilvănean, a acestei situații economice, și nu a trecut la rezolvarea raporturilor economice în spiritul vremii, cum s-a întâmplat și la alte popoare vecine, inclusiv Ungaria.

La umbra entuziasmului de scurtă durată că s-a creat România Mare, au rămas multe chestiuni economice și juridice, cu balastul lor secular, în afara unor preocupări consecutive și durabile. Reparația istorică echitabilă s-a lăsat așteptată, în parte și datorită presiunii puternice exercitată de magnații și latifundiarii unguri care băteau la ușile cancelariilor europene disperați după privilegiile pierdute.

Este de semnalat că delegația Ungariei la Conferința de pace de la Paris din 1919, care a precedat semnarea Tratatului de la Trianon, a prezentat un dosar consistent și dovezi elaborate pentru a înclina balanța în favoarea lor privind Transilvania. Găsim oportun să arătăm, aici, că una dintre tezele lor principale era aceea că marea proprietate, economia Transilvaniei, se găsește peste 80% în posesia grofilor și nemeșilor unguri. Argumentul acesta, solid dintr-un anumit punct de vedere, scoate la lumină un adevăr istoric clădit pe împilare și nedreptate seculară, pentru că românii (valahii) nu aveau acces la proprietate, ei erau servi pentru „binele public”, în concepția oprimatorilor lor.

Era clar că statul român trebuia să trateze această chestiune, dar să o și rezolve.

România interbelică a făcut-o parțial, prin Reforma agrară din 1921, prin exproprierea marilor proprietăți latifundiare (de zeci de mii de hectare), prin efectele proceselor de arbitraj pronunțate în instanțele internaționale cu optanții unguri și însumarea celor generate de evenimentele Celui de-al II-lea Război Mondial. S-a admis ca marile proprietăți din Transilvania să fie de cel mult 100 iugăre. Cum s-a ajuns ca, în zilele noastre, să se revendice zeci de mii de hectare de către familiile foștilor magnați unguri (grofi, conți, baroni), ca și cum cele două reforme agrare, din 1921 și din 1945, nu ar fi fost aplicabile pentru ei?

Se întâmplă ca, în prezent, după 1990, legiuitorii României, în general autoritățile statului român, să recreeze formele și stabilirea dreptului de proprietate la nivelul secolului al XVIII-lea în Transilvania, prin adoptarea legilor pe care le-am arătat și prin modul lor de aplicare de către autoritățile administrative și instanțele judecătorești.

Demagogia a fost o constantă a frunțașilor poporului român și, tot exemplificativ, cităm din scrisoarea lui Carol al II-lea, adresată lui Hitler la data de 26 iulie 1940, ca răspuns la scrisoarea acestuia din 17 iulie 1940. Scrie, fostul rege al României: *„Grandioasa acțiune a împărțirii pământurilor la țărani, împroprietărirea, face un contrast puternic cu înapoiatul egoism de clasă al păturilor conducătoare din unele țări vecine și constituie o adevărată anticipare, de care suntem mândri, a spiritului socialist și naționalist al vremii noastre!”*.

Evident, scrisoarea făcea trimitere la proprietățile din Transilvania și era o aluzie la trufia grofilor, care contau în führer ca un aliat pentru cedările teritoriale care au urmat, și care adevăresc că nu s-a lăsat înduplecat de argumentele părții românești redactate de Valer Pop.

Sunt multe scadențele ajunse la termen și de aceea, capacitatea, sau mai degrabă incapacitatea, demonstrată în domeniu de legiuitorii și guvernânții României după 1990, constituie, măcar parțial, preocuparea acestui studiu. Se pune întrebarea dacă guvernânții de ani buni ai României nu sunt la fel de surzi ca împăratul Francisc Iosif I, care a refuzat primirea documentului și a rămas surd la solicitările delegației Memorandumului Românilor din Transilvania și Ungaria de la 1892. Una dintre tezele care ne interesează din cuprinsul Memorandum-ului este aceea că: *„Statul ungar se prezintă ca o formațiune care nu are*

decât menirea de a susține dominația maghiară, ajutând să despoaie pe ceilalți cetățeni ai lor, să facă din roadele muncii săvârșite de alții un condamnabil lux de așezăminte naționale maghiare, pe când alții sunt lipsiți de cele mai elementare înlesniri în lucrarea lor culturală”⁶.

III. Problematika apartenenței bunurilor entităților denumite **FONDURILE PUBLICE**, înființate în timpul Imperiului habsburgic

Prin *Ordonanța de Urgență nr. 94 din 29 iunie 2000*, aprobată și modificată prin *Legea nr. 502/2001*⁷, a fost reglementată retrocedarea unor bunuri imobile aparținând cultelor religioase din România. De la început, precizăm că preocuparea studiului nostru nu privește regimul juridic al imobilelor cu destinația de lăcaș de cult, pentru care art. 1 alin. (2) al Legii prevede expres că va fi reglementat prin lege specială.

Problema restituirii în baza *OUG nr. 94/2000*, republicată ca urmare aprobării prin lege, privește **imobilele** care au aparținut în proprietatea cultelor religioase care au funcționat în România, considerate ca preluate abuziv de Statul Român, de organizațiile cooperatiste sau de orice alte persoane juridice, în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989, și care sunt aflate în proprietatea statului, a unei persoane juridice de drept public, a unei regii autonome, a unei societăți, companii sau altei entități juridice naționale. În doctrină sunt asimilate și **bunurile mobile**, dacă acestea au fost preluate odată cu imobilul în care se aflau și există la momentul depunerii cererii de retrocedare (art. 1)⁸.

Lăcașele de cult sunt exceptate de la restituire prin procedura *O.U.G. nr. 94/2000*, aprobată prin *Legea nr. 501/2001*, pentru aceasta existând alte temeuri⁹.

Analiza noastră este restrânsă, aici, la drepturile reclamate de organizațiile de cult din ierarhia Bisericii Romano-Catolice, a pretinselor drepturi ale fundației „*Statusul Romano-Catolic din Transilvania*” raportate la bunurile imobile componente din Fondurile Publice. Pentru o mai bună înțelegere a aspectelor juridice sunt necesare câteva lămuriri privind natura juridică, regimul și evoluția noțiunii de **FOND PUBLIC** în Transilvania.

Fondurile Publice au fost înființate în timpul Imperiului habsburgic, iar cele mai importante fonduri au fost:

- Fondul de studii;
- Fondul de religie;
- Fondul de stipendii (sau burse);
- Fondul Orfelinatlui terezian din Sibiu;
- Fondul învățătoresc al Școlilor Normale;
- Fondul de pensii învățătoresc al Școlilor Normale.

Aceste fonduri au fost constituite din resurse publice, și, în privința originilor, stau mărturie documentară afirmațiile lui G. Forester, președinte al Administrației fondurilor publice din Ungaria: „*Fondul religios*” a fost întemeiat la 1776 din averea iezuiților, „*Fondul de studii*” a fost întemeiat la 12 mai 1581, cu prilejul înființării colegiului din Cluj, prin donarea din partea lui Ștefan Bathory, a bunurilor abației din Mănăstur și prin averea ordinului iezuit, desființat în 1773, iar „*Fondul Școlar Elementar*” s-a înființat, respectiv s-a dotat din „*Fondul cameral*”, „*Fondul de stipendii*” (de burse), a fost creat de Ștefan Bathory și consolidat de împărații Leopold și Maria Theresia, după cum rezultă din Procesul-Verbal al Adunării Statusului Catolic din 1913¹⁰.

În susținerea acestor fonduri, ele s-au constituit de fapt ca un bun public și aparțineau, după regulile timpului, tuturor cetățenilor patriei, la care stă mărturie *Declarația călugărilor iezuiți în fața Sfaturilor și Ordinelor ardelene*, care a avut loc la 30 iunie 1744. Din chiar documentele de constituire rezultă că ele s-au creat „*pentru binele public, pentru pietate, pentru virtuți, pentru instruirea tineretului patriei prin moravuri sănătoase și prin literatură*”. În acele timpuri, nu era cunoscut conceptul de persoană juridică în accepțiunea codurilor civile moderne.

Asupra acestor bunuri s-au constituit sarcini reale, după obligațiile tipice feudale, care au însoțit aceste bunuri, ele nu se confundau cu titularul dreptului de proprietate, pentru că erau sarcini cu utilitate și de uzufruct, fără ca beneficiarul să se substituie sau să schimbe proprietarul, care era în acele timpuri și în toate cazurile statul habsburgic, urmat de statul dualist austro-ungar, și nici decum cultul de ordin catolic sau orice alt cult religios. Religia, prin poziția de religie dominantă și forță, inclusiv cea morală, pe care o reprezenta în stratul superior al societății, nu era direct interesată în cumularea de bunuri pentru sine și prin ținuta sa supraveghea să fie bine și cu folos utilizate, fără ca să dispună de proprietatea lor, dispunător era numai statul.

Pe cale administrativă și prin litigii în instanțele judecătorești au fost revendicate aceste bunuri imobile aparținătoare fondurilor publice de către "*Statusul romano-catolic*" și de către "*Diocesa Romano-Catolică*" din Alba Iulia.

În doctrina și în practica judiciară s-au exprimat puncte de vedere diferite în privința fundațiunii *Status Romano-Catolic*, ca organism al Diocesei Catolice de Rit Latin din Alba Iulia sau dacă însăși Arhiepiscopia Romano-Catolică Alba Iulia, sunt îndreptățite la restituirea bunurilor din compunerea fondurilor.

O primă opinie a instanțelor, bazată pe Acordul încheiat la 30 mai 1932 între Sfântul Scaun și Guvernul Român privește interpretarea art. 9 din Concordatul din 10 mai 1927, Statutul fiind un organ al Diocesei, drept urmare, s-a stabilit că toate bunurile sunt bunuri ecleziastice supuse regimului juridic canonic și rămân în proprietatea Fondului public de religie. În conformitate cu art. 22 din *Legea nr. 18/1991* și art. 23 și 29 din *Legea nr. 1/2000*, și Fundația "*Statusul Romano-Catolic din Transilvania*" face parte din structurile reprezentative ale unității de cult.

Se pledează totuși pentru soluția contrară, de respingere a cererii de retrocedare, argumentându-se că preluarea de către Statul român a bunurilor nu s-a realizat de la "*Statusul Romano-Catolic*", ca organism recunoscut al cultului catolic, ci de la diferite fonduri. Acordul privind interpretarea art. 9 din Concordatul din 10 mai 1927 între Sfântul Scaun și Guvernul Român, statuează la art. V că dreptul de proprietate „*este și rămâne garantat, în conformitate cu literalele de fundațiune*” în favoarea fondurilor¹¹.

În argumentarea acestei din urmă soluții, pe care o împărtășim, autoarea studiului citat rezumă că: „*Fondurile au fost o creație de stat, cu caracter public, de interes general, astfel că doar statul poate dispune de proprietatea lor*”. Considerăm că reținerea în soluție a lipsei de legitimare procesuală a Arhiepiscopiei Romano-Catolice de a solicita restituirea bunurilor este soluția corectă.

În jurisprudență, diversitatea de interpretare și de soluții este departe de a da o interpretare coerentă acestor revendicări și o viziune clară încă nu se întrevade.

Într-o jurisprudență de dată recentă, din județul Mureș, s-a lărgit și mai mult aria și s-a sporit simultan confuzia.

Astfel, în prima speță s-a considerat că

terțul achizitor de la Statul Român, într-o procedură de licitație publică organizată de organele teritoriale ale Ministerului Finanțelor Publice, este la adăpost și proprietatea dobândită de terț nu poate fi revendicată câtă vreme actele administrativ-fiscale nu au fost atacate la instanța de contencios administrativ după procedura instituită de *Legea nr. 554/2004*. Redăm rezumativ speța:

Imobilul este înscris în CF 724 Iernut. La punctul B) - Foaia de proprietate, figurează înscrisă „*proprietatea tabulară în întregime: Fondul de religionare, studii și burse administrat de ordonariatul de rit latin din Alba-Iulia*”.

Fondul este preluat la 19 august 1958, în baza Legii nr. 119/1948, cu titlu de naționalizare, și se înscrie în favoarea Statului român (Republica Populară România). El este administrat de fostul I.A.S. Iernut și, ca urmare a aplicării Legii nr. 15/1990, prin reorganizarea fostei întreprinderi de stat, este trecut în proprietatea SC Agroindustrială Iernut, care a și devenit proprietară, în virtutea art. 18-20 din legea sus-menționată.

Cumulând datorii importante la bugetul statului, Administrația financiară a orașului Iernut, în temeiul *Ordonanței Guvernului nr. 11/1996*, a trecut la executarea silită a bunului imobil, respectiv prin vânzare la licitație publică, cu realizarea tuturor procedurilor de afișare și publicitate aferente. În fine, prin decizie emisă de D.G.F.P. Mureș, câte una din cele două clădiri cu terenul aferent au fost adjudecate la doi cumpărători.

O primă soluție¹² a instanței de care am amintit a respins ca inadmisibil demersul reclamantei Arhiepiscopia Romano-Catolică de Alba-Iulia, în contradictoriu cu P.M. (cumpărătoarea), Primăria orașului Iernut și Administrația Financiară Iernut. În esență, motivarea soluției constă în faptul că reclamanta nu a respectat procedura și termenele de contencios administrativ, fiind obligată să atace actele de scoatere la licitație publică de către autoritățile fiscale.

Cea de-a doua soluție admite cererea de restituire împotriva pârâtului S.R., formulată de aceeași reclamantă Arhiepiscopia Romano-Catolică de Alba-Iulia și în consecință: dispune restituirea în natură a unei clădiri și teren aferent înscrise în aceleași condiții și în aceeași carte funciară.

Se reține, în esență, că fondul a aparținut în proprietatea reclamantei Arhiepiscopia Romano-Catolică și a fost naționalizat de Statul român, în anul 1948, și, drept urmare,

face obiectul restituirii, fiind un bun ecleziastic supus regimului juridic al restituirii către cultul religios¹³.

Cele două soluții ar putea face obiectul unor comentarii mai extinse, cu privire la valabilitatea titlului dobândirii de către terți, buna sau rea credință a terțului dobânditor, natura juridică a litigiului cu procedura aferentă de urmat. Ne mărginim să spunem că dacă prima soluție este discutabilă, cea de-a doua este vădit greșită. Pe aceasta din urmă o comentăm, punându-se probleme esențiale, de principiu.

În primul rând, este de reținut împrejurarea esențială că este trecut la Foaia de proprietate, ca titular al dreptului, FONDUL PUBLIC, cu denumirea pe care acesta o are, deci este proprietar. Remarca pe care o facem constă în aceea că, trecând în cartea funciară ca proprietar, prin naționalizare, Statul român este o eroare. Statul și-a naționalizat propriul său drept.

Aceste Fonduri publice au dobândit personalitate juridică, ceea ce înseamnă că au avut o funcțiune de-sine-stătătoare, aparținând statului. Dintotdeauna Fondurile publice au aparținut statului, niciodată nu au fost în proprietatea Bisericii Romano-Catolice sau altui cult, nici altei entități religioase, deci nici a reclamantei. Administrarea fondurilor publice, după anul 1867, când Transilvania a fost alipită la Ungaria și s-a creat statul dualist, s-a preluat dispoziția anterioară dispusă de împărăteasa Maria Terezia, ca o Comisie specială să se ocupe de Fondurile publice care înainte de 1869 au aparținut Guvernului ardelean. La 1869, Guvernul ardelean a fost desființat și s-a creat o Comisie regească pentru Transilvania, care a intrat cu Ministerul ungar de culte în același raport în care a fost cu Guvernul Transilvaniei. Administrarea Fondurilor a rămas în atribuțiile ierarhului, și a fost emis documentul administrativ denumit *Rescriptul nr. 896 din 12 septembrie 1867*, ceea ce ar echivala astăzi cu o hotărâre de Guvern. Acest rescript întărea caracterul statal al Fondului public, care, în evoluția sa istorică, a fost însoțit în permanentă de disputa dintre caracterul laic al statului, care s-a desprins de biserică, și cu care biserica catolică nu a fost de acord. Esențial de înțeles este că emolumentul uzului și cel al uzului era constituit asupra fondului, dar nu îi afecta proprietatea și era supus sub aspectul regimului proprietății codului civil austriac și Legii Curiei maghiare, și de fapt nu se

executau decât niște obligații asemănătoare cu cele *propter rem* din zilele noastre, dar niciodată proprietatea nu a fost dată unei organizații de cult, sistemul având și astăzi reminiscențe în state succesoare ale fostului Imperiu habsburgic, fără să poată fi revendicată proprietatea care nu a aparținut niciodată Diocezei sau Episcopiei Romano-catolice. În nicio țară succesoare nu s-au dat Bisericii Catolice, statul a rămas proprietar, având această calitate ca dobânditor original.

Reprezentarea Fondurilor publice în fața autorităților, inclusiv a instanțelor de judecată, era asigurată de Direcția Fundațiilor Publice, care era o autoritate administrativă laică, și nu avea nimic comun cu biserica. Această Direcție realiza verificările și controalele la care cei care beneficiau de exploatarea Fondurilor și asupra modului de administrare a foloaselor, și lua măsurile îndreptățite ale proprietarului, derivate din atributele proprietății, pentru că, repetăm, Fondul avea personalitate juridică ce aparținea statului, independentă de biserica catolică și de orice altă entitate.

La dispoziția Guvernului ungar, în anul 1915, aceste averi scăpate de sub control au fost inventariate, evidențiate și contabilizate în cadrul Serviciului de Stat, de pe lângă Administrația financiară și Perceptoratul regesc din Cluj. Rezultă că administrația s-a făcut conform unor reguli impuse de autoritățile statului, independente de biserică, prin Regulamentul ce-a fost aprobat de Ministerul Cultelor din Ungaria, când s-a instituit în persoana capului statului calitatea de patron, și inspector suprem al Fondurilor.

Pe parcursul înființării și dezvoltării Fondurilor, ordinele călugărești maghiare denumite a Paulinilor și a Trinitarilor au fost desființate încă din secolul al XIX-lea, când s-a conturat calitatea de proprietar al statului catolic maghiar, pentru că măsurile de putere statală impuse care în permanență au fost în conflict cu biserica și regulile canonice au tranșat calitatea de proprietar în favoarea statului.

Am făcut această referire istorică succintă pentru a releva aspectul esențial că Fondurile publice astfel create, printre care și „*Fondul de religionare, studii și burse*” înființat în Transilvania, așa - cum și denumirea lui de „*Fond public*” o sugerează, era constituit și considerat ca având personalitate juridică, aflat în proprietatea statului, care de fapt îl patrona și îl inspecta. Fondul, el însuși, era

subiect de drept și titular al proprietății, denumirea lui sugera unde poate să dea foloasele și uzufructele.

Aceste Fonduri publice, încă de la înființarea lor, erau destinate pentru construcția de biserici, case parohiale, case cantonale, școli, cămine, internate, stipendierea de elevi și studenți bursieri, deci utilizări sociale și religioase necesare serviciului comunității unde funcționau. Fondurile religioase, de studii și de burse nu aveau caracter religios, nu aveau caracter catolic și nici nu aparțineau niciunui alt cult religios. Un exemplu este Hotărârea împăratului Francisc Iosif, din 29 aprilie 1871, care a aprobat să se construiască clădirea Academiei de Drept și a liceului din Oradea, pe cheltuielile Fondului de religii, la fel și Ministerul de Instrucție a alocat sumele necesare, din Fondul de studii pentru terminarea liceului din Arad. Liceul a și fost intabulat pe acest Fond, el constituind proprietatea statului austro-ungar, care era atunci, și în privința Transilvaniei, provincie inclusă în imperiu. Distincția dintre FOND ca entitate juridică, pe de o parte și destinația sa, ca unul dintre atributele sale – folosința –, pe de altă parte erau două lucruri diferite și distincția dintre ele se impune. Se știe că sarcinile feudale asupra proprietății erau împovărătoare și mai bine reflectate, reminiscență care s-a transmis prin evidențierea uzufructului de tip austriac.

Fondurile publice au fost date în administrare cu scopul de a li se culege uzufructul diferitelor organizații, printre care și Ordinariatul Catolic. În speță, din foaia de proprietate rezultă că proprietar al imobilului a fost Fondul public, care a fost dat în administrare Ordinariatului catolic de rit latin din Alba Iulia. Așadar, este de făcut o distincție între proprietarul Fondului public, pe de o parte, și cel căruia i s-a dat în administrare, pe de altă parte; cel care administrează un bun sau cel care culege foloasele unui bun nu este identic cu însuși proprietarul. Din chiar cartea funciară rezultă că proprietar este Fondul public și că acest Fond rezultă că este administrat de Ordinariatul catolic de rit latin din Alba Iulia. Așadar, din chiar înscrierea de CF rezultă distincția dintre proprietar și cel care îl administrează, după regulile existente în acel timp, și care nu pot să ducă la acceptarea interpretării că reclamanta este proprietar. Această administrare a fost desființată după Constituția României Mari din 1923, ea nu mai poate fi revendicată, pentru că nu poate fi vorba de o proprietate, în termenii semnifica-

ției pe care o dă dreptul. Chiar și în celelalte state, Fondurile rămase sunt ale statului, nicăieri entităților organizatorice ale bisericii romano-catolice nu li s-a recunoscut acel drept, singurul loc, în România, unde se încearcă specularea pe diferențierile de concepții legislative ale timpului, aflate în evoluția lor istorică de sute de ani, și, de asemenea, se încearcă a se profita de neclarități ale dispozițiilor legale în vigoare, privind restituirile de imobile ce au fost preluate de regimul comunist și de ignoranța celor chemați să interpreteze și să aplice legea.

Natura de drept a acestor fonduri avea ca subiect de drept titular, Statul ungar, prin Parlamentul ungar, și Ministerul de Culte ungar. Aceste Fonduri au fost persoane juridice de sine-stătătoare, care nu formează proprietatea nimănui, pentru că ele însele au fost subiecte de drept, deci nicidecum obiecte de drept, așa cum se pretinde. Ordinariatul catolic era o entitate de administrare și nu un subiect de drept, cum ar fi prin asemănare entitatea organizatorică denumită la ortodocși Curatoriul, Consiliul bisericesc etc.

După înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, Transilvania a revenit la Patria-mamă, România. Din acel moment, statul român, care era succesorul statului ungar asupra bunurilor din proprietatea acestuia de pe teritoriul Transilvaniei, devine proprietar al acestor bunuri, deci și al Fondurilor publice. Mai clar, Statul român, fiind succesorul Statului ungar, ca urmare a unirii Transilvaniei cu România, Fondul public devine persoană juridică aparținătoare Statului român. La acea perioadă, Statul român nu avea încheiat cu Vaticanul niciun acord referitor la recunoașterea și sprijinul acestuia, dintr-un motiv bine înțeles, pentru că era stat național ortodox, ca religie de stat. Spre deosebire de Ungaria, care era stat catolic ca religie de stat, dar aceasta numai până la pactul dualist din 1867, intervenit între Viena și Budapesta. La 1869, cum am arătat, toate formele de organizare ale Principatului ardelean au fost desființate, Statul dualist a devenit proprietar. Pe principiul succesiunii statelor, această stare de lucruri este preluată de Statul român, care devine proprietar pe bunurile fostei monarhii dualiste habsburgice, ca stat succesor.

Ca proprietar al Fondului public, Statul român nu avea o convenție de recunoaștere, nici alte tratate de administrare cu Ordinariatul de rit latin din Alba Iulia, care era altce-

va decât Consiliul Diocezei de rit latin din Alba Iulia, care are un statut propriu¹⁴.

Statul român și-a reglementat parțial raporturile cu Sfântul Scaun (Vaticanul) prin Concordatul din 10 mai 1927, la insistențele regelui Ferdinand, care s-a născut catolic și a cerut pe patul de moarte ca România să își reglementeze chestiunile de natură religioasă și dogmatică cu Vaticanul. Prin Concordat, însă, nu s-au clarificat aspectele de proprietate și bunuri în sensul pretins de reclamant, de altfel Concordatul nu a fost ratificat de Parlamentul României, ci numai discutat și luat la cunoștință, în anul 1929. Concordatul nici nu și-a propus și nici nu a avut obiect de a stinge o chestiune litigioasă privind fondurile, el echivala mai mult, cu un protocol politic contemporan zilelor noastre.

Prin Acordul referitor la interpretarea art. IX din Concordat, intervenit în anul 1932, au fost rezolvate raporturile dintre Statul român și Vatican. Important de semnalat este împrejurarea că Fondurile publice au rămas, în continuare, persoane juridice și că au urmat să fie administrate și utilizate veniturile pentru scopurile trecute în actele statutare ale Fondurilor publice, de regulă date uzufructuri și folosințe în scopuri filantropice, cu actualizarea destinațiilor după particularitățile și evoluția Statului român.

Statul român, ulterior, emite *Decretul nr. 151/1948*, prin care sunt denunțate Concordatul, acordurile și convențiunile ulterioare, și abrogate dispozițiile parțiale de ratificare. În privința Fondurilor publice nu își schimbă cu nimic regimul de proprietate, rămân în continuare ale statului, așa cum au fost în Ungaria istorică și dualistă, apoi România de după Unire și Statul Român devenit republică după 1948, în succesiune firească. Nu a fost emis niciun decret de naționalizare, pentru bunul motiv că nu era cazul să naționalizeze în favoarea statului român ceea ce acesta avea deja în proprietate. Denunțarea concordatului produce efectele specifice denunțării tratatelor pentru că este un act de drept internațional și are la origine principiul suveranității Statului român. Din această perspectivă, *Decretul de denunțare a concordatului* nu poate fi asimilat unui act normativ abuziv al statului comunist.

Cert este că, atât la înființarea lor, cât și pe parcursul evoluției istorice, aceste Fonduri au fost laice, au aparținut succesiv statului habsburgic, statului austro-ungar, statului ungar și statului român, acesta din urmă preluând

după regulile de succesiune din dreptul internațional, care reglementează succesiunea statelor, bunurile publice ale statului pe care l-a succedat, de altfel consfințite prin *Tratatul de pace de la Trianon* din 1919, care clarifică raporturile statului român cu statele pe care le-a succedat și cu Sfântul Scaun. În instanțele internaționale ale timpului, Statul român și-a clarificat problemele, având câștig de cauză (ex. *Procesul Optanților unguri*).

Din considerentele pe care le-am expus, rezultă că reclamanta nu este îndreptățită să revendice aceste bunuri care fac obiect al litigiului, nu are calitate procesuală activă pentru că niciodată nu a avut calitatea de proprietar. Dintotdeauna, repetăm, proprietar a fost statul, pentru că aceste Fonduri - persoane juridice de sine-stătătoare, au constituit subiecte de drept, este adevărat că după denunțarea Concordatului s-au contopit cu însăși proprietatea de stat, dar aceste Fonduri erau chiar ale statului. În aceste condiții, entitățile religioase cunoscute *Dioceza Romano-Catolică de la Alba Iulia* și *Statusul romano-catolic*, încearcă prin intercalare să se convertească în proprietate ale Fondurilor, care fonduri nu au fost niciodată ale lor. Nu se poate pune semnul egalității și nu există identitate și nici posibilitatea de suprapunere a Statului român, ca proprietar al Fondului, acesta din urmă persoană juridică asimilată după legislația timpului ca publică, pe de o parte, cu statul catolic sau *Dioceza Romano-Catolică de la Alba Iulia*, pe de altă parte. Numai dacă, prin absurd, am denunța principiile proprietății și ale dreptului, considerând că ridicând crucea am acoperi o strâmbătate și sub semnul acesteia am participa la un rapt, cum se vede că dorește cu obstinație Biserica Catolică.

Drept urmare, constatăm că, niciodată, Fondul public, chiar dacă a avut destinația de a fi utilizat în scopuri filantropice pentru că se referea la uzufructele și foloasele aduse și nicidecum proprietatea, și chiar religioase ca persoană juridică, nu a avut ca proprietar biserica catolică, ci dimpotrivă, statele care au guvernat teritoriul pe care se găseau Fondurile. Pentru a putea produce dovezi în legătură cu Fondul, se impune ca entitățile din cadrul Bisericii Catolice (Vaticanul) să prezinte Statului acestuia, documentele de înființare, ceea ce ar fi imposibil. În ceea ce privește însăși statul, el a creat și a acordat personalitate juridică acestor Fonduri prin norme juridice, ceea ce, în concepția asimila-

tă pe care o dăm astăzi Fondurilor publice ar fi de persoane juridice, oricum și în toate situațiile aparținătoare statului, înființate prin lege. Toate statele rezultate din monarhia habsburgică dau această interpretare Fondurilor publice. Încercările speculative, profitând de legislațiile suprapuse și succesive ale statelor, de a da o interpretare canonică acestor drepturi, sunt lipsite de consistență juridică, pentru că raporturi juridice și pretenții de acest gen, cu origini în epoca feudală, nu mai sunt de actualitate, fiind depășite de forța lucrurilor și de evenimentele istorice. Constituie o pretenție căzută în desuetudine, pentru că la originea lor Fondurile au avut rânduiești și reorganizări feudale, menținute o perioadă în istoria modernă, dar care sunt inacceptabile ca sarcini și poveri ale reglementărilor codificărilor moderne, care nu le mai recunosc în prezent, nici asupra pretențiilor pe care le-ar putea avea, eventual, în privința foloaselor. Cu atât mai mult, nu se pot emite pretenții de proprietate, că am împovăra proprietatea cu cunoscutele sarcini feudale cum sunt: embaticul, emfiteuza și besmenul, care apăsau asupra proprietății și numai o concepție retrogradă le mai poate concepe. Legislațiile moderne, începând cu codificările secolului al XIX-lea le-a abandonat, dar surprinzător, acest cult, după canoane percepute retrograd, încearcă să le aducă în actualitate, fără o argumentare și dovezi în materia revendicării acceptate cu atâta larghețe de legiuitorul român, lipsit de premise legislative și de o analiză a implicațiilor retrograde pentru întreaga societate.

În concluzie, nu se poate pune problema de fost proprietar al reclamantei, care este o condiție de retrocedare a bunurilor imobile, deoarece această calitate de adevărat proprietar a avut-o dintotdeauna statul, mai întâi Statul habsburgic, care le-a înființat în tot Imperiul, după 1867 Statul ungar, sub coroana Regatului său până la 1918; iar după 1918 Statul român, ca succesor de state, din pre-

luarea Transilvaniei și destrămarea imperiului, Tratatul de la Trianon și instituționalizarea prin Constituția de la 1923. Ceea ce a preluat apoi statul socialist, după 1945, este efectul unei evoluții firești și nu are loc în acest domeniu niciun act sau măsură abuzivă, iar o naționalizare nu ar fi avut efect. În concluzia acestei ample și poate repetate argumentări rezidă că „Fondurile publice” sunt persoane juridice etatice pentru că:

- Bunurile donate de regi sau alți cârmuitori de stat de-a lungul timpului, care au fost de fapt fundații, ce au la origine inițiativa unei autorități publice a timpului pentru îndeplinirea unei funcții de utilitate publică în concepția respectivelor vremuri.

- „Fondurile publice” sunt o creație etatică, întâi a Statului habsburgic, apoi a Statului ungar (până la 1918), aveau caracter public, de interes general. Rezultă de aici că și după Unirea Transilvaniei cu România (1918) și recunoașterea prin Tratatul de la Trianon (1919) numai Statul român este juridic în drept să dispună de prerogativele dreptului de proprietate asupra bunurilor ce au aparținut, după Marea Unire, acelor fonduri, ca entități cu personalitate juridică.

Concluzia care se desprinde acestei părți a lucrării este că:

- Bunurile donate de regi și principii au dus la crearea acelor „FONDURI” și că sunt similare fundațiilor din zilele noastre, inițiate de autorități publice și pentru îndeplinirea unor destinații de utilitate publică;

- Fondurile sunt o creație a statului, au caracter public, de unde rezultă că în prezent Statul român este proprietar și are prerogativele dreptului de proprietate. Prin succesiunea statelor, preluând în compunerea lui Transilvania, Statul român, așa cum a fost obligat să suporte datoriile, i s-au transmis, prin consfințirea Tratatului de la Trianon din 1919, dreptul și asupra bunurilor fondate de Statul ungar căruia i-a succedat.

Note

1. Publicat în "Monitorul Oficial", în continuare MO, nr. 17/30 ianuarie 1990.

2. Publicat în MO, nr. 9/1 august 1990.

3. Publicat în MO, nr. 75/14 februarie 2001.

4. Publicat în MO, nr. 54/25 aprilie 1990 și MO, nr. 500/14 iunie 2005.

5. Al. Herlea, Val. Șotropea, R. Pop, Ion Flocă: *Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei*, Ed. Dacia, 1997, p. 26.

6. Din textul *Memorandumului*, publicat în „Procesul Memorandumului Românilor din Transilvania”, Ed. Buletinului Justiției, Cluj Napoca, 1932, p. 43-44.

7. Publicat în MO, nr. 308/4 iulie 2000 și nr. 929/18 decembrie 2002.

8. G.C. Frențiu: *Restituirea imobilelor care au aparținut comunităților minorităților naționale și cultelor religioase din România*, publicat în Revista „Dreptul” nr. 12 /2005, p. 51-67.

9. OUG nr. 21/1997; OUG nr. 13/1998; OUG nr.

112/1998; OUG nr. 83/1999, modificată și aprobată prin Legea nr. 66/2004.

10. Citat după: Corneliu D. Pop: *Studii privind retrocedările de bunuri către cultele religioase maghiare și alți solicitanți*, Ed. Napoca Star, 2006, p. 31-32.

11. Pentru detalii, studiul documentat și pertinent publicat de autoarea Gabriela Cristina Frențiu, în Revista „Dreptul”, nr. 8/2009, p. 57-71, *Dreptul fundației "Statutul Romano-Catolic din Transilvania", la retrocedarea bunurilor proprietate a diferitelor fonduri reprezentate de Episcopia de Alba-Iulia*.

12. În acest sens, Tribunalul Mureș - secția contencios administrativ și fiscal, Sentința nr. 86 din 21 ianuarie 2010, nepublicată.

13. În acest sens, Decizia civilă nr. 110/30 aprilie 2009, pronunțată de Tribunalul Mureș, menținută prin Decizia civilă nr. 191/R din 9 martie 2010, Curtea de Apel Tîrgu-Mureș, nepublicate.

14. Publicat în MO nr. 180/8 august 1932.

PERSPECTIVĂ PERSONALĂ ASUPRA OPEREI LUI ROMULUS CIOFLEC, LA CEAS ANIVERSAR

Dr. Luminița CORNEA

Cuvinte cheie: scriitor, Romulus Cioflec, Araci, județul Covasna

Key words: writer, Romulus Cioflec, Araci, Covasna county

Abstract

The author offers a subjective presentation of the work of writer Romulus Cioflec, focusing on the novels *Vârtejul*, *Pe urmele destinului*, *Boierul*, on the writings considered to be travel journals *Pe urmele Basarabiei*, *Cutreierând Spania* and *Sub soarele polar*, and on the plays *Moarte cu bocluc*, *Cupa Domeniilor* and *Răspântia*. The article explores the characters, their dialogue and a few significant fragments of other works. The author concludes that love is the dominant recurring theme in the books of Romulus Cioflec. It is the feeling that seems to connect the writer to the reader. Love enlignens and embellishes the soul. The author addresses an open invitation for everyone to read, specifically the books of Romulus Cioflec.

Aflându-te în incinta unui muzeu memorial al unui scriitor, e firesc să afli și să vezi că cele mai multe expozate din muzeu sunt cărțile. Cărțile deschid întotdeauna noi orizonturi sufletului nostru. Chiar și atunci când toate ușile par închise. Par, deoarece lectura reprezintă încă un mod la fel de plăcut de petrecere a timpului liber precum internetul, cinematograful, televizorul.

Încă de la înființarea Casei memoriale „Romulus Cioflec” (1998), am organizat prin Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, pentru elevi, în principal, dar nu numai, multe evenimente literare pentru stimularea gustului pentru lectură, pentru cultivarea interesului de a afla și de a se informa. De ce nu și pentru stimularea dezvoltării personale, prin cunoașterea lumii și prin auto-cunoaștere?

La împlinirea a 130 de ani de la nașterea scriitorului Romulus Cioflec (1 aprilie 1882 - 13 noiembrie 1955), încercăm să stabilim o corelație între operele lui și ... sufletul nostru de cititor. Putem realiza aceasta doar prin lectura operei scriitorului. Creația lui Romulus Cioflec este tentantă prin varietate, de aceea întâmpini unele dificultăți în a face o alegere pentru lectură. Îți pui firesc întrebarea: cu ce să încep?

Impresionată fiind de Premiul „Ion Heliade Rădulescu” al Academiei Române, pe care scriitorul l-a primit, în 1938, la propunerea lui Mihail Sadoveanu, pentru romanul *Vârtejul*, încep cu acest roman. Pășesc în satul Târna, aflat pe malul Oltului, cunosc sătenii și admir prietenia fraților de cruce Mitrea Căuș și Ghiță Haidamai. Sunt curioasă de evoluția acesteia. Citesc și trăiesc frământările sufletești ale lui

Mitrea Căuș. Mă transform o dată cu el? Nu știu, dar sufăr și mă bucur împreună cu el. Uneori nu reușesc să-l înțeleg. Mă întreb, citind mereu, ce se va întâmpla. Va reuși Mitrea Căuș să se îmbogățească prin contra-banda cu acei cai? Cam necurat lucru. Mă întristează nenorocul lui și îmi vin în minte personaje din opera lui Slavici. Destinul...

Acțiunea romanului *Boierul* mă duce de cealaltă parte a Carpaților, dar este imposibil să nu observi, ca și cititor al acestui roman, că Vasile Stan, fiul lui Florea Stan, cel ucis chiar în mijlocul satului de către oamenii „boierului”, aparține aceleiași structuri tipologice (în sens larg) din care face parte Mitrea Căuș. Încercarea sa de a obține dreptate prin justiție este precară și, întrucâtva, chiar el pare a intui inutilitatea gestului său. Drept care, Vasile Stan își va face singur dreptate, devenind – ca și Mitrea Căuș – un proscris, silit a fugi din sat. Îmi amintesc de un personaj din nuvelistica sadoveniană...

Pe urmele destinului? Un roman-document care mă conduce pe mine ca și cititor în locuri atât de îndepărtate de meleagurile molcome ale Oltului în curgerea sa de la curbura Carpaților. Mă simt solidară cu familia Costache Cimbrisor, care, pentru a fi în siguranță, este nevoită să-și părăsească satul Ariniș. Destinul îi duce pe membrii familiei Cimbrisor până departe în Siberia, în locuri străine, cu oameni noi, conștienți fiind de condiția lor de refugiați. Admir curajul lor. Roman de 800 de pagini în prima ediție! Citesc ediția a doua, 500 și ceva de pagini. Ca la vârsta adolescenței, răsfoiesc paginile și trag cu ochiul la modul în care se sfârșește romanul. Nu par a fi surprinsă. Îmi place. În

concordanță cu sufletul meu. Familia Cimbrisor se reîntoarce în Arinișul lor drag. Bucuria reîntoarcerii, dar și tristețea pierderii a doi dintre copii. Copleșită, întorc ultima filă a cărții. Constat, iarăși ca un cititor oarecare, că ajungem să devenim parte a lumii de acolo, din carte. Sufletul îți rămâne multă vreme prins între file. Admir coperta exterioară – peisaj idilic – a primei ediții din *Pe urmele destinului. O goană în jur de sine însuși*. Nu se poate să nu remarci, în partea de jos a paginii, numele editurii: Remus Cioflec (vărul scriitorului), o editură cu librărie cunoscută și apreciată în perioada interbelică.

Am în față *Cutreierând Spania și Sub soarele polar*. Alt registru stilistic. Locul naratorului obiectiv din romane este luat de eul naratorial, devenit personaj. Un personaj-cheie. Parcă îmi place mai mult. Citesc și călătoresc în compania lui Romulus Cioflec și a soției sale. În Spania, prin lectura volumului *Cutreierând Spania. Impresii de călătorie*, admir vestigiile istoriei antice și mă mândresc cu originea mea latină. Mă sperie și pe mine uluitorul spectacol al coridei. Înțeleg starea sufletească a naratorului care-și amintește în amănunt scene penibile din copilărie legate de sacrificarea porcului de Crăciun ori de tăierea cu mare greutate a unei găini, la rugămintele mamei.

Sub soarele polar. Impresii și peripeții din voiajul unor salvați de la naufragiu de spărgătorul Krasin! Citesc cu sentimentul că generația mea nu știe că este norocoasă. De ce? Poate să-și imagineze, prin lectura aceasta, meleagurile înghețate, fiordurile Norvegiei, botezul de la Cercul Polar etc. „*Voiaj de turiști prin locuri neumblate!*” Împreună cu cei patru români aflați pe vasul de croazieră Monte Cervantes, alături de 1680 de pasageri de mai multe naționalități (Doamne, ce multiculturalitate!) trăiești sentimente contradictorii. Admir peisajul evocat. Mirificele tablouri mă tulbură. Îmi amintesc de creația unui pictor celebru, trezindu-mi numaidecât interesul. Urmăresc pe hartă traseul. Continui lectura. Sunt alături și de deznădejdea turiștilor puși în fața naufragiului. Efort, chiar sacrificiu pentru salvare. Ce lume se deschide în fața cititorului! E necesar s-o vezi și s-o simți.

Citind *Pe urmele Basarabiei...note și impresii din revoluția ruscă* trăiesc revoluția de la Petrograd și particip la schimbările unei Basarabii aflată la răscruce. Prin lectură, mă închipui în „*stolița neliniștită*”,

în Petrograd, unde „*marea stradă geme, huieste de strigăte, de țipete, de invective, de îndemnuri, de frânturi de discursuri (...). Straie pitorești din nordul și răsăritul geros împeștrițează masa în tot mai vie mișcare, cu cușmele ei flocoase, uriașe ori înfundate cu catifea ori cu marginile întoarse – cu cojoace lungi, mantale blănite cu fâșie brumărie la încheieturi, cisme de iuft și chiar cu banale paltoane europene așa de nepotrivite pentru drama ce se încheagă*” (p. 181). Îmi plac mai mult paginile cuprinzând evocarea Chișinăului din acei ani atât de fierbinți. Mă entuziasmează atmosfera de la *Cuvânt moldovenesc*. Parcă văd cum într-o duminică dimineată, la Florii, pe ușa redacției intră „*un preot tânăr de statură mijlocie, cu un cioc blond-roșcat, cu ochii și mișcările vii, cu privire prietenoasă, atentă și cu distincție în felul de a se prezenta. Grăiește o prea frumoasă moldovenească, în vorbe alese dar necăutate, nestrictă nici de influența rusească, nici de exagerările noastre neologice neolatine. Cam așa cum va fi grăit Creangă și alți cărturari moldoveni acum o jumătate de veac și mai bine: părintele Alexei Mateevici, poetul cel mai prețuit și mai iubit al basarabenilor*” (p.224).

Romulus Cioflec – dramaturg! Piese de teatru. Altceva! Titlul *Moarte cu bocluc* parcă mă indispune, dar, citind, mă simt alături de elevul Popescu D. Gheorghe și particip, zâmbind, la peripețiile prin care trece. Îmi imaginez ușor, deoarece am văzut-o, impunătoarea clădire a Școlii Normale „Carol I” din Câmpulug Muscel. Evocarea vieții de școală și de internat de la începutul secolului al XX-lea îmi trezește nostalgia. Acum nu mai este așa, dar bunicii și străbunicii noștri au făcut școală.

Prin lectura comediei *Cupa Domeniilor* te transpui în societatea contemporană scriitorului, în perioada interbelică. Comportarea lui Cezar Balaban, Director general în Ministerul Agriculturii și Domeniilor, te determină să te gândești la atitudini ale oamenilor politici de astăzi. Să afirmăm că societatea românească nu s-a schimbat sau că Romulus Cioflec este contemporanul nostru?! Citesc în manuscris altă comedie, *Răspântia*. Atmosferă asemănătoare. Tot perioada interbelică. Aceleași metehne, aceleași comportamente ale oamenilor politici, de data aceasta. Nu mă mir. De ce aș face-o? Mai bine spun împreună cu personajul lui Romulus Cioflec că politica românească se află la o răspântie. Dar până când?

Citindu-i cărțile, constăți că lumea operei lui Romulus Cioflec reprezintă o lume în care cititorul este primit cu căldură și cu dragoste. Cu dragoste de om și de țară. Pretutindeni unde se află, în torida Spanie ori în înghețatul Pol, Romulus Cioflec se gândea la meleagurile natale, realizând corelații cu oameni, cu peisaje, cu diferite întâmplări, evocându-le.

Niciodată acestea nu sunt acuzatoare, ci doar, uneori, umbrite de ironie. Explicația? Dragostea. Dragostea este pretutindeni prezentă în filele cărților lui Romulus Cioflec. Este sentimentul care pare să-l lege pe autor de cititor. Este sentimentul care luminează și înfrumusețează sufletul.

Bibliografie

Romulus Cioflec, *Sub soarele polar. Impresii și peripeții din voiajul unor salvați de la naufragiu de spărgătorul Krasin*, Editura "Națională"- S. Ciornei, 1929

Romulus Cioflec, *Vîrtejul*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Braga, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1979

Romulus Cioflec, *Pe urmele destinului. O goană în jur de sine însuși*, ediție îngrijită și cuvânt înainte de Mircea Braga, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985

Romulus Cioflec, *Cutreierând Spania. Impresii de călătorie*, ediție îngrijită, cuvânt înainte și note de Nicolae Jula, Editura Sport-Turism, București, 1988

Romulus Cioflec, *Boierul*, ediție îngrijită de Mircea Braga, cu un cuvânt introductiv de

Perpessicius, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1988

Romulus Cioflec, *Pe urmele Basarabiei ... note și impresii din revoluția rusească*, în același volum cu *Revoluția rusă* de Leon Donici, ediție alcătuită de Iurie Colesnic, Editura Universitas, Chișinău, 1992

Romulus Cioflec, *Moarte cu bocluș, piesă de teatru în trei acte*, ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Luminița Cornea, Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, 1998

Romulus Cioflec, *Cupa Domeniilor, comedie în trei acte*, ediție îngrijită, și tabel cronologic de Luminița Cornea, cu o postfață de Doru Munteanu, Editura Angvstia, Sf. Gheorghe, 2012

NEVOIA DE CULTURĂ, ÎNTRE AȘTEPTĂRI ȘI ÎMPLINIRI. CULTURĂ ȘI EDUCAȚIE ROMÂNEASCĂ ÎN CONTEXTUL GLOBALIZĂRII

Prof. Maria STOICA

Cuvinte cheie: cultură, educație, globalizare, tineret, Sf. Gheorghe, județul Covasna

Key words: culture, education, globalization, youth, St. George, Covasna county

Resumé

Le travail est structuré en trois parties qui présentent :

1. Prémise d'étude – la situation de l'enseignement roumain, qui met l'accent sur l'intégration des jeunes sur un marché international de travail, en ignorant l'assimilation des connaissances sur (en ce qui concerne) la culture et la civilisation nationale, et qui détermine de prendre position afin de fournir (d'offrir) aux élèves l'accès aux connaissances sur le trésor de spiritualité roumaine.

2. La description du projet international « Euromythes », où les élèves du Collège National « Mihai Viteazul » de Sfântu Gheorghe (Saint Georges) participent de l'année scolaire 2009 – 2010 . Ayant comme titre « Mythes et légendes des peuples. Les racines nous parlent » (« Mythes , contes et légendes : nos racines nous parlent ») , le projet offre aux élèves la possibilité (l'occasion) de se documenter dans le domaine de la propre culture, en faisant une analyse comparative avec d'autres cultures européennes, en vue de découvrir les éléments communs et aussi ceux qui individualisent la culture nationale. L'évaluation réalisée par les collègues d'Italie et de Belgique concernant la contribution de la Roumanie au développement de ce projet, aussi bien que nos appréciations en ce qui regarde l'impact sur les jeunes impliqués dans l'activité de la recherche.

3. La conclusion de cet œuvre c'est qu'une telle activité parascolaire est bénéfique pour la formation des jeunes, en ayant le rôle de contribuer à une meilleure promotion de l'image de la Roumanie à l'étranger.

Premisă de studiu

1. Școala românească trece printr-un proces de transformare care obligă la abandonarea metodelor tradiționale în favoarea celor moderne, cu scopul de a permite integrarea tinerilor în spațiul internațional, adeseori în detrimentul cunoașterii proprii culturii

2. Mijloacele mass-media sunt dominate de false valori, promovează falși idoli

3. Proiectele culturale de promovare a culturii naționale nu se bucură de susținere financiară, ceea ce îngreunează demersul educațional al respectului față de cultură

Analiză

Condițiile globalizării au impus și în România o reevaluare a poziției țării în contextul noilor politici internaționale, din dorința de a se evita fenomenul de deznaționalizare care amenință statele mici, lipsite de forță economică ce le asigură garantul supraviețuirii. Pretextul scoaterii din „starea de înapoiere” a țării din fostul bloc comunist est-european, poate genera pierderea identității naționale, ignorându-se moștenirea culturală bogată și istoria națională ce i-au trasat individualitatea distinctă.

Este binecunoscut faptul că, în România postdecembristă, tendințele sunt de generalizare a unei culturi facile de tip consumist, vizând transformare țării în piață de desfacere a mărfurilor aduse din afară, inclusiv în ceea ce privește produsul cultural.

Programele de televiziune - comercială sau nu - promovează kitsch-ul și nonvaloarea, oferind o paletă bogată a emisiunilor lucrate după format străin, ele fiind în fapt modalități de eliminare a profesionalismului și de propagare a amatorismului. Limba română literară a fost înlocuită cu limbajul străzii, programele culturale de calitate sunt puține, transmise o dată pe săptămână, uneori la ore imposibile, cu scopul de a nu fi urmărite de către publicul larg. Doar cei care au beneficiat de reperele culturale oferite chiar de televiziune, mai pot ști să caute emisiuni cu tradiție, precum: *Profesioniștii*, *Atlas cultural*, *Televenciclopedia*, *Tezaur folcloric*, ori cele care se dau în reluare, precum *Spectacolul lumii*, a lui Ioan Grigorescu și *Ora de operă* a Luminiței Constantinescu. Dacă mai adăugăm *La porțile cerului*, a lui Grigore Leșe, alcătuim o listă modestă, dar prețioasă, a unor emisiuni cu valoare culturală certă.

Acestea se pierd în vâltoarea pseudo-divertismentului, a pseudodezbaterilor, a pseudoculturii reprezentate de imitatorii

muzicii populare și promotorii muzicii așa-zis "tinere". Manele, un veritabil flagel, cu limbajul agramat - obscen și schematismul tematic, emisiunile de divertisment promovate de televiziunile comerciale vizează formarea unui public agramat, cultivând o formă grosolană de umor, vulgară și violentă, extrem de nocivă pentru cei care-și fac "educația culturală" la televizor.

Cultura română autentică și valoroasă a fost înlocuită de imitații ieftine ale produselor de import, considerate, în viziunea redactorilor de programe, o expresie a "emancipării" poporului român. S-a anulat apriori ideea de originalitate, ignorându-se imensul potențial creativ al românilor. Se fac eforturi de minimalizare și anihilare a culturii naționale chiar și prin mijloacele oferite de stat pentru educația tinerilor.

Reducerea drastică a bugetului alocat pentru cultură, care a dus la desființarea multor instituții culturale, împiedicând accesul firesc al publicului tânăr la arta valoroasă, dar și modificările periodice din programa de învățământ, sub pretextul "descongestionării materiei", reprezintă doar câteva exemple ale fenomenului ce amenință cultura română. În școală, orele de limba engleză au ajuns să depășească numeric orele de limba română și beneficiază de 4 ore/săptămână la gimnaziu, mergând până la 6 ore/săptămână la liceu. Ca și limba română, se studiază încă din clasele primare.

Un fenomen paradoxal este faptul că elevii de gimnaziu și liceu au posibilitatea de a cunoaște cultura și civilizația britanică și americană, fiind privați de cunoștințele necesare în domeniul propriei culturi. Sărbătoresc cu entuziasm *Haloweenul* și *Valentine's day*, dar în programa lor de studiu, în cunoștințele ori în preocupările lor, nu există elementare noțiuni de cultură și civilizație românească. Cei mai mulți elevi ajung să se decidă de valorile naționale și să considere cultura română o formă a înapoierii și a primitivismului. Imensul rezervor de spiritualitate conținut de aceasta este ignorat cu bună știință.

De ani de zile, asistăm neputincioși la acest fenomen îngrijorător, care scoate limba română și limba latină din programa de studiu, înlocuindu-le cu varii discipline, sub pretextul de a permite „o integrare mai ușoară a tinerilor” pe piața muncii. Nu însă în România. Portretul-robot al tânărului absolut poate arăta un ins neutru, ușor adap-

tabil, ușor manevrabil, lipsit de sentimentul apartenenței la o cultură și istorie proprie, apt pentru a deveni un specialist universal-valabil, fără patrie, fără cultură proprie, fără rădăcini.

În contextul globalizării, România nu este singura țară care constată pierderea rădăcinilor culturale. Chiar și în statele europene cu civilizație avansată, procesul de erodare a culturii naționale a devenit periculos, de aceea intelectualii au apelat la soluții recuperatorii, oferite de mijloacele moderne de comunicare. O astfel de modalitate ne este oferită de proiectele internaționale, care permit colaborarea între școli, asigurând posibilitatea dialogului cultural multinațional.

În anul școlar 2009-2010, răspunzând invitației făcute de prof. Doina Dobrea din Subcetate, județul Harghita, am înscris școala noastră la un proiect *eTwinning-Comenius*, coordonat de prof. Andre Simon din Belgia. Tema proiectului a fost: "*Mituri și legende ale popoarelor. Rădăcini comune indo-europene. Rădăcinile ne vorbesc*", acesta având scopul de a evidenția trăsăturile distinctive ale culturii naționale, în contextul european, subliniind contribuția fiecărei țări la alcătuirea patrimoniului universal. În proiect s-au înscris șapte țări: Belgia, coordonator principal, Franța, Italia, Grecia, Spania, Norvegia și România. Fiecare țară a participat cu una, până la trei școli, folosind franceza ca limbă de comunicare.

Lucrările proiectului au fost publicate pe un site, cu adresa: <https://sites.google.com/site/euromythes/home>, fiind grupate după criteriile *Tradiții și sărbători*, *Mituri și legende*, *Noi și școlile noastre*, cu arhiva ordonată cronologic, pe fiecare an școlar de activitate.

În decurs de trei ani, cele două școli din România au publicat 24 de lucrări importante, dintre care amintim: *Miturile fundamentale ale literaturii române*, *Motivul zburătorului în lirica lui I.H. Rădulescu și Mihai Eminescu*, *Legenda Maramureșului* (după cartea *Legenda Cingalului*, de Ioan Bîlțiu-Dăncuș) și *Călușul oltenesc, obiceiuri de Rusalii, Maramureș, veche vatră de cultură și civilizație românească* și filmul *Maramureș, un ținut legendar* (postat pe You Tube), *Tradiții de iarnă la români*, *Mituri române și universale în „Baltașul” de Mihail Sadoveanu*, *Obiceiuri de Sfinți Arhangheli Mihail și Gavril, Sfântul Andrei, creștinătorul românilor* etc.

Alături de școala din Subcetate, am reușit să punem în valoare o parte a tezaurului

cultural românesc de o frumusețe și bogăție incontestabilă. Comentariile realizate de partenerii de proiect au evidențiat, de fiecare dată - nu doar seriozitatea și profesionalismul profesorilor coordonatori din România, ci și marele potențial cultural al românilor pe care l-au descoperit, grație proiectului, ajungând să îl aprecieze și să îl respecte. Fiecare material trimis de noi a fost un impuls valoros și pentru colegii noștri, care s-au simțit obligați la o replică pe măsură.

Dacă inițial aprecierile colegilor străini se limitau la forme de exprimare a curtoaziei, insistându-se pe entuziasmul nostru funciar, ulterior s-a oficializat tendința ca România să dea tonul temelor de dialog, în raport cu bogăția culturii române pe care colegii au descoperit-o cu încântare. Prietenia și prețuirea lor, rezultat implicit al respectului față de valorile culturale românești, transpar în mesajele trimise. Aceștia au reacționat exemplar la refuzul agenției române de a aproba finanțarea proiectului cultural, pretextând "lipsa fondurilor". Colegii străini s-au mobilizat, căutând soluții de a ne păstra în echipa lor, oferindu-ne posibilitatea de a ne întâlni pentru a face împreună evaluarea proiectului (noiembrie-decembrie 2011, Belgia). Citez câteva dintre mesaje :

Chères Maria, Nina, et tous les autres amis de Roumanie,

Je ne peux que m'associer à Filomena pour vous dire à quel point nous vous sommes attachés malgré la distance et les difficultés. La semaine prochaine, lors de notre rencontre Comenius à Ercolano, nous mettrons au point plus précisément notre mode de travail et la manière dont nous vous intégrerons dans notre équipe. Dans Comenius, nous avons des obligations précises, mais aussi des libertés, dont nous comptons bien user au maximum avec vous.

Chacune de vos contributions est un hymne à votre pays, que manifestement vous aimez beaucoup: votre enthousiasme est contagieux, et nous pousse en avant. Bravo, et à bientôt.

André Simon (22 oct.2010)

Mes chères amies,

Ravie de vous lire et d'apprendre de votre culture si riche et intéressante. Je vais présenter votre document à notre groupe de "e-twinners" dès qu'il me sera possible et on vous donnera nos avis.

Merci pour vos félicitations, vous êtes de vraies amies. Je suis très désolée de l'avis de votre agence, mais, comme on ne vous a pas donné d'opportunité de nous rejoindre, nous avons essayé de vous faire partager tous nos moments de rencontre.

Au cours de la dernière réunion, où j'allais planifier avec mes collègues les activités à réaliser pour la rencontre du mois de mars, et en modalité eTwinning, tout en vous proposant le sujet de «le mythe et le rituel dans la danse».

Je trouve ça très intéressant car on pourrait présenter les rituels dans nos «Taranta» et «Tarantella» et les comparer avec la danse grecque de Zorba (le syrtaki) et la danse roumaine que vous nous avez déjà présentée (Le kelouch -Călușul oltenesc).

Bien sûr, on demandera à nos élèves de présenter la danse en langue française, mais, on pourrait créer un moment de collaboration en langue anglaise avec les amies roumaines et grecque. Si j'ai bien compris Kyriaki m'avais demandé de continuer la collaboration en langue française mais, avec une collègue d'anglais, et en Roumanie, si je ne me trompe pas la collègue Maria, elle aussi est une prof de langue anglaise.

Ma collègue de l'anglaise voudrait élargir dans le cadre du projet Comenius et le projet eTwinning ses collaborations internationales et nous, nous en pourrions bénéficier avec une plus large diffusion de nos activités.

*à tous les amis etwinning
Qu'en pensez- vous?*

*A bientôt amicalement,
Filomena Gamen (04 nov.2010)*

Elevii înscriși la proiect, au fost cuceriți de varietatea și originalitatea culturii noastre populare. Au lucrat cu entuziasm la partea de documentare și de traducere în limba franceză, singurul lor regret fiind doar faptul că nu există manuale care să le prezinte, în limba română, cultura și civilizația națională, că nu au alocate, în programa de studiu, ore dedicate studiilor proprii culturii.

Proiectul acesta internațional a devenit, pentru elevii noștri, o poartă deschisă spre spațiul european, pe care ei au intrat înveșmântați în frumusețea tradițiilor și culturii populare românești, ceea ce i-a făcut să fie mândri de originile lor. În cartea de evaluare a proiectului, apărută în luna mai 2012, la Editura El Torro din Napoli, noi figurăm cu șase lucrări, patru ale Colegiului Național "Mihai Viteazul" și două ale Grupului Școlar "Miron Cristea" din Subcetate, într-un raport echitabil care a recunoscut munca școlii românești.

Așadar, în contextul globalizării, o cale de a salva cultura proprie a fost implicarea elevilor în astfel de proiecte culturale care permit - nu doar socializarea, încheierea de prietenii, posibilitatea de a face excursii în străinătate, ci au oferit avantajul minunat de a conferi culturii naționale DREPTUL DE A ACCEDE LA UNIVERSALITATE, făcând-o cunoscută țărilor din Europa. Principalul atu l-a reprezentat prietenia care a fundamentat dialogul cultural, faptul că toți tinerii au fost implicați într-un act de cercetare științifică, manifestând respectul implicit față de culturile celorlalte popoare.

Cultura română, privită prin prisma acestui proiect, a trezit însă și multă admirație, iar aceasta ne-a obligat să o studiem în continuare, cu interes sporit. Anul școlar 2012-2013 a marcat începutul unui nou proiect internațional, intitulat «*Multiculturalitate în spațiul european. Oglinzi paralele - Europa de ieri și de azi*», în care profesori fondatori sunt Filomena Gamen din Italia și subsemnata. La proiect participă 14 profesori din șapte țări: Italia, Spania, Grecia, Portugalia, Polonia, Franța și România. Partenerul nostru din România este de data aceasta Școala Gimnazială "Hadrian Daicoviciu" din Orăștioara de Sus, care contribuie cu lucrări pe teme de istorie și folclor. Elevii noștri sunt implicați în actul de cercetare științifică, dar și acela al culegerii de folclor din propria zonă, putând contribui direct la conservarea și valorificarea patrimoniului cultural-istoric al zonei Carpaților de Curbură.

Devenind conștienți de valoarea propriei culturi, tinerii au descoperit modalitatea optimă de a promova o imagine favorabilă a țării, folosind mijlocul cel mai eficace- cultura națională, pe post de ambasador.

DATORIA CA SENS AL EXISTENȚEI UMANE

Dr. Elena COBIANU

Cuvinte cheie: datorie, condiția umană, etică, societate

Key words: *duty, human condition, ethics, society*

Abstract

The author stated that the question of duty has permanently accompanied human condition and reflection upon it. Reviewing different perspectives, one highlights that duty, generally speaking, designates man's obligations to society. Depending on each historic time and on perspectives, it has different priorities. Duty is an issue intrinsic to social standards, belonging to the ethic norms of human existence.

Într-o lume care se schimbă într-un ritm necunoscut anterior, traversată de o criză majoră - economică, financiară, socială și morală - de cataclisme naturale, o lume a riscurilor nemaîntâlnite, care pierzând-și busola, pare că se îndreaptă spre nicăieri, este tot mai dificil să vorbim despre datorie și despre sensul existenței umane. Probleme vechi care iau forme noi, probleme noi, necunoscute anterior, în viața de zi cu zi, ca și în context global, pun omul contemporan în fața unui tablou, care îl lasă buimac. Încotro să se îndrepte?

Cunoscuta, de acum, mișcare globală a mărfurilor, a capitalurilor și a oamenilor determină transformări profunde în spațiul valorilor: ceea ce ne-a călăuzit viața până nu de mult, astăzi, într-o epocă numită postmodernă, nu ar mai avea actualitate. Apar idei noi și teoreticieni ai lor, care schimbă peisajul axiologic. Ne referim, bunăoară, la datorie. Teoreticianul Gilles Lipovetsky, caracterizat de sociologul englez, Zygmunt Bauman, un bard de seamă al «eliberării postmoderne», autor al *Erei vidului* și al *Imperiului efemerului*, dar și al lucrării *Le crépuscule du devoir* (*Amurgul datoriei*), „sugerează că am intrat, în sfârșit, în epoca postdatoriei (*l'après devoir*), o epocă postdeontică, în care comportamentul nostru a fost eliberat de ultimele vestigii ale «infinitelor datorii» opresive, ale «poruncilor» și «obligațiilor» absolute”¹.

Potrivit noii viziuni, sacrificiul, care fundamenta concepția clasică despre datorie, a murit, intrându-se în perioada postmoralistă a democrațiilor, când omului nu-i mai este impusă renunțarea la sine însuși, iar respon-

sabilitatea nu-l mai obligă să se închine toată viața aproapelui sau națiunii. Mai mult, arată Bauman, „oamenii sunt stimulați sau nu doresc să facă eforturi pentru a atinge idealuri morale și a păstra valorile morale; oamenii politici au pus capăt utopiilor, iar idealistii de ieri au devenit pragmatici”².

Rămâne o problemă de viitor dacă noile paradigme, urmate de noi provocări, aduse de postmoderniști, vor intra în etică și în ceea ce Lipovetsky numește „cultura datoriei”. Analistii, filosofii, eticienii, aparținând altor domenii ale culturii, se apleacă asupra postmodernismului și este de așteptat că vor valorifica germenii înnoitori ai acestuia.

În ceea ce ne privește, considerăm că întoarcerea la filosofie, la meditația filosofică, reprezintă o cale fructuoasă de a ajunge la sensuri existențiale ale ființei umane, cale de orientare în lumea buimacă de azi, atrasă de superficial, de clipa trecătoare. „Pentru că omul, ajuns la conștiința de sine, arată Marin Aiftincă, nu-și poate trăi viața numai în prezent, în perisabil și efemer. El caută liber esența, universalul, sondează eternul și infinitul, caută valorile spirituale absolute, încercând să se înțeleagă pe sine și sensul existenței sale”³. Datoria, în sensurile ei majore, este componenta esențială a existenței umane, adică a acelei perioade, cuprinse între nașterea fiecărei ființe umane și până la trecerea ei dincolo. Viața, „o mică parte a simfoniei existenței”, cum o numea preotul Ilarion Argatu, viața ca „petrecere a omului pe pământ”⁴, impune acestuia datorii față de sine și față de ceilalți, de societate și se încheie cu datoria față de natură, moartea,

pentru mirean sau cu trecerea spre lumea veșnică, pentru creștin.

Atunci, când ajungem la acel sfârșit, la „bilant”, ne întrebăm: Ce am făcut din viața noastră? Și mai putem întreba și altfel, pe alții: „Viața noastră, ce-ați făcut cu ea?”, cum bine sună un șlagăr al zilelor noastre. Căci a face ceva din viața noastră, a-i da un sens, depinde nu numai de ceea ce alegem, dorim noi, de idealul nostru, ci și de condițiile sociale favorabile sau chiar nefavorabile împlinirii acestuia.

Evenimente negative, accidente neașteptate, dacă nu pot devia sensul unei existențe, îl pot, totuși, altera, dar nu pe acela al unei personalități puternice. Pe omul hotărât să se realizeze în viață, să lase o dâră, să-și poată spune, la senectute: „N-am trăit degeaba. Mi-am făcut datoria”, condițiile nefavorabile nu-l înfrâng, dar îi cer efort susținut, străduință, luptă cu sine, provoacă un conflict al datoriilor, între cele prioritare și cele secundare, impun, uneori, eforturi aproape supraomenești. Așa cum arată preotul Ioan Morar, în splendida analiză făcută eroului shakespearian, Hamlet, „efectele unei acțiuni mari, impuse ca datorie unui spirit slab, nu sunt duse până la capăt”⁵, forța morală arătându-se în capacitatea de dăruire, pusă în slujba binelui, a dreptății. Mai mult, continuă părintele, toate lucrurile mărețe, se fac cu un dram de nebunie, astfel încât „până și sfinții sunt atinși de nebunie, aflăm de la marele convertit în pulberea Damascului”.

Dacă bătrânii au lăsat o dâră a muncii și vieții lor, pentru țară, dâră, azi, furată, distrusă, ce va lăsa tineretul? Pentru mulți dintre tinerii de azi, aflați la vârsta idealurilor, a proiectelor privind viitorul, rostul vieții este trist și îngrijorător, căci lipsește „ținta”, care să-i călăuzească, neavând posibilitatea de a munci, de a-și face datoria față de ei și față de viață. Atunci, cum rămâne cu ideea că „Modul de a ne raporta la datorie prefigurează viitorul nostru, destinul nostru?” (Ioan Morar)

Problema datoriei a însoțit, permanent, condiția umană și reflecția asupra ei. Ce este datoria? „Ceea ce se datorează cuiva și în mod deosebit. Sumă de bani datorată”, arată Pierre Larousse, adăugând cugetări de felul: „Mai bine să dormi fără să cinezi, decât să te trezești cu datorii” (maximă engleză); „Datoriile scurtează viața”⁶. Obligația, definită ca „datoria sau necesitatea care se impune

cuiva”⁷, este o obligație morală, când, pentru om, semnifică achitarea datoriei recunoștinței. Legătura dintre om și pământul natal ia forma datoriei morale, arată J. J. Rousseau: „Născându-se, el contractează cu patria o Datorie imensă, de care el niciodată nu se poate achita”. Prietenia și considerația, de asemenea, revelă obligația morală: „Dacă amiciția se acordă, stima se cere și dacă una este un dar, cealaltă este o datorie”; la fel, atitudinea față de lege: „Dacă moderația este o virtute, executarea legilor este datorie și dreptate”⁸. Este evident că cele două categorii, datorie morală și obligație morală, ca semnificație, sunt interșanjabile. Este menționată, de asemenea, „datoria de onoare”, care înseamnă plata unei datorii, în care onoarea unei persoane este angajată, în mod deosebit.

Obligația prezintă un tip de necesitate ca cineva să facă ceva, de obicei, astfel exprimată: „Am fost obligat să fac asta”, „am o obligație față de el”, „Este datoria noastră să facem cutare și cutare” etc. Se cuvine observată „structura relațională” pe care o implică obligația, în sensul că „un act nu e niciodată pur și simplu obligatoriu, este totdeauna obligatoriu pentru cineva să-l facă”⁹, afirmă Littlefield Adams.

Cum au abordat datoria filosofii antici? Socrate și Platon au tratat-o ca virtute. Pentru ei, cele mai înalte virtuți erau Bine, Drept și Frumos, iar urmărirea Binelui era subsumată datoriei, prin acel frecvent „trebuie”, dar, și sub termenii „datorie”, „a fi dator”.

La Aristotel, cunoașterea Binelui, scop ultim al vieții, trebuia să ușureze îndeplinirea datoriei, „ținta a ceea ce trebuie să realizăm”. Politica, disciplina care studiază Binele, stabilește datorii, are un scop atotcuprinzător, care să poată fi considerat „Bine suprem prin excelență”. Scopul suprem al omului, urmărit totdeauna numai pentru sine însuși, este fericirea, iar omul o împlinește doar inserat în social, în familie, între prieteni, în cetate. „...nu mai puțin straniu este... să faci dintr-un om perfect fericit un om solitar”¹⁰, arată Aristotel.

O cunoscută și de circulație expresie a conflictului datoriilor, la Stagirit, este aceea a opțiunii între sentimentele personale față de prietenul Platon și datoria față de adevăr: „Căci, spune el, deși le iubim pe amândouă, este pentru noi o datorie sacră să punem adevărul mai presus de prietenie”¹¹.

Cicero, în *De officiis*, subliniază prezența

îndatoririi, în întreaga viață, deopotrivă, în activitatea publică și în cea privată. Îndatorirea morală se referă la „binele suprem” și la „preceptele cărora să se conformeze practica vieții în toate împrejurările”¹². Conformarea vieții la precepte semnifică rolul coercitiv al îndatoririlor, cum numește Cicero datoriiile.

Caracterul social, societatea, ca izvor al acesteia, reies într-un mod deosebit de relevant dintr-un text, în care autorul elenist recunoaște că pornește de la filosofia greacă. „Platon spusese că nu suntem născuți numai pentru noi înșine, că o parte din ființa noastră o revendică patria, o parte prietenii, și, după cum socotesc stoicii, cele ce se nasc pe pământ sunt toate pentru folosința oamenilor, iar oamenii sunt născuți pentru oameni, ca ei să poată fi de folos unii altora; în aceasta trebuie să urmărim natura, aducând mediului social servicii comune, prin îndatoriri reciproce, dând și primind, cu meșteșugul, mintea și priceperea să strângem legăturile sociale ale oamenilor între ei”¹³.

Pentru Seneca, „calea de mijloc, într-adevăr anevoioasă”, se instituie în datoria unei vieți măsurate, cumpătate, care asigură liniștea. „Mă întrebi care trebuie să fie limita averii cuiva? Mai întâi să aibă cât îi trebuie; apoi cât îi este necesar”, răspunde el tânărului Luciliu. Apoi, prelungind povața spre un final, oricum, previzibil, arată: „De ce să agonisesc bogății, uitând că omul e o ființă trecătoare?”¹⁴.

Immanuel Kant a creat cea mai elaborată doctrină a datoriei. Domeniul datoriei kantiene este *sollen* – *ceea ce trebuie să fie*, un domeniu separat, rupt de tot ce înseamnă viață concretă, interes, înclinație, pasiuni, sentimente, domeniu guvernat de legea morală, la rândul ei, dat aprioric al rațiunii și al voinței bune, autonome. Datoria ia forma poruncitoare, constrângătoare, a imperativului categoric, astfel formulat, încât să configureze un univers ideal, de o moralitate pură: „Acționează astfel încât maxima voinței tale să poată oricând valora în același timp ca principiu al unei legislații universale”¹⁵.

Universalizarea imperativului categoric, faptul de a deveni expresia unei moralități acceptate și practicate de *toți oamenii* și de *fiecare om*, sunt posibile, pentru Kant, datorită faptului că ființa umană, înzestrată cu rațiune, are o voință autonomă, care își dă ea sieși legea morală, iar împlinirea datoriei devine datorie de dragul datoriei. Lipsa oricărui amestec al lumii sensibile, al interesului, al

pasiunilor, care, prin varietatea și posibila lor imoralitate, ar împiedica generalizarea poruncii, este condiția care face posibilă extinderea ei la toate ființele umane.

Explicațiilor date datoriei de către predecesori, având izvorul în *bine*, *plăcere*, *transcendență*, *interes*, *obligație*, Kant le opune necesitatea constrângătoare a *legii morale*, a *legii datoriei*, proprii pentru voința oricărei ființe raționale finite. „Datorie și obligație sunt denumirile pe care numai noi trebuie să le dăm raportului nostru cu legea morală”, precizează el.

Idealul moralei perfecte, al omului, ființă absolut perfectă, sunt țintele spre care s-a înălțat Kant, înălțând la absolut, cum n-a făcut-o niciun filosof, și morala și omul, cu riscul pierderii contactului cu lumea reală, imperfectă, cu oamenii reali, imperfecti. Omul real, cel care își face datoria, este omul viu, cu sentimente, pasiuni, cu suferințe, dureri, bucurii și înclinații, pe când omul datoriei kantiene este mortificat, gol sufletește, fără bucuria împlinirii datoriei morale. De aici, criticile ce i-au fost aduse.

De ce a apărut datoria în viața oamenilor și a comunităților umane? Ce legătură este între aceasta și sensul vieții?

Viața socială a impus, de la începuturile ei, relații interumane, ca o condiție a supraviețuirii comunității restrânse sau mai extinse. Bunăoară, în lupta pentru a câștiga prada, timp în care aceasta le scapă, în mintea a doi humanoizi, așa cum îi imaginează psihologul francez, Levis Mirepoix, începe să licărească un surâs, o mișcare, vagi, de sociabilitate, urmate de un salut, chiar dacă neîncrezător. Faptul că trebuie să trăiască, ei și familiile lor, îi obligă la a ceda, la a-și reține mișcărilor, îi învață să aștepte. Deci, arată Levis Mirepoix, „*Instinctul de conservare*, care avertizează, *instinctul social*, care tatonează, *șiretlicul*, care acordă credit celuilalt pentru a obține mai binele pentru el, *constrângerea*, care frânează, au creat rudimentele politetiei”¹⁶, care (politețe) reprezintă, de fapt, începutul conviețuirii sociale, umane, începutul civilizației.

Viața în orice comunitate umană impune relații reciproce, între membrii ei, pentru satisfacerea trebuințelor de supraviețuire și de viațuire, până la forma înaltă a acestora, cumulate în ceea ce se numește, astăzi, calitatea vieții. Viața în societate înseamnă apropiere, schimb de servicii, întrajutorare, contacte și contracte, în care oamenii se

angajează, se obligă, reciproc, în îndeplinirea unor sarcini. Datoria este, în acest context complex, factorul care exprimă unitatea între sinele individual și „celălalt”, semenul său sau comunitatea, în ansamblu, este „revărsare spre semenii” (Ioan Morar). Viața în comunitate cuprinde, inevitabil, asperități, neînțelegeri, conflicte ale relațiilor dintre oameni, „genuni și zări aurii” dar, deasupra acestora, societatea trebuie să supraviețuiască și să supraviețuiască; altfel, o comunitate, teatru al unui conflict permanent, este sortită pieirii.

Datoria, în sens general, desemnează obligațiile omului în societate. După timp și concepții, ea are priorități diferite. Datoria este o problemă care intră în normele sociale, aparține normativității morale a existenței omenești. Îndeplinirea datoriei implică o relație între scopuri, interese personale, pe de o parte, și interese, scopuri generale, ale statului, ale unui grup, clasă, pătură socială sau partid, pe de altă parte. În sensul de *datorie morală*, domeniul ei este resortul *conștiinței morale*, implică efortul, străduința omului de a o împlini. Despre ea, Seneca spunea că este imaginea omului care „face tot ce va socoti că este moral, chiar dacă aceasta este greu, chiar dacă l-ar păgubi, chiar dacă l-ar primejdi”¹⁷.

Cu interiorizarea datoriei, omul își asumă alcătuirea socială, cu regulile și legile ei, fără a mai simți constrângerea, pe care și-o impune, ca pe o povară. Este ceea ce se cheamă „simțul datoriei”. Acesta, „la naștere în procesul de inculcare a ordinii sociale, este o formă de recunoaștere a datoriei față de comunitate și, reciproc, de recunoaștere a statului ca membru al comunității. Auto-constrângerea presupune gesturi «reflexe», proprii unei etici profesionale sau civile (...). În mod curent, un asemenea comportament este asimilat unei credințe (religioase sau politice), unei educații («buna creștere»), iar rutinizarea este proba elocventă a interiorizării ordinii sociale. Obligația poate merge până la *dăruirea de sine, la devotament*”¹⁸.

Ce este sensul vieții și cum se „întâlnește” el cu datoria? A da sens vieții, în înțelegerea comună, înseamnă a-i da o orientare, a o înscrie pe o anumită direcție. Ajuns la conștiința de sine, individul își pune o problemă crucială: care este *rostul* meu în viață? Cu alte cuvinte, care este *menirea* mea, cum îmi *justific* existența?

Sensul vieții este operă individuală, pe care

își pune semnătura fiecare individ. El este, în același timp, profund ancorat într-o anumită epocă, în prioritățile care o domină. Opțiunea unui individ pentru o direcție sau alta a vieții depinde de o anumită concepție despre lume și viață, de valorile care i-au devenit proprii, de dorințele și înclinațiile sale. La rândul său, mediul social are valori, direcții de evoluție, necesități proprii. Reușita, în realizarea proiectului pe care îl reprezintă sensul vieții, latura sa subiectivă, depinde, major, de interferențele dintre aceasta și „oferta” societății, latura obiectivă a acestuia.

Viteza vremurilor, schimbările bruște ale situațiilor pun în dificultate viața și decizia asupra sensului ei. Răsturnări sociale și politice, de anvergura revoluției, produc transformări fundamentale în sistemul de valori, în idealurile societății și ale oamenilor. Noi împrejurări solicită omul din noi perspective. Datoria, concept valoric, reprezintă un *mod de a trăi, de a înțelege rostul vieții* prin activitate. Ambele, atât sensul vieții cât și datoria, sunt provocări la adresa omului, cer o viață activă, care îl impulsionează la invenție, la descoperire și depășirea de sine. Racordarea la noi cerințe ale societății, ale locului de muncă, ale vieții private, este un proces dureros, care, dacă nu împiedică, poate temporiza proiectele, succesiunea și tipul datoriilor, ce reprezentau „corpul”, conținutul sensului vieții.

Nepregătit de a comuta, rapid, de la un tip de valori la altul, de la o muncă la alta, de la un stil de viață la altul, individul poate fi învins de avalanșa schimbărilor, ajungând în situația de a abandona ținta de viață pe care și-o făurise cu migală. Este evident că istoria, cu răbufnirile ei, cu forța demolatoare a acestora, poate „mătura” idealuri de viață și adesea le mătură, distrugând direcții cruciale ale existenței umane. „De împrejurările istorice, ca și de capacitatea noastră de reacție în fața istoriei, depinde sensul vieții”¹⁹, arată C. I. Gullian, ceea ce se traduce prin știința de a valorifica oportunitățile noi apărute, de a reorganiza, altfel, dacă este nevoie, viața însăși, de a da o altă orientare sensului ei.

În acest scop, școala, universitatea, educația, viața însăși, toate trebuie să treacă prin schimbări structurale, de esență, prin care să dea, ca „produs final”, un tânăr, mai târziu, chiar un adult, mai apt să traverseze, cu mai mult succes, astfel de momente. Dinamica, atât de schimbătoare a epocii actuale,

necesită formarea unui om mai activ, mai predispus la nou, la schimbare, impune noi datorii familiei, școlii, societății.

Dar datoria de a fi fericiți, ca sens al existenței umane? Da, dar nu numai sub forma „Trăiește-ți viața!” sau „Prinde clipa!”, „formule” prin care pare că sensul existenței și cortegiul datoriilor, prin care acesta se împlinește, s-a prea mutat în superficial, efemer și senzație, în așa-zise „noi experiențe”, care coboară semnificația *umană* a vieții. Păreră noastră? Da, datoria și dreptul de a fi fericiți, căci datoria implică și drepturi, dar putem da sens existenței cu sentimentul *bucuriei simple*, care „nu este o simplă prelungire a plăcerii, cum este satisfacția”, spune Alexandru Surdu, ci este o stare de spirit, o trăire durabilă, care se poate repeta «o dată sau de mai multe ori», cum zice Noica, chiar în lipsa plăcerii și a celor care o determină²⁰.

Sensul autentic al existenței umane se înalță pe scara datoriilor, căroră omul le răspunde, îmbogățindu-și viața și aducând un adaus, oricât de mic, la viața semenilor săi. Este contribuția lui modestă la progresul umanității, un progres rezultat din bucurie și tristețe, din succes și eșec, din suferință și stare de bine. Umanitatea sensului existenței rezidă nu în orizontul închis al fericirii personale, egoiste, contrar socialității înăscute a omului, ci în iradierea, deschiderea acestuia în afară, altfel fiind straniu, cum remarcă Aristotel, din a face dintr-un om perfect fericit un solitar.

Valorile care dau conținut sensului unei existenței se regăsesc în calitatea respectivei

ființe umane, în demnitatea ei. Lumea globală, care atomizează societatea, fărâmițează viața omului, îl umilește, supunându-l fricii, riscurilor de tot felul, reprezintă un atac la integritatea și demnitatea umană. Într-o lume fără repere, aflată în continuă goană spre niciunde, oamenii au nevoie de stabilitate, o caută, încă. Mulți, tot mai mulți, o găsesc în valorile absolute, în Dumnezeu. Credința în Dumnezeu și recunoașterea iubirii Lui față de ei, dau sens uman existenței lor, un sens întemeiat pe muncă neobosită, onestă, pentru împlinirea datoriei pe pământ, în slujba semenilor.

Lumea noastră, o lume care «și-a ieșit din țâțâni», așa cum caracteriza, de asemenea, Hamlet lumea vremii sale, poate fi „repusă la locul ei”, dacă mai poate fi repusă, printr-o conștientizare a pericolelor care o pasc, printr-o acțiune unită a oamenilor, a tuturor, conducători și conduși, de a le preveni sau de a reduce efectele lor distrugătoare. O bombă nucleară, cu ciuperca sa acoperind lumina soarelui, un virus molipsitor, adevărată bombă, dar biologică, pot anihila viața și sensul ei, făcând ca din om, cu greu să se mai găsească, mai târziu, acea rămășiță, «un pumn de lut».

Când și-a pierdut încrederea în sine și în ceilalți, din totdeauna, omul s-a întors la valorile absolute, a așteptat ajutorul cerului. În lumea de azi, sunt atât de multe mijloace de distrugere, că pământul ar putea fi aruncat în aer de câteva ori. Împotriva setei de dominație, a lăcomiei celor puternici, este datoria celor mulți de a-i opri. O vor face?

Note

1. Zygmunt Bauman, *Etica postmodernă*, Timișoara, Editura Amarcord, 2000, p. 6.
2. *Ibidem*, p. 6-7.
3. Marin Aifincă, *Perspective filosofice*, București, Editura Academiei, 1911, p. 18-19.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei R.S.R., 1975, p. 1016.
5. Ioan Morar, *Hamlet, prințul marilor dileme*, Prefață Bartolomeu al Clujului, Cluj-Napoca, Editura Ecclesia, 2010, p. 85.
6. Pierre Larousse, *Grand Dictionnaire Universel*, Paris, Administration du Grand Dictionnaire Universel. f. a., p. 626.
7. *Ibidem*, p. 1196
8. *Ibidem*, p. 626
9. A. Littlefield, Adams & Co., *Dictionary of Philosophy*, Quality Paper Book, 1965, p. 85.
10. Aristotel, *Etica nicomahică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 229.
11. *Ibidem*, p. 12.
12. Cicero, *Despre îndatoriri*, Biblioteca filosofică, București, Editura Științifică 1957, p.43.
13. *Ibidem*, p. 48.
14. Seneca, *Scrisori către Luciliu*, București, Editura Științifică, 1967, pp. 5 și 39.
15. Immanuel Kant, *Întemeierea metafizicii moravurilor și Critica rațiunii practice*, Traducere, studiu introductiv, note și indicii de Nicolae Bagdasar, București, Editura Științifică, 1972, p. 118.
16. Levis Mirepoix, *La politesse. Son role, ses usages. Suivi d'une Physiologie de la politesse*, Les Editions de France, Paris, 1937, p. 257.
17. Seneca, op. cit. p. 221
18. Mihai Dinu Gheorghiu, «Executați siliți» și «căzuți la datorie». Familii de cuvinte în perspectiva unei sociologii a creditului, în vol. *Datoria. Perspectivă multidisciplinară*, coord. Ana Bazac, București, Editura Academiei Române, 2012, p. 145-146.
19. C. I. Gulian, *Antropologie filosofică*, București, Editura Științifică, 1972, p. 166.
20. Alexandru Surdu, *A sufletului românesc cinstire*, București, Editura Renaissance, 2011, p. 121-122.

CULTURA MUNCII ȘI CULTURA ÎNTREPRINDERII - FACTORI DE MODELARE AI PERSONALITĂȚII UMANE

Dr. Maria COBIANU-BĂCANU

Cuvinte cheie: muncă, întreprindere, personalitatea umană, modele de comportament
Key words: *work, enterprise, human personality, patterns of behavior*

Abstract

The study analyses, from a sociology perspective, work ethic and enterprise ethic, as training factors for the human personality, throughout history and at present. The study presents aspects of the relationship between youth professional training, the technical-scientific perspective and training in the humanities and arts. The indestructible link between work ethic, the workers and enterprise ethic, which they create and represent, is obvious. All those passionate about their work, interviewed in the hundreds of field research sessions in the country, identified themselves with the organization where they worked, thinking of it as "their home".

Titlul comunicării de față a constituit o temă de cercetare pe care am defrișat-o pe la sfârșitul anilor '80, ai secolului trecut, constituind un subiect de bază pentru stimularea creșterii eficienței activităților productive și a oricărei activități general umane. Pe atunci, munca era, într-adevăr, onorată, prețuită, nu neapărat prin modul cum era remunerată, remunerație care nu ajungea nici atunci la satisfacerea așteptărilor lucrătorilor, ci ca activitate umană care îi conferă omului un mod de trai onest, cinstit, dar și mândrie, demnitate și sentimentul de satisfacție a lucrului făcut cu brațele și mintea sa. Însă, după marea schimbare de axă a evoluției societății noastre din 1989 și trecerea formală, pur afirmativă, la societatea capitalistă, fără niciun fel de bază reală economică, organizatorică, managerială și legislativă, munca propriu-zisă a intrat în derizoriu. Locul ei, l-au luat, în cele mai multe cazuri, activitățile speculative și, în primul rând, un comerț haotic, de tarabă, manifestat în apariția de chioșcuri și buticuri, mai ales la sate, cu tot felul de mărunțișuri, care aduceau întreprinzătorilor lor un câștig rapid și sporit de câteva ori, pe seama spolierei sătenilor. Distrugerea întreprinderilor industriale, prin privatizare sau vinderea lor pe nimic în afara țării, uneori numai pentru transformarea lor în fier vechi, distrugere ce s-a repetat și cu structurile fizice ale cooperativelor agricole de producție și ale altor unități de stat, a avut drept consecințe creșterea șomajului și destrămarea sistemului relațiilor de producție și sociale în societate. Scopul multor „întreprinzători” mărunți, de atunci, părea să nu mai fie munca specializată, calificată, de producere și creare de bunuri mate-

riale și sociale, ci câștigul prin orice mijloc. Societatea capitalistă, mult clamată pentru binefacerile ei, în țara noastră, începea să se construiască pe temelii greșite și așa a rămas, în multe locuri, până astăzi. Economistul Nicolae Belli arăta, în volumul *Tranziția mai grea decât un război – România 1990 – 2000* (București, Editura Expert, 2001), că primii guvernanți „au pus strâmb primele cărămizi la temelia tranziției și „că pierderile suferite de România în primul deceniu de tranziție la economia de piață sunt mai mari decât pierderile materiale pe care i le-a provocat nu un război, ci ambele războaie luate împreună” (p. 8).

Munca, activitatea care l-a creat pe om, în sensul dezvoltării acelor caracteristici fizice și intelectuale ce-l specifică în raport cu restul lumii vii, și-a pierdut coroana pe care o purta pe cap. O mare parte a lucrătorilor intră în șomaj și, cel mult, li se dă un ajutor de șomaj. Însuși cuvântul muncă este tot mai rar în limbajul cotidian. Despre muncă și muncitori nu mai vorbește nimeni, nici guvernanții, care i-au îndemnat pe oameni să plece în lume să-și găsească de lucru, nici mass-media, care excelează în publicitatea pentru distracții, weekend-uri, vacanțe, concerte și divertismente peste măsură. Să fii bine înțeleasă. Nu exclud aceste evenimente necesare din viața noastră, dar exagerarea lor, într-o perioadă în care majoritatea oamenilor protestează că nu au locuri de muncă și cu ce trăi de la o zi la alta, supralicitarea lor mi se pare o excentricitate imorală. **Or, munca, această activitate umană, prin care omul s-a înălțat deasupra celorlalte specii, a fost, este și va rămâne singurul izvor de creație a tuturor bunurilor materiale, spirituale și culturale.**

Prin ea, omul își asigură perenitatea și nemurirea în scurgerea vremii. Este știut că întreaga istorie a dezvoltării culturii și civilizației umane este rodul muncii, al activității creatoare a omenirii, în afara căreia nu am fi putut să ne bucurăm de întreg tezaurul cultural și material lăsat moștenire de predecesorii noștri.

În ultimele decenii, datorită progresului științific și tehnic și revoluției Informaticii, Tehnologiei și Comunicării, munca fizică a cedat, în proporții crescânde, locul muncii intelectuale, în care se specializează majoritatea membrilor societății. Învățarea digitală s-a extins în proporții nebănuite, în școală și în societate. S-a constituit o reală categorie de vârf a informaticienilor. Parte a acestora va participa la crearea sistemelor formale, a programelor necesare funcționării roboților, iar unii liceeni, împătimiți de calculator, iau medalii de aur și primesc oferte de burse și acces în universitățile occidentale, în urma concursurilor la nivel internațional, ca urmare a reușitei pe primele locuri la Informatică.

Toate aceste mutații revoluționare, ce au avut loc și continuă să se amplifice în societatea noastră, vor determina profunde schimbări și procese în concepția despre muncă și autorii ei.

Cultura muncii

Îmbinarea acțiunii de profesionalizare, sau de formare profesională, cu cea de ridicare a nivelului general de instrucție și educație conduce spre o nouă înțelegere, mult mai integratoare, a pregătirii omului ca om al muncii. Este ceea ce noi numim **cultura muncii**, concept care cuprinde, în întregul lui, procesul de formare și modelare a omului muncii, din cea mai fragedă vârstă, până la maturitate și la încheierea vieții. Cercetările de teren realizate în diferite domenii de activitate, ne-au condus la ideea că bazele culturii muncii se pun în familie. De la mamă și de la tată, de la frați și de la surori, de la cei din jur, copilul, tânărul își formează, inițial, o reprezentare, apoi, o idee și o concepție despre muncă. Faptul că un copil, care vede că în casă se muncește și se vorbește despre muncă, își definește propriul lui joc „muncă”, așa cum am auzit și eu de la unul dintre ei, este relevant pentru interiorizarea, la nivelul capacității sale de gândire, a ideii de muncă. Ulterior, el va face muncă fizică sau intelectuală reproducând cele trăite în copilărie. Cu aceste modele va intra în viață, în cea de

școlar, de meseriaș sau de specialist la locul de muncă. De aceea, educația și pregătirea profesională, prin școală, trebuie să aibă și o puternică semnificație axiologică, adică, să insiste asupra educației valorice sau a învățării valorilor, așa cum se învață cititul și socotitul, valorile fiind axul central al întregii vieți.

Cultura muncii include bagajul de cunoștințe despre muncă, imaginea și atitudinea față de muncă din copilărie, tinerețe și, apoi, ca profesionist format. În sistemul școlar, tânărul se pregătește pentru o meserie sau profesie pe care învață să le exercite, atât teoretic cât și practic, formându-și deprinderi, abilități specifice acestora, în atelierul de lucru. În întreprindere sau în instituția în care va lucra ca angajat, el trece la un alt stadiu al culturii muncii, cel al executării ei pe baza celor învățate de acasă și din școală. Se constituie, astfel, *temeiul piramidei culturii muncii*. Cu cât acest temei este mai larg, cu atât performanțele în muncă vor fi mai mari. Deci, stadial analizând lucrurile, cultura muncii se formează, în principal, în trei instituții fundamentale: în procesul natural de educație în familie, sistematic în școală și *learning by doing* (văzând și făcând) la locul de muncă. Concordanța educației pentru muncă dintre cele trei verigi va constitui cheia succesului în construirea unei solide culturi a muncii, modelatoare a caracterului uman. Piramida culturii muncii va avea piscuri înalte, în funcție de profunzimea componentelor ei. Dar această piramidă își schimbă și structura. Dacă în timpul revoluției industriale *baza largă a piramidei* o constituiau țăranii veniți din sate, muncitorii de la oraș, cu nivel școlar scăzut sau cu școală profesională, *vârful ei*, mai puțin numeros, îl formau cadrele cu studii medii, tehnice și superioare. În timpul revoluției tehnico-științifice și al revoluției Informației Tehnologiei și Comunicării (IT&C), baza și vârful ei se răstoarnă ca pondere. Baza este formată din cei cu studii superioare, cu specializare și expertiză, iar la vârf vor fi cei cu studii liceale și tehnice.

În cultura muncii intră, cum am arătat mai sus, în primul rând, **pregătirea valorică a copilului**. De ce aceasta? Pentru că lumea în care trăim este, în ultimă instanță, o lume a valorilor și, în funcție de ele, se realizează întreaga activitate umană. Stăruirea asupra educației valorice, care se învață, ca orice element de cunoaștere, este necesară deoarece comportamentul în muncă, având la bază

valorile de bine, adevăr, frumos, dreptate, solidaritate etc., contribuie la umanizarea omului, la creșterea calității vieții lui. Iar dacă plecăm de la afirmația potrivit căreia calitatea vieții constă nu atât în durata ei, ci în „excele-nța” ei, atunci este legitim să ne punem problema cum contribuim la „excele-nța” vieții noastre și a celor din jur, prin modul cum ne facem meseria, profesia. Pregătirea axiologică, valorică a tânărului reclamă învățarea lui că munca este o necesitate umană, o nevoie să se manifeste ca om, să se exprime ca individualitate și potențialitate. Munca este un mod decent de a trăi în societate, care onorează și înobilează, dezvoltă și perfecționează ființa umană, îi conferă un loc, un statut în societate, dar și demnitate.

Pregătirea profesională, învățarea unei meserii sau profesii, în care individul își însușește bazele teoretice și practice ale viitoarei meserii sau profesii, este o altă coordonată a culturii muncii. Temeinica pregătire profesională definește bunul meseriaș sau specialistul, care știe cât mai mult în domeniul său de referință. Meseriașii și specialiștii de înaltă clasă se identifică cu propria lor profesie și se mândresc cu ea. Așa se explică faptul că unii dintre ei își pun numele pe produsul muncii lor. Sunt preocupați permanent de ridicarea nivelului de calificare, de pregătirea cu tot ce apare nou în domeniul lor de activitate. Iar depășirea prin studiu și amplă documentare din cărți și reviste de specialitate a propriului domeniu și trecerea spre domenii adiacente, ne face să vorbim despre policalificare, cu efecte benefice în creșterea competenței profesionale și a performanțelor. În zilele noastre, cum sectoarele de muncă încep să comunice, iar munca și obiectul muncii devin tot mai complexe, apare nevoia pregătirii tehnice și științifice continue, care să depășească orizontul profesional strict specializat, însușit în școală și, atunci, alături de și complementar pregătirii profesionale se impune, ca preocupare de-sine-stătătoare și continuă, pregătirea tehnico-științifică.

Orizontul tehnico-științific răspunde nevoii de integrare a științelor, de interdisciplinaritate, de gândire a întregului prin conexiuni tot mai largi. Niciun specialist din zilele noastre nu își mai poate reduce aria de pregătire numai la domeniul său restrâns de muncă, numai la ceea ce a învățat la școală sau la facultate, dacă vrea să rămână pe post sau să obțină un nou post. Spargerea granițelor și depășirea lor prin însușirea a noi

domenii înrudite și up-gradarea informației sau a cunoștințelor devine regula continuității la locul de muncă și a promovării profesionale. Specializarea prin cursuri organizate, documentare personală, schimburi de experiență, în țară sau peste hotare, prin primirea de granturi de specializare, întregesc nevoia de integrare a pregătirii de specialitate într-o largă viziune tehnico-științifică.

Pregătirea umanistă încorporează pregătirea profesională și tehnico-științifică. Ea conduce la formarea armonioasă a omului muncii. Îl sensibilizează la marile opere de artă ale omenirii, la literatură, muzică, pictură, sculptură, arhitectură, îi îmbogățește personalitatea umană, o face aptă nu numai să fie mai productivă, mai eficientă, dar să și trăiască în lumea valorilor de bine, frumos și adevăr, pe baza cărora s-au construit cultura și civilizația umană.

Sensibilizat la aceste valori fundamentale, omul muncii le poate interioriza în însuși procesul său de producție, încercând să creeze produse materiale, tehnice, intelectuale, ghidat de nevoia de frumos, moral, adevăr, de trăire în comun și chiar de bine public. Cu cât mai mulți oameni vor avea la locul lor de muncă drept stele polare valorile, cu atât ei vor contribui mai mult la construirea unei vieți mai frumoase, mai bune, mai umane pentru toți.

Având în vedere că în perioada actuală, în iureșul globalizării, europenizării și al valului fără precedent al emigrării, patria și națiunea sunt tot mai puțin prețuite, de unii chiar ridiculizate, fiind socotite vetuste, considerăm că atât familia, școala, cât și mass-media **trebuie să se ocupe, cu grijă și delicatețe și de sufletul tinerei generații, modelându-l și în spirit național și patriotic, însuflându-i respect și mândrie pentru valorile culturii naționale, pentru istoria poporului român. În acest fel, vom construi și buni cetățeni, devotați țării și gliei pe care s-au născut și au crescut.** Altfel, libera circulație a românilor spre toate azimuturile sau ceea ce noi numim „des-țărarea țării”, prin reducerea dramatică a populației (după datele statistice, cu circa 3 milioane, în ultimii ani!), pune în termeni severi statutul nostru de țară care mai poate exista pe harta Europei și a lumii.

Reflectând aspecte, coordonate definitorii ale omului muncii exprimate în educația valorică, pregătirea profesională, orizontul tehnico-științific, pregătirea umanistă și

educația în spirit patriotic și național, am descifrat, în același timp, principalele componente ale culturii muncii. În fapt, cultura muncii semnifică sinteza, chintesența acestora, modul în care ele fiind asimilate de fiecare individ, în procesul de muncă, a unei munci de o viață întreagă, determină modelarea sa ca personalitate cu trăsături specifice. În acest caz, se confirmă încă o dată, dar la nivelul secolului al XXI-lea, că munca îl creează pe om, îi conferă nume și renume, mai ales, când el oferă și ceva „extra”, adică, ceva ieșit din comun.

Actuala revoluție IT&C adâncește viziunea sistemică asupra lumii și materiei, reclamă nevoia de interdisciplinaritate pe plan teoretic și de policalificare pe teren practic. Conexiunile dintre domenii și, implicit, dintre științe și apariția unor noi științe de graniță, largesc câmpul culturii muncii și al înțelegerii holistice a fenomenelor lumii materiale și sociale, cresc flexibilitatea, inventivitatea și posibilitatea creării de noi mijloace de cunoaștere și de acțiune asupra lumii și, în același timp, în folosul omenirii, bineînțeles, dacă decidenții naționali și globali sunt ghidați de rațiune și de valorile de mai sus.

Implicațiile culturii muncii în viața individului și în viața socială sunt multiple. O profundă și amplă cultură a muncii trebuie să conducă, pe plan subiectiv, la cultul pentru muncă și respect pentru oamenii muncii, iar pe plan obiectiv, la crearea unei civilizații bazate pe muncă, pe efortul personal și colectiv de depășire și autodepășire continuă.

Dar, din nefericire, realitatea din zilele noastre, relevă că, în țara noastră, nu e promovată nici cultul pentru muncă, nici respectul pentru oamenii muncii, care sunt puși în situația să protesteze zile și luni în șir, fie iarnă, de le îngheață sufletul, fie vară caniculară, de se topesc de căldură pe străzi, împotriva unui șef de stat care vrea să se eternizeze la putere, sfidând voința lor nestrămutată.

Cultura întreprinderii

În strânsă dependență de cultura muncii, se constituie cultura întreprinderii, sintagmă în care cuvântul „întreprindere” nu mai semnifică exclusiv unitatea de muncă în care se produceau bunuri materiale în societatea socialistă, ci, în cazul nostru, va semnifica un loc de muncă, fie el o unitate producătoare de tehnică, de bunuri materiale, o instituție administrativă, culturală, școală, agenție,

televiziune, redacție, etc., ce funcționează pe baza unei legi și în care se constituie un colectiv de muncă, pe baza unui proiect la care se angajează spre a fi realizat. Întreprinderea unește oameni diferiți ca nivel de pregătire școlară, profesională, ca stare socială sau mediu de viață, rural / urban. Schimbările, înnoirile din cultura muncii, adică, din pregătirea valorică, profesională, tehnico-științifică, umanistă sau din educația patriotică și națională a membrilor ei, nu rămân fără implicații în viața de zi cu zi a colectivului de muncă. Ele se resimt în toate articulațiile acestuia, în modul de muncă, de organizare, de management, dar, mai ales, în calitatea produselor realizate.

Conceptul de cultură a întreprinderii are o încărcătură social-istorică, reflectă o realitate procesuală, ce se realizează, în zilele noastre, în fiecare unitate de muncă. Exprimată sintetic, cultura întreprinderii este definitorie pentru modul de a munci, de a se comporta și de a trăi viața de întreprindere. Este în funcție de un complex de factori și, în primul rând, de cei umani, de modul de raportare la tehnică, la sarcinile specificate în fișa postului fiecăruia, de relațiile de muncă și de conducere. Se construiește și reconstruiește cu fiecare nouă generație de lucrători. De altfel, se poate spune că ea are caracteristicile istorice ale tipului de lucrători și ale uneltelor cu care ei muncesc.

Cultura întreprinderii este diferită de la o orânduire la alta, de la o etapă istorică la alta, chiar de la o întreprindere la alta. Principalii ei indicatori sunt: gradul de tehnicitate (la cele care produc bunuri materiale cu ajutorul tehnicii), nivelul de pregătire profesională și culturală, relațiile de muncă, relațiile de conducere, moralul lucrătorilor și sistemul lor de valori, atitudinea față de muncă și satisfacția sau insatisfacția muncii, climatul de muncă. În corelații diferite și în ponderi ce variază de la o întreprindere la alta, acești indicatori vor exprima viața întreprinderii și dinamica ei. Factorii obiectivi, de natură tehnico-economică, se îmbină strâns cu cei subiectivi, oamenii, nivelul lor de pregătire, sistemul de conducere și organizare, tabla de valori după care se efectuează munca.

Trecerea de la o orânduire la alta, care a avut loc în țara noastră, a schimbat din temelii și conținutul culturii întreprinderii, prin renunțarea la sistemul economiei centralizate și adoptarea, fără nicio pregătire sau program strategic, specific sistemului economiei de

piață liberă. Odată cu instaurarea în țara noastră a capitalismului primitiv sau sălbatic, cum a fost caracterizat uneori, prin declararea doar verbală și formală a vechii economii socialiste, coerentă, dar centralizată, în economie de piață, liberă de orice norme, legi specifice și reglementări inerente, s-au declanșat și jaful, specula și inflația, cu tot cortegiul de dezechilibre sociale și inechități, ce au dus la creșterea sărăciei și a foametei în rândul majorității populației și la prosperitatea câtorva sute de miliardari, ce și-au însușit beneficiile falsei economii de piață, instituită în pripă.

În analiza culturii întreprinderii, putem vorbi de un „soft” și de un „hard” al ei. *Softul*, în concepția noastră, îl constituie oamenii, cu trăsăturile lor profesionale, culturale, morale, atitudinea față de muncă, față de șefi și colegi, satisfacția, mândria de a fi membri ai colectivului sau reversul acestora. *Hardul* privește asigurarea organizatorică a bazei tehnico-materiale și economice a unității, mai ales, dacă este vorba despre o unitate productivă. Ea este necesară, însă și în celelalte instituții, înființate conform legii, subliniind însă că ponderea acestui indicator este diferită de la un tip de unitate la altul. Odată asigurate condițiile tehnico-materiale și economico-financiare, ceea ce se impune cu stringență este luarea în considerație a factorului uman, a oamenilor, creatorii reali ai producției, pentru că **orice întreprindere, fie ea producătoare de bunuri materiale, unelte, tehnică electronică sau bunuri culturale, spirituale, informații este o uzină vie, cu propria sa viață, cu propriul ei stil de lucru sau de soluționare a problemelor curente, tehnice, sociale, morale, de comportament, cu modelele sale specifice, cu care se prezintă pe piața internă sau externă.** Însuși numele și renumele brandului ei este reflexul culturii întreprinderii, izvorâtă din cultura sau nivelul înalt de pregătire profesională și exigență morală față de calitatea produselor create de lucrătorii ei.

Imperativul sociologic „*Putting People First*” („Oamenii, înainte de toate !”) își arată întreaga eficacitate într-o întreprindere modernă, de vârf, cu activități complexe, în care lucrătorii și conducătorii sau managerii, având o cultură a muncii „de vârf”, cooperează și colaborează, atât în execuție, cât și în luarea deciziilor, schimbând, astfel, în bine, climatul de lucru și atmosfera generală. Ținuta oamenilor, limbajul lor, relațiile interpersonale dintre ei, sunt indicatori demni de luat în considerație pentru a ajunge la o adecvată cunoaștere a rădăcinilor reușitei firmei. Orice colectiv de muncă înalt productiv și coeziv are o puternică funcție civilizatorie asupra fiecărui membru și asupra tuturor. Construirea internă a colectivului este atât de solidă încât cine nu se înscrie în trendul comportamental, devenit obicei sau regulă, este eliminat sau se elimină singur. Aici, se dovedește forța modelatoare a colectivului, a întreprinderii ca întreg. Oamenii de vârf ca nivel de exigențe profesionale, tehnice, morale au o dimensiune comună: nevoia de civilizație. Cultura întreprinderii se impune nu numai în calitatea și designul produsului, în stilul de muncă și de relații umane, dar și în profilul și fizionomia lucrătorilor ei, în sistemul de valori morale și general umane pe care le imprimă în personalitatea lor, înscriindu-i pe o treaptă superioară a civilizației și modernității.

Ajungând aici, este evidentă legătura indestructibilă dintre cultura muncii, a autorilor ei și cultura întreprinderii, pe care ei o făuresc și o reprezintă. Toți pasionații și împătimiții în munca lor, cu care am stat de vorbă în zecile și sutele de cercetări de teren efectuate în țară, ca și cercetătoare, se identificau cu instituția în care lucrau, pe care o considerau „casa lor”. Aceasta era expresia care arăta forma supremă a lor de a se contopi sau identifica cu munca lor. Câți mai sunt astăzi aceștia? Numai o nouă cercetare ne-ar putea lămuri.

DIGITIZAREA COLECȚIEI ECLEZIASTICE DE LA CATEDRALA ORTODOXĂ DIN SFÂNTU GHEORGHE, JUD. COVASNA

Dr. Adela KOVÁCS, Dr. Dan BUZEA, Drd. Sebastian PÂRVU,
Cristina FELEA, Florin HERȚEG, Eugenia FILIP

Cuvinte cheie: digitizare, bază de date, colecție ortodoxă, patrimoniu mobil

Key words: *digitising, database, orthodox collection, mobile heritage*

Abstract

Romanian parish collections include numerous objects of worship belonging to medieval periods, modern and contemporary. Orthodox Cathedral from Sfântu Gheorghe, Covasna County, performed a hard work for collecting the objects of ecclesiastical type from Orthodox parishes throughout Covasna County, so that the present collection has more than 1000 objects.

It consists of icons (on wood, glass, canvas), various religious objects, previously used on Orthodox parishes altars and parts of the iconostasis. They represent various biblical characters and scenes. The collection consists of donations to Sfântu Gheorghe Cathedral include several types of ecclesiastical pieces. Other religious items included in this collection is related to mobile inventory that was used during the service to the Church, and crucifixes, candlesticks, bowls and discs, censers, priestly vestments, church flags (banners). Their recovery was a huge benefit for cultural and religious history of southeastern Transylvania.

In order to make an evidence for these priceless objects, the National Museum of Eastern Carpathians had the initiative to write a project, which was financed by the Administration of Cultural National Fund (Administrația Fondului Cultural Național). The target was for 300 objects and books, which were selected, analyzed, measured, described, analyzed from the preservation point of view, and photographed. At the end, I was made a database, which contains all the information gathered on each object. The value of this project is underlined by the fact that the group of pieces is varied in terms of exceptional rarity, their age and their importance for the religious history of southern Transylvania.

Colecțiile parohiale din România cuprind numeroase piese de cult ieșite din uz, aparținând perioadelor medievală, modernă și contemporană. Catedrala Ortodoxă din Sfântu Gheorghe, județul Covasna, a efectuat o muncă asiduă de colectare a pieselor patrimoniale ecleziastice din cadrul parohiilor ortodoxe de pe tot cuprinsul județului. Cercetările din parohiile covășnene au prilejuit recuperarea unui lot considerabil de obiecte aparținând domeniului ecleziastic de sorginte ortodoxă, de peste 1000 de piese. Acesta se compune din icoane (pe lemn, sticlă, pânză), diverse obiecte de cult folosite anterior pe altarele ortodoxe din parohii, precum și piese de iconostas.

Colecția constituită din donații de către Parohia Ortodoxă I Sf. Gheorghe cuprinde mai multe tipuri de piese ecleziastice. Icoanele, aproximativ 190 de piese, sunt extrem de valoroase, fiind pictate manual pe sticlă, lemn sau pânză. Acestea reprezintă diverse personaje și scene biblice. Alte obiecte de cult cuprinse în această colecție sunt legate de inventarul mobil, care era folosit pe parcursul slujirii în biserică, precum crucifixe, sfeșnice, potire și discuri, cădelnițe, veșminte preoțești, steaguri bisericești (prapori). Recuperarea lor a fost un mare beneficiu pentru istoria culturală și ecleziastică a sud-estului transilvănean.

Începând cu anul 1992, unele dintre acestea au fost expuse în expoziții, dintre care menționăm: *Muzeul Spiritualității Românești – expoziție permanentă*, deschisă publicului și *Mărturii de artă și cultură ortodoxă din Episcopia Covasnei și Harghitei* la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti”, 28 septembrie-15 noiembrie 2010, București.

De-a lungul timpului, colaborarea dintre Catedrala Ortodoxă Sfântu Gheorghe și Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, precum și cu ceilalți parteneri, a fost una deosebit de fructuoasă, constând în organizarea unor manifestări culturale, expoziții, simpozioane și mese rotunde.

Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni a derulat o serie de proiecte culturale, unele dintre ele cu finanțare de la Administrația Fondului Cultural Național.

Printre proiectele desfășurate deja menționăm: *„Oamenii sării”* (Buzea, Cîrlănescu 2010, 511-522), *„Tabăra de arheologie experimentală Păuleni Ciuc-Ciomortan, Jud. Harghita”* (Buzea et alii 2010, 523-538), *„Rainbow – Alunecând pe curcubeul cultural ajungem la voi”* (Deák, Felea 2010, 485-510). În anul 2011, s-a diversificat paleta de proiecte culturale propuse, printre ele aflându-se și un proiect axat pe digitizare.

Proiectul **„DIGITIZAREA PATRIMONIULUI ECLEZIASTIC DIN CADRUL COLECȚIEI PARO-**

HIEI ORTODOXE I SFÂNTU GHEORGHE", propus de această dată de către Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, se referă la patrimoniul național mobil, respectiv luarea în evidență a obiectelor de cult ortodoxe și a beneficiat de sprijinul financiar al Administrației Fondului Cultural Național.

Perioada de desfășurare a proiectului a fost 29.07.2011-30.11.2011.

Echipa de proiect a fost formată din: *Adela Kovács* – manager de proiect; *Dan Buzea* – asistent manager; *Sebastian Pîrvu* – consultant de specialitate; *Cristina Felea* – muzeograf; *Eugenia Filip* – conservator; *Florin Herțeg* – fotograf; *Alexandru Kovács* - voluntar; *Hrisia Bărzoiu* – economist; *Maria Munteanu* – economist și *Marius Dănilă* – informatician.

Scopul proiectului a fost realizarea și distribuirea catalogului digital al colecției patrimoniului ecleziastic de la Parohia Ortodoxă I Sfântu Gheorghe.

Dintre obiectivele generale ale proiectului menționăm: 1. Realizarea unei evidențe stricte a pieselor aflate în colecția Catedralei Ortodoxe din Sfântu Gheorghe; 2. Realizarea unui catalog interactiv digital care să cuprindă toate datele cu privire la colecție; 3. Promovarea proiectului de către MNCR la nivel local, național și internațional a catalogului digital interactiv al colecției ecleziastice. Ca obiective specifice, ne-am propus și realizat: 300 fișe de evidență cu indici calitativi și cantitativi ai pieselor aflate în colecție; baza de date cu 300 piese din colecție, cuprinzând indici cantitativi și calitativi, baza de imagini cu fotografiile a 300 piese din colecție; diseminarea rezultatelor prin distribuirea bazei de date pe suport DVD către instituții de cultură, muzee, precum și la parohiile din județele Covasna, Harghita, Brașov.

Grupurile-țintă cărora ne-am adresat au fost preoți, muzeografi, conservatori, restauratori, cadre didactice universitare, cadre didactice din învățământul gimnazial, publicul interesat de istoria locală și istoria ecleziastică, precum și de istoria civilizației și culturii ortodoxe.

Beneficiarii direcți ai proiectului au fost 10 membri din echipa de proiect; parohiile și instituțiile care au primit DVD-ul cu baza de date interactivă. Așadar, ceea ce ne-am propus pe parcursul proiectului se referă la: repertoriul pieselor ce alcătuiesc colecția; analiza și interpretarea datelor cu privire la modul și tehnicile de lucru în realizarea piese-

lor de cult, funcționalitatea acestora; realizarea bazei de date digitală reunind toți parametrii cuantificabili ai pieselor din colecție; realizarea bazei de imagini digitale; catalogul digital interactiv al colecției de piese cultice; publicarea catalogului de piese ecleziastice pe internet; prezentarea catalogului și a tehnicilor de lucru în cadrul unor sesiuni de comunicări, simpozioane, mese rotunde, pentru a stimula și alte instituții de a promova și cataloga patrimoniul ecleziastic de toate tipurile. Toate aceste activități s-au realizat gradual, pe măsura progresului proiectului.

Am pornit în realizarea acestui proiect de la câteva principii generale. În primul rând, obiectele de cult aflate în colecție acoperă o paletă cronologică și culturală largă, fiind reprezentative pentru diversele localități din arealul județului Covasna, de unde acestea au fost colectate, dar și pentru perioada în care acestea au fost produse. În al doilea rând, în România, analizele statistice, prin formarea bazelor de date care să cuprindă indici cantitativi și calitativi, studiind piese reprezentând obiecte de cult scoase din uz, au fost foarte puțin utilizate, deși pot oferi informații utile cu privire la circulația pieselor de cult dinspre, de exemplu, atelierele („Școlile”) de iconari către parohiile ortodoxe, dar și cu privire la evoluția iconografiei, scrierii, culturii ecleziastice în general.

Digitizarea obiectelor de cult reprezintă o prioritate în cadrul activităților de valorificare a patrimoniului din colecția Catedralei Ortodoxe din Sfântu Gheorghe, în primul rând datorită bogăției culturale pe care o reprezintă.

Activitățile proiectului s-au realizat gradual, în funcție de graficul de activități și de graficul de finanțare.

Prima parte a proiectului a fost legată de asigurarea cadrului logistic, prin achiziționarea de materiale necesare derulării acestuia. O importanță deosebită s-a acordat pentru comandarea la o imprimărie a unui Registru de inventar, necesar conform *Ordin nr. 2035 din 18 aprilie 2000* pentru aprobarea *Normelor metodologice privind evidența, gestiunea și inventarierea bunurilor culturale deținute de muzee, colecții publice, case memoriale, centre de cultură și alte unități de profil* (<http://www.cimec.ro/Colectii-Muzeale/pdf/Legislatie/ORDnr2035.htm>). De asemenea, au fost pregătite materialele existente: 3 calculatoare, 1 aparat foto, 1 cameră video digitală, 1 trepied, 1 imprimantă. Această

etapă a fost una și de documentare pe baza fișelor standard, elaborate de Cimec, și pe baza fișelor de conservare întocmite de conservatoarea MNCR Eugenia Filip. A fost realizată și o fișă standard de analiză a pieselor. Au fost elaborate și tipărite materiale informative și de lucru, toate acestea fiind transmise membrilor în echipa de lucru, pe parcursul diverselor întâlniri de către Dan Buzea. Pe parcursul întâlnirilor echipei de proiect, s-au stabilit și atribuțiile fiecărui membru din echipa de lucru a proiectului.

În a doua etapă de desfășurare, respectiv cea de implementare, au fost selectate 300 de piese de patrimoniu ecleziastic (Icoane – 184 de piese; straie și textile – 11; piese de cult – 56; Carte veche - 43; Tablouri - 6). Toate piesele au fost desprăfuite prin tampinare ușoară, în special în cazul icoanelor, sau au fost curățite (după caz), respectând normele de conservare pentru fiecare categorie de patrimoniu în parte, de către Eugenia Filip-conservator. Fiecare piesă a fost fotografiată în ansamblu și în detaliu, cel puțin 3 fotografii pentru fiecare obiect muzeal, de către Florin Herteg - fotograf, ajutat de voluntarul Alexandru Kovács. Fiecare piesă a fost inventariată (sau reinventariată – după caz), a fost scris numărul de inventar pe piesă, fără a afecta partea vizibilă a obiectului de patrimoniu (Eugenia Filip, Adela Kovács, Cristina Felea). Toate cele 300 de piese au fost măsurate (lungimea, lățimea, înălțimea, diametrul și greutatea) și ulterior au fost întocmite 300 fișe de evidență FAE, pentru fiecare domeniu de patrimoniu și categorie de obiect, conform normelor legale aflate în vigoare (Sebastian Pârvu, Adela Kovács, Alexandru Kovács). Au fost întocmite 300 de fișe de conservare de către Cristina Felea. Cu această ocazie s-a constatat faptul că starea de conservare a pieselor este relativ bună. Ulterior, a fost completat, pe baza fișelor de evidență și conservare, Registrul de Inventar unde au fost introduse toate cele 300 de piese de patrimoniu propuse în cadrul proiectului (de la poziția 1 la 300) de către Eugenia Filip.

Fisele au fost tipărite în trei exemplare: fișe de evidență (900 de fișe de evidență); fișe de conservare (900 de fișe de conservare). Fișele sunt păstrate în câte un exemplar la Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Parohia Ortodoxă Sfântu Gheorghe și Muzeul Spiritualității Românești din Sfântu Gheorghe.

Promovarea proiectului s-a realizat prin mai multe mijloace de către toți membrii echi-

pei de proiect, însă cu precădere, de acest aspect s-a ocupat muzeograful Cristina Felea.

S-au realizat prezentări ale proiectului pentru publicul larg în cadrul MNCR și a unor școli și parohii din municipiul Sfântu Gheorghe. S-au publicat o serie de articole cu privire la proiect în presa scrisă și digitală centrală, regională și locală. S-au trimis către Birourile de Informare Turistică din județul Covasna, Harghita și Brașov pliantele, DVD-urile și informațiile privind colecțiile de piese ecleziastice din Parohia Ortodoxă I din Sfântu Gheorghe. Au fost difuzate, pentru diseminarea informației, DVD-urile, care au fost trimise instituțiilor de profil din țară și străinătate, precum și parohiilor ortodoxe din județele Covasna, Harghita, Brașov (300 bucăți).

În același scop, au fost elaborate și susținute comunicări în cadrul unor manifestări științifice interne. Menționăm simpozioanele și Sesiunile de comunicări unde a fost prezentat proiectul până în prezent:

- *Digitizarea patrimoniului ecleziastic din cadrul colecției de la Parohia Ortodoxă I, la Sesiunea Națională Anuală de Comunicări Științifice*, Ediția a VIII-a, Sfântu Gheorghe – Arcuș, 9 – 10 Noiembrie 2011

- *Concluzii privind realizarea proiectului „Digitizarea patrimoniului ecleziastic din cadrul colecției Parohiei Ortodoxe Sfântu-Gheorghe, la Simpozionul Național „Monumentul. Tradiție și viitor”, în județele Covasna și Harghita*, ediția a XIV-a, 3-7 octombrie 2012

- *Catalogul digital al colecției ecleziastice de la Catedrala Ortodoxă Sfântu Gheorghe, la Seminarul Național Anual de Educație Muzeală*, ediția a VII-a, tema *Produce si producții culturale muzeale*, 15-16 noiembrie 2012, la Muzeul Național de Istorie Naturală "Grigore Antipa".

- *Promovarea patrimoniului ecleziastic de la Catedrala Ortodoxă Sfântu Gheorghe, județul Covasna, la Sesiunea Științifică Anuală a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni*, ediția a IX-a, Sfântu Gheorghe – Arcuș, 28-29 noiembrie 2012.

O etapă viitoare a diseminării rezultatelor este postarea catalogului digital online ilustrat al colecției de obiecte de cult, carte veche și rară, icoane, aflate la Parohia Ortodoxă Sf. Gheorghe I din Sfântu Gheorghe pe www.mncr.ro, premieră în activitatea muzeală zonală din România, precum și pe site-uri ecleziastice de specialitate. A fost realizată o prezentare tip power point, de aproximativ 5

minute, care să prezinte cele mai valoroase obiecte din colecția menționată, pentru vizitatorii de la punctul muzeal Prima Școală Românească din Sf. Gheorghe.

Toate cele 300 de piese au fost introduse într-o bază de date Microsoft Acces, pe care ne-am propus să o instalăm online. Au fost inscripționate DVD-uri care au fost distribuite parohiilor ortodoxe din zona Curburii Carpaților. Această bază de date și informații pe care am realizat-o se adresează specialiștilor, cercetătorilor, profesorilor, elevilor și muzeografilor din instituțiile de profil, în scopul însușirii de cunoștințe cu privire la modalitatea de realizare a obiectelor de cult, tipologia, atribuirea cronologică și culturală a acestora.

Valoarea acestui proiect este subliniată prin faptul că lotul de piese este variat, excepțional din punctul de vedere al rarității pieselor, a vechimii lor și a importanței lor pentru istoria ecleziastică a sud-estului Transilvaniei. Analiza pe care am realizat-o și o propunem este una de tip sistematic, statistic și bibliografic, cu analogii în cazurile în care se pot determina. O parte din acest lot de obiecte de cult nu a fost expus niciodată, datorită rarității și valorii lor deosebite; introducerea lor în mediul online, precum ne-am propus, le-ar face accesibile publicului larg. Zona sud-est transilvăneană a fost puternic influențată în perioada medievală, dar mai ales în cea modernă, de arealuri aflate la răsărit, dar și la sud de Carpați, acestea punându-și amprenta asupra obiectelor de cult folosite, imprimând o unicitate datorită meșterilor, atelierelor de fabricare și modalității de circulare/comercializare a lor. Atunci când Carpații Orientali separau ariile culturale, relațiile dintre entitățile etno-culturale

aflate la est și vest de Carpați, de cele mai multe ori, au fost deosebit de intense.

Toate aceste categorii de piese menționate, definite prin ceea ce ele reprezintă în Biserica Ortodoxă, ar trebui să facă obiectul unei inventarii exhaustive și al unei catalogări digitale specializate, însoțite de un material imagistic bogat, urmând a fi clasate și astfel protejate de traficul cu obiecte de patrimoniu.

Prin implementarea proiectului *Digitizarea Patrimoniului Ecleziastic al Parohiei Ortodoxe I Sfântu Gheorghe*, de către muzeografii și conservatorii Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, s-a reușit, pentru prima dată de când a fost înființat Muzeul Spiritualității Românești din Sfântu Gheorghe, inaugurat la 4 decembrie 1993, realizarea unei evidențe științifice a patrimoniului ecleziastic acumulat de-a lungul timpului.

Una dintre metodele propuse pentru ca evidența științifică a patrimoniului ecleziastic să fie realizată conform normelor de protejare a patrimoniului național mobil, ar presupune instruirea preoților parohi din zona județelor Covasna și Harghita și întocmirea de către aceștia a Registrului de Inventar și realizarea fișelor de evidență din cadrul Colecțiilor parohiale proprii.

Realizarea unei evidențe științifice a patrimoniului ecleziastic administrat de Catedrala Ortodoxă din Sfântu Gheorghe, județul Covasna, prin derularea proiectului *"Digitizarea Patrimoniului Ecleziastic al Parohiei Ortodoxe I Sfântu Gheorghe"* și-a atins pe deplin obiectivele propuse și, totodată, poate constitui un model lucru și pentru celelalte instituții ecleziastice din zona Covasnei și Harghitei.

Bibliografie

Buzea, Cîrlănescu 2010: Dan Buzea, Alexandra Cîrlănescu, *Oamenii Sării - Tabăra de Arheologie Experimentală de la Beclean - Băile Figa, jud. Bistrița-Năsăud*, în "Angustia 14", 2010, Sfântu Gheorghe, pag. 511-522

Buzea et alii 2010: Dan Buzea, Alexandra Cîrlănescu, Andrea Deák, Bjorn Briewing, *Tabăra de*

Arheologie Experimentală Păuleni Ciuc -Ciomortan „Dâmbul Cetății”, jud. Harghita, 09-30 august 2009, în "Angustia 14", 2010, Sfântu Gheorghe, pag. 523-538

Deák, Felea 2010: Andrea Deák, Cristina Felea, *Proiectul cultural de pedagogie muzeală „RAINBOW. Alunecând pe curbura culturală ajungem la voi!", în "Angustia 14", 2010, Sfântu Gheorghe, pag. 485-510*

Semnificația imaginilor

Pag. 1 Etape de lucru în cadrul proiectului

- 1-5: Selectarea, desprăfuirea, marcarea, măsurarea, fotografierea, cântărirea și identificarea picșelor de cult
- 6: Imagine cu Registrul de inventar, completat
- 7: Completarea Registrului de inventar

Pag. 2 Baza de date realizată la Muzeul Spiritualității Românești

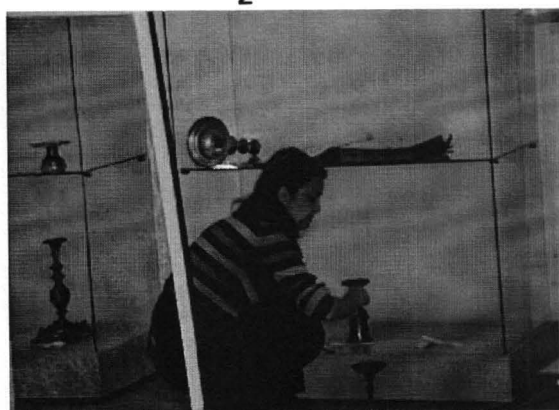
- 1: Structura bazei de date din Microsoft Access
- 2: Tabelul din baza de date, completat cu informațiile din fișele de evidență

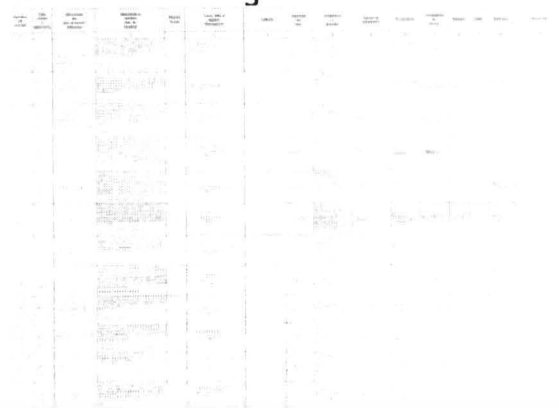
1

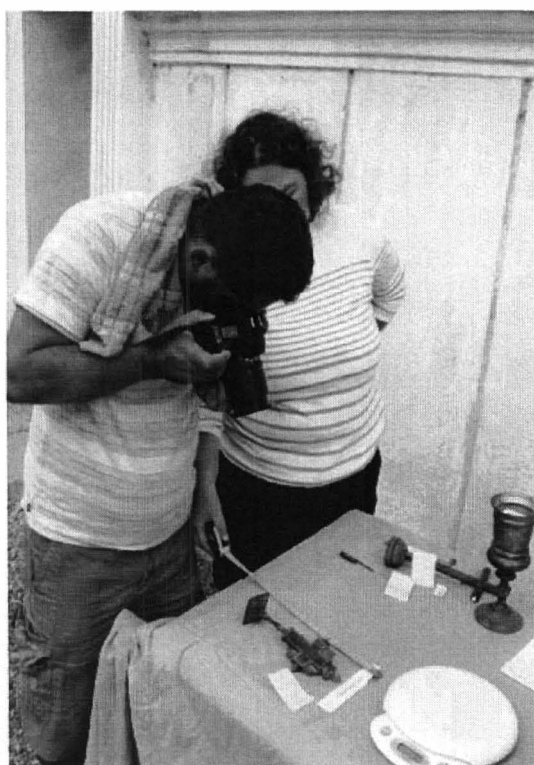
2

3

6

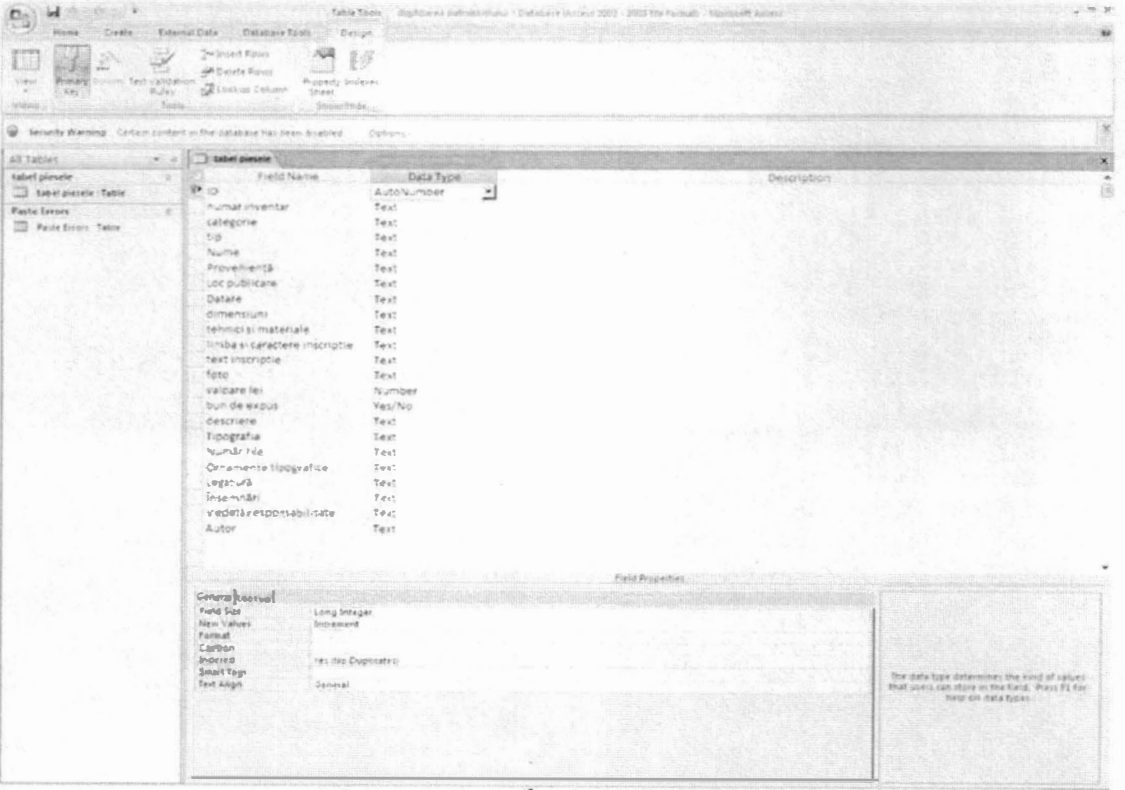
4

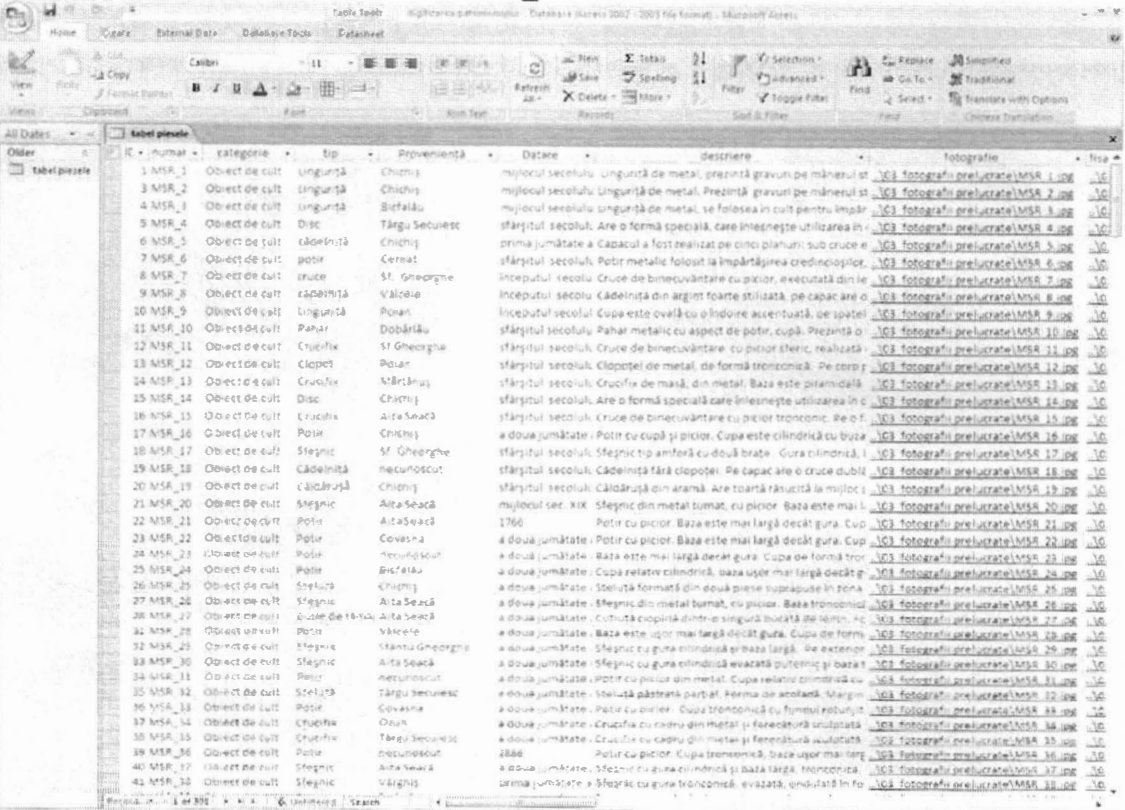
5

7

1

2

RECENZII

(Book reviews)

Ștefan-Lucian Toma,
Tradiție și actualitate la pr. Dumitru Stăniloae,
 Editura Agnos, Sibiu, 2008

Pr. prof. dr. FLORIN BENGHEAN

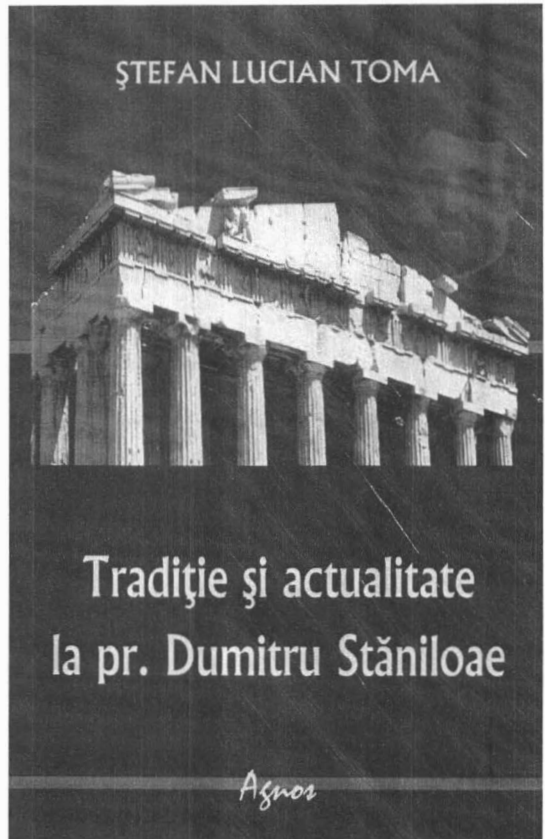
Avem în fața noastră o carte deosebit de importantă. O lucrare de înaltă ținută științifică, o lucrare profundă de teologie a părintelui doctor Ștefan-Lucian Toma de la Sibiu. Lucrarea Domniei Sale reprezintă un studiu extrem de important despre marele teolog român, părintele profesor Dumitru Stăniloae.

Într-un răstimp de peste șase decenii, Părintele Profesor Stăniloae este autorul unei opere publicistice-fluviu: cărți, traduceri, monografii, studii și articole, recenzii și note critice, în toate periodicele bisericești din țară, și în multe reviste de peste hotare, în care abordează toate subiectele cheie ale învățaturii ortodoxe în confruntarea ei cu teologiile occidentale și în același timp în deschidere ecumenică, pe drumul unității creștine ecleziale.

Prin toate acestea, Părintele Profesor Stăniloae este și autorul unei gândiri teologice personale, de mare adâncime și finețe în același timp, articulată în învățătura și lucrarea Bisericii Ortodoxe, susținând, pe plan extern, dialogul teologic ecumenic bilateral și multilateral în care este angajată Biserica noastră, de la intrarea ei ca membră în Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

Contribuția remarcabilă a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae își așteaptă cercetătorii care s-o prezinte și să o evalueze în studii sistematice și de profundă analiză teologică, îndeosebi dintre teologii care au ceva comun cu însăși viziunea teologică a Părintelui Stăniloae. Filosofii teiști, de asemenea, vor beneficia de aprofundările inedite date de Părintele Stăniloae persoanei umane plecând de la adevărul că Dumnezeu este Unul și în același timp Trei.

Născut la 16 noiembrie 1903, în satul Vlădeni, județul Brașov, din părinți țărani săraci, buni creștini, după școala primară în satul natal, tânărul Dimitrie Stăniloae urmează liceul confesional „Andrei Șaguna” din Brașov. A studiat teologia la Facultatea de Teologie din Cernăuți, unde și-a luat licența în

anul 1927, cu teza: *Botezul copiilor*, după ce făcuse un an de studii la Facultatea de Litere a Universității din București. După un an de studii la Facultatea de Teologie din Atena a luat doctoratul în Teologie la Cernăuți, cu teza pregătită la Atena: *Viața și activitatea Patriarhului Dositei al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Românești*, publicată în anul 1929 în revista „Candela” a Facultății de Teologie din Cernăuți și apoi în extras, în același an.

Marele teolog al vremii și patriot, Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului, care îl întreținuse ca bursier la Cernăuți și Atena, îl trimite la studii de specialitate în Istoria bisericească universală, peste hotare, la Munchen, Berlin, Paris, Belgrad, cu intenția de a-l folosi în învățământul teologic universitar și în ierarhia Bisericii. Revenit în țară, în 1929, este numit

– la vârsta de 26 de ani - profesor la Academia Teologică din Sibiu, predând, pe rând sau concomitent, Dogmatica, Istoria bisericească universală și Pastorală, iar din 1936 a preluat definitiv și exclusiv catedra de Teologie Dogmatică la această Academie până în 1946, fiind în același timp și rector al acesteia (1936-1946) și redactor al „Telegrafului Român” (1930-1945). La începutul anului 1947, s-a transferat, prin chemare, la Facultatea de Teologie din București, unde a funcționat în anii 1947 și 1948 ca profesor de Ascețică și Apologetică, iar din ianuarie 1949, ca profesor la catedra de Teologie Dogmatică și Simbolică pentru cursurile de doctorat, și mai apoi, pentru cursurile de licență și doctorat (1970) până la ieșirea la pensie, în octombrie 1973. Iar din octombrie 1973, a funcționat ca profesor consultant la cursurile de doctorat, conducând numeroase teze de doctorat în Teologia Dogmatică și Simbolică și fiind membru și președinte în comisii de doctorat.

Bogata activitate teologică a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae, pusă în slujba Bisericii Ortodoxe, în genere, și a celei românești, în special, dar și a unității creștine, a fost unanim apreciată nu numai în țară, ci și în afara hotarelor ei. Dovadă sunt numeroasele titluri onorifice și distincții care i s-au acordat. În 1990 a fost ales membru corespondent al Academiei Române, iar în 1992 membru activ. Tot în 1992, Universitatea din București i-a conferit titlul de *“doctor honoris causa”*. Din decembrie 1989, numărul volumelor publicate a sporit în chip vertiginos.

Iată cum îl caracterizează unul dintre „uce-niciii” săi, părintele Ioanichie Bălan: *“Înconjurat de cărți și manuscrise, așezat la aceeași modestă masă de lucru, sub icoana Prea Sfintei Treimi și a Maicii Domnului, cărora le-a închinat viața și munca, Părintele profesor scrie mereu. Scrie din iubire pentru Dumnezeu, scrie din râvnă pentru Biserică, din respect pentru Ortodoxie, din recunoștință pentru țara în care s-a născut și s-a format, și dintr-o datorie de conștiință pentru credincioși, pentru toți oamenii de pretutindeni, dornici de o călăuză spre Hristos și lipsiți de cuvânt și de hrană duhovnicească. Camera sa de lucru este mai degrabă o chilie călugărească, simplă, tăcută, plină de cărți; iar Părintele Dumitru, ca un sihastru neobosit și luminat de har, caută să-și facă datoria de preot al lui Hristos, de teolog și părinte duhovnicesc, până în ultimul ceas”*.

Părintele Profesor Dumitru Stăniloae va

avea un loc de cinste în panteonul marilor teologi ai neamului nostru. Și dacă în istoria Bisericii noastre românești se vorbește despre o “epocă” a lui Antim Ivireanul, a lui Veniamin Costachi ori a lui Andrei Șaguna, va trebui să se vorbească și de o “epocă Dumitru Stăniloae” în teologia românească. Opera și întreaga gândire teologică a Părintelui Profesor Dr. Academician Dumitru Stăniloae sunt o împlinire de excepție a teologiei românești, cu valențe multiple și foarte semnificative pe plan panortodox și ecumenic în general. Suflul nou patristic și ecumenic adus teologiei românești, precum și reflexiunea teologică doctrinară de substanță și de mare elevație duhovnicească, dau majorității operelor Părintelui Academician Profesor D. Stăniloae caracterul de lucrări de referință, încă pentru multe generații de teologi de azi înainte.

În deschiderea acestei lucrări emblematice a părintelui doctor Ștefan Lucian Toma, găsim câteva considerații ale celui mai Înalt Prelat al Ortodoxiei mondiale, **Bartolomeu, Arhiepiscop al Constantinopolului, Noua Romă și Patriarh Ecumenic**. Iată cum se adresează Înaltul Prelat autorului acestei cărți: *„Distinsului Dr. Ștefan Toma, fiu iubit în Domnul al Smereniei noastre, har și milă de la Atotbunul nostru Domn Iisus Hristos. ... Având certitudinea că această publicare va aduce un mare folos duhovnicesc evlaviosului și credinciosului popor român, exprimăm bucuria Smereniei noastre și vă dăruim cu căldură binecuvântare pentru traducerea și publicarea în română a scrisorii noastre patriarhale publicată în ediția din limba greacă. Vă felicităm pentru preocuparea voastră iubită de Dumnezeu față de povățuirea duhovnicească a poporului evlavios din România, vă dorim ca această inițiativă de publicare asumată să aducă roadă multă, astfel încât cei mai mulți frați români ai noștri să cunoască viața și opera fericitului părinte și învățător, și ne rugăm totodată pentru bogata luminare a Duhului Sfânt în ceea ce privește continuarea activității voastre constructive”*.

În Cuvânt înainte, autorul acestor cărți ne spune că scopul acestei cărți este acela de a prezenta direcțiile principale în ceea ce privește înțelegerea gândirii teologice a pr. Dumitru Stăniloae, precum acestea ni se prezintă în studiile teologilor ortodocși și neortodocși contemporani. Susținută ca teză de doctorat la catedra de Teologie Dogmatică a

Facultății de Teologie a Universității Aristotel din Tesalonic, cu titlul: *Receptarea gândirii teologice a pr. Dumitru Stăniloae în teologia contemporană*, sub îndrumarea prof. dr. Dimitrios Tselenghidis, la data de 17 septembrie 2006, prezenta lucrare a fost publicată în limba greacă în martie 2007, cu titlul: *Tradiția patristică în opera pr. Dumitru Stăniloae și lumea contemporană* (Editura Pournaras, Tesalonic, 350 p.). Ediția în limba română vede lumina tiparului în anul 2008, un an comemorativ am putea spune, în care s-au împlinit 15 ani de la mutarea la cele veșnice a pr. Dumitru Stăniloae.

Lucrarea părintelui dr. Toma este structurată pe șase capitole foarte importante. Bibliografia folosită de autor la elaborarea acestei lucrări este impresionantă: o sumedenie de izvoare extrem de importante precum și o mulțime de lucrări teologice atât în limba română cât mai ales în limbi străine: greacă, engleză, franceză, germană, italiană etc.

În primul capitol, părintele dr. Ștefan Lucian Toma a prezentat felul în care pr. Stăniloae înțelegea actualitatea mesajului Părinților, ca și evidențierea caracterului dinamic al Tradiției și dimensiunea neopatristică a gândirii sale teologice. A continuat, analizând câteva elemente ale lucrării de mărturisire a credinței de către pr. Stăniloae, pe perioada regimului comunist: sublinierea măreției tainei persoanei umane, „*materialismul mistic*”, dimensiunea ontologică a hristologiei și a soterologiei și antropologia hristologică. S-a referit la contribuția pr. Stăniloae la teologia secolului al XX-lea, accentuând înțelegerea dimensiunii harismatice și duhovnicești a teologiei sale, ca și a Dogmaticii sale, drept cea mai potrivită exprimare a caracterului neopatristic al gândirii sale teologice.

În cel de-al doilea capitol, care se referă la cosmologie, autorul a analizat tema lumii ca dar și lucrare a iubirii lui Dumnezeu, ca și caracterul revelator, logic, teologic și duhovnicesc al cosmologiei în gândirea teologică a pr. Stăniloae. S-a referit, de asemenea, la tema înțelegerii omului ca microcosmos și macrocosmos și la teologia rațiunilor lumii.

În capitolul al treilea, care se referă la teologia persoanei, a prezentat persoana umană potrivit gândirii teologice a pr. Stăniloae, ca cea mai mare taină a lumii create, analizând câteva dintre caracteristicile acesteia: centralitatea ei în creație, structura ei dialogică și vocația ei spre comunune. A prezentat persoana umană drept subiect al

revelației lui Dumnezeu, aspectul veșnic al existenței sale și iubirea, ca supremă manifestare a persoanei. A vorbit și despre conștiința de sine, libertatea, valoarea unică și responsabilitatea omului față de sine și față de ceilalți. A ajuns, în cele din urmă, la înțelegerea persoanei umane ca o realitate paradoxală, o ființă creată, care însă se îndumnezeiește.

În capitolul al patrulea, care se referă la învățătura despre îndumnezeirea omului, părintele a prezentat îndumnezeirea ca și împlinire a ființei umane în Dumnezeu, ca și scop al întregii spiritualități ortodoxe. A prezentat, de asemenea și diferite aspecte ale înțelegerii teologiei mistice și ascetice ortodoxe. Dintre caracteristicile teologiei ascetice ortodoxe a amintit caracterul pozitiv, moral, gnoseologic și hristologic al acesteia. Dintre elementele înțelegerii teologiei mistice ortodoxe s-a referit la distincția dintre om și Dumnezeu, la respingerea ideii dizolvării persoanei umane în dumnezeire, la dimensiunea comunitară a existenței, la comuniunea cu aproapele, la perceperea Sfintei Treimi drept fundament al înțelegerii întregii spiritualități creștine, la caracterul hristologic, pnevmatologic și eclesiologic al misticii ortodoxe. A prezentat și etapele progresului duhovnicesc al omului spre îndumnezeire: curățirea, iluminarea și îndumnezeirea.

În al cincilea capitol, care este dedicat învățăturii despre Sfânta Treime, autorul a prezentat Sfânta Treime drept „*Taină a comuniunii perfecte a persoanelor distincte*”. S-a referit, de asemenea, și la cele două direcții fundamentale ale înțelegerii triadologiei de către pr. Stăniloae, după cum acestea sunt discutate astăzi, importanța relațiilor intra-trinitare pentru relațiile interpersonale ale oamenilor, adică înțelegerea Sfintei Treimi ca exemplu suprem pentru relațiile interpersonale dintre oameni și poziția pe care pr. Stăniloae a luat-o față de problema lui *Filioque*. S-a referit și la centralitatea dogmei trinitare în teologia ortodoxă și la contemplația Sfintei Treimi ca scop al întregii teologii ortodoxe. A prezentat Taina Sfintei Treimi drept taină a iubirii absolute și cunoașterea Sfintei Treimi ca experiență duhovnicească prin dobândirea sfințeniei.

În capitolul al șaselea, autorul s-a referit la învățătura despre Biserică drept „*lucrare de mântuire a lui Hristos în desfășurare*” și la eclesiologie, ca temă principală a teologiei ortodoxe, în secolul trecut. A analizat aspectul dinamic, comunitar, triadologic, hristologic,

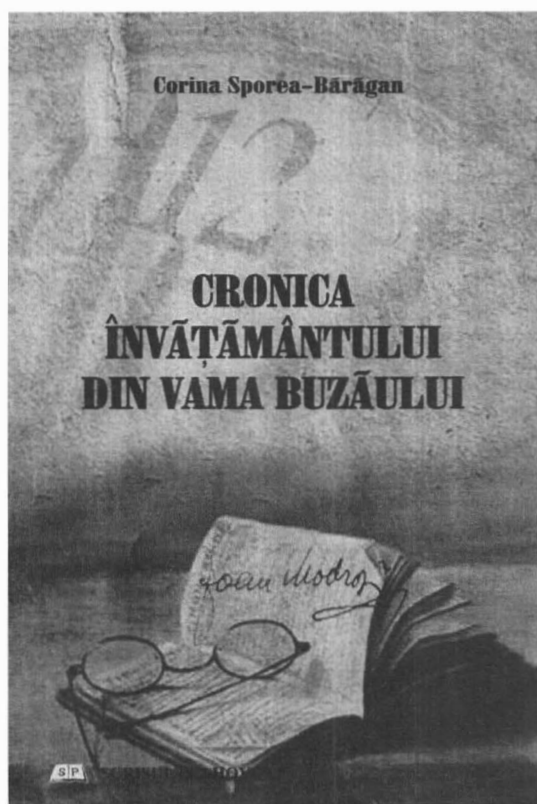
pnevmatologic, cosmologic, eshatologic, tainic și teandric al înțelegerii Bisericii. A prezentat, de asemenea, conceptul de „*sobornicitate deschisă*” al pr. Stăniloae și critica sa față de „*eclesiologia euharistică*” a lui Afanasiev, ca și o scurtă comparație cu abordarea eclesio-logică a mitropolitului Ioannis Zizioulas. A subliniat de asemenea și modul de înțelegere al unității Bisericii de către pr. Stăniloae, rolul dialogului ecumenic și poziția pe care

acesta a luat-o față de problema inter-comuniunii.

În concluzie, afirmăm că lucrarea părintelui doctor Ștefan Lucian Toma este una de referință, o lucrare de marcă despre o mare personalitate a teologiei românești. Părintele Dumitru Stăniloae rămâne una dintre cele mai proeminente figuri ale teologiei românești și în același timp unul dintre cei mai mari teologi ai întregii ortodoxii de pretutindeni.

Corina Sporea-Bărăgan,
Cronica învățământului din Vama Buzăului,
Editura Scrisul Prahovean, 2012

Prof. Vasile STANCU

În cadrul „Zilelor Andrei Șaguna” din acest an, prilejuate de împlinirea a două decenii de activitate a Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”, și dedicate Sfântului mare ierarh Andrei Șaguna, un loc distinct l-a deținut desfășurarea lucrărilor celei de-a IV-a ediții a Colocviului Național al Grupului de cercetare

„Ioan I. Russo” pentru studierea sud-estului Transilvaniei. Au fost prezentate rapoarte și informări, proiecte și teme de cercetare privind românitatea din sud-estul Transilvaniei și problemele identitare a altor regiuni istorice ale țării sau ale Europei, s-au înmănat cele cinci premii anuale „I.I.Russo” unor cercetători meritoși din țară și zonă, s-a realizat momentul „in memoriam” pentru ilustrul dispărut, fostul prieten și părinte spiritual al multor români de pe aceste meleaguri, pr. prof. univ. dr. Ilie Moldovan. În finalul Colocviului, au fost lansate și prezentate, de către autorii lor, cele mai recente apariții editoriale din acest an, în domeniile cercetării istorice și culturii. Că este vorba de „Bucuria lecturii” (prof. Doina Dobrea) sau „Cronica învățământului din Vama Buzăului” (prof. Corina Sporea-Bărăgan), de „Pledoarie în apărarea pădurii” (dr. ing. Ilie Mușat) sau „Ioan Ranca la 80 de ani” (Ioan Lăcătușu, Liviu Boar), toate îmi sunt la fel de dragi, atât prin tematica lor, cât și prin cunoașterea pregătirii științifice și a trudei depuse de autorii lor, în domeniul cercetării și a tipăririi acestora.

Voi prezenta, dintre aceste „bijuterii ale cunoașterii”, cartea care-mi amintește de primii mei pași în nobila muncă de profesor pe meleagurile „buzaielor”: „Cronica învățământului din Vama Buzăului” scrisă cu pasiune, dăruire și iubire față de locurile natale și a oamenilor lor, de profesoara de

istorie Corina Sporea-Bărăgan. Câteva cuvinte, spre cunoașterea autoarei, cred că sunt necesare deoarece activitatea profesională și științifico-metodică, în cea mai mare parte, până la pensionare, și-a desfășurat-o în Brașov și în județul Brașov.

S-a născut în satul Acriș, comuna Vama Buzăului, județul Brașov, la 18 iunie 1943, în renumita familie din "bazinul buzaelor", Sporea, pomenită odată cu primele atestări documentare ale așezărilor de la izvoarele Buzăului. Este nepoata renumitului memorialist Constantin Sporea, student, la Universitatea bucureșteană, al lui Titu Maiorescu, Constantin Rădulescu-Motru, Dimitrie Onciul, Ovid Densusșeanu, Nicolae Iorga, dar și coleg cu Octavian-Codru Tăslăuanu, Valentin Bude și Alexandru Lapedatu, apoi profesor de limba germană la Iași și Deva, unde leagă trainice prietenii cu Octav Băncilă, Ibrăileanu, Vasile Pârvan, Calistrat Hogaș și Ioan Slavici.

Corina urmează cursurile școlii primare în satul natal, Acriș, iar cele gimnaziale la școlile din Vama Buzăului și Întorsura Buzăului. Potrivit tradiției familiei, liceul îl va urma la Brașov, continuând cursurile superioare la Facultatea de istorie din cadrul Universității București, pe care le absolvă în anul 1965. Își începe cariera didactică în comuna natală, Vama Buzăului și satul vecin Acrișului, Brădet, unde va funcționa timp de trei ani. Promovând, cu succes, gradele didactice, va reuși să obțină posturi în învățământul liceal și postliceal tehnice, la Săcele și Brașov, iar între anii 1983-1989 să funcționeze ca profesor asociat la Universitatea "Transilvania" din Brașov. Activitatea didactică o completează armonios cu cercetarea istorică, publicând rezultatele obținute în reviste de specialitate și în presa locală. Demne de remarcat sunt studiile: "Documente inedite din activitatea lui George Barițiu, 1850-1855" (rev. "Cumidava" nr. 6/1973), "Românii din Buzăul Ardelean implicați în făurirea României Mari" (rev. "Angvstia", nr. 13/2009), comunicările științifice susținute la Lectoratele de Vară ale Societății Istorice brașovene, la sesiunile naționale „Românii din sud-estul Transilvaniei” de la Miercurea-Ciuc și Sfântu Gheorghe, la Colocviul Național al Grupului de Cercetare „Ioan I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei, articolele scrise în publicația de cultură și atitudine "Condeii ardeleni" privind istoria spirituală și culturală a localităților de la izvoarele Buzăului.

Și-n toată această perioadă, o idee nu i-a

dat pace – *"de a șterge colbul... așezat peste această adevărată avere a locului – școala", de a aduce "la lumină această binefăcătoare lucrare a înaintașilor a «luminătorilor satului», preoți și învățători, care cu trudă și multă iubire de neam, au făcut învățământ la Vama Buzăului",* încă de acum 188 de ani, sau de pe vremea înființării Asociațiunii (ASTRA).

După o documentare minuțioasă în arhive, discuții cu foștii elevi ai școlilor satului, astăzi ajunși la vârste venerabile, ideea s-a întrupat într-o cronică frumoasă, cea a învățământului de pe meleagurile natale, care, cu siguranță, se înscrie ca o pagină, originală pentru Vama Buzăului, dar, caracteristică pentru tot învățământul rural din Ardeal, începută în fapt cu perioada șaguniană și terminată în zilele noastre. Și, nu întâmplător, pentru a-i da o înaltă cinstire, chiar la începutul paginii, prima copertă, poartă semnătura celui mai mare înaintaș *"luminător"*, simbol al spiritualității, învățământului și unității naționale al românilor de pe aceste meleaguri, preotul, învățătorul și liderul *"vămașilor de la poalele Ciucașului"*, Ioan Modroi, despre care am auzit vorbindu-se cu adâncă pioșenie și respect, din primele mele clipe trăite în învățământul întorsurean.

Structurată pe cinci capitole, cartea surprinde, în primele două, principalele momente și transformări, petrecute în sistemul școlar "vămașan", aflat sub influența marilor evenimente istorice, cărora autoarea le dă importanța și interpretarea adecvată, specifică unui bun cunoscător al istoriei naționale.

Astfel, Corina Sporea-Bărăgan surprinde, într-o adevărată frescă, patru etape caracteristice în evoluția școlii, etape care se conturează ca tablouri de-sine-stătătoare în spațiul frescei, cu rupturile caracteristice generate de exploziile social-naționale, dar și cu legăturile și continuitățile datorate tradițiilor, amprentei spirituale a poporului nostru și factorului politic dominant al timpului. Primul tablou ilustrează învățământul confesional până la Marea Unire, pornind de la izvoarele sale, de la 1824, trecând prin perioada șaguniană și a legislației maghiare, Trefort și Appony, până la sfârșitul marelui război de întregire națională. Sunt aduse, în fața cititorului, diverse documente care ne dau informații despre: evidența copiilor școlari, inventarul școlii confesionale, starea edificiilor școlare, situația învățătorilor, programele și manualele școlare, concursurile organizate pentru ocuparea posturilor de învățător, situația școlară a anului 1918.

Un al doilea tablou, cuprinzând perioada 1918-1948, redă transformările petrecute prin trecerea de la învățământul confesional la învățământul de stat românesc, bazat pe principiile marelui reformator al învățământului de la începutul secolului al XX-lea, Spiru Haret. La nivelul comunei, a fost înființat Comitetul Școlar care "coordona managementul școlar" și reprezenta cele trei instituții școlare de pe raza localității, în relațiile cu organismele statului, Vama centru, Vama de Sus și Acrișul. Alături de acesta, mai funcționa *"Consiliul Învățătorilor, format numai din cadre didactice, ce hotărau în problemele legate de activitatea școlară"*. Acestea conlucrau *"în interesul copiilor satului, pentru a asigura frecventarea școlii"*. Autoarea descrie pe larg baza materială a școlilor, populația școlară, personalul didactic, activitatea școlară și extrașcolară la Școala nr. 1 (centru), aspecte din activitatea la catedră, inspecțiile școlare, desfășurarea serbărilor școlare, alte activități social-obștești, încheind tabloul cu situația școlii în anii Celui de-al II-lea Război Mondial și a perioadei postbelice până la Reforma învățământului, din 1948.

În tabloul următor, al perioadei comuniste, 1948 - 1989, Corina Sporea-Bărăgan pune accent pe transformările *"de tip stalinist"* petrecute la începutul perioadei, excesele ideologiei staliniste aplicate în școală, lichidarea analfabetismului, abuzurile asupra școlii și slujitorilor ei, impuse de noul regim, instituția pioneriei și factorii care au ajutat școala la împlinirea misiunii ei în timpul regimului comunist. La acest tablou, autoarea adaugă practica și experiența personală, ca elevă și profesoară la unitățile școlare din zonă, vorbind deseori, cu căldură și mândrie, despre activitățile sale și ale colegilor săi.

Fresca școlară a istoriei învățământului se încheie cu o scurtă schiță, între contururile nedare ale unei *"interminabile reforme caracterizate de incompetență, incoerență neștiințifică, susținută de o legislație nerealistă, subordonată intereselor politice"*. Schimbarea deasă a structurii anului școlar, manualele *"așa-zise"* alternative, renunțarea la uniforma școlară, golirea manualelor școlare de conținut la disciplina istorie, diminuarea educației patriotice sunt numai câteva dintre racilele sistemului actual, evidențiate de autoare. Eu, autorul acestor rânduri, cred că micile și sporadicele acțiuni inițiate de cadrele didactice locale în privința suplinirii activităților sistematice ale unor organizații ale

tineretului școlar, grefate pe lipsa de informație științifică coerentă și de durată, sunt doar paleative care nu reușesc să suplinească nici pe departe formarea sentimentelor patriotice și naționale, în contextul propagării unui europenism deșăntat și antinațional prin toate mijloacele mass-media și a rețelelor de socializare la care tineretul, de la vârstele cele mai fragede, are acces. Până când ministerele învățământului sau educației, tineretului sau sportului, cercetării științifice sau științei, sau cum naiba s-ar mai numi, nu vor face un program național de educație, coerent și cu bătaie lungă, situația educației școlare se va înrăutăți și mai mult. Vor veni la catedră *"educații"* acestei vremi ale căror idealuri formate de școala românească a perioadei postrevoluționare sunt departe de a fi patriotice și naționale. Ce se va întâmpla atunci cu generațiile viitoare?

Din amărăciunea desprinsă, din cele câteva rânduri ale autoarei acestui tablou, despre situația școlii postrevoluționare, cred că și dânsa îmi împărtășește gândurile privind viitorul sumbru al școlii românești. Și cred acest lucru pentru că principiul haretian *"cum arată astăzi școala, așa va arăta mâine țara"*, împărtășit de autoare, a rămas la fel de valabil și astăzi ca și la începutul secolului al XX-lea. Și mai sunt convins că autoarea, prin această lucrare, în afara scopurilor împărtășite, a vrut să tragă și un viguros semnal de alarmă pentru oamenii actuali ai școlii din vatra Vămii Buzăului, asupra pericolului pierderii identității lor ca români prin continuarea unui asemenea sistem de învățământ. Să mă ierte autoarea, dar pornesc de la principiul arhicunoscut al rolului recenzorului unei cărți: de a sublinia în mod deosebit ce autorul nu a vrut să spună sau nu a putut să spună în carte.

Cele trei capitole următoare ale cărții reușesc să realizeze câte o cronică mai mică a celorlate unități școlare din vatra Vămii: Școala de stat nr. 2 din Vama de Sus; Școala de 4 ani din Buzăiel și cea mai îndrăgită dintre toate, Școala primară din Acriș.

În final, vreau să remarc acribia arhivistică și științifică a cercetătoarei în ale istoriei învățământului din Vama Buzăului, bogăția surselor de documentare folosite, discutarea variantelor de interpretare a documentelor istorice și, nu în ultimul rând, iubirea față de locurile natale și oamenii lor. Și-n finalul finalului, vreau să dezvălui publicului un mic

secret al autoarei: de pe acum lucrează la ediția a II-a a "Cronicii învățământului din Vama Buzăului", ediție îmbunătățită și adăugită cu noi documente, inedite, din Arhivele Ministerului Învățământului.

Felicitări, Corina Sporea-Bărăgan, pentru frumoasa pagină de istorie pe care ai scris-o,

fiind de altfel singura autoare din zona buzaielor care a scris o astfel de lucrare complexă. Celelalte scrieri de acest gen sunt simple monografii generale.

Recomand cu căldură lucrarea, spre a fi citită, tuturor cadrelor didactice cât și iubitorilor de istorie.

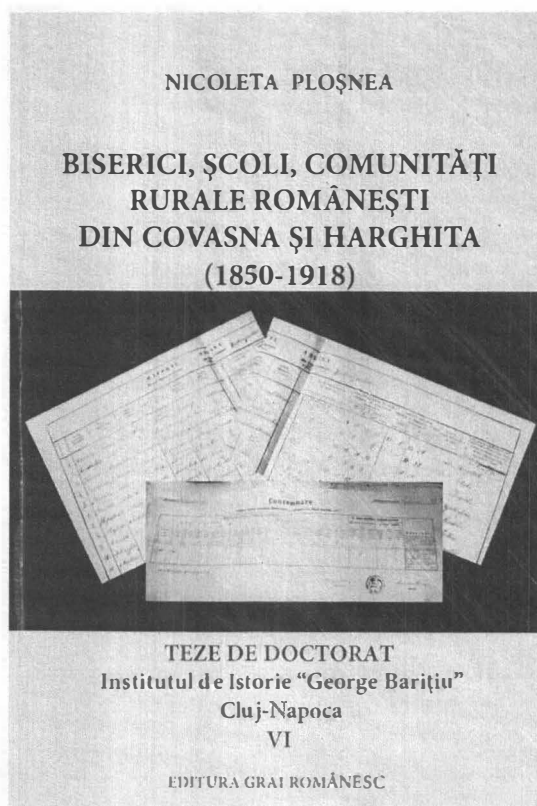
Nicoleta Ploșnea,
**Biserici, școli, comunități rurale românești din
 Covasna și Harghita (1850-1918),**
 Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2012

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU

Lucrarea a apărut în seria *Teze de doctorat susținute la Institutul de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, sub coordonarea conducătorului științific, dr. Dumitru Suciu. Volumul are 486 de pagini, din care 140 file anexe, bibliografie și rezumatul în limba engleză. Autoarea, Nicoleta Ploșnea, este profesor la Miercurea-Ciuc, soră la așezământul monahal de pe lângă Centrul Eparhial al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei și coordonatoare Centrului Cultural "Miron Cristea" din Miercurea-Ciuc, instituție de cultură laică și bisericească, din subordinea tinerei Eparhii ortodoxe a credincioșilor români din Arcul Intracarpatic.

Este cunoscut faptul că, în ultima jumătate de secol, cercetarea istoriei românilor din județele Covasna și Harghita nu a constituit o prioritate a istoriografiei românești. Un generos proiect inițiat de societatea civilă românească din cele două județe, proiect care avea ca obiectiv reluarea acestor cercetări, în climatul de libertate instaurat în societatea românească, după evenimentele din decembrie 1989, a prins contur, consistență și continuitate, după înființarea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, în anul 1994, și crearea cadrului instituțional adecvat cercetării arealului est-transilvan, din perspectivă interdisciplinară, toate acestea cu binecuvântarea și sprijinul nemijlocit al IPS Părintele Arhiepiscop Ioan Selejan.

Astfel, cercetările din perioada interbelică purtând semnătura lui Nicolae Iorga,

Gheorghe Popa-Lisseanu, Sabin Opreanu, Ștefan Meteș, Ștefan Manciu, Emil Micu, Teodor Chindea, Aurel Nistor ș.a., precum și drumul deschis de savantul clujean I.I. Russu și urmat exemplar prin activitatea cunoscuților cercetători Ioan Ranca, Ioana Cristache-Panail, Ana Grama, Liviu Boar, Vasile Lechințan ș.a., a continuat și s-a consolidat prin constituirea unei adevărate comunități

științifice care, an de an, a participat la sesiunile, simpozioanele, dezbaterile organizate de Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Arhivele Naționale și Centrul European de Studii Covasna-Harghita și Fundația „Miron Cristea”, la Sfântu-Gheorghe, Miercurea-Ciuc, Toplița, Izvorul Mureșului și Covasna, iar comunicările prezentate cu aceste ocazii au fost publicate în cele 15 ediții ale anuarului „Angvstia”, șase volume „Sangidava”, în paginile revistei „Grai Românesc” a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, și în alte numeroase lucrări de istorie, etnografie, sociologie, demografie, de spiritualitate și cultură românească.

Volumul *Biserici, școli, comunități rurale românești din Covasna și Harghita (1850-1918)* are meritul de a valorifica un impresionat volum de informații, preluat din lucrările menționate, dar și din alte surse editate, lucrarea fiind elaborată pe baza unei vaste bibliografii. Un alt merit al volumului de față îl constituie introducerea în circuitul științific a unui număr mare de documente inedite, depistate în urma cercetării laborioase a fondurilor arhivistice aflate în păstrare la Arhivele Naționale și în arhivele ecleziastice din Sfântu Gheorghe, Miercurea-Ciuc, Sibiu, București, Târgu-Mureș și Alba Iulia. În acest context, subliniem valoarea documentară deosebită a anexelor care conțin *„date, statistici, cifre precise ce sunt integrate, comentate temeinic de către autoare care le înțeleg și le pune în lumină în lucrare”*.

Beneficiind de îndrumarea atentă și de înaltă competență a cercetătorului științific clujean Dumitru Suciu, autoarea a elaborat teza de doctorat după *„o structură bine gândită, bine realizată și axată pe cinci capitole mari, fiecare cu subdiviziuni tematice”*. Problemele abordate în cele cinci capitole, subsumate temei generale și perioadei istorice cercetate (1850-1918), sunt grupate tematic, geografic și cronologic astfel: Cadrul geografic-istoric. Scaunele secuiești între 1850-1918; Bisericiile românești din protopopiatele Trei Scaune, Odorhei, Ciuc-Giurgeu, Reghin; Satul românesc din „Secuime” - obște bisericăscă și ctitor de școli; Învățămintul confesional și protopopiatele românești din Covasna și Harghita; Preoți, învățători și credincioși din Covasna și Harghita în timpul Primului Război Mondial și participarea lor la Unirea Transilvaniei cu România de la 1 Decembrie 1918.

Pe baza unei metodologii riguros elaborate, autoarea a reușit să sistematizeze și să analizeze informațiile editate și inedite, *„încadrându-le armonios în firul roșu al evenimentelor”*, oferind cercetării - așa cum subliniază conducătorul științific Dumitru Suciu - *„tabloul evoluțiilor protopopiatelor, parohiilor, școlilor confesionale și ale sufletelor credincioșilor ortodocși și greco-catolici”* din arealul cercetat. Înțelegerea evoluției faptelor, proceselor și fenomenelor analizate este înlesnită de prezentarea cadrului general instituțional și legislativ, laic și bisericesc, în care au loc acestea. Sunt prezentate cauzele care au determinat anumite evoluții, rolul benefic al unor mari personalități precum mitropolitii Andrei Șaguna și Alexandru Sterca Suliiu, viitorul patriarh Miron Cristea, al protopopilor locali, al elitei românești transilvane și, în mod deosebit, al celor doi principali intelectuali ai comunităților satești - preotul și învățătorul.

Prin întregul conținut al volumului, autoarea și-a atins scopul propus, respectiv acela de a *„reconstitui o imagine cât mai veridică a vieții și a evoluției „TRIADEI” existenței românești: SAT, BISERICĂ, ȘCOALĂ”*, în această parte de țară. ***Pe drept cuvânt se poate aprecia că, volumul Biserici, școli, comunități rurale românești din Covasna și Harghita (1850-1918) reprezintă o lucrare de referință pentru istoria locală, regională și națională. Pe viitor, cei care vor cerceta istoria fostelor scaune secuiești, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, vor trebui să includă obligatoriu în bibliografia lor și această lucrare.*** De aceea, volumul de față constituie o valoroasă bază de date indispensabilă pentru editarea sau reeditarea monografiilor locale, inclusiv pentru localitățile etnic mixte, în care astăzi comunitățile românești, ca urmare a procesului de maghiarizare, sunt drastic diminuate. De aceea cartea trebuie să fie cunoscută, atât de cercetători, profesori, preoți, oameni de cultură, dar și de publicul larg, iubitor de cunoașterea adevărului istoric și, mai ales, de unli formatori de opinie din presa locală de limbă maghiară care continuă să minimizeze, sau chiar să eludeze prezența și dăinuirea populației românești în „Secuime”. Volumul trebuie să se regăsească în toate parohiile ortodoxe și școlile românești din județele Covasna și Harghita.

Sincere felicitări autoarei și călduroase mulțumiri tuturor celor care au sprijinit-o, în conceperea, elaborarea și finalizarea acestei remarcabile lucrări. Prin această reușită de certă valoare științifică, autoarea și-a câștigat un loc distinct și respectat în rândul elitei formată din „corpul” cercetătorilor specializați în domeniul istoriei

moderne și contemporane a României. Dumnezeu să-i răsplătească truda jertfelnică și să-i sporească puterile pentru a continua cercetarea dar și realizarea unor noi fapte ziditoare de istorie, cultură și spiritualitate românească la izvoarele Oltului și ale Mureșului.

coord. Dr. Ioan Lăcătușu,
Genealogia Familiei Colan,
 Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

Prof. Ligia-Dalila GHINEA

Această apariție editorială, pe care o datorăm Centrului European de Studii Covasna-Harghita, coordonată de directorul Editurii Eurocarpatica, dr. Ioan Lăcătușu, ar putea fi considerată, mai degrabă, un florilegiu al Arcului Intracarpatic, dar fiindcă totul este relativ, după cum a demonstrat Albert Einstein, adevărul ar avea de suferit.

De ce susținem această aserțiune care poate vă surprinde?

Pentru că în lucrarea, apărută în noiembrie 2012 și intitulată sugestiv „*Genealogia Familiei Colan*”, dr. Ioan Lăcătușu, coordonatorul acestei ediții de lux de 200 de pagini, cuprinde foarte multe informații, imagini, petiții, epistole, mărturii referitoare la personalitățile care compun arborele genealogic al Familiei Colan, dar care locuiesc sau au locuit și își aduc sau și-au adus contribuția aleasă în diverse domenii, în întreaga țară și peste hotare. Acesta este motivul pentru care susținem că acești iluștri cărturari, savanți, prelați cu care ne mândrim, noi, ca români, fac cinste nu doar Arcului Intracarpatic, ci întregii noastre Românie.

Citind acest volum, simțim că „așa cum râurile își croiesc drum, prin munți, prin dealuri, prin câmpii, purtând în undele lor, binecuvântarea Cerului, tot așa și societatea umană este traversată de importante familii, pe ai căror umeri se sprijină, de secole întregi, cerul țării într-o dăinuire. Un asemenea râu își are izvorul în localitatea Araci, aflată în sud-estul Transilvaniei și îmbrățișată

Centrul European de Studii Covasna-Harghita

GENEALOGIA FAMILIEI COLAN

Editura Eurocarpatica
 Sfântu Gheorghe
 2012

de Munții Carpați. Această localitate (din județul Covasna, n.n.) se învecinează cu una dintre cele mai importante așezări din spațiul nostru românesc, și anume localitatea Ariușd. Când rostești numele acestei localități, te duce gândul dincolo de istorie, în însinguratele vremuri de unde aflăm importante urme materiale ale unei culturi înfloritoare. Având în vedere configurația geografică a

zonei, ea se încadrează în matricea de formare a mai multor culturi și civilizații, atât din țară, cât și din alte părți ale lumii. Iată contextul cultural, geografic și de civilizație din care, din mărturii scrise, avem originile unei familii: COLAN din ARACI, cu rădăcina arborelui genealogic al acestei familii la anul 1810. Se confirmă, prin această familie, că: „veșnicia s-a născut la sat”, după cum spunea Lucian Blaga, fiindcă mulți dintre fiii acestei țări s-au născut în modestele vetre românești de la poalele Carpaților”, după cum afirmă Î.P.S. Ioan Selejan, în incipitul acestei genealogii.

„În lucrarea Proniei divine, fiecare om care vine în lume are o menire. Astfel, unii oameni, sporind darurile primite de la Dumnezeu, prin credință lucrătoare, devin „luminători” pentru familie, pentru comunitatea în care trăiesc, pentru neam, pentru întreaga omenire, sporind cunoașterea...

Dragostea față de Biserică și Neam, față de cultură, implicarea în însușirea, dezvoltarea și popularizarea valorilor morale și culturale, comună Colanilor, i-a așezat, prin tenacitatea, inteligența și dăruirea lor, între cele mai luminoase chipuri de mari personalități ale Bisericii, Culturii și Științei...

Lucrarea monografică de față prezintă un interes deosebit, mai ales pentru tânăra generație, deoarece aduce în actualitate, chipul unor personalități care s-au păstrat în memoria luminoasă a neamului nostru, prin dragostea și devotamentul lor față de Biserică și Neam, prin cultura lor, prin strădania lor de a se implica în ridicarea nivelului de cunoaștere al poporului, prin seriozitatea și demnitatea lor, dar și prin generozitatea lor. Aceste trăsături se regăsesc în conduita membrilor Familiei Colan și a multora dintre cei care au avut șansa să crească împreună cu ei sau să se formeze sub îndrumarea lor” - ne transmite P.S. Vasile Someșanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului, în capitolul de început al volumului.

Din paginile acestei lucrări ce dovedește vocația de cercetător, dar și truda, erudiția și acribia coordonatorului care o și prefațează, lectorul ce are pregătit orizontul de așteptare, poate afla informații valoroase despre localitatea Araci și aspecte detaliate despre personalitățile culturii, științei, economiei și vieții publice, din Familia Colan.

Ne referim, desigur, la luminoasele chipuri ale Mitropolitului Nicolae Colan, ierarh cărturar, apreciat pentru rodnică sa activitate

pastorală, culturală, științifică; profesorului dr. inginer Horia Colan, autor al unei opere științifice impresionante; profesorului dr. Dimitrie Macrea - distins lingvist român, toți trei membri ai Academiei Române; profesorului dr. Dan Munteanu-Colan, traducător, scriitor, critic literar, mare hispanist român; profesorului Ion Colan, cărturar brașovean, ctitor de instituții și publicații culturale de importanță națională.

Alături de aceste elite, sunt așezați în prezentul arbore genealogic, membrii familiilor Rafiroiu, Cioflec și Nistor, înrudite cu Familia Colan, așa cum rezultă din fișele biografice, dar și din alte documente din arhivele statului și din arhivele personale ale familiilor amintite.

Volumul de față aduce, în fața noastră, și câteva modeste însemne de cinstire, de prețuire a unor personalități din familiile Colan, Cioflec, Rafiroiu și Nistor, prin eforturile Centrului Ecleziastic „Mitropolit Nicolae Colan” sau ale altor instituții, bunăoară Muzeul Carpaților Răsăriteni, căruia îi datorăm Casa Memorială „Romulus Cioflec”, din Araci, județul Covasna.

Dacă parcurgem rândurile acestei pertinente lucrări, vom avea ocazia să constatăm că acest pământ, din inima României, a dăruit de-a lungul timpului, „lingviști, filologi, arheologi, istorici, teologi, geologi, pedagogi, ingineri, economiști, informaticieni, cadre didactice universitare, decani și rectori de universități, cercetători, scriitori, publiciști, folcloriști, medici, juriști, ingineri, pictori, graficieni, muzicologi compozitori, autori de manuale școlare, de cursuri universitare, de dicționare, traducători, oameni politici, miniștri, demnitari de stat, ofițeri superiori, generali, piloți, și alții...

Ne fac cinste nume ca: Elie Miron Cristea, Patriarhul României, Justinian Teculescu, Episcop al Armatei, Veniamin Nistor, Episcop de Caransebeș. Octavian-Codru Tăslăuanu, Valer Dorneanu, Teodor Chindea, Victor Doboreanu, Aurel Nistor, Gheorghe Rățulea, Veniamin și Timotei Tohăneanu, Mihail Goia, Gheorghe Avram și alții”, după cum ne precizează dr. Ioan Lăcătușu.

„Urmând îndemnul Sf. Apostol Pavel, noi, cei ce avem șansa să cunoaștem astfel de oameni și să beneficiem de roadele lucrării lor, trebuie să le datorăm recunoștință și silința în a le urma credința: „Aduceți-vă aminte de mal-marii noștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu, priviți cu luare-

aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința.” (Evr.13, 7)” (P.S. Vasile Someșanul, op. cit.).

În concluzie, am dori să mai subliniem că acest areal geografic nu trebuie lăsat uitării,

neștiinței și negurii timpului, căci lumina celor ce au viețuit și au dăinuit aici, a însoțit și însoțește generații și generații de-a rândul, iar noi, oamenii de azi și de mâine, trebuie să veghem să rămână mereu aprinsă.

Anuarul Arhivelor Mureșene – Serie Nouă, Nr. I (V)

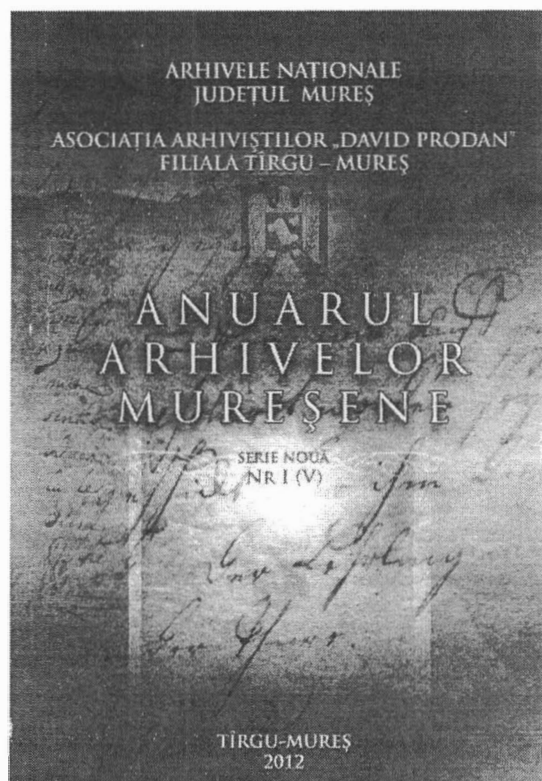
Târgu-Mureș, 2012, redactor-șef dr. Liviu Boar

Ramona-Carmen PĂCURAR

Lansat în luna octombrie 2012, la Târgu-Mureș, cu ocazia *Sesiunii de comunicări științifice „Arhivele și Cercetarea istorică”* aflată la a XI-a ediție, organizată de către Arhivele Naționale Mureș, în colaborare cu Universitatea „Petru Maior” și Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”, *Anuarul Arhivelor Mureșene Serie Nouă nr. I(V)* stă sub patronajul Arhivelor Naționale Serviciul Județean Mureș și al Asociației Arhiviștilor „David Prodan”, Filiala Târgu-Mureș.

În urmă cu un deceniu, în anul 2002, apărea în peisajul publicistic mureșean o revistă de specialitate editată de Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale și Asociația Arhiviștilor „David Prodan” cu titlul *Anuarul Arhivelor Mureșene*. Atunci, la început de drum, cu mult entuziasm, echipa colegiului de redacție și-a propus ca anual să dea la tipar câte un număr al revistei, cu atât mai mult cu cât acel prim volum s-a bucurat de o reală apreciere din partea cercetătorilor. În următorii trei ani, până în 2005, micul colectiv reușește să își îndeplinească dorința, dar greutățile materiale înving și proiectul din păcate se suspendă. Acum, după șapte ani de la ultimul număr, din dorința colectivului și cu sprijinul unor generoși sponsori, s-a hotărât reluarea publicării acestei serii noi a *Anuarului Arhivelor Mureșene*.

Apariția acestei serii se face cu girul unui Consiliu Științific din care fac parte personalități de prestigiu ale istoriografiei românești dintre care amintim: prof. univ. dr. Bocșan Nicolae, prof. univ. dr. Nicolae Edroiu, membru al Academiei Române, prof. univ. dr. Bolovan Ioan, prof. univ. dr. Graf Rudolf,

ambii prorectori ai Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, prof. univ. dr. Ioan Aurel Pop, rectorul aceleiași Universități, membru al Academiei Române, prof. univ. dr. Florin Platon, prof. univ. dr. Cornel Sigmirean, dr. Pál-Antal Sándor – membru extern al Academiei Maghiare din Budapesta, dr. Ioan Drăgan – directorul Arhivelor Naționale ale României, dr. Bereny Maria – directorul Institutului de Cercetări din Gyula al Românilor din Ungaria, Anghelescu Hermina Georgeta Benedicta - profesor asociat Wayne State University, SUA.

Noua serie păstrează structura cristalizată în cele patru numere anterioare. Rubrica *Arhivistică*, cuprinde studii de specialitate privind controlul la creatorii și deținătorii de documente (Nicoleta Luiza Ilie), surse ale cercetării arhondrologice în arhivele romano-catolice din Transilvania (Bernád Rita), relația dintre arhive și comunitățile locale (Constantin Cheramidoglu), structura și valoarea fondului personal al scriitorului Petru Vintilă (Laurențiu Ovidiu Roșu), relația dintre arhivele românești și cele maghiare după 1989 (Liviu Boar, material în limba engleză).

Rubrica *Istorie*, cuprinde, ca și în numerele anterioare, un spațiu larg și o perioadă istorică de o jumătate de mileniu, începând cu studiul privind documentele din Arhivele Naționale Covasna referitoare la istoria actualului județ Mureș în perioada 1526-1906 (Ioan Lăcătușu, Vasile Stancu), istoricul scaunelor secuiești (Pál-Antal Sándor), biserica ortodoxă din Saschiz în secolul al XIX-lea (Nicolae Teșculă), activitățile caritabile ale preoților din Protopopiatul ortodox român al Reghinului în a doua jumătate a secolului al XIX-lea - primii ani ai secolului al XX-lea (Florin Bengean), problema împrumutului maghiar din 1895 și rambursarea acestuia după 1920 (Tudor Rățoi), reglementarea regimului proprietății populației germane în anii 1944-1948 (Peter Moldovan) și altele.

Rubrica *Documente*, conține trei materiale cu documente inedite privind amintirile din cătănie ale lui Pavel Jumanca (Laurențiu Ovidiu Roșu), activitatea lui Iustin Handrea oglindită în documente de arhivă (Aurelia

Diaconescu) și un document inedit privind evenimentele din toamna anului 1944 petrecute la Târgu-Mureș, trăite de un locuitor al orașului și povestite într-o scrisoare către una dintre rudele sale (László Márton).

O noutate a acestei serii o constituie rubrica *Arhiviști ardeleni*, în care se dorește publicarea biografiilor unor personalități din Arhivele transilvane care nu se mai află printre noi. În numărul de față Cornelia Vlașin, Viorel Vânătoru, Alexiu Tatu, Liviu Boar, Ioan Lăcătușu și Klara Gușeth prezintă viața și activitatea lui: Iuliu Moisil (1859-1949), Ioan Frățilă (1932-1996), Nicolae Nistor (1932-2007), Aurel Marc (1941-1997), Dan V. Baicu (1944-2006), Sabău V. Ioan (1930-2005), Vasile Căpâlnean (1934-2005), Schrek Vasile (1935-1993).

Anuarul se încheie cu rubrica de *Recenzii*, în care sunt prezentate volumele apărute în seria *Profesiuniști Noștri*, editată de Centrul European de Studii Covasna-Harghita, volumele dedicate cercetătoarei, muzeografei și arhivistei Ana Grama la împlinirea vârstei de 70 ani (nr.1), arhivistului, istoricului și profesorului Liviu Boar la împlinirea vârstei de 60 de ani (nr. 2), arhivistului și istoricului Ioan Ranca la 80 de ani (nr. 3), arhivistului Dumitru Zaharia la 85 de ani (nr. 4) și arhivistului, istoricului și sociologului Ioan Lăcătușu la 65 de ani (nr. 5).

Recomand cu căldură celor interesați lecturarea studiilor și articolelor cuprinse în acest număr și salut cu bucurie reluarea publicării acestei reviste de către colectivul Arhivelor mureșene.

ACTA BACOVENSIA

Anuarul Arhivelor Naționale Bacău, Vol. VII

Editura MagicPrint, Onești, 2012, redactor-șef prof. Vilică Munteanu

Prof. Vasile STANCU

Încă din debutul acestei prezentări țin să remarc două aspecte privind Arhivele Naționale Bacău: aceasta se numără printre puținele instituții de profil din țară care, anual, organizează o manifestare științifică națională de prestigiu – *Sesiunea de Comunicări Științifice „Arhivele și Istoria”* și printre și mai puținele instituții de acest gen care valorifică, în mod superior, studiile

prezentate, în cadrul Sesiunii de Comunicări, prin publicarea lor în anuarul arhivelor naționale Bacău intitulat „*Acta Bacoviensia*”. Mai mult. A devenit o tradiție ca participanților la Sesiunea „Arhivele și Istoria”, să li se înmâneze, odată cu programul de desfășurare, și valoroasa lucrare cuprinzând comunicările care vor fi prezentate în plerul său secțiunile manifestării. Acest fapt impune, din

start, participanților, punctualitate în trimiterea materialului, originalitate și acribie în alegerea și redactarea studiului, iar pentru organizatori, garanția desfășurării manifestării, din punct de vedere științific la un nivel superior, dar, și eforturi intelectuale și materiale deosebite.

Încă de la începutul editării anuarului, anul 2006, inițiatorul, redactorul-șef și tehnoredactorul, care este și directorul instituției, prof. Vilică Munteanu, și-a propus. În primul rând. să stimuleze cercetarea privind locul Bacăului în istoria locală și națională, să pună *„în valoare aspecte mai puțin cunoscute sau tratate din istoria românilor, cu accent pe fenomenele locale și, de asemenea, să prezentăm anumite aspecte din experiența profesională a arhiviștilor noștri, precum și probleme actuale ale arhivisticii din alte țări, care pot duce la perfecționarea activității Arhivelor Naționale”*. Că obiectivele propuse au prins viață o dovedesc cele șapte numere apărute până în prezent, plus „suplimentul” *„Românii în dezbaterile Congresului secuiesc din 1902. Premise, deziderate și reverberații”* rezultat al Colocviului Național organizat, la 18 noiembrie 2010, de Centrul European de Studii Harghita-Covasna în colaborare cu Asociația Romano-Catolicilor din Moldova „Dumitru Mărtinaș” și Arhivele Naționale Bacău. Cele șapte plus unu („suplimentul”)

volume însumează 3504 pagini, pe care sunt așternute 189 de studii din domeniul istoriei locale și naționale, 59 de studii din domeniul arhivisticii, 17 recenzii de carte cu tematică istorică sau din domeniul arhivelor, 12 comunicări *„In honorem”* și 5 comunicări *„In memoriam”*, dedicate unor personalități din domeniul arhivelor, elaborate de peste 100 de autori din întreaga țară.

De remarcat este și faptul că, de-a lungul celor șapte ani, de la prima apariție, anuarul *„Acta Bacoviensia”* a evoluat atât cantitativ, prin creșterea numărului de pagini, al numărului de studii publicate și a îmbogățirii structurii, cât și calitativ, prin încărcătura științifică a studiilor: apariția anuarului, începând cu volumul V, sub patronajul unui competent Consiliu Științific, creșterea profesionalismului autorilor și varietății tematicii abordate. Ceea ce reprezintă constante, pentru toate volumele, sunt: excelența calitate a prezentării grafice și tiparului executate la Editura Magic Print din Onești; editarea lor sub egida Arhivelor Naționale Bacău și a Asociației Generale a Arhiviștilor din România – Filiala Bacău; managementul performant al redactorului-șef, profesorul Vilică Munteanu.

Actualul număr, al VII-lea, a apărut la începutul lunii noiembrie, cu prilejul celei de-a XVIII-a ediție a Sesiunii de Comunicări Științifice *„Arhivele și Istoria”*, desfășurate la Bacău, în ziua de 9 noiembrie 2012. Prin dimensiunile, structura, numărul studiilor și autorilor putem afirma despre acest volum că este cel mai impresionant dintre toate cele editate până în prezent. Spațiul celor 569 de pagini, structurat în cinci capitole, cuprinde lucrările a nu mai puțin de 57 de autori, doctori în istorie sau teologie, profesori universitari, inspectori, experți, consilieri superiori, profesori, bibliotecari, într-un cuvânt, toți cercetători pe ogorul virgin al arhivelor. Spațiul cel mai generos, peste 460 de pagini, este acordat celor 37 de studii, 31 din domeniul *Istoriei*, care formează capitolul I, și 6 din domeniul *Arhivisticii*, care constituie capitolul următor. Următoarele trei capitole sunt: *„In Honorem. Adrian Pricop”*; *„In Memoriam”* și *„Recenzii”*.

Tematica istorică, a capitolului I, cuprinde subiecte din domeniile învățământului și culturii (10 teme), vieții sociale (10), economiei (5), vieții politice (3) și teologiei (3). Foarte interesante prin noutatea și informația istorică pe care o aduc sunt studiile: *„Valoarea unor unități de măsură din Moldova*

reflectată în documentele inedite păstrate la Arhivele Naționale Iași” de cercetătorul Arcadie M. Bodale; „Documente inedite privind comunitatea catolică din Somușca” de dr. Anton Coșa; „Raportul dintre simbol și hierofanie în opera cronicarilor moldoveni” de dr. Liliana Trofin; „Alegerea, investirea și înscăunarea episcopului Teodosie Atanasie în scaunul Episcopiei Romanului” de dr. Aurel Florin Țuscanu; „Constantin Cernat – un băcăuan la conducerea Direcției Generale a Poliției (1936-1938)” de dr. Alin Spânu; „Din activitatea Regionalei Mureș a P.C.R. în preajma alegerilor din noiembrie 1946” de dr. Liviu Boar; „Starea de sănătate a populației din regiunea Bacău în perioada 1950-1955” de Cristina Tănasă. La acest capitol trebuie să remarcăm și contribuția cercetătorilor din cadrul Centrului European de Studii Covasna-Harghita care au întocmit studiile: „Documente din Arhivele Naționale Covasna privind pandemiile din Țările Române în secolele XVII-XIX” de dr. Ioan Lăcătușu și prof. Vasile Stancu și „Un episod de criză al sprijinului oferit de Ungaria învățământului în limba maghiară pentru elevii romano-catolicilor din Moldova” de dr. Ioan Lăcătușu.

Demne de subliniat, pentru valoarea lor teoretică și practică, sunt studiile de arhivistică din capitolul II al volumului intitulat: „De la teorie la practică în activitatea de înregistrare a actelor” de Florența Telesman și Mihaela Munteanu, experți la Școala Națională de Perfecționare Arhivistică „Aurel Sacerdoțeanu”; „Modernizarea managementului documentelor de arhivă prin implementarea soluțiilor informatice” de Ștefan-Dumitru Hașegan, șef departament Serviciul Arhivare Electronică; „Din experiența unei societăți particulare în prelucrarea documentelor de arhivă” de Mihai Nicolae, manager general, SC Ștefadina Conserv SRL. București. Capitolul se încheie cu un călduros cuvânt de suflet, adus arhivistului Ioan Lăcătușu, cu prilejul împlinirii vârstei de 65 de ani, scris de directorul Arhivelor Naționale Călărași, Nicolae Țiripan, intitulat „Gânduri despre Ioan Lăcătușu”.

Capitolul al III-lea este nou introdus în structura volumelor anuarului „Acta Bacoviensia”. În cele 9 eseuri ale capitolului, rude, colegi și prieteni își aștern, pe cele 56 de pagini ale sale, cu dragoste și venerație, amintirile și sentimentele pe care le poartă omului și arhivistului de excepție Adrian Pricop, fost director al filialelor Botoșani și Iași

a Arhivelor Statului, cu prilejul împlinirii patriarhalei vârste de 90 de ani. Capitolul se poate constitui într-un minivolum, viitor nucleu al unui nou număr al colecției „Profesiunii noastre”, colecție devenită atât de dragă arhiviștilor.

Capitolul „In Memoriam”, prin articolele sale, scrise cu căldură și sinceritate de autorii Vilică Munteanu și Ioan Ciută, este destinat omagierii unor profesioniști deosebiți, din domeniul arhivelor și cercetării istorice, care astăzi nu mai sunt printre noi: Alexandru Temciuc și Ioan Murariu.

Volumul se încheie cu opt recenzii privind conținutul noilor apariții editoriale, atât în domeniul istoriei locale, cât și a celei naționale. Astfel, putem afla informații sistematice despre lucrările: „Cronica unei mari familii băcăuane. Boierii Lecca” de Dumitru Lecca; „Valea Trotușului, ghid turistic vizual”, de Corneliu Stoica; „Cronica satului Pârâu Boghii și a bisericii cu hramul «Sfântu Dumitru»”, de col.(rez) Gheorghe Pavel; „Eroina Elena Cancicov și genealogia neamului său”, de Elena Ungureanu; „Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne și unor structuri polițienești (1831-1931)”, de Laurențiu Ștefan Szemkovic; „Zece ani de foc – o cronică a Basarabiei”, de Mircea Radu Iacoban; „Arhiviștii – oameni ai timpului lor”, de Vasile Arimia și „Note. Profesorul Dumitru Mărtinaș în documentele Securității”. Printre recenziile, enumerați mai jos în ordinea titlurilor lucrărilor nou apărute, se numără intelectuali reputați precum Maria Turbatu, dr. Ioan Dănilă, dr. Ioan Mitrea, Cristina Tănasă, Roxana Ramona Filip, Angela Oancea și dr. Ioan Lăcătușu (recenzent al ultimelor două volume).

Cartea, ca de altfel toate celelalte anuare ale arhivelor băcăuane, își merită un loc distinct în biblioteca specialiștilor precum și a iubitorilor de istorie, fiind un real și valoros instrument de lucru pentru specialiști și de deplină satisfacție pentru cititorul interesat de istorie.

Laude pentru apariția celui de-al VII-lea volum al anuarului „Acta Bacoviensia” merită a fi adresate Consiliului Științific, care a analizat valoarea științifică și metodică a studiilor publicate și a avizat favorabil editarea volumului, autorilor tuturor materialelor publicate în anuar, cât și, în mod cu totul deosebit, Colegiului de Redacție format din Vilică Munteanu – redactor șef, Mihaela Chelaru, Cristina Tănasă și Adriana Taropă.

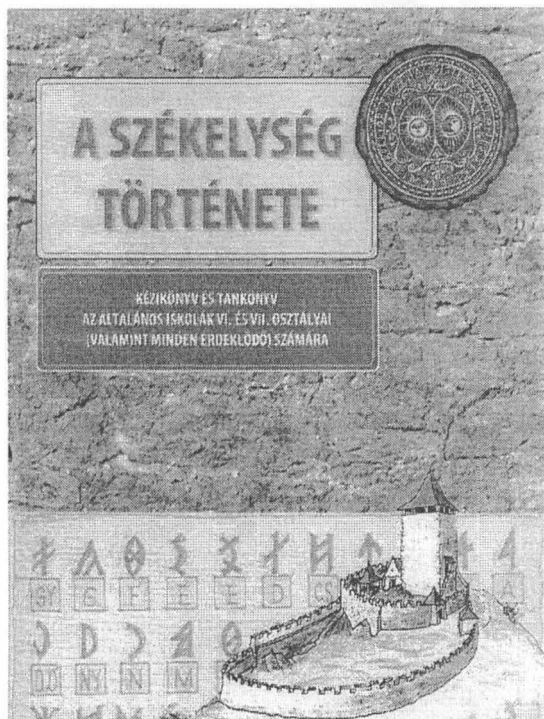
Considerații privind „manualul”
Istoria Secuilor – A Székelység Története,
 Miercurea-Ciuc, Sfântu Gheorghe, 2012

Vasile LECHINȚAN, Ioan LĂCĂTUȘU, Vasile STANCU

Prin gravele lipsuri și eludarea adevărului istoric, manualul *Istoria Secuilor*, recent apărut, finanțat de instituții ale administrației publice locale din județele Covasna și Harghita, cultivă lipsa de responsabilitate față de trecut și tendința de izolare etnică a maghiarimii din aceste zone a fostelor scaune secuiești, cu grave consecințe pentru formarea viitoare a tinerilor maghiari.

De subliniat de la început este faptul, vizibil de altfel în cuprinsul scrierii, că autorii recunosc că manualul a fost scris la comandă politică: *„acest manual a fost realizat la cererea și din grija liderilor politici din județele Harghita și Covasna”*. După cum știe și ultimul elev al unei școli gimnaziale, manualele, în toate sistemele de învățământ se pretind sinteze științifice într-o anumită disciplină, bazate pe cele mai noi cercetări în domeniu. Or, aici, criteriul științific este abandonat în favoarea comenzii politice. Pentru a respecta un minimum de adevăr, scrierea ar trebui numită *„Politica liderilor secuiei despre istoria secuilor”*. În loc să promoveze o atitudine intelectuală și morală dictată de interese politice, era de așteptat ca autorii, în majoritate oameni ai școlii, să realizeze un volum monografic de ținută științifică, de onestitate demnă de epoca în care trăim, care să promoveze acceptarea alterității etnice, spirituale, de fraternitate cu românii, cu care secuii au străbătut secolele cu înțelegere și colaborare, excepțiile fiind momentele când unii secuiei/maghiari au fost fanatizați de propaganda șovină antiromânească din exterior.

Scrierea a fost elaborată ca având statutul de manual, pentru clasele a VI-a și a VII-a cu toate că elevii maghiari mai au un manual, pentru aceleași clase, *„din care învață ca disciplină obligatorie, câte o oră pe săptămână, istoria minorității maghiare din România și, în cadrul acesteia, aspectele fundamentale ale istoriei întregii maghiarimi”*. În realitate se face istoria Ungariei. La aceasta, inițiatorii „manualului” mai solicită o oră săptămânală pentru Istoria secuimii, oră

indicată a fi luată din orele opționale prevăzute în programa curriculară pentru clasele respective. Menționăm că elevii maghiari fac și ore de Istorie Universală, obligatorii pentru toți elevii claselor a VI-a și a VII-a – o oră săptămânal - în cuprinsul căreia este integrată și Istoria Ungariei. Practic, se preconizează ca elevii maghiari să facă minim două ore pe săptămână de istorie „a naționalităților”, fiind îndoctrinați de „adevărurile” istoricilor maghiari, înainte de a face Istoria Românilor la clasa a VIII-a, pe care refuză să o învețe, motivând neînțelegerea termenilor istorici românești și chiar a limbii române.

Cu toate că autorii recunosc, în prefața cărții, marile controverse dintre istoricii maghiari/secui, *„pe marginea problemelor fundamentale ale istoriei secuimii”*, atacurile unora dintre aceștia la adresa *„directivelor”* Academiei Ungare de Științe sau *„așteptările formulate în plan extraprofesional”*, în această *„scriere”* sunt afirmații cu pretenția de adevăr axiomatic, de exemplu: *„Istoria*

secuiască este parte a istoriei maghiare, iar în cadrul acesteia „a istoriei Transilvaniei, așa cum, de când este lumea, secuimea vorbitoare de limba maghiară este parte organică a poporului maghiar...” (p. 7). Dacă tot au hotărât autorii acest fapt, atunci, în mod firesc, se pun mai multe întrebări: de ce mai este nevoie de o istorie a „*poporului maghiar*” (*secuii*) în cadrul istoriei poporului maghiar? De ce mai încărcăm elevii secui, care de fapt sunt maghiari, cu peste 8 pagini de „*etnogeneză secuiască*” (p. 36-43) și, mai afirmăm, probabil pentru a dovedi valoarea științifică a „*lucrării*”, că „*originea secuimii este o problemă foarte complicată și discutabilă?*” (p. 38) Și dacă tot îl citează pe Simon de Keza la acest capitol, „*istoricii secuilor*” puteau reda și ce scria acesta pe la 1282-1285, adică faptul că secuii au împrumutat de la populația românească portul, scrisul și felul de a-și face casele. Astfel cheltuiau mai puțină imaginație și simplificau înțelegerea „*controversatei*”, „*complicatei și discutabilei probleme*”, „*de când este lumea*” și a mult mai multor probleme ridicate în paginile următoare ale „*scrierii*”. Dar ce o să înțeleagă elevii maghiari, care de fapt sunt secui, când vor citi ce a scris Ștefan Szamoskozi despre secui, părinții lor, după câteva secole (1570-1612): „*În mare parte și astăzi au aceleași rituri cu ale românilor, deși trăiesc în vecinătatea sașilor și maghiarilor?*” (p. 85).

Și, autorii mai ascund un alt aspect definitoriu al secuilor: faptul că de când este lumea, secuimea este vorbitoare și de limba română. Astfel, ea este parte organică și a istoriei românești și a poporului român cu care a conviețuit de la colonizarea ei în Transilvania până astăzi.

Pentru autori nu a existat nici fenomenul indoeuropenizării de la intersecția mileniilor III-II î.Hr., nici formarea popoarelor indoeuropene, inclusiv a tracilor, care după părintele istoriei, Herodot, erau „*cei mai numeroși după inzi*” ... din care „*geții erau cei mai viteji și mai dreptți*”. Nu au auzit nici de anul 514 î.H., când aceștia sunt pomeniți în ale sale „*Istorii*”, de către Herodot. Dar nu au auzit deloc nici de urmașii lor, daco-romani, după retragerea stăpânirii romane din Dacia, care în mod subit au dispărut din „*istoria secuilor*”.

Și eludarea adevărilor istorice continuă. Astfel, grav este faptul că autorii nu-și asumă responsabilitatea redării atrocităților comise de secui/maghiari față de români și sași în perioada de după Adunarea de la Lutița, din

16 octombrie 1848, mai mult chiar, se vorbește în mod unilateral că atunci, în Transilvania, „*au avut loc atrocități antimaghiare*”. (p.7) Trupele secuiești ce înaintau după momentul Lutița sunt glorificate de autori, deși documente semnate de martorii oculari maghiari ai epocii, le priveau și descriau ca pe niște hoarde care jefuiau, ucideau și nu ascultau de ordine.

De asemenea, atrocitățile comise de secui/maghiari asupra românilor în perioada de după Dictatul de la Viena, din anii 1940 - 1944, sunt nepermis ascunse. Extrem de jignitoare față de români este lipsa de responsabilitate a autorilor față de instaurarea administrației ungare în toamna anului 1940, autorii vorbind doar de problemele economice și de entuziasmul maghiar și nu de cumplitele atrocități comise asupra românilor de armata ungară de ocupație și de etnici maghiari/secui localnici. De asemenea, numeroase biserici românești din zonă au fost rase de pe fața pământului și locul unde aceste sfinte locașuri au existat stă și astăzi mărturie a unui trecut condamnat și pe care degeaba încearcă să-l ascundă un asemenea manual „*orb*”.

Fără menționarea acestor momente importante din viața unei comunități, toată istoria secuilor prezentată în manual nu este decât un exercițiu minor, un joc periculos, o lipsă de responsabilitate față de trecut. Nu se recunoaște decât atrocitatea comisă asupra evreilor în 1944, spusă însă pe un ton deloc ferm, doar ca o ușoară „*latură umbrită*” a „*micii lumi maghiare*” din zonă, când faptele maghiarilor care au participat la Holocaust sunt de o mare gravitate în fața istoriei. Nu trebuie trecută cu vederea nici afirmația autorilor că unii evrei stabiliți în secuime „*erau și mercenari*”. Afirmația este gravă dacă nu este explicată, pentru că astfel enunțată pare ca o scuză față de atrocitățile comise asupra evreilor în 1940 - 1944. Și apoi, în zona Ucrainei Subcarpatice nu „*au fost expulzați*” evrei, ci au fost duși în detașamente de muncă forțată în condiții de exterminare. Păcat că autorii nu-și asumă responsabilitatea redării oneste și a acestor aspecte față de istoria evreilor și față de Holocaust.

Nu este prezentat cu obiectivitate momentul dramatic din toamna anului 1944, respectiv acțiunea așa-numitei „*Gărzi a lui Maniu*” în Aita Seacă, unde secuii din sat au ucis cu o mare cruzime ofițeri și ostași din

Armata Română. Evident că membrii „Gărzilor lui Maniu” au comis o ilegalitate pedepsindu-i pe criminali, care trebuiau aduși în fața justiției, ilegalitate care trebuia menționată, dar ascunderea adevărului de la Aita Seacă, de către autori, este condamnată.

Manualul conține o politică fățiș anti-românească în prezentarea evenimentelor istorice. De exemplu, se spune pentru perioada interbelică despre faptul că stațiunile balneare semnificative, care ar fi putut intensifica turismul și economia locală, au ajuns în mâini române, astfel nu sporeau veniturile întreprinderilor și comunităților din Ținutul Secuiesc, uitând faptul că și înainte de 1 Decembrie 1918, principalii vizitatori ai acestor stațiuni au fost românii din „Regat”.

Totul este privit prin prisma separatismului etnic pur în zonă, într-un moment când încă întreaga Transilvanie avea, atunci, o industrie care în majoritate era „în mâini maghiare” datorită asuprașii de secole a românilor de către oligarhia conducătoare maghiară.

Jignitoare este și minciuna că la Reforma agrară din 1921, „câștigul provenit din proprietatea indivizibilă a familiilor militare de odinioară din Ciuc și Trei Scaune, în loc să servească înălțarea economică și culturală a secuimii, a ajuns pe mâna statului, care l-a împărțit micilor gospodari, asociații și biserici române”. Așadar, o avere deloc pur secuiască – pentru că din comunități făceau parte și români – ar fi fost astfel exclusiv dată românilor, afirmație care vine să lovească încă o dată demnitatea istorică românească în fața tinerilor cărora le este destinat manualul.

Altă jignitoare minciună este că bisericile românești au fost construite în perioada interbelică prin comunitățile locale; totul este „turnat” în pagină cu o culpabilizare a românilor pentru că au „îndrăznit” să-și construiască biserici ortodoxe „uriase” (prin această sintagmă se poate intui cu claritate poziția față de români a autorilor) în stil bizantin, în orașele din zonă, astfel că, din start, românii sunt priviți de autorii manualului drept niște locuitori de mână a doua, niște tolerați, care nu au voie să-și construiască biserici „uriase”.

Autorii nu consemnează faptul că, până la *Decretul de toleranță* emis de împăratul Iosif al II-lea, în 1781, românii ortodocși nu au avut dreptul de a construi biserici din piatră. După această dată, numai până la 1918, peste 50 de comunități românești din județele Covasna și Harghita au construit locașuri de

cult, care există și astăzi; este drept, unele dintre ele rămase fără credincioși, sau cu un număr foarte mic, datorită politicii șovine ridicată la rang de politică de stat de către Austro-Ungaria dualistă.

Este inadmisibilă și minciuna jignitoare față de Armata Română, și anume că, în august 1916, teritoriile invadate de trupele române au suferit pagube grave. „*Au devastat, jefuit, magazinele, casele fără proprietari și au dat foc la numeroase clădiri*”. Și tot pe seama Armatei Române sunt puse și multe sute de victime civile în rândul „*persoanelor în vârstă rămase acasă, bătrânilor ce fugeau și copiilor*”. Așadar, în loc de adevăr istoric, o minciună extrem de jignitoare față de români, pusă la temelia învățării istoriei de către elevii maghiari de astăzi, în loc să se scrie cu responsabilitate de atrocitățile batalioanelor secuiești de la 1918-1919.

Despre Congresul secuiesc de la Tușnad din 1902, autorii nu suflă o vorbă privind cererea secuilor, prezentată acolo, de intensificare a legăturilor economice cu România și de a se preda limba română la liceele din zonă, dată fiind importanța colaborării economice vitale a secuilor cu românii de peste munți.

Nu se menționează nimic despre influența limbii române asupra limbii și vieții secuilor de-a lungul secolelor. Această realitate, atestată de numeroase documente de epocă, este unanim acceptată și demonstrată de lingviști maghiari și români, iar faptul se constituie într-un veritabil monument al duratei conviețuirii pașnice românești și secuiești/maghiare pe o întinsă dimensiune istorică.

Studiile de demografie istorică pun în evidență un schimb de populație ce a avut loc de-a lungul timpului de o parte și de alta a Carpaților. Deosebit de edificatoare pentru starea de spirit și poziția secuilor față de români este și situația creată la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, când majoritatea ardelenilor (români, maghiari, sași) emigrau în America, iar numeroși secui plecau în masă în Regatul Român, alarmând pur și simplu autoritățile locale și centrale ungare, obligate să construiască astfel căi ferate și fabrici, pentru a stopa depopularea zonei.

De altfel, o mare minciună etalată în manual, de autori, este aceea că în epoca dualismului austro-ungar, Ținutul secuiesc s-ar fi dezvoltat cel mai spectaculos (când mii și

mii de secui luau drumul emigrării peste munți, în Regatul României, pentru a-și asigura existența). Adevărata dezvoltare a avut loc de fapt după dualism, în timpul României Mari și a României postbelice

Despre drama de-naționalizării românilor din fostele scaune secuiești, despre fenomenul „Bodogaia” și „Porumbenii Mari”, localități unde în secolul al XVIII-lea erau două biserici românești, una Ortodoxă și alta Greco-catolică, nu se scrie nimic.

Nepermisă este și glorificarea biografiei fascistului Nyirő Jozsef, cel care s-a dovedit un șovin antiromân și un antisemit în timpul Celui de-al Doilea Război Mondial, un oficial al guvernului fascist al lui Szálási. La fel de nepermisă este și ascunderea faptului că Orbán Balázs, „*Cel mai mare secu*”, a fost, la rândul său, un mare șovin antiromân, fapt cunoscut în epocă și dovedit de scrierile sale.

Pe aceste considerente apreciem că manualul nu este decât o provocare jignitoare la adresa românilor, evreilor și chiar a germanilor trăitori pe aceste meleaguri (inclusiv a memoriei sașilor din Reghin și din jurul acestuia, la 1848) și propunem scoaterea lui din școli și pedepsirea celor care din banii publici au susținut o astfel de provocare.

Desigur că, prin aceste rânduri, am făcut o primă evaluare a conținutului manualului de Istorie a secuilor, urmează o analiză mai amănunțită a textului, prin care vom dezvălui toate erorile și afirmațiile tendențioase și provocatoare la adresa românilor, toate locurile comune, agresivitățile de atitudine istorică și mistificările care duc spre o cultivare deschisă a șovinismului, și nu a prieteniei, a acceptării și înțelegerii reciproce, în școlile românești cu limba de predare maghiară.

Locuind împreună cu românii și înconjuțați din toate părțile de către români, secuii au avut relații de bună vecinătate cu această majoritate etnică a arealului românesc, la atrocitățile ascunse de manual nu au participat, evident, toți secuii, astfel că generația de astăzi nu poate fi culpabilizată pentru trecutul nedemn. Considerăm că, de aceea, se impune elaborarea unui volum monografic bazat pe realități istorice dovedite de documente și nu pe mistificări eroizante și pe minciuni grosolane și provocatoare care să estompeze adevărul, astăzi, când suntem sub ochii unei Europe care promovează onestitatea intelectuală, acceptarea alterității etnice și religioase, spiritul de promovare a înaltelor valori umane și morale.

CRONICA ACTIVITĂȚII *(Activity chronicle)*

Cronica activității Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” pe anul 2012

Dr. Ioan LĂCĂTUȘU, Erich Mihail BROANĂR

Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, instituție de spiritualitate ortodoxă și cultură românească, din subordinea Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, care funcționează cu binecuvântarea, implicarea nemijlocită și sprijinul I.P.S. Ioan Selejan, continuând proiectele și manifestările devenite tradiționale și organizând altele noi, împreună cu partenerii, în cursul anului 2012 a realizat următoarele activități și manifestări științifice, culturale și sociale:

- I. Manifestări culturale și științifice (14)
- II. Acțiuni de spiritualitate ortodoxă, cultură românească și de asistență socială (38)
- III. Participări la sesiuni științifice, simpozioane, mese rotunde, colocvii, reuniuni, debateri (18)
- IV. Expoziții documentare (2)
- V. Volume apărute la editurile Grai Românesc și Eurocarpatica în anul 2012 (9)
- VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în anul 2012, la alte edituri (5)
- VII. Studii apărute în reviste de specialitate și în volume (12)
- VIII. Articole apărute în presa locală (87),
- IX. Prezentări și lansări de cărți (19)
- X. Interviu (7)
- XI. Articole despre activitatea Centrului Ecleziastic de Documentare și a asociațiilor și instituțiilor partenere (581)

I. Manifestări culturale și științifice (14)

1. Simpozionul cu tema „163 de ani de la unirea Principatelor Române”, Cercul Militar Sf. Gheorghe, 24 ianuarie 2012. În cadrul simpozionului au fost prezentate comunicările:

- *De la unirea formală la unirea reală (1859 - 1862)*, prof. Vasile Stancu
- *Reacția Curții Imperiale de la Viena față de consecințele Unirii Principatelor Române asupra aspirațiilor românilor din Transilvania*

de a se uni într-un singur stat, cu numele „Daco-România”, Dr. Ioan Lăcătușu

2. Simpozionul „Nicolae Vecerdea – primul prefect român al județului Treiscaune”, sala festivă a Prefecturii județului Covasna, 28 ianuarie 2012. În cadrul simpozionului au fost prezentate următoarele comunicări:

- *Cuvânt de salut*, reprezentantul Instituției Prefectului județului Covasna
- *Demersurile Consiliului Dirigent pentru introducerea administrației românești în Transilvania*, drd. Vasile Lechințan, Arhivele Naționale Cluj
- *Activitatea prefectului Nicolae Vecerdea și a colaboratorilor săi pentru introducerea administrației românești în județul Treiscaune (1919-1920)*, dr. Ioan Lăcătușu, Centrul European de Studii Covasna – Harghita
- *Nicolae Vecerdea și Sibiu*, Ana Grama, Sibiu
- *Aspecte ale chestiunilor fiuciar – silvice întâmpinate de români la începutul anului 1919, reflectate în documentele Prefecturii Trei Scaune*, prof. Vasile Stancu, Centrul European de Studii Covasna – Harghita
- *Activitatea Companiei de Jandarmi Odorhei în primul deceniu după Marea Unire*, dr. Alin Spânu, Centrul de Studii Euro-Atlantice, București
- *Considerații privind relațiile interetnice din județul Ciuc în primii ani după Marea Unire*, drd. Costel Lazăr, Liceul „Octavian C. Tăslăuanu” Toplița
- *Instituția Prefectului în administrația publică românească*, Dr. Codrin Munteanu, lector Extensia Sf. Gheorghe a Universității „Babeș-Bolyai”

3. Primăvara culturală. Sf. Gheorghe, 17 martie – 23 aprilie 2012. Manifestări consacrate împlinirii a 20 de ani de la înființarea Ligii Cultural Creștine „Andrei Șaguna” (1992-2002). Programul manifestărilor: 17 martie 2012, ora 11,00, Centrul

Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”: Informare: „*Liga Cultural – Creștină „Andrei Șaguna” - Două decenii în slujba culturii și identității românești din județul Covasna*”; masă rotundă: „*Coordonate demografice ale comunităților românești din județele Covasna și Harghita potrivit datelor preliminare ale recensământului populației și locuințelor din 20 octombrie 2011*”;

4. Dezbateră „Basarabia – perspective europene ale celui de-al doilea stat românesc”, organizată împreună cu Fundația Națională „Neamul Românesc”, Filiala Covasna, 27 martie 2012, ora 17,00, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”

5. „Despre demnitate”. Conferință și lansare de carte susținute de Dan Puric, 21 aprilie 2012, ora 17, Casă de Cultură a Sindicatelor, Sf. Gheorghe.

6. Simpozionul cu tema „Însemnăta-tea zilei de 9 mai pentru istoria României și a Europei”, Cercul Militar Sf. Gheorghe. În cadrul simpozionului a fost prezentată comunicarea: *Reverberații locale, regionale și naționale ale zilei de 9 mai 1945*, de dr. Ioan Lăcătușu.

7. Simpozionul „Șase decenii de la înființarea experimentului stalinist Regiunea Autonomă Maghiară”, Sf. Gheorghe, 29 iunie 2012.

Organizatori: Centrul European de Studii Covasna – Harghita, în parteneriat cu Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Liga Cultural–Creștină „Andrei Șaguna” și cu sprijinul Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, Vineri, 29 iunie 2012, la Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Sf. Gheorghe.

Moderatori: dr. Alexandru Porțeanu și prof. univ. dr. Petre Țurlea

Au fost prezentate următoarele comunicări: *Constantin Rădulescu Motru – Despre profilul politic și moral al minoritarului maghiar interbelic*, dr. Elena Cobianu – Institutul de Filosofie și Psihologie „Constantin Rădulescu Motru” al Academiei Române; *Instalarea regimului stalinist în România. Înființarea Regiunii Autonome Maghiare*, prof. univ. dr. Petre Țurlea, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București; *Regiunea Autonomă Maghiară între propunerea sovietică și opoziția românească (septembrie 1951)*, dr. Alin Spânu, Centrul de Studii Euro-Atlantice, București;

Contribuții documentare privind înființarea Regiunii Autonome Maghiare, prof. Mircea Bodnari, Grupul Școlar „Constantin Brâncuși”, Sf. Gheorghe; *Poziția organizației Frontul Plugarilor din raioanele Sfântu Gheorghe și Târgu Secuiesc privind înființarea Regiunii Autonome Maghiare*, prof. Vasile Stancu, Centrul European de Studii Covasna – Harghita, Sf. Gheorghe; *Regiunea Mureș Autonomă Maghiară*; prezentarea fondului arhivistic deținut de Arhivele Naționale Mureș, dr. Liviu Boar, Arhivele Naționale Mureș, Tg. Mureș; *Avatarurile Constituției din 1952*, Iuliu Crăcană, Serviciul Cercetare al CNSAS, București; *Justificarea înființării Regiunii Autonome Maghiare în cotidianul regional „Steaua Roșie –Vörös Zászló” (1952-1953)*, drd. Vasile Lechințan, Cluj-Napoca; *Considerații privind raporturile Instituției Armatei cu Partidul Comunist Român în deceniile 5-8 din secolului al XX-lea*, prof. dr. Costin Scurtu, Șeful Filialei Constanța a Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”; *Sărbătorile comuniste aniver-sate în comisariatele militare ale Regiunii Autonome Maghiare*, Iulian Botoghina, Centrul de Studii și Păstrarea Arhivelor Militare Istorice, Pitești; *Figuri mureșene ale revoluției anticomuniste din Ungaria din octombrie 1956. Cazurile unor grupuri anticomuniste instrumentate de Procuratura Militară din Tg. Mureș*, prof. Nicolae Balint, Tg. Mureș; *Manifestări ale intoleranței în spațiul intracarpatic – conflictele religioase*, lect. univ. dr. Liliana Trofin, București; *Biserica Ortodoxă din Covasna și Harghita în timpul Regiunii Autonome Maghiare*, prof. drd. Costel Cristian Lazăr, Toplița; *Buzăul Ardelean în administrația Transilvaniei până în 1918 și a României după Marea Unire*, prof. Corina Bărgăan, Sita Buzăului; *Propuneri ale conducerii Regiunii Autonome Maghiare privind exceptarea bibliotecilor Teleki și Bolyai de la predarea documentelor la Arhivele Statului*, prof. univ. dr. Ion Giurcă, Universitatea Hyperion, București; 1967: *Delimitarea administrativ-teritorială, prilej de răfuială la vârful PCR*, dr. Mircea Suci, București; *Învățămintul în limba maghiară în satele catolice din Moldova (1948-1954)*, prof. Vilică Munteanu, Arhivele Naționale Bacău; *Problematica Regiunii Autonome Maghiare în presa de limbă maghiară din județele Covasna, Harghita și Mureș*, dr. Ioan Lăcătușu, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, Sf. Gheorghe; *Problema proprietăților Istorice în Transil-*

vania, prof. univ. dr. Ioan Sabău Pop, Tg. Mureș; *Marșul maghiarilor pentru oficializarea Euro-regiunii maghiare și a limbii maghiare în România, trebuie oprit!*, dr. Marla Cobianu-Băcanu, București; *Poziția Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș față de proiectul legii privind reorganizarea administrativ teritorială a României*, Dorin Suciu, Tg. Mureș.

8. Colocviul național al Grupului de cercetare „I.I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei, Sf. Gheorghe, 30 iunie 2012, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”. Programul colocviului.

11:00 Deschiderea lucrărilor colocviului;

Mesaj de binecuvântare, din partea IPS Ioan Selejan, Episcopul Covasnei și Harghitei

11:15-13:45 Prezentarea unor rapoarte, proiecte și teme de cercetare privind românitatea din sud-estul Transilvaniei:

Moderatori: prof. univ. dr. Ioan Giurcă, dr. Alin Spânu

- *Informare privind cercetarea interdisciplinară a românității din sud-estul Transilvaniei, în perioada iunie 2011 – iunie 2012*, dr. Ioan Lăcătușu; Centrul European de Studii Covasna-Harghita;

- *Cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural la Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni*, dr. Valeriu Cavruc, dr. Dan Buzea, Andrea Deak, dr. Adela Kovacs;

- *Proiect de cercetare exploratorie. Granița romană în estul provinciei Dacia (Proiect finanțat de C.N.C.S)*, dr. Alexandru Popa, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni;

- *Raportul dintre teritoriu -patrimoniu - identitate culturală în mediul multiethnic. Diseminare în cadrul proiectului POSDRU Valorificarea identităților culturale în procesele globale, derulat prin Școala Postdoctorală a Academiei Române*, dr. Dorel Marc, Muzeul Județean Mureș;

- *Realități multiculturale și plurilingvistice în context european. Identități muzicale în Regiunea Autonomă Trentino – Alto Adige, Italia (proiect „Valorificarea identităților culturale în procesele globale”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013)*, dr. Constantin Secară, Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu” al Academiei Române București;

- *Proiectul cercetării sociologice cu tema Situația comunităților locale din Harghita și*

Covasna, prof. univ. dr. Radu Baltasiu, Centrul pentru Studii în Probleme Etnice al Academiei Române, București;

- *Proiectul cu tema „Catholicii din Moldova între Uniunea Sovietică și Uniunea Europeană”*, ing. Gheorghe Bejan, dr. Anton Coșa, Asociația Romano-catolicilor din Moldova „Dumitru Mărtinaș”, Bacău

- *Proiectul „Protejează viața. Acțiuni pentru regenerarea morală a neamului românesc”*, pr. dr. Ciprian Staicu, consilier cultural al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei, directorul Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Asociația „Pro Vita” Sf. Gheorghe.

- *Nicolae Steinhardt și Ecumenismul (100 de ani de la nașterea „Părintelui de la Rohia”)*, prof. Claudia Vașloban, Grup Școlar „Sövr Elek” Joseni, jud. Harghita

13:45-14:00 Pauză

14:00-15:00 Înmânarea premiilor I.I. Russu

- *Pr. prof. dr. Vasile Oltean*, Brașov, *Laudatio* de pr. drd. Sebastian Pârnu

- *Prof. univ. dr. Gelu Neamțu*, Cluj-Napoca, *Laudatio* de drd. Vasile Lechințan

- *Prof. Vilică Munteanu*, Bacău, *Laudatio* de prof. Vasile Stancu

- *Prof. Doina Doboreanu*, Subcetate, jud. Harghita, *Laudatio* de prof. Ilie Șandru

- *Prof. Nicu Vrabie*, Miercurea-Ciuc, *Laudatio* de prof. Doru Doboreanu

- *In memoriam: Pr. prof. univ. dr. Ilie Moldovan (1928-2012)*, pr. dr. Ciprian Staicu, dr. Ioan Lăcătușu

9. „La umbra nucului bătrân” – 130 de ani de la nașterea scriitorului Romulus Cioflec, manifestare organizată de Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni și Despărțământul ASTRA Covasna-Harghita, Casa Memorială „Romulus Cioflec” din Araci, 6 iulie 2012

10. Simpozionul „68 de ani de la eliberarea orașului Sf. Gheorghe”, Centrul Militar Sf. Gheorghe, 7.09.2012, comunicarea „Prezența unităților militare românești în județele Covasna, Harghita și Mureș, după Marea Unire de la 1 decembrie 1918” (dr. Ioan Lăcătușu, împreună cu prof. dr. Vasile Tutula)

11. Sesiunea Națională de Comunicări Științifice Români din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație. Ediția a XVIII-a, Vineri, 21 septembrie 2012, Muzeul Spiritualității Românești, Catedrala Ortodoxă Sfântu Gheorghe.

Programul sesiunii:

Lucrări în plen, orele 15:30-17:30

Moderatori: Înaltpreasfințitul Arhiepiscop Ioan SELEJAN, Dr. Gelu NEAMȚU

1. Prof. univ. dr. Dumitru ACU, Sibiu, *George Barițiu și ASTRA*

2. Prof. univ. dr. Petre ȚURLEA, București, *Istoria și Istoricul în societatea românească*

3. Dr. Gelu NEAMȚU, Cluj-Napoca, *Distrugerea documentelor românilor ardeleni pentru a-i elimina din istorie*

4. Prof. univ. dr. Ioan SABĂU-POP, Tg. Mureș, *Discriminări aplicate românilor transilvăneni în materia proprietății în perioada feudală*

5. Dr. Alexandru PORȚEANU, București, *Originea ideii autonomiei secuiești*

6. Dr. Constantin SECARĂ, *Realități multiculturale și plurilingvistice în context european contemporan. Identități muzicale în Regiunea Autonomă Trentino – Alto Adige, Italia (II)*. (Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Valorificarea identităților culturale în procesele globale”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr. POSDRU/89/1.5/S/59758.)

7. Dr. Teodor ARDELEAN, Baia Mare, *Un proiect cultural de anvergură: Bibliotecile românești din străinătate*

8. Prof. univ. dr. Radu BALTASIU, București, *Noi metodologii în abordarea identității colective*

SECȚIUNEA ISTORIE BISERICESCĂ

Sâmbătă, 22 septembrie 2012, orele 9:00 – 13:30, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”

Moderatori: Pr. Dr. Florin ȚUSCANU, Pr. Prof. Dr. Florin BENGHEAN

1. Dr. Liliana TROFIN, București, *Dimensiunile cosmice și diacronice ale creștinismului în opera lui Samuil Micu*

2. Prof. univ. dr. Valentin MARICA, Tg. Mureș, *Dificultăți exegetice șaguniene*

3. Erich-Mihail BROANĂR, Sf. Gheorghe, *Elite românești laice și bisericești din Covasna și Harghita. Ierarhi ortodocși născuți în Arcul Intracarpatic*

4. Prof. Ilie ȘANDRU, Toplița, 1902 – an hotărâtor în viața Patriarhului Miron Cristea, de slujitor al Bisericii Ortodoxe Române

5. Pr. dr. Daniel ALIC, Caransebeș, *Alegeri de episcop la Caransebeș în cursul anilor 1908-1909*

6. Prof. dr. Nicoleta PLOȘNEA, Miercurea-

Ciuc, Dumitru (Emilian) Antal, un adevărat sol și organizator al sfaturilor și gărzilor naționale în zona Mureșului Superior

7. Pr. dr. Florin ȚUSCANU, Vasile DANCĂ, Roman, *Un eveniment deosebit în viața B.O.R. – 100 de ani de la întronarea episcopului de Roman, Teodosie Atanasie*

8. Lily RAIN, București, *Ierarhi cărturari din sud-estul Transilvaniei despre cultură, religie și școală*

9. Dr. Ana HANCU, Tg. Mureș, *Aspecte privind istoria protopopiatului greco-catolic Târgu-Mureș înglobat Episcopiei de Hajdudorog*

10. Pr. Prof. Dr. Florin BENGHEAN, Tg. Mureș, *Relațiile dintre cărturarul Vasile Netea și istoricul bisericesc Ioan Lupaș*

11. Dr. Aurel PENTELESCU, Drd. Ionuț-Constantin PETCU, București, *Episcopia Armatei Române, o realitate istorică (1921-1948)*

12. Dr. Virgil PANĂ, Tg. Mureș, *Edificii românești cu caracter religios construite la Tg. Mureș după Marea Unire*

13. Adin ȚIFREA, Miercurea-Ciuc, *Mărturisirea preotului Ioan Borcan cu privire la situația Bisericii Ortodoxe Române din Miercurea Ciuc în toamna anului 1940*

14. Pr. conf. univ. dr. Dorel MAN, Cluj-Napoca, *Episcopul Nicolae Colan – pe căile apostoliei în secuime – 1943*

15. Prof. dr. Romeo Negrea, Sf. Gheorghe, *Situația Bisericii Ortodoxe în timpul regimului antonescian*

16. Drd. Ionuț-Constantin PETCU, București, *Vocația Seminarului Superior de la Mănăstirea Neamț în viziunea patriarhului Justinian Marina*

17. Prof. Mircea BODNARI, Sf. Gheorghe, *Elemente de spiritualitate religioasă din județul Trei Scaune în perioada 1945-1951 oglindite în izvoare inedite*

18. Pr. Emil POP, prof. Valeria POP, Miercurea-Ciuc, *Preotul Isidor Vlad din Miercurea Ciuc și ctitoriile sale*

19. Prof. Claudia VAȘLOBAN, Joseni (jud. Harghita), *Convertirea lui Nicolae Steinhardt la ortodoxie*

20. Prof. drd. Costel-Cristian LAZĂR, Toplița, *Considerații privind structurile demografice și confesionale în Regiunea Autonomă Maghiară*

21. Drd. Stelian GOMBOȘ, București, *Despre Tradiție și Libertate în spiritualitatea noastră ortodoxă și răsăriteană, în viziunea Mitropolitului Antonie Plămădeală*

22. Adrian-Nicolae PETCU, București, *Preoți ortodocși în închisorile comuniste*

SECȚIUNEA ISTORIE VECHĂ ȘI MODERNĂ

Sâmbătă, 22 septembrie 2012, orele 9:00 – 13:30, Instituția Prefectului Județului Covasna, Sala nr. 1 (Parter)

Moderatori: Dr. Silviu VĂCARU; Drd. Vasile LECHINȚAN

1. Prof. univ. dr. Constantin BURAC, București, *Miron Costin și mazilirea lui Antonie Ruset, domnul Țării Moldovei (1675-1678)*

2. Drd. Eugen CRISTE, Arad, *Un document inedit din Arhivele Naționale arădene privind istoricul proprietăților bisericești, al urbariilor și școlilor confesionale din Imperiu (1700-1918)*

3. Drd. Vasile LECHINȚAN, Cluj-Napoca, *Aspecte ale vieții social-confesionale ale românilor din scaunul Odorhei, la cumpăna secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea*

4. Dr. Silviu VĂCARU, IAȘI, *Supuși austrieci din Transilvania stabiliți în Moldova (1832)*

5. Elena MIHU, *Memoriul lui Andrei Șaguna privind preoții arestați în timpul Revoluției de la 1848/1849*

6. Prof. drd. Claudiu-Vasile TUTULA, Bistrița, *Aspecte din Revoluția de la 1848/1849 în sud-estul Transilvaniei*

7. Pr. drd. Sebastian PÂRVU, Sf. Gheorghe, *Din pierderile materiale și umane ale românilor din scaunele Treiscaune, Odorhei, Ciuc, în timpul Revoluției de la 1848/1849*

8. Prof. Alexandru CIUBÎCĂ, Tg. Mureș, *Medalion Alexandru Papiu-Ilarian*

9. Dr. Ioan RANCA, Tg. Mureș, *Colonizările etno-agricole ungurești din Transilvania dintre anii 1880-1908 și învățămintele lor. Proiectul contelui Bethlen Istvan*

10. Drd. Ana DOBREANU, Miercurea-Ciuc, *Majoritate și minoritate. Efecte ale politicilor guvernamentale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în fostele scaune secuiești*

11. Aurel BERINDE, Brașov, *Calea Ferată Arad – Simeria – Alba Iulia - Coloana vertebrală a traficului feroviar din Valea Mureșului*

12. Oana DIMITRIU, București, *Activitatea editorială oglindită în corespondența redactorilor revistei Luceafărul*

13. Dr. Dan-Ovidiu PINTILIE, Pitești, *Correspondență privind conflictul dintre membrele fondatoare ale Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române*

14. Liliana OPRESCU, Ana GRAMA, Sibiu, *Colecte, contribuenți și spese pentru zidirea Școalei de piatră (Școalei celei noi) din Brețcu – 1911*

15. Dr. Zeno MILEA, Alud, *Mitîngul aviatic de la Tg. Mureș oglindit în paginile ziarului*

„Szekely Hirlap”, din 1912

16. Prof. Tudor VASILE, Pitești, *Prezența aviației române în sud-estul Transilvaniei în anii 1916-1917*

17. Prof. dr. Marius CÎRJAN, Pitești, *Operațiunile armatei române din zona de sud-est a Transilvaniei în războiul întregirii neamului*

18. Prof. Corina BĂRĂGAN-SPOREA, Vama Buzăului, *De la dregătoriile medievale în fruntea obștei din localitatea Vama Buzăului, la organele administrației locale moderne, Primăria după 1918*

SECȚIUNEA ISTORIE CONTEMPORANĂ

Sâmbătă, 22 septembrie 2012, orele 9:00 – 13:30, Instituția Prefectului Județului Covasna, Sala nr. 2 (Etaj)

Moderatori: Dr. Cristina ȚINEGHE, Prof. dr. Vasile Șt. TUTULA

1. Prof. dr. Vasile Șt. TUTULA, Cluj-Napoca, *Capturarea de către Armata Română a Diviziei de secui (23 -29 aprilie 1919)*

2. Prof. univ. dr. Mircea POPA, Cluj-Napoca, *Un apărător al drepturilor românești în secuime – Ștefan Fay*

3. Conf. univ. dr. Gavril PREDA, București, *Proiecte de apărare și securitate nerealizate în regiunea Mării Negre. Cazul româno-britanic*

4. Lect. univ. dr. Aurelian CHISTOL, Universitatea Pitești, *Aspecte legate de organizarea Poliției Capitalei în perioada 1930-1938*

5. Iulian BOȚOGHINĂ, Pitești, *Cercul de Recrutare Trei Scaune; prezentare de fond*

6. Prof. univ. dr. Mihai RACOVITAN, Lect. univ. dr. Radu RACOVITAN, Sibiu, *Ofensiva diplomatică și propagandistică ungară întreprinsă pe plan internațional pentru revizuirea Tratatului de la Trianon*

7. Dr. Alin SPÂNU, București, *Propaganda revizionistă ungară în analiza Secției a II-a Informații din Marele Stat Major. Studiu de caz: romanul Halhatatlan élet (Viață nemuritoare), de Nyirő József*

8. Prof. Vilică MUNTEANU, Bacău, *Documente referitoare la românii refugiați sau expulzați în județul Bacău, din nord-vestul Transilvaniei, în urma Dictatului de la Viena*

9. Dr. Cristina ȚINEGHE, București, *Contribuții documentare privind drama refugiaților ardeleni. Studiu de caz: refugiații din județul Storojeneț*

10. Prof. univ. Ioan BOJAN, Cluj-Napoca, *Preliminarii politico-diplomatice ale Dictatului de la Viena din 30 august 1940*

11. Prof. univ. dr. Onufrie VINȚELER, Cluj-Napoca, *Delegațiile română și maghiară la Conferința Internațională de pace de la Paris*

(1945 -1947)

12. Prof. Vasile STANCU, Sf. Gheorghe, *Nașterea și „autodizolvarea” organizației Frontul Plugarilor din fostul județ Treiscaune (13 august 1946 – 12 martie 1953)*

13. Prof. Nicolae BALINT, Tg. Mureș, *Aspecte din activitatea Procuraturii Militare Principale Tg. Mureș (1957-1958)*

14. Cătălin VLADĂREAN, Sf. Gheorghe, *Secvențe din trecutul localității Araci*

15. Constantin AITEAN-TAUS, Măieruș (jud. Brașov), *Aspecte din viața spirituală a românilor din satele Arini și Iarăși din Ținutul Zek*

16. Dr. Ilie MUȘAT, Sf. Gheorghe, *Din istoricul pădurilor covășnene. Doborâturile de vânt catastrofale din 1995.*

17. Dr. Ion MICU, Miercurea-Ciuc, lect. Univ. Dr. Tudor STĂNCOIU, Brașov, *Pădurile Harghitei & Harghita Pădurilor*

18. Prof. univ. dr. Barbu BĂLAN, Cluj-Napoca, *Despre sesiunile de comunicări de la Muzeul Național al Refugiaților de la Mureșenii de Câmpie*

19. Prof. univ. dr. Corneliu Mihail LUNGU, București, *Unitatea românilor și a teritoriului lor – necesitate obiectivă în era Uniunii Europene*

SECȚIUNEA ETNOGRAFIE – CULTURĂ

Sâmbătă, 22 septembrie 2012, orele 9:00 – 13:30, Casa Memorială „Romulus Cioflec”, Araci, din cadrul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni

Moderatori: Dr. Marian NENCESCU, Dr. Anton COȘA

1. Dr. Valeriu Cavruc, Sf. Gheorghe, *Divinitatea și viața cotidiană a omului tradițional în spațiul balcano-carpatic*

2. Dr. Anton COȘA, Bacău, *Ancore identitare românești. Miorița în cultura populară a romano-catolicilor din Moldova*

3. Dr. Dorel MARC, Tg. Mureș, *Folclor identitar în spațiul intercarpatic. Obiceiuri din Ariușd. Restituiri după arhive de folclor*

4. Prof. Doina DOBREANU, Subcetate (jud. Harghita), *Frumusețea portului popular românesc din Zona Mureșului Superior*

5. Dr. Constantin CATRINA, Brașov, *Profesorul și protopsaltul Anton Pan în Șcheii Brașovului*

6. Prof. Ligia-Dalila GHINEA, Sf. Gheorghe, *Școala Ardeleană - Reverberații literare*

7. Dr. Marian NENCESCU, București, *Mircea Eliade și permanența ideii de naționalism*

8. Prof. univ. dr. Viorel HODIȘ, Cluj-Napoca, *Ore astrale basarabene (1918-1991)*

9. Prof. dr. Luminița CORNEA, Sf. Gheorghe, *Importanța scrisorilor lui Romulus Cioflec către Garabet Ibrăileanu*

10. Prof. Maria STOICA, Sf. Gheorghe, *Nevoia de cultură – așteptări și împliniri*

11. Dr. Nicolae BUCUR, Miercurea-Ciuc, *Drumul neliniștilor și al satisfacțiilor unui autor de carte*

12. Ligia BEJAN, Tg. Mureș, *Divorț și căsătorie între intransigență și toleranță în comunitățile românești de pe Valea Târnavei Mici la mijlocul secolului al XIX-lea*

13. Magdalena FLOREA, Doina PANĂ, Tg. Mureș, *50 de ani de teatru românesc la Târgu-Mureș*

14. Nicolae MOLDOVAN, Sf. Gheorghe, *Amintiri din viața unui nonagenar*

15. Dr. Elena COBIANU, București, *Datoria ca sens al existenței umane*

16. Dr. Maria COBIANU-BĂCANU, București, *Cultura muncii și a întreprinderii – factori de modelare ai personalității umane*

17. Dr. Elisabeta MARIN, Brașov, *O mare personalitate a culturii germane din România – prof. univ. dr. Karl Kurt Klein (1897-1971)*

18. Dr. Traian CHINDEA, Miercurea-Ciuc, *Despre o posibilă tulburare gravă a ordinii publice în cazul unui conflict etnic în sud-estul Transilvaniei*

19. Dr. Dan BUZEA, Sf. Gheorghe, *Jocul de oină la Întorsura Buzăului*

MASĂ ROTUNDĂ CU TEMA: „PRIORITĂȚI PRIVIND PĂSTRAREA, CONSERVAREA, PRELUCRAREA ȘI GESTIONAREA DOCUMENTELOR DE ARHIVĂ”

Sâmbătă, 22 septembrie 2012, orele 9:00 –13:30, Muzeul Spiritualității Românești, Catedrala Ortodoxă, Sfântu Gheorghe

Moderatori: Prof. univ. dr. Corneliu-Mihail LUNGU, Dr. Liviu BOAR

1. Dr. Liviu BOAR, Arhivele Naționale Mureș, Tg. Mureș, *Aspecte privind relațiile dintre arhivele din România și Ungaria după 1989*

2. Dr. Ana-Felicia DIACONU, Facultatea de Arhivistică, București, *Standardul ocupațional în domeniul arhivistic – o prioritate pentru comunitatea profesională?*

3. Exp. cons. Mihaela MUNTEANU, exp. Florența TELEMAN, Școala Națională de Perfecționare Arhivistică „Profesor Aurelian Sacerdoțeanu”, București, *Considerații privind înregistrarea actelor, între teorie și practică*

4. Mihai NICOLAE, Societatea „Ștefădlina”, București, *Menirea Societăților particulare în prelucrarea documentelor de arhivă, în pre-*

zent și în perspectivă

5. Ștefan HAȘEGAN, Societatea „Ștefadi-na”, București, *Dezvoltarea managementului documentelor de arhivă prin implementarea soluțiilor informatice*

MASĂ ROTUNDĂ CU TEMA: „ASPECTE ACTUALE PRIVIND CERCETAREA ISTORIEI, CULTURII ȘI SPIRITUALITĂȚII ROMÂNEȘTI DIN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI”

Sâmbătă, 22 septembrie 2012, orele 9:00 –13:30, Grupul Școlar „Constantin Brâncuși”, Sfântu Gheorghe

Moderatori: Prof. univ. dr. Vasile DOBRES-CU, Prof. univ. dr. Petre ȚURLEA

1. Dr. Ioan LĂCĂTUȘU, Sf. Gheorghe, *Priorități ale Grupului de Cercetare „Ioan I. Russu” pentru studiul sud-estului Transilvaniei*; Dr. Alexandru PORȚEANU, București; Prof. univ. dr. Dumitru ACU, Sibiu; Lazăr LĂDARIU, Tg. Mureș; Viorica-Macrina LAZĂR, Toplița; Zorel SUCIU, Toplița; Stela BUDA, Sf. Gheorghe; Maria PELIGRAD, Sf. Gheorghe; Mihai TRIFOI, Bixad (jud. Covasna)

12. Simpozionul național „Monumentul –Tradiție și Viitor”, organizat de Muzeul Unirii din Iași, 6-7 octombrie 2012

Programul simpozionului (în județele Covasna și Harghita):

Sâmbătă, 6 octombrie 2012

9,00–11,00: Vizitarea Mănăstirii Doamnei din Moglănești – Toplița (1677), a Mănăstirii „Sf. Prooroc Ilie” din Toplița (1938), ctitorie a patriarhului Miron Cristea și a muzeului mănăstirii, a monumentelor de for public din parcul municipiului Toplița.

11,30–12,30: Vizitarea Centrului Cultural și de Arte Lăzarea și a Mănăstirii franciscane din Lăzarea (secolul al XVII-lea), unde se află mormântul cărturarului Ioan Căianu (1629-1687)

13,00–14,00: Vizitarea Mănăstirii „Adormirea Maicii Domnului” Izvorul Mureșului; prezintă maica stareță Miriam Oprea

14,00–16,00: masa de prânz

16,00 – 18,00: Lucrările simpozionului;

– IPS Ioan Selejan, Episcopul Covasnei și Harghitei, *Prezentare generală a patrimoniului bisericesc al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei*

– Dr. Ioan Lăcătușu, Centrul European de Studii Covasna–Harghita, *Starea bisericilor ortodoxe din Eparhia Covasnei și Harghitei – arc peste timp*

– Pr. dr. Ciprian–Ioan Staicu, consilier cultural, Episcopia Ortodoxă a Covasnei și

Harghitei, director, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, *S.O.S. patrimoniul mobil provenit din bisericile Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei*

– Pr. drd. Sebastian Pârveu, custode, Muzeul Spiritualității Românești de la Catedrala „Sf. Nicolae” din Sf. Gheorghe, *Concluzii privind realizarea proiectului „Digitizarea patrimoniului ecleziastic din cadrul colecției parohiei ortodoxe Sfântu Gheorghe”, proiect finanțat de Administrația Fondului Cultural Național*

17,15-18,00: Dezbateri pe marginea comunicărilor prezentate

18.00-19,00: Cina; Mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului” Izvorul Mureșului

19,30 cazarea la Complexul de Sport și Tineret de la Izvorul Mureșului

Duminică, 7 octombrie 2012

8,00-9,00: Micul dejun

10,00-10,30: vizitarea Mănăstirii Franciscane de la Șumuleu – Ciuc (1824)

10,30-11,30: popas duhovnicesc la Catedrala Episcopală „Sfântul Nicolae”, din Miercurea-Ciuc

12,00-12,30: vizitarea Bisericii „Sf. Gheorghe” din Bixad (1835)

13,00-14,00: vizitarea Catedralei „Sf. Nicolae” și „Sf. Gheorghe”, a Muzeului Spiritualității Românești și a expoziției „Așezarea preistorică Păuleni-Ciuc. Dâmbu Cetății” din cadrul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe

14,00-15,00: masa de prânz

16,00-16,30: vizitarea Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” Târgu Secuiesc (1783) și a centrului orașului medieval Târgu Secuiesc

17,00-18,00: vizitarea Bisericii „Sf. Nicolae” din Brețcu (1793)

13. Conferința cu tema „Destrămarea iluziilor. De ce modelul multicultural din Tirolul de Sud, Italia, nu este aplicabil în sud-estul Transilvaniei?” susținută de dr. Constantin Secară de la Institutul de Etnografie și Folclor „Constantin Ibrăileu” al Academiei Române, 30 octombrie 2012, la Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” din Sfântu Gheorghe.

14. Zilele „Nicolae Colan”, ediția a XX-a; Conferința cu tema: „Pr. prof. univ. dr. Ilie Moldovan (1928-2012) – omul și opera”, Sf. Gheorghe, 30 noiembrie 2012; Ediția I. Familia și sfințenia ei.

Moderator: IPS Ioan Selejan, Arhiepiscopul Covasnei și Harghitei

- *Unirea versanților Carpaților românești*

întru apărarea vieții – Pr. prof. dr. Mihai Milea, Seminarul Teologic Buzău;

- *Mărturii despre profesorul și teologul Ilie Moldovan* – Pr. protopop Gheorghe Chivulescu, Protopopiatul Ortodox Târgoviște;

- *Familiiile de ucenici ProVita – unul dintre roadele operei Părintelui prof. Ilie Moldovan* – Pr. Constantin Stroilescu, Parohia Ortodoxă Fieni;

- *Părintele Ilie Moldovan și credincioșii români din Episcopia Covasnei și Harghitei* – Dr. Ioan Lăcătușu, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, Sf. Gheorghe.

- *Teologia și sfințenia familiei în opera Părintelui prof. Ilie Moldovan* – Pr. dr. Ciprian-Ioan Staicu, consilier cultural, Episcopia Covasnei și Harghitei;

- *In memoriam - preot profesor Ilie Moldovan* – Pr. univ. dr. Sebastian Moldovan, Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna”, Sibiu;

II. Acțiuni de spiritualitate ortodoxă, de cultură românească și de asistență socială (38)

1. Marș pentru viață organizat împreună cu Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” și Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș, 24 martie 2012, ora 12, 00 Catedrala ortodoxă Sf. Gheorghe – Piața Mihai Viteazul

2. Campania Pro Vita - „Protejează viața” la Sfântu Gheorghe

Duminică, 13 mai 2012, a avut loc inaugurarea unui panou Provita, de 6 m x 3 m, la intrarea în municipiul Sf. Gheorghe, dinspre Brașov, pe DN 12.

3. Concursul „Copilul învață iubirea lui Hristos” în Eparhia Covasnei și Harghitei

Concursul național de miniproiecte de educație social-filantropică „Copilul învață iubirea lui Hristos”. Acesta s-a adresat copiilor cu vârste cuprinse între 7 și 17 ani, preoților și profesorilor de religie implicați în Programul catehetic „Hristos împărtășit copiilor” și a avut scopul de a cultiva dragostea față de semenii și de a-i educa pe copii în sensul ajutorării semenilor aflați în suferință: bătrâni bolnavi, singuri, copii abandonați sau în situații speciale, familii sărace etc.

În perioada 1 februarie – 10 aprilie 2012, în Episcopia Covasnei și Harghitei și-au manifestat dorința de a participa la acest concurs 11 parohii, din protopopiatele Toplița, Sfântu Gheorghe și Întorsura Buzăului cu un număr

total de 205 copii. Au fost derulate 10 proiecte, unele desfășurate pe mai multe etape și cu activități diverse.

Premiul I a fost obținut de grupul de copii de la Catedrala ortodoxă „Sf. Ier. Nicolae” și „Sf. M. Mc. Gheorghe” din Municipiul Sfântu Gheorghe, aflat sub îndrumarea părintelui diacon Cristian-Anthonio Pintrijel. Pe locurile II și III s-au aflat grupele de copii de la parohiile Sărămaș, aflată sub îndrumarea părintelui paroh Gheorghe-Marius Banciu, respectiv Călimănel-Toplița, unde paroh este părintele drd. Petru Căținean.

4. Participare la hramurile mănăstirilor din Eparhia Covasnei și Harghitei

- Duminică, 17 iunie 2012, a avut loc slujba de hram - Sfinții Români - a Mănăstirii Mărcuș, județul Covasna

- Duminică, 24 iunie 2012, la Mănăstirea de la Valea Mare, a avut loc sărbătorirea ocrotitorului ceresc și plin de har al acesteia, Sfântul Ioan Botezătorul

- Vineri, 20 iulie 2012, a avut loc slujba de hram – Sf. Prooroc Ilie – a Mănăstirii ctitorie a patriarhului Miron Cristea din Toplița

- Luni, 6 august 2012, de hramul Mănăstirii „Schimbarea la față”, a avut loc slujba de sfințire a bisericii de la Mănăstirea de la Sita Buzăului oficiată de IPS Laurențiu Streza, mitropolitul Ardealului, IPS Ioan Arhiepiscop al Episcopiei Covasnei și Harghitei și Paisie, episcop vicar al Mitropoliei Banatului

- Miercuri, 15 august 2012, de praznicul „Adormirea Maicii Domnului” a avut slujba de hram a Mănăstirii de la Izvorul Mureșului

- Miercuri, 29 august 2012, Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul, a fost o zi binecuvântată de Dumnezeu. Peste o mie de credincioși au participat la Sfânta Liturghie Arhierască la care au slujit IPS Ioan Selejan și PS Andrei Făgărășanul înconjurați de un sobor de preoți, de la Mănăstirea Făgetel

- Sâmbătă, 8 septembrie 2012, a avut loc slujba de hram a Mănăstirii „Nașterea Maicii Domnului”, de la Mănăstirea Doamnei-Moglănești, Toplița

5. Pelerinaje la mănăstirile din Eparhia Covasnei și Harghitei organizate de mai multe parohii ortodoxe din cadrul protopopiatelor Sf. Gheorghe și Întorsura Buzăului

6. Acțiunea caritabilă „Din suflet pentru suflet”

În perioada 1-15 iunie 2012, la Colegiul Național „Mihai Viteazul” din Sf. Gheorghe, s-a desfășurat activitatea „Din suflet pentru suflet”, sub coordonarea dir. adj. Rădăța Palea

și prof. de religie Ioana-Alina Staicu, în cadrul căruia copiii din ciclul primar au strâns hăinuțe și jucării pentru colegii lor mai puțini favorizați din satul Hetea, jud. Covasna.

7. Florilegiu. Opera omnia a poetei Anthonia Amati. Moderator: actorul Nicolau, 7 aprilie 2012, ora 12,00, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”

8. Închinarea diplomelor de cetățean de onoare a comunității românești din Sf. Gheorghe, 23 aprilie 2012, ora 12, 00, Muzeul Spiritualității Românești, de la Catedrala din Sf. Gheorghe.

9. Sprijinirea cercetărilor istorice, sociologice, etnografice referitoare la cultura și identitatea românească din mediul multietnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita

10. Asigurarea bazei de date și acordarea asistenței de specialitate la elaborarea unor lucrări de licență, masterat, grad didactic și doctorat

11. Tehnoredactarea lucrărilor care apar la editurile „Grai Românesc”, „Eurocarpatica”, „România pur și simplu” ș.a.

12. Participarea la editarea, sub îndrumarea nemijlocită a I.P.S. Ioan Selejan, a revistei „Grai Românesc”, foaie de spiritualitate ortodoxă a Episcopiei Ortodoxe Române a Covasnei și Harghitei

13. Colaborarea cu Centrul European de Studii Covasna – Harghita, în redactarea buletinelor bilunare ale „Revistei presei locale de limbă română și maghiară” și postarea acestora pe site-ul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna (www.forumharghita-covasna.ro)

14. Sprijinirea întocmirii proiectelor culturale ale asociațiilor parteneri și înaintarea lor spre obținerea finanțării

15. Redactarea unor pagini speciale referitoare la problematica românilor din Covasna și Harghita, în publicații naționale și regionale

16. Întocmirea de recenzii și prezentări de lucrări privind istoria, cultura și spiritualitatea românească din sud-estul Transilvaniei

17. Colaborarea cu Radio și TV „Trinitas”, cu publicațiile locale și regionale și cu Redacția de știri pentru românii de pretutindeni „Romanian Global News”

18. Organizarea, începând din anul 1998, în fiecare an, în zilele de 30 noiembrie și 1 decembrie, a unor itinerare religios-istorice cu participarea tinerilor de la Seminarul Teologic Ortodox din Buzău, de la Filiala Ligii Tineretului Creștin Ortodox Român din Târgoviște, ASCOR Brașov, LTCOR Sf. Gheorghe, ASCOR București, ASCOR Sibiu ș.a. în parohiile ortodoxe din județele Covasna și Harghita; participarea la manifestările dedicate marcării Zilei Naționale a României

19. Stabilirea și întreținerea unor legături cu românii din românitatea apropiată și din diasporă, implicarea unor personalități românești de peste hotare în problematica păstrării identității naționale a românilor din Covasna și Harghita

20. Marcarea unor evenimente importante din viața comunităților românești locale (aniversări, comemorări etc.)

21. Participarea la manifestările consacrate Zilei imnului național, Garnizoana militară Sf. Gheorghe, 29 iulie 2012

22. Organizarea săptămânală a întrunirilor de lucru a asociațiilor culturale și civice din cadrul Forumului Civic al Românilor din Harghita și Covasna

23. Redactarea unor memorii, ape-luri, comunicate referitoare la prezervarea și afirmarea identității naționale în arealul multietnic și pluriconfesional al județelor Covasna și Harghita

24. Donații de cărți pentru școli și asociații din Republica Moldova, Grupul Școlar „Constantin Brâncuși” și Școala generală „Nicolae Colan” din Sf. Gheorghe.

25. Organizarea NEDEII SÂNPETRULUI – serbare câmpenească tradițională anuală, cu participarea unor artiști profesioniști și formații folclorice din județele Covasna și Harghita, împreună cu Liga Cultural – Creștină „Andrei Șaguna” și Primăria comunei Vâlcele

26. Sprijinirea Fundației „Mihai Viteazul” pentru organizarea Festivalului de colinde și obiceiuri de iarnă „Crăciunul la români”, 11 – 16 decembrie 2012

27. Întocmirea documentarului „Biserici românești din Covasna și Harghita”, împreună cu publicista Irina Airinei, București

28. Întocmirea și difuzarea studiului „Implicații generate de situațiile de dublă cetățenie în cazul României”, împreună cu Ioan M. Anghel, București

29. Întâlnire cu delegațiile Liceului industrial nr. 1 Chișinău, Liceului „Constantin

Brâncuși" din Peștana, jud. Gorj și a Grupului Școlar „Constantin Brâncuși” din Sf. Gheorghe, cu ocazia marcării a 10 ani de la sărbătorirea primei ediții a „Zilelor Constantin Brâncuși”, 18 mai 2012

30. Sprijinirea activității Consiliului județean Covasna al Asociației „Cultul Eroilor” (dr. Ioan Lăcătușu, în calitate de vicepreședinte)

31. Activitate în cadrul Consiliului Științific al Anuarului Arhivelor Naționale Bacău “Acta Bacoviensia” (dr. Ioan Lăcătușu, membru)

32. Activitate în cadrul Consiliului Științific al Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni (dr. Ioan Lăcătușu, membru)

33. Activitate în calitate de președinte al Comisiei de pe lângă Prefectura județului Covasna pentru atribuirea denumirilor din spațiul public al județului (Dr. Ioan Lăcătușu)

34. Sintează documentară “Consecințele adoptării statutului minorităților naționale asupra Statului Român și a românilor din județele Covasna, Harghita și Mureș”

35. Sintează documentară referitoare la reînhumarea la Odorheiu Secuiesc a rămășițelor pământești ale lui Nyiro Jozsef, împreună cu Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș

36. Sintează documentară: “Coordonate demografice ale comunităților românești, maghiare și rome din județele Covasna și Harghita potrivit datelor provizorii ale Recensământului Populației și Locuințelor din 20 octombrie 2011”

37. Sintează documentară: “Opere comemorative de război și monumente de for public existente pe teritoriul județelor Covasna și Harghita” (împreună cu Asociația Națională Cultul Eroilor, Filiala Covasna)

38. Sprijinirea Clubului Albatros în organizarea unor activități: seri literare ce promovează scriitorii români și opera lor - februarie, mai, iunie 2012,

III. Participări la sesiuni științifice, simpozioane, mese rotunde, colocvii, reuniuni, dezbateri (18)

1. Sesiunea de comunicări științifice „Octavian Tăslăuanu pe coordonatele timpului”, Bilbor, 1-2 februarie 2012. Au fost prezentate comunicările:

- *Octavian C. Tăslăuanu în scrierile memorialiste ale generației sale*, dr. Ioan Lăcătușu
- *Actualitatea scrierilor lui Octavian C. Tăslăuanu*, prof. Vasile Stancu
- *Gânduri despre Tăslăuanu (Tabletă în proză)*, prof. dr. Luminița Comea

2. Simpozion internațional organizat în cadrul Zilelor Mitropolit Visarion Puiu, ediția a XVI-a, Roman, Pașcani, Mănăstirea Neamț, 26-28 februarie 2012. A fost prezentată comunicarea „*Transnistria în timpul păstoririi mitropolitului Visarion Puiu*” (dr. Ioan Lăcătușu împreună cu prof. Vasile Stancu)

3. Dezbaterile cu tema „Culegători de folclor în Arcul Intracarpatic” din cadrul manifestării Simfonia corală „George Sbârcea”, organizată de Fundația Culturală „Mihai Viteazul”, Sf. Gheorghe, 23 martie 2012. A fost prezentată comunicarea *O lucrare de referință: Tezaur de etnografie și folclor în județele Covasna și Harghita, de Nicolae Bucur și Constantin Catrina* (dr. Ioan Lăcătușu)

4. Conferința cu tema „Spiritualitatea ortodoxă românească din secolul al XX-lea” și pelerinaj în California (S.U.A.)

În perioada 29 martie – 9 aprilie 2012, Pr. dr. Ciprian-Ioan Staicu, a susținut câteva conferințe teologice în parohia din Hayward, California, cu tema *Spiritualitatea ortodoxă românească din secolul XX*, cu accent pe mărturisirea lui Hristos pe care au făcut-o cei întemnițați în închisorile comuniste ale veacului trecut.

5. Simpozionul internațional „Taină și comuniune”, Secțiunea de istorie bisericească, Episcopia Caransebeșului, 23-25 aprilie 2012. A fost prezentată comunicarea „*Mitropolitul Andrei Șaguna în mentalul colectiv românesc*” (Dr. Ioan Lăcătușu împreună cu prof. Vasile Stancu)

6. Seminarul de Medicină și Teologie „Etica martirajului și a morții martirice”, ediția a XI-a, Bistrița, 7-8 mai 2012

În zilele de 7-8 mai 2012, s-a desfășurat la Bistrița cea de a XI-a ediție a Seminarului de Medicină și Teologie, la care a fost invitat să participe și pr. dr. Ciprian Staicu, consilier cultural al Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei.

7. Simpozionul „200 de ani de la nașterea lui George Barițiu”, organizat de Academia Română și Asociațiunea ASTRA, Sibiu, 9 iunie 2002. A fost prezentată intervenția „*George Barițiu și românii din Secuime*” (Dr. Ioan Lăcătușu)

8. Sesiunea de comunicări „Refugiul românesc 1940-1945”, Mureșenii de Câmpie, 25 august 2012, organizată de Federația Națională a Românilor Persecutați Etnic „Pro Memoria 1940-1945” și Muzeul Național al Refugiaților, comunicarea *„Problematika Dictatului de la Viena și a consecințelor sale asupra românilor. O prioritate a Centrului European de Studii Covasna-Harghita”* (Dr. Ioan Lăcătușu împreună cu prof. Vasile Stancu)

9. Sesiunea Națională de Comunicări Științifice cu tema: „1940. Consecințele Dictatului de la Viena”, Oradea 30 august 1940, Universitatea din Oradea, Protopopiatul Ortodox Oradea, Asociația Națională a Cavalerilor de Clio și alte asociații culturale din Oradea, comunicarea *„O dizertație cu tema „Situția bisericii ortodoxe și greco-catolice din Transilvania nord-occidentală în perioada 1940-1944” susținută la Institutul Pontifical Oriental-Vatican”* (Dr. Ioan Lăcătușu)

10. Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Cultură și societate în spațiul transilvan”, Muzeul Județean Mureș, Tg. Mureș, 11 octombrie 2012, s-a prezentat comunicarea *Documente din Arhivele Naționale Covasna privind Biserica românească din spațiul est-transilvan* (Dr. Ioan Lăcătușu împreună cu prof. Vasile Stancu); prezentarea volumului *„Profesiuniștii noștri 5. Ioan Lăcătușu la 65 de ani”*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

11. Conferința științifică „Personalități arădene și transilvănene”; Serviciul Arhivelor Naționale Arad, Chișineu-Criș, 12 octombrie 2012, s-a prezentat comunicarea *„Genealogia familiei Colan”* (Dr. Ioan Lăcătușu)

12. Sesiunea științifică „Arhivele și cercetarea istorică”, Ediția a XI-a, Tg. Mureș, organizată de Arhivele Naționale. Direcția Județeană Mureș, Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș, Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”, Tg. Mureș; s-au prezentat comunicările: *„Documente din Arhivele covășnene referitoare la momente din istoria actualului județ Mureș (1526 - 1906)”* (Dr. Ioan Lăcătușu împreună cu prof. Vasile Stancu); *„Dan V. Baicu (1944 - 2006), un arhivist covășnean la cumpăna dintre milenii”* (Dr. Ioan Lăcătușu); prezentarea volumului *„Profesiuniștii noștri 5. Ioan Lăcătușu la 65 de ani”*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

13. A 107 Adunare Generală a Asociațiunii ASTRA, Sângiorglu de Pădure –

Sovata, 26-28 octombrie 2012, tema „Asociațiunea ASTRA – mentor al unității românilor de pretutindeni”. S-a prezentat comunicarea *„Din experiența mediului asociativ românesc în asigurarea finanțării proiectelor culturale”* (Dr. Ioan Lăcătușu)

14. Cea de-a XVIII-a sesiune de comunicări științifice „Arhivele și istoria”, Arhivele Naționale Bacău, 9 noiembrie 2012. S-au prezentat comunicările: *„Documente din Arhivele Naționale Covasna privind pandemiile din Țările Române în secolele XVII-XIX”* și *„Problematika romano-catolicilor din Moldova în presa de limbă maghiară din România (2011-2012)”* (dr. Ioan Lăcătușu).

15. Colocviu „Episcopul Justinian Teculescu în mentalul colectiv”, Zilele „Justinian Teculescu”, ediția 2012, Covasna, 11 noiembrie (moderator); s-a prezentat comunicarea: *„Noi cercetări privind viața și activitatea episcopului Justinian Teculescu”*

16. Cercul ASTRA Vama Buzăului; conferința „Tradiții astriste în Buzăul ardelean”, Vama Buzăului, 15 noiembrie 2012; lansarea volumului *„Cronica învățământului din Vama Buzăului”*, de Corina Bărăgan-Sporea

17. Sesiunea Științifică Anuală a Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, Ediția a IX-a, 28-29 noiembrie 2012; s-a prezentat comunicarea *Demersuri pentru finanțarea proiectelor culturale ale asociațiilor, ligilor și fundațiilor membre ale Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș* (dr. Ioan Lăcătușu)

18. Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Acta Moldavie Meridionalis”, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, 6 - 7 decembrie 2012. Au fost prezentate comunicările: *„Aspecte privind fluxurile migratorii dintre Moldova și Transilvania în perioada secolelor XVII-XIX în documentele Arhivelor Naționale Covasna”* și *„Tatomirești. Secvențe monografice la împlinirea a 525 de ani de la prima atestare documentară”* (Dr. Ioan Lăcătușu împreună cu prof. Vasile Stancu)

IV. Expoziții documentare (2)

1. Expoziția „Personalități românești din Arcul Intracarpatic”, Centrul Eclesiastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, 30 noiembrie 2012

2. Expoziția „Măști tradiționale folosite în timpul sărbătorilor de iarnă”, Muzeul Spiritualității Românești, 10-16 decembrie 2012, expoziție organizată împre-

ună cu Fundația „Mihai Viteazul” din Sfântu Gheorghe.

V. Volume apărute la editurile Grai Românesc și Eurocarpatica în anul 2012 (9)

A. Volume tipărite

1. *Biserici, școli, comunități rurale românești din Covasna și Harghita (1850-1918)*, Nicoleta PLOȘNEA, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2012

2. *Genealogia familiei Colan*, Editura „Eurocarpatica”, 2012, coordonator Ioan Lăcătușu

3. *Ghid practic ortodox al tânărului contemporan*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2012, coordonator pr. dr. Ciprian –Ioan Staicu

4. *Profesioniștii noștri 3: Ioan Ranca la 80 de ani*, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012, ediție îngrijită de dr. Ioan Lăcătușu și dr. Liviu Boar

1. *Profesioniștii noștri 5. Ioan Lăcătușu la 65 de ani*, ediție îngrijită de Vasile STANCU, cu binecuvântarea IPS Ioan Selejan, vol. I și II, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

6. *Angstia 15/2012, Istorie-Sociologie*, anuarul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni și al Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, redactor responsabil Ioan Lăcătușu, secretar de redacție, Erich –Mihail Broanăr

7. *Buletinul Ligii cultural-creștine “Andrei Șaguna”*, nr. 5/2012, redactor responsabil Ioan Lăcătușu

8. *Paznic la vatră. Poezii cu dedicații*, de Ioan Tămaș-Delavâlcele, Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

9. *Nicolae Steinhardt despre alte confesiuni și religii*, Claudia VAȘLOBAN, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2012

B. Traduceri din limba greacă (Pr. dr. Ciprian-Ioan Staicu)

1. *Sfântul Luca al Crimeii. Minunile contemporane*, Editura Sophia, 2012

VI. Volume apărute cu sprijinul și implicarea Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, în anul 2012, la alte edituri (6)

1. *Solilocvii*, Ligia-Dalila GHINEA, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

2. *Cronici în vitralii*, Maria STOICA, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

3. *Sangidava VI / 2012*, redactor responsabil Ilie ȘANDRU, Editura Nico, Tg. Mureș, 2012

4. *Opere complete. Vol. I și II, Ionel Simota*, ediție îngrijită de Ligia-Dalila Ghinea, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2012

5. *Refugiul*, de Ștefan Danciu, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

6. *Tăcerea îngerilor*, de Ionel Simota, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

VII. Studii apărute în reviste de specialitate și în volume, semnate de Dr. Ioan Lăcătușu (12)

1. *Prefață. Dr. Ioan Ranca – o personalitate a arhivisticii românești*, în „Profesioniștii noștri 3: Ioan Ranca la 80 de ani”, p. 9 -20

2. *Ioan Ranca. Bibliografie selectivă*, în „Profesioniștii noștri 3: Ioan Ranca la 80 de ani”, p. 108 -118

3. *Sfântul Andrei Șaguna în conștiința românească, în istorie și contemporaneitate*, în „Buletinul Ligii Cultural-Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 11 -20

4. *Pagini regăsite. Monografia Bisericii Ortodoxe din Sfântu Gheorghe de Gheorghe Vasilescu*, în „Sangidava” nr. 6/2012, p. 29 -39

5. *Sarea și contrabanda cu sare la începutul secolului al XIX-lea în Scaunul Kezdi. (Târgu Secuiesc) - împreună cu Vasile Stancu*, în „Sangidava” nr. 6/2012, p. 292 -299

6. *Aspecte ale instaurării administrației românești, în orașele județului Treiscaune, în perioada 1919-1922. Contribuții documentare*, în „Marisia”. Studii și Materiale, XXX-XXXI. Istorie, TG. Mureș, 2011, p. 61 -112

7. *Problematika Dictatului de la Viena și consecințele sale asupra românilor, o prioritate a cercetării Centrului European de Studii Covasna – Harghita*, în „PROMEMORIA 1940 -1945”, Nr. 3 (34), iulie – septembrie 2012, p.62 -70 (împreună cu Vasile Stancu)

8. *O dizertație cu tema „Situția bisericii ortodoxe și greco-catolice din Transilvania nord-occidentală în perioada 1940 -1944” susținută la Institutul Pontifical Oriental-Vatican*, în „PROMEMORIA 1940-1945”, Nr. 3 (34), iulie – septembrie 2012, p.75 -80

9. *Documente din Arhivele covăsnene referitoare la momente din istoria actualului județ Mureș (1526-1906)*, în „Anuarul arhivelor mureșene”, Serie nouă, Nr. 1 (V), p. 93-108 (împreună cu prof. Vasile Stancu)

10. *Arhiviști ardeleni. Dan Balcu (1944 -2006)*, în „Anuarul arhivelor mureșene”, Serie nouă, Nr. 1 (V), p. 366 -373

11. *Documente din Arhivele Naționale*

Covasna privind pandemiile din Țările Române în secolele XVII–XIX, în „Acta Bacoviensia”, VII/2012, p.47-62 (împreună cu Vasile Stancu)

12. *Un episod de criză al sprijinului oferit de Ungaria învățământului în limba maghiară pentru elevii romano-catolici din Moldova, în „Acta Bacoviensia”, VII/2012, p. 381-402*

VIII. Articole apărute în presa locală (87)

A. Articole semnate de pr. dr. Ciprian Ioan Staicu (6)

1. *Marșul pentru Viață*, în „Grai Românesc”, nr. 1 (54) / 2012, p. 11

2. *Etica martirajului și a morții martirice*, în „Grai Românesc”, nr. 2(55) / 2012, p. 5

3. *La ceas de sărbătoare – hramuri ale mănăstirilor din Eparhia munților*, în „Grai Românesc”, nr. 2(55) / 2012, p. 6

4. *Dr. Ioan Lăcătușu, la împlinirea vârstei de 65 de ani*, în „Grai Românesc”, nr. 3(56) / 2012, p. 3

5. *Ce este cu adevărat o minune?*, în „Grai Românesc”, nr. 3(56) / 2012, p. 7

6. *Gheronda Gavriil Athonitul în dialog cu pelerinii români*, în „Grai Românesc”, nr. 2(55) / 2012, p. 12

B. Articole semnate de prof. drd. Ioana Staicu (3)

1. *Bunavestire–Ziua Mamei*, în „Grai Românesc”, nr. 1(54) / 2012, p. 3

2. *Campania Pro Vita – „Protejează Viața”*, în „Grai Românesc”, nr. 2(55) / 2012, p. 4

3. *Merinde duhovnicească din învățăturile Sfântului Siluan Athonitul*, în „Grai Românesc”, nr. 3(56) / 2012, p. 5

C. Articole semnate de Eric-Mihai Broană (1)

1. *Însemne de prețuire a ierarhilor ortodocși născuți în județele Covasna și Harghita*, în „Grai Românesc”, nr. 3(56) / 2012, p. 6

D. Articole semnate de dr. Ioan Lăcătușu (77)

1. *Donații ale locuitorilor din Treiscaune pentru ridicarea statuii lui Avram Iancu din Cluj, în anul 1923, în „Viața Transilvaniei”, Anul V, nr. 1 -2 (19 -20)/2011, p. 8*

2. *Sărbătoare de suflet românesc și ortodox la Micfalău*, în „Grai Românesc”, Anul XIII, nr. 4 (53)/2011, p.11

3. *Scrisoarea Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș adresată IPS Ioan cu prilejul împlinirii a 60 de ani de viață*, în „Grai Românesc”, Anul XIII, nr. 4 (53) /2011, p.10

4. *Întăletate de suflet privind canonizarea*

Sfântului Andrei Șaguna, în „Grai Românesc”, Anul XIII, nr. 4 (53)/2011, p.17

5. *Adunarea eparhială a Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 553/ 16 ianuarie 2012, p. 4 și în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 203 (238), din 27 ian. – 9 febr.2012, p. 11, în „Grai Românesc”, Anul XIV, nr. 1 (54) /2012, p. 6

6. *Noi contribuții privind cunoașterea unor realități basarabene din perioada interbelică oglindite în documentele și publicațiile deținute de Arhivele Naționale Covasna (I)*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 202 (237), din 12 -25 ianuarie 2012, p. 15, (II), în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 203 (238), din 27 ian. – 9 febr.2012, p. 15

7. *ASTRA în Buzăul Ardelean la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 557, din 20 ianuarie 2012, p.7

8. *Scrisoarea săptămânii. Un document cu valoare deosebită pentru istoria presei din România*, în „Formula AS”, Anul XXII, nr. 1004 (4), 26 ian- 2 febr. 2012, p. 14

9. *Sântilia de la Poiana Sărată la sfârșitul secolului al XIX-lea*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 562, din 27 ianuarie 2012, p.7

10. *O manifestare științifică de ținută. Simpozionul „Nicolae Vecerdeea – primul prefect român al județului Treiscaune”*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 563, din 30 ianuarie 2012, p.7

11. *Date privind rețeaua unităților comerciale și industriale din orașele Tg. Secuiesc și Sf. Gheorghe, în anul 1924 (I)*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 567, din 3 februarie 2012, p. 7

12. *A trecut la cele veșnice părintele proto-pop Gheorghe Rățulea*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 204 (239), din 10 – 23 februarie 2012, p. 2

13. *Noi contribuții privind cunoașterea unor realități basarabene din perioada interbelică oglindite în documentele și publicațiile deținute de Arhivele Naționale Covasna (III)*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 204 (239), din 10 – 23 februarie 2012, p. 15

14. *La Prefectura Covasna a avut loc simpozionul „Nicolae Vecerdeea – primul prefect român al județului Treiscaune”*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 204 (239), din 10 – 23 februarie 2012, p. 6

15. *Date privind rețeaua unităților comerciale și industriale din orașele Tg. Secuiesc și*

Sf. Gheorghe, în anul 1924 (II), în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 577, din 17 februarie 2012, p.7

16. *Dr. Ioan Ranca - 80 de ani. O personalitate a arhivisticii românești*, în „Cuvântul liber”, Anul XXIV, Nr. 35 (5737), 20 februarie 2012, p. 6

17. *In memoriam. Ana Tomuș (1938 - 2012)*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 579, din 21 februarie 2012, p.3 și în „Condeiful ardelean”, Anul VII, Seria Nouă, Nr. 205 (240), din 24 februarie – 8 martie 2012, p. 6

18. *Noi contribuții privind cunoașterea unor realități basarabene din perioada interbelică oglindite în documentele și publicațiile deținute de Arhivele Naționale Covasna (IV)*, în „Condeiful ardelean”, Anul VII, Seria Nouă, Nr. 205 (240), din 24 februarie – 8 martie 2012, p. 15

19. *Din activitatea Filialei Treiscaune a Asociației Române pentru Propaganda Aviației, în anii 1938/1939*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 597, 15 martie 2012, p.7

20. *Liga „Andrei Șaguna”. Comunicat de presă – la 20 de ani de la înființare*, în „Condeiful ardelean”, Anul VII, nr. 207 (242), 23 martie – 5 aprilie 2012, p. 6

21. *Un mare prieten al românilor din Arcul Intracarpatic – părintele profesor Ilie Moldovan*, în „Grai Românesc”, Anul XIV, nr. 1 (54)/2012, p. 3 -4

22. *Cetățeni de onoare ai comunității românești din Sf. Gheorghe, ediția 2012*, în „Condeiful ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 210 (245), din 4 -17 mai.2012, p. 6

23. *Florilegiu. Opera omnia a poetei Anthonia Amatti*, în „Condeiful ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 211 (246), din 18-31 mai 2012, p. 11 (împreună cu Ligia-Dalila Ghinea)

24. *Dăinuire românească în Arcul Intracarpatic. Provocări de ieri, de azi și posibile de mâine, ce îndeamnă la reflecție*, în „Condeiful ardelean”, Anul VII, Serie nouă, nr. 211 (246), din 18 -31 mai.2012, p. 14

25. *Cărți ale unor autori români din județele Covasna și Harghita și publicații în limba română editate în aceste județe, în perioada 2009 – trim. I/2012*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 95-98

26. *Mesajul Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș adresat IPS Ioan Selejan la împlinirea vârstei de 60 de ani*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 105 -107

27. *Laureați ai Premiului Pro Urbe acordat de Primăria municipiului Sf. Gheorghe, 2009-*

2011, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 108 -112

28. *Cetățeni de onoare ai comunității românești din Sf. Gheorghe, 2009-2011*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 113 -124

29. *Scrisori și mesaje aniversare*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p.125 - 148

30. *În memoriam (Pr. Ilie Moldovan, Pr. Gheorghe Rățulea, Arhimandrit Gheorghe Avram, pr. Pompil Dumbravă, ing. Gheorghe Munteanu)*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 149 – 156

31. *Adunarea reprezentanților românilor din județele Covasna, Harghita și Mureș, Toplița 2010*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna” nr. V/2012, p. 157-184

32. *Demersuri întreprinse de FCRCHM și asociațiile componente, pentru apărarea și afirmarea identității naționale românești în mediul multiethnic și pluriconfesional din Arcul Intracarpatic (2009-2011)*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 184 -251

33. *Centrul European de Studii Covasna –Harghita*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 252-261

34. *Liga Cultural-Creștină „Andrei Șaguna”*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 262 -272

35. *Grupul de Cercetare "Ion I. Russu" pentru studiul sud-estului Transilvaniei*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p.300 - 303

36. *Alte manifestări de cultură și spiritualitate românească*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 304 - 306

37. *Ecouri mass-media*, în „Buletinul Ligii Culturale Creștine Andrei Șaguna”, nr. V/2012, p. 312 - 347

38. *Scrisori regăsite. Prima trupă de teatru particulară din țară, după decembrie 1989, a fost înființată în iunie 1990 la Sfântu Gheorghe*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 642, 25 mai 2012, p. 7

39. *Demersuri pentru amenajarea unui Aeroport în Sf. Gheorghe, în perioada interbelică*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 653, 13 iunie 2012, p. 8

40. *Un fragment din memoriile generalului C. Dragu, intitulat Recunoștință ungurească*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 655, 15 iunie 2012, p. 6

41. *Demersuri pentru recunoșterea oficială*

a numelui România, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 660, 22 iunie 2012, p. 6

42. *Românii din județul Covasna uitați de istoricii și oamenii politici maghiari de azi*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 665, 29 iunie 2012, p. 8

43. *Primul hram al Mănăstirii „Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul” Valea Mare, cu părintele arhimandrit Gheorghe Avram în Rai*, în „Condeul ardelean”, anul VII, Serie Nouă, nr. 214 (249), 29 iunie – 12 iulie 2012, p. 5

44. *În memoria Rezidentului Regal George Alexianu – ctitorul catedralei ortodoxe din Sf. Gheorghe*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 670, 6 iulie 2012, p. 7

45. *Zilele Andrei Șaguna. Ediție aniversară*, în „Grai Românesc”, nr. 2/20012, p.11

46. *Simpozionul cu tema "Șase decenii de la înființarea experimentului Stalinist Regiunea Autonomă Maghiară"*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 675, 13 iulie 2012, p. 7

47. *Sarea și contrabanda cu sare la începutul secolului al XIX-lea în Scaunul Kezdi (Tg. Secuiesc)*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, nr. 215 (250), din 13 -16 iulie 2012, p. 11 (împreună cu Vasile Stancu)

48. *A patra ediție a Colocviului național al Grupului de cercetare "I.I.Russu" pentru studiul sud-estului Transilvaniei*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 676, 16 iulie 2012, p. 8

49. *Vizite ale unor demnitari români în Sf. Gheorghe, în perioada interbelică*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 685, 27 iulie 2012, p. 8

50. *Românii din Covasna și Harghita în hidronime și toponime*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 690, 3 august 2012, p. 8

51. *Perioada interbelică în Sf. Gheorghe. Cronologie (2)*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 695, 10 august 2012, p. 7

52. *Alina Stroe Mărgulescu – o româncă din Arcul Intracarpatic, cu o carieră profesională de excepție*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 698, 17 august 2012, p. 7

53. *Perioada interbelică în Sf. Gheorghe. Cronologie (3)*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 703, 24 august 2012, p. 7

54. *Perioada interbelică în Sf. Gheorghe. Cronologie (4)*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 708, 31 august 2012, p. 7

55. *Hramul Mănăstirii Izvorul Mureșului*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, nr. 217 (252), 24 august – 7 septembrie 2012, p. 15

56. *Perioada interbelică în Sf. Gheorghe. Cronologie (5)*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 713, 7 septembrie 2012, p. 7

57. *Amintiri despre viața cotidiană din*

Sfântu –Gheorghe din perioada interbelică, în „Condeul ardelean”, Anul VII, nr. 218 (253), 7 – 20 septembrie 2012, p. 15

58. *Manifestări științifice consacrate evidențierii consecințelor Dictatului de la Viena, din 30 august 1940*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, nr. 218 (253), 7 – 20 septembrie 2012, p. 9

59. *O nouă dovadă a solidarității comunității științifice și culturale românești cu problematica păstrării și afirmării identității românilor din Arcul intracarpatic*, în „Informația Harghitei”, Anul XXIV, Nr. 5499, 26 septembrie 2012, p. 6

60. *Sfântul Mitropolit Andrei Șaguna în mentalul colectiv românesc*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 220 (255), din 5 -18 octombrie 2012, p. 14 -15, Nr. 221 (256), din 19 octombrie – 1 noiembrie 2012 și Nr. 222 (257), din 2 - 15 noiembrie 2012, p. 14 -15 (împreună cu Vasile Stancu)

61. *Perioada interbelică în Sfântu –Gheorghe. Cronologie (6)*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 738, din 12 octombrie 2012, p. 7, partea (7), nr. 748/26 octombrie 2012, p. 6

62. *Conferință cu titlul „De ce modelul multicultural din Tirolul de Sud, Italia, nu este aplicabil în sud-estul Transilvaniei?”*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 221 (256), din 19 octombrie – 1 noiembrie 2012, p. 4

63. *Simpozionul Național „Monumentul. Tradiție și viitor”, în județele Covasna și Harghita*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 221 (256), din 19 octombrie – 1 noiembrie 2012, p. 6 și în „Informația Harghitei”, Anul XXIV, Nr. 5507, p. 1 și 3

64. *Starea bisericilor ortodoxe din Eparhia Covasnei și Harghitei – arc peste timp*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 221 (256), din 19 octombrie – 1 noiembrie 2012, p. 6

65. *Profesioniștii noștri. Nr. 1. Ana Grama – cercetător, etnomuziograf și arhivist la împlinirea vârstei de 70 de ani*, în „Anuarul arhivelor mureșene”, Serie nouă, Nr. 1 (V), p. 383 – 388

66. *Profesioniștii noștri. Nr. 3. Ioan Ranca la 80 de ani*, în „Anuarul arhivelor mureșene”, Serie nouă, Nr. 1 (V), p. 392 – 395 (împreună cu Vasile Stancu)

67. *Sesiunea Națională de Comunicări Științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație”, ediția a XVIII-a*, în „Grai Românesc”, Anul XIII, nr.3 (56)/2012, p. 11

68. *Asociațiunea ASTRA – mentor al unității românilor de pretutindeni*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 222 (257), din 2 - 15 noiembrie 2012, p. 5

69. *Manifestări științifice cu participare covăsneană*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 222 (257), din 2 - 15 noiembrie 2012, p. 6 (împreună cu Vasile Stancu)

70. *Dimensiunea științifică și cea pragmatică a solidarității cu românii din Arcul Intracarpatic*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 222 (257), din 2 - 15 noiembrie 2012, p. 10

71. *Chipul îndrăgit al doamnei învățătoare. In memoriam: Iulia-Viorica Csutak, născută Negoită (1959-2012)*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 756, 7 Noiembrie 2012, p. 4

72. *Vasile Arimia, „Arhiviștii –oameni ai timpului lor”*, în „Acta Bacoviensia”, VII/2012, p. 555 – 558

73. *Profesorul Dumitru Mărtinaș în documentele Securității*, în „Acta Bacoviensia”, VII/2012, p. 563-566

74. *Manualul de Istorie a Secuilor. Omisiuni merite să creeze imaginea unui grup etnic compact, pur secuiesc*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 761, 14 Noiembrie 2012, p.4, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 223 (258), din 16 - 29 noiembrie 2012, p. 4, în „Informația Harghitei”, Anul XXIV, nr. 5526, din 03 noiembrie 2012, p. 1-4 și în „Informația Harghitei”, Anul XXIV, nr. 5526, din 03 noiembrie 2012, p. 5

75. *Noi cercetări privind romano-catolicii din Moldova*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 763, 16 Noiembrie 2012, p.6 și în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Nr. 224 (259), din 30 nov.- 13 dec. 2012, p. 5

76. *Manualul Istoria Secuilor cultivă lipsa de responsabilitate față de trecut, cu grave consecințe pentru formarea viitoare a tinerilor maghiari. O provocare jignitoare antiromânească pe bani publici*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 223 (258), din 16 - 29 noiembrie 2012, p. 4-5 și în „Informația Harghitei”, Anul XXIV, nr. 5526, din 03 noiembrie 2012, p. 1 -4 (împreună cu Vasile Lechințan și Vasile Stancu)

77. *Problematica Dictatului de la Viena și consecințele sale asupra românilor, o prioritate a cercetării Centrului European de Studii Covasna-Harghita*, în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 223 (258), din 16 - 29 noiembrie 2012, p. 14 și în „Condeilul ardelean”, Anul VII, Nr. 224 (259), din 30 nov.-13 dec. 2012, p. 14-15 (împreună cu Vasile Stancu)

IX. Prezentări și lansări de cărți (19)

1. *Genealogia familiei Colan*, Editura „Eurocarpatica”, 2012, coordonator Ioan Lăcătușu

2. *Ghid practic ortodox al tânărului contemporan*, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2012, coordonator pr. dr. Ciprian –Ioan Staicu

3. *Bucovina noastră. Antologie istorică (1775-2010)*, de Vasile Ilica, Oradea, 2012

4. *Profesioniștii noștri 5. Ioan Lăcătușu la 65 de ani*, ediție îngrijită de Vasile STANCU, cu binecuvântarea IPS Ioan Selejan, vol. I și II, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

5. *Biserici, școli, comunități rurale românești din Covasna și Harghita (1850-1918)*, Nicoleta PLOȘNEA, Editura Grai Românesc, Miercurea-Ciuc, 2012

6. *Emil Dandea. Un moș primar la Târgu-Mureș*, Virgil PANĂ, Editura Ardealul, Târgu-Mureș 2012

7. *Solilocvii*, Ligia-Dalila GHINEA, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

8. *Cronici în vitralii*, Maria STOICA, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

9. *Nicolae Steinhardt despre alte confesiuni și religii*, Claudia VAȘLOBAN, Editura Eurocarpatica, Sfântu Gheorghe, 2012

10. *Mică monografie a căilor ferate din Basarabia și Bucovina de Nord*, Vol. 7, Radu BELLU, Editura Magic Print, Onești, 2011

11. *Timpul devenirii, timpul mărturisirii*, Emil POP, Valeria POP, Editura Nico, Tg. Mureș, 2011

12. *Sangidava VI / 2012*, redactor responsabil Ilie ȘANDRU, Editura Nico, Tg. Mureș, 2012

13. *Pe urmele lui Octavian C. Tăslăuanu*, Ilie ȘANDRU, ediția a II-a, Editura Nico, Tg. Mureș, 2012

14. *Jurnal de Basarabia*, Ilie ȘANDRU, Editura Nico, Tg. Mureș, 2012

15. *Ce, de ce și unde?*, Zeno MILEA, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012

16. *1940. Dictatul de la Viena în istoria și mentalul românilor*, coordonator Constantin MOȘINCAT, Editura Tipo Mic, Oradea, 2012

17. *Biedermaier*, Daniel DRĂGAN, Editura Bibliotheca, 2011

18. *Opere complete, vol. I și II, Ionel Simota*, ediție îngrijită de Lidia-Dalila Ghinea, Editura Eurocarpatică, Sf. Gheorghe, 2012

19. *Tăcerea ingerilor*, Ionel Simota, Editura Eurocarpatica, Sf. Gheorghe, 2012

X. Interviu (7)

1. Antena 3, Știri, 10 ianuarie 2012, Dr. Ioan Lăcătușu

2. Valentin Marica, Radio Tg. Mureș, 27 septembrie 2012, Dr. Ioan Lăcătușu și Ligia-Dalila Ghinea

3. Marcel Barbatei, *Numai niște minți bolnave se pot gândi la o enclavizare a zonei Covasna – Harghita*, în „Cotidianul”, 27 septembrie 2012, Dr. Ioan Lăcătușu

4. Ana Alina Costache, *Ioan Lăcătușu – 35 de ani în slujba comunității românești*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 728, 28 septembrie 2012, p. 6-7

5. Trinitas TV, 19 noiembrie 2012, Rubrica „Cuvânt pentru suflet”, Pr. dr. Ciprian-Ioan Staicu, *Grija pentru suflet a celor grav bolnavi și muribunzi*

6. Trinitas TV, 26 noiembrie 2012, Rubrica „Cuvânt pentru suflet”, Pr. drd. Cristian Groza, *Formalism, ritualism și fundamentalism*

7. Trinitas TV, 3 decembrie 2012, Rubrica „Cuvânt pentru suflet”, Pr. drd. Sebastian Pârvu, *Formele ospitalității*

XI. Articole apărute despre activitatea Centrului Ecleziastic de Documentare și a asociațiilor și instituțiilor partenere (58)

1. *Istoricul și arhivistul Dumitru ZAHARIA, la 85 de ani: „Să prețuiești documentul”*, în „Biblioteca Bucureștilor”, nr. 1/2012, p. 19

2. Vasile Gotea, *Zilele „Octavian Codru Tăslăuanu”*, în „Informația Harghitei”, anul XXIV, nr. 5372, din 8 februarie 2012, p. 5

3. Oana-Mălina Negrea, *Forumul Civic a informat Avocatul poporului cu privire la situații de discriminare a românilor*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 578, din 20 februarie 2012, p.4 și în „Condeul ardelean”, Anul VII, Seria Nouă, Nr. 205 (240), din 24 februarie – 8 martie 2012, p. 10

4. Vasile Stancu, *Familia Română – revista pentru solidaritatea românilor de pretutindeni*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, Seria Nouă, Nr. 205 (240), din 24 februarie – 8 martie 2012, p. 14

5. Vasile Stancu, *La Bilbor. Zilele „Octavian Tăslăuanu”*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, Seria Nouă, Nr. 205 (240), din 24 februarie – 8 martie 2012, p. 6

6. Lazăr Lădăriu, *Lansare de carte. Dr. Ioan Ranca – la 80 de ani!*, în „Cuvântul liber”, Anul XXIV, nr. 39 (5741), 26 februarie 2012, p. 1

7. Nicolae Balint, *Dr. Ioan Ranca, OM al cetății și o conștiință mereu vie*, în „Zi de zi de Mureș”, din 27 februarie 2012, p. 9

8. *Proiectul „Școala de Cultură și Afirmare Românească” al Platformei civice Acțiunea 2012, a continuat la Sf. Gheorghe*, în Agenția de presă „Romanian Global News”, din 28 februarie 2012

9. Constantin Bogosel, *Istoricul Ioan Ranca, sărbătorit la Universitatea „Petru Maior”*, în „Cuvântul liber”, Anul XXIV, nr. 41(5743), din 28 februarie 2012, p. 8

10. Conf. univ. dr. Ștefan Vișovan, *ASTRA clujeană*, în „Familia română”, Anul 13, nr. 1 (44), 102

11. Vasile Stancu, *O manifestare de iubire și prietenie închinată profesionalismului – istoricul și arhivistul Ioan Ranca la 80 de ani*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, nr. 206 (241), 9 -22 martie 2012, p. 11

12. Vasile Stancu, *Zilele „Visarion Puiu”, la cea de-a XVI-a ediție*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, nr. 206(241), 9-22 martie 2012, p. 11

13. Șt. Pătrânțaș, *Personalitatea lui O.C. Tăslăuanu, omagiată la Miercurea-Ciuc*, în „Informația Harghitei”, Anul XXIV, nr. 5391, din 13 martie 2012, p.4

14. Oana-Mălina Negrea, *Liga „Andrei Șaguna” și-a stabilit proiectele prioritare*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 596, 15 martie 2012, p.5

15. Oana-Mălina Negrea, *Liga cultural - creștină „Andrei Șaguna”, de 20 de ani în slujba comunității românești*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 598, 19 martie 2012, p.5

16. Vasile Stancu, *Eveniment editorial deosebit la Toplița. De la lansarea cărții „Pe urmele lui O.C. Tăslăuanu”, de Ilie Șandru, la viitoarea lucrare „Pe urmele lui Ilie Șandru”*, în „Condeul ardelean”, Anul VII, nr. 207 (242), 23 martie – 5 aprilie 2012, p. 7

17. Oana-Mălina Negrea, *Nouă persoane, distinse cu titlul „Cetățean de onoare al comunității românești”*, în „Observatorul de Covasna”, nr. 1758, 23 aprilie 2012, p. 3

18. Ana-Alina Costache, *Cetățeni de onoare ai comunității românești*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 620, din 24 aprilie 2012, p. 4

19. Sebastian Pârvu, *La Sf. Gheorghe au început manifestările consacrate împlinirii a 20 de ani de la înființarea Ligii Cultural-Creștine „Andrei Șaguna”*, în „Grai Românesc”, Anul XIV, nr. 1 (54)/2012, p. 6

20. Drd. Vasile Lechințan, *La Prefectura județului Covasna, în Sfântu Gheorghe: „Nicolae Vecerdeș – primul prefect român al județului Treiscaune”*, în „Grai Românesc”, Anul XIV, nr. 1 (54)/2012, p. 10

21. Oana-Mălina Negrea, *FCR vrea să mar-*

cheze locurile în care au fost dărmate biserici și monumente românești, în „Mesagerul de Covasna”, Nr.645, 30 mai 2012, p.5

22. Maria Stoica, *Revelația frumosului*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 556, 18 iunie 2012, p. 8

23. Oana-Mălina Negrea, *Scrisoare deschisă adresată Guvernului României de Liga Cultural-Creștină „Andrei Șaguna”*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 667, 3 iulie 2012, p. 4

24. Maria Graur, *Nedeea Sânpetrului la Vâlcele*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 669, 5 iulie 2012, p. 4

25. Maria Stoica, *Popas la umbra nucului bătrân*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, nr. 215(250), din 13-16 iulie 2012, p. 11

26. Valentin Marica, *Prin virtutea spiritului*, în „Cuvântul liber”, Anul XXIV, Nr. 178 (5.880), 13 septembrie 2012, p. 3

27. Dr. Florin Bengean, *Ioan Lăcătușu – un apostol al neamului românesc*, în „Cuvântul liber”, Anul XXIV, Nr. 183 (5.885), 20 septembrie 2012, p. 3

28. Vasile Stancu, *La 65 de ani, Ioan Lăcătușu – o lumină mereu aprinsă*, *Interviu cu prefectul județului Covasna, dr. Codrin Munteanu*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 219 (254), din 21 septembrie – 4 octombrie 2012, p. 8-9

29. *Programul Sesiunii Naționale de Comunicări Științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie, cultură, civilizație”, ediția a XVIII, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 219 (254), din 21 septembrie – 4 octombrie 2012, p. 6-7*

30. Ioan-Mugur Topolnițchi, *Întâmplări comentate sau de la o ediție la alta*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 219 (254), din 21 septembrie – 4 octombrie 2012, p. 3

31. Oana-Mălina Negrea, *Azi începe sesiunea de comunicări științifice „Românii din sud-estul Transilvaniei”*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 723, 21 septembrie 2012, p. 6

32. Oana-Mălina Negrea, *„Profesioniștii noștri” – volum dedicat dr. Ioan Lăcătușu*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 724, 24 septembrie 2012, p. 4

33. Dumitru Manolăchescu, *Ionică Lăcătușu – viitorul într-un prezent continuu*, în „Observatorul de Covasna”, nr. 1865, 25 septembrie 2012, p.3

34. Teodor Ardelean, *Omaglu unul mare român – Ioan Lăcătușu*, în „Familia română”, An 13, Nr. 3 (46), p. 117

35. Oana-Mălina Negrea, *Demersuri pentru*

reabilitarea cimitirului eroilor din Sfântu Gheorghe, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 730, din 2 octombrie 2012, p. 4

36. Eugen Criste, *Un străjer al demnității naționale*, în „Jurnal arădean”, 3 octombrie 2012

37. Vasile Stancu, *Ecouri la o deosebită manifestare de știință, cultură și spiritualitate românească*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 220 (255), din 5-18 octombrie 2012, p. 8-9

38. Ligia-Dalila Ghinea, Vasile Stancu, *„Profesioniștii noștri. 5. Ioan Lăcătușu, arhivist, istoric, sociolog, la 65 de ani”*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 220 (255), din 5-18 octombrie 2012, p. 10

39. Oana-Mălina Negrea, *Forumul Civic al Românilor cere executarea sentinței privind schimbarea ilegală a denumirilor de străzi*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 220 (255), din 5-18 octombrie 2012, p. 5

40. Irina Airinei, *Pledoarie pentru pace: „Mureșenii de Câmpie 72”*, în „Clipa”, nr. 10/oct.2012

41. Valentin Marica, *Fascicule de lumină la Editura Eurocarpatica din Sf. Gheorghe (prezentarea volumelor „Cronici în vitralii” de Maria Stoica și „Solilocvii” de Ligia-Dalila Ghinea)*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 221 (256), din 19 octombrie – 1 noiembrie 2012, p. 11

42. *„Profesioniștii noștri” 5. Ioan Lăcătușu, arhivist istoric, sociolog la 65 de ani*, în „Anuarul arhivelor mureșene”, Serie nouă, Nr. 1 (V), p. 383–388, p. 400-403

43. IPS Ioan Selejan, *„Omul trudei obștești” – dr. Ioan Lăcătușu*, în „Grai Românesc”, Anul XIII, nr. 3 (56)/2012, p.2

44. Erich-Mihail Broanăr, *Dr. Ioan Lăcătușu, la împlinirea vârstei de 65 de ani*, în „Grai Românesc”, Anul XIII, nr. 3 (56)/2012, p. 3

45. Ștefan Pârtaș, *Întâlnirea Cenaclului „Buna Vestire” sau maturizarea mișcării literare din județele Harghita și Covasna*, în „Informația Harghitei”, Anul XXIV, Nr. 5514, 23 octombrie 2012, p. 3

46. Emilia Muntean, *Otimismul trebuie să rămână*, în „Mesagerul de Covasna”, nr. 751, din 31 octombrie 2012, p. 5

47. Vasile Stancu, *O nouă recunoaștere națională a unui român covăsnean*, în „Condeiu ardelean”, Anul VII, Serie Nouă, Nr. 222 (257), din 2-15 noiembrie 2012, p. 6

48. Oana-Mălina Negrea, *Poetul Adrian Păunescu, omagiat la Sfântu Gheorghe*, în „Mesagerul de Covasna”, Nr. 757, 8 Noiembrie 2012, p. 4

49. Oana-Mălina Negrea, *Forumul Civic cere statului să ia măsuri ferme împotriva manifestărilor extremiste și antiromânești*, în "Mesagerul de Covasna", Nr. 758, 9 Noiembrie 2012, p. 3

50. Oana-Mălina Negrea, *"Istoria secuilor" – „o provocare jignitoare antiromânească” pe bani publici*, în "Mesagerul de Covasna", Nr. 758, 9 Noiembrie 2012, p. 5

51. Nicolae Țiripan, *Gânduri despre Ioan Lăcătușu*, în "Acta Bacoviensia", VII/2012, p. 465-468

52. Dana Șerban, *Zilele "Justinian Teculescu"*, în "Mesagerul de Covasna", Nr. 759, din 12 Noiembrie 2012, p. 5

53. Agenția de știri "Bazilica", din 12 XI 2012, *Sesiune științifică la Complexul Muzeal Iulian Antonescu din Bacău*

54. *Adunarea generală a Forumului Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș*, în "Informația Harghitei", Anul XXIV, nr. 5530, din 20 noiembrie 2012, p. 1-3

55. *Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș. Comunicat adoptat la Adunarea generală a Forumului*, în "Condeii ardelean", Anul VII, Nr. 224 (259), din 30 nov.- 13 dec. 2012, p. 6

56. Corina Bărăgan-Sporea, *O sărbătoare deosebită a ASTREI la Vama Buzăului*, în "Condeii ardelean", Anul VII, Nr. 224 (259), din 30 nov. – 13 dec. 2012, p. 11

57. Vasile Stancu, *A fost prezentată "Cronica învățământului din comuna Vama Buzăului"*, în "Condeii ardelean", Anul VII, Nr. 224 (259), din 30 nov. – 13 dec. 2012, p. 11

58. Ligia-Dalila Ghinea, *Glose, Genealogia familiei Colan*, coord. Ioan Lăcătușu, în "Mesagerul de Covasna", Nr. 776, 6 Decembrie 2012, p. 8

Centrul de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, a fost gazdă generoasă pentru o gamă largă și diversă de acțiuni științifice, culturale și civice, la care au participat numeroase personalități ale vieții publice din întreaga țară, fiind locul de întâlnire și coordonare a activităților asociațiilor cultural-creștine și civice reunite în cadrul Forumului Civic al Românilor din Harghita, Covasna și Mureș.

Și pe această cale mulțumim Părintelui arhiepiscop Ioan Selejan pentru grija părintească și sprijinul permanent acordat instituției noastre, precum și pentru participarea la manifestările organizate pe tot parcursul anului, sporind importanța și semnificația acestora prin cuvintele de învățătură rostite, de o înaltă și elevată ținută și deopotrivă de intensă trăire ortodoxă și românească.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE *(Bibliographical abbreviations)*

ArhCD - Arhiva Camerei Deputaților

ACNSAS - Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității

AMR - Arhivele Militare Române

AMS - Arhiva Mitropoliei Sibiului

Arh.MApN - Arhivele Ministerului Apărării Naționale

ANIC - Arhivele Naționale ale României, Arhivele Istorice Centrale

ANBv - Arhivele Naționale Brașov

ANCV - Arhivele Naționale Covasna

ANDJM - Arhivele Naționale, Direcția Județeană Mureș

ASRI - Arhiva Serviciului Român de Informații

ASS - Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române

MO - Monitorul Oficial

SJCJAN - Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale

SJANHarghita - Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Harghita

LISTA AUTORILOR (Authors list)

CONSTANTIN AITEAN-TAUS

autor de lucrări monografice,
com. Măieruș, județul Brașov,
tel. 0752.074.244

NICOLAE BALINT

profesor, publicist,
Târgu-Mureș, județul Mureș, tel. 0748.894529,
e-mail: nicolae_balint@yahoo.com

CORINA BĂRĂGAN-SPOREA

profesor,
Vama Buzăului, județul Brașov, tel. 0724.522.299,
e-mail: corinasporea.baragan@yahoo.com

LIGIA BEJAN

muzeograf,
Muzeul Județean Mureș,
Târgu-Mureș, județul Mureș, tel./fax: 0365.430.021,
e-mail: muzeumures@gmail.com

FLORIN BENGHEAN

preot, doctor în istorie; cercetător științific, profesor asociat la Universitatea „Petru Maior” Târgu-Mureș, tel. 0747.035.057,
e-mail: florinbenghean@yahoo.com

MIRCEA BODNARI

profesor,
Grupul Școlar „Constantin Brâncuși”,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0721.476082,
e-mail: mbodnari@planet.ro

IOAN BOJAN

prof. univ. dr.,
Cluj-Napoca, județul Cluj, tel. 0264.443.347, 0751.274.638

ERICH-MIHAIL BROANĂR

documentarist,
Centrul Ecdiziastic de Documentare „Mitrop. Nicolae Colan”,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0267.313.534,
e-mail: berch325@yahoo.com

DAN BUZEA

arheolog, doctor în istorie, șef secție,
Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0745.130.377,
e-mail: buzealuci@yahoo.com

AURELIAN CHISTOL

lector univ. dr.,
Universitatea Pitești,
Pitești, județul Argeș, tel. 0348.453.102,
e-mail: webmaster@upit.com

MARIA COBIANU-BĂCANU

sociolog, fost cercetător științific I,
Institutul de Sociologie al Academiei Române,
București, tel. 021.320.43.93,
e-mail: mcobianu41@yahoo.com

ELENA COBIANU

filozof, cercetător științific I,
Institutul de Filosofie al Academiei Române "Constantin Rădulescu Motru", București,
e-mail: elenacobianu@yahoo.com

LUMINIȚA CORNEA

profesor, doctor în filologie,
președinte Despărțământul ASTRA Covasna-Harghita,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0740.303.359,
e-mail: luminitzaprof@yahoo.com

OANA-LUCIA DIMITRIU

cercetător, bibliograf,
Cabinetul de Manuscrise Carte Rară al Bibliotecii Academiei Române,
București, tel. 021.653.2316,
e-mail: oana_dimitriu@yahoo.fr

ANA DOBREANU

profesor, arhivist, șef secție,
Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni - Muzeul Oltului și Mureșului Superior,
Miercurea-Ciuc, județul Harghita, tel. 0744.272.029,
e-mail: ana_doboreanu_6@yahoo.com

MAGDALENA FLOREA

lector univ. drd.,
Universitatea de Artă din Târgu-Mureș,
Târgu-Mureș, județul Mureș, tel. 0265.266.281,
e-mail: uat@uat.ro

CRISTINA FELEA

muzeograf,
Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0722.798.767,
e-mail: felea cristina@gmail.com

EUGENIA FILIP

conservator,
Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0267.314.139

LIGIA-DALILA GHINEA

profesor,
Colegiul Național „Mihai Viteazul”,
președinte, Asociația Pedagogilor Români din Județul Covasna,
secretar, Forumul Civic al Românilor din Covasna, Harghita și Mureș,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0744.422.794,
e-mail: ligia_dalila@yahoo.com

ANA GRAMA

cercetător, etnomuzeolog, arhivist,
Sibiu, județul Sibiu, tel. 0269.250.195,
e-mail: gramaana@gmail.com

FLORIN HERȚEG

muzeograf,
Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0754.694.828,
e-mail: florinherteg@yahoo.com

VIOREL HODIȘ

conf. univ. dr.,
Universitatea Babeș-Bolyai, Facultatea de litere,
Cluj-Napoca, județul Cluj, tel. 0751.846.505,
e-mail: viorel.hodis@yahoo.com

ADELA KOVACS

muzeograf, arheolog, dr.,
Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0740.646.871,
e-mail: adelina_ab@yahoo.com

COSTEL-CRISTIAN LAZĂR

profesor, doctor în istorie,
director, Centrul Cultural Toplița,
vicepreședinte, Forumul Civic al Românilor din Covasna,
Harghita și Mureș,
Toplița, județul Harghita, tel. 0742.141.341,
e-mail: lazarc@yahoo.com

IOAN LĂCĂTUȘU

cercetător, doctor în sociologie,
Centrul European de Studii Covasna-Harghita,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0740.188.507,
e-mail: cohara-ro@yahoo.com

VASILE LECHINȚAN

arhivist, istoric, doctorand,
Arhivele Naționale Cluj,
Cluj-Napoca, județul Cluj, tel. 0740790183,
e-mail: lechintan_vasile@yahoo.com

VALENTIN MARICA

publicist, poet, editor Radio Tg. Mureș,
prof. univ. dr. Universitatea "Petru Maior",
Tg. Mureș, județul Mureș, tel. 0744.705.527,
e-mail: valentin_marica@yahoo.it

GELU NEAMȚU

cercetător științific I,
Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei
Române, Filiala Cluj-Napoca,
Cluj-Napoca, județul Cluj, tel. 0720.530.502

LILIANA OPRESCU

muzeograf,
Complexul Național Muzeal ASTRA,
Sibiu, județul Sibiu, tel. 0744.581.124,
e-mail: liliana.oprescu@muzeulastra.ro

DOINA PANĂ

profesor, bibliotecar,
Universitatea de Artă din Târgu-Mureș,
Târgu-Mureș, județul Mureș, tel. 0265.266.281,
e-mail: uat@uat.ro

RAMONA PĂCURAR

arhivist, consilier superior,
Arhivele Naționale Mureș,
Tg. Mureș, județul Mureș, tel. 0265.235.064,
e-mail: ramopacurar@gmail.com

SEBASTIAN PÂRVU

preot, profesor, doctorand în istorie,
Catedrala ortodoxă din Sf. Gheorghe,
președinte, Liga Cultural-Creștină "Andrei Șaguna",
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0740.028.678,
e-mail: prsebastianparvu@yahoo.com

IONUȚ-CONSTANTIN PETCU

masterand,
Universitatea București, Facultatea de Istorie,
București, tel. 0760.282.922,
e-mail: icpetcu@yahoo.co.uk

NICOLETA PLOȘNEA

profesor, doctor în istorie,
coordonator al Centrului de Cultură "Miron Cristea" al
Episcopiei Ortodoxe a Covasnei și Harghitei,
Miercurea-Ciuc, județul Harghita
e-mail: nicolaeta_plosnea@yahoo.com

IOAN SABĂU-POP

avocat, prof. univ. dr.,
Universitatea „Petru Maior” din Târgu-Mureș,
Târgu-Mureș, județul Mureș, tel. 0723.832.611,
e-mail: cabinet.sabau_pop@yahoo.com

ALEXANDRU-ALIN SPÂNU

cercetător, doctor în istorie,
Centrul de Studii Euroatlantice,
București, tel. 0722.598.103,
e-mail: alinspanu@yahoo.com

VASILE STANCU

profesor,
Centrul de Studii Europene Covasna-Harghita,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0741.234.512,
e-mail: bebestancu67@gmail.com

MARIA STOICA

profesor,
Colegiul Național „Mihai Viteazul”,
Sf. Gheorghe, județul Covasna, tel. 0741.161.293,
e-mail: stc_maria@yahoo.com

LILIANA TROFIN

lector univ. dr.,
Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”,
București,
e-mail: liana_ema@yahoo.com

VASILE TUDOR

profesor,
Pitești, județul Argeș, tel. 0348.805.925, 0348.407.292

VASILE-CLAUDIU TUTULA

profesor, drd.,
Bistrița, județul Bistrița-Năsăud, tel. 0740.782.878

VASILE ȘT. TUTULA

doctor în istorie, col. (r),
Cluj-Napoca, județul Cluj, tel. 0747.868.405

PETRE ȚURLEA

prof. univ. dr.,
Universitatea „Dimitrie Cantemir”,
fost deputat de Covasna,
București, tel. 0750.081.179

SORIN-GRIGORE VULCĂNESCU

masterand,
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Iustinian Patriarhul”,
Secția Doctrină și cultură
București

ISSN 1454-8275